

OLLI SEURI

Historian journalistinen esittäminen

1960-luku Helsingin Sanomissa

vuosina 2008 ja 2013

OLLI SEURI

Historian journalistinen esittäminen

1960-luku Helsingin Sanomissa
vuosina 2008 ja 2013

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
viestinnän, median ja teatterin yksikön johtokunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
Linnan luentosalissa K103, Kalevantie 5, Tampere,
19. päivänä marraskuuta 2016 klo 12.

TAMPEREEN YLIOPISTO

OLLI SEURI

Historian journalistinen esittäminen

1960-luku Helsingin Sanomissa
vuosina 2008 ja 2013

Acta Universitatis Tamperensis 2223
Tampere University Press
Tampere 2016

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto
Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla
Tampereen yliopiston laatuvarmistuksen mukaisesti.

Copyright ©2016 Tampere University Press ja tekijä

Kannen suunnittelu
Mikko Reinikka

Acta Universitatis Tamperensis 2223
ISBN 978-952-03-0258-0 (nid.)
ISSN-L 1455-1616
ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1723
ISBN 978-952-03-0259-7 (pdf)
ISSN 1456-954X
<http://tampub.uta.fi>

Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2016

Aluksi

Tämä väitöskirja on monen vuoden passiivisen ja aktiivisen ajattelutyön tulos. Historia ja sen monisyisyys ovat vaikuttaneet ajatteluuni jo nuoruusvuosista lähtien, viimeistään siitä kun aloitin historian opinnot Tampereen yliopistossa syksyllä 2003. En ole historiafriikki, enkä eläydy menneisyyden tapahtumiin. Historia kiinnostaa minua todellisuuden esittämisen muotona ja välttämättömänä perspektiivinä siihen kaikkeen, mikä meitä tänä päivänä ympäröi. Kyse on esittämisen ohella ymmärtämisestä, olennaisen näkemisestä tässä päivässä.

Ehkä siksi minusta tuli toimittaja. Toimittajan työssä saan mahdollisuuden tehdä selkoa ympäröivästä todellisuudesta päivittäin. Asiantuntijan tai poliitikon herättäminen aamulla kello 7.15 haastattelupyynnöllä ei ole hohdokasta, mutta sen vastapainona on mielekkäiden kysymysten kysyminen ja vastauksien etsiminen. Tuo aamu-uninen haastateltava voi kahvin juotuaan selittää lyhyessä ajassa esimerkiksi aamun uutistapahtuman historiallisen taustan ja maalata näkymiä, jotka auttavat sekä yleisöä että toimittajaa ymmärtämään kaoottisena näyttäytyviä tapahtumia. Parhaimmillaan journalismi lisää ymmärrystä, haastaa luutuneita käsityksiä ja kiihdyttää keskustelua merkittävistä yhteiskunnallisista kysymyksistä. Jotain samaa historiassa ja journalismissa on – kutsunkin niitä tutkimuksen edetessä totuudelliseksi narratiiveiksi.

Tutkimustyössä viehtymykseni historiaan ja journalismiin ovat ristenneet hedelmällisellä tavalla. Työ toimittajana on auttanut minua ymmärtämään etenkin journalismia ja sen periaatteita. Journalismi on yhteiskunnallisen tiedon muoto, jota ylläpitävät instituutiot, rakenteet ja yhteisöt, mutta myös journalismin tekijät ja syntyprosessi. Tutkittaessa mediaesityksiä olisi hyvä muistaa, kuinka suuri merkitys journalismin käytännöillä ja työn rajoitteilla on lopputuloksen kannalta. Journalismi on epätäydellistä omalla tavallaan, mikä on itse asiassa ollut yksi tämän tutkimuksen perustavista lähtökohdista ensihahmotelmista lähtien.

Itse tutkimustyö on ollut jatkuvaa uudelleenajattelemista (engl. re-enactment). Paikoin on vaikuttanut siltä, että työ tai tutkimuskohde ei löydä tyydyttävää muotoa, eikä ajatteluprosessi tätä myöten voi tulla päätökseen. Lopulta tärkeää on ollut omien ajatusten ja tavoitteiden kirkastaminen: mitä minä haluan ja voin sanoa tutkimastani teemasta väitöskirjaprosessin puitteissa? Olen valinnut punomistani

langanpätkistä mieleiseni ja koonnut niistä kokonaisuuden, joka vastaa kohtuullisen hyvin tavoitteitani. Vuosien ajattelutyön pohjalta tämä tutkimus on esitys siitä, miksi historia on sellaista kuin se on sanomalehden sivuilla ja siitä, mitä historian journalistinen esittäminen yleisemmällä tasolla on.

Työn valmistumista ovat edistäneet merkittävällä tavalla tutkimusasetelmaan uskoneet rahoittajat. Suuri kiitos kuuluu Emil Aaltosen säätiölle, joka myönsi työlle yhdeksän kuukauden työskentelyapurahan. Säätiö, sen hallitus ja asiamies Sirpa Lehtisaari joustivat kiitettävästi palkkatyöstäni johtuneiden lykkäysten kohdalla, mikä mahdollisti kaksi täysipainoista työskentelyjaksoa. Uuden Suomettaren Säätiö valoi uskoa jo työn alkumetreillä tukemalla tutkimukseen liittyvän artikkelikäsi-kirjoituksen valmistelua. Tampereen kaupungin tiederahasto tuki työn valmistumista sen loppumetreillä.

Suuri kiitos kuuluu myös Tampereen yliopistolle, jossa olen saanut erinomaista opetusta ja ohjausta aina opintopolkuni alusta lähtien. Minulle on ollut suuri kunnia, että työtäni ovat ohjanneet tiedotusopin professori Heikki Luostarinen ja yleisen historian dosentti Markku Hyrkkänen. Heikki ja Markku ovat molemmat toimineet Tampereen-vierailuillani hyvinä kommentaattoreina, keskustelukumppaneina ja tarpeen tullen kannustajina. Heikin laaja näkemys journalismin eri puolista ja historian merkityksestä on ollut elintärkeää työn saattamisessa nykyiseen muotoonsa. Markun ylivoimainen historiateorian tuntemus on auttanut tutkittavan ilmiön hahmottamisessa sellaisena kuin sen nyt näen.

Haluan kiittää myös työn esitarkastajia journalistiikan emeritusprofessori Raimo Salokangasta ja kulttuurihistorian emertusprofessori Kari Immosta hyvistä tarkennuksista ja kehitysehdotuksista. Olen huomioinut ne parhaan käsitykseni mukaan.

Olen asunut koko tutkimusprosessin ajan Helsingissä, jolloin yhteyteni Tampereen yliopiston Viestinnän, median ja teatterin yksikköön ovat olleet valitettavan löyhät. Kiitos yksikölle ja sen toimijoille kuuluu kuitenkin työn ohessa opiskelun mahdollistamisesta sekä tutkimusseminaarin keskusteluista ja kommenteista.

Helsingissä tukenani on ollut talous- ja sosiaalishistorian dosentti Mikko Salasuo. Mikko on ollut korvaamaton keskustelukumppani ja käytännön tuki. Lisäksi olen saanut tehdä töitä Mikon työnantajan Nuorisotutkimusseuran tiloissa. Kiitos kuuluu siis Nuorisotutkimusseuralle, sen tutkimusjohtajalle Leena Suurpäälle sekä Nilsiäkadun väelle. Kiitos hyvästä seurasta ja keskusteluista Anni Ojajärvi, Miika Vuori, Mikko Piispa, Helena Huhta, Tommi Hoikkala, Sole Lähti, Janne Poikolainen, Katja Tiilikka ja muut Nilsiäkadun työyhteisössä vaikuttaneet. Solelle kuuluu kiitos tutkimuksen graafisista esityksistä. Mikko Salasuon keittämää kahvia en jää kaipaamaan.

Helsingissä tutkimustyötäni on määrittänyt myös eripituiset työsuhteeni Yleisradioon vuodesta 2009 lähtien. Syksystä 2012 olen saanut tehdä töitä toistaiseksi voimassa olevalla sopimuksella, mikä on helpottanut sekä työhön että tutkimukseen keskittymistä. Onnekseni työnantajani on ymmärtänyt kouluttautumisen arvon ja antanut palkatonta vapaata tutkimuksen tekemiseen. Kiitos kannustuksesta kuuluu päätöksistä vastanneille esimiehille ja omalle kotitoimitukselleni radion ajankohtaistoimitukselle.

Akatemian ja työelämän ulkopuolella minulla on ollut monta tukipilaria, jotka ovat edesauttaneet tutkimuksen valmistumista keskustelemalla sen teemoista tai antamalla muuta ajateltavaa ja puitavaa. Ystäväni saunan lauteilta ja lenkkipoluilta sekä Good Life Coffeen terassilta tai Päiväkahvibaarin nojatuoleilta ovat olleet jatkuva inspiraation lähde. Kiitos tuesta Touko Hujanen, Antto Vihma, Juuso Janhunen, Lauri Pipinen, Jonne Kuittinen, Aki Miettinen ja monet muut näitä hetkiä kanssani jakaneet ystävät. Erityiskiitos kuuluu työtä käsikirjoitusvaiheessa kommentoineelle Hannu-Pekka Ikäheimolle, jonka kanssa lenkkipoluilla vietetyt tunnit ovat terävöittäneet esitystä.

Työ on edennyt viimeisen viiden vuoden aikana paikoin katkonaisesti. Äitini puolen suvun mökki Rahjan kylässä Kalajoella on ollut hyvä paikka irrottautua arjesta ja tarttua tutkimukseen. Samoin appeni Vesa Tapiola on tarjonnut kotonaan Nastolassa mahdollisuuden palkkatyöstä irrottautumiseen. ”Aatteellinen kummini” Tapi Tissari toimi kirittäjänä, ja sai gradunsa valmiiksi ennen eläkkeelle siirtymistään ja minun väitöstäni.

Tiivis perhepiirini on aina ollut minulle tärkeä perusta, jolta ponnistaa. Kiitos siis äitini Raiku, isäni Markku, veljeni Allu ja Juuso sekä Ville perheineen. Oma kansantaloustieteen väitöskirjaansa valmisteleva Allu teki suuren työn kahlatessaan käsikirjoitukseni läpi vaiheessa, jossa se ei ollut vielä painokelpoinen. Ville pystyi toimittajakollegana poimimaan kirjoituksestani joitakin manereita tai huonoja ilmaisuja pelkästään ensimmäisen luvun pohjalta.

Lopuksi kiitos kuuluu elämäkumppaneilleni Annukka Tapiolalle ja Manukissalle. Kotona viihtyvän ja usein kotona työskentelevän tärkein tuki löytyy onneksi läheltä.

Kruununhaassa kesällä 2016,

Olli Seuri

Tiivistelmä

Tutkimuksessa selvitetään Helsingin Sanomien (HS) 1960-lukuvuittausten avulla, mitkä ovat historian journalistisen esittämisen ominaispiirteet eli millainen historian esittäjä journalismi on ja mistä nuo ominaispiirteet johtuvat. Tutkimuksen teoria- rakenne pohjaa journalismintutkimuksen ohella historiatieteeseen.

Empiirinen aineisto koostuu vuosien 2008 ja 2013 HS:sta sekä niissä esiintyvistä jutuista, joissa viitataan 1960-lukuun. Aineistossa on yhteensä 3 789 itsenäistä juttua. Näiden lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan erillisenä tai rajattuna otoksena selkeästi historiaa käsitteleviä juttukokonaisuuksia, joita aineistossa on 101. Vuoden 2008 HS:ssa oli valtaosa aineiston historiajutuista ja enemmän historiaviittauksia kuin vuonna 2013. Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat käsitystä vuodesta 2008 erityisenä 1960-luvun muisteluvuotena.

Tutkimuksen analyysikehikko on rakennettu erilaisten tutkimuksellisten interventioiden varaan. Tutkimus etenee koko aineiston sisällön erittelystä kohti rajattuja interventioita. Tutkimuksen aineiston käsittelyssä on hyödynnetty sisällön analyysia ja historian tutkimukselle ominaista lähdekritiikkiä. Erilaisten lähestymistapojen vuoksi tutkimuksessa toteutuu ajatus menetelmä- tai teoriatriangulaatiosta: laajempaa tutkimusteemaa lähestytään eri näkökulmista, jotta kokonaiskuva vastaisi mahdollisimman hyvin tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuksen perusteella suuri osa sanomalehden esittämästä historiasta syntyy muita asioita koskevien esitysten sivutuotteena. Sanomalehden arkisin historia on faktanomaista käsiteltävän asian taustan toteamista. Tämä pätee etenkin uutisjournalismiin. Historia ja sen tulkinnat näkyvät erityisen hyvin sanomalehden aikakauslehtimäisissä tai ”pehmeissä” osissa, joissa syvennytään aiheen taustaan, henkilöiden kokemuksiin, ilmiöiden juuriin sekä näitä koskeviin tarinoihin.

Tutkimuksessa osoitetaan, että HS käsittelee 1960-lukua kotimaisesta näkökulmasta murroksen vuosikymmenenä. Murroksen aihekirjo on aineistossa laaja. Itse murroksesta tulee HS:n sivuilla kuitenkin yhdenmukainen ja vallitseva tarinarakenne, kun journalismi vahvistaa kertaamalla, kierrättämällä ja pelkistämällä yhtä tulkintaa vuosikymmenen historiallisesta luonteesta. Lisäksi murroksen ajan ja nykypäivän välille syntyy harvoin merkityksellisiä yhteyksiä. HS esittää esimerkiksi hyvinvointivaltion syntyä koskevan murroksen ristiriidattomana ja luonnollisena

kehityksenä, joka ei juuri kosketa tämän päivän hyvinvointivaltiota ja sitä koskevia vaikeita kysymyksiä.

Kansainvälisestä uutisoinnista huomioidaan, kuinka sanomalehti käyttää tapahtuma-vuosilukupareja eli myyttiavaimia tiivistääkseen uutistapahtumien taustan ekonomisesti. Tällöin lukijan on täytettävä omalla tietämyksellään (tai uskomuksillaan) vuosikymmenten väliin jäävät aukot. Suomen kansainvälisen paikan HS näkee osana länttä. Suomen paikka kylmän sodan maailmassa on osittain vielä aktiivisen debatin aihe, mutta HS:n oma yhteisö eli ”me” on selkeästi kylmän sodan voittajien puolella. Liberaalia demokratiaa ja sananvapautta korostava läntisyys on selkeästi osa HS:n (päivälehteläistä) traditiota.

Historiaa ja journalismia tarkastellaan tutkimuksessa totuudellisina narratiiveina, joita yhdistää systemaattinen uteliaisuus. Käytäntönä tuota uteliaisuutta kuvaa lähdekritiikki, joka on molemmilla aloilla muodostunut omanlaisekseen. Suhteessa menneisyyden esittämiseen historiaa ja journalismia erottavat eräät keskeiset piirteet, jotka palautuvat muun muassa työkäytänteisiin, työn aikajänteseen, kaupallisuuden merkitykseen ja totuuden hahmottamiseen. Kärjistäen toimittaja voi kirjoittaa jutun näennäisesti journalistisesti oikein, mutta silti historian näkökulmasta väärin. Journalismi suhtautuu esimerkiksi muistiin ja eri lähteiden edustavuuteen löyhemmin kuin akateeminen historiantutkimus.

Tässä tutkimuksessa esitetään, että journalismin ritualistinen puoli heijastuu historian journalistiseen esittämiseen paikoin yhteisöä vahvistavalla ja toimitusprosessiin kuuluvaa kriittisyyttä heikentävällä tavalla. Journalismin kuuluu asioiden kriittisen tarkastelun ohella se, että sanomalehti voi juhlistaa yhteisön ideaaleja ja pyrkiä yhdistämään lukijoita yhteistä menneisyyttä käsittelevien artikkelien kautta. Ritualistisen viestintämallin arkkityyppi on pyhä seremonia, joka vahvistaa yhteisöä, eikä informoi sitä. Tällainen journalismi lähestyy historiantutkimukselle vierasta muistelua.

Journalismin on arvioitu nojaavan yhä enemmän kohti tulevaisuutta ja sen ennustamista, mutta tässä tutkimuksessa osoitetaan, kuinka menneisyys on edelleen journalismin yksi olennainen ulottuvuus. Toimittajat ovat kansanomaisia historiankirjoittajia, jotka osallistuvat yhteisön kannalta tärkeän historian määrittelyyn.

Avainsanat: journalismi, historia, sanomalehti, historian journalistinen esittäminen, historiakulttuuri, jokapäiväinen historia, historian käyttö

Abstract

This study explores journalistic history-making through references to the 1960s in the daily newspaper Helsingin Sanomat (HS). The aim is to understand how and why journalism represents past the way it does. Theoretical framework of the study is built on journalism studies and historical theory.

The empirical data has been gathered from volumes of 2008 and 2013 in HS. The data consists of 3 789 independent news or other journalistic items which refer to the 1960s. Additionally 101 history-based articles or article collections are used separately or as a sample. Majority of these history-based articles and a greater quantity of references to the 1960s are in the volume of 2008, which points to 2008 being a particular year of remembrance of the 1960s.

The analytical framework of this study is built on multiple research interventions. The study starts from a broad content analysis and proceeds to more limited interventions. Both qualitative and quantitative analytical tools are used in addition to source criticism, which is more common in historical research. Different methods and theoretical approaches are characteristic to triangulation: illuminating the subject of the study from different perspectives sheds light on the big picture.

Most of history in a newspaper emerge as by-products of representations of other things. The most common references – especially in news journalism – are factual statements of any given subjects' past. History and its interpretations are part of more magazine-like and “soft” journalism in a newspaper. They give journalism a chance to immerse in the subject's background, the people's experience, the roots of different phenomena, and the stories encircling all of these.

This study concludes that HS addresses the 1960s in Finland as a decade of rupture and modernization. The spectrum of this rupture is extensive in the data, but the rupture itself is represented in a uniform manner. This makes into a dominant story form, when journalism reaffirms this one interpretation of a decade's nature by repeating, recycling, and reducing. Furthermore HS fails to build meaningful connections between this rupture and today's world. For example the birth of welfare state politics in Finland is represented as natural and consistent

development, which has very little in common with today's welfare state and its challenges.

Also, the newspaper utilizes event-year pairings as a way to summarise international events' background in an economic way. These pairings are called myth keys, as reader needs to fill in the gaps between today's events and past events.

As for Finland's international position HS sees Finland as part of the West. HS's own community i.e. "us" is situated on the Cold War winner's side, although Finland's position in the 1960s Cold War era remains debatable in its pages. The way HS values liberal democracy and free speech in its references to 1960s emphasizes its roots in the western Euro-Atlantic journalistic tradition.

History and journalism are viewed as truthful narratives in this study, as they are both linked by systematic curiousness. Source criticism can be seen as a practical dimension of that curiousness, although by tradition it's different in both fields. History and journalism represent past in different ways, because they differ in certain important aspects such as work practices, time span, commercialism, and understanding of truth. For example journalism addresses memory and source representativeness differently from academic history. If exaggerated, a journalist can write a story, which is journalistically right, but historically wrong.

This study suggests that the ritual view of communication affects journalistic history-making by strengthening the community and weakening the criticism in editorial process. This is emphasized by journalism's trait to affirm communality and celebrate its community's shared values through anniversary and history journalism. The archetypal case under a ritual view is a sacred ceremony that draws people together in fellowship. It confirms instead of informs. This sort of journalism is commemoration willed in the present, and it is foreign to historical research.

It has been said that journalism leans forward to future and predictive speculation, but this study indicates that the past is still a relevant dimension in everyday journalism. Journalists are public historians, who participate in the social process of history-making and the construction of a shared past.

Keywords: journalism, history, newspaper, journalistic history-making, history culture, everyday history, uses of history

Sisällys

1	Historian journalistinen esittäminen tutkimuskohteena	17
1.1	Tutkimusongelma	18
1.1.1	Sanomalehti maailman ja menneisyyden esittäjänä	18
1.1.2	Mitä on historian journalistinen esittäminen?	20
1.1.3	Historiaksi tuleminen ja historian läsnäolo	23
1.2	Tutkimuksen aineisto	28
1.2.1	Helsingin Sanomat 2008 ja 2013	28
1.2.2	Helsingin Sanomat yhteiskunnallisena toimijana	34
1.2.3	Helsingin Sanomat tradition välittäjänä	38
1.3	1960-luku tutkimuksen rajauksena	42
1.3.1	1960-luku lähtökohtana menneisyyden rakentamiseen	42
1.3.2	Kuusikymmenlukulaisuus ja 1960-luvun historiakuva	43
1.3.3	1960-luku ja yhteiskunnan modernisoituminen	47
1.3.4	Vuosikymmen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena	52
1.4	Tutkimuksen menetelmävalinnat	54
1.4.1	Tutkimuksen analyysikehikko	54
1.4.2	Triangulaatio	57
1.4.3	Sisällön erittely	59
1.4.4	Sisällön analyysi ja historian tutkimuksen lähdekritiikki	61
1.5	Tutkimustehtävät	64
1.5.1	Teorian muodostaminen	64
1.5.2	Tutkimuksen empiiriset osatehtävät	66
	Luvun 1 yhteenveto	70
2	Menneisyyden merkityksellistäminen	72
2.1	Historiantutkimus menneisyyden esittämisen muotona	73
2.1.1	Mitä historia on?	73
2.1.2	Historian eri ulottuvuudet	75
2.1.3	Muuttuva ja rajallinen historiatiede	76
2.1.4	Historian mieli	81
2.2	Historia, muisti, menneisyys	83
2.2.1	Historian- ja muistitutkimuksen näkökulmia menneisyyteen	83
2.2.2	Muistitutkimuksen (itse)kritiikki	87
2.2.3	Historia ja muisti – jännitteiset sukulaiskäsitteet	89
2.3	Historia- ja muistiesitykset mediatutkimuksessa	93
2.3.1	Median historiaesitykset medioituneessa yhteiskunnassa	93

2.3.2	Media ja kulttuurisen muistin tutkimus	96
2.3.3	Suomalaisia näkökulmia median historiaesityksiin.....	99
2.4	Tasapainottelua mediatutkimuksen ja historiateorian traditioiden välillä	101
2.4.1	Journalismi, journalistiset käytännöt ja uutinen.....	101
2.4.2	Journalismi, historia ja yhteisön vahvistaminen	104
2.4.3	Vaikea totuus	108
2.4.4	Eri traditiot, yksi näkökulma	113
	Luvun 2 yhteenveto	115
3	Jokapäiväinen historia sanomalehdessä	117
3.1	Historian jokapäiväinen virta	118
3.1.1	Sanomalehti pienieleisenä historiapakettina	118
3.1.2	Odottamaton merkitysten rakentuminen	120
3.1.3	Viikonlopun lehdissä enemmän historiaesityksiä	122
3.1.4	Vuosipäiväjournalsmi historian journalistisen esittämisen moottorina.....	124
3.1.5	Historiajutut osana jokapäiväistä historiaa	129
3.2	Uutisjournalismi vs. aikakauslehtimäinen sanomalehtijournalismi	134
3.2.1	Eri osastoissa erilaiset painotukset	134
3.2.2	Historia sopii aikakauslehtimäiseen journalismiin.....	138
3.2.3	Tarinallisuus ja tarinoiden välittäminen historiaesityksissä	141
3.2.4	Pienet erot vuosien 2008 broadsheetissa ja 2013 tabloidissa	143
3.3	Historiatietoinen kulttuurijournalismi	147
3.3.1	Kulttuurijournalismi journalismin lajina	147
3.3.2	Teosten kuvaaminen ja historiaan viittaaminen	153
3.3.3	Kulttuuriteosten historialliset merkitykset.....	156
3.4	Intentionaalinen ja satunnainen historian esittäminen.....	161
3.4.1	Historian käyttö journalismissa	161
3.4.2	Kevyet viittaukset raskaita tulkintoja yleisempiä	163
3.4.3	Mielipideosastoilla historia oikeuttaa, opettaa ja velvoittaa	166
3.4.4	Faktat ja illuusio objektiivisuudesta	169
	Luvun 3 yhteenveto	172
4	HS:n historiaviittauksista rakentuva historiakuva	174
4.1	1960-luvun historiakuvan runko: modernisoituvaa Suomi	175
4.1.1	Monipuolinen murros.....	175
4.1.2	Suuri muutto	178
4.1.3	Rakentaminen ja kaupungistuminen	182
4.1.4	Hyvinvointivaltio.....	185
4.1.5	Politiikka	190
4.1.6	Talous ja teollisuus	196
4.1.7	Tiede ja teknologia	201
4.2	1960-luvun maailma: Idän ja lännen vastakkainasettelu	205

4.2.1	Kaksinapainen maailmanjärjestys	205
4.2.2	Kylmä sota Euroopan maaperällä	209
4.2.3	Kylmä sota Suomen näyttämöllä	213
	Luvun 4 yhteenveto	217
5	Journalismi tiivistää ja kehystää	219
5.1	Myyttiavaimet ja historiamerkitysten tiivistyminen	220
5.1.1	Myyttiavain analyttisenä käsitteenä	220
5.1.2	Nimigalleria kahden aikakauden kuvana	221
5.1.3	Tapahtuma-vuosilukuparit	239
5.2	Jokapäiväisten historiaviittausten ideologiset ulottuvuudet	255
5.2.1	Murros kehyksenä	255
5.2.2	HS:n arkinen läntisyys	258
5.2.3	Vietnam ja se mitä jää kertomatta	263
	Luvun 5 yhteenveto	266
6	Historian journalistisen esittämisen suhde muistiin ja historiatieteeseen	268
6.1	Historia- ja muistiesitykset journalismissa	269
6.1.1	Muistinvarainen tieto HS:n historiaviitauksissa	269
6.1.2	Journalismin suhde muistiin	286
6.2	Lähteiden käyttö historiajournalismissa	290
6.2.1	HS:n historiajuttujen erilaiset lähteet	290
6.2.2	Henkilölähteet HS:n historiajutuissa	298
6.3	Ammattimainen ja kansanomainen historiankirjoittaminen	304
	Luvun 6 yhteenveto	312
7	Historiaa aamukahvilla	314
7.1	Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden läsnäolo journalismissa	315
7.1.1	Journalismin aikakäsitykset	315
7.1.2	Historian ajankohtaisuus	317
7.1.3	Historiajournalismi ja aika	323
7.2	Historian journalistinen esittäminen rituaalina	330
7.2.1	Sanomalehti ja yhteiskunnalliset rytmit	330
7.2.2	Journalismin historiaesitykset ja Careyn rituaalinen viestintämalli	333
	Luvun 7 yhteenveto	340
8	Lopuksi: Sanomalehden katse tulevassa, jalat tukevasti mennessä	342
8.1	1960-luku Helsingin Sanomissa vuosina 2008 ja 2013	343
8.2	Historian journalistinen esittäminen	352

Lähdeluettelo.....	361
Aineistolähteet.....	361
Kirjallisuus.....	384
Muut lähteet.....	401
Liitteet	402
Liite 1: Vuoden 2008 HS:n 1960-lukuja koskevien osumien tilastoiminen	402
Liite 2: Vuoden 2013 HS:n 1960-lukuja koskevien osumien tilastoiminen	404
Liite 3: 1960-lukuja koskevien juttukokonaisuuksien tilastoiminen HS:ssa 2008 ja 2013.....	406
Liite 4: 1960-lukua koskevat osumat osastoittain ja juttutyyppejen mukaan esitettynä vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	409
Liite 5: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset osastojen ja käyttötavan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	410
Liite 6: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset kuukausien ja käyttötavan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	411
Liite 7: Otsikoiden 1960-luku.....	412
Liite 8: Historiajuttujen (n=16) aikatasot ja yhteydet nykyhetken vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.	416

Kuviot ja taulukot

Kuviot:

Kuvio 1: Tutkimuksen elementit (ks. Töttö 2004, 10).....	56
Kuvio 2: 1960-lukua koskevien historiaviittausten päivittäinen jakautuminen vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=2028; 2013, n=1761.....	121
Kuvio 3: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset viikonpäivän mukaan vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=2028; 2013, n=1761.....	123
Kuvio 4: 1960-lukua koskevat historiajutut viikonpäivän mukaan vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=71; 2013, n=30.....	123
Kuvio 5: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset kuukausittain vuoden 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=2028; 2013, n=1761.....	125
Kuvio 6: 1960-lukua koskevat historiajutut kuukausittain vuoden 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=71; 2013, n=30.....	127
Kuvio 7: 1960-lukua koskevat historiajutut kolmen osastojen pääluokan mukaan jaoteltuina vuosina 2008 ja 2013.....	133
Kuvio 8: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset kolmen osastojen pääluokan mukaan vuosina 2008 ja 2013.....	139
Kuvio 9: Vuoden 2008 Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat osumat valikoiduilla osastoilla kuukausien mukaan.....	145
Kuvio 10: Vuoden 2013 Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat osumat valikoiduilla osastoilla kuukausien mukaan.....	145
Kuvio 11: 1960-lukua koskevat historiamaininnat jaoteltuna historian käyttötavan mukaan vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	163
Kuvio 12: Obamaa, JFK:tä ja MLK:ta koskevien merkitysten linkittyminen toisiinsa HS:n 1960-lukua koskevissa historiaviittauksissa.....	232
Kuvio 13: Obaman, JFK:n ja MLK:n ympärille syntyvien merkitysten rakentuminen HS:n 1960-lukua koskevissa historiaviittauksissa.....	236
Kuvio 14: Graafinen esitys historiakerronnan siirtymistä kuudessa HS:n vuosien 2008 ja 2013 historiajutussa.....	327–328
Kuvio 15: Journalismin, historian ja muistin suhteet historiakulttuurissa.....	358

Taulukot:

Taulukko 1: Tutkimuksen luvut, kysymykset, aineistot ja menetelmät.....	67–68
Taulukko 2: 1960-lukua koskevat historiajutut osastojen mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	131
Taulukko 3: 1960-lukua koskevat historiajutut juttutyyppejen mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	134
Taulukko 4: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset osastojen mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	136

Taulukko 5: 1960-lukua koskevien satunnaisten ja intentionaalisten historiamainintojen prosentuaaliset jakaumat kolmen osastojen pääluokan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	167
Taulukko 6: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset juttutyypin ja käyttötavan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	170
Taulukko 7: Historiajuttujen journalistiset lähteet, niiden määrällinen ja prosentuaalinen esiintyminen. (n=25).....	293
Taulukko 8: 1960-lukua koskevat historiajutut julkaisuperusteen mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.....	319

1 Historian journalistinen esittäminen tutkimuskohteena

1.1 Tutkimusongelma

1.1.1 Sanomalehti maailman ja menneisyyden esittäjänä

Historia on läsnä kaikkialla yhteiskunnassa. Se on läsnä arkipäivässä ja läpi ihmisen elämän. Kun lapsi syntyy, hänelle saatetaan antaa nimi, joka kulkee suvussa. Pienestä pitäen tuo lapsi omaksuu perhepiirinsä perinteitä. Kouluaikana lapsi oppii historian tapahtumien ohella sen, mitä tarkoittaa olla kansalainen tai sen maalainen kuin hän on. Aikuistuuessaan ihminen ymmärtää, että arkielämään ja kansalaisuuteen liittyy paljon tapoja, tottumuksia ja rutiineja, jotka sitovat hänet osaksi yksilöä laajempia merkityksiä. Jo ihmistä ympäröivä todellisuus on kyllästetty viittauksilla historiaan: katujen nimet viittaavat merkkihenkilöihin, katukuvaa värittävät taide-teokset ja muistomerkit sekä taskussa rapisevat setelit kantavat kuvia kansallisista symboleista. Lisäksi historia vilahtelee sukulaisten tarinoissa, poliitikkojen puheissa, romaaneissa ja elokuvissa sekä yhä vahvemmin todellisuutta määrittävän median moninaisissa esityksissä. Ihminen hyödyntää kaikkea tätä historiaa ymmärtääkseen ympäröivää, saadakseen kontaktin kanssaihmiisiin ja määrittääkseen paikkansa ihmisyyhteyden osana.

Ihmiset saavat suuren osan historiaa koskevasta tiedosta muuten kuin historiantutkimuksesta tai -opetuksesta koulussa. Historia tarttuu kansalaisten mieleen ”muita asioita koskevien esitysten sivutuotteina” (Kalela 2000, 43) – puhutusta, nähdystä, koetusta tai muuten omaksutusta. Media on yksi keskeinen kansalaisten *historiakäsityksiin* vaikuttava toimija. Useat amerikkalaistutkijat pitävät selvänä, että media on jopa olennaisin tekijä, joka tuo historiallisen tiedon ihmisten arkeen, auttaa hahmottamaan menneisyyttä ja muokkaa ihmisten historiakäsityksiä (ks. esim. Edy 1999, Kitch 1999, Zelizer 2008). Esimerkiksi Barbie Zelizerille (2008, 85) journalismi on muistitekniikan rekisteröinnin instituutio. Toisin sanoen sen voi tulkita olevan elävä osa *historiakulttuuria*. Historiakulttuuri kuvaa historian merkitystä ja läsnäoloa nykyajassa. Journalismilla on valtaa siihen, kuinka kansalaiset hahmottavat paikkansa maailmassa. Tästä johtuen journalismin esitykset vaikuttavat kansalaisten käsityksiin itsestään, yhteisöstään ja heille tärkeästä menneisyydestä.

Yhteiskunnan, tiedon rakentumisen ja historian näkökulmasta sanomalehti on yksi historian julkisten esitysten tuottajista, joka yhdessä historiantutkimuksen ja kansanomaisen historian eri muotojen kanssa luo historiakuvia ja historiaa koskevia merkityksiä sekä vaikuttaa historiaa koskeviin käsityksiin (ks. kuvio Kalela 2001, 20). Sen sijaan journalismi – kuten mediatutkimus on osoittanut – tuottaa merki-

tysten virran, jota yleisö käyttää omassa arjessaan rakentaessaan maailmasta merkityksellistä ja ylläpitäessään kulttuurisia yhteyksiään. Joukkoviestinnän uskotaan kiihdyttävän yhteiskunnan massoitumista, mahdollisesti valtavirtaistavan yleisön käsityksiä sosiaalisesta todellisuudesta tai ainakin priorisoivan tiettyjä tulkintoja. (Kunelius 2003, 130–131, 143–147; Fowler 1991, 226–227.) Median jokapäiväinen kulutus on, kuten myös kansakunnan yhteinen historia, yksi kansaa yhteen sitova tekijä. Andersonin (2007) termein sekä media että historia auttavat meitä kuvittelemaan yhteisömmme, vaikka tapaisimme vain murto-osan muista kanssaeläjistämme. (Ks. myös Alexander & Jacobs 1998, 27; Carey 1998, 44–45.)

Perinteisillä medioilla – kuten sanomalehdellä, radiolla ja televisiolla – on vakiintunut asema modernin yhteiskunnan keskeisinä instituutioina. Ne ovat samanaikaisesti osa kansalaisten arkea ja muokkaavat heidän kokemustaan siitä. Media on yhteiskuntaa ja yhteiskunta mediaa (Seppänen & Väliverronen 2012, 171). Tämä näennäisesti paradoksaaliselta vaikuttava lausuma tulee ymmärrettäväksi, kun ajattelee miltä nykytodellisuus näyttäisi ilman mediaa: Miten tietoa tuotettaisiin? Mistä sitä saisi ja kuka siihen pääsisi käsiksi? Minkä varassa yksilö, ryhmä tai kansakunta rakentaisi maailmankuvaansa ja identiteettiään? Minkä varassa muu kuin kasvokkain tapahtuva kommunikaatio olisi? Ja mitä tapahtuisi julkiselle keskustelulle? Maailma ilman mediaa voi tuntua tästä päivästä tarkastellen dystopialta tai sulalta mahdollisuudelta, sillä niin ”luonnollisesta” kommunikaatiomuodosta monipuolisessa tiedonvälityksessä on kyse. Länsimaissa median käyttö on ihmiselle yhtä itsestään selvää kuin hengittäminen, vaikka jokainen kansalainen ei sanomalehteä päivittäin avaisikaan.

Tämän tutkimuksen ytimessä on sanomalehti. Sanomalehti on mediatuote, joka ilmestyy päivittäin tai useita kertoja viikossa. Se on näkökulmasta riippuen ainakin tiedon lähde, vallan vahtikoira, keskustelufoorumi ja ilmoituslupa. Sanomalehden sisältöä määrittää jännite, joka muodostuu sen yhteiskunnallisesta toimintaympäristöstä ja siitä, että lehti myydään joka päivä sekä yleisölle että mainostajille. Se on edelleen yksi demokratian ja julkisen keskustelun peruspilari, mutta myös kulutustuote, jota julkaisee yleensä voittoa tavoitteleva osakeyhtiö. Lehden markkinauskottavuus onkin yhä vahvemmin ”myytävä” lehden omistajille ja sijoittajille – samoin kuin journalistinen vakuuttavuus. Kustantajan ja osakkeenomistajien ohella kotiin kannettu tai lehtipisteestä ostettava sanomalehti vaatii aina uskollisen yleisösuhteen, jota voi vaalia vain kiinnostavalla sisällöllä ja uskottavalla journalistisilla. Sanomalehdellä on tuotteena moniulotteiset markkinat ja yhteiskunnallisena toimijana vaikutusvaltainen yhteisö, joiden molempien merkitys heijastuu lehden jokapäiväiseen tekemiseen monin tavoin ja mitä erilaisimmin seurauksin.

Sanomalehti julkaisee – ilmoitusten ja mainosten ohella – erilaisia journalistisia juttuja, joiden keskeisin nimittäjä on uutinen. Uutista voi kuvata ”ikkunaksi maailmaan” mutta samaan aikaan se on kulutustuote, joka on päivittäin tuotettava uudelleen (Tuchman 1980, 1). Uutinen antaa jatkuvasti merkityksiä kohteelleen, se määrittää ja määrittää uudelleen, se ryhmittelee, nimittää ja kehystää sosiaalisia ilmiöitä. Uutinen on John Hartleyn (1996, 32) mukaan maailmaa hallitseva kirjallinen järjestelmä, sillä se ilmentää modernin ajan tapaa tehdä asioita ymmärrettäväksi. Uutinen on aina myös uutisjuttu, ja jo määritelmällisesti se on aina sekä uutinen että juttu (tai tarina). Uutinen ei ole vain se, mitä tapahtuu tai on tapahtunut, vaan se on rekonstruktio eli jotain mitä joku sanoo tapahtuneen. Lähes poikkeuksetta se ”joku” on auktorisoitu lähde, joka kertoo auktorisoidun version tapahtuneesta (Sigal 1986, 25). Journalismin tehtävä on tuottaa esityksiä ympäröivästä todellisuudesta. Tuossa roolissa se käyttää valtaa etenkin valikoimalla ja kohdistamalla (Kunelius ym. 2009, 458–459).

Sanomalehden ja journalismin valta heijastuu historian esittämiseen. Carolyn Kitchin (1999, 121–122) mukaan toimittajista on tullut kansanomaisia tai julkisia historiankirjoittajia¹: he poimivat tärkeimmät henkilöt ja tapahtumat sekä arvioivat niiden historiallista merkitystä – ja näin ollen omaksuvat tuon roolin (vaikka tahtomattaan). Näkökulmien, mittakaavan ja selitysten antaminen on uutis- ja ajankohtaisjournalismia ominaisimmillaan, joten ymmärrettävästi se näkyy myös historian tuottamisessa: sanomalehti arvioi, arvottaa ja tulkitsee menneisyydelle annettuja kestäviä merkityksiä. Sanomalehti on yksi yhteiskunnallinen toimija, joka valikoi ja kohdistaa huomiota yhteiskunnan kannalta tärkeäksi katsottuihin menneisyyden tapahtumiin. Silti se ”kirjoittaa historiaa” aina omien käytäntöjensä mukaan.

1.1.2 Mitä on historian journalistinen esittäminen?

Tässä tutkimuksessa syvennytään journalismin historiaesityksiin. Edellä esitelty teemat kehystävät koko tutkimusta. Ensinnäkin journalismi ymmärretään eläväksi osaksi historiakulttuuria. Historiakulttuuri on paljon enemmän kuin historian-tutkimus, sillä se sisältää myös muita historian esittämisen muotoja ja areenoita kaunokirjallisuudesta museoihin ja arkkitehtuurista mediaan. Kulttuurina se koskee myös tapoja, joilla menneisyyttä koskevia mielikuvia tuotetaan, muokataan ja esite-

¹ Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään termejä ”public history” ja ”public historian”, mitkä ovat osuvia käsitteitä. Kalela (2000) on käyttänyt ilmausta ”kansanomainen historia”, mikä on hyväksytty myös tämän tutkimuksen sanastoon.

tään tai koetaan, käytetään ja hyödynnetään. Minkä muun tahansa kulttuurin tapaan historiakulttuuri on aina myös historiallinen eli ajassa muuttuva, dynaaminen. (Ks. esim. Klinge 2010, 3–8; Hentilä 2004, 306.)

Tässä tutkimuksessa sanomalehdellä – laajemmin journalismilla – on historia-kulttuurissa tunnustettu ja merkittävä asema. Se luo, tulkitsee ja muokkaa yhteisönsä historiakäsityksiä, elää mukana ihmisten historiaviittauksia vilisevässä arjessa sekä toimii paikoin jopa areenana historiantulkintoja koskevalle yhteiskunnalliselle keskustelulle. Tutkimuksen pääkysymyksenä on: mitä on *historian journalistinen esittäminen*? Sen selvittämiseksi syvennyttään 1960-lukua koskeviin historiaesityksiin Helsingin Sanomien (HS) vuosikerroissa 2008 ja 2013. Näistä lehdistä on poimittu kaikki itsenäiset jutut, joissa viitataan 1960-lukuun.

Tutkimuksen pääkysymyksen selvittämiseksi joudutaan ratkaisemaan useita tutkimuksen osatehtäviä. Tutkimuksen lähtökohta on kuvaileva, mikä näkyy myös osatehtävien kysymyksenasetteluissa (ks. luku 1.5.1). Analyysin keskiössä on historian jokapäiväinen virta, joka paljastuu syventymällä historiaesityksistä kaikkein arkipäiväisimpiin mainintoihin. Tutkimuksen edetessä pohditaan sitä, millaiset journalistiset käytännöt ja journalismia koskevat ennako-oletukset määrittävät sanomalehden kirjoittamaa historiaa sekä sitä, miten historian journalistinen esittäminen vertautuu ammattimaiseen historiankirjoitukseen.

Läpi tutkimuksen mukana kulkee kaksi teemaa, joista ensimmäinen on ensisijaisesti empiirinen, toinen tiedonintressiltään teoreettinen. Kahden vuosikerran historiaesityksistä rakennetaan tulkintaa siitä, millainen on HS:n kuva 1960-luvusta vuosina 2008 ja 2013. HS:n 1960-luvun historiakuva tutkittaessa on pohdittava, mitä HS:n rakentama kuva kertoo lehdestä ja sen toimituskäytännöistä, mutta myös laajemmin mediasta ja journalismista sekä suomalaisesta yhteiskunnasta omana aikanaan. Näiden kysymysten selvittämisen ohella etsitään selittäviä syitä: Miksi sanomalehden kirjoittama historia on sellaista kuin se on? Ja miten ja miksi se eroaa muista historian esittämisen muodoista? Tutkimuksessa analysoidaan historian journalistisen esittämisen ominaisuuksia ja erityispiirteitä.

Median menneisyyttä koskevia esityksiä on tutkittu etenkin kulttuurisen muistin käsittein, mutta tässä tutkimuksessa ilmiötä lähestytään historiateorian kautta. Historiakuvan ohella pohditaankin, mikä on muistin ja historian suhde sanomalehden sivuilla. Empiirisesti historian ja muistinvaraisen tiedon välistä jännitetä käsitellään kysymällä millaisessa roolissa muistinvarainen tieto sanomalehden sivuilla on. Empiirisiä tuloksia tarkastellaan myös teoretisoinnin keinoin. Ylipäänsä tutkimuksen tulkinta syntyy empiirisen aineiston ja teoreettisen pohdinnan välisestä dialogista. Kuva siitä kuinka sanomalehti merkityksellistää maailmaa ja kuinka

menneisyydelle journalismissa annetaan merkityksiä rakentuu askel kerrallaan. Lopulta tutkimuksen tuloksena on tulkinta siitä, millainen on historian merkitys ja rooli journalismissa. Se selviää tarkastelemalla journalistisia esityksiä suhteessa historiantutkimukseen sekä arvioimalla niiden esitysten sisältöä suhteessa menneisyyttä koskevaan tietoon ja muuhun aiheita koskettavaan tutkimukseen.

Tutkimuksen aineisto eli 1960-lukuun viittaavat jutut tai niissä esiintyvät historiaa koskevat maininnat käsitetään journalistisiksi historiaesityksiksi, mutta käytännöllisistä syistä niistä käytetään myös arkisempia rinnakkaiskäsitteitä historiaesitys, historiaviittaus ja historiamaininta. Myös Mikko Lindgren² (2012, 3–4) on käyttänyt journalismin menneisyyttä koskevista esityksistä termiä historiaesitys. Tässä tutkimuksessa korostetaan sitä, että kyseessä on juuri journalistinen merkitysten tuottaminen. Tutkimus asettuikin historiateorian ja journalismintutkimuksen välimaastoon.

Tutkimuksen aineistovuodet 2008 ja 2013 on valittu siksi, että ne toimivat vertailun mahdollistavana aineistoparina. Vuonna 2008 vuodesta 1968 tuli kuluneeksi 40 vuotta. Täydet vuosikymmenet ovat journalismille erityisiä muistelemisen ja kertaamisen paikkoja, mikä näkyy esimerkiksi aikakauslehtien historia-liitteissä tai iltapäivälehtien aikakauslehtimäisissä lisänumeroissa. Sanomalehtien vuosipäiväjournalismin Suomen itsenäisyyspäivän ympärillä tutkinut Lindgren (2012) on havainnut, että vuosipäiväjournalismissa täydet kymmenvuotispäivät ja neljännesvuosisadat erottuvat joukosta erityisinä muistamisen paikkoina. Katja-Maria Miettunen (2009) on hyödyntänyt omassa tutkimuksessaan osittain samaa aineistoa kuin tässä tutkimuksessa. Hän on poiminut Helsingin Sanomista tärkeiden vuoden 1968 vuosipäivien läheisyydestä juttuja viiden vuoden välein touko- ja marraskuun lehdistä 1978–2008. Miettunen ei tee kovin yksityiskohtaisia havaintoja lehtijuttujen sisällöstä, mutta hän toteaa, että ”[v]uosi 1968 nousi Suomessa muistelun ja juhlinnan kohteeksi aiempaa selvemmin vuonna 2008” (emt., 169). Tämän tutkimuksen näkökulmasta on merkittävää, että Miettusen mukaan ”[v]uonna 2008 HS:ssa uudentyypinen vuoden -68 muistaminen ja perinteinen Vanhan valtauksen muistelu elivät kuitenkin vielä rinta rinnan” (emt., 170–171). Uudentyyppinen muistaminen tarkoittaa Miettusen (emt.) tutkimuksessa sitä, että kuusikymmenluvusta kertominen on siirtynyt muistelijoilta muille toimijoille – kuten toimittajille.

² Mikko Lindgren on tehnyt Tampereen yliopiston historian pro gradu -tutkielmansa Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa esitetystä historiasta itsenäisyyspäivinä 1967–2007.

Vuoden 2013 lehdet ovat vuoden 2008 vuosikerran vertailuaineisto. Se antaa tukea historiaviittausten määrälliseen käsittelyyn jokapäiväisen historian näkökulmasta. Miksi sitten 2013 eikä vaikka 2005, 2000 tai 1988? Siksi, että se on ollut tutkimuksen tekemisen kannalta käytännöllistä. Tutkimus on edennyt gradu-vaiheesta väitöskirjan painovaiheeseen vuosina 2009–2016, jolloin vuoden 2008 aineisto oli tutkimuksen lähtöpiste ja vuoden 2013 lehdet tutkimusrytmiin sopinut vertailukohta. Viiden vuoden ero aineistojen keruun välillä tuntuu myös kulttuuri-estesti sopivammalta kuin kolmen, neljän tai kuuden vuoden ero. Lisäksi vuoden 2013 lehdet mahdollistavat ”muistelemisen” pohtimisen kahdesta vertailevasta näkökulmasta: miten vuoden 1963 50-vuotismuistelu eroaa vuoden 1968 40-vuotismuistelusta? Ja miten vuoden 1968 muistelu eroaa toisistaan vuosien 2008 ja 2013 lehdissä? Miettusen (2009) tutkimuksen perusteella voi olettaa, että ainakin vuosi 2008 on erityinen – tai ainakin jossain määrin poikkeava – muistelun paikka.

Kahden aineistovuoden hyödyntäminen mahdollistaa aineiston yksityiskohtaisen vertailun tutkimuskysymysten puitteissa. Vuosien 2008 ja 2013 ajallinen etäisyys toisistaan on niin pieni, että tutkimuksen aineiston perusteella ei kannata vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä 1960-lukua koskevien näkökulmien (diskursiivisista) muutoksista. Muutoksia pohditaan, mutta ensisijaisesti tutkimuksessa käsitellään eroja historian journalistisen esittämisen näkökulmasta. Fokus on siinä, kuinka historian esittäminen tapahtuu nykyisyyden kontekstissa, johon molemmat aineistovuodet 2008 ja 2013 sopivat. Tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan esimerkiksi sen kautta, mitä HS menneisyydestä kertoo ja miten HS sitä esittää ja mistä se vaikenee.

1.1.3 Historiaksi tuleminen ja historian läsnäolo

Historian esittämistä voi tutkia vain jos ymmärtää, miten menneisyydestä tulee historiaa ja millaisin käsittein historian läsnäoloa voidaan kuvata. Erilaiset historia-alkuiset käsitteet kuvaavat historian eri ulottuvuuksia. Ensinnäkin historiakulttuuri kuvaa sitä tilaa, jossa sanomalehti toimii eli kaikkea sitä, mitä tiettyinä aikoina pidetään menneisyydessä tärkeänä sekä sitä, millaisia kysymyksiä esitetään ja mistä vastauksia etsitään. Tässä tutkimuksessa huomio on sanomalehden historian arkisessa, jokapäiväisessä esittämisessä. Jorma Kalela (2012; 2001; 2000) kutsuu populaarin ja kansanomaisen historian monitahoista joukkoa juuri jokapäiväiseksi historiaksi (engl. everyday history). Historiaa on joka puolella ja kaiken aikaa. Esimerkiksi mediaesitykset ovat täynnä mitä arkisimpia menneisyysviittauksia,

selkeiden historiatulkintojen ohella. Historiaan viitataan usein tavoilla, joita ei ole tarkoitettu historian esityksiksi. Tämä on historiaksi tulemista. (Kalela 2000, 42–43.)

Sanomalehti osallistuu jokapäiväisiin tuottein ja esityksin Kalelan (2000) termiin *historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin* (engl. social process of history making [Kalela 2012]). Käsitteellisesti Kalelan muotoilu muistuttaa historian tutkimisen puitteista ja niiden jatkuvasta muuttumisesta sekä siitä, kuinka historian erilaiset esitykset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa, mutta myös muun yhteiskunnan kanssa. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa sekä tavallisten kansalaisten että historia-ammattilaisten esittämiin kysymyksiin sekä niiden esittämiseen ja vaikutukseen. Lopulta historiantutkimus on vain pieni osa kaikkea sitä historiaa, johon kansalaiset elämänsä aikana törmäävät – ja jonka kautta he hallitsevat elinympäristöään. (Kalela 2012, 15; Kalela 2000, 25–48.) Tässä tutkimuksessa sanomalehden journalistisissa historiaesityksissä on kyse toimimisesta elävän historiakulttuurin osana.

Suuri osa historian läsnäoloa kuvaavista käsitteistä toimii tutkimuksen teoreettisina taustakäsitteinä, mutta *historiakuvaa* hyödynnetään empirian osana. Historiakuva perustuu käsitykselle siitä, mitkä menneisyyden tapahtumat ja ilmiöt on katsottu aikakaudelle merkityksellisiksi. Historiakuva on ”kokonaiskäsitys siitä, millainen joku mennyt ajanjakso oli” (Miettunen 2009, 11). Se ei siis ole sama kuin menneisyys tai edes historia, vaan ”menneisyydestä tehtyjen kertomusten valikoitujen piirteiden avulla luotu kuva menneisyydestä ja sen nykyhetkestä” (emt.). Historiakuvat eivät synny tai rakennu sattumalta, sillä niitä muokkaavat useat aktiiviset toimijat, joilla kaikilla on omat motiivinsa. Historiakuvan kannalta ei lopulta ole merkittävää ”vain se, mitä menneisyydessä on oikeasti tapahtunut vaan myös se, mitä uskotaan tapahtuneen” (emt.). Tässä tutkimuksessa selvitetään millainen on HS:n historiaesityksistä rakentuva kokonaiskäsitys 1960-luvusta ja sille ominaisista tai tärkeistä piirteistä. Se on HS:n 1960-luvun historiakuva eli päivittäin ilmestyvien juttujen kautta aikakaudesta syntyvä kokonaiskäsitys.

Tutkimuksen eri vaiheissa viitataan historian läsnäoloon tässä päivässä. Reinhart Koselleckin (2004) mukaan historiallisen ajan käsittäminen tai historian läsnäolo perustuu kokemuksiin ja odotukseen. *Kokemustila* (engl. space of experience) ja *odotushorisontti* (engl. horizon of expectation) auttavat ymmärtämään, kuinka kokemus ja odotus kietoutuvat yhteen nykyhetkessä. Antropologisesti kyse on ihmisenä olemisen edellytyksistä eli tietoisuuden ja ajan kokemisen ehdoista. Kokemus on läsnä olevaa menneisyyttä. Se on tapahtumia jotka on rekisteröity ja voidaan muistaa. Kokemuksen ei tarvitse olla tietoista tai edes yksilöllistä, sillä myös sukupolvet ja instituutiot kannattelevat sitä. Samaan tapaan odotus on sekä henkilö-

kohtaista että ihmistenvälistä. Se on läsnä olevaa tulevaisuutta, joka suuntautuu vielä kokemattomaan ja tuntemattomaan esimerkiksi toiveina, pelkoina, ennustuksina ja uteliaisuutena. (Koselleck 2004, 258–260; Koselleck 2002, 111.)

Koselleck hyödyntää käsiteparia kokemustila ja odotushorisontti pelkkien kokemuksen ja odotuksen käsitteiden sijaan korostaakseen sitä, että menneen läsnäolo on erilaista kuin tulevan läsnäolo. Kokemustila kuvaa kokemusten tilallisuutta eli sitä kokonaisuutta tai jopa totaliteettia, jossa ajan eri tasot ovat samanaikaisesti läsnä. Koselleckille kokemus ei ole kronologista eikä se muodosta ajallista jatkuvuutta. Kokemus on kuin pesukoneen lasi, jonka takana pyykki heittelee, tulee välillä näkyviin ja välillä häviää. Siitä huolimatta kaikki pyykki on siellä koneessa eli niin sanotusti kokemustilassa. (Koselleck 2004, 260–263.)

Odotushorisontin käsitettä Koselleck (2004, 260–263) selventää Neuvostoliiton ajan poliittisella vitsillä. Siinä kommunistisen puolueen pääsihteeri Nikita Hruštšov julistaa puoluekokouksessa, että ”kommunismi näkyy jo horisontissa”. Tämä kirjoittaa kokoussalista kysymyksen: ”Toveri Hruštšov, mikä on ’horisontti?’”. Nikita Sergejevits vastaa tyyliä ”katso sanakirjasta”. Kysyjä asettuikin kotiin päästyään kirjan ääreen ja lukee: ”Horisontti on maan ja taivaan välinen rajaviiva, joka etenee sitä mukaa kun sitä lähestyy.” Oleellista on, että horisontti pysyy tavoittamattomissa, mutta vaikuttaa siihen kuinka ihmiset hahmottavat oman paikkansa maailmassa ja ajassa. Koselleckin käsiteparissa ei ole kyse yksinkertaisista vastakäsitteistä. Kokemustilan ja odotushorisontin suhde toisiinsa ei ole staattinen, eikä niiden suhde nykyisyyteen ole symmetrinen. Käsitteiden dynaaminen jännite ilmentää historiallisen ajan muuttuvuutta. (Ks. myös Koselleck 2002, 127; Hyrkkänen 2002, 226.)

Koselleckin käsitteet kertovat menneisyyden läsnäolosta ja sen vaikutuksesta nykyisyydessä. Tuota läsnäoloa on myös tutkittu. Esimerkiksi Pilvi Torsti (2012) on hyödyntänyt *historiatietoisuuden* käsitettä tutkiessaan suomalaista historiakulttuuria ja menneisyyden läsnäoloa kansalaisten jokapäiväisessä elämässä. Historiatietoisuus-käsitteellä on omat etunsa, sillä se ottaa huomioon todellisuuden määrittämisen eri aikatasot: nykyhetken katse on menneessä, mutta kurkottaa samalla kohti tulevaa. Yhteisön jäsenten voi ajatella samastuvan yhteisiin kokemuksiin, mutta yhtä lailla yhteisiin odotuksiin. (Emt. 243.) Yksinkertaistaen käsitys menneisyydestä vaikuttaa näkemykseen nykyisyydestä ja tulevaisuudesta sekä toive tulevasta ja ajatus tämän päivän olosuhteista muokkaavat käsitystä menneisyydestä. Toisekseen historia-tietoisuus on käsite tai keino arvioida historian läsnäoloa ja syvyyttä nykyhetkessä. Se kietoutuu yksilöllisten ja kollektiivisten identiteettien rakentumiseen. Historia-tietoisuus ilmenee etenkin narratiiveissa, sillä juuri tarinoissa paljastuu menneisyy-

den merkittävyys. Historiaan tai historiallisuuteen perustuva identiteetti toimii yhteisön poliittisena ja kulttuurisena voimana. (Torsti 2012, 10; Ahonen 1998, 27.)

Tässä tutkimuksessa tutkitaan HS:n tuottamaa historiakuvaa, kun taas historia-tietoisuutta käytetään käsitteenä kahdella tasolla: ensinnäkin historiatietoisuus kuvaa historian läsnäoloa sanomalehden eri osastoissa ja juttutyypeissä, toisekseen se kuvaa yhteisön (ja yksilön) suhdetta historiaan. Median historiaesityksillä on kulttuuriset ja poliittiset ulottuvuutensa, vähintään identiteettien ja yhteisön rakentamisen näkökulmasta. Kansalaiset ja yleisöt luovat ja omaksuvat yhteistä historiaa kulttuurisen ja poliittisen julkisuuden kautta. Menneisyysuhde on tärkeä osa julkisuutta ja kulttuuria, se on ”yksilön, yhteisön, kansakunnan ja jopa kokonaisen kulttuuripiirin itseymmärryksen ja identiteetin yksi merkittävimmistä rakennusaineista” (Hentilä 2001, 27–28). Usein historia oikeuttaa, opettaa tai velvoittaa. Siksi on tärkeää kiinnittää huomiota historian tuottamisen tapoihin sekä historian käytön tarkoitukseen ja päämääriin. (Emt.) Tutkimuksen kohteen eli sanomalehden voi ymmärtää poliittisen³ kulttuurin paikkana, jossa historiaa ja kansallista identiteettiä tuotetaan jatkuvasti uudelleen ja vahvistetaan, mutta myös kyseenalaistetaan ja testataan. Samalla poliittisia prosesseja ja rakenteita legitimoidaan ja delegitimoidaan. (Köresaar ym. 2013.) Tällaisella historian määrittelyllä on merkitystä. Kirjailija George Orwell on tiivistänyt tuon merkityksen osuvasti: ”kuka hallitsee menneisyyttä, hallitsee tulevaisuutta; kuka hallitsee nykyisyyttä, hallitsee menneisyyttä” (Orwell 2008, 37).

Historian esittäminen ei ole neutraalia. Historian käyttöä ohjaavista intresseistä puhutaan usein *historiapoliitiikkana*. On hyvä ymmärtää, että tuo termi sisältää ajatuksen toiminnan tarkoituksellisuudesta eli intentionaalisuudesta. Käytännössä historiaa ja menneisyyttä koskevia tulkintoja hyödyntäen pyritään saavuttamaan tiettyjä yhteiskunnallisia päämääriä kuten valtaa. Tarkoituksellisuus on ensisijaisesti tietoista, mutta historialla voidaan perustella tai siihen voidaan vedota poliittisen argumentaation tukena myös niin, ettei henkilö koe tekevänsä historiapoliitiikkaa. Motiivit voivat olla tietoisia tai tiedostamattomia. (Hentilä 2004, 307; Torsti 2004, 62.)

³ Historiakulttuurista ja historian merkityksestä puhuttaessa poliittinen ymmärretään tässä tutkimuksessa ensisijaisesti poliittiseksi sanan yleisessä merkityksessä erotuksena puoluepoliittisesta. Esimerkiksi Mary Fulbrookin (2002, 75) mukaan historiantutkimus on väistämättä poliittista, sillä sitä kirjoitetaan tässä päivässä. Samoin Heino Nyyssönen (1999, 41) korostaa historiantutkimuksen eli julkisten kirjallisten tekojen poliittisuutta. Poliittisuus näkyy esitetyissä kysymyksissä, ääneen pääsevien ryhmien valikoinnissa, tutkimusten kehystämisessä, tutkijan käyttämissä käsitteissä, metodologiassa sekä tyylissä, representaatiossa ja yleisön valinnassa.

Edellä esitellyt käsitteet kuvaavat historian eri ulottuvuuksia nykypäivässä. Yksinkertaistaen se mitä historiasta kerrotaan, vaikuttaa kansalaisten käsityksiin menneisyydestä. Esimerkiksi Sirkka Ahonen (2000) on havainnut kaupallisen historiakulttuurin muokkaavan nuorten historiakuvia. Tämä ei varmasti ole yllättävä tulos, etenkin nyt 2010-luvulla. Torstin (2012, 39–61) mukaan suomalaiset ovat aktiivisia julkisten historiaesitysten (kirjat, museot, nähtävyydet jne.) kuluttajia, jotka pitävät historiaan perustuvia televisio-ohjelmia ja dokumentteja melko luotettavina. Torstin (emt.) tutkimuksessa ei – kuten ei kansainvälisissä verrokki-tutkimuksissakaan – ole eroteltu mediaa omaksi kategoriakseen esimerkiksi romaanien tai kirjojen tapaan. Laajasti katsoen kuitenkin sanomalehdet kuuluvat juuri kaupallisen tai julkisen historiakulttuurin piiriin.

Mediatutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen parissa journalismin historiaesityksiä on tutkittu aktiivisesti. Kulttuurisen muistin tutkimuksessa on muun muassa huomioitu, että vuosipäiväjournalismin tarinat esitetään historiallisina totuuksina, kun ne ovat ”narratiivisia visioita, kuvia, jotka ovat ohjailevia kuten myös kuvaavia, mytologiaa yhtä paljon kuin reportaasia” (Kitch 2002, 61). Journalistit valitsevat millä tarinoilla ja faktoilla on merkitystä. Lisäksi lehdet luovuttavat näkemysvallan usein toimituksen ulkopuolelle: esimerkiksi valikoiduille poliitikoille, intellektuelleille, runoilijoille tai populaarikulttuurin edustajille. (Zandberg 2010.) Tutkimuksissa on haluttu selvittää sitäkin, kuinka historialliset tosiasiat tai irralliset faktat tulevat ymmärrettäväksi tarinoiden – tai kontekstin – kautta (Lowenthal 1985, 218). Tai sitten journalistiset esitykset suorastaan epäonnistuvat luomaan merkityksellisiä yhteyksiä menneisyyden ja nykyisyyden välille tai eivät luo riittävää kontekstia (Edy 1999). Menneisyys näyttäytyy usein pysyvänä, jopa keräilytuotteena (Kitch 2006). Esimerkiksi aikakauslehtien historianumerot ”on tarkoitettu ilmaisemaan ja ylläpitämään kyseessä olevien aikakauslehtien ja niiden yleisön identiteettiä” (Kitch 2002). Siinä missä historiakirjat perustuvat tutkimukseen tai ainakin dokumentointiin ja sen arviointiin, ovat aikakauskirjat lähinnä toimittajien kokoamia listoja parhaimmista, huonoimmista tai ikimuistoisimmista (Kitch 2006, 97–99, 103–104). Toisaalta ”pysyvältä” tai ”perinteiseltä” mediassa näytävä voi olla hyvinkin tuoretta, kuten Suomessa itsenäisyyden ja sodan kytkös (Pajala 2012). Yksi kertomus saattaa ajan myötä saada hegemonisen tai dominoivan aseman, jolloin tapahtumien alkuperäinen vivahteikkuus häipyä taustalle. Tulkintojen moninaisuudesta tulee ”napakka pop-hitti”. (Lindgren 2012.)

Historiantutkimuksen parissa journalismia hyödynnetään aineistona ja lähteenä sekä tutkimuksen kohteena. Journalismintutkimuksessa on hahmoteltu yleensä viestinnän tai tietyn median historiallista luonnetta sekä median muutosta ja

tulkintoja siitä, mikä on muuttunut ja miten. (Railo & Oinonen 2012.) Tästä johtuen ymmärrys journalistisista historiaesityksistä rakentuu pitkälti historiateorian ja muistitutkimuksen parissa tehdyn mediatutkimuksen varaan. Median historia-kuvia on tutkittu, mutta ei juuri niiden rakentumisen näkökulmasta. Kuitenkin kun tiedetään historian olevan yksi sanomalehden olennainen ulottuvuus, olisi tärkeää ymmärtää miten se historiaa hyödyntää ja tuottaa.

Sanomalehteä tutkittaessa Koselleckin (2004) tapa kuvata menneisyyden ja nykyisyyden läsnäoloa auttaa ymmärtämään sanomalehden ja historian suhdetta. Journalismi syntyy nykyisyydessä, menneisyyden ja tulevaisuuden dynaamisen suhteen vaikuttaessa journalistisiin esityksiin. Historiaa sanomalehdessä voisi kutsua arkisesti historiaksi, mutta tieteellisesti sitä on parempi tarkastella journalismin historiaesityksinä (juttu tai viittaus) tai historian journalistisena esittämisenä (yleisempi taso). Metaforisesti sanomalehteä voisi kuvata hahmona, joka kannattelee toisessa kädessään menneisyyttä, toisessa tulevaisuutta.⁴ Ja tasapaino tässä ja nyt vaihtelee aina jutun, kirjoittajan ja lehden mukaan. Mutta miten ja miksi? Ja mikä on tuolle tasapainottelulle tai historian läsnäololle yhteistä? Tässä tutkimuksessa on kyse siitä, mikä on journalismille ominaista suhteessa historiaan ja historian-tutkimukseen.

1.2 Tutkimuksen aineisto

1.2.1 Helsingin Sanomat 2008 ja 2013

Tämän tutkimuksen keskiössä on Pohjoismaiden suurin tilattava sanomalehti, Helsingin Sanomat. Se on yksi suomalaisen mediakentän suurista tekijöistä, joka toimii sekä suomalaisen julkisuuden rakentajana että yhteiskunnallisena vaikuttajana. Helsingin Sanomat on monimediaisen Sanoma-konsernin päätuote. Vuonna 2012 lehden toimitus yhdisti voimansa televisiokanava Nelosen uutistoimituksen kanssa, mitä pidettiin yhtenä vastauksena median murrokseen. Kuitenkin vuoden 2014 alussa Sanoma lakkautti Nelosen uutiset ja selkeytti sanomalehti-brändin merkitystä mediakokonaisuudessa muun muassa perustamalla verkkotelevisio-

⁴ Englantilainen The Times -sanomalehti on hyödyntänyt tämäntyyppistä metaforisuutta hyväkseen. Esimerkiksi lehden verkkosivuilla tänä päivänä ”Leading articles” -kohdassa on tätä kuvaava grafiikka. Siinä on avattuna kirja, jossa lukee ”The Times”. Sen vasemmalla puolella toisen kirjan aukeaman sivuilla lukee ”Times” ja ”Past”. Oikealla sen sijaan on ”Future”-tekstillä varustettu kirja, jonka sivujen välissä lepää viikate. Kuvan keskikohdassa kello näyttää puoli viittä. (The Times 2016.)

palvelun HSTV-brändin alla. Konsernin näkökulmasta Helsingin Sanomat painettuna sanomalehtenä on osa laajempaa mediakokonaisuutta, yksi väline monimediaisessa ympäristössä (Ykkösaamu 2013).

Empiirinen huomio on tässä tutkimuksessa päivittäin julkaistavassa sanomalehdessä, jolloin niin sanottu median murros ja internetin merkitys ovat mukana empirian sijaan teorialuvuissa. Verkon mahdollisuudet vaikuttavat journalismin toimintaympäristön muutokseen, mutta toistaiseksi on vielä epäselvää, kuinka perusteellisesti median murros muuttaa journalismin perusteita ja perustavia käytäntöjä. Tässä tutkimuksessa huomio on siinä miksi journalismi on lopulta sellaista kuin se on, joten murrosta lähestytään vain tutkimustulosten herättämän pohdinnan kautta

Tutkimuksen aineisto on koottu tietoisesti vain yhdestä mediasta, sillä tarkoituksena ei ole pohtia eri medioiden eroja, vaan journalismia yleensä. HS edustaa perinteistä laatujournalismia, jolla on pitkät juuret, paljon lukijoita ja selkeä, tunnustettu asema yhteiskunnallisena vaikuttajana. Tutkimuksessa käytetään tietoisesti käsitettä laatujournalismi, vaikka journalismin ”laatu” on kiistanalainen käsite (ks. esim. Lehtinen 2016; Koljonen 2013; Heikkilä ym. 2012). Valinta perustuu siihen, että esimerkiksi Helsingin Sanomat on erilainen julkaisu kuin Ilta-Sanomat tai The Guardiania koskevat eri lainalaisuudet kuin The Sunia. Laatulehtiä yhdistää edelleen muutamat tekijät, jotka eivät näy yhtä lailla iltapäivälehdissä tai populaarimediassa. Ensinnäkin laatulehdet vastaavat niihin yleisön odotuksiin, joissa korostuvat ”kovat” uutiset ja yhteiskunnalliset ongelmat. Ihmiset odottavat journalismin edelleen tekevän maailman tapahtumista ymmärrettäviä (Heikkilä ym. 2012). Toisaalta laatulehtien eettiset normit ja tiedolliset kriteerit ovat vahvat ja perustuvat kansallisten journalistin ohjeiden ohella toimintakulttuuriin ja median omaan traditioon. Laatujournalismi perustuu edelleen esimerkiksi tiedonvälitykseen totuudellisuuteen (sekä todellisuuden heijastamiseen ja tuottamiseen), ammatilliseen riippumattomuuteen ja ajatukseen jonkinlaisen julkisen roolin toteuttamisesta.

Laatulehti on karikatyyrinä tarkoittanut paikoin keskustelua asiantuntijoita kiinnostavista seikoista sekä legitimiin yhteiskunnallisten instituutioiden merkittävänä pitämistä asioista tai jopa ihmisistä etäännyntä raportointia, mutta todellisuudessa yleisösuhte on myös laatumedioiden eilinehto. Journalismi on muuttunut ja raja eri päivittäislehtien välillä on tabloidisaation myötä hälventynyt (ks. Reinemann ym. 2012; Väliaverron & Kunelius 2009; Herkman 2008; Karvonen 2000b; Esser 1999). Olisi ihme, jos muuttuva toimintaympäristö ei muuttaisi markkinoilla myytäviä tuotteita. HS:a käsitellään tutkimuksessa esimerkkinä laatujournalismista, joka noudattaa ja ilmentää tunnustettuja journalistisia sääntöjä ja käytäntöjä.

Oletuksena on, että nuo perusteet muuttuvat hitaammin kuin esimerkiksi journalistiset tuotteet. HS ymmärretään myös kansainväliseksi laatulehdeksi, jonka toimintakenttä on Suomi, mutta viiteryhmä muut kansainväliset laadukkaat sanomalehdet.

Sanomalehdellä on edelleen yhteiskunnallisessa keskustelussa itsenäistä valtaa. Helsingin Sanomat on esimerkiksi yksi Suomen siteeratuimmista medioista. Vuonna 2013 se nousi Yleisradion ohi STT:n siteerausten ykköseksi oltuaan kakkosena kahtena edellisenä vuonna (Journalisti 1/2014; Journalisti 1/2013; Journalisti 1/2012). Painetun lehden levikin vähenemisestä huolimatta HS tavoittaa edelleen oman arvionsa mukaan kaksi miljoonaa suomalaista, kun lasketaan yhteen paperilehden ja verkkosivun lukijat. Painettu lehti on Suomen ylivoimaisesti eniten luettu paperisanomalehti. Esimerkiksi vuonna 2013 lehden lukijamäärä oli HS:n laskutavan mukaan 837 000. (HS 28.2.2014.) Levikkitilaston (LT 2013) mukaan kokonaislevikki oli noin 354 000. Tässä tutkimuksessa keskitytään päivittäin julkaistavaan lehteen⁵, jonka lukijoista suurin osa on vakituisia tilaajia. HS on sadoilletuhansille suomalaisille lukijoilleen osa joka päivä toistuvaa aamurituaalia, jonka keskeisiä tekijöitä sanomalehti tai sen digitaalinen versio ovat.

Tutkimuksen vertailuvuodet 2008 ja 2013 eivät ole täysin yhteneviä, joten tutkimuksen analyysissä pitää ottaa huomioon eräät muutokset Helsingin Sanomissa ja sen toimintaympäristössä. Niin sanottu median murros on muun muassa vaikuttanut sanomalehtien kannattavuuteen sekä keskusteluun journalismin sisällöistä ja tulevaisuudesta. Myös HS:ssa nähtiin yt-neuvotteluita ja muutoksia. Esimerkiksi marraskuussa 2012 hs.fi-verkkopalvelu muuttui osin maksulliseksi ja hieman myöhemmin Nelosen uutiset ja Metro-lehden toimitus tuotiin osaksi HS:n toimitusta. Vain hetkeksi, sillä vuoden 2013 syksyllä päätettiin kaikkien aikojen ensimmäisestä koko toimitusta koskevasta yt-prosessista, jonka osana Nelosen uutiset lakkautettiin. Painetun sanomalehden näkökulmasta merkittävin näkyvä muutos tapahtui tiistaina 8. tammikuuta 2013, kun HS siirtyi tabloidimuotoon. Ennen ensimmäisen tabloidin julkaisua päätoimittaja Mikael Pentikäinen pyrki yliökirjoituksessaan liittämään muutoksen HS:n pitkään historiaan ja lehden muutoksiin murrosvaiheissa. HS ilmestyi broadsheet-muodossa lähes sata vuotta ensimmäisestä Helsingin Sanomien numerosta lähtien eli vuodesta 1904⁶. Uudesta koosta ja muista uudistuksista huolimatta Pentikäinen lupasi lukijoille, että HS

⁵ Päivittäin julkaistavasta lehdestä käytetään selkeyden vuoksi nimitystä painettu lehti, vaikka lukija on voinut tutustua ko. lehden sisältöön niin verkkolehdeksi kuin verkon näköislehden kautta.

⁶ Vuosina 1889–1904 ilmestynyt Päivälehti oli päätoimittaja Mikael Pentikäisen mukaan ”koko ilmestymisensä ajan joko joitakin senttejä broadsheet-kokoa pienempi tai suurempi”. (HS 6.1.2013.)

jatkaa lehden perinteisiin vahvuuksiin eli edistyksellisyyteen ja rohkeaan uudistamiseen nojaamista. (HS 1.11.2013; HS 6.1.2013.)

Tässä tutkimuksessa HS:n rikas kuva-aineisto on jätetty lähes täysin analyysin ulkopuolelle. Se ei tarkoita, etteikö visuaalinen historian esittäminen olisi merkityksellistä. Työekonomisesti tällainen rajausta on kuitenkin ollut välttämätön, sillä visuaalisen kulttuurin tasapainoinen ja perusteellinen käsittely vaatisi oman tutkimuksensa. Tämän vuoksi aineiston kuvat on huomioitu vain kuvateksteinä, jotka on poimittu 1960-lukua koskevien historiaviittausten mukaisesti. Aineiston analyysissä keskitytään siis teksteihin, historiamainintoihin, niiden esiintymiseen ja merkityksiin sekä otokseen historiaa käsittelevistä jutuista⁷. Niiden kautta muodostuu riittävän tarkka näkymä tutkittavasta ilmiöstä, jotta siitä voidaan esittää uskottavia tulkintoja ja väitteitä. Tulevaisuudessa tämäkin tutkimus voi toimia pohjana esimerkiksi jonkun spesifimmän aineiston tai kuva-aineiston käsittelemisessä. Tutkimuksen rajauksessa on otettu huomioon myös se, kuinka visuaalista historia-aineistoa tulisi mahdollisesti lähestyä teksteistä poikkeavalla tavalla. Valokuvan voi ymmärtää esimerkiksi visuaalisena muistijälkenä (ks. Koskinen 2014), kun tässä tutkimuksessa tekstit ymmärretään journalistisiksi historiaesityksiksi.

ALAVIITE: Tabloidisaatio ja HS:n tabloidiuudistus 2013

Journalismintutkimuksessa tabloidilla viitataan lehden koon ohella mediasisältöihin, jolloin tabloidi toimii usein sensaatiomaisten iltapäivälehtien synonyymina. Ero broadsheetin ja tabloidin välillä on näkynyt pitkään Suomenkin lehtimarkkinoilla, jossa laatulehden malli on perinteisesti ollut broadsheet. Viimeisten vuosikymmenten mediaympäristön ja -sisältöjen muutoksesta puhutaan tabloidisaationa, mikä tarkoittaa historiallista kehitystä, jonka myötä media on kaupallistunut ja viihteellistynyt. Lisäksi aiheet ja informaatio ovat siirtyneet julkisen ja yhteiskunnallisen kentiltä kohti yksityistä ja viihteellistä (ns. infotainment). Samasta ilmiöstä käytetään myös käsitettä uutisten ”pehmeneminen”, kun media on alkanut julkaista esimerkiksi palvelu- ja lifestyle-journalismia laatujournalismin ”kovien” juttujen sijaan (Reinemann ym. 2012, 234). Tabloidisaatiosta on tullut jopa iskusana, jota tutkija voi käyttää positiivisena tai negatiivisena näkemänsä kehityksen kuvaamiseen (Esser 1999, 292). Se saattaa käsitteenä sisältää vahvankin arvolutauksen.

⁷ 1960-lukua käsitteleviä juttuja tai juttukokonaisuuksia kutsutaan tässä tutkimuksessa historiajutuiksi. Yksi historiajuttu voi sisältää tutkimuksen aineiston tilastoinnin näkökulmasta useita historiaviittauksia, jos esimerkiksi pääjutussa sekä mahdollisissa kainalojutuissa ja kuvissa (eli kuvateksteissä) viitataan kaikissa erikseen 1960-lukuun.

Keski-Euroopassa yleinen päivälehdien koko on ollut suomalaista broadsheet-mallia pienempi jo pidempään. Esimerkiksi Espanjassa *El País* on ilmestynyt koko demokratian ajan tabloidina. Tätä hieman suurempi berliner- tai midikoko on käytössä muun muassa *Le Mondessa* (Ranska), *Le Soiressa* (Belgia) ja *La Repubblica* (Italia). 2000-luvulla on syntynyt maailmanlaajuinen trendi, jonka myötä esimerkiksi brittiläiset ja pohjoismaiset laatulehdet (eri maiden johtavat sanomalehdet) ovat siirtyneet pienempiin muotoihin. Britanniassa lehden pienentymisestä ja uudesta mallista käytetään termiä *compact paper* erotuksena tabloideista ja sensaatiolehdistä. Esimerkiksi *The Guardian* kutisti lehden koon berlineriksi vuonna 2005. Ruotsissa sen sijaan *Svenska Dagbladet* siirtyi tabloidiin jo vuonna 2000, minkä jälkeen suurista päivälehdistä *Dagens Nyheter*, *Göteborgs-Posten* ja *Sydsvenskan* seurasivat vuonna 2004. Nykyisin valtaosa ruotsalaisista sanomalehdistä ilmestyy tabloidikoossa. Suomessa *Hufvudstadsbladet* oli tabloidiformaatin viimeisimmän vaiheen edelläkävijä pienentäessään lehden kokoa vuonna 2004. Muutosta seurasivat median murroksen todella iskettyä muun muassa *Pohjolan Sanomat*, *Lapin Kansa* ja *Kainuun Sanomat* vuonna 2011 sekä *Satakunnan Kansa* 2012. (Mäkinen & Reunanen 2013, 6; Pulkkinen 2008, 72.) Sittenkin tabloidin on valinnut Helsingin Sanomien lisäksi ainakin *Aamulehti* vuonna 2014. Vuoden 2016 alkupuolella joukkoon liittyivät muun muassa *Etelä-Suomen Sanomat* ja *Savon Sanomat*.

Siirtymistä tabloidikokoon on perusteltu etenkin lukijaystävällisyydellä, mutta vaikutusta on ollut myös taloudellisilla suhdanteilla ja odotuksilla. Mediataloissa muutosta on pyritty tarkastelemaan suhteessa sanomalehden kahteen yleisöön: lukijoille on luvattu terävämpää profilia ja parempaa journalismia, mainostajille näyttävämpiä mainospaikkoja ja parempaa huomioarvoa. Muutoksen tehneet lehdet ovat samanaikaisesti pyrkineet hyödyntämään tabloidilehtiin liitettyjä käsityksiä keveydestä ja helppolukuisuudesta sekä heiluttamaan omaa laatujournalismin lippuaan. Median murros ja sitä seuranneet muutokset mediasisällöissä ovat entisestään hankaloittaneet tabloidin käsitteellisen määrittelyä. Formaatin ja sanomalehden sisällön välille ei voida laittaa yhtäläisyysmerkkejä, eikä muutosten vaikutuksestakaan ole alan tutkimuksessa selkeää yksimielisyyttä. (Mäkinen & Reunanen 2013, 7–8; Pulkkinen 2008, 71.)

Tabloidin ja broadsheetin toimittamisen eroja voisi verrata noiden formaattien lukemisen eroihin: vaikka sisältö vaikuttaisi merkeiltään samalta, se asetellaan ja luetaan eri tavoin. Formaatti on myös tyyliä, sillä se vaikuttaa juttujen hierarkiaan ja sivujen taittoon. Tabloideissa esimerkiksi perusyksikkö on aukeama, ja taitto rakentuu broadsheetia horisontaalisemmin. Tabloidiin siirtyminen on työlästä, sillä

toimituksen on muutettava editointia, visuaalisuutta ja paketointia. Hannu Pulkkinen (2008, 239–240) on havainnut, että pienempään formaattiin siirtyminen on tarkoittanut mallinnettua taittoa ja valmüisiin, sidotumpiin mittoihin kirjoittamista. Tämän tutkimuksen kannalta huomioon pantavaa on, että Hufvudstadsbladetissa ja Itä-Hämeessä tabloidiin siirtyminen ei lyhentänyt lyhyellä aikavälillä uutissivujen tärkeimpien juttujen pituuksia. Itse asiassa tabloidiin siirtyminen ei ”oleellisesti muuttanut näiden lehtien sisältöä eikä esitystapoja” (emt.).

Pulkkinen (2008) vertasi väitöskirjassaan Hufvudstadsbladetia noin vuosi ennen ja jälkeen tabloidiuudistuksen sekä Itä-Hämettä peräkkäisinä keväinä uudistuksen molemmiin puolin. Tällaisella rajauksella ei tavoiteta pitkän aikavälin trendejä, mutta päästään kiinni uudistuksen välittömiin vaikutuksiin. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään HS:n vuosikertoja 2008 (broadsheet) ja 2013 (tabloidi) rinnakkain. Vertailussa formaatti on kuitenkin taka-alalla, sillä pyrkimyksenä on ymmärtää historian journalistista esittämistä laatulehden ja 2000-luvun näkökulmasta ilman pitkän aikavälin tulkintoja. Formaattien erot nousevat kuitenkin esiin siellä, missä ne näkyvät selvästi tai vaikuttavat olennaisesti sisältöön.

HS:n vuoden 2013 ulkoasu-uudistukset olivat suurimpia sitten vuoden 1999. 2000-luvulla HS:n lukija ehti tottua siihen, että A-osassa on kotimaa ja kaupunki, B-osassa ulkomaat, talous ja urheilu, C-osassa kulttuuri ja päiväkirjat ja D-osassa teemasivut, sarjakuvat sekä televisio- ja radio-ohjelmat. Tabloidiuudistuksessa HS:n rakenne pysyi pääosin entisellään: etusivulla on mainos ja uutisosastojen järjestys on pääosin pitänyt. Alkuvuikon lehdissä osien eli ”niskojen” määrä väheni kuitenkin neljästä kolmeen. Loppuviikolle lanseerattiin uudet osat Torstai ja Lauantai, jotka keskittyvät lifestyle-henkiseen journalismiin – vapaa-aikaan, kuluttamiseen, harrastuksiin ja ihmissuhteisiin. Osa entisistä D-osan teemoista ruoasta matkailuun on ilmestynyt näiden osien sisällä. (Reunanen 2013, 14-15.)

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisia ovat etenkin uudistuksen vaikutukset lehden rakenteeseen, osastoihin ja niiden lajitteluun. Koska kuvamateriaali on rajattu osittain tutkimuksen ulkopuolelle, suurimmat vaikutukset näkyvät vuosien 2008 ja 2013 vuosikertojen välisessä vertailussa. Kesäkuussa 2013 HS alkoi ilmestyä kahdessa osassa eli kahdessa niskassa uudistuksen mukaisen kolmen tai aiemman neljän niskan sijaan. Niin sanotussa kesärakenteessa arkisin A-osassa ovat uutisosiot (etusivu, pääkirjoitukset, uutisaukeama, kotimaan osasto, kaupunkisivut, ulkomaat, talous ja urheilu), B-osassa kulttuuri, sunnuntaisivut sekä muu C-osan aineisto. Uudet torstai- ja lauantailiitteet jäivät kesätauolle. Tämä muutos sai lukijoilta niin paljon myönteistä palautetta, että alkuvuikon kaksiosaisuus jäi HS:n

pysyväksi rakenteeksi (Reunanen 2013, 14). Näin ollen vuosien 2008 ja 2013 rakennetta ei voi vertailla suoraan niskojen osalta.

Sisältöä sen sijaan on mahdollista tarkastella monipuolisesti rinnakkain. HS:n siirtyä tabloidiin johti tutkitusti sivumäärän ja sivualan 10 prosentin pienentymiseen, mutta journalistinen sisältö ei käytännössä vähentynyt. Lehtiarkkitehtuurin näkökulmasta suurimpia muutoksia oli etusivun ja yleisönosastojen juttualan piene-
neminen. Osastoista osuuksiaan kasvattivat sen sijaan kotimaa ja kaupunki sekä eri osastoja kattava ajanviete⁸. Pienempiä muutoksia olivat ulkomaan osaston piene-
neminen kymmenyksellä ja Radio & televisio -osan hienoinen kasvu. Juttu-
tyypeissä on havaittavissa hienoinen, mutta ei huomattava, siirtyä uutisista
ajattomampaan suuntaan, mutta pitkälle meneviä johtopäätöksiä muutoksista ei
kannata tehdä. Sen sijaan taustoittavien uutisanalyyysien määrä kasvoi – etenkin
uutismaisten kainalojuttujen ja taustojen kustannuksella. Reunanen mukaan HS:n
sisältö näyttää muuttuneen ”hieman ajattomampaan, henkilöivämpään ja
viihhteellisempään suuntaan”. (Reunanen 2013, 16–25.)

1.2.2 Helsingin Sanomat yhteiskunnallisena toimijana

Helsingin Sanomat on tämän tutkimuksen empiirisen mielenkiinnon kohteena olevien historiaesitysten julkaisija, jolloin lehden historia on yksi tutkimuksen oleellinen konteksti. HS:n aatteellinen tausta on 1800-luvun nuorsuomalaisessa poliittisessa liikkeessä. HS:n edeltäjän, vuonna 1889 perustetun Päivälehdten ympärille ryhmittyi Suomalaisen puolueen puoluefraktio, joka muodostui sivistyksen ja taiteen nuoresta eliitistä. (Leino-Kaukiainen 1988, 462–466.) Sen syntyessä Suomen politiikkaa jakoi kolme peruskysymystä: kieli, Venäjän kysymys ja sosiaalinen kysymys (Jussila 2000, 60–61). Nuorsuomalaiset eivät hyväksyneet emopuolueen myöntäväisyyslinjaa, vaan olivat perustuslaillisia. Nuorsuomalaiset julkistivat oman ohjelmansa jo vuonna 1894 ja perustivat oman puolueensa vuonna 1904. Puolue oli myös kansainvälisempi ja liberaalimpi, vaikka alusta asti mukana oli kaksi siipeä: konservatiivis-nationalistinen (pääskyseläiset) ja sosiaaliliberaali (varpuset). Päivälehteläiset varpuset olivat moderneja sosiaaliliberaaleja, jotka eivät vastustaneet kosmopolittisuutta. Suomalainen Kansa -lehden (1907–1911) perustaneet pääskyseläiset olivat puolueen kansallismielistä oikeistosiipeä, joka menetti asemiaan hiljalleen suurlakon ja ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan valitsemisen jälkeen. Puolue oli jakautu-

⁸ Ajanviete on Sanomalehtien liiton Toimitustilaston käyttämä kategoria, joka sisältää osastoista mm. henkilösivut, sunnuntaisivut, teemasivut, sarjakuvat ja sään.

nut, mikä heijastui keskeisiin hallituskysymyksiin ja vaalikamppailuun. Se ei saanut tavoittelemaansa sisäpolitiikan ratkaisijan asemaa, ja maailmansodan murrosvuosina rivit repesivät entistä pahemmin. Sisällissodan ja valtiomuototaistelun jälkeen Nuorsuomalainen puolue hajosi: Pääskysten enemmistö liittyi kokoomukseen, kun taas varpuset liittyivät Edistyspuolueeseen, joka oli nuorsuomalaisia ohjelmallisemmin liberaali puolue, mutta samaan aikaan varpusten aatteellista taustaa virkamiesmäisempi ja vähemmän uudistushenkkinen. (Vares 2000, 43–49, 149–193, 241–247.)

Päivälehti oli alusta alkaen taloudellisissa ongelmissa ja sensuurin silmätikkuna, mutta kohtaloksi koitui kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin murha, jonka ”sovintouhrina” Päivälehti lakkautettiin vuonna 1904 (Leino-Kaukiainen 1988, 466, 481). Päivälehdten raunioille perustettiin muutamassa kuukaudessa Helsingin Sanomat. Se aloitti maltillisella ohjelmalla, mutta kuoriutui puoluelehdeksi. Bobrikovin murhan jälkeen Suomeen palannut Eero Erkko nousi päätoimittajaksi vuonna 1908. Erkko jatkoi lehden kehittämistä ja hänen johdolla HS nousi jo vuonna 1914 Suomen suurimmaksi seitsemänpäiväiseksi lehdeksi. Se oli Päivälehdten traditiota jatkanut liberalismiin lippulaiva, josta vuoden 1918 puoluefuusion jälkeen tuli Nuorsuomalaisen puolueen itseensä liittäneen Edistyspuolueen pää-äänenkannattaja. (Zetterberg 2001, 433–438; Leino-Kaukiainen 1988, 466, 481.)

Mitä tuo pää-äänenkannattajuus sitten käytännössä tarkoitti? Kyse oli puolueen yleiseen linjaan sitoutumisesta sekä tiivistä henkilösuhteista. Esimerkiksi päätoimittaja Eero Erkko ehti toimia myös nuorsuomalaisen puoluejohtajana ja kansanedustajana sekä ministerinä Edistyspuolueen aikana. Puolueessa pohdittiin useaan otteeseen puolueen vaikutusvaltaa suhteessa lehden linjaan, ja aina Erkon nimittämiseen asti nuorsuomalaisen vasemmisto- ja oikeistosiiپی taistelivat puolueen vallasta. Edistyspuolueen aikana HS ilmoitti selväsanaisesti sitoutuvansa puolueen linjaan ja ohjelmaan, mutta torjui muodollisen valvonnan. (Zetterberg 2001, 460–472; Nygård 1987, 72–79; Salokangas 1987b, 265–267.)

Itsenäisen Suomen sanomalehdistö kasvoi pitkälti poliittisen lehdistön kautta, mutta Helsingin Sanomat alkoi 1930-luvulla liukua kohti sitoutumattomuutta. Se oli seurausta sekä tietoisesta valinnasta että lehden edustaman puolueen kuihtumisesta. Raimo Salokankaan (1987b, 331) mukaan HS oli ensimmäinen esimerkki siitä, miten suuren puoluelehden puoluesiteet alkavat tiettyjen edellytysten vallitessa löystyä – ilmiö joka myöhemmin näkyi useissa paikkakuntiansa johtavissa lehdissä. Vuonna 1927 isänsä työtä toisena päätoimittajana jatkanut Eljas Erkko toi lehteen vaikutteita Yhdysvalloista: etusivu muutettiin uutissivuksi sekä myyviä uutisia

alettiin korostaa suuremmin otsikoin ja kuvin. Mukaan tulivat sarjakuvat ja viikko-lehti. Diplomaattitaustaisen Erkon päätösten myötä ulkomaanuutisiin ja -yhteistyöhön keskityttiin entistä voimakkaammin. HS palkkasi esimerkiksi kirjeenvaihtajia. Puoluelehdestä tehtiin yhä vahvemmin yleislehteä. (Manninen & Salokangas 2009, 111–157.) Salokangas (1987b, 378–380) arvioi, että lehden oma 1930-luvun mainos ei eronnut juuri todellisuudesta: ”Jokainen tietää, että Helsingin Sanomat on pyrkinyt tarjoamaan lukijoilleen sanomalehden, joka sisältönsä nähden verrattuna mihinkä muuhun lehteen tahansa tarjoaa mahdollisimman ensiluokkaista tekstiä sekä laatuunsa että määräänsä nähden samalla tehden inhimillisesti katsoen voitavansa pysyttääkseen ’tuoreimpansa’ voittamattomana.” (Emt.)

Sota-aikana ja sitä seuranneina vuosikymmeninä puolueettoman uutistyön kysyntä ja arvo nousivat. Helsingin Sanomien sitoutumaton ja vapaamielinen linja koettiin kriisiaikana arvokkaaksi ja suorastaan turvalliseksi (Salminen 1988, 156). Lehden linjaan vaikuttanut Sanoma-osakeyhtiön toimitusjohtaja Eljas Erkkö oli hyvin länsisuuntautunut ja suhtautui epäluuloisesti Neuvostoliittoon. Samoin Eljas Erkon ja Urho Kekkosen välillä oli kitkaa, mikä ilmeni HS:ssa kriittisenä Kekkoskirjoitteluna. (Manninen & Salokangas 2009, 481–498.) Perinteisesti porvarillisena tunnettu Helsingin Sanomat suhtautui 1950-luvulta lähtien ”varsin myönteisesti työväenliikkeeseen”, lähinnä sosiaalidemokraatteihin. Muun muassa vuoden 1956 yleislakon tasapainoinen käsittely toimi esimerkkinä muillekin lehdille. Kommunistien yhteiskuntakelpoisuuden HS hyväksyi ensimmäisenä merkittävänä sitoutumattomana sanomalehtenä kannattamalla 1960-luvun lopulla laajapohjaista hallitusta. Mukautuva linja näkyi Aatos Erkon ja Teo Mertasen aikana myös siinä, että lehti palkkasi näkyville paikoille, esimerkiksi kolumnisteiksi, myös vasemmistolaisia. (Emt., 154–157.)

Päätoimittajana ja yhtiön hallituksen puheenjohtajana Aatos Erkkö piti vuosikymmeniä huolen siitä, että HS:n aatteellisena linjana pysyi nuorsuomalaisuus, vaikka sitä on ilmaistu eri vuosikymmeninä eri tavoin. Tästä huolimatta sitoutumattomuus kuvaa lehteä hyvin. Ylipäätään puolue- ja aatesidonnaisuus on suomalaisessa lehdistössä ollut sotien jälkeen usein henkilösidonnaisuutta, sillä lehtien johtokunnissa ja puolueen hallintoelimissä on vaikuttanut samoja henkilöitä. (Salminen 1988, 147–148.) Oma mielenkiintoinen yksityiskohta HS:n historiassa on ollut vuosina 2010–2013 vastaavana päätoimittajana toimineen Mikael Pentikäisen keskustatausta, joka mainittiin jopa hänen irtisanomisensa yhteydessä useammassa analyysissä. Sitä ja Pentikäisen lestadiolaisuutta ihmetteli myös muistelmissaan pitkäaikainen päätoimittaja Janne Virkkunen (2013, 170).

Jotain lehden linjan pysyvyydestä tai muutoksista kertovat periaatelinjaukset, joissa on nähty annos Päivälehdessä ideologiaa. Vuonna 1974 mukaan sisällytettiin myös työväen elinolosuhteiden parantaminen. 1980-luvulla korostettiin nuor-suomalaisuuden yhteyttä kansainväliseen liberalismiin, länsimaisuuteen ja yksilön arvoihin. (Salminen 1988, 157–158.) Tuoreemmassa periaatelinjauksessa vuodelta 2010 (HS 1.4.2010) HS painottaa olevansa aiempien vuosikymmenten tapaan ”sitoutumaton päivälehti, joka pyrkii edistämään ja vahvistamaan kansanvaltaisuutta, yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja mielipiteen vapautta” (emt.). Se ”määrittää kantansa itsenäisesti, riippumatta poliittisista tai taloudellisista päätöksentekijöistä tai muista painostusryhmistä” (emt.). Uutisvälityksessä HS ”pitää tavoitteena sellaisen kokonaiskuvan muodostumista, joka koostuu kansalaisten omaehtoisille ratkaisuille tarpeellisista tiedoista” (emt.). Painoa on annettu etenkin vapaalle tiedonvälitykselle ja kansalaisille tarpeellisen tiedon välittämiseksi.

Vuonna 2013 tämän tutkimuksen historiallisesta kontekstista eli 1960-luvusta on pyritty löytämään analogioita nykyiseen median murrokseen. Tuon vuosikymmenen puolivälissä Sanoma-osaakeyhtiö oli Helsingin Sanomien jutun mukaan huonossa kunnossa: ”tulos oli surkea, levikki laski ja televisio uhkasi”, ”ripeimmät ennustivat, että pian sanomalehti ei ole” (HS 2.3.2013). Sanoman entisen hallituksen puheenjohtajan, vuonna 1966 yhtiöön tulleen Jaakko Rauramon mukaan HS ei olisi kasvanut sellaiseksi mediakonserniksi kuin se on ilman 1960-luvun investointeja. (Emt.) Teo Mertasen ja Aaton Erkon ottaessa ohjat HS olikin taloudellisesti huonossa kunnossa (Manninen & Salokangas 2009, 637). Eljas Erkon pääperiaatteita olivat teknistyvän ajan seuraaminen, yhä nopeampien tietoyhteyksien luominen ja laajentaminen, uutisverkon tihentäminen sekä jakelujärjestelmän uusiminen (Salminen 1988, 156–157), mutta 1960-luvulle tultaessa nuoren Erkon uudistuksista oli kulunut liikaa aikaa (Manninen & Salokangas 2009, 641).

Eljas Erkon tavoite oli nostaa HS sotien jälkeen kansainvälisen tason uutislehdeksi, mikä Esko Salmisen (1988, 156–157) mukaan myös onnistui. Journalistisena tuotteena se alkoi 1950-luvulla jo polkea paikallaan, mutta 1960-luvulla Aatos Erkko ja Teo Mertanen alkoivat siivota nukkavierua toimitusta. Vuodesta 1965 alkoi Aatos Erkon sanoin ”uusi kausi”. (Blåfield 2014, 183–186; Manninen & Salokangas 2009, 637–642, 663.) Vuonna 2013 kuvatussa vaikeasta tilanteesta huolimatta lehdestä kehittyi ”ylivoimainen, joskus lähes sataan nousseelta sivumäärältäänkin muita suurempi uutis- ja ilmoituslehti, eräänlainen kansakunnan diaario” (Salminen 1988, 156–157). Sellainen se on mutkat suoristaen vielä tänä päivänäkin. Eroja tietysti on, etenkin mittakaavassa ja kansainvälisessä viitekehyksessä. Esimerkiksi Sanoman liikevaihto oli 1960-luvun puolivälissä noin

sata miljoonaa euroa ja liikevoitto noin miljoona euroa nykyrahaksi muutettuna⁹. Työntekijöitä oli 2 300. Vuonna 2012 konsernin liikevaihto oli 2 370 miljoonaa euroa ja voitto 232 miljoonaa euroa. Työntekijöitä oli yli 10 000. (HS 2.3.2013.)

1.2.3 Helsingin Sanomat tradition välittäjänä

Helsingin Sanomien valta ja ideologinen merkitys suomalaisessa keskustelussa perustuu niin laajaan levikkiin, historiaan kuin myös sen tunnustettuun asemaan yhteiskunnallisen keskustelun paikkana, kävijänä ja jouduttajana. 2000-luvulla lehti on profiloitunut yhteiskunnallisen keskustelun rajojen piirtäjänä, jossain määrin jopa näiden rajojen määrittäjänä.¹⁰ Toisaalta joissakin suurissa kysymyksissä lehti on saattanut ottaa hyvin selkeän kannan. Näin tapahtui vuonna 1994 EU-kansanäänestyksen alla, kun lehti liputti avoimesti Suomen jäsenyyden puolesta. Lehdessä oli tilaa myös kritiikille, vaikka päälinjasta ei joustettu. Rärkein esimerkki oli unioniin liittymistä puolustava lehden ykkössivulla julkaistu koko sivun ilmoitus, jonka allekirjoittajiin lehti kuului. Se tapahtui päätoimittaja Virkkusen mukaan konsernijohdon, ei toimituksen esityksestä. (Virkkunen 2013, 69–74.) HS:ssa on kuitenkin jo pidempään kunnioitettu sitä, että toimittajat voivat uutisissa ja kommentissaan olla eri mieltä kuin pääkirjoituksessa ilmaistu lehden linja on (Holmberg 2004, 25, 87–89). Ajatuksena on, että vahvat, hyvin perustellut mielipiteet – myös pääkirjoitusten ulkopuolella – vahvistavat lehden asemaa yhteiskunnallisena keskustelijana (Virkkunen 2013, 150–151).

Yhtenä Suomen suurista medioista Helsingin Sanomat on edelleen merkittävä vallankäyttävä. Janne Seppänen ja Esa Väliaverronen (2012, 170–179) katsovat vallan toimivan resurssina, yhteistoimintana ja rakenteena. Alasta riippuen painotukset vaihtelevat, mutta mediayhtiöiden voi olettaa toimivan esimerkiksi taloudellisesti samoin kuin suuryritykset: ne voivat vaikuttaa suoraan muihin yhteiskunnallisiin instituutioihin ja vallanpitäjiin. Medialla on myös yhteiskunnallinen ulottuvuutensa, ne voivat tukea kansalaisyhteiskunnan organisoitumista yhteiskunnallisten muutosten keskellä. Merkittävin vallan ulottuvuus on kuitenkin symbolinen valta, sillä media rakentaa tuota symbolista todellisuutta joka hetki: ”Ottamalla media-representaatiot arkeensa – katsomalla televisiota, pelaamalla tietokonepelejä,

⁹ Esitetyn arvion taustalla on HS:n oma laskelma, ei tutkijan tekemä muutos nykyrahaksi. (HS 2.3.2013.)

¹⁰ Esimerkiksi Lerssi-Lahdenvesi (2015, 211) on havainnut, kuinka Helsingin Sanomilla on suomalaisessa mediakentässä selkeä patistajan rooli. HS:n pääkirjoituksissa on Lerssi-Lahdenveden arvion mukaan usein kehottava tai käskävä sävy.

kuuntelemalla musiikkia – ihmiset asettuvat osaksi yhteiskunnan symbolista todellisuutta ja myös sen valtarakenteita.” (Emt., 178–179.) Media- ja journalismitutkimuksessa valtaa tarkastellaan usein yhteiskuntateorioiden klassikoiden valossa, mutta tässä yhteydessä se ei ole tarpeellista. Riittää, että media tunnustetaan valtakeskukseksi, joka toimii esimerkiksi vallankäyttäjien nähden kohdistamalla ”kuvitellun suuren yleisön huomion aina joihinkin asioihin kerrallaan” (Kunelius ym. 2009, 458–459). Journalismi valikoi ja suuntaa huomiota, mutta se myös kilpailee huomiosta, jolloin ”median katsomo kääntyy helposti sinnepäin missä on meteliä ja dramaattista toimintaa” (emt.).

Sanomalehden suhdetta yhteiskuntaan on mielekästä katsoa kahdesta ajallisesta näkökulmasta: tässä ja nyt sekä pitkällä aikavälillä eli tradition välittäjänä. HS itse korostaa olleensa sodanjälkeisinä vuosikymmeninä riippumaton niin hallituksesta, poliittisista puolueista kuin yhteiskunnallisista painostusryhmistä. Vuosien 1987–2003 sanomalehtien pääkirjoituksia ja pääuutisia tutkineen Jukka Holmbergin (2004) mukaan lehti kuitenkin myötäili poliittista elittiä, etenkin tasavallan presidenttejä Mauno Koivistoa ja Martti Ahtisaarta, mutta myös hallituspuolueita eli sosiaalidemokraatteja, kokoomusta ja keskustaa kutakin vuorollaan. Lisäksi työntekijöiden rooli ja sopimustyhteiskunnan arvostaminen korostuivat, jopa niin, että sovun löytyminen nousee esiin tärkeimpänä asiana monissa merkittävisissä päätöksissä. (Emt., 227–229.) Holmbergin väitöskirjan tutkimustulos tukee hyvin joukkoviestinnän tutkijoiden ajatusta mediasta yhteiskunnallista konsensusta ylläpitävänä voimana tai valtaapitävien aseman pönkittäjänä. Lisäksi mediatilat myyvät tuotteitaan tunnetusti myös yhtenä viihteen alana ja yhteiskunnallisena keskustelijana, eivät vain tiedon tuottajina. Tämä tietysti vaikuttaa journalistisiin valintoihin. (Schudson 2003a; Fowler 1991, 20, 47.)

Pitkällä aikavälillä HS:n päätoimittajat katsovat jatkavansa Päivälehdessä nuor-suomalaista perinnettä. Sen ohella lehti kantaa mukanaan suomalaista traditiota, sillä se on jakanut lukijoidensa kanssa Suomen historian käännekohdat ja ratkaisevat hetket 1800-luvun lopulta lähtien. Traditio itsessään kiinnittyy tapoina, käytäntöinä, normeina, symboleina, arvoina, asenteina, uskomuksina ja käsityksinä alkuperään ja yhteiseen kulttuuriin: siihen, keitä kansalaiset kokevat olevansa ja mistä he kokevat tulevansa, mutta myös siihen, mikä heitä yhdistää ja mikä erottaa muista. Samoin lehden traditio välittyy vuosikerrasta toiseen käsityksinä siitä, mikä on lehden rooli, historia ja merkitys sekä paikka lukijoiden arjessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Traditio ei vain välity, vaan se luodaan, tuotetaan uudelleen ja välitetään edelleen. Se omaksutaan ja opitaan. Tiedetään esimerkiksi, että jo primitiivissä kulttuureissa perinne siirtyi sukupolvelta toiselle suusanallisesti tai kuvina. Nykyisin

se välittyä kirjallisesti ja kuvallisesti, painettuna tai digitaalisena, mutta ydin pysyy. (Ks. Kammen 1993, 31–33.) Tätä painotti myös vuonna 2013 nimitetty Helsingin Sanomien uusi vastaava päätoimittaja Kaius Niemi ensimmäisessä kirjoituksessaan ”Paluu juurille”. Niemi kirjoitti lehden palvelleen lukijoita jo kolmella eri vuosisadalla: ”Sitoutumattoman ja moniarvoisen päivälehdessä tehtävänä on peilata Suomessa käytävää keskustelua laajasti ja tarjota siten lukijalle parhaat edellytykset tehdä omia johtopäätöksiään. Huolella jäsennellyt journalistiset sisällöt ovat omiaan tarjoamaan uusia ideoita ja inspiraatiotakin. Hyvää lehteä tehdään järjellä, ja mikä tärkeää, myös tunteella.” (HS 15.9.2013a.)

HS:n yhteiskunnallinen rooli ja itseymmärrys saavat voimansa jokapäiväisestä lehden tekemisestä. Sanomalehden valta yhteiskunnallisiin suhteisiin ja yleisön käsityksiin perustuu tradition ylläpitämisen tapaan jatkuvuuteen. Sidosryhmiensä tuella ja traditioonsa nojaten HS tuottaa yhä uudelleen käsitystä omasta merkityksestään ja siitä, mitä tarkoittaa olla suomalainen tai HS:n lukija. Siksi HS:n merkitystä historian esittäjänä tarkastellaan tässä tutkimuksessa kansallisessa julkisuudessa tapahtuvan yhteisön rakentamisen näkökulmasta. Taustalla on ajatus siitä, että sanomalehden esitykset osallistuvat julkisuuden kautta tapahtuvaan jatkuvaan neuvotteluun ja kamppailuun. Sanomalehden historiaesitykset ovat mielenkiinnon kohde, joka paljastaa, missä muodossa sen traditio välittyy lehden tuottamalle yhteisölle.

Sanomalehdellä voi nähdä tradition välittäjänä erilaisia tehtäviä ja rooleja. Tutkimuksen kannalta on hyvä hahmottaa ainakin kaksi toisiinsa yhteydessä olevaa ulottuvuutta: yhteisöä rakentava sekä yleisöä ja julkista keskustelua rakentava. Tässä tutkimuksessa ne täydentävät toisiaan. Jürgen Habermasin (2004) liberalistinen käsitys perustuu sille, kuinka journalismi mahdollistaa avoimen julkisen tilan, jossa yksityiset ihmiset voivat vapaasti keskustella ja väitellä päivän aiheista – kirkon tai kruunun kontrollista vapaina. Vaikka nykyinen julkisuus on varmasti tätä hajanaisempaa eikä toteudu habermasilaisen ihanteen mukaisesti, voi porvarillisen julkisuuden ideaalin tunnistaa länsimaisen journalismin, myös HS:n, taustalla. Julkisen sfäärin/julkisuuden (engl. public sphere) käsite elää edelleen, kriitikkien huolimatta. Julkisuuden voi ymmärtää myös Hannu Niemisen (2006, 23) käsitykseen nojaten ”modernille valtiolle ominaiseksi kulttuurisen ja poliittisen integraation välineeksi ja muodoksi” (emt.). Kansallisen julkisuuden kautta luodaan yhteistä kokemus- ja elämysmaailmaa, jonka osa yhteisenä esitetty historiakin on.

Tässä tutkimuksessa Helsingin Sanomat edustaa niin omaa traditiotaan kuin lehdistöä suomalaisen historiakulttuurin sisällä. Ensinnäkin HS:n yleisö on helsinkiläisten tai pääkaupunkiseudun ohella koko Suomi. Toisekseen HS toimii

suomalaisen (historia)kulttuurin osana, edustaen edelleen 2000-luvulla päivä-lehteläistä (historia)traditiota. Sanomalehti on kalenterin ja kellonaikojen ohella keskeinen kansan, kansakunnan ja yhteiskunnan kaltaisia kuviteltuja yhteisöjä ylläpitävä rakenne, arkisen jatkumon keskeinen pala, mutta myös julkisen keskustelun näyttämö. Aamulla lehteä lukeva suomalainen voi olettaa, että samaan aikaan samoja uutisia lukee suuri joukko muita suomalaisia. Näin ollen uutisetkin ovat aina yhteisöä koskevia juttuja, jotka muokkaavat yhteisöä koskevia käsityksiä. Suomalainen yhteiskunta elää ja muuttuu etenkin niissä kertomuksissa, joita siitä kerrotaan. Kertomukset (esimerkiksi sanomalehdessä) rakentavat identiteettejä, ”pitävät yllä käsitystä meistä yhteisönä ja käsityksiä yhteisömme suhteesta muihin” (Jokinen & Saaristo 2006, 12-13, 31). Näin yhteinen historia ja tulevaisuus tuotetaan jokapäiväisissä teoissa, kertomuksissa ja käsityksissä.

HS:n yhteisöt on parasta ymmärtää kuviteltuina yhteisöinä (engl. *imagined community*) (Anderson 2007). Toisin kuin Habermasille (2004), jolle uutiset ovat rationaalisen julkisen keskustelun keino, Benedict Anderson (2007) liittää uutiset itsen, yhteisön ja kansakunnan julkiseen rakentumiseen. Sanomalehti on kulttuuri-tuote, joka ylläpitää yhteisöä kuvitellusti eli ilman että yhteisön jäsenten tarvitsee tavata toisiaan. Myös HS:n lukijat kuuluvat yhteisöön, jossa uusinnetaan sanomalaisen ja suomalaisen tradition elementtejä rakentamatta niitä yhdessä kasvokkain. Julkisuuden ja yhteisön kautta sanomalehti ja uutiset ovat osa päivittäistä yhteisen sosiaalisen maailman uudelleenmäärittelyä ja -tuottamista. (Ks. myös Schudson 2003a; 67–69, 212.) HS:n mainostajat, lukijat ja verkostot ovat olemassa olevia sidosryhmiä, mutta HS:n yhteisöt ovat kuviteltuja, rajoiltaan epämääräisempiä ja siksi jokapäiväisessä tekemisissä uudelleentuotettuja. Sanomalehden kuvitelluista yhteisöistä on tässä yhteydessä hyvä puhua monikossa, sillä HS:lla voidaan hahmottaa ainakin lukijayhteisö, kansallinen yhteisö ja kansainvälisten laatulehtien yhteisö. HS:n historiaesitykset ylläpitävät näitä kaikkia, mutta niiden merkitys eri yhteisöissä voi vaihdella riippuen siitä puhutaanko helsinkiläisistä, suomalaisista vai Suomen kansainvälisistä suhteista.

Joukkoviestintätutkimuksessa etenkin James Carey (2009) on korostanut median merkitystä yhteisöä tai kansakuntaa ylläpitävänä tekijänä ja sosiaalisen järjestyksen muodostajana. Careyn rituaalinen käsitys perustuu yhteiskunnan ylläpitämiseen ajassa. Viestintä representoi jaettuina uskomuksia: sitä mikä vetää ihmisiä yhteen toveruuden ja samankaltaisuuden hengessä. Carey tunnustaa, että tarkasteltaessa sanomalehteä viestin välittämisen näkökulmasta se eittämättä on uutisten ja tiedon väline, mutta ritualistisesta näkökulmasta sanomalehden lukeminen on pikemminkin kuin messussa käymistä. Lehteä lukiessa ei opita uutta, vaan

uusinnetaan tietynlaista sosiaalista järjestystä. Kommunikaatio on symbolinen prosessi, jossa todellisuutta tuotetaan, ylläpidetään, korjataan ja muutetaan. Uutiset ovat todellisuuden representaatiota, joka antaa elämälle yleisen muodon, järjestyksen ja sävyn. (Emt. 15–19.) Tätä ritualistista merkitystä käsitteli jo sotien jälkeen Bernard Berelson (1948–1949), joka tutki miten vuoden 1945 sanomalehtilakko vaikutti yleisöön. Selvisi, että lukijat olivat ”ritualistisen” ja ”lähes kompulsivisen” kiinnittyneitä sanomalehteensä. Lakon aikana kyse ei ollut niinkään päivittäisestä tietovajeesta kuin emotionaalaisesta valmistautumattomuudesta päivän haasteisiin. Uutisten lukemisen rituaali toi sellaista seesteisyyttä, jota ilman he lakon aikana jäivät. (Emt.) 2000-luvun mediaympäristössä tällainen tulkinta menee tietysti turhan pitkälle, mutta kuvaa median kuluttamisen merkitystä kokonaisuudessaan. Painetun sanomalehden lukijakunta pienenee, mutta silti suomalaisten sanomalehtien kokonaislevikki on reilusti yli 2,5 miljoonaa. Suurimmassa digi-innossakaan painetun, kotiin kannetun lehden merkitystä ei pidä väheksyä tässä ja nyt tai tämän tutkimuksen kontekstissa. Moni tilaaja huomaa lehden merkityksen, jos lehdenjakaja on myöhässä tai digilehti ei aamulla teknisen ongelman vuoksi aukea.

1.3 1960-luku tutkimuksen rajauksena

1.3.1 1960-luku lähtökohtana menneisyyden rakentamiseen

Tutkimuksessa keskitytään Helsingin Sanomien 1960-lukua koskeviin artikkeleihin, viittauksiin ja mainintoihin vuosina 2008 ja 2013. 1960-luku on valikoitunut ”ikkunaksi menneisyyteen” kolmesta syystä. Ensinnäkin siksi, että se on historian-tutkimuksen kautta tutkijalle itselleen läheisin.¹¹ Toisekseen 1960-luku on kattavasti tunnettu, ja sitä on Suomessa tutkittu monipuolisesti etenkin 1990–2000-luvuilla. Kolmanneksi 1960-luku on nykyhetken näkökulmasta mielenkiintoinen vuosikymmen, sillä se on joillekin edelleen elossa oleville sukupolville tarpeeksi lähellä muistettavaksi, mutta toisaalta tarpeeksi kaukana, jotta muistot ovat joskus pikemminkin nostalgisia kuin realistisia. Ehkä juuri 1960-luvun tapahtumien ja etäisyyden vuoksi se on 2000-luvulla samanaikaisesti kiistelty ja kiiteltä, merkittävä ja triviaali sekä kliseinen ja vivahteikas. Joka tapauksessa 1960-luku on läsnä edelleen tänä

¹¹ Suomen ja yleisen historian pro gradu -tutkielmani 1960-luvun aseistakieltäytymisestä ilmestyi vuonna 2008. *Moraalijonglörismiä vakaumuksella* löytyy Tampereen yliopiston kirjaston sivuilta osoitteesta <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu03381.pdf>.

päivänä, on sitten kyse Suomessa pohjoismaisen hyvinvointivaltion synnystä ja kulttuurisesta murroksesta tai kansainvälisesti vuoden 1968 tapahtumista, rotukysymyksistä ja kylmästä sodasta. Samoin ajan jakaminen vuosikymmeniin on sekä populaarikulttuurille että tutkimukselle tyypillinen jäsentämistapa – vaikka kyse on osin keinotekoisesta rakennelmasta, vuosikymmenet hahmotetaan usein erityisenä aikakautena ja niihin liitetään kulttuurista yhtenäisyyttä (Kannisto 2012, 115).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole muuttaa tai haastaa 1960-lukua koskevia käsityksiä, vaan kertoa ja pohtia kuinka HS on vuosina 2008 ja 2013 vuosikymmenestä kirjoittanut. Journalististen esitysten arvioimiseksi on silti hyvä hahmottaa, millaisia ulottuvuuksia tutkimuksen, muistelmien ja populaarikulttuurin parissa on tuotu esiin. 1960-lukua koskeva historiantutkimus ja siihen liitetyt mielikuvat ovat yksi tutkimuksen konteksteista, jota vasten historian journalistisen esittämisen muotoja ja HS:n kuusikymmenluvun historiakuva on välttämätöntä käsitellä. Jos halutaan ymmärtää tämän erityisen todellisuuden tai menneisyyden esittämisen tavan – eli journalismin – omalaatuisuutta, on sen esityksiä punnittava muiden todellisuutta tai menneisyyttä koskevien esitysten rinnalla. Niitä tapoja, joilla menneisyyttä koskevia käsityksiä ja mielikuvia tuotetaan ja muokataan, kuvataan usein historiakulttuuriksi. Jokainen suomalainen tulee osaksi tuota kulttuuria oman perhetaustansa, ammattinsa tai harrastustensa kautta, mutta siihen vaikuttavat myös koulu, media ja historiamerkityksiä kantava rakennettu ympäristö. Systemaattisesti kirjoitettu ja opiskeltu historia sekoittuu elävässä elämässä muiden kanavien kautta syntyneisiin käsityksiin, mielikuviiin ja uskomuksiin.

1.3.2 Kuusikymmenlukulaisuus ja 1960-luvun historiakuva

1960-luvun itsekin kokenut Pentti Paavolainen kirjoitti vuonna 1992 teoksessaan *Teatteri ja suuri muutto* 1960-luvun tutkimisesta: ”Suunnatessaan 1960-luvun kulttuurin kysymyksiin tutkija tietää kulkevansa miinakentälle, jolla askelia täytyy varoa. Kyse on todellisuuden omistamisesta: määrittelijä käyttää valtaa.” (Paavolainen 1992, 8.) Paavolainen oli tutkijana varmasti ensimmäisten miinakentille astuneiden joukossa, mutta vielä häntäkin ennen ehti todellisuutta määrittelemään Marja Tuominen vuoden 1991 väitöskirjallaan *Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia – sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Tuominen lähestyi vuosikymmenen tapahtumia 60-lukulaisten omien todellisuuskokemusten kautta. Ääneen pääsivät etenkin yhden asian järjestöissä toimineet, underground-

liikkeen toimijat ja opiskelijaradikaalit. 1960-luvun ”hengen” voimakkaasti nuoruudessaan kokeneiden ääni vahvistui näin tutkimuksen kautta.

Varhaisen tutkimuksen ja 60-lukulaisten itse kirjoittamien muistelmien merkitys on 2000-luvulla näkynyt edelleen tutkimuksen painopisteissä, joskin näkökulmat ovat monipuolistuneet. Etenkin muistelmien ja todellisuuden välisiä ristiriitoja on arvioitu uudelleen. Jotain kentän muutoksesta kertoo ainakin pari keskeistä tutkimusta. Historioitsija Miettunen (2009) on väitellyt suomalaisesta kuusikymmenluvusta muistelijoiden rakentamana ajanjaksona. Hänen tutkimuskohteenaan on ollut 60-luvun historiakuvan rakentuminen kolmen muistelijaryhmän kautta. Miettunen tulkitsee radikaalien, popparien ja kirjailijoiden vaikuttaneen vuosikymmentä koskeneisiin käsityksiin aktiivisesti ja tarkoituksellisesti median ja muistelmateosten kautta. Lisäksi sosiologit Semi Purhonen, J. P. Roos ja Tommi Hoikkala ovat eri yhteyksissä käsitelleet suuria ikäluokkia sukupolvi liikkeenä tai monipuolisena sukupolvena vuosituhannen taitteesta lähtien (ks. Hoikkala ym. 2005; Karisto 2005; Purhonen & Roos 2006). Purhosen väitöskirja *Sukupolvien ongelma* valmistui vuonna 2007, ja seuraavana vuonna ilmestyi kolmikön yhteisteos *Kenen sukupolveen kuulut?* (Purhonen ym. 2008). Se on ollut eräänlainen pääteipiste (tai katkos) 1960-lukua ja suuria ikäluokkia koskevalle sukupolvitutkimukselle.

Sukupolvinäkökulman juuret ovat muistelmassa, etenkin suurten ikäluokkien avainhenkilöiden julkisessa sukupolvimäärittelyssä. Jo Arvo Salo kutsui kuusikymmenlukua mielentilaksi, ei niinkään ajanjaksoksi. ”Mieluummin kuin ’kuusikymmenluvuksi’ sanon sitä ’sukupolveksi’”, Salo kirjoittaa muistelmissaan *Kirjavat päivät* (1986). Tuomisen (1991) väitöskirja sen sijaan sementoi kirjailija Hannu Salaman tokaisun ”me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”. Sotasukupolven ja sotien jälkeisen nuorisosukupolven välinen suhde korostui näin entisestään. Ajatus suurista ikäluokista yhtenä yhtenäisenä 60-lukulaisten sukupolvena ei kuitenkaan kestä kriittistä tarkastelua, kuten Purhonen, Roos ja Hoikkala (2008) ovat osoittaneet. He hahmottavat 60-lukulaisten elämänkulkuhaastattelujen kautta neljä eri tyyppiä: 60-lukulaisen, epäpoliittisen eliitin, ikäluokan ”tavallisen” jäsenen ja anti-60-lukulaisen. Kaikki 60-lukulaisina pidettyihin ikäluokkiin kuuluneista eivät suinkaan ole samastuneet yhteiseen sukupolveen. Silti 60-lukulaiset ovat se ryhmä, joka on ”esittänyt olevansa sukupolvi”, koska he ovat samastuneet ajatukseen ”60-luvun sukupolvesta” (Purhonen 2008, 200–205). Juuri tämä ryhmä on lopulta vaikuttanut sekä akateemiseen tutkimukseen että julkiseen keskusteluun, vaikka siihen kuuluu vain pieni osa 60-lukulaisina pidettyjä ikäluokkia. 60-lukulaisten merkitystä ei kuitenkaan populaari- tai historiakulttuurin näkökulmasta pidä väheksyä – ovathan esimerkiksi muistelmat laajasti ajateltuna historian esityksiä.

60-lukulaisten on useissa yhteyksissä kuvattu ”viimeisenä yhtenäisenä sukupolvena” – ja sellaisena sitä on usein tutkittukin mannheimilaisessa mielessä. Karl Mannheim oli tunnetuin systemaattisen käsiteanalyysin sukupolvesta tehnyt sosiologi. Mannheimille tuo käsite ylittää sukupolven biologisen merkityksen – sitä kuitenkin unohtamatta. Sukupolvea ei sido yhteen samanikäisyys, vaan yhteinen kokemusmaailma ja mahdollisesti yhdessä jaetut avainkokemukset, jollaisina toimivat syvät, yhteiskunnalliset murrokset. (Mannheim 1972, 290–291.) 1960-luvun nuoriso kasvoi modernisaation ja rakennemuutoksen Suomessa, minkä on arvioitu luoneen puitteet sukupolvea sitovalle kokemukselle samaan tapaan kuin maailmansota loi puitteet heidän vanhempiensa sukupolven kokemukselle.

Sukupolven käsite ei kuitenkaan ole ongelmaton. Purhonen (2007, 93–99) tiivistää ongelmat kuuteen:

1. Sukupolvi yhteiskunnallisena käsitteenä pitää hahmottaa tapauskohtaisesti.
2. Sukupolvikokemuksen ja sukupolvivaikutuksen välinen mekanismi pitää hahmottaa tapauskohtaisesti.
3. Sukupolvikokemuksen ”autenttisuutta” on vaikea arvioida, sillä se elää esimerkiksi median välittämänä.
4. Sukupolviajattelu on leimallisesti maskuliinista.
5. Ikä-, periodi- ja sukupolvivaikutukset ovat toisistaan riippuvaisia.
6. Tulevaisuuden ennustamisen ongelma, sukupolvitietoisuus syntyy aikaa myöten. (Emt.)

Purhosen mukaan ”suuret ikäluokat on samanaikaisesti sekä kokemuksellinen massasukupolvi että poliittisesti mobilisoitunut ’mannheimilainen’ sukupolvi” (Purhonen 2007, 83–84). Hän myöntää, että 60-lukulaisten merkitys usein korostuu liikaa koko sukupolven kuvana. Tästä huolimatta he ovat ”sukupolvitietoisuuden ja koko yhteiskunnallisten sukupolvien logiikan kannalta keskeisin ryhmä siksi, että he ovat esittäneet itsensä sukupolven äänenä” (emt.). Tämä on tapahtunut julkisuuden kautta – jopa niin, että ”60-luvun radikalismi’ on alkanut epäsuorasti koskea myös ikäluokan muita osia” (emt.). Esimerkiksi 2000-luvun globalisaatiokriittistä aktiivisuutta on lähtökohtaisesti verrattu 60-luvun yhden asian liikkeiden syntyyn ja nuorten yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Tällaiset vertaukset ovat yleisiä, mutta tällöin sukupolven, yhteisen sukupolvikokemuksen tai yhdistävän sukupolvitietoisuuden merkitykset hälvenevät.

Miettusen (2009) tutkimus tukee Purhosen johtopäätöstä. Miettusen mukaan muistelijat sekoittavat käsitteet 60-lukulaisuus, sukupolvi ja ikäluokat: radikaalit

”ovat pyrkineet rajaamaan sukupolven käsitteen koskemaan vain itseään”. (Emt., 264, 266.) Lisäksi radikaalit ”ovat muistelullaan merkityksellistäneet tietyt tapahtumat hetkiksi” (emt.) eli sellaisiksi kuin *Lapualaisoopperan* ensi-ilta, Vanhan valtaus, Tšekkoslovakian miehitys tai Persian shaahin vastaiset mielenosoitukset. Nuo hetket ovat muuttuneet merkityksellisiksi toistuvien kertomusten kautta – ”juuri ne ovat olleet muistelemisen arvoisia ja juuri niihin on liitetty monia merkityksiä” (emt., 165). 1960-luku oli paljon muutakin kuin nuo hetket, mutta näiden kautta radikaalit ovat kuvanneet yhteiseksi kokemaansa vuosikymmentä. Näin kuusikymmenlukuun on liitetty asioita, jotka kytkeytyvät erityisesti radikaaleihin. Tällaisia ovat esimerkiksi rauhanliike, suvaitsevaisuus, kolmasmaailmalaisuus ja uusvasemmisto. Nämä eroavat osittain poppareiden kuusikymmenluvusta, jota kuvataan nuorisomusiikin, muodin, keikkamatkojen ja fanikulttuurin aikakautena. Muistelemisen näkökulmallisuus ohjaa sitä, miltä menneisyys omasta piiristä on näyttänyt. Tästä huolimatta ”muistelijoiden kertomukset yhdistyvät näkemykseksi kuusikymmenluvun syvemmästä olemuksesta, siitä mitä se pohjimmiltaan oli” (emt., 235). Yhteistä muistelijaille on se, että heille 1960-luku on erityisen merkittävä ajanjakso suomalaisen yhteiskunnan historiassa.

1960-lukua – tai mitä tahansa muuta vuosikymmentä – voi ajatella kronologisenä ajanjaksona, mutta se on ehdottomasti myös psykologinen. Nämä molemmat puolet yhdistyvät käsitteessä historiakuva. Se on valikoitujen piirteiden varaan rakennettu kokonaiskäsitelmä jostain aikakaudesta. Muistelun kohteena onkin ennen kaikkea henkinen ajanjakso. Se voi toimia poliittisesti oman aseman legitimoijana tai identiteetin rakennusaineena. Se ei ole arvovapaa, eikä faktoihin sidottu. (Miettunen 2009, 11, 239–242.) Näin myös suuri osa 1960-luvun nuorista, suurista ikäluokista jää ”harmaaksi massaksi historiakuvan reunamille”. Eivätkä suuret ikäluokatkaan ole sidotut ikäluokkiin 1945–1950, vaan henkiseen kehykseen, johon sopivat niin Arvo Salo (s. 1932) kuin Kalle Holmberg (s. 1939). (Emt., 260–265.)

Syitä ikäluokkien, sukupolven ja 60-lukulaisuuden sekoittumiseen voi etsiä monelta suunnalta: esimerkiksi nuorten kiistattomasti suuresta lukumäärästä, vuosikymmenen keskeisistä tapahtumista sekä kulttuurisesta ja poliittisesta murroksesta niin Suomessa kuin länsimaissa tai neuvostoimperiumin rajoilla. Sotia seurannut niin sanottu baby boom -ilmiö oli tietävästi Suomessa maailman suurin, jos sodanjälkeisten ikäluokkien kokoa vertaa aiempiin, sotien aikana syntyneisiin ikäluokkiin (Purhonen 2008, 18). Nuoria oli paljon, mikä näkyi ja kuului. 15–19-vuotiaiden nuorten määrä saavutti huippunsa vuosina 1964–1965, kun taas vuosikymmenen lopulla nuoria aikuisia oli ennätysellisen paljon. (Haapala 2003, 67–71.) 1960-lukua onkin kutsuttu nuorison vuosikymmeneksi. Nuoriso näkyvänä ryhmänä

oli syntynyt Suomessa jo 1950-luvulla, mutta 60-luvulla tapahtui nuorisokulttuurin läpimurto. Nuorille avautui uusia mahdollisuuksia ja liikkumatilaa esimerkiksi koulutus- ja kulutusmahdollisuuksien kasvaessa. Yhä useammat saivat käydä koulua pidempään ja elintason nousu lisäsi kulutusta. Nuorisosta tuli kuluttajaryhmä, segmentti, jota varten uudistettiin tuotevalikoimaa ja mainontaa sekä perustettiin nuorisolle suunnattuja lehtiä. Nuorten kasvava vapaa-aika mahdollisti muutoksen sekä nuorten elämässä että markkinataloudessa. (Kaarninen 2006, 30–37.)

1.3.3 1960-luku ja yhteiskunnan modernisoituminen

Tässä tutkimuksessa käsitellään HS:n tuottamaa 1960-luvun historiakuva, minkä vuoksi 1960-luku ja sitä koskevat tutkimukset ovat historiakuvan analyysin yksi olennainen konteksti. Esimerkiksi 1960-luvun kulttuurinen murros on tosiasia, vaikka sen juuret löytyvät 1950-luvulta ja rönsyt näkyvät myöhemmillä vuosikymmenillä. Tapahtumat tai ilmiöt eivät seuraa kalenteria, mutta mielikuvat rekonstruoidaan usein sen mukaan. Tällainen mielikuvien kiinnittyminen esimerkiksi 1960-lukuun motivoi osaltaan 1960-luvun historiakuvan tarkastelua. Se millaisia merkityksiä HS liittyy 1960-lukuun toimii esimerkkinä historian journalistisesta esittämisestä.

1960-luvun kulttuurin murrokselle oli keskeistä nuorison nousun ohella ainakin julkisuuden piirin laajeneminen 1960- ja 1970-luvuilla, mikä näkyi muun muassa viihde- ja ajanviettelukemiston merkityksen kasvamisena ja tietynlaisena julkisuuden tasa-arvoistumisena. Laura Saarenmaa (2010) katsoo julkisuuskulttuurin muutoksen tarkoittaneen vaikenemisen kulttuurin murentumista sekä ”vaihtoehtoisten äänien ja vastakkaisten, keskenään ristiriitaisten ja toisiinsa viittaavien puheenvuorojen nousemista esiin” (emt., 328). Kulttuurinen modernisoitumisprosessi johti miesten ja naisten välisten valta-asetelmien murtumiseen sekä uusien yhteiskunnallisten ilmiöiden (kuten fanikulttuurin) esiin nousemiseen (Poikolainen 2015).

Yksi yhteiskunnallisen keskustelun näkyviä paikkoja oli televisio, joka ilmestyi 1960-luvun aikana yhä useampiin suomalaisiin olohuoneisiin. Televisiolupien kasvu sai vauhtia vuonna 1960 ensimmäistä kertaa televisioiduista olympialaisista. Tuolloin televisio haki vielä paikkaansa ihmisten arjessa, eikä pysyviä ohjelmapaikkojakaan ollut vielä muodostunut. Kahden tv-kanavan järjestelmän – sekä Yleisradion ja Mainos-TV:n parikymmenvuotisen ”kaksoismonopolin” – syntymisen myötä ylittyi puolen miljoonan tv-luvan raja vuonna 1964. Viisi vuotta myöhemmin rikkoutui miljoonan rajapyykki. Joissain perheissä televisiovastaanotin

hankittiinkin juuri heinäkuussa 1969, jolloin nähtiin siihenastisten suorien televisiolähetyksien huipentuma: Yleisradion kuupaneeli ja Neil Armstrongin laskeutuminen Apollo 11 -aluksen kapselista kuun pinnalle. (Aslama ym. 2007, 68–69; Kortti & Salmi 2007, 18–21; Salokangas 2007, 44–46; Salokangas 1996.)

Rajoitetun ohjelmatarjonnan vallitessa kansa kokoontui samojen ohjelmien ääreen, ja suosituimmat niistä kasvoivat tapauksiksi. Esimerkiksi Eurovision laulukilpailuista kaikilla oli mielipide. Samoin kotikatsomoita sykähdyttivät Eino S. Revon pääjohtaja-aika, Erikoistoimituksen dokumenttiohjelmat, tv-teatteri, Vedenjakajalla-ohjelma tai viihdeohjelma Jatkoaika. Ne kaikki olivat eräänlaisia sukupolvikonfliktin näyttämöitä, jotka antoivat tilaa uusille ajatuksille ja uusille, nuorille tekijöille. Repo oli sitoutumaton, mutta hänen aikanaan televisio puoluepolitisoitui. (Koivunen 2007, 253; Pajala 2007, 292–293; Sumiala-Seppänen 2007, 283–290.) Salokangas (1996, 245) tulkitsee, että osasy Reporadion aiheuttamalle kuohunnalle oli se, että se erosi niin paljon ”vanhasta” Yleisradiosta. Repo tarttui kiinni muuttuvaan aikaan, jopa suunnannäyttäjänä, mikä aiheutti konfliktin. (Emt.)

Julkisuuden muutos näkyi myös nuorisoradikaalien nousussa sekä radikaaleja ja sotasukupolvia jakaneessa sukupolvikuilussa. Vuosikymmenen keskeisiä yhteiskunnallisia kamppailuita oli aseistakieltäytymiseen kiinnittyneet yllytysoikeudenkäynnit, vaikka ne eivät ole saaneet muistelussa Vanhan valtauksen kaltaista roolia (ks. Suominen 1997, 202–205). Oikeudenkäynneissä ja asevelvollisuuskysymyksen politisoitumisessa voi nähdä useita piirteitä, jotka liittyvät julkisuuden ja julkisen piirin uudelleenmäärittelyyn. Vuonna 1963 perustettu Sadankomitea kasvoi nopeasti kaduilta kabinetteihin ja loi omanlaistaan vastajulkisuutta tempausten ja Ydin-lehden kautta. Radikaalit tekivät itseään ja asiaansa tunnetuiksi marssien sekä passinpolttajaisten ja muiden performanssiluontoisten happeningien kautta. Itse yllytysoikeudenkäynneistä radikaalit ottivat kaiken irti – esimerkiksi M. A. Numminen yritti esittää puolustuksensa laulaen. Olennaista oli, että nuoret pyrkivät kyseenalaistamaan yhteiskunnallisen vallankäytön ja tekemään lain kirjaimen vedonneista viranomaisista naurunalaisia. (Ks. esim. Suominen 1997; Kolbe 1996; Tuominen 1991; Hallman 1986.) Oikeudenkäyntien ja julkisen keskustelun avulla pasifistit toivat nuorten asevelvollisten ja näiden asevelvollisten vakaumusta suljettujen ovien takana selvittäneen tutkijatoimikunnan kohtaamiset julkiselle näyttämölle. Nuoret läpäisivät valtajulkisuuden portinvartijat, mikä tarkoitti ainakin asevelvollisuuskysymyksessä hegemonian lii kahdusta liberaalimman yhteiskunnan suuntaan. (Seuri 2008.)

Rauhanliikkeen ohella 1960-luvulla syntyi muitakin niin sanottuja yhden asian liikkeitä ja kansalaisjärjestöjä. Pienen Sadankomitean onnistunut nousu valta-

julkisuuteen oli esikuvana muun muassa Marraskuun liikkeen ja Tricontin perustamiselle. Suomalaista radikalismia kuvaa se, että monille nuorisoradikaaleille kamppailu asunnottomien alkoholisten, Vietnamin kansan ja suomalaisten aseistakieltäytyjien puolesta oli ”yksi ja sama asia” (Suominen 1997, 433). 1960-luku oli myös tärkeää aikaa tasa-arvokehitykselle, sillä siihen asti naisjärjestöt olivat keskittyneet lähinnä sosiaali- ja kulttuurivalistustyöhön. Naisten ja heidän järjestöjensä asema puolueissa oli marginaalinen. Viisi vuotta toiminut Yhdistys 9 (1966–1970) perustettiin tilanteessa, jossa jako naisten ja miesten töihin oli selkeä eikä äitejä aina pidetty sopivina työntekijöinä esimerkiksi paperiteollisuudessa. Yhdistyksen innoittajana oli kuitenkin akateeminen tutkimus ja pohjoismainen feminismi. Tärkeää oli tasa-arvotyön ohella sukupuoliroolien tutkiminen ja näkyväksi tekeminen, mikä toi toimintaan mukaan myös verrattain paljon miehiä. Yhdistys 9:stä ei tullut joukkoliikettä, mutta se pääsi nopeasti vallan kabinetteihin (mm. naisten asemaa tutkiva komitea ja myöhemmin vuonna 1972 tasa-arvoasiain neuvottelukunta) ennen toiminnan loppumista. Konkreettista sukupuolten välistä tasa-arvoa edistivät osin 1970-luvulla toteutetut uudistukset perhepolitiikassa (esimerkiksi sellaiset kuin lasten päivähoido, vanhempainvapaa ja kotihoidon tuki). (Mickwitz 2008a, 11–12, 17; Mickwitz 2008b, 25–55; Eskola 2008, 71–73.)

Tasa-arvotyön tulokset kertovat kulttuurin ja arjen murroksia laajemmasta hyvinvointivaltiokehityksestä. Sen juuret olivat muun muassa poikkeuksellisen nopeassa ja voimakkaassa rakennemuutoksessa, ulkoparlamentaarisessa kansalaisliikehdinnässä ja eduskunnan vasemmistoenemmistössä, joka nähtiin sekä vuosina 1958–1962 että 1966–1970. Ylipäätään suomalainen hyvinvointivaltio syntyi erilaisten erityisintressien ja erityisnäkökohtien kilpailun ja yhteensovittamisen tuloksena (Kettunen 2006, 250). Kyse oli niin suunnittelusta kuin kamppailusta. Päivi Uljaksen (2012) mukaan jokainen sosiaalipoliittinen ratkaisu kertoo ”sekä ympäröivästä yhteiskunnasta että yhteiskunnallisista voimasuhteista” (emt., 207). Tämä näkyi esimerkiksi vuonna 1960 voimaan tullessa työttömyysvakuutuslaissa, joka muokattiin sekä maalaisväestölle että ammatissa työskenteleville sopivaksi. Kyse oli joka tapauksessa kompromissista, jossa osittain ammattiyhdistysliikehdinnän vuoksi työnantajat myöntivät suurempiin korvauksiin kuin olivat aikoneet. (Emt., 207.) Murros hyvinvointivaltion rakentamisessa tapahtui askel kerrallaan – alkaen työturvallisuudesta ja edeten tulopoliittisiin kokonaisratkaisuihin ja perhepolitiikkaan. 1960-luvulla nähtiin useita työelämää koskevia muutoksia: vuosilomaa pidennettiin vuonna 1960 ja vuonna 1966 saatiin sopu eläkkeistä ja irtisanomissuojasta. Vaatimusten etenemisestä kertoo myös työaika, joka rajattiin

ensin 45 viikkotyötuntiin vuonna 1959, sitten vuonna 1965 edelleen 40 tuntiin. (Ks. Sipilä & Anttonen 2010, 36–48.)

Tultaessa 1970-luvulle valtio vaikutti entistä vahvemmin kansalaisten arkeen aina lapsista vanhuksiin. Sosiaalituki muuttui hiljalleen hyvinvointipalveluiksi. 1960-luku oli murroskohdassa, jossa varhaislapsuuden, vanhuuden ja sairauksien lisäksi alettiin huomioida paremmin asuminen, opiskelu, työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen sekä työttömyys. Kehitystä kiihdytti vakaa talouskasvu vuosien 1962–1973 välillä. Vuonna 1968 syntyi sosiaali- ja terveysministeriö, mikä heijasti osaltaan koettua muutosta. Työelämän lakiuudistusten ohella virstanpylväitä olivat esimerkiksi vuoden 1964 sairausvakuutuslaki, kolme vuotta myöhemmin säädetty perhe-eläkelaki ja vuonna 1972 alkanut peruskoulu-uudistus. Hyvinvointivaltio syntyi suuren muuton ja yhteiskunnallisen rakennemuutoksen sekä poliittisten ristiriitojen sovittelun tuloksena. Teollistuminen, kaupungistuminen ja yhteiskunnan modernisaatio muuttivat elinoloja nopeasti ja peruuttamattomasti. Esimerkiksi maanviljelystilojen määrä oli kasvanut Suomessa aina vuoteen 1960 asutustoiminnan ja tilojen pirstoutumisen seurauksena. Etenkin maaseudulla tulo oli syntynyt perinteisesti monesta lähteestä, mutta kaupungissa tilanne oli toinen. Omavarainen monimuotoistalous ei pätenyt, vaan tarvittiin jotain aivan muuta. Suomessa se oli 60-luvun sosiaalipolitiikkaa. (Ks. esim. Uljas 2012, 61–66, 298–302; Sipilä & Anttonen 2010, 36–48; Saari 2006, 270.)

Hyvinvointivaltiokehityksen ja nuorison esiinmarssin ohella on hyvä muistaa toisenlainen kehitys: rakennemuutoksesta johtunut maaseudun tyhjentyminen ja muuttoliike Ruotsiin. Ruotsiin muuttajien määrä alkoi kasvaa voimakkaasti vuonna 1963, ja huippuvuodet nähtiin vuosien 1969–1970 välillä. Tilastoituja muuttajia oli pelkästään noin kahtena vuonna yhteensä 80 000. Vetäviä tekijöitä Ruotsissa olivat avoimet työpaikat, asuntojen saatavuus ja korkeampi elintaso. Sisäistä muutto liikettä ruokkineita työntäviä tekijöitä olivat maaseudun työttömyys, teollistuminen ja maatalouden taantuma. Nuorten muuton taustalla saattoi olla myös pehmeämpiä, henkilökohtaisia syitä. Muutto mahdollisti irtautumisen kodin ja perheen piiristä, siitä ahdistavastakin perinteestä, jonka mukaisesti pojat jatkoivat isiensä työtä metsätöissä ja pientilallisina, tytöt äitiensä tehtäviä pientalojen emäntinä ja äiteinä. Itse asiassa 60-luvun aikana kolme neljästä viljelijän pojasta jätti isänsä ammatin, tytöistä vielä suurempi osa äitiensä uran. Suurin osa muuttajista olikin nuoria. (Snellman 2010, 84–88; Haapala 2004, 253.)

Ruotsiin muuttajat olivat pääosin maaseudulta, esimerkiksi Lapin läänistä, länsirannikolta, Keski-Suomesta tai Pohjois-Karjalasta. Enimmillään Koillis-Lapin Pelkosenniemeltä lähti Ruotsiin lähes yksi kymmenestä kunnan asukkaasta.

Suomalaiset asettuivat Tukholman, Göteborgin ja Malmön seuduille, joilla oli työpaikkoja teollisuudessa. (Snellman 2010, 84–90.) 1960-luvun muistelussa muutto Ruotsiin ei ole saanut sellaista asemaa kuin esimerkiksi nuorisoradikaalien tempaukset, ja maasta muuttaneille suhde kuusikymmenlukulaisuuteen voi olla ristiriitainen. Esimerkiksi populaarikulttuurissa ruotsinsuomalaisten elämänkohtaloita on alettu purkaa entistä enemmän 2000-luvulla, suurelta osin Ruotsissa syntyneiden lasten eli toisen polven maahanmuuttajien toimesta. Esimerkiksi Susanna Alakosken romaanit ovat saaneet näkyvyyttä molemmin puolin Pohjanlahtea. Lisäksi Mika Ronkaisen *Laulu koti-ikävästä* -dokumentti on kerännyt palkintoja. Tarinoissa toistuvat materiaalisen elintason nousun ohella ulkopuolisuus, alkoholismi, toivo paremmasta ja lähiöelämän arki monine vivahteineen.

Samoin kuin Ruotsissa, asettuivat maaltamuuttajat usein Suomessa kaupunkien lähiöihin. Rakennuskanta muuttui nopeasti 1950–1970-luvuilla, jolloin kanta-kaupungin uudelleenrakentamisen ohella suunniteltiin metsä- ja betonilähiöitä. Maisema muuttui, kun elintaso nousi ja ihmiset lähtivät maalta kaupunkeihin. Hajakeskittämisen seurauksena kaupungit kasvoivat yhä ulommas keskustasta ulottuneina kehinä. Etenkin lapsiperheet valitsivat luonnonläheisen asuinalueen sekä lähiöiden halvemmat ja tilavammat asunnot kaupunkikeskustan sijaan. Lähiöihin pyrittiin rakentamaan tarkoituksenmukaisia pienasuntoja nykyajan mukavuuksilla. Esimerkiksi olohuone sohvineen ja televisioineen teki läpimurron suomalaisissa kodeissa juuri 1960-luvulla. Myös pyykinpesukoneet ja jääkaapit yleistyivät. Nämä muutokset edellyttävät perusasioita, joita ei voitu aiemmin ottaa itsestäänselvytenä: sähköä, juoksevaa vettä ja varallisuutta. (Huokuna 2010, 137; Saarikangas 2010, 103–122; Sarantola-Weiss 2003.)

Vaikka ensimmäiset alueille muuttaneet saattoivat kokea itsensä ”uudisraivaajiksi” tai asuinympäristön rakennustyömaaksi, oli lähiöt suunniteltu niin, että niiden valmistuessa alueelta löytyivät peruspalvelut kuten kirjasto, kirkko ja kauppakeskus. Lähiöiden ideana oli funktionalistinen työväestön ja keskiluokan sosiaalinen sekoittuminen, vaikka asuinalueiden sisällä ja välillä oli (ja on edelleen) eroja. Lähiöt synnyttivät lopulta omia, vahvoja paikallisidentiteettejä, mutta myös kritiikkiä. Heräsi ajatus nukkuma- ja betonilähiöistä. Ensin sanomalehtiotsikoihin nousivat nuorten käyttäytyminen, jengiytyminen ja sosiaaliset ongelmat. Teinit ja nuoret oli unohdettu suunnittelussa. Kun he kasvoivat ulos urheilukentiltä, oli suuntana keskusta tai naapurilähiöt. Lähiömuistelmissa korostuvatkin nuorisokulttuurin aggressiivisuus ja kaupunginosajengien keskinäinen kamppailu. Nuoriso itse toivoi lähiöihin enemmän kokoontumispaikkoja, mutta suunnittelijat eivät juuri kritiikkiä kuunnelleet elementtilähiöiden levitessä vielä 1970-luvulla Etelä-Suomen

kaupungeista esimerkiksi Kuopioon ja Ouluun. (Saarikangas 2010, 120–127; Saarikangas 2006, 56–57; Roivainen 1999.)

Radikaalin, vapaan ja akateemisen 60-lukulaisuuden rinnalla on hyvä huomioida niin sanotut tavalliset elämänkulut. Montaa elämäntarinaa kuvaa muutto maalta kaupunkiin, lyhyeksi jäänyt koulutus ja nuoruus, kova työntöön eetos ja varallisuuden karttuminen. Perustarinaa kuvastaa myös elämäntaperinteisyys eli se, että perustetaan perhe, hankitaan pari lasta ja omistusasunto. Kapinan sijaan suku on olennainen osa elämää ja ajatusta eteenpäin menemisestä. (Hoikkala & Purhonen 2008.) Tuo tavallinen tarina sopii hyvin ajatukseen suomalaisesta rakennemuutoksesta, joka on liitetty etenkin 1960-lukuun. Siihen rakennemuutos ei kuitenkaan päättynyt, mikä näkyy niin elämäntarinoissa kuin politiikan pitkässä linjassa. Rakennemuutoksesta tuli 1970–80-luvuilla suomalaisen yhteiskunnan ”omakuva”. Modernisoituminen ja yhteiskunnallinen edistys edellyttivät peltojen paketoimista, autioituneita kyliä ja lähielämää, mutta myös taloudellista kasvua, julkisen vallan voimakkaampaa ohjausta ja tulonsiirtoja. Hallittu rakennemuutos päättyi oikeastaan vasta 1990-luvun alun lamaan ja havahtumiseen ”jälkiteollisen” yhteiskunnan tulemisesta. (Haapala 2006, 93–95.)

1.3.4 Vuosikymmen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena

Historiantutkimus ei seuraa kronologiaa (Haapala 1989, 11–12), vaikka mielikuvissa ajasta luodaan tapahtuman paikkoja. Siksi kuusikymmenlukuun liitetään paljon sellaista, mikä osaltaan koskee niin 1950- kuin 1970-lukuakin. Siinä missä yksittäisiä tapahtumia on helppo ajoittaa, ovat ilmiöt vaikeammin ajallisesti määritettävissä. Esimerkiksi niin sanottu 1960-luvun murros on määrittelykysymys, johon vaikuttavat painotukset ja se mikä katsotaan murroksen keskeiseksi sisällöksi. Päivi Uljas (2012) on painottanut tapahtumien juuria 50-luvulla ja hänen mukaansa suurin murros tapahtui vuoden 1956 yleislakon ja vuoden 1966 *Lapualaisoopperan* välillä: ”maanomistusta ei nähty enää tulevaisuuden voimana eikä yhteiskunnallisen edistyksen lähteenä, vaan sitä oli teollinen tuotanto, jota edustivat työläiset, jotka olivat osoittaneet voimansa niin yleislakossa kuin eduskunnassakin” (emt., 246–247). Lisäksi nuorison sodanvastainen henki oli syntynyt jo ennen Vietnamin sota – kylmän sodan pahimpina kuukausina ydinsodan pelossa. Vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen kommunistit olivat viimein hallituskelpoisia, mikä takasi murroksen jatkumisen. (Emt.)

Toiset tutkijat ovat painottaneet Uljasta enemmän 1960-luvun jälkipuolta ja yhteyttä 1970-lukuun (ks. esim. Häkkinen 2013). Jatkumo on selkeä esimerkiksi kun 1960-lukua tutkii radikalismien kautta. Länsimaisessa tai eurooppalaisessa yhteydessä korostuvat vuoden 1968 näkökulma ja Vietnamin sodan vastainen liikehdintä. Kansalliset olosuhteet vaihtelivat merkittävästi, mutta silti samankaltaista liikehdintää nähtiin ympäri läntistä maailmaa. Siinä missä Norjassa syntyi vahva maolainen liike, kärjistyi tilanne Länsi-Saksassa Punaisen armeijakunnan terroritekoihin (Suominen 1997). Sen sijaan amerikkalaisessa populaarikulttuurissa elävät etenkin hippien, yippien ja Woodstockin vuodet, mutta myös poliittiset murhat ja kansalaisoikeustaistelu (Alaketola-Tuominen 1989). Näkökulmallisuus on aina niin yksilön kuin tutkimuksenkin ominaisuus. On perusteltua katsoa jotain tapahtumaa, ilmiötä tai vaikka aikakautta tietystä vinkkelistä, mutta on hyvä muistaa, että nuo näkökulmat ovat aina myös konteksti- ja aikasidonnaisia. Muistelussa ja tutkimuksessa on saattanut korostua esimerkiksi vuoden 1962 Helsingin kansainvälinen nuorisofestivaali, vuoden 1966 eduskuntavaalit tai vuoden 1968 Vanhan valtaus. Saarenmaa (2012) huomauttaa, että ”uusvasemmistolaisiin liikkeisiin keskittynyt tutkimuskirjallisuus hämärtää käsitystä eri puolueiden kannatuksesta ja niiden välisistä voimasuhteista 1960–1970-lukujen vaihteessa” (emt., 164–165). Jos fokus siirretään vuoden 1968 kunnallisvaaleihin ja 1970 eduskuntavaaleihin sekä vasemmistosta kokoomukseen ja Smp:hen, muuttuu myös kuva. Näin voi myös historiakulttuurissa käydä, kun politiikassa tapahtuu hegemonisia siirtymiä.

Journalistien ammattikunnan oma historia ja historiäkäsitys on myös huomioitava. Siinä missä mikä tahansa muu ammattikunta, välittävät toimittajatkin omaa historiakuvaansa ja kollektiivisia käsityksiään menneisyyden luonteesta. Voidaan olettaa, että toimittajien oma perinne vaikuttaa osaltaan myös siihen, kuinka median historiakuva rakentuu. Journalisteille 1960-luku oli murroksen aikaa niin uutistuotannossa kuin viihteekin alalla. Esimerkiksi Urpo Lahtinen perusti 1960- ja 1970-luvuilla suursuosion saavuttaneen Hymy-lehden vuonna 1959. Lisäksi Suomen television kamerakierros syyskuussa 1959 aloitti kuvaan perustuvan uutistoiminnan ja pitkin 1960-lukua uutistoiminta Yleisradiossa alkoi ammattimaistua. Yleisradion sekä muun journalistisen kentän 1960- ja 1970-lukuja värittää puoluepolitiikka. Pernaan mukaan jo 1960-luvulla Yleisradiossa tasapainoteltiin toimittajien puoluepoliittisten sitoumusten kanssa – toisinaan kovin huterin pohjatiedoin, mutta lopulta politiikantoimituksessa hyvin tarkan rekrytointiprosessin avulla. (Perna 2009, 15–18, 63–113, 130–134.) Yhden henkilökohtaisen näkökulman tähän aikakauteen tarjoaa Yleisradion pitkäaikainen politiikan toimituksen toimittaja ja esimies Tarmo Ropponen. 1970-luvun nuortaistolaisista puhuessaan Ropponen

tuntuu viittaavan koko politisoitumisen aikakauteen mainitessaan, että ”taistolaiset eivät kaihtaneet keinoja”: ”Ei se ole mikään salaisuus, että kyllähän täällä oli ’soluja’ ja Yle-vastaavia. Selvästi näki, että oli ainakin puoliksi organisoituja pyrkimyksiä vaikuttaa tv-uutistenkin sisällä siihen, että millaisia juttuja ja lähetyksiä tulee.” (Emt., 134.) 1960-luvun lopulla Yleisradioon rekrytoitu Ropponen pyrkii omiin kokemuksiinsa nojaten osaltaan vaikuttamaan ammattikunnan historiakuvaan.

Suhde 1970-lukuun sekä vasemmiston radikalisoitumiseen ja suomettumiseen nousee säännöllisesti esiin 1960-lukua koskevissa muistelmissa ja tutkimuksissa. Miettusen (2009, 236–238) tutkimuksessa sekä radikaalit että popparit pitävät seitsemänkymmentälukua kaikin puolin ankeana ajanjaksona. 70-lukua kuvataan muun muassa ”totiseksi”, ”ahdistavaksi”, ”henkisen laman” aikakaudeksi eli jonkinlaiseksi taantumaksi edellisen vuosikymmenen jälkeen. Jotkut toki muistuttavat, että taistolaisuuden sisällä kukki myös luovuus, mutta yleiskuva on negatiivinen. Suomettuminen ja ”kekkoslovakia” ovat saaneet 2000-luvulla myös oman osansa kritiikistä. Esimerkiksi Seppinen (2011, 10) kuvaa suomettumista hyvin synkästi: ”Se tarkoittaa kritiikitöntä Neuvostoliiton valtaan vajoamista, Suomen oma etu -käsitteen hämärtymistä, Suomen 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla käymän raskaan, pitkän itsenäisyystaistelun häpäisemistä, maailmankuvan sisäistämistä Neuvostoliitto-keskeiseksi, länsimaailman mieltämistä neuvostoliittolaisittain viholliseksi, neuvostoystävyyden käsitteen sisäistämistä omaa ajattelua ja käyttäytymistä sääteleväksi elementiksi, todellisuudelle vierasta uskoa kommunismin etevyyteen länsimaiseen parlamentaariseen järjestykseen verrattuna, omien kansalaisten ilmiantamista ’neuvostovastaisiksi’ ja muuta samantapaista käyttäytymistä.” (Emt.) 1970-luvulla ’Finnlandisierung’ saatettiin ymmärtää vielä pääosin myönteiseksi, mutta nykyisin sillä on hyvin negatiivinen sävy (Vihavainen 2003, 841–865).

1.4 Tutkimuksen menetelmävalinnat

1.4.1 Tutkimuksen analyysikehikko

Historian journalistisia esittämistapoja ovat hahmotelleet eri tavoin etenkin kulttuurintutkimuksen ja muistitutkimuksen parissa työskentelevät mediatutkijat. Merkittävä osa heidän artikkeleistaan ja teoksistaan on keskittynyt tiettyihin, spesifeihin historiallisiin tapahtumiin – vieläpä niiden käsittelyyn televisiossa tai aikakauslehdissä. Historian ja median suhde on viimeistään 2000-luvulla alkanut kiinnostaa

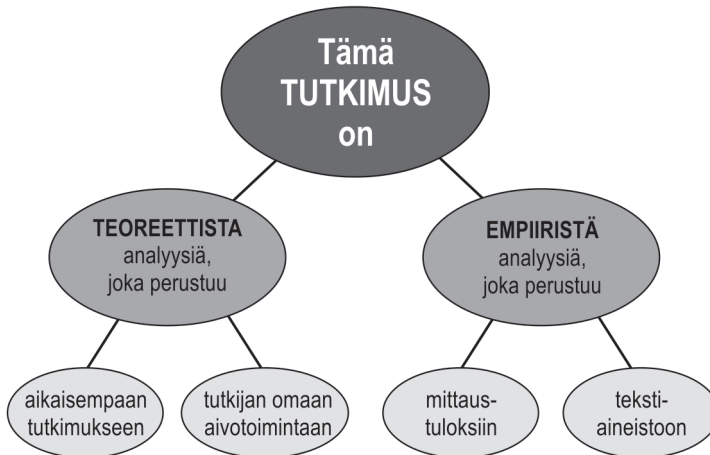
tutkijoita myös Suomessa esimerkiksi viestinnän, kulttuurin ja historian kentillä. Mediaan kiinnittyvän muistitutkimuksen ja perinteisen institutionaalisen mediahistorian ohella Suomessa hyödynnetään medialähteitä historiantutkimuksen eri aloilla (Railo & Oinonen 2012). Ominaista näille kaikille tutkimuksille on temaattinen rajausta joko tiettyyn tapahtumasarjaan tai aikakauslehden erikoisjulkaisuihin, minkä myös aikakauslehtiä tutkinut Kitch (2006, 96) on huomionut: ”Suurin osa kasvavasta kirjallisuudesta on keskittynyt televisio- ja sanomalehtisisältöihin ja/tai spesifeihin tapahtumiin pitkäaikaisen muistinluomisen sijaan.” (Emt.) Tähän ”ongelmaan” pyritään tässä tutkimuksessa vastaamaan. Vaikka tutkimuksessa ei tavoiteta pitkäkestoista historiakäsitysten luomista, se laajentaa nykyistä tutkimuskenttää sekä auttaa kohdistamaan huomiota jokapäiväisiin journalistisiin historiaesityksiin. Laaja aineisto mahdollistaa historian journalistisen esittämisen perusteiden tarkastelun. Tiettyjen tapahtumien sijaan huomio on journalismin perustavissa ominaisuuksissa.

Tutkimuksen analyysikehikko on rakennettu tutkimuskysymyksen, tutkimuksen osatehtävien ja aineiston pohjalta. Tutkimusote ei ole aineistolähtöinen, mutta tutkimuksen osatehtävien fokusta ja metodologiaa on tarkennettu edelleen aineistoon tutustumisen jälkeen. Näin tutkimusintressi kohdistuu eri aineistojen osalta erilaisiin kohteisiin. Tällainen tutkimustapa mahdollistaa erilaisten metodisten lähtökohtien hyödyntämisen. Tutkimuksen keskiössä on analyttinen ”mitä”-kysymys. Siihen on pyritty vastaamaan mahdollisimman kattavasti ja monipuolisesti – osin toisistaan poikkeavia kysymyksiä aineistolle asettaen. Tuloksena on joukko tematisoituja interventioita, jotka tukevat aiheen teoreettista käsittelyä. Määrällisesti suuri aineisto pakottaa aina rajaamaan, mutta positiivisesti katsoen se antaa tutkijalle mahdollisuuden nostaa aineistosta esiin sellaisia osia, joilla on luontevin yhteys esitettyyn tutkimuskysymykseen.

Tutkimuksen lähtökohtana on HS:n historiaesitysten analysointi, teoretisointi ja oman käsityksen luominen tutkittavasta ilmiöstä. Laadullinen analyysi ei riitä, vaan sen rinnalla hyödynnetään määrällistä analyysiä ja perustavanlaatuisia ”miksi”-kysymyksiä. Niiden selvittäminen tukee myös teoreettista analyysiä. Tutkimuksen runko on rakennettu Pertti Tötön (2004) eri elementeistä koostuvan mallin mukaan (ks. kuvio 1). Näin ollen määrällinen ja laadullinen – tai empiirinen ja teoreettinen – eivät asetu vastakkain, vaan ovat toisiaan tukevia elementtejä. Tutkimuksen empiirinen osio – Helsingin Sanomien vuosikertojen 2008 ja 2013 analyysi – perustuu sekä kvantitatiiviseen aineistoon että tekstiaineistoon. Teoreettinen analyysi – hahmotelma historian journalistisesta esittämisestä – sen sijaan perustuu aikaisempaan tutkimukseen ja omaan pohdintaan. Oma pohdinta perustuu

luonnollisesti ”omaan aivotoimintaan” sekä empiiriseen analyysiin että muuhun aiheetta koskevaan tutkimukseen. (Töttö 2004, 9–15; Töttö 2000, 102–104.)

Kuvio 1. Tutkimuksen elementit (ks. Töttö 2004, 10).

Tutkimuksen elementit on hahmoteltu tutkimusongelman asettelun mukaisesti. Vaikka kuvio 1 rakentuu suorille yhteyksille, on tutkimuksessa aina kyse dynaamisesta prosessista, jossa eri elementit keskustelevat keskenään. Tutkimuksen kokoava kysymys, mitä on historian journalistinen esittäminen, vaatii sekä teoreettista että empiiristä analyysiä. Tutkimuksen etenemistä voi kuvata tutkimuksen osakysymysten kautta. Esimerkiksi se, miksi sanomalehden historia on sellaista kuin on, vaatii aivan ensin sen selvittämistä, missä ja kuinka paljon journalistisia historiaesityksiä sanomalehdessä on, ja toiseksi vastaamista siihen, miksi kokonaisuus on sellainen kuin se on. Vasta sen jälkeen voidaan pohtia, miten ja miksi se eroaa muista historian esittämisen muodoista. Tässä avuksi ovat aiempi media- ja uutistutkimus, historioteoria sekä kulttuurisen muistin tutkimus. Ymmärtääkseen journalististen historiaesitysten luonnetta on syvennyttävä myös tekstiaineistoon eli siihen millainen on HS:n historiakuva 1960-luvusta. Se auttaa pohtimaan sitä, millaiset journalistiset käytännöt, journalismin ominaisuudet ja ennako-oletukset määrittävät sanomalehden kirjoittamaa historiaa. Lopuksi palataan pääkysymyksen pariin – etenkin teoreettisella tasolla. Aikaisemmassa tutkimusaihetta sivuavassa tutkimuksessa on keskitytty muun muassa kollektiivisen muistin käsitteeseen (ks. esim. Zandberg 2010; Zelizer 2008; Winfield & Hume 2007; Edy & Daradanova 2006,

Kitch 2005), mutta tässä tutkimuksessa laajan aineiston ja historiateorian kautta on mahdollista luoda historiakeskeisempi tapa tarkastella journalismin menneisyys-suhdetta.

1.4.2 Triangulaatio

Tutkimuksen aineisto muodostuu yhden sanomalehden kahdesta vuosikerrasta. Tästä huolimatta se on monipuolinen merkitysten aarreaitta, jota voi käsitellä eri tavoin. Tutkimuksen aineisto on laaja kokonaisuus, joka muodostuu yli 700 lehdestä ja lähes neljästä tuhannesta jutusta, joissa 1960-luku mainitaan. Tällainen aineisto mahdollistaa ainakin jonkinasteisen yleistämisen. HS:n vuosien 2008 ja 2013 vuosikertojen historiaesityksistä voidaan muodostaa väitteitä, mutta myös hahmotella laajemmin näkemystä siitä, millaista historian journalistinen esittäminen länsimaisen laatulehden näkökulmasta on. Historiaesitysten perustavan, arkisen logiikan voi tehdä näkyväksi isoon yhtenäiseen aineistoon paneutumalla. Suuri aineisto sisältää myös kaiken sen, mikä jää näkymättömäksi tai näyttäytyy turhana tapaustutkimuksissa tai rajattuun otantaan perustuvassa tutkimuksessa, jossa edustavuutta haetaan toisella tapaa. (Ks. Herkman 2005, 96–97; Töttö 2000.)

Tutkimuksessa toteutuu Norman K. Denzinin (1978) ajatus menetelmä- tai teoriatriangulaatiosta. Tietyissä rajoissa voidaan puhua myös analyysi- tai monitriangulaatiosta eli usean eri triangulaatiotyypin yhdistelmästä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 143–149). Triangulaatiossa on lähtökohtaisesti kyse erilaisten tutkimuksen lähestymistapojen, aineistojen tai teorioiden yhdistämisestä samassa tutkimuksessa. ”Todellisuus” ei hahmotu välttämättä riittävän kattavasti vain yhdestä näkökulmasta. Näin on myös historian journalistisen esittämisen kohdalla. Siksi on järkevää käsitellä tutkimuskohdetta monipuolisesti, tehden perusteltuja interventioita aineistoon tai aineistoihin. Triangulaation nimitys on toissijainen. Tärkeintä on, että tutkimuksen näkökulmat ja niiden toteutus lisäävät analyysin syvyyttä ja leveyttä (engl. completeness, comprehensiveness). Esimerkiksi tutkimuksen laadulliset ja määrälliset analyysit kertovat ilmiöstä eri asioita, mutta ne molemmat tukevat kokonaisuuden hahmottumista.

Esa Reunanen (2003, 94) kuvaa määrällistä tutkimusta sellaiseksi, jossa lasketaan aineistosta kysymyksenasettelujen kannalta relevantteja asioita ja esitetään niistä frekvenssitaulukoita ja mahdollisesti näistä johdettuja tilastollisia esityksiä. Laadullinen taas on sellaista, jossa aineistosta tehdään kysymyksenasettelun kannalta relevantteja huomioita, yleistyksiä ja tyypittelyjä laskematta systemaattisesti

huomioiden määrää. Kyse on siis tavasta kuvailla tutkimuksen tekotapaa käytännössä. Kuitenkin itse ilmiöissä, joita tutkijat käsittelevät, on usein sekä määrällisiä että laadullisia puolia (Suhonen 1994, 74). On tutkijan valinta, mitä puolia painottaa missäkin tutkimuksessa. Tutkijan on voitava perustella, miksi juuri hänen valitsemansa metodit vastaavat parhaiten esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

Tässä tutkimuksessa määrällinen aineisto mahdollistaa historian jokapäiväisen virran monipuolisen analysoimisen. Historiaesitysten määrän analysointi on oleellista, jotta ilmiöstä saadaan jonkinlainen kokonaiskuva. Laadullinen ote mahdollistaa sen sijaan aineiston käsittelemisen määrättyä luokitusrunkoa vapaammin. Molempien lähestymistapojen perimmäisenä tavoitteena on kuvata historian journalistista esittämistä mahdollisimman tarkasti sekä auttaa luomaan aineistosta yleistyksiä ja tyypittelyjä. Määrälliset tyypittelyt eivät välttämättä luo oikeaa kuvaa yksittäisten historiaviittausten eli havaintoyksiköiden luonteesta, mutta ne kuvaavat kokonaisuutta. Laadulliset tyypittelyt sen sijaan voivat olla hyvinkin tarkkoja kuvauksia yksittäisestä jutusta tai juttujoukosta, mutta muutaman jutun perusteella ei kannata tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä sanomalehden kokonaisen vuosikierron historiajournalismista.

Tutkimuksen sisällön erittelyä jäntevöittää historiatieteelle ominainen aineiston kriittinen tarkastelu. Analyysi sisältää aineiston käsittelytapoja, jotka liitetään yhteiskuntatieteissä usein laadulliseen sisällön analyysiin tai tekstianalyysiin. Pertti Alasuutarin (1999, 72–73, 114–115) laadullisen tutkimuksen sanastoa hyödyntäen tässä tutkimuksessa on kyse eräänlaisesta kulttuurisesta jäsentämisestä, jossa vuoden 2008 ja 2013 Helsingin Sanomat ovat todellisuuden osia sekä journalismin ja sen käytäntöjen ilmentymiä. Tausta-ajatuksena on, että journalistisia esityksiä tutkittaessa on tunnistettava kirjoittamista ohjaavat journalistiset käytännöt ja yhteiskunnalliset puitteet, jolloin keskiössä ovat sisältöjen ja niiden luomien merkitysten ohella tavat, joilla ilmiöitä merkityksellistetään.

Analyysin tarkoituksena on nostaa esiin tutkimuskysymysten kannalta olennaisia huomioita, jolloin tutkimuksen konteksti ja teoria (tai kontekstointi ja teoretisointi) ovat keskeisessä roolissa. Konteksti ja teoria ovat läheisiä tutkimuksen osia, joita voi nimittää myös tulkinnallisiksi operaatioiksi. Tutkimuksen kontekstissa on kyse asiayhteyksistä ja siitä kuinka tutkija kutoo asioita yhteen. Teoria sen sijaan auttaa näkemään noita yhteyksiä. Teoriat ovat ”työkaluja, käsitteellistämisen ja ajattelun apuvälineitä”, jotka auttavat tutkimuksen ongelmanratkaisussa (Kivinen & Piironen 2007).

Aineisto on historiantutkimuksen lähdekritiikissä – ja tässä tutkimuksessa – merkittävässä asemassa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että teoria tai tutkimustulokset

”nouisivat aineistosta”. Yhtäältä ajatus ”aineistolähtöisestä teoriasta” on ongelmallinen, sillä teoria ei selitä aineistoa, vaan ilmiöitä, joita aineiston on määrä edustaa. Selitysvoimainen teoria sanoo ilmiöstä jotain aineistoa laajempaa, yleisempää. (Töttö 2000, 125–126.) Toisaalta aineistot ”eivät puhu”, jos niiltä ei kysy (Töttö 2000, 38–39; Collingwood 1982, 32–37). Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset ja tutkimukselle luodut kontekstit ohjaavat aineiston käsittelyä. Paikoin aineistolle annetaan paljonkin tilaa, jotta lukija voi seurata argumentaation etenemistä ja arvioida tehtyjen havaintojen uskottavuutta.

1.4.3 Sisällön erittely

Tutkimuksen empiirisenä pohjana on joukkoviestinnätutkimukselle ominainen sisällön erittely (engl. content analysis), tutkimuksen rajoihin parhaiten soveltuvalla tavalla. Sisällön erittelyn nimissä on tehty monenlaista tutkimusta, myös Suomessa. (Ks. esim. Pietilä 1973; Reunanen 2003; Herkman 2005.) Se on sisällön analyysin tapa, jossa erittely viittaa usein juuri määrälliseen käsittelytapaan. Berelsonin (1952) usein lainatun määritelmän mukaan sisällön analyysi on ”viestinnän ilmisisällön objektiivista, systemaattista ja määrällistä kuvailua varten soveltuva tutkimustekniikka” (emt., 18). Analyysin kuvaus vastaa hyvin aikaa, jolloin se on kirjoitettu. Veikko Pietilän (1973) kuvaus sisällön erittelystä vastaa paremmin tämän tutkimuksen lähtökohtaa. Pietilälle kyseessä on ”joukko menettelytapoja, joita käyttäen dokumenttien sisällöstä voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoja tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen” (emt., 4). Nykyaikainen sisällön analyysi on lähes poikkeuksetta osittain laadullista, jos laadullinen–määrällinen-jakoa ylipäättään halutaan käyttää.

Sisällön erittelyyn kuuluu tulkintaa, todellisuuden hahmottamista tutkijan omien luokitusten avaimenreiästä. Tutkimuksen kategoriat ja sanomalehden historia-viittausten sovittaminen niihin on aina jossain määrin tulkitsevaa. Esimerkiksi sen määrittäminen onko historiaviittaus esimerkiksi satunnainen tai tietoinen (Seuri 2014), on eräänlaista rajanvetoa jo itsessään. Ei ole olemassa täysin tutkijasta riippumattomia välineitä tyypistää tekstiä numeroiksi. Luokittelu merkitsee myös ”karkeistamista ja yleistämistä”, jolloin sisällön yksityiskohdat ja nyanssit saattavat kärsiä (Pietilä 1973, 265). Määrällinen koodaus ja sen perusteella tehdyt tilastot ja frekvenssitaulukot tuovat kuitenkin ryhtiä tutkimukseen. Tulokset kuvaavat ilmiötä, mutta toimivat myös tekstianalyysin tukena. (Ks. esim. Herkman 2005; Reunanen 2003, 96–99)

Tämän tutkimuksen luokittelun ja luokitusrunгон valmistelun taustana on toiminut muun muassa Sanomalehtien liiton Toimitustilasto (2006) ja Pietilän (1973, 32–33) sisällön analyysin perusteos. Näiden oppeja tai minkään muunkaan tutkimuksen mallia ei kuitenkaan ole pyritty kopiomaan, vaan luokittelun ja tilastoimisen taustalla on ensisijaisesti sanomalehden arkkitehtuuri. Arkkitehtuuri kuvaa sisällön rakenteiden merkitystä, sillä sanomalehden osastojen, juttujen tai ulkoasutekijöiden ilmeneminen ei ole sattumaa, vaan suunnittelun tulos (Pulkinen 2008, 27). Esimerkiksi HS:n 2000-luvun arkkitehtuuri on historiallisten prosessien tulos. Sanomalehdestä on pyritty tekemään mahdollisimman helposti hahmottuva ja ymmärrettävä niin, että sen lukeminen olisi informatiivista, mutta myös mahdollisimman miellyttävää. Sanomalehden arkkitehtuurissa on myös yleismaailmallisia piirteitä. Esimerkiksi osastojen jakautuminen ja juttutyypit ovat länsimaiselle medialle yhteisiä, jolloin aineiston käsittely niiden näkökulmasta on mielekästä.

Sisällön erittelyssä huomio kiinnittyy 1960-lukua koskeviin historiaviittauksiin, joita on tarkasteltu muun muassa viikonpäivien ja kuukausien ohella osastojen ja juttutyypin mukaan. Tällaiset luokittelut ovat selkeitä, sillä ne sisältävät hyvin vähän tutkijan omaa tulkintaa. Systemaattisuus on helposti todennettavissa. Toisaalta sisältöä on luokiteltu historiaviittausten journalistisen käyttötavan mukaan. Näissä tapauksissa huomio ei niinkään kiinnity yksittäisiin sanoihin tai elementteihin, vaan tekstin merkityskokonaisuuksiin kyseessä olevan jutun yhteydessä. Varsinaisten historiaa koskevien juttujen ja juttukokonaisuuksien osalta tarkastelu on ollut hieman yksityiskohtaisempaa ja tulkitsevampaa, mutta noita osia ei tutkimuksessa tarkastella määrällisesti. Liitteiden 1, 2 ja 3 mukaisesti tutkimuksen raakadata sisältää enemmän luokitteluja kuin mitä tutkimuksessa on käsitelty. Esimerkiksi historiajuttujen ja vuoden 2008 historiaviittausten osalta on tilastoitu myös juttujen pituuksia, mutta aineiston systemaattisuuden puutteen vuoksi näitä tilastoja ei tutkimuksessa käsitellä.

Tilastoitua aineistoa käsitellään sekä määrällisesti että laadullisesti. Ne yhdistyvät hieman samaan tapaan kuin Reunasen (2003, 96–97) väitöskirjatutkimuksessa budjettijournalismista. Määrällinen koodaus ja siihen pohjautuvat frekvenssitaulukot toimivat tutkimuksen analyysin perustana. Pelkkä historiaesitysten määrällinen kuvailu luo näkymän tutkittavaan ilmiöön. Frekvenssitaulukoiden, graafisten esitysten ja niistä tehtyjen havaintojen päälle on turvallista rakentaa laadullista tulkintaa ja analyysiä. Historiaesitysten määrät, prosentuaalinen esiintyminen tai jakautuminen viikonpäivien ja kuukausien mukaan laajentavat käsitystä historian journalistisesta esittämisestä. Määrällinen analyysi korostuu etenkin luvussa 3, jossa rakennetaan läpileikkausta sanomalehden jokapäiväiseen historiaan.

Sisällön erittely on perinteisesti ymmärretty tutkimustekniikaksi, joka koskee koko tietojen keruun, järjestelyn ja käsittelyn prosessia kokonaisuudessaan. Sen avulla voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoja tieteellisiä käytäntöjä noudattaen. (Pietilä 1973, 54). Yksinkertaistaen kyse on tavasta käsitellä aineistoa järjestelmällisesti ja tieteellisesti uskottavasti (Krippendorff 1980, 21). Tässä tutkimuksessa on paikoin frekvenssien yhteydessä hyödynnetty khii²-riippumattomuustestiä (Nummenmaa 2009, 300–308). Testiä on käytetty esimerkinomaisesti, sillä joissain tapauksissa tilastollisen merkitsevyyden arviointi on tuonut lisäarvoa analyysiin. Näin esimerkiksi arvioitaessa historiaviittausten jakautumista viikonpäivien ja kuukausien mukaan.

Aineistoa, jossa on useita luokkia, on käsitelty journalismin tutkimukselle perinteisemmin menetelmin, jolloin jo sisällön erittelyyn pohjautuva frekvenssien ja havaintojen analyttinen kuvailu ja tarkastelu riittää. Sisällön erittely on tutkimuksessa deskriptiivinen eli kuvaileva, mutta myös analyttinen metodi. Pietilää (1973, 4, 32–32) mukaillen tutkimuksessa historian journalistista esittämistä kuvaillaan sekä määrällisesti että sanallisesti. Pyrkimyksenä on kuvailla historiaviittausten sisältöä, mutta tehdä myös journalismin historiaesityksiä koskevia päätelmiä. Kyse ei ole aineiston esittelemisestä, sillä aineiston pohjalta syntyy merkityksellisiä tulkintoja tutkittavasta ilmiöstä. Näin ollen jokainen havainto vie tutkimusta eteenpäin ja lukijaa syvemmälle aiheeseen.

1.4.4 Sisällön analyysi ja historiantutkimuksen lähdekritiikki

Tutkimuksen tekemistä voi verrata talon rakentamiseen ja tutkimuksen arkkitehtuuria talon piirustuksiin. Tässä tutkimuksessa frekvenssitaulukot ja määrällis-laadullinen analyysi toimivat talon perustuksena ja betonivaluna. Siinä on kaikki tarvittavat ainekset, joiden päälle voidaan turvallisesti rakentaa seinät ja katto. HS:n 1960-lukua koskevien historiaesitysten sisällön analyysi toimii tutkimuksen rakenteena ja sisutuksena, joka nousee perustuksen päällä. Laadullisessa osiossa hyödynnetään erilaisia lähestymistapoja, jolloin tutkimuksen materiaali taipuu lopulta moneksi. Valinnat ovat tekijänsä näköisiä ja tarvittaessa piirustukset joustavat. Olemassa olevan tutkimuksen ja muodostuvan teorian ansiosta voi lopuksi nähdä, miten julkisivu näyttäytyy osana tutkimustraditiota, mutta myös rakentajansa itsenäisenä teoksena.

Tekstiaineistoa käsitellään tutkimuksessa laadullisesti sekä suurena kokonaisuutena että yksittäisinä juttuina. Aineiston laajuus mahdollistaa laajojen merkitys-

sisältöjen tulkinnan sekä aineiston pilkkomisen ja valikoimisen rajattujen osakysymysten selvittämiseksi. Sisällön erittelyn ohien piirretään pitkin matkaa isoa kuvaa esimerkiksi Helsingin Sanomien kuusikymmenluvun historiakuvasta. Miettunen (2009, 12–13) on erottanut toisistaan kronologisen vuosikymmenen (1960-luvun) ja vuosikymmenen ”eräänlaisena mielenmaisemana”. ”Kuusikymmenluku” on ihmismielten tuote, historiakuva. Tässä tutkimuksessa 1960-luvun ja ”kuusikymmenluvun” kieliopillinen erittely ei ole erityisen hyödyllinen, mutta on hyvä muistaa, että vuosien 1960–1969 välinen ajanjakso ei ole sama kuin siitä rakentuva kuva.

HS:n historiakuvan selvittämiseksi on huomioitu kaikki aineiston historia-maininnat, historiaesityksiä sisältävien juttujen otsikot ja ingressit. Aineiston analyysissä on hyödynnetty Miettusen (2009) tapaan historian tutkimuksen lähdekritiikin keinoja. Lähdekritiikki on usein intuitiivisena näyttäytyvä historian tutkimuksen metodi, jota tutkijan ei tarvitse kirjoittaa kattavasti auki. Miettunen (emt., 37–38) korostaa omassa tutkimuksessaan lähinnä sitä, että kertomuksista rakentuvan historiakuvan tutkiminen vaatii erityistä käsittelytapaa; tutkimuksen päätelmien ymmärrettäväksi tekeminen vaatii usein referointia ja johtolauseita. Lukijan on pystyttävä erottamaan, milloin kyse on lähteen tekemästä tulkinnasta, milloin tutkijan näkemyksestä. Tässäkin tutkimuksessa aineisto tehdään näkyväksi, jotta lukija voi luotettavasti seurata argumenttien rakentumista. HS:n 1960-lukumainintojen paikoin laajamittainen esittely ja lainaaminen on tapa tuoda lukija osaksi HS:n historiaviittausten maailmaa.

Historiallisen metodin ytimessä on lähteiden kriittinen tarkastelu, vertailu ja tulkinta. Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkija arvioi, mitkä HS:n jutuista ylipäänsä ovat tutkittavan ilmiön kannalta tärkeitä. Sen jälkeen arvioidaan sitä, mitä lähteistä saa irti. Kriittisyys ulottuu myös siihen, että tutkijan tulee ymmärtää tiedotusvälineen historiallinen konteksti eli käytännössä sen sidonnaisuudet, kytkökset valtion sekä taloudelliset, poliittiset ja ideologiset taustat (Clerc 2012, 78–80, 84–85). Se on tutkimuskohteen historiallinen konteksti. Sen lisäksi on oleellista määrittää tutkimuksen kontekstit eli ne ”todellisuuden osat” tai ”olosuhteet”, joiden puitteissa tutkimuskohdetta tarkastellaan. Markku Hyrkkänen (2002, 200–203) muistuttaa, että historian tutkimuksessa tutkimusongelma on itse asiassa ratkaistu, kun se on asetettu ”oikeisiin” konteksteihin. Konteksti on jo itsessään tutkimustulos. Kontekstointi on yhtäältä sekä tekstien että kontekstien tulkintaa. Toisaalta mitään etukäteen määritettyä ”ensisijaista” kontekstia ei ole olemassa. Tutkijan on itse luotava tuo konteksti, perusteltava se ja valaistava tutkimuskohdetta sen kautta. Tekstin ja kontekstin suhde on siinä mielessä käsitteelli-

nen, että se miten konteksti käsitetään, määrää sitä miten tekstiä tulkitaan. Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa sitä, että pelkästään historian journalistisen esittämisen kontekstien määrittäminen on osa tutkimuksen esitystä ja se, miten tutkimuskohteen kontekstit esitellään, määrittää tapaa käsitellä aineistoa. Luku 2 syventää entisestään käsitystä maailmoista, joiden sisällä tutkimusilmiötä tarkastellaan.

Historiallisessa tutkimuksessa korostuu myös kysymisen ja vastaamisen logiikka. Kysyminen on yksinkertaistaen yksi puoli tietämistä, kuten Hyrkkänen (2002, 159) kirjoittaa: ”(K)ysymyksen asettamisessa on loppujen lopuksi kyse sen täsmällisestä tietämisestä, mitä ei aikaisemmin ymmärtänyt kysyä.” R. G. Collingwoodin mukaan väitteet ovat aina vastauksia tiettyyn kysymykseen. Kaksi väitettä voivat vaikuttaa ensi näkemältä toisensa poissulkevilta, mutta näin ei ole. Ne vain ovat vastauksia eri kysymykseen. Esimerkkinä Collingwood käyttää pientä mahonkilaatikkoa, josta metafysikko sanoo: ”Tämä laatikko sisältää sekä yhden että monta asiaa.” Ajatus voi tuntua alkuun erikoiselta, mutta metafysikko onkin vastannut kerralla kahteen kysymykseen: siihen, onko sisältö yksi vai monta shakkinappulasettiä ja siihen, onko laatikossa yksi vai monta shakkinappulaa. Ristiriitä syntyy vain siinä tapauksessa, että väittämät on esitetty vastauksina samaan tutkijan esittämään kysymykseen. Jokaisen vastauksen tulee olla ”oikea” suhteessa esitettyyn kysymykseen, mutta se ei tarkoita, että vastaus olisi ”tosi”, jos esimerkiksi kysymyksen ennako-oletukset eivät sitä ole. Oikean vastauksen tehtävänä on edistää kysymyksen ja vastauksen prosessia, jolla tutkija hahmottaa lopulta tyydyttävän kuvan tutkimuskohteestaan. (Collingwood 1982, 24–41, 60–67.)

Kysymisen ja vastaamisen logiikka ei käy vielä historiallisesta metodista, mutta se kuvaa tutkimisen logiikkaa. Tutkimustehtävien asettelu sekä tutkimuksen kontekstien ja teorian hahmottelu on tärkeää, sillä jäsentynyt, tutkimusta ohjaava rakenne ja tehtävänasettelu on itsessään jo merkittävä tutkimustulos. Kysymysten ja vastausten logiikkaa hyödyntäen taitava tutkija voi löytää tutkimansa tekstin tai ilmiön ”välilliset ja välittömät sekä piiloiset ja julkilausutut merkitykset” (Hyrkkänen 2002, 159–172). Kysymisen ja vastaamisen prosessi on Hyrkkäsen (emt.) arvion mukaan juuri ”uudelleenajattelemista” (engl. re-enactment). Tai kuten Collingwood sanansa asettelee: ”Historiallinen tieto on menneen ajatuksen uudelleenesitys kiteytettynä nykyisyyden ajatteluun, joka on ristiriidassa menneen kanssa rajoituessaan eri asteelle.”¹² (Collingwood 1982, 114.) Tämän tutkimuksen näkökulmasta on tärkeää ”ajatella uudelleen” journalismin ja historian suhdetta.

¹² ”Historical knowledge is the re-enactment of a past thought encapsulated in a context of present thoughts which, by contradicting it, confine it to a plane different from theirs.” (Collingwood 1982, 114.)

Kun kysyy jotain uutta, asettaa ilmiön uuteen kontekstiin, syntyy jotain uutta. Sitoutuminen historiateoriaan tuottaa erilaisia vastauksia kuin ilmiön katsominen esimerkiksi muistitiedon tai kulttuurintutkimuksen näkökulmasta.

HS:n 1960-luvun historiakuvan ohella tutkimuksessa käsitellään journalistisia keinoja, joilla toimittajat tekevät historiasta ymmärrettävää tai merkittävää tässä päivässä. Journalistista merkityksenantoa koskevat operaatiot ovat sellaisia, jotka liitetään laadulliseen sisällön analyysiin. Kyse on aineiston temaattisesta käsittelystä, jossa aineistosta on etsitty yleisiä ja poikkeuksellisia sisältö- ja muotopiirteitä. Historiaviittauksia, otsikoita ja ingressejä tarkastellaan laadullisesti hieman samaan tapaan kuin usein tehdään laadullisen aineiston käsittelyyn tarkoitetuilla ohjelmilla kuten Atlas.ti tai Nvivo. Tekstiaineistoa on koodattu, maalattu ja jaoteltu ohjelman sijaan käsin, samoin kuin tarvittavat laskutoimitukset on tehty tutkijan toimesta. Analyysin edetessä on hyödynnetty sisällön analyysin ideoita kuten teemoittelua, vertailua, yleisten ja poikkeuksellisten sisältö- ja muotopiirteiden paikantamista.

Suuren tekstimassan käsittelyn ohella hyödynnetään kokonaisten juttujen lähilukua. Lähiluvun tarkoituksena on analysoida ja tulkita journalistisia lähteitä ja menneisyyden kerrostumia valituissa teksteissä. Tekstejä käsitellään lähteinä, mutta huomio on edelleen merkityksenannossa sekä journalistisissa käytännöissä ja periaatteissa. Mielenkiintoista on esimerkiksi se, miten menneisyyttä koskevat esitykset on lähteytetty ja millaisessa roolissa jutun kirjoittaja näyttäytyy. Huomio on etenkin vuosipäiväjournalismissa ja vuoden 2008 Hullu vuosi -sarjassa. Historiajuttujen tai juttukokonaisuuksien kautta päästään käsiksi tietoiseen, journalistiseen historiankirjoittamiseen, joka on yksittäisiä viittauksia lähempänä historiaa tieteenä. Näin ollen se kertoo myös siitä, miten historian journalistinen esittäminen eroaa muusta historian esittämisestä. Aineistosta on pyritty löytämään tutkittavaa ilmiötä parhaiten kuvaavia sisältö- ja muotopiirteitä.

1.5 Tutkimustehtävät

1.5.1 Teorian muodostaminen

Akateemisen tutkimuksen voi jakaa empiiriseen ja teoreettiseen tutkimukseen, vaikka aina jako teoreettisen tai ei-teoreettisen välillä ei ole itsestään selvä. (Ks. esim. Malmberg 2014; Ojala & Saikkonen 2014.) Tässä tutkimuksessa on lähdetty siitä, että aihetta lähestytään ensin aineiston empiirisen käsittelyn kautta, mikä

lopulta yhdistyy teoreettiseen käsittelyyn. Teoreettinen osio ei siis ole ”ei-empiristä”, vaan se rakentuu koko tutkimuksen ja teoretisoinnin myötäavustuksella kohti omaa käsitystä tutkimuskohteesta. Teorian muodostaminen – tai teoretisointi – ”on pyrkimys ymmärtää ja selittää jotain yhteiskunnassa tapahtuvaa” (Swedberg 2012, 14–15), tässä yhteydessä historian journalistista esittämistä. Kyse ei ole ”korkeasta” tai ”suuresta” teoriasta, vaan jostain arkipäiväisemmästä, ”keskitason” teoriasta (Turner 2012, Merton 2012). Siitä, että pitkän päättelyketjun yhtenä lopputuloksena tai luovan pyrkimyksen tuloksena esitetään, miten juuri tutkittavaa ilmiötä voi ymmärtää paremmin. Tässä tapauksessa se tarkoittaa historiatietoista tapaa käsitellä menneisyyttä koskevia journalistisia esityksiä.

Teoretisointi on prosessi, joka sisältää erilaisia tutkimusoperaatioita, joilla pyritään käsittämään, käsittelemään ja käsitteellistämään tutkimuskohdetta. Luvuissa 6 ja 7 sekä loppuluvussa 8 keskitytään pohtimaan, mitä aineiston, muun tutkimuksen ja tutkijan oman ajattelun pohjalta voidaan sanoa historian journalistisesta esittämisestä. Muulla aihetta sivuavalla tutkimuksella on merkittävä rooli esimerkiksi pohdittaessa menneisyyttä journalismin tilana tai ulottuvuutena sekä tarkasteltaessa historiajournalismia Careyn (2009) ritualistisen viestintäkäsityksen kautta. Analyysin tukena kulkee myös tutkimuksen oma aineisto ja sen käsittely eri kulmista. Alasuutarin (1996, 382–383) sanoin kyse on reflektiosta ja itsereflektiosta, joiden tavoitteena ovat uudet oivallukset tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkimuksen tavoitteena ei ole kaikkenselittävyys, vaan keskeistä on, että valitut kontekstit ja teoriat vastaavat tutkimuksen tavoitteita. On selvää, että tämän tutkimuksen kohdetta, historian journalistista esittämistä, voisi lähestyä myös toisin tavoin. Tutkija on kuitenkin aina sidottu omaan taustaansa – tässä tapauksessa esimerkiksi historiantutkimuksen ja journalismin tutkimuksen perinteisiin. Samoin tutkittavalla ilmiöllä on jo olemassa oleva ”maailma” – käsityksiä, tietoa ja merkityksiä. Kohde on ehkä ajateltu jo jonkinlaiseksi muiden tutkijoiden toimesta. Tai ehkä ei edes tutkijoiden, vaan toimittajien ja lukijoiden. Tutkija osallistuu tähän keskustelukokonaisuuteen, pyrkimyksensä oikeudenmukainen kuvaus. (Ks. Kalela 2000, 57–60; Kalela 2001, 15–17; Alasuutari 1999.)

Teorianmuodostusta ja aineiston käsittelyä rajaa kaksi lähtökohtaa, jotka on hyvä huomioda. Ensinnäkin tutkimus keskittyy tietoisesti laatujournalismiin, jonka edustaja Helsingin Sanomat on. Keskittyminen laatulehden journalismiin tarkoittaa sitä, että tutkimuksen esittämä historian journalistinen esittäminen pätee ensisijaisesti laatujournalismin puitteissa. Toissijaisesti ja osittain se pätee varmasti myös populaarimediassa. Aiheen empirinen käsittely perustuu laatulehden juttuihin ja teoreettinen käsittely laatulehden journalistisiin käytäntöihin, jolloin jokainen

huomio ei ole suoraan siirrettävissä iltapäivälehtiin. Tämä rajaa tutkimustulosten yleistettävyyttä, mutta ei mitätöi niitä.

Toinen sitoumus on aiheen tarkastelu historiateorian käsittein. Journalismin menneisyyttä koskevia esityksiä on käsitelty aiemmin etenkin kulttuurin- ja muisti- tutkimuksen parissa. Se on siis ajateltu jo yhdellä tapaa, ja tuo tapa pitää ottaa huomioon. Tämä tutkimus on paljon velkaa historiateorian teoksille (ks. esim. Megill 2007; Kalela 2001; Hyrkkänen 2000), mutta myös aihetta sivuavalle media- ja muistitutkimukselle. Esimerkiksi kulttuurisen muistin tutkimus ja sitä lähellä olevat tutkimukset (ks. esim. Lehtisalo 2011b; Zandberg 2010; Zelizer 2008; Kitch 2005; Koivunen 2003; Kitch 2002; Edy 1999; Sturken 1997; Zelizer 1990) ovat tarjonneet monia mielenkiintoisia, huomioon otettavia näkökulmia. Tutkimussuuntauksena se kuitenkin operoi erilaisin käsittein, jolloin esimerkiksi historian korvaavat usein erilaiset muistista johdetut käsitteet. Tämä ei historiateorian näkökulmasta ole välttämätöntä – tai edes perusteltua. Luvun 2 aiheena on menneisyyden merkityksellistäminen, ja siinä käsitellään myös näitä eri tapoja tarkastella menneisyyden läsnäoloa nykypäivässä ja mediateksteissä. Luvuissa 6 ja 7 sekä tutkimuksen loppupäätelmissä luvussa 8 sen sijaan pohditaan erilaisia käsitystapoja suhteessa tutkimuksen aineistoon ja sen analyysiin.

Tutkimuksen tavoitteena ei ole vastata ainoastaan tutkimuksen pääkysymykseen siitä, mitä on historian journalistinen esittäminen. Matkan varrella käsitellään useita muitakin osakysymyksiä, joista yksi on: mikä on mielekkäin tapa käsitellä tutkimuksessa journalismin menneisyyttä koskevia historiaesityksiä? Kun kysymystä tarkastelee historian näkökulmasta, nojaa vastaus luonnollisesti historiateorian käsityksiin menneisyyden esittämisestä. Tässä mielessä käsittelytapa sisältää ajatuksen siitä, että jos tutkimuksen teoreettinen näkökulma katsotaan mielekkääksi ja tutkimuksen tulokset perustelluiksi, journalismin historiaesitysten käsittely historiateorian mukaisesta näkökulmasta yleistyisi jatkossa.

1.5.2 Tutkimuksen empiiriset osatehtävät

Tutkimuksen esittämistavaksi on valittu monografia, sillä tutkimus rakentuu yhtenäisen aineiston ja teoriapohjan varaan. Yhtenäisestä aineistosta on poimittu osakysymyksiä, joiden tarkoituksena on jäntevöittää rakennetta. Ne myös kuljettavat lukijan läpi tutkimuksen pala palalta kohti teoreettista käsittelyä. Tutkimuksen jakaminen osakysymyksiin on ollut perusteltua siksi, että aineistoa on lähestytty erilaisista metodologisista näkökulmista. Triangulaatio sisältää ajatuksen tällaisesta

moninäkökulmaisuudesta. Tutkimuksen edetessä hyödynnetään erilaisia aineiston osia ja erilaisia menetelmiä, mutta analyysissä palataan aina yhteisen tutkimusongelman pariin. Taulukossa 1 on pelkistetty tutkimuksen eteneminen sekä tärkeimmät tutkimuskysymykset ja analyysimetodit väitöskirjan rakenteen mukaisessa järjestyksessä.

Tutkimuksen arkkitehtuuri ja tutkimustehtävien jakautuminen korostavat tutkimuksen monipuolista lähtökohtaa. Kun tutkimuksen mielenkiinto on suunnattu laajaan aiheeseen – historian journalistiseen esittämiseen – on tutkimuksen osa-tehtävien kautta pyritty rajaamaan se mikä tässä tutkimuksessa on tutkittavan ilmiön kannalta olennaista. Ajatus ”taisteluiden valitsemisesta” on tarkoittanut sitä, että mukaan on poimittu monien mahdollisuuksien joukosta juuri ne, jotka tuntuivat hedelmällisimmiltä väitöskirjatyön puitteissa. Mielenkiinnon kohdistaminen tietynlaisiin elementteihin on tutkijan tietoinen valinta. Tutkijan on pystyttävä perustelemaan näkökulmansa ja rajauksensa sekä pysyttävä niiden takana.

Taulukko 1. Tutkimuksen luvut, kysymykset, aineistot ja menetelmät.

	Tutkimuskysymykset	Tutkimusaineistot	Analyysimetodit
Luku 2: Menneisyyden merkityksellistäminen	Miten menneisyyttä merkityksellistetään historiassa ja mediassa? Kuinka aihetta on tutkittu?	Historia ja historia-teoria, journalismin tutkimus, kulttuurisen muistin tutkimus.	Teoria- ja kirjallisuuskatsaus, jonka pohjalta hahmottuvat tutkimusaiheen kannalta olennaiset keskustelut.
Luku 3: Jokapäiväinen historia sanomalehdessä	Millainen on sanomalehden historiaesityksistä muodostuva jokapäiväinen virta? Miksi kulttuurisivut ovat lehden historiatietoisin osa?	Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat viittaukset ja historiajutut vuosina 2008 ja 2013. Erytishuomio kulttuurisivujen journalismissa.	Sisällön erittely eli deskriptiivinen määrällinen tarkastelu ja tyypittelevä laadullinen analyysi. Lisäksi historian-tutkimuksen lähdekritiikin kaltainen kontekstoiva lähiluku.
Luku 4: HS:n historiaviittauksista rakentuva historiakuva	Millainen historiakuva muodostuu 1960-lukua koskevista historiaviittauksista? Millaiset tulkinnat 1960-luvusta nousevat vahvimmin esiin?	Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat viittaukset vuosina 2008 ja 2013.	HS:n historiakuva on analysoitu historian-tutkimuksen lähdekritiikin ja sisällön analyysiin sopivan teemoittelun keinoin.

<p>Luku 5: Journalismi tiivistää ja kehystää</p>	<p>Mitä sanomalehden historian esittämisen tavat ja keinot kertovat historian journalistisesta esittämisestä? Mitä historian esittäminen ja esittämättä jättäminen kertovat HS:sta?</p>	<p>Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat viittaukset vuosina 2008 ja 2013.</p>	<p>Historiamerkityksiä on käsitelty sisällön analyysin kuten teemoittelun ja vertailun keinoin. Teoretisoinnin pohjana on aihetta koskeva kirjallisuus ja tutkimuksen empiirinen aineisto.</p>
<p>Luku 6: Historian journalistisen esittämisen suhde muistiin ja historiatieteeseen</p>	<p>Mikä on muistiesitysten rooli HS:n journalististen historiaesitysten osana? Miten HS käyttää lähteitä historiajutuissa? Miten historian journalistinen esittäminen eroaa historiantutkimuksesta?</p>	<p>Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat muistiesitykset sekä rajattu otos historiajutuista vuosina 2008 ja 2013.</p>	<p>Historiajuttujen ja HS:n muistiesitysten laadullinen tarkastelu, jossa on hyödynnetty sisällön analyysin ideoita, kuten teemoittelua, vertailua, yleisten ja poikkeuksellisten sisältö- ja muoto- piirteiden paikantamista. Historiatieteen ja journalismin historiaesitysten teoreettis-analyttinen vertailu.</p>
<p>Luku 7: Menneisyyden kietoutuminen nykyisyyteen sanomalehdessä</p>	<p>Miten historiajutut sidotaan julkaisupäivään? Millainen on historian journalistisen esittämisen ritualistinen ulottuvuus?</p>	<p>Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat historiajutut vuosina 2008 ja 2013. Historiajutuista on hyödynnetty myös rajattua otosta.</p>	<p>Historiajuttujen laadullinen tarkastelu, jossa on hyödynnetty sisällön analyysin ideoita, kuten edellisessä luvussa. Journalismin historiaesitysten teoreettis-analyttinen tarkastelu mm. Careyn (2009) ritualistisen viestintämallin valossa.</p>

Kuten taulukosta 1 näkyy, on Helsingin Sanomien vuosikerroista 2008 ja 2013 muodostuva aineisto läsnä läpi tutkimuksen. Tutkimus etenee relevanttien keskustelujen läpikäymisen (luku 2) kautta sisällön erittelyyn (luku 3) sekä laajasta historiaviittauksista muodostuvasta aineistosta hahmotettuun merkitysten rakentamiseen ja HS:n 1960-luvun historiakuvaan (luku 4). Sen jälkeen tarkastellaan erikseen journalistisia tapoja, joilla historiamerkitykset tiivistyvät HS:ssa (luku 5). Näissä kolmessa käsittelyluvussa on hyödynnetty empiirisesti koko tutkimuksen aineistoa eli historiaviittauksia ja historiajuttuja. Luvussa 3 kuvataan ja selitetään aineistoon perustuvien frekvenssien kautta, millainen on historian jokapäiväinen virta sanomalehdessä. Kaikki historiaviittaukset eivät ole yhteismitallisia, joten ne

kertovat myös eri asioita. Esimerkiksi yksi viittaus voi olla hyvin ohut, pinnallinen tai jopa irrallinen, kun taas toinen viittaus saattaa kehystää voimakkaasti nykyajan tapahtumia tai tehdä tulkintoja menneisyyden luonteesta. Viittausten kirjosta paljastuu joka tapauksessa mielenkiintoisia elementtejä, jotka tukevat tutkittavan ilmiön käsitteellistämistä.

Luvussa 4 selvitetään, mitä jokapäiväiset historiaviittaukset pitävät sisällään eli millainen on HS:n luoma 1960-luvun historiakuva. Historiaviittausten ja otsikoiden kautta muodostuu yleiskuva siitä, miltä Helsingin Sanomien 1960-luvun historiakuva näyttää. Samalla analysoidaan, mitä HS:n historiakuva kertoo HS:sta ja jokapäiväisestä historian esittämisestä. Luvussa 5 nostetaan esiin näkökulmia, joita voi pitää jokapäiväisen historian journalistisen esittämisen keskeisinä ominaisuuksina. Ne ovat journalismille ominaisia tapoja viitata historiaan ja kirjoittaa siitä. Journalistiset käytännöt näkyvät HS:ssa esimerkiksi toimittajien tavoissa merkityksellistää menneisyyttä tapahtuma-vuosilukuparein ja historiallisten henkilöiden kautta. Kun valtaosa historiaesityksistä on ohuita viittauksia, on tunnetuilla tapahtumilla tai henkilöillä oma erityinen merkityksensä.

Luvun 5 jälkeen tutkimuksessa siirrytään rajatumpiin aineistokokonaisuuksiin ja fokus siirtyy empiirisestä analyysistä selkeämmin kohti teoreettista pohdintaa. Luvuissa 6 ja 7 aineistosta on valittu analysoitavaksi historiajuttuja eli juttuja, joissa yksittäisten tai muutamien viittausten sijaan on aiheena historia, sen läsnäolo nykypäivässä tai joku tietty historiallinen tapahtuma. HS:n muistiesitysten ja historiajutuista poimitun otoksen (n=25) kautta syvennytään journalismiin, historian ja muistin suhteisiin sekä siihen, miten historian journalistinen esittäminen eroaa historiantutkimuksesta (luku 6). Historian journalistisen esittämisen analysoiminen suhteessa historiantutkimukseen on yksi tutkimuksen tärkeimmistä ulottuvuuksista. Esimerkiksi suhde muistiin ja lähteisiin tarjoaa mahdollisuuden tarkastella journalismin ja historiantutkimuksen menneisyyden esittämisen ja yhteiskunnallisen tiedon muotojen välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä.

Luvun 7 empiirisen mielenkiinnon kohteena on historiajuttujen otoksen ja kokonaisuuden kautta historian läsnäolo (n=16) ja historian ajankohtaistaminen (n=101) sanomalehtijournalismissa. Näin päästään käsiksi siihen, miten journalismi toimii menneisyys–nykyisyys–tulevaisuus-akselilla. Tutkimuksen pääkysymyksen näkökulmasta arvioidaan sitä, mikä on journalismille ominaista, kun sen mielenkiinnon kohteena on juuri menneisyys. Empiiristä analyysia syvennetään journalismin aikasuhteiden ja sanomalehden ritualististen merkitysten teoreettisella pohdinnalla. HS:n historiaesityksiä tarkastellaan suhteessa Careyn (2009) ritualistiseen viestintäkäsitykseen. Sanomalehdellä ja sen historiaesityksillä on kulttuurista

voimaa, joka ei kiinnity ainoastaan siihen millainen kuva 1960-luvusta HS:ssa välittyy. Careyn (emt.) useat metaforat syventävät käsitystä historian journalistisen esittämisen yhteisöllisistä ja rituaalisista puolista.

Tutkimuksen edetessä käsittelylukuja syvennetään niiden alla olevilla Tapaus- ja Alaviite-luvuilla. Tapaukset on sidottu yksittäisten teemojen tai pienten aineistokokonaisuuksien ympärille. Alaviitteet sen sijaan ovat näitä tapaustutkimuksia laveampia lisähuomioita. Tapausten ja Alaviitteiden sekä tutkimuksen erilaisten tutkimusoperaatioiden tuloksena tutkittavasta kohteesta eli historian journalistisesta esittämisestä saadaan kuva, joka rakentuu sanomalehtiaineiston, journalismitutkimuksen ja historiateorian näkökulmien pohjalta. Tuo kuva selviää kokonaisuudessaan tutkimuksen yhteenvedosta luvussa 8.

Luvun 1 yhteenveto

Tutkimuksen ensimmäisessä luvussa on kerrottu, että tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on journalismin historiaesitykset. Laaja tutkimuskysymys on: mitä on historian journalistinen esittäminen? Aihetta lähestytään tutkimalla HS:n vuosien 2008 ja 2013 lehtien 1960-lukuviittauksia – sekä lyhyitä mainintoja että laajoja historiajuttuja.

Tutkimuskohteeksi on valittu HS, koska se on Pohjoismaiden suurin päivälehti ja Suomessa sillä on merkittävä asema julkisen keskustelun alustana ja kävijänä. Lehdellä voidaan nähdä keskeinen rooli suomalaisessa historiakulttuurissa nyky-päivän asemansa sekä historiallisen taustansa ja aatteellisen traditionsa ansiosta.

Aineisto on rajattu vuosien 2008 ja 2013 lehtiin, koska ne ovat olleet tutkimusprosessin ja 1960-luvun kannalta käytännöllinen ja kiinnostava pari. Vuotta 2008 on pidetty erityisenä vuoden 1968 muisteluvuotena tapahtumien 40-vuotismuistamisen vuoksi. Vuoden 2013 lehdet ovat vuoden 2008 vertailuaineisto, sillä vuosi 2013 ei ole vuoden 2008 kaltainen muisteluvuosi. Sen kautta voi pohtia, miten vuoden 1963 50-vuotismuistelu vertautuu vuoden 1968 muisteluun.

1960-luku on valittu tutkimuksen mielenkiinnon kohteeksi osittain tutkijan oman tutkimus- ja työhistorian vuoksi.¹³ Toisaalta 1960-luku on kiistelty ja monipuolisesti tutkittu vuosikymmen. 1960-luvulla luotiin Pohjoismaisen hyvinvointivaltion pohja, jonka perinnöstä, merkityksestä ja kestävyydestä on keskusteltu läpi 2000-luvun. Vuosien 2008 ja 2013 lukuisat historiaviittaukset sekä kymmenet

¹³ Olen käsitellyt 1960-lukua jo aiemmin mainitun pro gradu -tutkielman lisäksi muun muassa Yleisradion Radioateljelle vuonna 2012 tekemässäni radiofeaturessa *Vuosikymmen – perintönä*.

historiajutut kertovat HS:n painotuksista, mutta myös laajemmin 1960-luvun paikasta suomalaisessa historiakulttuurissa.

Tutkimusaihetta käsitellään triangulaation periaatteiden mukaisesti erilaisista näkökulmista erilaisin metodisin interventioin. Tutkimuksen pohjana on määrällis-laadullinen sisällön erittely, joka nojaa suomalaiseen journalismintutkimuksen perinteeseen. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään historiantutkimuksen lähdekritiikkiä hieman samaan tapaan kuin Miettunen (2009) on sitä hyödyntänyt omassa 1960-luvun historiakuvaa koskevassa väitöskirjassaan. Tarkentavien temaattisten interventioiden ja historiajuttujen tutkimisessa hyödynnetään sisällön analyysin ideoita, kuten teemoittelua, vertailua, yleisten ja poikkeuksellisten sisältö- ja muotopiirteiden paikantamista.

Tutkimuksen edetessä aihetta käsitellään sekä empiirisin että teoreettisin työkaluin. Teoria-analyysi korostuu tutkimuksen edetessä, jolloin empiria ja aineisto jäävät enemmän taka-alalle. Tutkimus etenee erilaisten tutkimuksen osatehtävien kautta kohti loppupäätelmiä, joissa tutkimuksen tulokset on tiivistetty muutamaan sivuun. Jokainen askel tutkimuksen kontekstien kuvailusta ja analyysistä empiirisiin tutkimuslukuihin ja teoreettispainotteiseen pohdintaan vie kohti parempaa ymmärrystä itse tutkimusaiheesta eli historian journalistisesta esittämisestä.

2 Menneisyyden merkityksellistäminen

Tutkimuksen toisessa luvussa tarkastellaan tutkimuksen teoreettisia konteksteja sekä niitä maailmoja, jotka kulkevat mukana läpi tutkimuksen. Tutkimuksen keskeisellä käsitteellä eli historian journalistisella esittämisellä on yksinkertaistaen neljä ulottuvuutta: historia ja journalismi sekä historian esittäminen ja journalistinen esittäminen. Tutkimuskysymykseen vastaaminen riippuu osittain historialle ja journalismille sekä niiden esittämiselle tai esittämisen tavoille annetuista sisällöistä. Siksi ne on hyvä määritellä mahdollisimman täsmällisesti.

Huomio on esimerkiksi siinä mitä historia on. Historia käsitetään usein historian tutkimukseksi tai historiaksi isolla H-kirjaimella, joksikin viralliseksi ja monoliittiseksi. Tätä käsitystä luvussa lavennetaan tarkastelemalla rinnakkain historian tutkimuksen perinnettä ja historian kansanomaisia esityksiä, jollaisina myös sanomalehden historiaesityksiä voidaan pitää.

Luku kaksi toimii tutkimusta kontekstoivana teoria- ja kirjallisuuskatsauksena. Siinä kuvaillaan, millaisin erilaisin tavoin tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteita on muissa tutkimuksissa käsitelty. Esimerkiksi journalismin menneisyyttä koskevia esityksiä on tutkittu kulttuurisen muistin tutkimuksen parissa, joten tässä luvussa pohditaan myös historian ja muistin suhdetta.

Lisäksi luvussa käsitellään niitä journalismin tutkimuksen perusteita, jotka on katsottu tutkimuksen kannalta olennaisiksi. Aivan lopuksi pohditaan, miten tasapainottelu historiateorian ja mediatutkimuksen traditioiden välillä toteutuu.

Tämä luku on koko tutkimuksen teoreettinen pohja, jonka päälle empiiriset havainnot ja teoreettiset pohdinnat rakentuvat.

2.1 Historiantutkimus menneisyyden esittämisen muotona

2.1.1 Mitä historia on?

Historian problematiikka voi lähestyä lainausten kautta, sillä monet tutkijat, teoreetikot ja kirjailijat ovat ”historian kuluessa” pyrkineet määrittämään mielenkiintonsa tai keskeisen tutkimuskohteensa sisällön iskulauseenomaisesti. Tutkija ja (historia)teoreetikko E. H. Carr (1963) katsoo, että ”(h)istoria on historioitsijan ja hänen tosiseikkojensa jatkuvaa vuorovaikutusta, nykyajan ja menneisyyden loputonta keskustelua” (emt., 32). Kirjailija Julian Barnes tuo rinnalle muistin ongelmat: ”Historia on varmuus, joka syntyy siinä missä muistin puutteet kohtaavat dokumentaation vaillinaisuuden.” (Barnes 2011, 17.) Filosofit ja historioitsijat R. G. Collingwood lisää menneisyyden merkityksen: ”Se menneisyys, jota historioitsija tutkii, ei ole kuollut menneisyys, vaan menneisyys, joka tavallaan elää edelleen nykyajassa.” (Collingwood 1982, 97.) Kulttuurihistorioitsija Johan Huizingalle (1967) historia on ”henkinen muoto, jossa kulttuuri tekee itselleen tilityksen menneisyydestään” (emt., 87).

Kaikki menneisyys ei ole historiaa. Muisti ei ole historiaa. Dokumentit tai historialliset lähteet eivät ole historiaa. Silti historia on nykyisyydessä läsnä olevaa menneisyyttä, jota pyritään kuvaamaan esimerkiksi juuri dokumentaation ja joissain tapauksissa myös muistin tai silminnäkijäkertomusten pohjalta. Nykyisenkaltaisen historiakäsityksen juuret löytyvät valistuksen ja Ranskan vallankumouksen ajoilta. Karkeasti vuosien 1750–1850 välillä tapahtui historian ymmärtämisen tavassa katkos, jota voisi kutsua myös lingvistiseksi käänteeksi. Koselleck (2004) kutsuu sitä nimellä satula-aika (saks. Sattelzeit), kun noin vuoden 1780 tienoilla valistusfilosofian ansiosta alkoi hahmottua ajatus historiasta kollektiivisena yksikkönä, ”yleisenä historiana”, ”historiana itsessään” tai ”puhtaana ja yksinkertaisena historiana”. Käsitteellisen tiedon luonteesta muuttui, kun alettiin ymmärtää historiallisen muutoksen mahdollisuus, historian tietynlainen itsenäisyys menneisyyden tapahtumista ja kirjoittajan rooli historian tekijänä. Koselleck lainaa Friedrich Schellingiä vuodelta 1798 kuvatakseen muutosta: ihmisellä on historia, ”ei siksi, että hän on osallinen siihen, vaan siksi, että hän tuottaa sen”. (Koselleck 2004, 193–196.)

Ihmiset itse tuottavat historian ja esittävät sitä. Ensin tekijöinä, sitten kirjoittajina ja tulkitsijoina. Alun Munslow (1997, 178) kuvaa ihmisten (sekä tutkijoiden että soveltuen niin sanottujen tavallisten kansalaisten) omaa osuutta historian tuottami-

nessa: ”Menneisyys on riittävän monimutkainen ja vaikea ilman sitä itsepetosta, että mitä enemmän ponnistelemme todisteiden kanssa sitä lähemmäs pääsemme totuutta. Totuuden kaivaminen todisteista on 1800-luvun modernistinen käsitys, eikä sillä ole paikkaa nykyaikaisessa menneisyydestä kirjoittamisessa.” (Emt.) Matti Klinge (2012b, 443) kutsuu tätä 1800-luvun positivistisen historiakäsityksen näkökantaa dokumentin ylivallaksi ja arkistokeskeiseksi menneisyyskäsitykseksi. Munslow (1997, 64, 178) painottaa, kuinka menneisyys ei paljastu tai löydy. Ihmiset eivät ole menneisyyden ulkopuolisia tarkkailijoita, vaan osallisia sen luomiseen. Historia on Munslow’lle enemmän kuin trompe l’oeil -tehokeinon kaltainen, todisteista poimittujen yksityiskohtien tuottamaan illuusioon perustuva esitys.

Tässä tutkimuksessa historia on tunnettua tai tutkittua menneisyyttä, ja samanaikaisesti se kattaa niin tapahtumat kuin niiden representaatiot. Kalelan (2000, 24) tapaan historiaa lähestytään ”arkisena asiana”. Historia on syntynyt vastauksina kysymyksiin, joita ihmisen toiminnan jäljet jättävät. Historiaa ovat tällöin kaikki ne tulkinnat, joita jälkien perusteella tehdään. Arkisesti ilmaisten se on yksi tapa hallita elinympäristöä, ja hieman koukeroisemmin määriteltynä se on semanttinen tapahtuma, joka mahdollistaa kokemuksen maailmasta (Koselleck 2004, 93–94). Menneisyys on ehkä peruuttamaton, mutta käsityksiä siitä voidaan tuottaa yhä uudelleen. Historiaan liittyy olennaisesti sekä prosessimaisuus että menneen, nykyisen ja tulevan dynaaminen yhteys, mitä Carr (1963, 130) kuvaa keskusteluna menneisyyden tapahtumien ja tulevaisuuden päämäärien välillä.

Arkikielessä historia nähdään myös synonyymina menneisyydelle. Tämä johtuu siitä, että historia ja historian esitykset saattavat saada puhekielessä saman merkityksen kuin menneisyys tai menneisyyttä koskevat esitykset. Jos ja kun historia tarkoittaa tiedettyä tai tunnettua menneisyyttä eli sitä koskevia väitteitä, esityksiä, uskomuksia ja tutkimuksia, ei historian ja menneisyyden välillä tule laittaa yhtäläisyysmerkkejä. On olemassa historiaa laajempi menneisyys. Ja ehkä toisin päin – voi olla, että historia on paikoin laajempi tai ainakin rikkaampi ja moninaisempi kuin menneisyys (eli se mitä on todella tapahtunut). Menneisyys on käsite, joka kattaa kaiken mitä on tapahtunut tai mitä on ollut olemassa ennen nykyhetkeä. Historia on käsite, joka kattaa vain sen, mikä menneisyydestä ”on elossa” tai ”elää” nykypäivässä. Vain osasta menneisyyttä tulee koskaan historiaa. Paljon unohtuu tai unohdetaan, sivuutetaan tai pyyhitään pois. (Kalela 2000, 34.) Paljon on myös asioita, joista ei jää jälkiä. Osa niistä unohdetaan, mutta osan tutkijat kaivavat esiin muilla tavoin. Tutkijat voivat esimerkiksi tukeutua arkistoihin säilöttyjen dokumenttien sijaan toisen käden todistuksiin. (Peltonen 2005, 76–77.)

2.1.2 Historian eri ulottuvuudet

Historiantutkimus ei ole ainoaa ”oikeaa” historiaa, sillä valtaosa historiaesityksistä syntyy historiantutkimuksen ulkopuolella. Kalela (2000, 37–38) on huomionnut, kuinka historia näkyy arkipäivässä mitä erilaisimmin tavoin: Virallisia historiantulkintoja edustavat esimerkiksi presidentin ja pääministerin puheet sekä viranomaisten pystyttämät muistomerkit ja patsaat. Museoiden näyttelyt ja kokoelmat ovat oma historian lajinsa. Lisäksi kansalaiset kohtaavat historian koulujen opetuksessa, oppikirjoissa, tiedotusvälineissä ja populaarikulttuurissa. (Emt.) Kansalaiset ovat historiakulttuurissa sekä tuon todellisuuden tekijöitä että vastaanottajia. Itse asiassa rakennetun ympäristön symbolit, romaanit, roolipelit, museot, antikvariaatit, filmi ja teatteri, populaarit tietokirjat, muistopäivät, poliittinen puhe, turistimatkat, laulut, lehtijutut ja läheisten muistot ovat kaikki elävän historiakulttuurin ulottuvuuksia. (Ahonen 1998, 17, 25.)

Historiaa koskevia käsityksiä määrittää poliittinen ja kulttuurinen julkisuus, jossa tutkimus ja kansanomainen historia limittyvät toisiinsa. Mikä sitten yhdistää ja erottaa historiaa laajasti ja historiaa tutkimuksena? Yksinkertaistaen tutkimuksen erottaa muista historiaesityksistä tieteen kriteerit sekä tieteen tekemisen puitteet, jossain määrin myös historia-ammattilaisten yhteiskunnallinen auktoriteetti. (Kalela 2000, 38.) Historioitsijoilla on myös asiantuntijan velvollisuuksia, jotka eroavat muuta historiallista tietoa koskevista premisseistä. Aaron I. Gurevich (1994, 81–82) katsoo, että tutkijalla on vastuu tutkijan omaa yhteiskuntaa kohtaan sekä vastuu niistä ihmisistä, joita hän tutkii. Gurevich kutsuu tätä historiantutkimuksen kaksinkertaiseksi eettiseksi peruslähtökohdaksi. Historioitsija vastaa omasta yhteiskunnasta ja ajasta nouseviin kysymyksiin, mutta tekee sen menneisyyden ”vierasta kulttuuria” kunnioittavalla tavalla. (Emt.) Ammattikunnan perintöön kuuluva tapa puhua ”objektiivisuudesta” on sen sijaan ongelmallinen, sillä tutkija ei pysty irrottautumaan omasta kulttuurisesta ympäristöstään. On turha ajatella, että tutkija voisi ”sammuttaa itsensä” ja näin tuottaa ”varmaa tietoa” menneisyyden lähteitä kriittisesti tarkastelemalla. Pikemminkin tutkija etsii perusteltuja vastauksia omassa ajassaan nouseviin kysymyksiin lähteitä lukemalla ja erittelemällä sekä kirjoittamalla omat tulkintansa tiedeyhteisön ja laajemman kansalaisyhteiskunnan arvioitaviksi. (Kalela 2000, 85–93.)

Yhteistä ammattihistorialle ja ”muulle” historialle on se, että tarkasteltavaa ilmiötä pidetään ”muistamisen arvoisena” tai ”selitystä kaipaavana”. Kysymyksillä, vastauksilla, asioilla ja ilmiöillä on yhteys tähän päivään. Historiaksi ”tulemista” voikin lähestyä kahdella tapaa: yhtäältä tutkijat tekevät menneisyyden jälkien

pohjalta historiallisia tutkimuksia, toisaalta kansalaiset nostavat esiin ja pitävät yllä erilaisia asioita menneisyydestä. Edellistä voi kutsua professionaaliseksi historiaksi. Jälkimmäistä Kalela (2000, 39–43) kutsuu kansanomaiseksi historiaksi. Yhdessä ne muodostavat historian julkisten esitysten kirjavan kokonaisuuden. Sekä ammatti-historia että kansanomainen historia vaikuttavat ihmisten historiakäsityksiin. Nuo käsitykset auttavat jokaista merkityksellistämään maailmaa ja omaa paikkaansa osana aikajatkumoa. Kyse on yhdestä inhimillisen toiminnan ulottuvuudesta, historian käyttöä ohjaavista ja aktivoivista näkemyksistä. (Kalela 2001, 21.) Jos ajatellaan, että sosiaalinen todellisuus on olemassa vain merkitysten välityksellä, ovat vaikuttavat olosuhteet – myös historiaa koskevat käsitykset – aina ajateltuja olosuhteita. Ajattelu ja toiminta kietoutuvat näin yhteen. (Hyrkkänen 2002, 54–57.)

Kalela (2000, 42–44) kutsuu kansanomaisen historian ja ammattimaisen historian jatkuvaa vuorovaikutusta historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiksi. Kalelan käsite ei ole täydellinen, mutta se osoittaa, kuinka historiaa kirjoittavat, ylläpitävät ja muuttavat muutkin kuin historiantutkijat. Esimerkiksi journalismi osallistuu osaltaan prosessiin, jossa määrittelyn kohteina ovat yhteiskunnalle tärkeät menneisyyttä ja historiaa koskevat esitykset. Media ei pelkästään selitä päivän tapahtumia, se myös auttaa yleisöä hahmottamaan menneisyyttä ja muokkaa ihmisten historiakäsityksiä. Historian erilaiset esitykset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa – sekä toisten esitysten että muun yhteiskunnan kanssa. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa sekä historia-ammattilaisten esittämiin kysymyksiin että niiden esittämiseen ja vaikutukseen. Lopulta historiantutkimus on vain pieni osa kaikkea sitä historiaa, johon kansalaiset elämänsä aikana törmäävät – ja joiden kautta he hallitsevat elinympäristöään. (Emt.)

2.1.3 Muuttuva ja rajallinen historiatiede

Historian alalla ollaan tietoisia historiantutkimuksen ”historiallisuudesta” eli siitä, kuinka historiantutkimus muuttuu ajan myötä. Kun nykyhetki muuttuu ja perspektiivi tapahtumiin vaihtuu, vaihtuvat myös historian tulkinnat. Donald Cameron Wattin (1991, 15–18) mukaan tapahtuneen kirjaavat ensimmäisenä silminnäkijät, jotka voivat olla historioitsijoita, mutta useimmiten virkamiehiä, poliitikkoja, kommentaattoreita ja muita tapahtumiin osallisia. Myös media saattaa kirjoittaa ”historian ensimmäisen vedoksen”. Toisessa vaiheessa osallistujat alkavat muistella tapahtunutta. Wattin mukaan he puolustavat tai syyttävät vastustajiaan viattomuuden tai syyllisyyden riivaamina. Tätä vaihetta värittävät oikeudenkäynnit tai muut

tapahtumien julkiset käsittelyt. Kolmannessa vaiheessa mennyt alkaa menettää poleemista luonnettaan, ja väittelyn korvaavat myytit, väärinymmärrykset ja moraaliset argumentit. Viimeistään neljännessä vaiheessa avautuvat arkistot, ja monet odottavat ”totuuden paljastuvan”. Tällöin historioitsijat ryntäävät arkistoihin. Vasta viidennessä vaiheessa menneisyydestä alkavat ottaa selkoa ne tutkijat, jotka ovat tieteellisesti kunnianhimoisimpia. He etsivät tasapainoa aiemmin esitetyn välillä, korjaavat virheitä ja puhkovat myyttejä. Vasta kuudennella tasolla ymmärretään paremmin ja syvällisemmin tapahtumia sekä sitä miksi ja miten aiemmat tulkinnat ovat olleet vääriä. (Emt.)

Wattin teoria on melko perinteistä historiakäsitystä edustava rautalankamalli ja yleistys, mutta se kuvaa hyvin historian määrittämiseen osallistuvien tahojen sidoksen omaan aikaan ja omiin kokemuksiinsa. Etenkään neljällä ensimmäisellä tasolla menneisyyden tapahtumia ei tulkita menneen ehdoin, vaan hyvin vahvasti omasta nykyisyydestä katsoen, tulkinta-ajankohdan käsittein. Wattin mukaan kyse on ”nykyisyyden politiikan heijastamisesta menneisyyteen” (emt.). Tosiasiassa tutkija on aina sidottu tulkinta-ajankohtaan ja sen käsitteisiin. Samoin Wattin tasot menevät osin päällekkäin, kun yhteiskunnassa on käynnissä erilaisia historiallisia keskusteluita, joista tutkimus on vain yksi.

Yksinkertaistaen historian tulkinnat ja kysymykset muuttuvat, koska nykyisyys muuttuu koko ajan – ja samalla nykyisyydestä tulee koko ajan menneisyyttä. Arkielämässä historiaksi kutsutun menneisyyden (tai historiaksi tulevan menneisyyden) ei tarvitse olla kaukana, jotta sitä voi käsitellä historiana. Esimerkiksi historian-tutkimuksen esi-isistä Thukydides tutki Peloponnesolaissotaa, joka alkoi hänen ollessaan 20-vuotias, ja johon hän itse otti osaa. Tiettyjä rajoitteita ”oman ajan historialla” kuitenkin on, kuten Wattin mallikin osoittaa. Timothy Garton Ash (1999, xiii–xxi) on hahmotellut nykyisyyden historiaa (engl. history of the present), joka asettuu johonkin journalismin, kirjallisuuden ja historian välimaastoon. Se on rajallista, mutta valistunutta dokumentointia, jossa kirjoittajan professio ei sido häntä mihinkään yhteen leiriin. Samaa otetta oli Herodotoksen, ”historian isän”, työssä. Herodotos kiersi Välimeren aluetta keräten tarinoita ja tietoa ihmisiä haastatellen, mutta punnitsi samalla erilaisten versioiden todenperäisyyttä. Herodotoksen *Historiateos* (1992) käsittelee Vähä-Aasian ja Kreikan välisiä ristiriitoja, jotka puhkeavat persialaissodiksi.

Tapa käsittää historia tai kokea tapahtumat on monitahoinen tai monikerroksinen. Tapahtuva tai tapahtunut saavat aina merkityksiä, jotka ylittävät ohimenevän nyt-hetken, jota osallistuja todella todistaa. Tapahtumien päälle kasaantuu uusia tapahtumia, yhteydet niiden välillä syntyvät, rakentuvat, katoavat ja

muuttuvat. Kuten Watt hahmottelee, tietyt rakenteelliset (tai poliittiset) vaikutukset ja yhteyksien tulkinnat paljastuvat tai hahmottuvat vasta keskipitkän tai pitkän aikavälin jälkeen. Koselleck (2004, 109; 2002, 59–63) ilmaisee lähes saman käsitteillä *fortschreiben* ja *umschreiben*. Kokemus historiasta muuttuu päivittämällä (*fortschreiben*), sitten tulkitsemalla menneisyyden merkityksiä yhä uudelleen ja uudelleen (*umschreiben*). Käsitteet korostavat nykyisyyden merkitystä, kuten myös Koselleckin (2004, 258–260; Koselleck ym. 2000, 35–37) kokemustila ja odotushorisontti.

Tällaiseen historiallisen ajan ymmärtämiseen liittyy näkemys, että ajan kuluessa historialliset tulkinnat muuttuvat, kun nykyisyys muuttuu ja historialliset prosessit näyttäytyvät erilaisessa valossa. Menneisyys ei itsessään muutu, mutta käsitteet ja historiakulttuuri muuttuvat – samoin kuin asioiden käsittämisen tavat ja ehdot. (Hyrkkänen 2002, 131–132.) Aika itsessään ei ole historiallisen tutkimuksen kohde. Pertti Haapala (1989, 11–12) huomioi, ettei aika tai edes ”aikaperspektiivi” ole historiantutkimuksen perusominaisuus. Se on silti tarpeellinen käsite, historioitsijan oleellinen apuväline. Historioitsija ei tutki jotain ”mennytää aikaa”, mitä esimerkiksi lineaarisen aikakäsityksen omaksunut voisi esittää. Se ei ole mahdollista, koska sellaista nykyisyydestä erillistä aikaa ei tässä ja nyt ole. Tämän vuoksi historian-tutkimusta on kutsuttu ”oman ajan tutkimukseksi”, koska loppujen lopuksi historioitsijalla on vain oma aikansa ja jäänteitä menneisyydestä.

Luonnollinen aika on osa historioitsijan tulkintaa, mutta silti historia tieteenä on irrottanut luontoon perustuvasta kronologiasta. Sen sijaan että historiatiede seuraisi kronologiaa, on kronologian seurattava historiantutkimusta. Ihmisen toimintaa ei sovi tulkita tapahtumien ketjun tai lopputulosten mukaan, sillä tutkimuskohdetta on kuvattava sen omasta ajasta ja lähtökohdista käsin. Myös (kuviteluilla) olosuhteilla on merkitystä. Arkijärjellä ajatellen tutkija ei voi täysin sivuuttaa ilmiötä edeltäviä tai seuranneita asioita, mutta niiden kautta ilmiötä ei voida selittää. Riski sortumisesta determinismiin eli käsitykseen edeltävien asioiden ainoasta mahdollisesta kehityssuunnasta on suuri. Jokainen historiantutkija on jälkiviisas siinä merkityksessä, että hänellä on sellaista tietoa, jota tutkittavaa aikaa eläneillä ihmisillä ei tutkittavana aikana ole ollut. Tutkijan on kuitenkin tiedostettava, että tapahtunut ei ole ollut väistämättömyys. (Kalela 2000, 112–115.)

Tällaiset ajattelutavat eivät ole historiantutkimukselle vieraita, eivät edes kielellisen kääntein jälkeen. Päiviö Tommilan (1989) mukaan historiantutkija vastaa juuri kysymyksiin ”miten tähän on tultu?” ja ”mitä siitä seurasi?”. Tutkimus on ”paljolti tämän päivän tilanteeseen johtaneen tapahtumankulun kartoittamista”. (Emt., 12.) Keskittyminen liikaa tutkittavaa ilmiötä edeltävään ja sitä seuranneeseen voi sulkea

tutkijan silmät sellaisilta seikoilta, jotka ovat olleet menneisyydessä tärkeitä, vaikka niiden mukaiset odotukset, pelot tai toiveet eivät olisikaan toteutuneet. Samoin pitää olla tarkkana, ettei tulkitse tutkittavan ajan käsitteitä nykyhetken sisällöin tai tarkastele tutkittavaa ilmiötä ainoastaan oman aikansa ajatusrakennelmien kautta. Siinä piilee anakronismin ansa. Tutkijan on ”kyettävää vastustamaan kiusausta tarkastella tutkimuskohdettaan myöhemmän ajan käsitteitä ja ajatusmalleja hyödyntäen” (Kalela 2000, 83–84).

Hyrkkänen (2002, 132–134) painottaa, että ihmisten kokemusta ilmentävät käsitteet ovat yhteydessä kieleen, joka muuttuu. Kieli ilmaisee, esittää ja luo todellisuutta. Esimerkkinä voi käyttää teollistumista, jonka merkitystä ja ilmenemismuotoja historioitsijan tulee arvioida suhteessa siihen, miten aikalaiset 1700-luvulla ja myöhemmin ovat ilmiön ja käsitteen ymmärtäneet. Koska ”teollistumisella” oli pitkälle 1800-luvulle eri merkitys kuin tänään, sen ilmenemismuodot tulkitaan helposti väärin. Kielelliseen käänteeseen liittyy juuri ajatus siitä, että tietoa ei voida välittää neutraalisti kielen avulla, vaan tiedon sisältö riippuu myös sen esittämisen muodosta. Tekstit kantavat aina mekanismeja ja merkityksiä, joita käyttäjät eivät hallitse – tai ainakin ne ovat kielen käyttäjän tarkoituksista riippumattomia. (Kalela 2000, 89.) Todellisuus rakentuu aina sekä kielellisistä että ei-kielellisistä aineksista, joista vain osa toimii merkkeinä, mutta tieto on mahdollista vain kielen, merkitysten antamisen ja tuottamisen avulla. (Lehtonen 1996, 30–32.)

Kieli tuo tutkijan myös ”objektiivisuuden vaatimuksen” äärelle. Menneisyys siis on – ja on nykyhetkenä ollut – olemassa kielen ulkopuolella, mutta historia (eli historiallinen tieto ja historian esitykset) syntyy vasta kielen välityksellä. Kieli on maailman tekemistä merkitykselliseksi – ja merkitykset ovat ”historiallisia eli aikaan ja paikkaan sidottuja ja ajasta ja paikasta toiseen muuttuvia sekä sosiaalisia eli ihmisten välisiä” (Lehtonen 1996, 33). Tämä ei ole ollut aina itsestäänselvyys. Historian alalla elää edelleen Leopold von Ranken ilmaus ”wie es eigentlich gewesen ist” (suom. miten asiat oikein olivat). von Ranken 1820-luvulla esittämä tavoite on jalo, mutta mahdoton. Kalela (2000, 13) on päivittänyt tavoitetta kirjoittamalla, että ”historiantutkijan tehtävänä on selvittää, miten asiat oikein olivat erotukseksi siitä, miten niiden uskotaan tai väitetään olleen”. Tällaisen ajatuksen mukaan historiantutkija korjaisi historiaesitysten vääristymiä, mutta historian tutkimuskohteena voi olla myös juuri se, miten jonkin on uskottu tai väitetty olleen.

Kysymys objektiivisuudesta on vaikea yhtä lailla historioitsijalle kuin journalistille. Pitkälle 1980-luvulle asti historiatiede on nojannut käsitykseen, että tutkija voisi tavoittaa ihmisten henkilökohtaisista käsityksistä vapaan todellisuuden. Näin ei kuitenkaan enää laajalti ajatella, niin voimakas on ollut paradigman muutos.

”Puhdasta totuutta” – esityksen ja menneisyyden vastaavuutta – tapahtumista tutkija ei voi luvata (tai tavoittaa), mutta silti tutkija voi pyrkiä totuuteen tieteen menetelmin. Olennaista on ”väkevä vakaumus” ja pyrkimys tehdä oikeutta tutkimuksen kohteena oleville ihmisille ja asioille. (Ricouer 1988.) Kalela (2000) pitää tätä peruslähtökohtaa eettisenä: tutkijaa sitoo pyrkimys oikeudenmukaiseen kuvaukseen. Tämä lähtökohta sisältää oletuksen siitä, että tutkija on rehellinen myös omien tavoitteidensa ja sitoumustensa suhteen. Oma kulttuurinen sidonnaisuus olisi syytä tunnustaa ja tunnustaa, jotta voi tarkastella tutkittavaa ilmiötä oikeudenmukaisesti, tasapuolisesti, puolueettomasti ja kattavasti – eli tietyin rajoituksin ”objektiivisesti”. (Emt., 55–56, 86–87.) Jokainen tutkija on ”yksilö, mutta samalla historian ja yhteiskunnan tuote” (Carr 1963, 37). Se ei kuitenkaan tee historiantutkimuksesta turhaa.

Historiatieteen olemusta pohdittaessa palataan yhä uudelleen ajan ymmärtämiseen ja tutkimuksen suhteeseen nykypäivään. Tutkimuskohteen ja tutkijan ajan välillä on aina jännite. Vaikka historian tutkimuskohde on menneisyys, on historiallinen tutkimus ”nykyisyyden omalataista tutkimusta”. (Hyrkkänen 2002, 228–229, 240.) Fernand Braudelin (1990) mukaan menneisyyden käsittäminen ja nykyisyyden ymmärtäminen ovat historioitsijalle itse asiassa sama asia. Klinge (1982) painottaa myös nykyhetken merkitystä: ”Luullaan, että historia alkaa menneisyydestä, vaikka se alkaakin meistä, meidän menneisyystarpeestamme, meidän kysymyksistämme.” (Emt., 247.)

Pitkälle 1900-luvun puoliväliin asti nykyisyys oli historiantutkijoille enemmän välipiste matkalla menneisyydestä nykyisyyteen tai menneisyyden jatkoa, mutta tänä päivänä se on selkeästi tutkimuksen ensisijainen konteksti. Tällainen lähtökohta hyppää yli modernistien ja postmodernistien ajatuksen ”ajan virrasta”. On mielekkäämpää ajatella, että aika on jotain muuta kuin virtaus, ei-konkreettinen tapa hahmottaa prosesseja, muutoksia ja liikkeitä. Tai sitten ajan voidaan ajatella olevan tutkijan apuväline samaan tapaan kuin piirtäjälle ruutupaperi (Haapala 1989, 11–13) tai viivoitin (Kalela 2000, 132). Ihmisille ”oma aika” on se, joka on merkityksellinen. Aika ei ole ihmisistä riippumatonta, vaan se rakentuu ihmisen antamista merkityksistä. Siksi ”aika” ei kuljeta, tee tai vaikuta tapahtumiin, vaan olemassa olevat asiat ovat tapahtumia ja niiden prosesseja. Niiden hahmottaminen suhteessa aikaan on aina konstruktio eli tehty asia. (Haapala 1989, 11–13.)

2.1.4 Historian mieli

Historia – esimerkiksi menneisyyden käsittämisenä, asioiden käsittämisen käsittämisenä sekä asioiden, uskomusten ja käsitysten jäljittämisenä ja esittämisenä – on osa inhimillistä toimintaa, ihmisen maailmassa olemista. Historiaa on kerrottu ja kirjoitettu, kuunneltu ja luettu ihmisen varhaisvaiheista lähtien. Jonkinlainen merkitys sillä siis on ollut, vaikka jopa historiantutkijoilla itsellään on vaikeuksia tiivistää tuo merkitys kattavasti ja tiivistetysti. Niin nykyisten historioitsijoiden kuin heidän edeltäjiensä tavoite on ollut yhtenäinen – totuus. Merkittävä historiallinen tieto on totuudellista, vaikka tuo totuudellisuuden sisältö on aikojen saatossa muuttunut. Sekä Herodotos (n. 485–425 eaa.) että Thukydidēs (n. 460–399 eaa.) punnitsivat erilaisia tietoja ja eri osapuolten näkemyksiä selittääkseen, miksi sodat olivat muokanneet maailmaa sellaiseksi kuin olivat. Thukydidēs pyrki luomaan yleisesti pätevää tietoa. Livius (n. 27 eaa.–14 jaa.) etsi opettavia esimerkkejä, varoitavia ja esikuvallisia, oikeasta elämästä kartoittaessaan Rooman eli maailman johtavan kansan vaiheita ja tekoja. (Hyrkkänen 2002, 228–232.)

Jo antiikin historiassa vakiintui käsitys historiallisesta tiedosta omalaatuisena tiedon ja tietämisen muotona. Onhan kreikan sana historia tarkoittanut alkuaan tutkimusta. Keskiajan historiankirjoitukselle sen sijaan oli tyypillistä nähdä ihmisten toiminta jumalaisen suunnitelman toteuttamisena, jolloin myös historia ja muutos hahmottuivat jumalan johdatuksena. Historiankirjoittajien tehtävä oli totuuden kertominen, ei löytäminen, sillä jumalainen totuus oli jo tiedossa. Jumalan erottaminen historiasta alkoi jo sydänkeskiajalla, mutta muutos näkyi todella vasta valistuksen aikana. Tekstikritiikki ja ihmisten toiminnan tutkiminen nousi jälleen etusijalle, mutta historia oli edelleen elämän opettaja (*magistra vitae*) – etenkin valtiollisessa mielessä. 1700-luvulle tultaessa alkoivat kehittyä modernin historia-käsityksen perusteet. Uskonpuhdistuksen, uskonsotien ja kirkon jakautumisen myötä kirkon valta heikkeni. Samoin löytöretkien ja luonnontieteiden kautta maailma avautui ihmiselle uudella tavalla. Omaa aikaa, ympäröivää todellisuutta ja ihmisten toimintaa voitiin ymmärtää, samoin kuin historiaa, joka oli ihmisen tekemää. Esiin nousi ”historia sinänsä”, historian uudelleenkirjoittaminen ja erilaisten mahdollisten historioiden hahmottaminen. Menneisyyden ja nykyisyyden välinen jännite avautui. (Hyrkkänen 2002, 232–238.)

Viime vuosikymmeninä historiantutkimus on hajautunut entistä pienemmiksi osa-alueiksi ja marginaaleista on tullut osa valtavirtaa. Muistamisen arvoinen ja selitystä kaipaava (Kalela 2000) tai merkittävä eli historiallinen (Hyrkkänen 2002) on laajentunut, jolloin esiin ovat nousseet erilaiset painotukset siitä, mikä on nykyi-

syydessä tai tulevaisuudessa merkittävää. Tutkijat painottavat hyvin erilaisia asioita, mutta hieman kärjistäen tutkimuksen ydin – historian mieli – ei ole tutkimuspainotusten muutoksista huolimatta muuttunut. Historiaan perehtymällä ihmetellessään edelleen ”mitä kaikkea ihmiset ovat tehneet” tai miten eri tavoin ihmiset ovat asioita käsittäneet. Yksi tapa hahmottaa historian mieli onkin se, että historia mahdollistaa pohdinnan inhimillisesti mahdollisesta ja siitä, mitä ihminen oikein on. (Hyrkkänen 2002, 242–243.) Toisaalta usein toistuu käsitys historiantutkimuksesta ”vieraan” kulttuurin tutkimuksena, joka mahdollistaa myös oman kulttuurin tarkastelun. (Kalela 2001, 24.) Toisin sanoin historiantutkimus on yksi tapa hallita ympäristöä, joka näyttää tai tuntuu muotoutuneen mielivaltaisesti. ”Historian saatossa” on ymmärretty, että historian pysyvän merkityksen edellytyksenä on historian muuttuminen.

Loppujen lopuksi historia määrää ajatteluamme ja toimintaamme merkittävästi – paljolti juuri siksi, että emme tule sitä ajatteleeksi (Hyrkkänen 2002, 240). Tai kuten Eric Hobsbawm (2009) kirjoittaa: ”Tarvitsemme historiaa, vaikka emme tietäisikään miksi.” (Emt., 33.) Historian sisältöä tai merkitystä voi olla vaikea yksiselitteisesti määrittää, mutta historia elää suomen kielessäkin mitä erilaisimmissa sanonnoissa, jotka kuvaavat historian eri puolia tai sen merkitystä. Ihmiset saattavat sanoa, että ”historia toistaa itseään”, ”ne, jotka eivät tunne historiaa, ovat tuomit-tuja toistamaan sitä” tai että ”ymmärtääkseen nykypäivää on tunnettava menneisyys”. Historia on myös ”kansakunnan muisti” ja se ”opettaa” – jos ei muuta, niin sen, että ”ihminen ei opi historiasta mitään”. On selvää, että ajatus elämän opettajasta ei ole mihinkään kuollut, sillä ihminen tarvitsee historiaa tunteakseen itsensä: ”historian arvo on siinä, että se opettaa mitä ihminen on tehnyt ja sitä mitä ihminen on” (Collingwood 1973, 10). Historiallinen ajattelu on kansalaistaito, jonka mieli ei löydy koskaan menneisyydestä, vaan aina tästä päivästä, nykyhetkestä. Kuten Hyrkkänen (2011) kirjoittaa, historian merkitys ”näyttää suuntautuvan nykyisyydessä selviytymiseen, johon puolestaan kuuluu vaihtoehtojen miettiminen, niiden toteuttamisen (tai toteutumisen) seurausten puntarointi, tulevaisuuden arvuuttelu” (emt., 266).

2.2 Historia, muisti, menneisyys

2.2.1 Historian- ja muistitutkimuksen näkökulmia menneisyyteen

Menneisyyttä, sen ilmenemismuotoja ja merkityksiä tutkitaan akateemisesti eri tavoin. Historiantutkimuksen rinnalla menneisyyttä on perinteisesti käsitelty esimerkiksi folkloristiikan, antropologian ja arkeologian parissa. Myös sosiologia operoi usein lähimenneisyydessä tai rakentaa yhteiskunnan vaiheiden laajoja kehityskaaria. Viimeisten vuosikymmenten aikana perinteisempien tieteenalojen rinnalla tai ohessa ovat syntyneet muisti- ja muistitietotutkimus sekä kulttuurisen muistin tutkimus. Menneisyyttä muistin käsitteen kautta käsittelevä tiedekenttä on nykyisin kansainvälisesti laava. Suomessakin muistitietotutkimuksen lähestymistapa on vakiinnuttanut asemansa viimeistään 1990–2000-luvuilla yhtenä pätevänä alana tuottaa kiinnostavaa ja merkittävää tietoa menneisyydestä ja tästä päivästä. (Fingerroos & Haanpää 2006, 25.)

Historian- ja muistitutkimuksen tutkimussuuntausten erottamista vaikeuttavat osittain eri perinteille annetut suomennokset ja niiden samankaltaisuus. Englanniksi oral history -nimellä kulkeva perinne on suomennettu muistitietotutkimukseksi. Suomennos perustuu ajatukseen suullisesti välitetystä historiasta muistitietona (ks. esim. Fingerroos & Peltonen 2006). Muistitietotutkimus on osa jatkumoa 1950- ja 1960-lukujen ”history from below” -liikkeelle, joka toi historiantutkimuksen pariin mentaliteetit, kokemukset ja arjen. Muistitietohistorialla on selkeä yhteys ainakin sosiaalihistoriaan ja mikrohistoriaan, jotka ovat laajentaneet koko tieteenalan käsityksiä siitä, mikä menneisyydessä on olennaista tai tutkimisen arvoista. (Peltonen 2006, 150–162.) Lisäksi muistitietotutkimukseen on liitetty monitieteisyys. Esimerkiksi Alessandro Portellin (2006, 53–63) mukaan kerronnallisten lähteiden analysoimisessa on käytettävä kirjallisuudentutkimuksen ja folkloristiikan kerronnantutkimusta ja -kategorioita. Osin siksi muistitietotutkimuksessa painotetaan esimerkiksi narraatioiden eli kertomusten merkitystä, sillä ”(h)istoria ei ole muistitietotutkimuksen ja mikrohistorian kaltaisille uuden historian suuntauksille yhtenäinen tai ehjä tarina vaan tutkimusprosessissa muodostuva kertomus” (Fingerroos & Peltonen 2006, 17).

Kansainvälisen muistitietotutkimuksen juuret ovat toisen maailmansodan jälkeisessä muistin renessanssissa ja näkökulmien laventumisessa esimerkiksi naishistoriaan. 1970-luvulla korostui historiantutkimuksen hierarkioiden paljastaminen ja subjektiivisen muistitiedon korostaminen. 1980-luvulta lähtien ala on laventunut

etenkin monitieteisten tutkimusotteidensa ansiosta. Historia ja muistitieto operoivat samassa tilassa (menneisyys), mutta yhä useammin muistitieto- ja muistitutkijat tulevat historiatieteen oppialan ulkopuolelta. (Ks. Fingerroos & Peltonen 2006, 13, 21; Tuomaala 2006, 274; Kalela 1981.)

Muistin renessanssi näkyy nykyisin laajasti ihmis- ja yhteiskuntatieteissä, mutta myös luonnontieteissä. Siksi nykyisin puhutaan Suomessakin muistitutkimuksesta (engl. memory studies), joka kokoaa eri alat saman teeman ympärille. Suomalaisen lukijan on hyvä ymmärtää, että muistitutkimus on historian tutkimuksesta erillinen tutkimusperinne toisin kuin muistitietotutkimus, vaikka historian tutkimuksella on sijansa yhtenä muistitutkimuksen parissa toimivana tieteenalana. Yhteistä muistitutkimukselle ja muistitietotutkimukselle on esimerkiksi perinteisen institutionaalisen historian tutkimuksen kritiikki: yhden historiallisen totuuden haastaminen sekä tulkintojen moninaisuuden ja suhteellisuuden korostaminen. Jo muistin käsite implikoi tiettyä subjektiivisuutta. (Lehtisalo 2011a, 53; Fingerroos & Haanpää 2006, 27.)

Historia on vain yksi muistitutkimuksen juonteista tai alkukodeista. Historian näkökulmasta katsoen muistitutkimuksen nousu liittyy etenkin tukahdutettuihin historioihin sekä humanististen alojen ja yhteiskuntatieteiden kielelliseen kääntöeseen. Muita vaikuttaneita tekijöitä ovat olleet esimerkiksi 1900-luvun mullistaviin historiallisiin tapahtumiin kuten holokaustiin liittynyt (ja liittyvä) muistelu sekä 1980-luvulla esiin nousseet debatit modernin yhteiskunnan vaikutuksista muistiin ja historiakulttuuriin. (Lehtisalo 2011a, 53–54.) Taustalla on myös ajatus muistikriisistä, johon muistitutkijat osaltaan yrittävät eräänlaisina ”muistieksperteinä” vastata. (Kansteiner 2002, 179–180.) Muistiboomin tai muistikriisin taustalla on syitä, jotka Pierre Nora (2002) on luettellut seuraavasti: vaihtoehdot historian, yhteisöjen ja yksilöiden tukahdutetut muistot, uusien arkistojen avautuminen, sukututkimuksen ja perheiden omien narratiivien nousu, museoiden ja perinnettöisyyden kasvu, monumentit ja muistomerkit sekä halu muistaa ja muistella, kasvava tarve traumojen, surun ja tunteiden käsittelemiseksi sovinnon, terapian ja anteeksiannon keinoin sekä investoinnit biotekniikkaan ja aivojen tutkimukseen (emt., 1).

Humanististen tieteiden ja yhteiskuntatieteiden ohella myös psykologia ja neurologia ovat vaikuttaneet muistitutkimuksen tutkimuskentän muotoutumiseen. Muistitutkimusta voi käsitellä yhtenä tieteenalana, mutta yhtä hyvin sitä voisi kutsua näkökulmaksi, joka kokoaa eri tieteenalojen edustajia yhteen. Muistitutkimus on lähtökohtaisesti tieteidenvälistä, monitieteellistä ja poikkitieteellistä, mutta samaan aikaan se on edelleen osittain ”undisciplined” eli järjestäytymätön. Positiivisesti

ajatellen muistin tutkiminen sen eri muodoissa vaatii sekä monien tieteenalojen osaamista että tuon tiedon yhdistämistä uudella tavalla. Samalla syntyy uusia käsitteitä, avauksia ja tapoja tarkastella ilmiöitä. Muistitutkimusta värittääkin käsitteellinen moninaisuus, mikä näyttäytyy paikoin epämääräisyytenä. Tutkijat ovat tutkineet samankaltaisia ilmiöitä kollektiivisen muistin tai sosiaalisen muistin ohella esimerkiksi kollektiivisen muistamisen, jokapäiväisen muistelun ja kulttuurisen muistin käsittein. Muistista on johdettu sellaisia käsitteitä kuin kansallinen muisti, julkinen muisti, arkimuisti tai vastamuisti. (Lehtisalo 2011a, 54–55; Kansteiner 2002, 181.) Endel Tulving (2007) on laskenut, että erilaisia muistia kuvaavia käsitteitä on jopa 256. Tutkijat ovat luoneet yhä uusia käsitteitä kuvaamaan monimutkaista ilmiötä eli muistia, joka ylittää yksilöllisen. Muistikäsitteiden paljous implikoi, että alan keskeisistä käsitteistäkään ei ole vahvaa yhteistä ymmärrystä.

Vuonna 2008 perustettiin muistitutkimuksen lippulaiva *Memory Studies* -journlaali, joka korostaa tieteenalan moninaisuutta ja kirjavuutta. Se ei ole aivan yksinkertaista, sillä tiederajojen ylittyessä ”matkustavat” myös käsitteet, jotka nopeasti liitetään erilaisiin ilmiöihin kuten teksteihin, käytäntöihin ja kulttuureihin (Radstone 2008, 35). Itse journali haluaa keskittyä ydinkysymykseen teknologisten, poliittisten, interpersoonallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen muutosten keskellä: ”Mitä muisti merkitsee tässä yhteydessä?”, perustajat kysyvät (Hoskins ym. 2008, 5–6). Yhdet pitävät moninaisuutta hyvänä asiana, kun taas toiset toivovat vahvempaa käsitteellistä, metodologista ja tutkimuksellista yhtenäisyyttä, jota tietysti oman (monitieteisen) tieteenalan perustaminenkin implikoi. Voi ajatella, että juuri tieteenalan kehittyminen vaatii tarkempaa ja rajatumpaa käsitteiden käyttöä (Roediger & Wertsch 2008, 19).¹⁴

Yhteisestä keskustelualustasta huolimatta alan teoreetikot kutsuvat keskeisiä teoksia tai kehityskulkua mieluummin lainausmerkeissä ”kaanoniksi” kuin yhteisesti tunnustetuksi, todelliseksi kaanoniksi (Garde-Hansen 2011, 17). Yksi varhaisista auktoriteeteista on Maurice Halbwachs (1992), joka korosti durkheimilaisen

¹⁴ *Memory Studies* -journalin ensimmäinen julkaisu (2008 1: 1) on katsaus kritiikkiin ja kritiikin kritiikkiin. Sturken (2008) on vastannut omasta näkökulmastaan – kulttuurintutkimuksen, visuaalisen kulttuurin ja mediatutkimuksen parista – kiinnittämällä huomiota debatin suuntaan. Hänen mukaansa terminologiaa koskevat väittelyt tulisi unohtaa, mutta jokaisen tutkijan tulisi olla tarkkaavaisempi käyttämiensä käsitteiden suhteen. (Emt., 76–79.) Hieman samaan tapaan muistitutkimuksen poliittisuutta korostava Radstone (2008, 36) arvelee, että muistin ja muistitutkimuksen poliittisuuden analysoiminen selviäisi paremmin hengissä välttämällä ”tieteenalan” ortodoksisuutta. Silti esimerkiksi Roediger ja Wertsch (2008) erottavat toisistaan muistitutkimuksen (engl. memory studies) ja luonnontieteellisen muistin tutkimuksen (engl. memory research), joiden he toivovat kehittyvän tahoillaan yhtenäisemmiksi tutkimusalueiksi. Heidän mukaansa alan tai alojen kehittäminen vaatii systemaattisempien metodologisten välineiden kehittämistä. (Emt., 9–12, 19.)

tradition mukaisesti muistojen sosiaalisuutta ja kollektiivisuutta eli sitä, että muistot syntyvät tai konstruoiduvat muistelutilanteessa. Halbwachs erotti omaelämäkerrallisen, kollektiivisen ja historiallisen muistin – ja tuli näin aloittaneeksi muistin erottelun erilaisin käsittein. Lisäksi Joanne Garde-Hansen (2011, 18–25) mainitsee esimerkiksi Jacques Le Goffin, Paul Ricouerin ja Pierre Noran. Noran työ Ranskan historian, muistin sijojen sekä identiteettien muokkaamisen ja muokkautumisen parissa on ollut monelle tutkijalle esimerkillinen. Muistin sijat (ransk. Lieu de mémoire) ovat ”paikkoja, joissa tuntu historiallisesta jatkuvuudesta säilyy” (ks. Pajala 2012, 139). Se on eräänlainen kaiken kattava käsite, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi yhteisön muistityön tutkimuksessa lähes mihin vain. Le Goff ja Ricouer ovat keskittyneet etenkin historian ja muistin välisen suhteen tai jännitteen pohtimiseen. (Garde-Hansen 2011, 18–25.)

ALAVIITE: Muistitutkijoiden suhde historiaan

Muistitutkimuksen alalla tutkijan suhde historiaan riippuu usein siitä, minkä alan tai alojen kasvatti tutkija itse on. Muistitietotutkimuksen suhde historiaan on melko kiinteä, vaikka kaikki tutkijat eivät tulekaan historian tutkimuksen alalta, vaan operoivat esimerkiksi etnologian tai folkloristiikan parissa. (Fingerroos & Haanpää 2006, 29–30.) Muistitutkimuksen puolella useiden tutkijoiden etäisyys historiaan on suurempi, mistä johtuen historian ja muisti-pohjaisten tutkimussuuntausten välinen jännite usein kasvaa. Muistitutkimus on syntynyt tarpeesta laventaa toisen vuosituhannen loppupuolen yhteiskunnallisia suhteita tai valtiollisia toimijoita korostanutta historian tutkimusta. Muistitiedolle tai muistin käsitteelle on ollut usein ominaista ajatus vastakulttuurista, vaihtoehtoisista historioista tai esimerkiksi tiettyjen ryhmien suullisesta historiasta (Lehtisalo 2011b, 42–43).

Kulttuurintutkimuksessa muistia pidetään lähtökohtaisesti historiaa joustavampana käsitteenä. Ensinnäkin historia on useille muistitutkijoille (ks. esim. Garde-Hansen 2011; Nora 2002; Sturken 1997) historiaa isolla alkukirjaimella. Silti esimerkiksi Kalela (2000) on vaatinut juuri historian tutkijoita tunnustamaan muunkin kuin ammattilaisten kirjoittaman historian merkityksen, mikä ei sinänsä tarkoita, että kaikki menneisyys olisi yhtämitallista historiaa. Tiedekontekstissa on kaikkein selkeintä sanoa, että historia tarkoittaa menneiden tapahtumien kuvausta tai tutkimusta (historiatiedettä ja sen tuloksia). Arkikielessä lähes mikä tahansa menneisyyden vaiheiden kuvaus voidaan ymmärtää historiaksi. Tämän vuoksi Kalela (emt.) hahmottelee näkemystä, jossa käytännössä kaikki kansalaiset osallistuvat historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin, julkiseen määrittelyyn

yhteisestä tai merkittävästä menneisyydestä. Siitä mikä on muistamisen arvoista ja selitystä kaipaavaa.

Toinen muistitutkijoiden kritiikki koskee historioitsijoiden tapaa käsitellä muistiaineistoja. Esimerkiksi Taina Ukkonen (2006) kirjoittaa, että edelleen on ”historiantutkijoita, jotka pitävät muisteluaineistoja epäluotettavina tai suurimmaksi osaksi hedelmättöminä” (emt., 175). Toisinaan jopa annetaan ymmärtää, että muisteluaineisto kertoo historian perinteisiä lähteitä paremmin menneisyydestä tai että se on vaihtoehto ”objektisoivalle” ja ”totalisoivalle” historialle (Garde-Hansen 2011, 3). Se, että historiateoreetikot osoittavat muisteluaineistojen ongelmat (ks. Megill 2007; Klein 2000), ei kuitenkaan tarkoita niiden ylenkatsomista. Eivätkä muisteluaineistot lähtökohtaisesti ole sen parempia kuin muutkaan lähteet. Lähteiden valinta ja arviointi riippuvat aina tutkimuksen kysymyksenasettelusta. Tuntuu erikoiselta, jos historiatieteen kriittisyys nähdään jonain muuna kuin positiivisena arvona. Historiatieteelle ei riitä muistaminen, vaan keskeistä on ymmärtäminen – sekä tapahtuneen että sen muistamisen.

2.2.2 Muistitutkimuksen (itse)kritiikki

Viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana muistitutkimuksen parissa on käsitelty erilaisista näkökulmista esimerkiksi historiaa, perintöä, perinnettä ja perimätietoa, museoita, traumoja, muistamista, unohtamista, amnesiaa, arkistoja, muistomerkkejä ja nostalgiaa. Näissä tutkimuksissa muistia käsitellään usein kollektiivisena, sosiaalisena tai kulttuurisena muistina, ei niinkään ihmisen henkilökohtaisena tai omaelämäkerrallisena muistina. Yliyksilöllisiksi ymmärretyt muistot syntyvät menneisyyden merkityksiä koskevasta yhteisestä kommunikaatiosta. Ne ovat yhteiskunnallisia, mutta yhteydessä myös ihmisten omaan muistiin. Lähtökohtana on, että ihmisten muisti tai muistot ovat aina myös osittain jaettuja, sillä yksilöllinen muisti ei rakennu sosiaalisesta ympäristöstä ja yhteiskunnasta erillään. (Ks. esim. Garde-Hansen 2011, 24; Korkiakangas 2006, 126–128; Kansteiner 2002, 184–190.)

2000-luvulla muistitiedosta on tullut oma tutkimussuuntauksensa, jolla on risti-riidoista huolimatta omat hallitsevat käsityksensä ja paradigmansa. Nämä ovat keränneet myös kritiikkiä sekä tekijöiden että tutkimusalan ulkopuolisten teoreetikojen parista. Jo muutama vuosi ennen *Memory Studies* -julkaisun käynnistämistä esimerkiksi Wulf Kansteiner (2002) nosti esiin kolme keskeistä ongelmaa: 1) Kollektiivista muistia ei ole erotettu käsitteellisesti tarpeeksi selkeästi yksityisistä tai yksilöiden muistista. 2) Yleisö ja vastaanotto on unohdettu – jopa niin, että rajallis-

ten tutkimusten perusteella on vaikea puhua sosiaalisista kollektiiveista ja niiden historiatietoisuudesta. 3) Psykologisten ja neurologisten käsitteiden käyttö kollektiivisen muistin dynamiikan kuvauksissa. (Emt., 179.)

Ongelmat ovat edelleen olemassa, sillä ne kumpuavat muistitutkimuksen eräistä keskeisistä peruslähtökohdista. Yhtäältä monitieteisyys mahdollistaa tieteenalojen ylittämisen, joskus kevein perustein. Toisaalta tieteenalan ”uutuus” ja vastakulttuurinen ote ovat mahdollistaneet luovan käsitteenmuodostuksen. Kolmanneksi tieteenalaa kuvaa käsitteellinen epäselvyys, josta kertoo jo käsitteiden moninaisuus. Kansteiner (2002) kuvaa tieteenalan ongelmia ristiriitaisilla intresseillä. Muistin tutkiminen muuttaa akateemikot huolestuneiksi kansalaisiksi, jotka jakavat huolen ”muistikriisistä”. ”Muistiammatilaisina” he tutkivat nopeasti muuttuvia viestintäteknologioita sekä yhteisöjen kykyä selvittää toisen maailmansodan ja kansanmurhien aiheuttamista ongelmista. Samaan aikaan muistin tutkiminen on älyllistä toimintaa, jossa pyritään vastaamaan ”viimeisen vuosisadan keskeisiin filosofisiin kysymyksiin”. (Emt., 179–180.)

Keskustelu muistitutkimuksen laaja-alaisuudesta on osa tieteenalan syntymistä, mutta myös *Memory Studies* -julkaisun tavoitteita. Tutkijoita sitoo yhteen enemmän ongelma tai aihe (muisti), ei niinkään tietty metodi tai yhtenäinen traditio. Tällöin ristiriitoja tai käsitteitä koskevaa väittelyä tulee kirjoittajien mukaan avata, eikä hissutella eroja. (Hoskins ym. 2008, 5–6.) On silti kuvaavaa, että keskustelu muistia koskevista käsitteistä on jatkunut kohta vuosikymmeniä. Muistin käsitettä ja sen monia johdannaisia on kritisoitu alusta asti etenkin historiantutkimuksen puolelta. On edelleen syytä kysyä, miten niin vahvasti psykologiseen yksilöön identifioituvaa muistiä kääntyy niin helposti koskemaan kollektiivisten yhteisöjen menneisyys-suhdetta (sen monissa ilmenemismuodoissa). Kerwin Lee Klein (2000) kuvaa, kuinka usein (sosiaalinen, kulttuurinen, kollektiivinen, julkinen tai muu) muisti liitetään yhteisiin käytäntöihin tai fyysisiin artefakteihin. Tällaisen rakenteellisen muistin käyttö vaikuttaa rajattomalta, lähes yhtä rajattomalta kuin menneisyyden esineet tai ilmenemismuodot ovat nykypäivässä. Tällainen laajentuminen on mahdollistanut sen, että subjektiivisuutta, identiteettiä, sisintä ja itseä koskevasta käsitteestä on tullut Muistia, ihan oma alansa omine ehtoineen. Klein pelkää, että edessä on aika jossa ”arkistot muistavat ja patsaat unohtavat”. (Emt., 134–136.)

Edellä esitetyn vuoksi muistin käyttäminen kollektiivisena tai ylyksilöllisenä käsitteenä vaatii erityistä tarkkuutta. Anneli Lehtisalonen (2011b) kuvaus hänen tieteidenvälisen tai monitieteisen väitöskirjatutkimuksensa avainkäsitteiden suhteista kuvaa hyvin tieteenalojen ja käsitteiden vaikeaa suhdetta:

”Korostan tutkimuksessani sitä, että kulttuurinen muisti artikuloituu kaiken tyyppisissä historiakulttuurin muodoissa, myös erilaisten instituutioiden virallisissa historianesityksissä. Tutkimuksessani kulttuurinen muisti ei ole yhtenäinen kokonaisuus, joka edustaisi jotakin monoliittista alistettua luokkaa, eikä myöskään instituutioiden vakiinnuttamien menneisyyskäsitteiden vastakohta. Sen sijaan joillakin, esimerkiksi valtiollisten instituutioiden tuottamalla historianesityksillä saattaa olla dominoiva asema historiakulttuurissa, ja tämän myötä kulttuurisessa muistissa käytävässä neuvottelussa menneisyydestä. Dominoiva asema voi tuottaa vallitsevaa historiakulttuuria, joka pyrkii julkisuudessa syrjäyttämään muut historiakulttuurin muodot ja ottamaan haltuunsa yhteisön kulttuurisen muistin. Populaari historiakulttuuri ei tästä yhteydestä automaattisesti viittaa vallitsevaa historiakulttuuria vastustaviin muotoihin ja tulkintoihin, esimerkiksi kaupallisten elokuvatuottajien historialliset elokuvat voivat yhtä hyvin myötäillä kuin haastaakin vallitsevia tulkintoja menneisyydestä.” (Emt., 45.)

Lehtisalo yhdistää historiakulttuurin ja kulttuurisen muistin käsitteet erottamalla menneisyyttä koskevan merkityksenannon (merkitykset, kokemukset, käsitykset ja mielikuvat) sen materiaalisesta puolesta (esineet, tekstit, rituaalit, tavat). Erottautukseen muistitutkimuksen dikotomisista jaotteluista (matala-korkea, virallinen-epävirallinen) hän alleviivaa käsitteidensä – etenkin kulttuurisen muistin – kattavuutta. Historia ja muisti eivät siis olisi toisilleen vastakkaisia käsitteitä, vaikka niinkin on esitetty. Tämän tutkimuksen käsitteenmuodostukseen nähden löytyy yksi mielenkiintoinen ero historiaesitysten ja Lehtisaloon historianesitysten välillä: yhden kirjaimen ero vaikuttaa siihen, mitä käsitteellä oikeastaan käsitetään.

2.2.3 Historia ja muisti – jännitteiset sukulaiskäsitteet

Muistitietotutkimuksen haastavin piirre historian alalla on: miten käsitellä muistinvaraista tietoa? Ja mikä lopulta on muistin rooli ja tieteellinen lähdearvo historian tutkimuksessa? Muistitietotutkijat lähtevät liikkeelle siitä, että muistitieto on luonteeltaan konstruktivista. Se on ”erityistä tietoa”, joka kertoo vähemmän menneisyyden tosista tapahtumista kuin siitä, mikä näiden tapahtumien merkitys oli (tai on) muisteluhetkellä. Tällainen lähestymistapa sallii moniäänisyyden, eikä muistitietotutkija välttämättä pyri konstruoimaan sitä, mitä on todella tapahtunut tai mitkä ovat tapahtuman faktoja. (Fingerroos & Haanpää 2006, 32–33.) Tämä lähtökohta ei välttämättä ole historiatieteen kanssa ristiriidassa. Historioitsijan on ymmärrettävä ja tulkittava tutkimansa ajan käsityksiä, ei vain tapahtumia. Tutkija myös vastaa tässä päivässä asettamaansa tutkimuskysymykseen, joka ei välttämättä

koske sitä, mitä tapahtui. Se voi yhtä hyvin koskea vaikka sitä, miten tapahtumat koettiin.

Historiantutkijalle muistin tutkimisen tai muistitiedon käytön mieli on juuri muistamisessa. Sillä ei ole välttämättä merkitystä muistaako muistelijä oikein vai ei. Muistitieto on tärkeää tietoa, jos halutaan selvittää totuuden ohella (tai sen sijaan), miksi eräät ihmiset ajattelivat ja toimivat siten kuin tekivät. Lähestymistapa ei tarkoita historioitsijan työkaluista ja lähdekritiikistä luopumista. Itse asiassa tutkijalle ei riitä vain lähteen tehtävän selvittäminen (ulkoinen lähdekritiikki) tai sen sisältämän informaation analysointi (sisäinen lähdekritiikki). Tutkija joutuu pohtimaan myös, miksi lähde muistaa kuten muistaa ja kertoo miten kertoo. Keskiössä on juuri kertojan tapa muistaa ja kertoa. (Kalela 2006, 75, 83.)

Historia ja muisti näyttävät usein sukulaiskäsitteinä, mutta silti ne erottuvat selkeästi toisistaan. Jo intuitiivisesti voi ymmärtää, että tapahtumien jättämä muistijälki on eri asia kuin esitys tapahtuneesta. Historia ja muisti eivät ole synonyymejä, eivätkä ne tarkoita samaa asiaa, vaikka molemmat liittyvät menneisyyteen ja sen hahmottamiseen. Samoin muistitutkimus ja historiantutkimus ovat yhtäläisyyksistään ja tietystä ristikkäisyydestään huolimatta erillisiä tieteenaloja, joita erottaa muun muassa erilainen suhtautuminen sekä menneisyyteen että menneisyyttä koskevaan tietoon. Kansteiner (2002, 180) painottaa, että kollektiivinen muisti ei ole historiaa, vaikka se joskus syntyy samankaltaisesta materiaalista. Le Goffin (1992) mukaan on naiivia samaistaa historia ja muisti, etenkin suosia muistia jotenkin ”aidompana” tai ”autenttisempana” kuin ”keinotekoinen” tai ”manipuloiva” historia. Le Goffille muisti on historian raakamateriaalia, elävä lähde, jonka äärellä historioitsijat toimivat. Historia tietysti ruokkii myös muistia, ja on osa yksilöiden ja yhteisöjen muistamisen ja unohtamisen prosessia (sekä muistin politiikkaa). (Emt., xi.)

Suurta osaa kulttuurintutkimuksen parissa tehdyistä muistitutkimuksista leimaa vähintäänkin rivien välissä historian hahmottaminen virallisena tai akateemisena tutkimuksena sen sijaan, että tieteenalaan suhtauduttaisiin elävänä, keskustelevana ja avoimena todellisuuden hahmotustapana, jonka keskeinen piirre on epävarmuus. Muisti on paikoin jopa historian korvaava, eikä sitä täydentävä käsite. Ulla-Maija Peltosen (2006) kuvaus muistitiedosta suhteessa historiaan on yksi esimerkki tavasta kehystää historia ”toiseksi” tai argumentaation olkinukkena: ”Muistitietotutkimus tuo esiin kerronnan dimensiot suhteessa muistiin, ideologiaan, alitajuiseen ja tiedostamattomaan. Se kyseenalaistaa positivistisen historiakäsityksen, joka merkitsee ulkopuolelta saneltua objektiivisuutta. Varman tiedon sijasta onkin etsittävä tutkimuskysymysten kannalta hedelmällistä tietoa.” (Emt., 105.) Huomio kiinnittyy kolmeen karikatyyriseen seikkaan: positivistiseen historiakäsitykseen,

ulkopuolelta saneltuun objektiivisuuteen ja varman tiedon sijasta hedelmälliseen tietoon. Ikään kuin historia ei pyrkisi ”hedelmälliseen tietoon”. Tai että se olisi tutkimusotteeltaan ”positivistista” ja sitä hallitsisi ”ulkopuolelta saneltu objektiivisuus”.

On hyvä muistaa, että juuri historia on yksi niistä tieteenaloista, jotka ylipäänsä ovat osallistuneet muistitiedon hyödyntämiseen sekä muistin ja muistitiedon käsitteiden määrittelyyn. Muistilla on sijansa sekä ”history from the below” -liikkeessä (oral history ja mikrohistoria) että kulttuurihistoriassa, mutta muistiin suhtaudutaan edelleen myös kriittisesti. Esimerkiksi Klein (2000, 128) on purkanut muistin erinomaisuutta tai pettävyyttä historian ja teorian välisenä kriittisenä risteyksenä. Itse asiassa muistista on tullut luontoa, kulttuuria ja kieltä yleisempi historian ohessa esiintyvä käsite. Koska historia, kuten muutkin tieteen avainkäsitteet, saa merkityksensä osin vastakäsitteistä ja synonyymeistä, muuttaa muisti myös historian sisältöä. Muisti on käsitetty perinteisesti henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi, mutta sen akateeminen käyttö on laajentunut nopeasti koskemaan niin laajoja sosiaalisia, kulttuurisia ja fyysisiä ilmiöitä, että lukijan tai yleisön voi olla vaikea ymmärtää sitä. Klein ihmettelee muistipuheen puoliuskonnollisuutta, joka ei sovi kriittiselle sekulaarille tieteelle. Muisti näyttäytyy oletetussa historiografisessa kriisissä lähinnä terapeutisena vaihtoehdona historialliselle diskurssille. (Emt., 145.)

Allan Megill (2007) esittää provokatiivisesti, että historia ei ole muistin jatke, vaan pikemminkin se asemoituu muistin vastakohtaksi. Väite perustuu muistiin tiedon luonteena ja historian käsittämiseen tieteenä. Muisti on aina epäluotettavaa, kuten on jopa silminnäkijän kertomus tapahtumista. Muistelijat myös lisäävät kertomaansa asioita ja faktoja, jotka ovat syntyneet vasta tapahtuneen jälkeen. Megill vertaa muistia historiatieteen perustaan eli historiallisiin jälkiin ja historiallisiin lähteisiin. Jälki on menneisyyden elämän jäännös, jota ei ole tarkoitettu esitykseksi omasta ajasta jälkipolville. Lähde sen sijaan on jotain, mikä on tarkoitettu kertomukseksi tai selvitykseksi tapahtuneesta. Lähdettä voisi kutsua myös todistukseksi, ja se perustuu jälkeä enemmän muistiin. Se on jo tulkinta, toisin kuin jälki. Historioitsija käyttää yleensä sekä tahattomia että tarkoituksellisia todisteita osana konstruktiaa menneisyyden tapahtumista, mutta muistilta puuttuu kokonaan jälkien kaltainen objektiivisuuden ulottuvuus. (Emt., 18; 24–26.)¹⁵

¹⁵ Megill (2007) tunnustaa, että muisti on ollut historialle läheinen käsite jo antiikista lähtien. Herodotos torjui ajatuksen, että historian tulisi sulkea muistiesitykset ulkopuolelleen. Muistilla on oma arvonsa, mutta ei historian näkökulmasta arvoa itsessään. Samoin Thukydides katsoi kunniaksensa, ettei kirjoittanut tapahtumista vain ensimmäistä versiota tai antanut omien luulojensa ohjata tulkintaa liikaa. On selvää, että ilman muistia ei olisi historiaa, sillä ilman muistia ihminen ei ymmärtäisi tai osaisi kokea ajan kuluu. (Emt., 18–23.)

Tässä tutkimuksessa selvitetään muun muassa muistinvaraisen tiedon merkitystä osana HS:n historiaesityksiä. Muistiesitysten rooli johdattaa osaltaan pohdintaan historian journalistisen esittämisen eli kansanomaisen historian ja historian-tutkimuksen eroista. Tuon analyysin taustalla on Megillin (2007) käsitys siitä, miten historiallinen muisti on yhteensopiva historian tutkimuksen kanssa. Megill näkee, että historiallista muistia voi tarkastella neljästä näkökulmasta, joista kolme on yhteensopivia historian kanssa. Ensinnäkin muisti – tai tarkemmin muistelijoiden kertomukset tapahtuneesta – voi toimia tutkijan todisteena siitä, mitä objektiivisesti on tapahtunut. Toisekseen muisti voi kertoa tutkijalle siitä, miten muistoistaan kertovat kokivat tapahtumat. Ihanteellisimmillaan noita kokemuksia pohditaan suhteessa tapahtuneeseen tai muihin lähteisiin. Kolmanneksi historiallinen muisti voi olla itsessään historian tutkimuksen kohteena. Tällöin tutkijaa kiinnostaa muistamisen tavat, jolloin tallennetut muistot ovat todisteita. Näin tapahtuneen tai menneisyyden käsittäminen voi olla historiallisen tutkimuksen keskiössä, riippumatta siitä ovatko muistot tarkkoja. (Emt., 29–30.)

Neljäs näkökulma on sen sijaan historian tutkimuksen kannalta ongelmallinen. Kun muistista tulee muistelua (engl. commemoration), se muuttuu perustavanlaatuisesti. Megill (2007) katsoo muistin perustuvan lähinnä yksilöiden tai yksilöistä koostuvien ryhmien henkilökohtaiseen kokemukseen. Näin se voi olla myös tapahtuman tai ilmiön kokeneiden ihmisten jakama. Muisti syntyy enemmän tai vähemmän spontaanisti eletyn kokemuksen muistamisesta. Se on siis kokemuksen sivutuote, kun taas muistelu on jotain nykyisyydestä syntyvää. Muistelu nousee yhteisön tarpeista sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja yhteisyyttä eli lujittaa siteitä menneisyyden tapahtumien kautta (tai pikemminkin menneisyyden tapahtumia koskevien yhteisten representaatioiden kautta). Tällöin muistelu kiinnittyy lähes poikkeuksetta tunteisiin. (Emt., 30–31.) Esimerkiksi Miettusen (2009) mukaan suomalaista kuusikymmenluvun muistelua leimaa sekä pettymys että nostalgia.

Muistin ja muistelun ohella historiaa voi verrata myös traditioon. Kuten muisti, traditio pitää kokea, jotta sen omaksuu. Silti se ei ole vain subjektiivista tai henkilökohtaista. Se on ylisubjektiivista ja ylyksityistä. Traditio ei kanna yksityistä kokemusta, vaan jotain yksilöä laajempaa, millä on kollektiivista merkitystä ja sen olemassaolo ylittää yksilötason. Traditio omaksutaan oppimalla: jokainen yksilö ja sukupolvi ottaa sen itse omakseen. Näin traditio on muistia etäämmällä ja siihen liittyy kokemuksen ohella oppiminen. Historia onkin lähempänä traditiota kuin muistia tai muistelua, mutta traditio ei ole historiaa. Näin Megill (2007) muistuttaa, että historiaa (tutkimuksena) ei pidä sekoittaa tai korvata ”sukulaiskäsitteillä”, jotta historia pystyisi pitämään kiinni kriittisestä tehtävästään. Historiantutkimus ei ole

osa muistitekniistä tai muistelun kulttuuria, eikä sen tehtävä ole ainoastaan vahvistaa olemassa olevaa nykyisyyden kulttuuria. (Emt., 35–36.)

Megill (2007) ottaa esimerkiksi tilanteen, jossa kahden toisistaan poikkeavan väitteen taustalla ovat vastakkain ”muisti” ja ”muisti”. Tällöin ”todellinen historioitsija” voi hyvillä mielin tyytyä vastakkaisiin käsityksiin tai väitteisiin ja todeta kysymyksen ratkaisemattomaksi. Tutkijan tehtävä ei ole artikuloida yhtä yksiselitteistä näkemystä, puhumattakaan konsistentista, johdonmukaisesta teoriasta. Sen historianantaja jättää filosofeille, luonnon- ja yhteiskuntatieteilijöille sekä muille teoreetikoille. Väite, että historiaan kuuluisi menneisyyden tunteminen varmuudella rikkoo historiallisen epävarmuuden periaatetta. Megill varoittaakin historioitsijoita tilanteista, joissa tutkijalla on väitteensä tukena vain huhuja tai uskomuksia, joita ei voi pitää tietona. Aito uskomuskaan ei ole tietoa, jonka tutkija voisi hyväksyä sellaisenaan, punnitsematta sen merkitystä, arvoa ja syntytapaa. (Emt., 2–4, 146–147.)

Jo muistin laajentaminen yksilöiden muistista tai yksilöiden yhteisistä kokemuksista ylisukupolvisen kollektiiviseen muistamiseen vaatii käsitteellistä venyvyyttä. On vaikea nähdä, kuinka 1980-luvulla syntynyt tutkija voisi jakaa 60-lukulaisten tai kokonaisen yhteiskunnan kollektiivista muistia 1960-luvusta. Empiirisesti on selvitetty, kuinka kansalaisten historiakäsityksiin vaikuttavat esimerkiksi ikä, sosio-ekonominen tausta, yhteiskunnallinen asema ja harrastuneisuus sekä monet muut seikat. Jo historian käänteentekevät tapahtumat ja ilmiöt esiintyvät merkityksiltään erilaisina eri sukupolville. (Ahonen 1998, 49.) Muistin käsitteen laajentamisen vaarana on, että lopulta muisti tarkoittaa kaikkea ja ei mitään.

2.3 Historia- ja muistiesitykset mediatutkimuksessa

2.3.1 Median historiaesitykset medioituneessa yhteiskunnassa

Mediaa pidetään nyky-yhteiskunnan ja kulttuurin keskeisenä merkitystenantajana. Sen merkitystä korostetaan usein medioitumisen käsitteellä, jonka käyttö on kiihtynyt etenkin 2010-luvulla. Yleisellä tasolla medioituminen kuvaa todellisuutta, jossa media on entistä mobiilimpaa ja kaiken lävistävää: mediat ovat läsnä niin ihmisten kuin instituutioiden arjessa. (Ks. esim. Ampuja ym. 2014; Seppänen & Väliaverron 2012.) Median historiaesityksiä koskevissa tutkimuksissa korostuu usein medioitumisen kaltainen ajatus median merkityksestä historiamerkitysten luojana, tuottajana

ja muokkaajana. Esimerkiksi Kitch (1999, 121–122) kuvaa, kuinka toimittajista voidaan jo puhua julkisina historiankirjoittajina. Jos tunnustetaan, että toimittajat ovat keskeisesti määrittämässä politiikan agendaa tai ohjaavat jutuillaan ihmisten käsityksiä todellisuudesta, on luontevaa, että tuo rooli heijastuu myös menneisyyttä koskeviin käsityksiin. Yksinkertaistaen toimittajat osallistuvat muistamisen arvoisen ja merkittävän menneisyyden määrittelyyn, jolloin media ja kuluttajat kääriytyvät jatkuvassa dialogissa David Lowenthalin (1985, xv, 198) sanoin ”retrospektion yhtenäistävään verkkoon”. Menneisyys elää, kun sitä juhlistetaan ja muistetaan tai se torjutaan ja sivuutetaan.

Median historiaesityksiä koskevissa teorioissa medioituminen on läsnä ennakkoletuksen kaltaisesti – on sitten kyse perinteisistä journalistisista medioista tai esimerkiksi viihdeteollisuuden tuotteista. Oletuksena on, että medioitumisen myötä erilaiset sanalliset ja audiovisuaaliset viestit sekä mediaympäristöt ja -instituutiot vaikuttavat kansalaisten arjessa entistä voimakkaammin ja syvällisemmin (Railo & Oinonen 2012, 16). Tällöin medioitumisen voi yhtäältä ymmärtää ”yhteiskunnan medioitumiseksi”, jolloin media läpäisee koko yhteiskunnan (Hjavarð 2008). Tällainen ajattelu korostaa mediaa omalakisena tai itsenäisenä instituutionaan, jonka logiikkaan ja toimintatapoihin muiden sosiaalisten instituutioiden on sopeuduttava. Medialla on teknisten edellytyksiensä vuoksi erityistä muokkaamisvoimaa, joka vaikuttaa koko yhteiskunnan tapaan kommunikoida (Hepp 2009, 139). Toisaalta medioituminen on nähty yhtenä globalisaation, yksilöllistymisen ja kaupallistumisen kaltaisena metaprosessina, joka osaltaan vaikuttaa ”demokratiaan, yhteiskuntaan, kulttuuriin, politiikkaan ja muihin elämän ehtoihin pitkällä aikavälillä” (Krotz 2007, 257). Nämä kaksi tapaa Marko Ampuja, Juha Koivisto ja Esa Väliverronen (2014) erottavat vahvaksi (medialogiikka) ja heikoksi (metaprosessi) käsitykseksi medioitumisesta. Näistä molemmista voidaan havaita esimerkkejä myös median historiaesityksiä koskevassa tutkimuksessa.

Ymmärrettävästi historian journalistista esittämistä sivuavien tutkimusten analyttinen mielenkiinto ei kohdistu medioitumiseen, mutta tutkimuksista voi havaita erilaisia tapoja käsittää median rooli historiankirjoittajana. Sanomalehtiä voi esimerkiksi kuvata muistiagentteina erilaisissa muistiyhteisöissä: Halliki Harro-Loit & Anu Pallas (2013) katsovat, että journalismi on pitkälti riippuvainen yhteiskunnan sosiokulttuurisesta rytmistä, mikä on lähellä heikkoa käsitystä medioitumisesta. Uutismediat luovat yhdistelemällä ja muistelemalla historiallista tapahtumakalenteria, mutta journalististen käytäntöjen ohella avaintapahtumien syntymiseen vaikuttavat myös kansalliset tapahtumat ja yleinen poliittinen agenda. (Emt. 17–18; 51–52.) Samassa artikkeliteoksessa Ene Köresaar, Kristiina Määr ja Tiit Kreegipuu

(2013, 93) kuvaavat vuosipäiväjournalismin poliittisen kulttuurin paikaksi. Medialla on rooli kollektiivisen muistin ja kansallisen muistin muokkaamisessa sekä poliittisten prosessien (de)legitimoidessa, mutta se ei ole itsenäinen toimija. Pikemminkin vuosipäiväjournalismin on muun kulttuurin tapaan sekä säännöllistä ja systemaattista että muuttuvaa ja ohimenevää. (Emt. 109.)

Virolaistutkijoiden ohella esimerkiksi Kitch (ks. esim. 2002; 2003; 2004; 2005) on tutkinut vuosipäiväjournalismin keskeisenä merkitysten paikkana. Elokuvat, populaarikirjallisuus ja televisio uudelleentulkitsevat keskeisten kansallisten tapahtumien merkitystä ja käyttävät näitä tarinoita keskustellakseen amerikkalaisista ideoista ja amerikkalaisesta identiteetistä. (Kitch 2002, 44–45.) Erilaisilla medioilla on erilainen rooli, ja esimerkiksi nostalgiset mediatuotteet mahdollistavat amerikkalaisen elämäntavan tuottamisen menneisyyden kautta yhä uudelleen nykyhetkessä (Kitch 2004, 9). Journalismin rooli ei Kitchin (2003, 214) käsityksessä ole vain informaation välittäminen, vaan myös tapahtumien selittäminen ja yleisön rauhoittelu järkyttävien uutisten aikana. Journalistit hyödyntävät symbolisia merkityksiä ja tarinankerronnan eri muotoja, joilla yksittäiset tapahtumat tai faktat asettuvat laajempien merkityssisältöjen osaksi.

Vaikka monet historian mediaesityksiä koskevat tutkimukset korostavat median merkitystä yhteiskunnallisena toimijana, harvassa korostuu medioitumisen vahvan version mukainen uusi yhteiskunnallinen tila (Ampuja ym. 2014). Ilmeisin syy lienee se, että lopulta tärkeää ei ole medioitumisen tapa, vaan historian tai menneisyyden medioitunut läsnäolo ihmisten arjessa. Toisaalta kun ilmiötä tarkastellaan ajassa, tarve korostaa nykyhetken erityisyyttä ei välttämättä ole niin suuri. Pikemminkin korostetaan median merkitystä menneisyyttä koskevien merkitysten tuottajana. Kalelan (2000) termin media näyttäytyy historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessin yhtenä merkittävänä palasena. Tällöin median rooli korostuu muistin politiikan tai historiapolitiikan saralla. Tällainen median merkityksen korostaminen sopii yhteen medioitumisen sateenvarjokäsitteen kanssa. Media on entistä tärkeämpi, jopa ratkaiseva, toimija kaikilla yhteiskunnan ja kulttuurin aloilla (ks. esim. Hepp 2009, 141; Hjarvard 2008, 105). Garde-Hansen (2011, 1) menee niin pitkälle, että kirjoittaa yhteyden historiaan olevan lähes täysin medioitunut. Media – on sitten kyse printistä, televisiosta, elokuvista, valokuvista, radiosta tai internetistä – on ihmisten julkisten ja yksityisten historioiden tallentamisen, luomisen, arkistoinnin ja levittämisen lähtökohta. On yhä vaikeampaa hahmottaa menneisyyttä ilman historian mediaesitysten vaikutusta. Tällaisen vahvan medioitumiskäsityksen mukaan media ja historiallisesti merkittävät tapahtumat ovat erottamattomia.

2.3.2 Media ja kulttuurisen muistin tutkimus

Mediatutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen parissa muisti on saavuttanut vakiintuneen aseman. Lehtisalo (2011a, 56) katsoo, että ”vaeltavat käsitteet” ja tieteenvälisyys ovat näiden tutkimusalojen arkipäivää, mikä on tukenut tutkimussuuntauksen suosiota ja kehittymistä. Myös joukkoviestinnän tutkimus on syntynyt eri säikeistä hakien suuntaansa (Pietilä 1997), joten median ja kulttuurisen muistin tutkimusalojen taustoissa voi nähdä yhtäläisyyksiä. Median ja muistin tutkimus edustaa muistitutkimuksen halbwachsilaista sosiologista perinnettä, joten sillä on kulttuurintutkimuksen ohella myös yhteys perinteisempiin yhteiskuntatieteisiin. Median roolista tai merkityksestä muistitutkimuksen näkökulmana kuitenkin kiistellään: media saatetaan nähdä esimerkiksi tutkimuksen materiaalina, jolloin journalismin roolia ei välttämättä riittävän kattavasti tunnusteta (Zelizer 2008).

Median merkitystä ihmisten menneisyyttä koskevien käsitysten rakentajana korostavat sen kaikenkattavuus ja jokapäiväisyys sekä mediaesitysten toistuvuus ja jatkuva kuluttaminen. Kulttuurisen muistin tutkimuksen tai median ja muistin tutkimuksen oletukset ja tutkimustulokset sopivat hyvin yhteen esimerkiksi Careyn (2009) rituaalisen viestinnän ajatusten kanssa. Merkitykset eivät ainoastaan siirry lähettäjältä vastaanottajalle, vaan kommunikaatiossa on kyse myös olemassa olevien yhteyksien vahvistamisesta, yhteisestä rituaalista, jossa merkityksiä luovat sekä merkitysten antaja että mediatuotteen kuluttaja. Yksinkertaisimmillaan esimerkiksi sanomalehti luo ja ylläpitää yhteisöä viittauksilla jaettuun menneisyyteen. Se luo merkityksiä, jotka ovat tärkeitä tässä ja nyt, mutta myös tulevaisuudessa (ks. esim. Väliaverron 2013; Zelizer 1995). Toimittajat yhdistävät yleisöjä määrittelemällä yhteisiä arvoja. He toimivat myös eräänlaisina historiatiedon portinvartijoina sekä aktiivisina ja dynaamisina agendan luojina (ks. esim. Koljonen 2013, 82–83; Kitch 2000). Näin ollen media osallistuu yhdessä yleisön kanssa kollektiivisen muistin konstruoimiseen ja yhteisten, kansallisten identiteettien luomiseen (Kitch 2002, 47). Yhteisön voi tulkita kertovan yhä uudestaan tarinaansa eli yhtenäistä narratiivia, jotta se ei unohtaisi menneisyyttään (Bellah ym. 1985, 153).

Mediatutkimuksen klassikot (ks. Tuchman 1980; Gans 1980) ovat esittäneet, että journalistit kääntyvät yhä uudelleen kulttuurisesti resonanttien narratiivien puoleen selittääkseen ”päivän” tapahtumia. Samalla itse journalismi tasapäistää toimittajien maailmankuvaa, minkä vuoksi Zelizer (1997, 401–402) kuvaa journalismia ammatin ohella tulkitsevaksi yhteisöksi. Itse asiassa journalismin dokumentaarinen tyyli korostaa toimittajien auktoriteettia menneisyyden tarinan kertojina (Edy 1999, 73), ja journalismin narratiiviset strategiat ylläpitävät sekä vankistavat

tuota auktoriteettiasemaa (Zelizer 1990). Journalismin näkökulmasta kiinnostavia ovat myös tavat, joilla journalismi vahvistaa omaa auktoriteettiaan ja totuudenkertojan asemaansa. Toimittajat saattavat esimerkiksi kirjoittaa ”meistä” ”heidän” sijaan, mikä yhdistää journalisteja yleisöönsä (Kitch 2003b, 196). Myös erilaisten lähteiden käyttö suo toimittajille erityisen tarinankertojan statuksen (Zandberg 2010, 11).

Journalismista sanotaan usein, että se on ”historian ensimmäinen karkea vedos”. Samoin sanomalehden tapahtumien sanotaan mahtuvat 24 tai 48 tunnin sisään. Uutiset sen sijaan luodaan joka päivä uudelleen alati muuttuvassa tilanteessa. Oleellista on, että media valikoi ja luo sitä todellisuutta, millä on merkitystä nykymomentin silmin, mutta se ei tee sitä todellisuudessa 24 tai 48 tunnin tyhjiössä. Pikemminkin journalismille on ominaista jaettujen, joskin illusoristen uskomusten juhlistaminen. Julkaisut sekä radio- ja tv-ohjelmat huomioivat vuosipäivät, toistavat symbolisia tapahtumia ja nostavat esiin yhä uudelleen samoja ihmisiä. Näin ne luovat tulkintojen tasoja, joissa menneisyydestä tulee Kitchin (2002, 61) mukaan kollektiivista muistia, ja toimittajista kulttuurisia johtajia ja (maallikko)historioitsijoita.

Journalismin oletetaan raportoivan ”totuuden” tai sen, miten asiat todella ovat. Journalismia ja mediaa käsittelevät muistitutkijat kuitenkin painottavat, että muun muassa dokumentaarisen tyylin, narratiivisten keinojen, kansallisen peiton ja fyysisen pysyvyyden ansiosta sanoma- ja aikakauslehdet sekä tv-ohjelmat ovat kulttuurisen kommentoinnin ja yhteisönrakentamisen paikkoja. Auktoriteetin ja tulkinnan yhdistelmä antaa medialle mahdollisuuden kertoa yleisölle, mistä amerikkalaisessa (tai suomalaisessa) elämässä on kyse kunakin aikana. (Kitch 1999.)

Kulttuurisen muistin tutkimuksessa ja mediatutkimuksessa on erinomaisia näkökulmia journalismin menneisyysuhteeseen, vaikka ne operoivat muistin eivätkä historian käsitteillä. Merkittävin ero median historiaesitysten tutkimuksella ja kulttuurisen muistin tutkimuksella lienee jo mainittu suhde historiaan. Esimerkiksi Marita Sturken (1997) erottaa toisistaan ”virallisen historiallisen diskurssin” ja kulttuurisen muistin (emt. 2–4), mutta kirjoittaa heti perään, että kulttuurinen muisti on sekoittunut tai sotkeutunut historiaan. Monissa tapauksissa eroa historiaan on Sturkenin mukaan turha tehdä, mutta joskus historian ja kulttuurisen muistin erottaminen on tärkeää poliittisten tarkoitusten – tai muistin poliittisen luonnon – ymmärtämiseksi. (Sturken 1997, 3–7.)

Yhtäläisyyksiä löytyy siinäkin, kuinka kulttuurinen muisti muodostuu esimerkiksi (populaari)kulttuurin tuotteiden ja muistin teknologioiden välityksellä. Sturkenin (1997, 1–2) lista kulttuurisen muistin tuotteista muistuttaa Ahosen (1998, 17, 25)

listausta historiakulttuurin tuottajista tai toimijoista. Kulttuurinen muisti kytkeytyy populaarikulttuurin historiaesitysten kautta historialliseen narratiiviin julkisessa tilassa. Se manifestoituu esimerkiksi mediassa, kuvissa sekä julkisessa muistamisessa sen monissa muodoissa. Sturken (1997, 3–10) korostaa fyysisten monumenttien lisäksi muistamisen tapoja tai muistitekoja. Kukkien asettaminen muistomerkin juurelle tai hiv/aidsin uhrien kunniaksi kudottava muistotäkki (Aids Memorial Quilt) edustavat muistin politiikkaa. Taide, mainokset, muistonauhat, televisio-kuvat, valokuvat, jopa ihmisten ruumiit voivat toimia muistin teknologioina. Niille ominainen kryptisyys ”estää niitä sopimasta siististi historiallisen diskurssin perinteisiin narratiiveihin” (emt., 3). Muisti ja muistituotteet ovat alati muuttuvia, ne liikkuvat kontekstien ja merkitysten välillä.

Kulttuurisen muistin ja historian välille on luotu vastakkainasettelua myös suhteessa ihmisiin, jotka ovat eläneet ja todistaneet oman aikansa tapahtumia. Sturken kuvaa ”perinteisen” historian suhdetta näihin ihmisiin paradoksaaliseksi. Selviytyjät tai tapahtumien pyörteisiin joutuneet ”häiritsevät tietyn historian ratkaisemista”. Tässä Sturken käyttää englannin kielen sanaa ”closure”, minkä voi kääntää myös sulkemiseksi tai lopettamiseksi. Aktiivinen muistaminen siis estää historiaa lukitsemasta tulkintaa. Tästä johtuen historia toimii Sturkenin mukaan tehokkaammin, kun historian toimijat (”agentit”) ovat kuolleet. Omana aikanaan kuitenkin aikalaiset ja historiallisten tapahtumien selviytyjät ovat usein kulttuurista auktoriteettia ja arvoa omaavia hahmoja. Heidän tarinansa artikuloituu usein representatation prosessien kautta. (Sturken 1997, 5.) Sellaisina voidaan pitää kuvaa tai mediaa, sillä yhä useammin kuva menneisyydestä on medioitunut. Medioituneen muistin jälki on monikerroksinen. Garde-Hansenin (2011, 3) mukaan se on kolmiportainen: todistajat (”witnesses”) kertovat tarinansa mediassa (in media), mitä media todistaa (by the media) ja katsojat median kautta todistavat (through the media).

Kulttuurisen muistin tutkijat ovat usein kiinnostuneita muistijäljistä ja muistamisesta, jolloin kysymys totuudesta on irrelevantti tai kaukainen – toisin kuin poliittisuus tai intentionaalisuus. Muistaminen on historiaa lähempänä yksilöitä ja instituutioita, joilla on osansa nykyhetkessä ja halu vaikuttaa menneisyyttä koskeviin merkityksiin. Ei tarvitse tehdä kovin suurta käsitteellistä loikkaa, että tällainen lähestymistapa ymmärrettäisiin lähihistorian tutkimuksena, jossa historioitsijan huomio kiinnittyisi tapahtuneen verifioimisen sijaan kertomuksiin, niiden vaikutukseen tai muistamisen muotoihin. Kulttuurisen muistin tutkimus muistuttaa paikoin erilaisesta käsitteenmuodostuksesta huolimatta historiantutkimusta, jonka ytimessä on tapahtuneen tai menneisyyden käsittäminen ja muistamisen tavat, ei tapahtumien todentaminen (vrt. Sturken 1997, 9; Megill 2007, 29–30).

2.3.3 Suomalaisia näkökulmia median historiaesityksiin

Mediaa ja historiaa käsitteleviä tutkimuksia kuvaa edelleen hyvin monitieteisyys, jolloin tutkijan tausta vaikuttaa tapaan tarkastella ja teoreettisesti kehystää tutkittua ilmiötä. Suomessa mediaa ja historiaa on käsitelty historian tutkimuksen lisäksi laajasti ymmärrettyinä mediatutkimuksen parissa. Ylipäätään Salokangas (2012, 39–40) arvioi, että mediasta on tullut kotimaisessa tutkimuksessa aikaisempaa tärkeämpi lähde ja tutkimuskohde. Näistä suomalaisista tutkimuksista voidaan karkeasti hahmottaa kolme toisistaan jonkin verran poikkeavaa tutkimussuuntausta, joissa kaikissa media ja historia risteävät:

- 1) Tutkimukset, joiden kohteena on median historiaesitykset.
- 2) Tutkimukset, joiden kohteena on median historia (eli mediahistoria).
- 3) Tutkimukset, joissa mediaa hyödynnetään historian tutkimuksen aineistona.

Kaikki kolme tutkimustapaa ovat mahdollisia sekä historian että mediatutkimuksen parissa, mutta perinteinen mediahistoria on niistä selkein tieteenalojen risteyskohta. Sekä historian tutkijat että mediatutkijat ovat kirjoittaneet historiateoksia, joiden huomio on esimerkiksi tietyn median menneisyydessä. Tämän ohella etenkin historian tutkijat ovat hyödyntäneet mediaa historian tutkimuksen aineistona. Erkki Railo ja Paavo Oinonen (2012) painottavat, kuinka tässä menneiden tapahtumien rekonstruointiin pohjautuvassa traditiossa suhtaudutaan tiedotusvälineisiin tutkimuksen materiaalina hiukan epäillen. Jos tiedotusvälineitä kuitenkin hyödynnetään, kiinnostuksen kohteena on tietyn tiedotusvälineen tulkinnat tai sen vaikutus muiden yhteiskunnallisten instituutioiden toimintaan – esimerkiksi puoluelehden vaikutus puolueeseen. (Emt., 16.)

Railon ja Oinosen kokoama teos *Media historiassa* (2012) kuvaa hyvin nyky-suuntausta, jossa mediaa ja historiaa käsittelevät sekä mediatutkijat että poliittisen historian tutkijat. Journalismin oppiaineen parissa mediahistoriaa tutkinut Salokangas (2012, 37–40) katsoo, että institutionaalisen historian rinnalle on kasvanut kulttuurihistoriallisen mediatutkimuksen traditio, jonka myötä esimerkiksi sukupuoli, kaupallisuus tai kuluttajuus ovat relevantteja mediasisältöjen tarkastelutapoja. Tämä traditio laajenee mediahistoriasta kohti mediatutkimusta sekä kulttuurisen muistin tutkimuksen traditiota, joka toimii historian, mediatutkimuksen, mediakulttuurin ja kulttuurintutkimuksen välimaastossa. Sen kiinnostuksen kohteena voi olla median historia, mutta kasvavissa määrin myös median historiaesitykset.

Tähän tutkimussuuntaukseen voidaan laskea esimerkiksi Anu Koivusen (2003), Mari Pajalan (2006), Laura Saarenmaan (2010) ja Anneli Lehtisaloon (2011b) väitöskirjat. *Media historiassa* -teoksessa tämä uudempi suuntaus näkyy Pajalan (2012) ja Saarenmaan (2012b) artikkeleissa. Pajala (2012) käsittelee televisiota juuri kulttuurisen muistin mediana. Itsenäisyyspäivän televisio-ohjelmiston kautta televisio näyttäytyy kulttuurisena instituutiona, joka ”on edesauttanut itsenäisyyden ja sotien välisen yhteyden muodostumista”. (Emt., 143.) Saarenmaa (2012b) sen sijaan nostaa esiin Smp:n helsinkiläistä edustajaa Leena Willbergia koskeneen *Me naiset* -lehden artikkelin vuodelta 1968 ja tarkastelee sen tuottamia merkityksiä suhteessa poliittisen historian luomaan kuvaan 1960-luvun lopusta. (Emt., 163–164).

Median ja historian kentällä vaikuttaa myös audiovisuaaliseen kulttuuriin keskittyvä *Lähikuva*-julkaisu. *Lähikuvan* mediahistoriallisissa ja kulttuurihistoriaa koskevissa artikkeleissa on korostunut juuri Salokankaan (2012) mainitsevat puolet kuten kaupallisuus ja sukupuoli. Viime vuosina artikkeleissa on käsitelty esimerkiksi naisten humalaa suomalaisessa 1950–1960-lukujen elokuvissa (Kuusi 2008), Suomen hygieniamainonnan kulttuurihistoriaa 1960–1970-luvuilla (Saarenmaa 2012a) sekä Audrey Hepburnin 50-luvun muotitähteyttä aikalaistekstissä (Möttölä 2010). *Lähikuvan* julkaisuista voi nostaa esiin esimerkiksi Heidi Kurvisen (2011) artikkelin toimittajuuden ja sukupuolen sidoksista vuonna 2009 esitetyssä historiallisessa tv-sarjassa *Utishuone*. Kurviselle sarja on kohtaamispaikka, jossa menneisyys ja nykyisyys kietoutuvat yhteen. Tv-ohjelmassa ei ole kyse vain representaatiosta, vaan historiallisen ymmärryksen neuvottelun paikasta, joka mahdollistaa nykyisyydestä nousevien sosiokulttuuristen ongelmien tutkimisen ja menneisyyden kritisoimisen nykypäivän silmin ja nykyisyyden tulkitsemisen historiakäsitysten kautta. Tv-sarja tuottaa myös historiakuvia, sillä televisio on yksi nykyihmisten historiakäsityksiä muokkaavista välineistä. (Emt., 8–9, 20–21.) Kurvinen (2011) operoi selvästi historiatieteen käsittein, mikä on tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoista.

Harva suomalaistutkija on tarkastellut journalistisia historiaesityksiä. Suurin osa median historiaesityksiä koskevista perusteellisista tutkimuksista käsittelee muita medioita kuin journalistisia medioita (ks. esim. Lehtisalo 2011b; Koivunen 2003). Lindgren (2012) on tutkielmassaan käsitellyt itsenäisyyspäivinä esitettyä historiaa kolmessa sanomalehdessä vuosina 1967–2007. Tuo tutkimus nojaa historialliseen tulkintakehykseen, mutta samaan aikaan se tunnistaa sanomalehtien historiajutut historiaesityksiksi. Journalismin historiaesityksiä ei olekaan mielekästä erottaa täysin erilliseksi kategoriaksi muista historiaesityksistä. On selvää, että historian journalistinen esittäminen ei ole sama asia kuin historiantutkimus, mutta näillä yhteis-

kunnallisen tiedon muodoilla on yhteisiä piirteitä historian julkisina esityksinä. Ne molemmat esimerkiksi osallistuvat historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin (Kalela 2000), jos tätä käsitettä halutaan käyttää.

2.4 Tasapainottelua mediatutkimuksen ja historiateorian traditioiden välillä

2.4.1 Journalismi, journalistiset käytännöt ja uutinen

Tässä tutkimuksessa korostuu journalismi yhtenä median historiaesitysten osana. Erona kulttuurisen muistin tai mediatutkimuksen tutkimussuuntauksiin on se, kuinka historian journalistiset esitykset erotetaan muista populaarihistorian mediaesityksistä kuten romaaneista, tv-sarjoista ja elokuvista, joiden syntyminen tapa ja motiivi ovat erilaiset. Vaikka fiktiivisillä kerronnan lajeilla on yhtäläisyyksiä journalismin kanssa, erottuu journalismin tiedon intressi ja tiedon tuottamisen tapa selvästi muista kansanomaisen historian lajeista. Journalismi on fiktiosta erottautuva yhteiskunnallisen tiedon tuottamisen muoto.¹⁶

Journalismi on joukkoviestinnän tiedon tuottamisen tapa, jota voi kuvata tosiasiapohjaisten esitysten kokoamisena, muokkaamisena ja esittämisenä joukkotiedotusvälineiden avulla (Hemánus 1990, 14). Sosiologisesti nyky-yhteiskuntaa voi kuvata välineiden sidostamaksi yhteiskunnaksi, jolloin joukkoviestintä on massamittaakavainen mediumi, jossa korostuu yhteiskunnallistamisen funktio: journalismi asettaa suuren määrän ihmisiä keskinäisiin kosketuksiin ja kanssakäymiseen (Pietilä 2012, 298–299; Pietilä & Sondermann 1994, 38, 46). Mediatutkimuksen näkökulmasta journalismia voi luonnehtia taidoksi kuvata ja tulkita todellisuutta. Heikki Luostarinen (2002) kirjoittaa: ”Kyse on edelleen ajankohtaisten, tosiasiapohjaisten ja yhteisöllisesti merkityksellisten asioiden välittämisestä tietystä julkisuudessa.” (Emt., 28.) Välittämisen ohella voidaan puhua tuottamisesta, mutta se ei muuta perusajatusta.

¹⁶ Uutista ja journalismia voi kutsua erityiseksi tiedon tuottamisen järjestelmäksi, joka on muotoutunut ajan myötä yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten virrassa. Tuchman (1980) kutsuu uutista ”tiedoksi” (engl. knowledge) tai ”yhteiskunnalliseksi resurssiksi” (engl. social resource), Schudson (2003a) ”julkiseksi tiedoksi” (engl. public knowledge). Tässä tutkimuksessa jatketaan tätä perinnettä tunnistamalla journalismi yhteiskunnallisen tiedon muodoksi.

Luostarisen (2002) tiivistyksen voi hajottaa osiin. Ensinnäkin journalismin liikkumatila on kasvanut ja kasvaa perinteisen uutisjournalismin kehyksistä. Ajankohtaisuus on paljon enemmän kuin vain ”päivän tapahtumat”, sillä se tarkoittaa 24 tai 48 tunnin aikaikkunan sijaan ”ihmisten elämässä kunakin hetkenä merkityksellisiä asioita” (emt., 28). Toisekseen tosiasiapohjaisuus ei tarkoita ”objektiivisuutta”, jos objektiivisuus ymmärretään henkilökohtaisista näkemyksistä tai asenteista riippumattomaksi yleispäteväksi tiedoksi. Toimittajan suhde maailmaan on aktiivinen ja journalismiin liittyy kyky nähdä ja tulkita asioita uudelleen. Journalismi voi lainata ilmaisutapoja niin tieteeltä kuin taiteelta, eikä se ole rajoitettu faktojen välittämiseen. Jo eri välineiden erilaiset tavat yhdistää kuvaa, tekstiä ja ääntä johtavat erilaisiin luoviin ilmaisutapoihin. Kolmanneksi journalismin tulee olla kiinnostavaa ja merkityksellistä, jolloin merkityksellisyys määrittäytyy ”kovan” ja ”pehmeän” sijaan yleisön, yhteisön ja julkisuuden monimuotoistuneiden elämäntyylien ja identiteettien mukaan. Journalistiset jutut tehdään aina jollekulle. Journalismia tekevät ihmiset pyrkivät tekemään merkityksellistä sisältöä vähintään kuvitellulle yleisölle. (Emt.)

Toimittajia voi toimijoina kutsua Herbert Gansin (1980, xiv) tapaan – monien muiden asioiden ohella – symbolisten kuluttajatuotteiden tuottajiksi. Journalistiset tuotteet syntyvät journalististen käytäntöjen mukaan. Noilla käytännöillä voidaan tarkoittaa laajasti niitä periaatteita, jotka vaikuttavat siihen, kuinka journalistit todellisuutta esittävät ja tulkitsevat. Useat yhteiskunnalliset, poliittiset ja taloudelliset tekijät rajoittavat toimittajien työtä (Manoff & Schudson 1987, 5), mikä vaikuttaa siihen, millainen yhteiskunnallisen tiedon (Tuchman 1980) tai julkisen tiedon (Schudson 2003b) muoto uutinen on.

Tässä tutkimuksessa journalistiset käytännöt ymmärretään laajasti. Nuo käytännöt eivät tarkoita vain journalistista työtä, eivätkä tekemisen ”teollistumista” tai kiirettä, vaan myös niitä käytäntöjä ja kerronnan tapoja, joiden vuoksi journalismi on omanlaisensa tiedon tuottamisen muoto. Journalismia ja sen käytäntöjä on kuvaavaa tarkastella sen saaman kritiikin perusteella. Michael Schudson (1978) jakaa kritiikin kolmeen: 1) uutisjutun sisältö nojaa valikoimaan huomattavia poliittisia olettamuksia, 2) uutisjutun muoto määrittää sisältöä eli sisältää oman vääristymänsä ja 3) itse uutisten valikoimisen prosessi luo todellisuudesta kuvan, joka vahvistaa virallisia näkökantoja. (Emt., 184–185.) Kaikki nämä (käytännöt) korostavat journalismin roolia vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen osana. Usein joukkoviestimiä kutsutaan ”vallan vahtikoiraksi” tai ”neljänneksi valtiomahdiksi”, mutta media-tutkijat korostavat enemmän journalismin roolia julkisessa keskustelussa alustana

ja resurssina, sillä media on yhteiskunnan osa, eikä se tarkastele asioita ulkopuolisena. Valtaa ei voi ainoastaan vahtia, jos on yksi vallankäyttäjistä.

Gaye Tuchman (1980) kuvaa uutista vallitsevan olotilan, *status quon*, uudelleen-tuottajaksi. Uutinen on sosiaalinen ja kulttuurinen resurssi yhteiskunnallisille toimijoille samaan aikaan kun se hyödyntää olemassa olevia sosiaalisia ja kulttuuri-sia resursseja, jolloin se pahimmillaan kätkee sosiaalista todellisuutta sen sijaan että paljastaisi sen. Tuchman painottaa monien muiden tutkijoiden tapaan, että journalismi on sidottu ”virallisiin” lähteisiin tai ainakin se palaa tiettyihin lähteisiin tuottaakseen tietoa yhteiskunnasta. Uutisverkko ja uutiskriteerit (uutisellisuus) nojaavat legitimoituihin instituutioihin. Ja kun toimittajat itse pyrkivät legitimoimaan oman paikkansa suhteessa vallitseviin instituutioihin, vahvistuvat myös olemassa olevat rakenteet. Siksi journalismi on viritetty tietynlaiselle sosiaa-lista todellisuutta kuvaavalle taajuudelle. Tuchman käyttää uutisista ikkuna-metafora korostaakseen uutisen rajallisuutta todellisuuden esittämisen muotona. Uutiskehykset samanaikaisesti tuottavat ja rajoittavat merkityksiä. (Emt., 209–216.)

Tämän tutkimuksen empiirinen aineisto muodostuu tuhansista journalistisista jutuista, joita voi hyvin yleisesti uutistutkimuksen hengessä nimittää uutisiksi. Uutinen on journalismin perusmuoto ja instituutio kuten sanomalehtikin. Sillä on vakiintunut asema yhteiskunnassa ja mediassa – sekä vakiintunut paikka media-tutkimuksessa ja journalismin tutkimuksessa. Uutisen merkitys on kulttuurinen. Se kantaa merkityksiä ihmisille, jotka ovat valmiita vastaanottamaan ja käsittelemään tietoa, mutta tuon tiedon välittyminen ja vaikutus on aina hienovaraista. (Schudson 2003a, 63.) Journalistinen juttu, uutinen, ilmentää sanomalehden valtaa historiaan, joka on valtaa tietoon, ilmiöiden ja asioiden kuvaamiseen sekä identiteettien rakentumiseen.

Uutinen ei ole ”todellisuuden peili”, vaan esitys eli representaatio maailmasta. Ja kuten kaikki representaatiot, se on valikoiva eli ihmisten tuottama. Journalistit luovat, eivätkä vain raportoivat. He valikoivat, korostavat, kehystävät, sävyttävät ja muotoilevat maailmaa, joka muodostuu oikeista ihmisistä ja oikeista tapahtumista. (Schudson 2003a, 2.) Washington Postin kolumnisti David Broder muistutti jo 1980-luvulla, että postiluukusta kolahtava lehti on aina ”puolueellinen, hätköity, vaillinainen, pakostakin jonkin verran virheellinen ja epätarkka hahmotelma joistain niistä asioista, joita olemme kuulleet viimeisen 24 tunnin aikana – vääristynyt huolimatta parhaista yrityksistämme eliminoida vakavat vinoumat, juuri sen tiivistämisen prosessin ansiosta, joka mahdollistaa lehden nostamisen kotiovelta ja lukemisen noin tunnissa”. (Emt., 33.) Toimittajat tietävät, että journalismin kuva maailmasta ei ole virheetön.

Uutistutkimuksessa on kiinnitetty paljon huomiota journalismin rakenteisiin ja niiden vaikutukseen journalismin sisältöön. Kulttuurinen näkemys sen sijaan korostaa journalismin tarinallisuutta. Nämä puolet eivät ole toisilleen vastakkaisia, mutta analyttisesti ne ovat erilaisia. Journalismi tekee politiikan tai kadun tapahtumista sekä rakenteellisista muutoksista merkityksellisiä tarinoiden kautta. Kulttuurisesti tarkastellen tarinoiden kertominen on journalistin ammatti. Tarinoita kerrotaan tynnyttämiseksi, elävöittämiseksi, kunnioittamiseksi ja muistamiseksi, jopa rohkaisemiseksi. Toimittajat kertovat tarinoita kilpailullisesti, pystyäkseen kertomaan tunnetuista tapahtumista kollegoitaan paremmin. Erilaiset näkökulmat ja tarinan kehukset herättävät yleisössä erilaisia tunteita. (Schudson 2003a, 181–182.) Erilaiset mediat kertovat erilaisia tarinoita riippuen siitä, millaisena ne näkevät maailman ja yleisönsä. Esimerkiksi laatuilehdiksi kutsutut sanomalehdet uutisoivat samoista tapahtumista eri tavoin kuin aikakauslehdet tai iltapäivälehdet (Hallin 1987). Samoin Helsingin Sanomat uutisoi eri tavoin kuin Ilta-Sanomat tai Iltalehti, vaikka erot olisivat joissakin yksittäisissä tapauksissa häilyviä.

Tutkittaessa journalismin historiaesityksiä tulee ymmärtää, millainen tiedon muoto journalismi on. Journalismilla on erilaisia tehtäviä, jotka näkyvät erilaisten medioiden ohella jo sanomalehden eri osissa eri tavoin. Jopa yksittäisten juttujen tasolla voi olla vaikeaa nimetä, mikä juuri tämän jutun tehtävä yksiselitteisesti on, mutta lähtökohtaisesti julkaisemiselle on aina jokin motiivi, joka linkittyy yleisöön ja sen palvelemiseen. Samoin journalistiset kriteerit ja tuotantoprosessit vaihtelevat, mutta ne perustuvat (ainakin länsimaisissa laatuilehdissä) yleisesti tunnustettuihin käytäntöihin, jotka ohjaavat journalistista tekemistä. On ehkä paradoksaalista, että medioitumisen myötä medioista on tullut entistä merkityksellisempiä, mutta samaan aikaan väitellään perinteisen joukkoviestinnän merkityksestä. Usein puhutaan jopa journalismin kriisistä. Joka tapauksessa joukkoviestinnällä on erityinen rooli yhteiskunnallisena instituutiona, ja tuon roolin turvin se määrittää yhä uudelleen sitä ympäröivää todellisuutta, jonka kanssa se on vuorovaikutuksessa.

2.4.2 Journalismi, historia ja yhteisön vahvistaminen

Journalismia voidaan tietyn rajoittein kutsua professioksi erotuksena ”mistä tahansa ammatista” eli ei-professioista tai vähemmän-professioista. Profession perusta on spesialisoitunut ja institutionalisoitunut tieto ja taito, jonka perusta on erilainen ja riippumaton muista professioista. Tämä tarkoittaa perinteisesti omaa yliopistokoulutusta ja -tutkimusta, vaikka erottuminen muista ammateista ei sitä

käytännössä vaadi. Sen sijaan profession suorituksen kelpoisuutta pitäisi pystyä arvioimaan markkinamenestyksestä riippumatta – on sitten kyse lääkärin tekemästä leikkauksesta, lakimiehen käsittelemästä tapauksesta tai vaikka toimittajan tekemästä jutusta. (Pietilä 2012, 9–10, 22.) Englanninkielisessä tutkimuksessa journalismi on perinteisesti ”profession”, mutta se ei aina tarkoita Kauko Pietilän (emt.) tarkoittamaa professiota, jopa päinvastoin (ks. esim. Schudson 1978, 8–9). Silti toimittaja asettuu yhteiskunnallisiin hierarkioihin omalle paikalleen, ja journalismille asetetaan tehtäviä, jotka eivät palaudu markkinalogiikkaan tai tavaroiden ja hyödykkeiden tuottamiseen.

Tutkimuksissa journalismia ja journalisteja ammattiryhmänä määrittää usein keskiluokkaisuus. Toimittajat on nähty markkinatalouden kannattajina, liberaalin keskiluokan jäseninä, joiden sitoutuminen legitimoituihin instituutioihin sulkee osan yhteiskunnasta ulkopuolelleen. (Ks. Gans 1980; Tuchman 1980; Schudson 1978.) Gans (1980, 284) katsoo journalistien sijoittuvan heti ylimpien luokkien alapuolelle, minkä vuoksi katse ylöspäin on tarkempi kuin keski- tai alaluokkaan, kun toimittajat puolustavat ajatustaan hyvästä yhteiskunnasta. Nykyisin toimittajia ei pidetä näin selkeästi keskiluokkaisina tai ylemmän keskiluokan edustajina. Esimerkiksi Mark Deuzen (2005) mukaan siirtyminen korkeasta notkeaan moderniin pakottaa toimittajat tarkastelemaan paikkaansa uudelleen.

Deuzen (2005, 455) mukaan journalismia ammattina on syytä lähestyä ideologian näkökulmasta. Se on ”sosiaalinen sementti”, joka sitoo toimittajia sosiaalisena tai yhteiskunnallisena ryhmänä. Esimerkiksi Zelizerin (2004) mukaan journalistien ammatillinen ideologia näkyy siinä, kuinka toimittajat hyödyntävät kollektiivista tietoa tullakseen ryhmän jäseniksi ja pysyäkseen sellaisina. Toimittajat itse korostavat journalismin informatiivisuutta, yhteiskunnallista tehtävää ja työn rationaalisia puolia tuotosten mielihyvähoukutusten, viihdyttämisen tai yksinkertaisesti affektiiivisten elementtien sijaan. (Emt., 101–103, 112.) Myös Deuze (2005, 448) huomioi, kuinka toimittajat ja tutkijat palaavat usein sellaisiin arvoihin kuin ”reiluus”, ”ammatillinen etäisyys” tai ”puolueettomuus” (uudelleen)legitimoidakseen journalismin paikkaa. Toimittajat itse haluavat nähdä itsensä autonomisina ja puolueettomina julkisen hyvän palvelijoina. Deuzen mukaan journalismin muutos, toimittajien vallan jakautuminen ja uutistyön prekaarisuus saattavat kuitenkin olla johtamassa journalismin itseymmärryksen muutokseen ja mahdollisesti ”notkeaan journalismiin”. (Ks. Deuze 2009; 2008; 2005, 458.)

Anu Kantola (2013; 2011) on tutkinut, kuinka suomalaisessa (politiikan toimittajien) toimittajakunnassa muun muassa Deuzen kuvaama muutos ja journalismin muuttuva eetos koetaan. Kantola jaottelee toimittajasukupolvet karkeasti iän

mukaan korkeisiin, notkistuviin ja notkeisiin. 1960- ja 70-luvuilla alalle tulleet ”korkean modernin” toimittajat korostavat vanhoja laatukriteereitä, pitkäaikaisia suhteita lähteisiin ja yhteiskunnallista relevanssia. Tämä ryhmä suhtautuu kriittisesti tabloidisaatioon ja median viihteellistymiseen. 1980-luvulla työelämään tulleet, yliopistossa koulutetut ”notkistuvat modernit” työskentelevät ristipaineessa, jossa he korostavat objektiivisuutta tai puolueettomuutta, mutta hyväksyvät kerronnallisuuden ja tabloidikriteerien merkityksen. He katsovat olevansa journalismin ammattilaisia. Tuorein toimittajapolvi, ”notkean modernin” toimittajat, ovat tehneet muutoksesta hyveen. He toivovat journalismin laskeutuvan tavallisten ihmisten tasolle, jolloin ”journalistien pitää lähteä mukaan yhteiskunnan muutokseen sekä tuottaa kiinnostavia ja räväköitä näkökulmia ja mielipiteitä” (Kantola 2011, 140). ”Notkeus” kuvaa journalismin puitteiden näkökulmasta etenkin uutistyöskentelyn joustavuuden ja moniosaamisen lisääntymistä, mutta myös toimittajien omaa eetos, joka on muutoksessa.

Journalismin kriisi tai median murros ovat iskusanankaltaisia tulkintoja 2000-luvun journalismin muutosvaiheesta. Journalismi muuttuu, mutta monet journalismia koskevat asiat pysyvät. Esimerkiksi Deuze (2005, 2008) viittaa tutkimuksissaan Careyn, joka on erotellut viestinnän siirto- ja rituaalimallin. Deuzen notkea journalismi toimii verkostoyhteiskunnan palveluksessa, kunnioittaa kuluttajakansalaisen oikeutta (ja etuoikeuksia) luoda omia uutisiaan ja ”intohimoisesti puolustaa sen roolia, Careyn sanoin, yhteiskunnan oman sisäisen keskustelun vahvistajana” (Deuze 2008, 848). Notkeus on siirtymä (journalistien määrittämien) ihmisille tärkeiden asioiden kertomisesta kohti Careyn ideaalia. Deuze lainaa Careyn tekstiä: ”Journalismi on toinen nimi demokratialle, tai tarkemmin sanottuna, demokratiaa ei voi olla ilman journalismia. Journalismin käytännöt eivät ole itseään oikeuttavia, vaan oikeutus tulee pikemminkin yhteiskunnallisista vaikutuksista, joita se synnyttää eli demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen perustasta.”¹⁷

Carey (2009) siirsi rituaalimallillaan keskustelua mediasta viestin välittämisenä (siirtomalli) kohti mediaa yhteisöä vahvistavana, sisäisenä viestintänä. Siirtomallia edustavat käsitteet kertominen, lähettäminen, välittäminen tai ”tiedon antaminen toisille”. Metaforisesti sitä kuvaavat maantiede ja kuljettaminen (engl. transportation). Käsitys syntyi löytöretkien aikaan, jolloin kuljettamisessa oli kyse

¹⁷ ”Journalism is another name for democracy or, better, you cannot have journalism without democracy. The practices of journalism are not self-justifying; rather, they are justified in terms of the social consequences they engender, namely the constitution of a democratic social order.” Carey, James (1996). *Where journalism education went wrong*. Presentation at the 1996 Seigenthaler Conference at the Middle Tennessee State University, U.S. (Deuze 2008.)

etenkin jumalan sanan viemisestä pakanallisille alueille. Medioiden kehittymisen myötä viestintään tuli uusi ulottuvuus. Teknologia nousi keskiöön, jolloin kommunikaatio oli tehokkaampaa esimerkiksi lennättimen avulla kuin liikkumalla. Kristillinen viesti siirtyi yhä nopeammin ja pidemmälle ylittäen ajan ja paikan rajoitteet. (Emt., 12–15.)

Rituaalinen käsitys kommunikaatiosta on vielä siirtomallia vanhempi, jopa arkaainen. Rituaalia edustavat käsitteet jakaminen, osallistuminen, järjestäytyminen, toveruus ja ”yhteisen uskon omistaminen”. Tämä käsitys hyödyntää ikäikaista identiteettiä ja englanninkielisten sanojen ”commonness” (yleisyys), ”communion” (ehtoollinen), ”community” (yhteisö) ja ”communication” (kommunikaatio) yhteisyyttä. Kommunikaation rituaalimallin ytimessä ei ole viestin laajentaminen tilassa (valta ja kontrolli), vaan yhteisön ylläpitäminen ajassa (seremonia) – ”ei tiedon välittäminen, vaan yhteisten uskomusten representoiminen”. (Carey 2009, 12–15.)

Careyn (1998, 44–45) idean ytimessä on, että journalismi tuottaa kansalaisille merkitysten virran, jota yleisö hyödyntää omassa arjessaan rakentaessaan ja ylläpitäessään kulttuurisia yhteyksiään. Median jokapäiväinen kulutus on – hieman samaan tapaan kuin esimerkiksi kansakunnan yhteinen historia – yksi kansaa yhteen sitova tekijä. Se sitoo ihmiset yhteen ”kuviteltuna yhteisönä” (Anderson 2007). Carey (2009) hyödyntää uskonnollisia käsitteitä, sillä rukous, seremonia tai veisu tukevat metaforisesti ajatusta yhteisön ideaaleista ja niiden ruumiillistumisesta materiaalisessa muodossa. Kyse voi olla myös tanssista, leikistä, arkkitehtuurista, uutisjutuista tai puheenparsista, jotka luovat keinotekoista, mutta todellista sosiaalista järjestystä. (Emt., 15.)

Tässä tutkimuksessa HS:n historiaesityksiä tutkitaan empiirisesti median siirtomallin mukaisesti, mutta historian journalistista esittämistä tarkastellaan myös rituaalimallin näkökulmasta. Siirtomallissa sanomalehti nähdään uutisten ja tiedon välittäjänä, joskus viihteenä. Tällöin tutkitaan sanomalehden tekstejä ja niiden sisältöjä, mutta tekstien vaikutuksia yleisön käsityksiin voi vain arvailla. Rituaalimallin mukainen pohdinta täydentää tekstien tutkimista, sillä se tarjoaa toisenlaisen näkökulman esimerkiksi sanomalehden jokapäiväiseen historiaan. Careyn (2009) mukaan uutiset eivät opeta välttämättä mitään uutta, vaan ne esittävät ja vahvistavat tietynlaista maailmankatsomusta. Uutisten lukeminen on – samaan tapaan kuin uskonnolliset rituaalit – itsessään tyydyttävää, vaikka ei aina mieluisaa. (Emt., 16–17.)

Ritualistinen käsitys ei ole aivan vieras myöskään historian tutkimukselle ja historioitsijoille. Heikki Ylikangas (2015) tulkitsee, että toistaiseksi historiankirjoitus on

tärkeiden käännekohtien osalta edelleen eri maissa voittopuolisesti kansallismielistä. Historiankirjoittajat haluavat käydä ”kunnan kansalaisista”, minkä vuoksi kansallisen yhtenäisyyden paine korostuu repivien riitojen sijaan. Yhdet tulkinnat korostuvat ja poikkeavia tulkintoja karsastetaan. Historiaan vedotaan ja historiantutkimusta käytetään, kun haetaan oikeutusta teoille. Historiaa ylipäätään käytetään olemassa olevien liikkeiden ja pyrkimysten tukemiseen ja vastustamiseen. Esimerkiksi Suomessa jatkosodan aikana tunnettuja historioitsijoita valjastettiin tukemaan sodan päämääriä. (Emt., 37–39, 227–228, 231.)

Historiaan sopii Careyn (2009, 19, 23–24) kuvaus kommunikaatiosta symbolisena prosessina, jossa todellisuutta tuotetaan, ylläpidetään, korjataan ja muutetaan. Todellisuutta pitää korjata, sillä se hajoaa jatkuvasti: kokeet epäonnistuvat ja uudet todisteet haastavat olemassa olevia käsityksiä. Usein ihmiset joutuvat hylkäämään todellisuutta koskevat representaatiot ja aloittamaan maailman uudelleenrakentamisen. Nykyisyys muuttuu ja uudet sukupolvet haastavat vanhoja käsityksiä. Rituaalinen käsitys journalismista ei ole yksiselitteisesti ylläpitävää, vaan messun tapaan se muuttuu ajassa menettämättä perustehtävänsä. Journalismin tapaan historia usein pikemminkin konfirmoi kuin informoi, kun esimerkiksi suomalainen historiakansa käy museoissa ja lukee historiateoksia (Torsti 2012, 40–41). Historian ja journalismin avulla kansalaiset ylläpitävät yhteyksiään ”kuviteltuihin yhteisöihin” – on sitten kyse helsinkiläisistä, suomalaisista tai uskollisten mediakuluttajien joukosta eli tässä tutkimuksessa HS:n yhteisöstä.

2.4.3 Vaikea totuus

Journalismi muistuttaa parhaimmillaan tiedontuottamisessa akateemista tutkimusta, vaikka sen lähtökohta, synty ja tavoitteet ovat erilaisia. Kuten Jorma Mäntylä (2004, 13) huomauttaa, useimpien maiden journalistien eettisissä ohjeissa mainitaan juuri ne puolet, joita Ilkka Niiniluoto (2002, 30–41) pitää tieteen neljänä tuntomerkinä. Journalismissa on pyrkimys totuudenmukaiseen ja informatiiviseen kuvaukseen (objektiivisuus). Se on kriittistä, eikä millään auktoriteetilla pitäisi olla kyseenalaistamatonta asemaa. Lisäksi journalismi esitetään usein autonomisena, mikä ei kuitenkaan pidä paikkaansa aivan akateemisen tutkimuksen tavoin. Myös edistyvyys voidaan tietyissä rajoissa ajatella osaksi journalismia, vaikka se ei ehkä ole journalismin uloslauseutu tavoite tai puoli. Sana ”totuus” on esiintynyt Suomen journalistin ohjeissa vuosina 1968, 1983 ja 1992 (Mäntylä 2004, 134). Nykyisin totuuden on

korvannut totuudenmukaisuus (JO 2013), mikä kertoo osin alan muutoksesta, mutta myös journalismin eetoksen pysyvyydestä.

Erityisen paljon yhtäläisyyksiä journalismi voi löytää juuri historian tutkimuksen kanssa, sillä perinteisesti historiaa kirjoitetaan kevyellä teoriapohjalla, joskus jopa journalismin kaltaisella eetoksella. Historian ”esi-isät” Herodotos ja Thukydidēs käyttivät metodeja, jotka ovat myöhemmin tulleet tutuiksi myös journalismin alalla. Reportterin tavoin Herodotos kiersi Välimeren aluetta keräten tietoa ja tarinoita haastatellen ihmisiä. ”Minä olen velvollinen kertomaan, mitä kerrotaan, mutta en suinkaan ole velvollinen kaikkea uskomaan; ja tämä sanani pitääköön paikkansa joka kertomukseeni nähden.” (Herodotos 1992, 197, 595.) Näin voisi kirjoittaa myös tämän päivän journalisti tai feature-juttuja kirjoittava ulkomaanreportteri. Thukydidēs sen sijaan valitti, kuinka ihmisillä oli tapana uskoa ensimmäistä kertomusta tapahtuneesta. Hän itse pitikin huolen, ettei kirjoittanut tapahtumista vain ensimmäistä versiota tai antanut omien luulojensa ohjata liikaa:

”Mitä taas tulee sotatapahtumien tosiasioihin, olen katsonut velvollisuudekseni, etten esitä niitä jonkun tilapäisen tiedonantajan mainintojen perusteella enkä niin kuin minusta on tuntunut todennäköiseltä, vaan tutkittuani niin tarkasti kuin mahdollista jokaista yksityiskohtaa niin hyvin silloin, kun olen itse tapahtumiin osallistunut, kuin saatuani tiedon toisilta. Pyrkimys näiden tosiasioiden todentamiseen on ollut työläs tehtävä, koska ne, jotka ovat olleet eri tapahtumien silminnäkijöinä, eivät ole kertoneet samoista asioista, vaan tiedonannot ovat erilaisia riippuen siitä, kummalla puolella he ovat olleet tai miten he ovat tapahtumat muistaneet.” (Thukydidēs 1995, 16.)

Toimittaja on kiinnostunut tarinoiden ohella siitä, mitä todella on tapahtunut tai tapahtuu, jolloin tarinoita, näkemyksiä ja tietoja punnitaan toisiaan vasten. Tällaisessa merkityksessä sekä journalismi että historia ovat ”totuudellisia narratiiveja” (Megill 2007, 11). Se ei tarkoita, että historia ja journalismi olisivat yhteismitallisia, mutta niillä on yhteisiä piirteitä. Sekä historia että journalismi pyrkivät esimerkiksi juuri totuudenmukaisuuteen. Totuus ei ole hyvin tehdylle tutkimukselle tai journalistiselle jutulle vieras käsite, jos tutkimuksen ja journalismin rajoitteet tunnustetaan ja tunnustetaan. Hyrkkänen (2002, 188) huomioi historian tutkimuksesta osuvasti, että ”jos pätevä tulkinnan edellytyksenä on ehdoton varmuus, ei siihen kannata ryhtyä”. Samoin on journalismin kanssa, vaikka näiden tiedon tuottamisen tapojen käsitkset totuudesta eroavat toisistaan.

Tutkiva toimittaja Tuomo Pietiläinen kirjoittaa työryhmänsä Björn Wahlroosia koskevan elämäkerran johdannossa, että ”(p)yrimme ... niin lähelle totuutta kuin journalistisesti on mahdollista”. Hän kuvaa myös tutkivan journalismin metodia, joka ”tuottaa tavallista perusteellisempaa ja kriittisempää tekstiä”. Kirjan tiedot on

tarkistettu useista lähteistä, ”jollei tekstissä painoteta niiden olevan yksittäisten ihmisten kertomaa”. (Pietiläinen ym. 2013, 11.) Mediatutkija Anu Kantola arvioi kirjan lopputulosta Helsingin Sanomissa näin: Teos ”ei yllä historiankirjoituksen tasolle – se ei tee ... tulkintaa historiasta ja peilaa kohdettaan omaan aikaansa. Wahlroos on sujuvasti kirjoitettu kronikka yhden ihmisen elämästä, ja se kertoo johdonmukaisesti päähenkilönsä elämänkulun”. (HS 18.9.2013.) Vaikka kyse on kirjasta ja sen arviosta, nämä katkelmat paljastavat yhden tämän tutkimuksen kannalta tärkeän menneisyysuhdetta koskevan jännitteen, joka erottaa historian-tutkimusta (tiedettä) ja journalismia (ammattia/professiota).

Perustellusti voi puhua journalistisesta totuudesta ja historiallisesta totuudesta. Historiallista totuutta määrittää ennen kaikkea tietynlainen sopimuksenvaraisuus. Se, millä nimellä jotain menneisyyden tapahtumaa tai tapahtumasarjaa kutsutaan, perustuu kollektiiviseen yhteisymmärrykseen ja jonkintasoiseen yhteiseen sopimukseen. Klassinen esimerkki on Suomen itsenäisyys, jota juhlistetaan aina 6. joulukuuta. Tämä perustuu yhteisymmärrykseen siitä, että Suomi itsenäistyi, kun eduskunta hyväksyi itsenäisyysjulistuksen 6.12.1917. Eikä siis silloin, kun senaatti (eli maan hallitus) teki jo aiemmin päätöksensä tai kun eduskunta 15.11.1917 päätti ottaa hallitsijalle aiemmin kuuluneen vallan itselleen. Toisaalta itsenäisyyspäiväksi olisi yhteisellä sopimuksella voinut kelvata esimerkiksi tammikuun neljäs päivä – tuolloin vuonna 1918 Suomen kansanvaltuuskunta sai Leniniltä Venäjän hyväksynnän itsenäisyydelle. Samoin juhlittavaksi voisi sopia kansalaissodan päättymispäivä tai se, kun Britannia ja Yhdysvallat viimein tunnustivat Suomen toukokuussa 1918. (Salokangas 2003, 597–599, <http://www.uta.fi/suomi80/art6.htm>.)

Tapahtumien nimet saattavat myös olla kiistanalaisia, ja ne voivat muuttua ajan myötä. Esimerkiksi Suomessa vuonna 1918 käydystä kansalais- tai sisällissodasta on ”aina” ollut sekä punaisia että valkoisia nimityksiä. 2000-luvulla äärimmäistä neutraaliutta on haettu käsitteellä ”vuoden 1918 tapahtumat”, mikä peittää taakseen sen, että noissa ”tapahtumissa” tapettiin julmasti puolin ja toisin. Vuonna 2009 ilmestynyt sodan kokoomateos on nimetty *Sisällissodan pikkujättiläiseksi*. Kirjan otsikon ”sisällissota” näyttäisi olevan tällä hetkellä tulkintana yleisin ja legitiimein. Siis oikea, jotain mitä voisi kutsua myös totuudeksi. Jotain nimitysten muuttumisesta kertoo se, että Jukka Kekkonen (2016) ottaa vertailevassa tutkimuksessaan sisällissota-käsitteen annettuna, kun *Suomen historian pikkujättiläisen* alkuperäisessä vuoden 1987 painoksessa oli erikseen luku *Mikä sota?* (Salokangas 1987a).

Totuus ei ole yksinkertainen edes historiantutkijoille tai historiateoreetikoille. On tahoja, jotka pyrkivät kyseenalaistamaan historian aseman tieteenä ja perustelun pyrkimyksen totuuteen. Jos totuus ymmärretään vain luonnontieteellisesti,

kuten Ylikangas (2015) esittää, eivät historian tulkinnat (totuudesta) pysty täyttämään totuuden vaatimusta: historiallinen totuus ei ole ”(suhteellisen) muuttumaton, toistettavin kokein oikeaksi todistettu tutkimustulos” (emt., 11–15). Samoin on selvää, että historiankirjoituksen tapainen *ex post* kirjoitettu kuvaus menneestä ei ole koskaan identtinen menneiden tapahtumien kanssa. Se todellisuus, josta historian-tutkimuksessa puhutaan, on mennyttä ja poissa. Lingvivistisesti ajatellen, menneen historian ja sen kielellisen esittämisen välillä on aina ero, jopa kiulu. Artikuloitu historia muodostuu puheteoista, jotka muodostavat historiallisen narraation. Jo tämän vuoksi teoria ja metodologia ovat tavallaan ensisijaisia esitettyihin historian tapahtumiin nähden. Kaikki historiantutkimus onkin luontaisesti teoreettista, riippumatta siitä, mitä historiankirjoittaja itse uskoo. (Koselleck 2004, 111–112, 223; Fulbrook 2002, 74–74, 85–86.)

Edellä esitetty ei kuitenkaan tarkoita, että nykyisyydessä kirjoitettava historia olisi mielivaltaista tai fiktiivistä. Tieteellinen prosessi eli käytännössä lähteiden käyttö ja historiallisen metodi ovat tutkimuksen elinehtoja. Teorianmuodostus ja lähdekritiikki mahdollistavat tasapainoilun objektiivisuuden ja niin sanotun puolueellisuuden välillä. (Koselleck 2004, 148–151.) Carr (1963) puhuu historian objektiivisuudesta, sillä historian tosiseikat eivät voi koskaan olla luonnontieteen faktojen tapaan objektiivisia. Ne ovat historian faktoja vain siksi, että historioitsija (tai yhteisö) on antanut niille merkityksen: historiantutkimuksen objektiivisuus on suhteiden objektiivisuutta, ”nimittäin faktojen ja tulkinnan, menneisyyden ja nykyisyyden tai tulevaisuuden välisen suhteen objektiivisuutta”. (Emt., 126.)

Osa näistä historian tai menneisyyden esittämisen puolista pätee myös journalismiin ja journalismin historiaesityksiin. Toimittajan on historioitsijan tapaan kestettävä työssään epävarmuutta, eikä historian esittäjä voi paeta sitä, että paikka, aika, henkilö ja julkaisemisen tapa vaikuttavat kaikki lopputulokseen. Kalelan (2000, 139–150) mukaan tutkijan on tyydyttävä siihen, että menneisyyttä koskeva tieteellinen tieto ei voi aukottomasti täyttää kaikkia tieteenfilosofisia totuuden määreitä. Kyse on pikemminkin erilaisten totuuskäsitysten huomioimisesta. Samoin journalistinen tieto on suhteellista. Tiedotusvälineiden välittämä kuva maailmasta – journalistinen totuus – on suorastaan kiistanalainen kysymys. Kriitikoiden mukaan sanomalehdet, radio ja televisio välittävät väärää tietoa oikeana, jolloin tiedotusvälineiden yhdessä totena pitämä muuttuu totuudeksi: konsensus näyttäytyy asioiden oikeana tilana, eräänlaisena ”virallisena totuutena” (Ramonet 2001, 59–60). Journalismi hyödyntää erilaisia faktuaalistamisstrategioita, joilla asiantilat tai tapahtumat argumentoidaan essentiaalisiksi. Mitä faktuaalisempaa kielen käyttö on, sitä helpompaa on saada lukija, katsoja tai kuulija vakuuttuneeksi kuvatus asiantilan

tai tapahtuman todenperäisyydestä. (Juhila 1993, 152.) Uutisten volyymi ja journalistiset käytännöt tuottavat tietoa, joka on ainakin totuutena esitettyä, vieläpä usein toistuvaa ja melko ristiriidatonta.

Sekä historian että journalismin alalla kyse on representaatioista, joihin vaikuttavat inhimilliset tekijät ja alan konventiot. Sanomalehden tapa käyttää kieltä perustuu alan puhe- ja ilmaisutapoihin sekä sanomalehtijournalismin konventioihin. Esimerkiksi journalisti käyttää faktoja eri tavoin riippuen siitä, onko kyse ”kovasta” vai ”pehmeästä” jutusta. Niihin pätevät erilaiset tarinankerronnan tavat. Samoin journalisti punnitsee, mitkä faktat sopivat juttuun tai mihin kohtaan jutussa ne sopivat. Nämä ”faktat” voidaan siis esittää eri tavoin. Aamun lehti on tulkinta maailmasta – tai ainakin siitä, mikä on juuri sinä päivänä uutisoimisen tai kirjoittamisen arvoista. (Schudson 2003a, 177–181; Lehtonen 1996, 46, 53; Tuchman 1980.) Totuus on käsite, joka journalismia koskevissa tutkimuksissa pakenee helposti määritelmiä (ks. esim. Lehtinen 2016). Sitä kuvataan ennemmin pyrkimyksenä tai journalistisen prosessin kautta. Heikki Kuutti (2015, 25–27) kuvaa journalismia pyrkimykseksi hallita faktoja journalistisen ”totuusprosessin” avulla. Journalismi erottautuukin muusta sosiaalisesta tai kulttuurisesta tiedosta juuri totuuteen vetoamalla. Journalismia viestintänä sitovat todenmukaisuusvaatimukset (emt. 10). Lehtinen (2016, 199–200) pitää tätä totuudenmukaisuutta ehtona juuri demokratian toteutumiselle.

Historiaa tutkimuksena ja mediaa journalismina erottaa yksinkertaistaen myös suhde kaupallisuuteen. Journalistinen totuus ei ole samalla tapaa riippumaton kuin esimerkiksi akateeminen historiantutkimus on. Uutiset ovat journalistisen prosessin läpikäyneitä tuotteita. Sanomalehti myy tuotteensa joka päivä sekä yleisölle että mainostajille. Jopa yleisradioyhtiöiden on ”kaupattava” tuotteensa yleisölle eli poliittisille päättäjille ja veronmaksajille. Journalismi voi olla tiedonvälitystä tai rituaali, mutta samaan aikaan se on viihteen muoto (Fowler 1991, 46–49). Informaation ja viihteen sekä yksityisen ja julkisen väliset jännitteet ovat johtaneet muun muassa median taipumukseen ”keskustelullistaa” puhetapansa. Torjuessaan asiantuntijaelitismien ja perinteiset puhetavat se rakentaa yleisölle kuluttajan identiteettiä, jonka vahvistuminen altistaa yleisön hegemoniselle diskurssille. (Fairclough 1997, 6–15.) Näyttää siltä, että yksittäisten toimittajien tai journalistiyhteisön vaatimukset journalistisesta totuudesta ovat ajassa eläviä. Ennen objektiivisuus ja faktuaalisuus olivat ”oikeaa” journalismia, subjektiivisuus ja elämyksellisyys mielipidekirjoittelua ja hömpää. Enää tämä jako ei ole näin selkeä. (Ks. esim. Möra 1998, 15.)

2.4.4 Eri traditiot, yksi näkökulma

Jos journalismi on ikkuna maailmaan, on historiantutkimus nykyisyyden avaimenreikä menneisyyteen. Molemmat ovat omanlaisiaan tiedon muotoja sekä maailman ymmärtämisen ja esittämisen tapoja. Tämä tutkimus asettuu historiatieteen, historiateorian ja journalismin tutkimuksen traditioiden välille, josta löytyy näkymä historian journalistiseen esittämiseen. Lähtökohta on tieteidenvälinen kuten niin usein journalismin tai median esitysten tutkimuksessa. Tässä tapauksessa erilaisia teoreettisia lähtökohtia ja tutkimustraditioita käsitellään yhdessä historiantutkimuksen vuosituhantisten perinteiden rinnalla. Historia ymmärretään elävänä osana nykypäivän ymmärtämistä, mihin myös Collingwood (1982) viittaa: ”Niin pitkään kuin menneisyys ja nykyisyys ovat toisistaan erillään, ei menneisyyttä koskevalla tiedolla ole juuri merkitystä nykyisyydessä. Silti tiivistettynä – ensisilmäyksellä piilossa nykyisyyden ristiriitaisten ja silmiinpistävämpien puolien varjossa – se on elävää ja aktiivista. Historiantutkija voi hyvinkin olla sukua eihistorioitsijalle samaan tapaan kuin kokenut metsämies on tietämättömälle matkamiehelle.”¹⁸ (Emt., 100.)

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan samanaikaisesti erilaisia teoreettisia lähtökohtia, mutta selkeästi yhdestä näkökulmasta ja tavoitteesta käsin – on sitten kyse journalistisesta tiedon tuottamisesta tai historiasta sekä tietona että itseymmärryksen muotona. Tutkimuksen taustalla voidaan hahmottaa erilaisia, tutkimustehtävän kannalta olennaisia teorioita ja käsittämistapoja: journalismin mieli ja historian mieli, journalismin aikakäsitys ja historian aikakäsitys, journalistinen totuus ja historiallinen totuus sekä journalistisen tekstin tuottamisen prosessi ja historiallisen tiedon tuottamisen prosessi. Nämä kaikki erilaiset näkökulmat auttavat hahmottamaan, mitä historian journalistinen esittäminen on. Kun mukaan lisää molemmille aloille yhteisiä asioita kuten menneisyydenhallinnan ja vallan, identiteetin rakentamisen, tradition ja myyttien merkityksen, kuva rakentuu entistä kokonaisemmaksi.

Tutkimus saattaisi kääntyä toisenlaiseksi, jos tutkimuksen teoriatausta olisi toisenlainen. Samoin erilainen aineisto kuin pohjoismainen laatulehti, saattaisi johtaa erilaisiin tuloksiin. Tutkijan on kestettävä tällaista epävarmuutta, toimittava itse asettamissaan rajoissa ja myönnettävä, että ajan myötä myös hänen tutkimus-

¹⁸ ”So long as the past and the present are outside one another, knowledge of the past is not much use in the present; suppose, though encapsulated in it, and at first sight hidden beneath the present’s contradictory and more prominent features, it is still alive and active; the historian may very well be related to the non-historian as the trained woodsman is to the ignorant traveller.” (Collingwood 1982.)

tuloksensa mahdollisesti kyseenalaistetaan. Tämän tutkimuksen kannalta esimerkiksi kulttuurisen muistin tutkimus antaa paljon, mutta sen käsitystavat eivät toimi tutkimuksen teoriana. Pikemminkin se on yksi tutkimusala, jonka empiiriset tutkimukset toimivat vertailukohtana ja ohjenuorana – jo siksi, että millään muulla alalla ei ole käsitelty journalismin ja menneisyyden suhdetta empiirisesti yhtä laajasti. Lisäksi osa muistitutkimuksesta käsittelee huomaamattaan historiaa, vaikka pukee sen muistin kaapuun. Muistitutkimus on ehdottomasti läpi tutkimuksen yksi läsnä oleva keskustelukumppani, mutta muistin sijaan tutkimuksen keskeisenä, läpileikkaavana käsitteenä on historia. Historiankirjoittamista ja sen luonnetta koskevat erilaiset näkemykset auttavat ymmärtämään journalismin ja menneisyyden monitasoista suhdetta, mutta myös sitä mikä yhdistää ja erottaa muistia ja historiaa.

Kulttuurintutkimuksen ja muistitutkimuksen parissa artikuloituva käsitys historiasta on toisenlainen kuin tässä tutkimuksessa artikuloitu historian elävyyttä, epävarmuuden sietämistä ja moninaisuutta korostava näkemys. Carrin (1963) mukaanhan menneisyys ja nykypäivä ovat jatkuvassa keskustelussa, historioitsijan ja hänen tosiasioidensa interaktiossa. Kalelan (2000) historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessi on kansanomaisen historian ja ammattihistorian jatkuvaa vuorovaikutusta. Ajatus ”virallisesta” historiasta suljettuna tarinana on kestävä, mutta mahdollisesti tehokas tapa tehdä tietoisia eroja tieteenalojen välille.

Tutkimuksen edetessä on mielenkiintoista selvittää, mikä esimerkiksi on muistin rooli journalismin historiaesitysten joukossa. Laaja aineisto mahdollistaa sen empiirisen selvittämisen, kuinka usein esitykset perustuvat yksiselitteisesti muistiin. Selkeitä ”muistin paikkoja” sanomalehdessä ovat oikeastaan vain henkilöhaastattelut ja omakohtaiset kolumnit, joissa lukija pääsee kohtaamaan toimittajan omat muistot tai haastateltavan kertomat tarinat toimittajan välityksellä. Muistinvaraisen tiedon hyödyntäminen ei tee journalismista silti kollektiivista tai kulttuurista muistia. Muisti tai muistaminen voi olla myös historian tutkimuksen kiinnostuksen kohteena (Megill 2007). Lähtökohtaisesti journalistiset jutut rakentuvat varmistetun tiedon varaan, jolloin journalistiset historiaesitykset kirjoitetaan jonkin lähteen tai lähteiden pohjalta.

Erilaisissa median historiaesityksiä koskevissa tutkimuksissa on kaikissa yhteinen pohjavire, joka korostaa median merkitystä historiakuvien ja historiaesitysten rakentajana. Tämä ajatus saa selkänöjää medioitumista tai uutisten sosiologiaa koskevista käsityksistä. Esimerkiksi Schudson (2003a) kirjoittaa osuvasti: ”Voimme spekuloida, ilman kummoisia todisteita, että uutiset rakentavat odotuksia yhteisestä, jaetusta maailmasta; edistävät uuden painottamista ja positiivista arvostusta; tukevat historiallista mentaliteettia (on hyvä huomioda, kuinka vähemmän ajankohtaisia

myytit, romaanit, akateemiset tutkimukset tai saarnat ovat verrattuna uutisraporttiin) ja rohkaisevat progressiiviseen aikakäsitykseen syklisen tai itseään toistavan käsityksen sijaan.”¹⁹ (Emt., 12.) Samaan tapaan tässä tutkimuksessa sanomalehden historiaesitysten oletetaan lähtökohtaisesti olevan tärkeitä sanomalehden yhteisölle osana ympäröivää historiakulttuuria.

Luvun 2 yhteenveto

Tutkimuksen toisessa luvussa on rakennettu tutkimuksen maailmat, jotka toimivat tutkimuksen empiiristen osioiden ja teoreettisten pohdintojen pohjana. Luvun alussa määriteltiin, mitä historia on. Historia tarkoittaa yhteisön menneisyyden vaiheita, mutta myös menneisyyttä koskevia esityksiä. Nuo esitykset voivat olla ammattimaisia (historiantutkimus) tai kansanomaisia (esimerkiksi media). Nämä esitykset muodostavat yhdessä historian julkisten esitysten kokonaisuuden, jonka eri osat ovat jatkuvasti yhteydessä toisiinsa. Tätä Kalela (2000) kutsuu historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiksi. Tässä tutkimuksessa journalismin historiaesitysten katsotaan osallistuvan yhteisön kannalta merkityksellisen menneisyyttä koskevan tiedon eli historian määrittämiseen.

Kulttuurintutkimuksessa ja mediatutkimuksessa hyödynnetään usein historian sijaan erilaisia muisti-pohjaisia käsitteitä. Esimerkiksi erilaisten mediaesitysten katsotaan osallistuvan kulttuurisen muistin rakentamiseen. Median ja muistin ympärille on jopa rakentunut oma tutkimusperinne. Joissakin tapauksissa muistin voisi näissä tutkimuksissa korvata historialla, jos historia ymmärrettäisiin kuten tässä tutkimuksessa. Muisti on historian sukulaiskäsite, eikä sen synonyymi tai rinnakkaiskäsite. Muistikuva tai kokemus tapahtumasta eroaa tapahtumia koskevasta punnitusta esityksestä. Muisti voi kuitenkin olla historioitsijan mielenkiinnon kohteena. Historiantutkimusta muisti kiinnostaa kansalaisten muistikuvina, tapahtumien tulkintoina tai muistamisen tapoina, mutta ei muisteluna (engl. commemoration). (Ks. Megill 2007.)

Tässä tutkimuksessa sanomalehden menneisyyttä koskevia esityksiä käsitellään journalistisina historiaesityksinä. Tämä hahmotustapa korostaa journalistisia käytäntöjä, joiden tavoitteena on kuvata ja tulkita todellisuutta. Journalismi on

¹⁹ ”We can speculate, without much in the way of proof, that news builds expectations of a common, shared world; promotes an emphasis on and a positive valuation of the new; endorses a historical mentality (note how much less ”dated” is a myth, novel, academic paper, or sermon than a news report), and encourages a progressive rather than cyclical or recursive sense of time.”

erityinen tiedon tuottamisen järjestelmä eli yksi modernin yhteiskunnan yhteiskunnallisen tiedon muoto. Se on tosiasiapohjaisuuden ansiosta selvästi lähempänä historiantutkimusta kuin muistia.

Journalistinen totuus on kuitenkin erilainen kuin historiantutkimuksen totuus. Tieteellinen prosessi eroaa journalistisesta prosessista. Siksi on mielekästä tutkia, miten journalismi esittää tai kirjoittaa historiaa ja miten se eroaa historian esittäjänä juuri historiantutkimuksesta. Mikä esimerkiksi on muistinvaraisen tiedon rooli historian journalistisessä esittämisessä? Tutkimuksessa yhdistyvät historiatieteen ja journalismin tutkimuksen perinteet, jotka molemmat auttavat ymmärtämään tutkimuskohdetta omista lähtökohdistaan.

3 Jokapäiväinen historia sanomalehdessä

Tutkimuksen kolmas luku on tutkimuksen aineiston ensimmäinen empiirinen käsittelyluku. Tässä luvussa aineiston lähes 4 000 historiaviittausta lähestytään sisällön erittelyn perinteen mukaisesti. Viittausten esiintymistä analysoidaan esimerkiksi ilmestymispäivien, osastojen ja juttutyyppeiden mukaan. Näin päädytään pohtimaan muun muassa vuosipäivien roolia historian jokapäiväisessä virrassa.

Luvussa 3 määrällinen ja laadullinen tutkimusote ovat analyysin rinnakkaisia ulottuvuuksia. Määrällisen tarkastelun taustalla oleva sisällön erittely on aina osittain laadullista tutkimusta – jo siksi, että aineiston luokittelu vaatii paikoin tulkintaa. Luvun yksi keskeinen jako koskee sitä, ovatko historiaviittaukset intentionaalista vai satunnaista historian esittämistä. Aineiston tarkasteleminen tällaisen jaottelun kautta ohjaa aineiston (eli todellisuuden osan) tulkintaa, mutta tuottaa samalla mielenkiintoisen näkökulman tutkittavaan ilmiöön.

Historia ei esiinny sanomalehden sivuilla tasaisesti, sillä toiset osastot ja juttutyypit ovat toisia historiatietoisempia. Luvussa syvennytään erikseen kulttuurijournalismiin, joka toimii esimerkkinä aikakauslehtimäisestä ja perinteistä uutistyötä ajattomammasta journalismista. Sekä kulttuurijournalismin perustavista lähtökohdista että journalismin historiaesitysten sisällöstä löytyy syitä HS:n kulttuurisivuston historiaviittausten suureen määrään.

Tämän luvun pyrkimyksenä on laajentaa ymmärrystä historian ja journalismin suhteista kaikkein arkisimmassa muodossa. Median historiaesityksiä on lähestytty usein vuosipäiväjournalismin ja historiaa käsittelevien kokonaisuuksien näkökulmasta, mutta tässä luvussa mielenkiinnon kohteena on kaikkein yleisin, jokapäiväisin ja usein huomaamattomin historian esittäminen.

3.1 Historian jokapäiväinen virta

3.1.1 Sanomalehti pienieleisenä historiapakettina

Tässä luvussa selvitetään miten, missä ja millä tavoin sanomalehti viittaa historiaan. Analyysin keskiössä on se, millainen on historian jokapäiväinen virta sanomalehdessä. Tarkastelutavan löyhänä esikuvana on toiminut Mikko Laitamon (2001) artikkeli, jossa on käyty vapaasti assosioiden vuoden 2000 tammikuun 31. päivän Helsingin Sanomien menneisyysviittauksia läpi. Tuossa artikkelissa ei ole kyse niinkään tutkimuksesta, vaan kokeilusta, jonka tavoitteena on tehdä näkyväksi mediassa esiin nousevia menneisyyden tasoja. Laitamo havaitsi muun muassa, että yhteydet historiaan luodaan sanomalehdessä usein varsin pienin elein. (Emt., 92–98.) Laitamon artikkeli on esikuvana löyhä siksi, että tämän luvun tutkimusote on järjestelmällisempi. Näkyväksi tekemisen sijaan kyse on empiirisestä tutkimuksesta, jossa aiheen käsittelyn pohjana on historiaviittausten määrällis-laadullinen tarkastelu.

Historiaviittausten määrällinen ja laadullinen analyysi perustuu kahden HS:n vuosikerran empiiriseen vertailuun ja historiaesitysten kuvailuun. Seuraavissa luvuissa tutkitaan eri näkökulmista vuosien 2008 ja 2013 lehdistä poimittuja 1960-lukua koskevia historiaviittauksia.²⁰ Sanomalehdet on käyty läpi mikrofilmiltä tai fyysisinä sanomalehtinä.²¹ Vuosikerrat olisi saattanut käydä läpi HS:n digitaalista arkistoa hyödyntäen, mutta sen hakusanatoimintoon liittyy rajoitteita, jotka voivat ohjata tutkimustulosta etenkin määrällisessä tutkimuksessa. Ensinnäkään digiarkiston hakusanat eivät tutkimuksen yhteydessä tehtyjen kokeilujen perusteella

²⁰ Tutkimusaineisto koostuu kaiken kaikkiaan 711 HS:n numerosta: vuonna 2008 ilmestyi 357 lehteä ja vuonna 2013 HS ilmestyi 354 päivänä. Vuonna 2008 lehti ei ilmestynyt kaikkiaan yhdeksänä päivänä pyhien vuoksi, vuonna 2013 lehdettömiä päiviä oli 11. Vuosi 2008 oli karkausvuosi, minkä vuoksi HS:n mahdollisia lehden ilmestymispäiviä oli 365:n sijaan 366. Vuonna 2008 ilmestyi neljä lehteä, joissa ei mainittu 1960-lukua ollenkaan, kun vuoden 2013 lehdissä tällaisia tapauksia oli vain yksi. Vuosikertoja käsitellään tutkimuksen aineistona rinnakkain tietoisena vuosia koskevista eroista.

²¹ Vuoden 2008 tammikuun lehdet on käyty läpi Helsingin Sanomien digiarkiston näköislehtiä selaamalla sivu sivulta. Maaliskuun 2008 loppupuolen numerot on selattu Tampereen yliopiston lehtilukusalissa painettuina lehtinä. Näitä lukuun ottamatta vuoden 2008 osalta on hyödynnetty Kansallisarkistossa kaikkien saatavilla olevia mikrofilmejä. Vuoden 2013 lehdet on luettu fyysisinä kotiin kannettuina lehtinä. Helsingin Sanomien numeroissa on painoskohtaisia eroja, mutta niiden erojen voi olettaa häipyvän suureen kokonaisuuteen. Lisäksi jokainen lainattu viittaus on erikseen tarkistettu HS:n digitaalisesta arkistosta. Jotkut jutut on otsikoitu vuoden 2013 painetuissa lehdissä eri tavoin kuin digiarkistossa. Lähdeluettelon tiedoissa on säilytetty yhteys painettuun lehteen.

ulotu kattavasti kaikkiin lehden tutkittaviin osiin (mm. Radio & televisio). Toisekseen hakusanojen paljous ja käyttö olisivat aiheuttaneet turhaa päänvaivaa ja epäilyjä kokonaiskuvan luotettavuudesta. Nyt ainakin voidaan sanoa, että mahdolliset tilastoihin jääneet virheet johtuvat tutkijasta, eivät käytettyä teknologiaa koskevista puutteista.

Historiaviittauksia on ollut välttämätöntä rajata mahdollisimman selkeällä tavalla, sillä laajojen tekstimassojen joukosta olisi vaikeaa, ellei mahdotonta, poimia järjestelmällisesti kaikki kuusikymmenluvun tapahtumiin liittyvät sivumaininnat. Mukaan onkin hyväksytty ainoastaan sellaiset jutut ja maininnat, joissa mainitaan joku vuosiluku vuosien 1960–1969 väliltä. Tällöin tutkimuksen ulkopuolelle on saattanut jäädä joitakin 1960-lukua koskevia juttuja, mutta rajaustapa perustuu systemaattisuuteen ja luottamukseen toimittajien ammattitaitoon määrittää menneet tapahtumat vuoden tai vuosikymmenen tarkkuudella (etenkin kun kyse on neljän tai viiden vuosikymmenen takaisista asioista).

HS:n historiaviittauksia on jaoteltu tässä tutkimuksessa erilaisten juttutyypin, lehden osioiden ja muiden valittujen muuttujien mukaan. Vertailua lehden niskojen (ks. esim. Pulkkinen 2008, 100) perusteella ei voida tehdä, mutta esimerkiksi historiaviittauksien kuvailu ja vertailu eri osioissa, juttutyypeissä ja kahden vuosikerran välillä on mahdollista. Tutkimukseen on kelpuutettu kaikki kahden vuosikerran 1960-lukua koskevat maininnat, tietyin välttämättömin rajauksin.²² Tutkimuksen ulkopuolelle on jätetty esimerkiksi suuri osan niin sanotusta palveluaineistosta, kuten sarjakuvat sekä pörssi- ja urheilutaulukot. Tapahtumanostot sekä radio- ja televisio-osioiden journalistinen materiaali sen sijaan on mukana. Näistä juuri radio- ja televisio-ohjelmien tietojen osuus siirryttäessä tabloidilehteen on HS:ssa kasvanut (Reunanen 2013, 27–28).

Havainnot on jaettu historiaviittauksiin (joita kutsutaan myös historia-maininnoiksi ja osumiksi) sekä historiajuttuihin. Osumat on tilastoitu erillisten juttujen määrän, ei mainintojen määrän mukaan. Tällöin yhdessä tilastoidussa jutussa voi olla useita viittauksia historiaan. Jokainen juttu on eritelty omaksi ”juttutyypikseen”, jolloin esimerkiksi aukeaman kokoinen juttukokonaisuus saattaa useine kuvineen ja kainalojuttuineen näyttäytyä useana osumana, jos niissä kaikissa on erikseen viitattu 1960-luvun historiaan. Tilastoon sen sijaan ei ole kelpuutettu esimerkiksi niitä juttuja, joissa on mainittu vain jonkin henkilön syntymävuosi ilman mitään selitystä tai yhteyttä joko henkilöhistoriaan tai vuosikymmeneen.

²² Tilastoinnin selitteet löytyvät liitteistä 1–3.

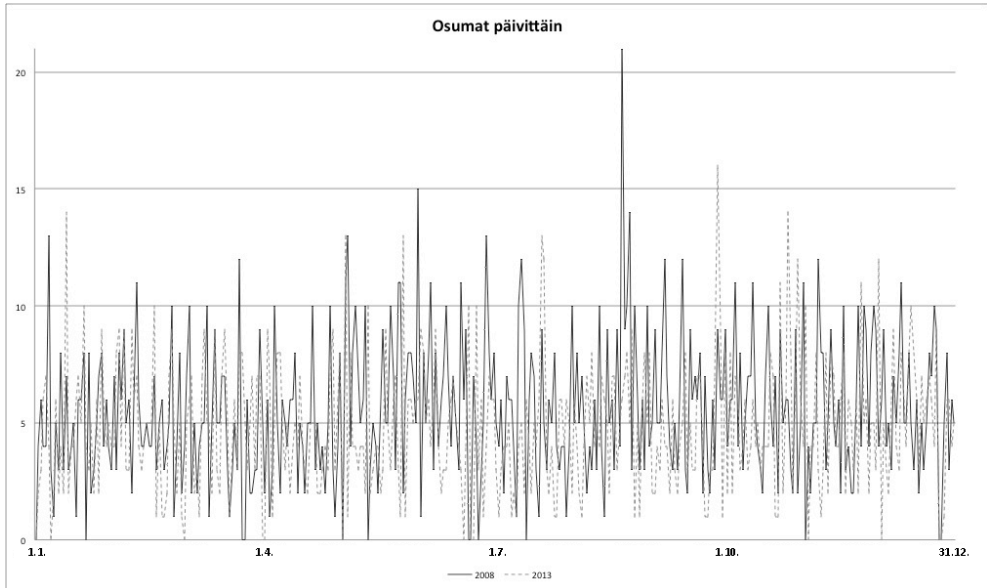
Määrällisesti suuresta tilastosta on poimittu omaksi aineistokseen historiaa käsittelevät jutut ja juttukokonaisuudet. Näitä 1960-lukua tai jotain vuosikymmenen tiettyä vuotta tai tapahtumaa käsitteleviä juttuja kutsutaan historiajutuiksi. Historiajutut ovat olleet mediatutkimuksen kiinnostuksen kohteena pitkään, joten niitä käsitellään etenkin suhteessa olemassa olevaan tutkimukseen rajatuin tutkimuksellisin interventioin. Näiden merkitys korostuu kun tutkimuksen edetessä tarkastellaan esimerkiksi historiajuttuja eri näkökulmista.

3.1.2 Odottamaton merkitysten rakentuminen

Voisi väittää, että historia on sanomalehdessä niin jokapäiväistä, että lukija harvoin kiinnittää siihen huomioita. Tästä kertovat osaltaan tämän tutkimuksen tulokset. Vuoden 2008 tilastossa on 2 028 osumaa, mikä tarkoittaa sitä, että 1960-luku mainittiin tai huomioitiin tavalla tai toisella noin monessa itsenäisessä jutussa tai juttukokonaisuuden osassa vuoden aikana. Vuonna 2013 vastaavia historiaviittauksia oli 1 761 kappaletta. Nämä luvut sisältävät myös kuvat (eli käytännössä kuvatekstit) ja graafiset esitykset. Keskimäärin 1960-luku mainittiin vertailuvuosina 5,7 kertaa ja 5,0 kertaa päivässä. Keskimääräinen esiintyminen ei kerro kaikkea, sillä vähimmillään yhdessä lehdessä ei ole yhtään osumaa, kun taas enimmillään niitä on ollut yli 20.

Kuvio 2 kuvaa osumien päivittäistä vaihtelua. Se tukee Zelizerin (1995, 221) tulkintaa, että kollektiivisen muistin rakentumisen prosessi on pikemminkin odottamaton kuin lineaarinen tai looginen. Zelizer (emt.) jopa esittää, että muisti nousee esiin siellä, missä sen vähiten odottaisi esiintyvän. Muisti ei ole staattinen, eikä vakaa, mikä johtaa siihen, että toisinaan on vaikea ennustaa, millaisia yhteyksiä menneisyyteen syntyy. Sanomalehden historiaesitysten esiintyminen vaihtelee huomattavasti päivästä toiseen, mitä kuvio 2:n vaihteleva jakauma hyvin yleisellä tasolla HS:n osalta kuvaa.

Kuvio 2. 1960-lukua koskevien historiaviittausten päivittäinen jakautuminen vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=2028; 2013, n=1761.

Viittausten määrää ja vaihtelua voi selittää eri näkökulmista. Historiaviittausten esiintymiseen vaikuttavat ainakin tietyt merkkipäivät, päivittäiset tapahtumat ja niiden ”oleellinen historiallinen tausta” sekä toimitukselliset valinnat. Yksikään näistä syistä ei itsessään kelpaa kokonaisvaltaiseksi selitykseksi. Historian jokapäiväinen virta on kiinni alan ammattilaisten sisäistämässä periaatteissa ja rutineissa. Journalismin historiaesityksiin vaikuttavat paitsi journalistiset käytännöt, jotka ohjaavat journalistista esittämistä, myös ne säännöt, joiden mukaan sanomalehti rakentuu. Tiedon tuottamisen näkökulmasta journalismi on eräänlainen instituutionaalisen tietämisen ja tiedon tuottamisen tapa (Tuchman 1980), jolloin tapahtuman, ilmiön tai henkilön olennaisen taustan huomioiminen on sen yksi perusulottuvuus (ks. esim. Winfield ym. 2002, 289).

Jokaista yksittäistä historiaviittausta on turha yrittää selittää, sillä oma osansa on myös sattumalla. Tutkijana voi luotettavasti sanoa, että Helsingin Sanomissa oli paljon historiaviittauksia – kaikkiaan 21 – torstaina 21. elokuuta 2008, koska tuolloin oli Prahan miehityksen 40-vuotispäivä. Tapahtuma kuohutti Suomessa jo aikoinaan, mutta sillä on ilmiselvästi merkitystä edelleen tässä päivässä. Sen sijaan tutkijana on hyvin vaikea löytää yleispäteviä syitä sille, miksi tiistaina 18.11.2008 oli 1960-lukua koskevia viittauksia kolme ja tasan viisi vuotta myöhemmin maanantaina 18.11.2013 vain kaksi. Sanomalehden tekemiseen – journalismiin ylipäänsä –

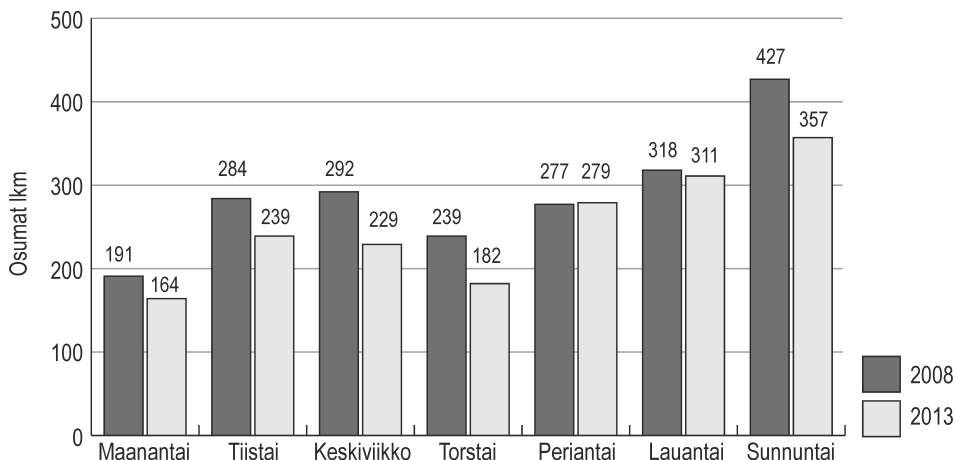
vaikuttavat niin monet toimituksen sisäiset ja ulkoiset tekijät, että jokaisen yksittäisen viittauksen selittäminen osoittautuisi todennäköisesti mahdottomaksi.

3.1.3 Viikonlopun lehdissä enemmän historiaesityksiä

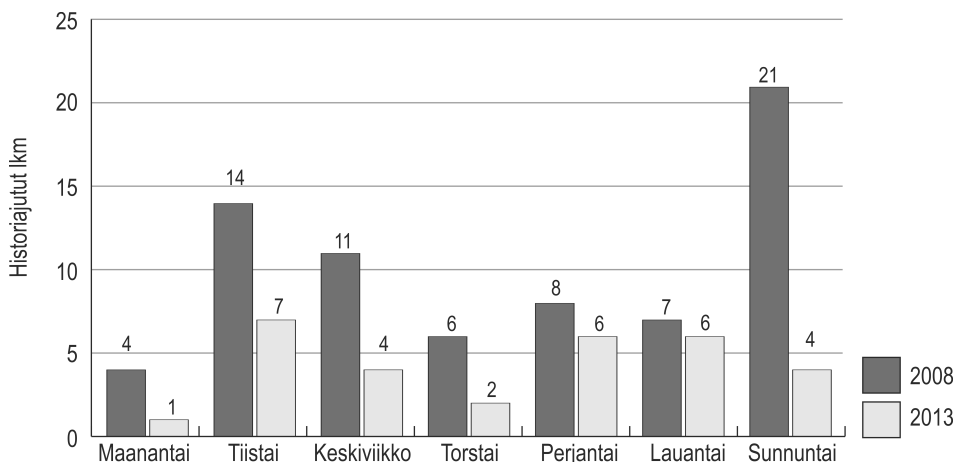
Hieman perusteellisemmän kuvan 1960-lukua koskevien viittausten esiintymisestä ja logiikasta saa tarkastelemalla niitä kuukausittain ja viikonpäivittäin. Esimerkiksi historiaviittauksia on selvästi enemmän perjantain, lauantain ja sunnuntain lehdissä kuin alkuvuikosta. Ero arjen ja viikonlopun historiamainintojen välillä on tilastollisesti merkittävä ($p = 0,038$). Tämä on sinänsä luontevaa, sillä sanomalehden sivumäärä kasvaa loppuviikkoa kohden: yleiskuva korreloi sivumäärän kanssa. Lisäksi toimituksissa painotetaan yhä enemmän ajatusta alkuvuikon uutislehdestä ja loppuviikon kattavasta ajankohtais- ja uutispaketista, mikä tukee ajatusta historia-tietoisemmasta viikonlopun journalismista.

Jos osumia tarkastelee kaikkien viikonpäivien ja kuukausien tasolla, esiin nousee selkeitä yhtäläisyyksiä kahden vertailuvuoden (tai broadsheetin ja tabloidin) välillä. Kuviosta 3 näkyy, kuinka historiaviittaukset noudattavat vertailuvuosina samankaltaista trendiä. Pienistä eroista huolimatta osumat eli historiaviittaukset jakautuvat tilastollisesti samankaltaisesti eri viikonpäiville ($p = 0,184$). Kaaviosta ja frekvensseistä voi havaita, että perjantain ja lauantain lehdissä viittauksia on ollut vertailuvuosina määrällisesti, mutta ei prosentuaalisesti, yhtä paljon. Vuonna 2008 viikonlopun historiaviittausten painotus on ollut enemmän sunnuntailla kuin lauantailla.

Kuvio 3. 1960-lukua koskevat historiaviittaukset viikonpäivän mukaan vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=2028; 2013, n=1761.

Kuvio 4. 1960-lukua koskevat historiajutut viikonpäivän mukaan vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=71; 2013, n=30.

Historiajuttujen jakautumista eri viikonpäiville ei ole mielekäästä tutkia tilastollisen merkittävyyden näkökulmasta, sillä havaintoja on niin vähän (n = 101). Kuvioon 4 on kuitenkin koottu havainnot, joiden vaihtelua voi tarkastella vertailuvuosien välillä ja vertailuvuosien sisällä. Esimerkiksi vuonna 2008 sunnuntain lehdissä ilmestyi eniten historiajuttuja, kun taas vuonna 2013 sunnuntain lehdissä oli vain neljä selkeästi historiaa käsittelevää juttua tai juttukokonaisuutta. Historiajuttujen määrät seuraavat jonkin verran historiamainintojen jakautumista eri viikonpäiville,

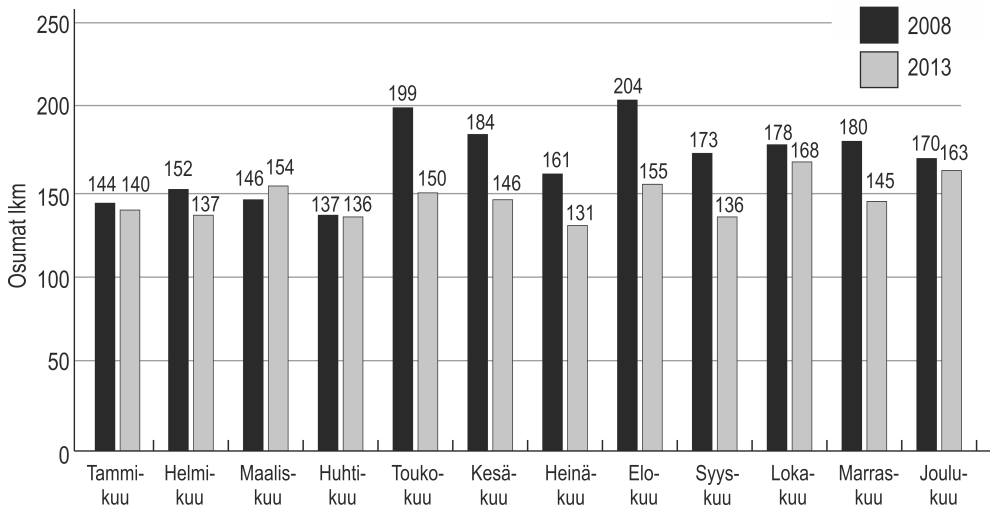
mutta riittäviä todisteita mainintojen ja juttujen välisestä yhteydestä ei aineistossa ole.

3.1.4 Vuosipäiväjournalismi historian journalistisen esittämisen moottorina

Sanomalehden vuosisykli on aivan eri asia kuin sen viikkosykli. Heinäkuun lehdet saattavat suomalaisen lomakauden vuoksi olla paikoin ohuempia, kun esimerkiksi liitteistä tai tietyistä osioista luovutaan, mutta lähtökohtaisesti sanomalehteä toimitetaan viikosta ja kuukaudesta toiseen samalla eetoksella ja samoin resurssein. Kuviosta 5 selviää, kuinka historiaviittausten määrä vaihtelee kuukausittain. Huomionarvoista on, että kuukausien välinen vaihtelu ei ole vertailuvuosien välillä tilastollisesti merkittävä. Tilastollisesti historiaviittaukset jakautuvat samalla tavoin eri kuukausille ($p = 0,367$). Toki kategorioita eli kuukausia on niin paljon, että tilastollisesti merkittävät erot vaatisivat paljon enemmän havaintoja tai selkeämpiä eroja kuukausien välillä.

Laadullisesti tulkiten vuonna 2008 voi havaita kaksi huippua, sillä sekä toukuussa että elokuussa 1960-lukua koskevia historiamainintoja on kaikkiaan ollut noin 200. Samoja huippuja ei näy vuoden 2013 tilastossa. Itse asiassa pylväsrivistö on tuon vertailuvuoden 2013 osalta tasaisempi kuin vuonna 2008. Osumien kuukausittaisen jakauman voi sanoa antavan vähintään vahvoja viitteitä historian esiintymisestä sanomalehden vuosikierrossa. Odottamattoman ja arvaamattoman taustalla voi hahmottaa tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet historiaviittausten määrään tämän tutkimuksen otoksessa. Esimerkiksi vuonna 2008 tammi-huhtikuussa on selvästi vähemmän historiaviittauksia kuin toukokuusta lähtien. Näyttää siltä, että jonkinlainen siirtymä on tapahtunut juuri toukokuussa kohti 1960-luvun muistelua tai historian huomioimista.

Kuvio 5. 1960-lukua koskevat historiaviittaukset kuukausittain vuoden 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=2028; 2013, n=1761.

Edellä mainittuja tulkintoja tukee kuvio, joka on koottu varsinaisten historiajuttujen jakautumisesta kuukausittain (kuvio 6).²³ Historiajutut ovat siis juttuja tai juttukokonaisuuksia, joiden aiheena on selvästi historia esimerkiksi jonkin 1960-luvun tapahtuman tai vuoden kautta. Vuonna 2008 historiajuttuja oli yli kaksi kertaa enemmän kuin vuonna 2013, mikä puoltaa ajatusta vuoden 2008 erityisyydestä tai poikkeuksellisuudesta 1960-luvun muistelussa. Koska tämä tutkimus ei sisällä kahta vuotta laajempaa vertailuaineistoa, tukea päätelmälle voi hakea muusta kirjallisuudesta. Miettunen (2009, 169–171) on tarkastellut HS:n numeroita rajoitetulla otannalla vuosien 1978–2008 välillä. Hän on etsinyt juuri historiajuttuja ja tulkitsee vuoden 1968 nousseen vuonna 2008 aiempaa selvemmin muistelun kohteeksi. Kun Miettusen noteeraama ”muistelu ja juhlinta” eivät näy vuoden 2013 lehdissä, voi vuotta 2008 kutsua erityiseksi 1960-luvun käsittelyn vuodeksi HS:ssa.

Jos tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olisi 1930-luku tai 1980-luku, poikkeusvuosi olisi todennäköisesti jokin muu kuin 2008, jos sellaista historian jokapäiväisestä virrasta ylipäätään kaikkien vuosikymmenten osalta esiin nousee. Vuosien 2008 ja 2013 vertailun perusteella näyttää siltä, että käytännössä jokaisessa sanomalehdessä on säännöllisesti muutamia historiaviittauksia pelkästään yhteen vuosikymmeneen. Tämän perusteella voi olettaa, että historiaa koskevia mainintoja on jokaisessa lehdessä todennäköisesti kymmeniä. Sanomalehden paljon toistettu

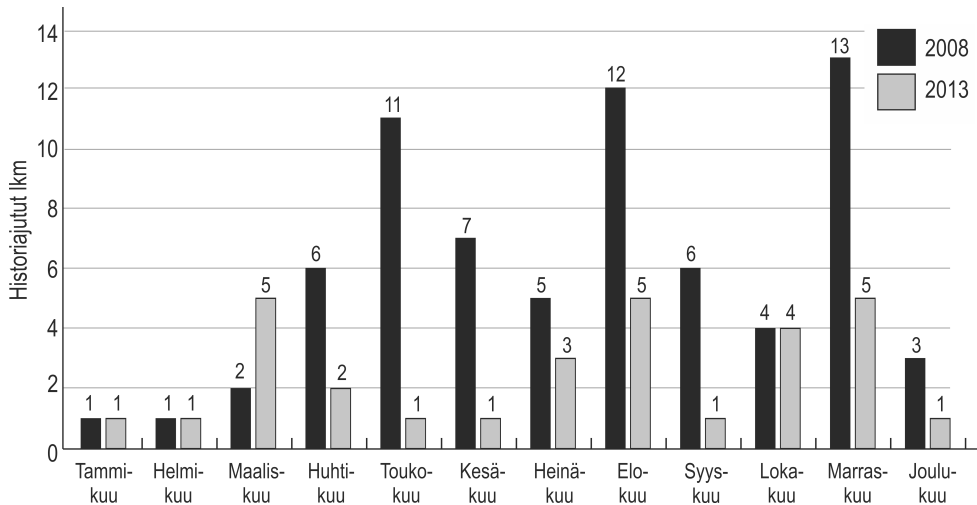
²³ Havainnot on yksinkertaisesti liian vähän tilastollisen merkittävyyden tarkastelemiseen, joten tulokset ovat empiiriseen aineistoon perustuvia arvioita, joita tukevat laadulliset selitystekijät.

aikajänne on oikeastaan kymmeniä vuosia, sillä myös nykyhetken tapahtumien juuret löytyvät menneisyydestä. Erityiset muisteluvuodet riippuvat toimituksen jokapäiväisten päätösten ja suunnittelun sekä journalististen käytäntöjen ohella ainakin muista yhteiskunnallisista olosuhteista, vuoden keskeiseksi nousevista tapahtumista (ja niiden historiallisesta taustasta), muiden medioiden agendasta ja yleisön odotuksista.

Muisteluvuodet liittyvät tärkeiksi katsottuihin historiallisiin tapahtumiin ja aika-kausiin eli sellaisiin kuin vuosi 1968 länsimaisessa historiassa – tai itsenäistymiseen liittyvät tapahtumat Suomessa – on ollut. Itsenäisyyspäivien julkista historia-kulttuurista sanomalehtien kautta tutkinut Lindgren (2012, 2) kirjoittaa, että ”(v)uosipäiväjournalismin logiikassa ainoastaan pyöreät luvut ja neljännesvuosisadat saavat runsaasti huomiota”. Tämän tutkimuksen huomio on vuodessa 2008, joka on vuoden 1968 tapahtumien ”pyöreä” 40-vuotisjuhlavuosi. Vuonna 2018 tapahtumista tulee kuluneeksi 50 vuotta eli puolivuosisata, joten se tulee olemaan muisteluvuoden näkökulmasta myös mielenkiintoinen kiinnekohta. Nykyisessä kulttuurissa historialliset tapahtumat näyttävät saavan siis erityisaseman tietyn numeerisen tai ajan kulumisen logiikan mukaan.

Journalismille – ja historiakulttuurille – aika ruutupaperina on tärkeä mitta. Muisteluvuodet sattuvat tietyille ”juhlavuosille”. 2000-luvulla tietokirjamarkkinoille on vyörynyt ”merkkivuosisarjoja”, sellaisia kuin HS:n toimittajan Unto Hämäläisen *Suomi Orwellin vuonna 1984* ja *Suomi Euroopan hulluna vuonna 1989*. Näillä kirjoilla on kansainväliset esikuvansa, jollaisia ovat esimerkiksi Mark Kurlanskyn *1968 – vuosi, joka vavahdutti maailmaa*, Felipe Fernández-Armeston *1492: The Year the World Began* tai monet ensimmäisen maailmansodan syttymisen 100-vuotispäivän aikoihin ilmestyneet teokset. Kärjistäen voi sanoa, että vuodet ovat nykyään populaari-historiassa sitä, mitä vuosikymmenet joskus olivat, jolloin yhden vuoden tapahtumat saattavat olla ikkuna laajempiin kehityskuluihin. Tämä historiakulttuurin puoli heijastuu myös sanomalehden historian jokapäiväiseen virtaan.

Kuvio 6. 1960-lukua koskevat historiajutut kuukausittain vuoden 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. 2008, n=71; 2013, n=30.

Kuva tämän tutkimuksen vuosipäiväjournalisista tarkentuu kuvion 6 perusteella. Vuoden 2008 historiajuttujen ajoittuminen vahvistaa HS:n yhteyden vuoden 1968 40-vuotisjuhlavuoteen. Historiajuttujen huiput löytyvät touko-, elo- ja marras-kuusta. Kuten tiedetään Pariisin kevään tapahtumat ajoittuivat toukokuulle 1968 ja niin sanottu Prahan kevät päättyi Tšekkoslovakian miehitykseen elokuussa 1968. Marraskuu 1968 sen sijaan on jäänyt suomalaisen historiatietoisuuteen opiskelija-radikalismien huipentuman eli Vanhan valtauksen vuoksi. Itse juttuja on niin vähän, ettei tilastollisesta merkittävydestä voi puhua, mutta laadullisesti tulkiten erot kuukausien välillä ovat ymmärrettäviä ja selitettävissä. Historiajuttu, jopa juttukokonaisuus, saatetaan julkaista pelkästään toimittajan taustatyön tai kirjoittamishalun vuoksi, mutta yleensä ne liittyvät ulkoisiin tekijöihin kuten vuosipäiviin, muiden medioiden agendaan tai vasta julkaistuihin tutkimuksiin ja muihin teoksiin (ks. luku 7.1.2). Journalismin kuuluu, että toimituksen tai toimittajan tulee pystyä perustelemaan, miksi tämä juttu julkaistaan juuri tänään. Siinä piilee osittain myös vuosipäivien ja merkkivuosien voima.

Historiajutuissa yksi selvä piirre on, että historiajuttuja oli vuonna 2013 selvästi vähemmän kuin vuonna 2008. Lisäksi historiajuttujen huippukuukaudet osuvat eri vuosina eri kuukausille. Sanomalehden vuodet eivät toista samaa kaavaa suhteessa historiaan, vaan ne seuraavat historiakulttuurille tyypillistä tapaa arvottaa ja arvioida menneisyyden merkityksiä. Se mikä yhtenä vuonna on merkittävää tai ajankohtaista historiaa, ei sitä toisena vuonna ole. Historiakeskustelu ja muistelu muuttuvat ja

elävät ajassa kuten mikä tahansa yhteiskunnallinen keskustelu. Se voi syttyä tai kyteä, loistaa poissaolollaan tai räiskyä viikosta tai kuukaudesta toiseen. Tutkimuksen molempina tutkimusvuosina 2008 ja 2013 nousivat esiin vuosikymmenten takaiset tapahtumat, mutta eivät samalla tavalla. Vuosi 1968 on saanut populaarikulttuurissa etuliitteen ”hullu vuosi”, mikä näkyy myös HS:n sivuilla. HS julkaisi erillisen juttusarjan tuon otsikon alla vuonna 2008.

Vuoden 2013 historiajutuista ei löydy selkeitä muistelun tai historian käsittelyn huippukuukausia. Kuukausien väliset erot 1960-lukua koskevissa historiajutuissa ovat niin pieniä, että esimerkiksi maaliskuu-, elokuu- ja marraskuun nostaminen muiden edelle olisi keinotekoisia. Joitakin yhtäläisyyksiä vuoden 2008 kuusikymmenlukuun koskeviin juttuihin kuitenkin löytyy, sillä myös vuodelta 1963 löytyy eri yhteyksissä toistuvia, kulttuurisesti resonantteja historiallisia tapahtumia. Niiden merkitys suomalaisessa historiakulttuurissa ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen valossa yhtä vahva kuin vuoden 1968 tapahtumille annetut merkitykset. Pariisin kevät, Tšekkoslovakian miehitys ja Vanhan valtaus ovat geopolittisesti ja tämän aineiston perusteella historiallisesti lähempänä Suomea ja Helsingin Sanomien yhteisöä kuin John F. Kennedyn²⁴ murha tai Martin Luther Kingin²⁵ *I have a dream* -puhe, jotka nousivat esiin 50-vuotispäivinä HS:ssa.

Vuosipäiväjournalismi ei ole ainoastaan aktiivista, vaan myös reaktiivista journalismia, sillä se on sidottu kalenteriin ja vuosipäiviin. Vuosipäivät itsessään eivät vaadi reagoimista, vaan toimitus harkitsee historiasta tai historian kautta kirjoittamista hieman samaan tapaan kuin uutistapahtuman yhteydessä. Tärkein kysymys on: onko vuosipäivä kirjoittamisen arvoinen? Sitten harkitaan näkökulmia ja resursseja. Mahdollisuuksien kenttä on laaja: media voi tapahtuman varjolla käydä keskustelua erilaisista ajankohtaisista teemoista, tuoda esiin näkökulmia ja kommentoida oman ajan ilmiöitä – tai vaikka kerrata mitä 25 tai 50 vuotta sitten tapahtui. Jokainen historiakulttuurissa merkittävä vuosipäivä on toimitukselle mahdollisuus. Vuosipäiviä tulee ja menee, mutta jotkin niistä jäävät elämään ja media osaltaan vahvistaa niiden paikkaa historiakulttuurissa. Jotkin tapahtumat ovat niin tärkeitä, että ne nousevat esiin historian jokapäiväisestä virrasta erityisinä muisteluhuippuina kuten vuosi 1968 ja sen keskeisinä näyttäytyvät käännteet vuonna 2008.

Helsingin Sanomien vuosikertojen 2008 ja 2013 perusteella historian jokapäiväinen virta on samaan aikaan ennustettava ja ennustamaton. Historiajuttujen ja -mainintojen taustalta voi hahmottaa logiikan, jonka yksi keskeinen piirre on satun-

²⁴ Jatkoissa myös JFK.

²⁵ Jatkoissa myös MLK.

naisuus. Historiaa on jokaisessa sanomalehdessä journalismin käytäntöjen mukaisesti niin päivän tapahtumien kuin toimituksen valintojen seurauksena. Toinen puoli historian jokapäiväisen virran logiikkaa ovat vuosipäivät ja vuosipäiväjournalismi, joita voi kutsua journalismin kiihdyttimeksi tai historian journalistisen esittämisen metronomiksi. Historia nousee esiin siellä täällä joka ainoa päivä, mutta vuosipäivät rytmittävät historiajuttuja ja muistelua. Lehti nostaa esiin tapahtumia, ilmiöitä ja henkilöitä, jotka ovat edelleen muistamisen arvoisia tai selitystä kaipaavia – toisin sanoin historiakulttuurissa merkittäviä menneisyyden puolia. Journalismin esitykset ovat elävä osa historiakulttuuria. Journalismi reagoi historiakulttuurin muutoksiin ja tarjoaa areenan erilaisille puheakteille, mutta samalla se luo ja muokkaa aktiivisesti mahdollisia puhetapoja sekä yleisönsä suhdetta menneisyyteen.

3.1.5 Historiajutut osana jokapäiväistä historiaa

Tässä tutkimuksessa kutsutaan historiajutuiksi niitä juttuja tai juttukokonaisuuksia, joiden aiheena on selkeästi 1960-luku tai jokin 1960-luvun tapahtuma tai ilmiö.²⁶ Historiajutut muodostavat historian journalistisen esittämisen näkökulmasta vain pienen osan kaikista historiaa koskevista jutuista, mutta ne ovat kaikkein ilmeisimpiä ja selkeimmin menneisyyteen ulottavia sanomalehden jutuista. Ne ovat paikkoja, joissa luodaan historiamerkityksiä ja tuotetaan sanomalehden historia-kuvaa. Tämän vuoksi historiaan keskittyviä juttuja on tutkittu melko paljon (ks. esim. Stiles & Kitch 2011; Kitch 2002; Edy 1999), samoin kuin syyskuun 11. terrori-iskujen kaltaisia historiamerkityksiä herättäviä tapahtumia (ks. esim. Connor 2012; Kitch 2003a). Historiajutut tarjoavat mielenkiintoisia näkökulmia niin journalismiin kuin menneisyyden esittämiseen. Kulttuurisen muistin tutkimuksen tai median ja muistin tutkimuksen parissa tutkimuksen näkökulmat rajoittuvat usein juuri näihin juttuihin – on sitten kyse aikakauslehtien erikoisnumeroista, spesifisti valituista tapahtumista ja tapahtumasarjoista tai muisto- ja vuosipäivistä (Kitch 2006, 96).

Yksi yleinen tutkimuskohde ja -näkökulma on vuosipäiväjournalismi, joka on yksinkertaisimmillaan journalismia, jossa menneisyyden tapahtumia käsitellään historiallisen muistopäivän läheisyydessä. Esimerkiksi Zelizer (1990) on tutkinut JFK:n murhan vuosipäiväjuttuja. Hän hahmottaa artikkelissaan kolme narratiivista

²⁶ Historiajutut ovat tutkimuksen aineistosta poimittuja juttukokonaisuuksia, joissa saattaa olla historiaviittauksista rakentuvan aineiston näkökulmasta useita osumia. Esimerkiksi 1960-lukua käsittelevä historiajuttu, jossa on pääjuttu, kainalo ja kuva (eli käytännössä kuvateksti), näyttäytyy kolmena historiaviittauksena, jos näissä kaikissa itsenäisissä osissa on viitattu 1960-lukuun.

strategiaa, joilla toimittajat vahvistavat auktoriteettiaan ja tarinankertojan asemaansa. Ne ovat synekdokee, pois jättäminen ja personointi. Nämä muistelun keinot korostavat ja legitimoivat toimittajien roolia yhteiskunnallisina tarinankertojina. Ne vahvistavat myös journalismin asemaa historiakuvan rakentajina, sillä toimittajat voivat kerronnan keinoin esittää itsensä positiivisessa valossa. (Emt., 369–373.)

Historiajuttuja tutkimalla on luotu muunkinlaisia journalismia koskevia kuvauksia tai luokitteluja. Los Angelesin Wattsin mellakoita koskevaa uutisointia tutkinut Jill A. Edy (1999) on jakanut sanomalehden menneisyyttä koskevat jutut Zelizerin (1990) tapaan kolmeen alatyyppiin, mutta tarkastelutapa on hieman erilainen. Edyn historiajuttuja koskevat luokat eroavat toisistaan sen suhteen, kuinka menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille luodaan merkityksellisiä yhteyksiä. Edyn erottamiin juttutyyppeihin kuuluvat 1) muistelmat (engl. commemorations), 2) historialliset analogiat ja 3) historialliset kontekstit. Muistelmajuttuja Edy kutsuu myös vuosipäiväjournalismiksi, jolle on luonteenomaista erilaiset muistamisen tavat. Näissä jutuissa tapahtumat kuitenkin esitetään irrallisina, jolloin lukija joutuu navigoimaan menneisyydessä ilman kunnan kontekstia. Historialliset analogiat kiinnittyvät tulevaisuuden toiveisiin, joten niissä painotetaan nykyisyyden ja menneen yhteyttä normatiivisessa sävyssä. Historiallinen konteksti sen sijaan selittää ”miten tulimme tähän”. Se onkin ansiokas tapa kirjoittaa menneisyydestä, ja Edyn mukaan yleisempää kuin kriitikot ovat arvelleet. (Emt., 74–82.) Siinä on kyse historiallisesta perspektiivistä, joka auttaa lukijoita ymmärtämään paremmin myös tätä päivää.

Kolmantena esimerkkinä Kitch (2006) on käsitellyt Time-yhtiön historiallisia erikoisnumeroita, jotka voidaan laskea aikakauslehtigenreen. Kitchin analysoimat lehdet ovat paksulle paperille painettuja, teemoittain jaoteltuja ja keräiltäväksi tarkoitettuja ”aikakauskirjoja”. Tällaiset aikakauskirjat tai -lehdet ovat lähinnä toimittajien kokoamia listoja parhaimmista, huonoimmista tai ikimuistoisimmista hetkistä, kun taas historiakirjat perustuvat tutkimukseen tai ainakin dokumentointiin ja sen arviointiin. (Kitch 2006, 97–99, 103–104.) Ne ovat kuitenkin hyvä esimerkki pysyvistä muistituotteista, jotka eivät herätä vain nostalgiaa, vaan tunteen kuulumisesta menneisyyden kautta määrittyvään kulttuuriseen ja poliittiseen piiriin. Muistaminen on elintärkeä osa kansalaisten identiteettiä (Lowenthal 1985, 197), ja lukemalla esimerkiksi Time-konsernin erikoisnumeroita tai iltopäivälehtien historia-numeroita kuluttaja voi heittäytyä dialogiin journalismin keinoin esitetyn historian kanssa. Eri aikakauslehtien erikoisnumeroiden perusteella Kitch (2006) on erottanut viisi erilaista historian esittämisen journalistis-retorista strategiaa. Ne ovat

1) menneisyyden esittäminen pysyvänä, 2) menneisyys henkilökohtaisena, 3) menneisyys muistona ("memorial"), 4) menneisyys visuaalisena ja 5) menneisyys keräilytavarana.

Nämä kolme tutkimusta kuvaavat hyvin sitä, kuinka erilaisin tavoin historiajuttuja voi lähestyä. Tehdyn tutkimuksen perusteella esimerkiksi vuosipäiviä voi pitää menneisyyttä koskevien merkityssisältöjen eli historian tihentymänä mediassa. Tämän tutkimuksen historiaviittausten perusteella vuosipäivät ja tärkeät tapahtumat luovat historian journalistisen esittämisen epäsäännöllisyyteen eräänlaisen säännöllisen pulssin. Vuosipäivät eivät kuitenkaan ole historiajuttujen kokonaiskuva, sillä historiajuttuja julkaistaan sanomalehdessä muutenkin kuin vuosipäivien ympäristössä. Kun juuri historia- tai vuosipäiväjuttuja on tutkittu muualla kattavasti, on tämän tutkimuksen anti erityisesti historian jokapäiväisen virran tarkastelussa. Tällöin historiajutut lähinnä antavat yksittäisiä historiaviittauksia tiiviimmän aineiston, joka rikastaa kokonaiskuva.

Taulukosta 2 selviää, millä osastoilla historiajuttuja HS:ssa vuosina 2008 ja 2013 julkaistiin. HS julkaisi eniten historiajuttuja molempina aineistovuosina kulttuuri-sivuilla ja Radio & televisio -osastossa. Niitä seuraa vain kerran viikossa julkaistavat sunnuntaisivut. Historiajuttujen jakautuminen osastojen mukaan sopii hyvin historiaviittauksista syntyvään kuvaan (ks. luku 3.2.1 Taulukko 4).

Taulukko 2. 1960-lukua koskevat historiajutut osastojen mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

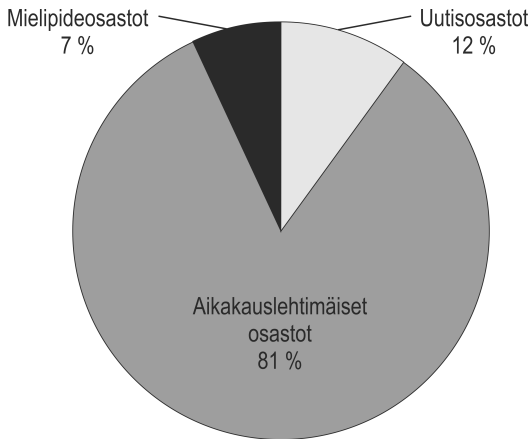
Osasto	2008	2013	Yhteensä
<i>Kulttuuri</i>	27	9	36
<i>Radio & televisio</i>	23	9	32
<i>Sunnuntai</i>	8	4	12
<i>Ulkomaat</i>	3	5	8
<i>Mielipide</i>	3	1	4
<i>Pääkirjoitukset</i>	2	1	3
<i>Kotimaa & kaupunki</i>	3	0	3
<i>Muut</i>	2	1	3
Yhteensä	71	30	101

Historiajuttujen kokonaiskuva selkiintyy jakamalla historiajutut kolmen osastojen pääluokan²⁷ välillä. Valtaosa historiajutuista on julkaistu vuosina 2008 ja 2013 HS:ssa sanomalehden aikakauslehtimäisissä osissa, kuten kuvioista 7 selviää. On hyvä huomioida, että tässä tutkimuksessa kulttuurisivut on laskettu tähän aikakauslehtimäisen journalismin pääluokkaan. Esimerkiksi Reunanen (2013) on laskenut kulttuurin osaksi uutismaisia osastoja, mikä vaikuttaa kokonaiskuvaan. Tästä huolimatta jokapäiväisimpien historiaviittausten osalta havaitut trendit voimistuvat historiajuttujen kohdalla. Aikakauslehtimäisissä osioissa, joissa on muita osia enemmän historiaviittauksia, on myös muita pääluokkia enemmän historiajuttuja. Uutisosastot kattavat paljon sanomalehden sivutilasta, mutta niissä ei ole erityisen paljon historiaviittauksia. Selkeästi historiaan keskittyviä juttuja on suhteessa vielä sitäkin vähemmän. Historia sopii sekä lyhyinä taustamainintoina että pitkinä historiajuttuina paremmin ”pehmeään” journalismiin kuin ”kovaan” uutis- ja ajankohtaisjournalismiin.

Uutistapahtumat eivät näytä toimivan historiajuttujen julkaisuperusteena. Ainakaan historiaa käsitteleviä uutisia ei juuri kahden vuoden lehtiaineistoon mahdu. Tiukasti tulkittuna, jos uutisen perusteena pidetään uutta tietoa, aineistossa on itse asiassa vain yksi historiaa koskeva uutinen. Se on juttu, jossa kerrotaan professori Kimmo Rentolan tuoreesta tutkimustuloksesta, jonka mukaan Johannes Virolaisella ja Max Jakobsonilla oli CIA-yhteyksiä (HS 14.6.2013a). Historian paljastukset tulevat yleensä esiin tutkimuksissa ja kirjoissa, mutta tällä kertaa Rentola kertoi arkistotyönsä tuloksista historiaseminaarissa Lahdessa. (Emt.) Historiaa koskevat uutiset ovat harvinaisia, mutta niitä voidaan saada julkisten tilaisuuksien ohella esimerkiksi sanomalehdelle vuodetuista asiakirjoista tai tutkijoiden antamista erikoishaastatteluilta. Lisäksi jotkin kustantajat pyrkivät julkaisemaan historiaa koskettavia tai sivuavia kirjoja, joiden yhtenä tavoitteena on historia-poliittisen keskustelun synnyttäminen. Tällöin kirjan tai sen kirjoittajan ympärille voi muodostua erillinen uutistapahtuma.

²⁷ Tässä tutkimuksessa hyödynnetty kolmen pääluokan jako on karkea, mutta mediatutkimuksen piirissä tunnustettu. Se ei huomioi osastojen sisäistä juttutyypin varianssia, mutta auttaa selkeyttämään havaintoja historiasta sanomalehden sivuilla. Uutisosastot: Uutisaukeama, Kotimaa/kaupunki, Ulkomaat, Talous ja Urheilu. Aikakauslehtimäiset osastot: Kulttuuri, Tänään, Radio & televisio, Teemasivut, Sunnuntai ja Muut. Mieli- ja mielipideosastot: Pääkirjoitukset ja Mieli- ja mielipide.

Kuvio 7. 1960-lukua koskevat historiajutut kolmen osastojen pääluokan mukaan jaoteltuina vuosina 2008 ja 2013.

Historiajutuissa vahvistuvat historiaviittauksia koskevat trendit myös silloin kun niitä tarkastellaan eri juttutyyppejen mukaan (vrt. luku 3.2.2; Liite 4). Taulukosta 3 näkyy, että arviot ja feature-jutut nousevat historiajutuissa ylitse muiden. Arvioissa ja kulttuuri- tai teosnostoissa on lähes puolet kaikista historiajutuista, mikä korostaa kulttuurijournalismin asemaa vahvasti menneeseen ulottuvana ja historiamerkityksiä tuottavana journalismin lajina. Kaikki tässä tutkimuksessa yläkäsitteen ”arviot” alle lasketuista jutuista eivät täyty taidekriittikin määritelmää, mutta taidekriittikin lähtökohdat auttavat osaltaan ymmärtämään, miksi historiajuttuja on niin paljon arvioissa. Taidekriittikin yksi tehtävä on arvioida teoksia, niiden taiteellista arvoa sekä merkitystä taidejatkumossa. Kulttuurisivuilla kuvaillaan käsiteltäviä teoksia historiallisten merkitysten ja tunnustettujen taidesuuntien kautta sekä pohditaan näiden teosten paikkaa taidehistoriallisessa jatkumossa. (Jaakkola 2015, 20–21.)

Osa HS:n teatterin tai elokuvan alan ennakkojutuista on lähempänä palvelujournalismia kuin taidekriittikkiä. Samoin Radio & televisio -sivuston ohjelmanostot ovat kriittikkiä kevyempiä sisällöltään. Joissakin teosnostoissa on kyse pikemminkin tekijävetoisesta kuin teosvetoisesta haastattelusta, jolloin jutut on koodattu featureiksi. Näissä kritiikin, arvion ja featuren lajeihin sopivissa jutuissa on yhteisiä piirteitä, jotka sopivat historiajournalismiin. Jos kaikkein kunnianhimoisinta taidekriittikkiä ei huomioida, on niille yhteistä ainakin tarinallisten keinojen hyödyntäminen, mahdollisuus tunteiden, kokemusten ja muistojen ilmaisemiseen sekä pyrkimys aiheen käsittelyyn hieman pintaa syvemmältä. Kaikki nämä ovat piirteitä, jotka liitetään usein aikakauslehtijournalismiin.

Taulukko 3. 1960-lukua koskevat historiajutut juttutyypin mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Juttutyyppi	2008	2013	Yhteensä
<i>Arvio etc.</i>	31	16	47
<i>Feature</i>	25	5	30
<i>Kolumni etc.</i>	8	4	12
<i>Uutinen</i>	2	4	6
<i>Mielipide</i>	3	1	4
<i>Pääkirjoitus</i>	1	0	1
<i>Muu</i>	1	0	1
Yhteensä	71	30	101

Mielipideosastojen historiaviittausten ja historiajuttujen osuus on aineistossa tasainen. Historia sopii mielipiteelliseen tekstiin, sillä se usein oikeuttaa, opettaa ja velvoittaa. Historiajuttuja on kuitenkin verrattain vähän. Siitä voi tehdä johtopäätöksen, että avoin historiapolitiikka historiajuttuina on harvinaista, vaikka historiapolitiikka tai historialla politikoiminen kuuluu myös sanomalehden sivuille. Historiakolumneja sentään on enemmän. Yksi syy kolumnien mielipidekirjoituksia tai pääkirjoituksia suurempaan historiajuttujen määrään voi olla kolumnien vapaamuotoisempi rakenne. Se sallii myös tarinankerronnan, henkilökohtaisuuden sekä kirjoittajan omien muistojen ja kokemusten hyödyntämisen.

3.2 Uutisjournalismi vs. aikakauslehtimäinen sanomalehtijournalismi

3.2.1 Eri osastoissa erilaiset painotukset

Osastojako on keskeinen tekijä sanomalehden arkkitehtuurissa. Helsingin Sanomien lukija tietää, että lehden etusivun kääntäessään hän kohtaa uutisaukeaman. Sen jälkeen seuraavat pääkirjoitussivu, tärkeimmät uutiset yleensä tutussa järjestyksessä sekä kulttuuri ja ajanvieteosiot. Sanomalehtien Toimitustilasto (2006) on yksi tapa tarkastella havaintoja sanomalehden sisällön ja osastojen

mukaan. Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty Toimitustilaston jakoa soveltuvin osin. Koodaus on luotu sen, HS:n rakenteen ja Pietilän (1973) sisällön erittelyä koskevien periaatteiden mukaan. Näin ollen tutkimuksessa tavoitetaan esimerkiksi Toimitustilaston laajan ajanvietteeksi koodatun osan sisäinen hajonta paremmin. Lopulta erot ovat pieniä, mutta käytössä on 14 muuttujaa Toimitustilaston 12:n sijaan. Näin aineistosta erottuu selvemmin muun muassa Sunnuntai-osio ja Nimiä tänään/Tänään-sivusto²⁸. Toimitustilastossa käytetään myös jakoa uutismaisiin juttuihin, mielipidejuttuihin ja palveluaineistoon. Suuri osa palveluaineistosta on tämän tutkimuksen ulkopuolella, mutta jakoa on hyödynnetty historian journalistiseen esittämiseen soveltuvalla tavalla.

Historiaviittauksia ei esiinny tasaisesti sanomalehdessä osastojen sivumäärien mukaan, sillä toiset osastot ovat selkeästi historiatietoisempia kuin toiset. Niiden aiheet saattavat olla löyhemmin sidottuja lehden ilmestymisajankohtaan tai niissä toimittajalla on mahdollisuus arvioida päivän aiheiden ajallisia merkityksiä. Kaksi osastoa nousee Helsingin Sanomissa ylitse muiden. Ne ovat Kulttuuri ja Tänään (ks. taulukko 4). Niissä on yhteenlaskettuna kahden tilastovuoden perusteella yli 40 prosenttia historiaviittauksista. Näiden perässä tulevat noin 10 prosentin osuudelle Radio & televisio, Kotimaa/kaupunki ja Ulkomaat. Kun huomioidaan eri päiville vertailuvuosina asettuneet teemasivut sekä kerran viikossa ilmestyvä Sunnuntai-osio, ilmestyy muissa osioissa hyvin pieni osa sanomalehden historiaviittauksista. Taulukon 4 havainnot ja niiden prosentuaaliset osuudet kertovat viittausten absoluuttisesta määrästä, mutta niitä ei ole suhteutettu eri osastojen sivumääriin. Tilastot siis kertovat siitä, millä osastoilla viitataan useimmin 1960-lukuun. Esimerkiksi yhteiskunnallisen keskustelun keskipisteessä pääkirjoitussivuilla ja yleisönosastossa viitattiin tutkimuksen vertailuvuosina 1960-lukuun vain noin kerran viikossa. Historia ehkä oikeuttaa, opettaa ja velvoittaa, mutta tilastoinnin rajoitteista huolimatta voi väittää, ettei päivänpolttavassa yhteiskunnallisessa keskustelussa historiallinen argumentti ole kovin yleinen.

²⁸ Vuoden 2008 Nimiä tänään -päivyrisivustosta käytetään vuoden 2013 mukaista nimitystä Tänään. Se sisältää myös Minne mennä -osion, jossa HS nostaa esiin pääkaupunkiseudun menoja päivittäin.

Taulukko 4. 1960-lukua koskevat historiaviittaukset osastojen mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Osasto	n ~ 2008 (2013)	% ~ 2008 (2013)
<i>Kulttuuri</i>	470 (415)	23,2 (23,6)
<i>Tänään</i>	424 (347)	20,9 (19,7)
<i>Kotimaa/kaupunki</i>	298 (159)	14,7 (9,0)
<i>Radio & televisio</i>	177 (196)	8,7 (11,1)
<i>Ulkomaat</i>	162 (162)	8 (9,2)
<i>Teemasivut²⁹</i>	131 (134)	6,5 (7,6)
<i>Sunnuntai</i>	87 (76)	4,3 (4,3)
<i>Mielipide</i>	79 (57)	3,9 (3,2)
<i>Pääkirjoitukset</i>	64 (63)	3,2 (3,6)
<i>Urheilu</i>	59 (80)	2,9 (4,5)
<i>Talous</i>	47 (45)	2,3 (2,6)
<i>Etusivu/uutisaukeama</i>	26 (22)	1,3 (1,2)
<i>Muut</i>	4 (5)	0,2 (0,3)
Yhteensä	2028 (1761)	100 (100)

Talous- ja urheilusivuilla viitataan historiaan harvoin. Ennen syventymistä sanomalehden historiatietoisiin osioihin onkin paikallaan kysyä: miksi historia on harvinaisempaa toisilla osastoilla kuin toisilla? Vastausta voi hakea esimerkiksi taloudesta, jossa vallitsee etenkin pörssiutisoinnin ja ennustamisen vuoksi vahva etukeno. Tulevaisuuden horisontti on merkittävämpi kuin menneisyys tilana. Itse asiassa menneisyys saattaa tarkoittaa taloudessa lähikuukausia tai lähivuosia. Ilmeisen harvoin se tarkoittaa tämän tutkimuksen perusteella ainakaan lähivuosia tai -vuosikymmeniä pidempää aikaa. Eräiden tulkintojen mukaan tulevaisuusorientaatio on yleistynyt journalismissa, mikä johtuu esimerkiksi uutiskilpailusta ja median tavasta spekuloida tulevaisuudella (ks. Kumpu 2016; Väliverronen 2013; 2007; 2003;

²⁹ Yhtäläisen vertailun vuoksi vuoden 2008 teemasivut sisältävät seuraavat osiot: Tiede & luonto, Koti & tyyli, Auto, Meno & paluu, Asunto, Hinta & laatu, Ruoka & juoma sekä Elämä & terveys. Vuoden 2013 teemasivut sisältävät osiot: Auto, Elämä, Koti, Lauantai, Matka, Ruoka, Tekniikka, Terveys, Tiede, Torstai, Tyyli ja Työelämä.

Ekecrantz 2001). Journalismin tulevaisuusorientaatio sopii tämän tutkimuksen määrällistä tilastoa tulkiten esimerkiksi talousjournalismiin paremmin kuin kulttuurijournalismiin.

Urheilujournalismia verrataan joskus talousjournalismiin – onhan urheilusivuilla sanomalehdessä omat taulukkonsa, ”tulospörssi”, kuten taloussivuillakin. Tilastollisesti nämä osastot kuuluvat myös historian esittämisen näkökulmasta samaan kategoriaan. 1960-luku ei ole tutkimuksen aineiston perusteella merkittävä viittauspiste suomalaisen talouden tai urheilun historiakulttuurissa. Näin vaikka laadullisesti tulkiten osastoilla on yksi merkittävä ero: urheilujournalismiin liittyy perinteisten otteluraporttien ja tulosten kirjaamisen ohella menneisyyden urotekojen ihannoiti, jota kuvataan usein nostalgiseksi. Ainakin iltapäivälehdissä urheilun ilmiöjutut sekä draama ja tunteet ovat lisääntyneet (Kivioja 2008, 73). Talouteen tällaiset puolet eivät kuulu, sillä historia nostetaan esiin enintään varoittavien esimerkkien muodossa. Tällainen ero ei kuitenkaan näy HS:ssa, kun lehdistä on etsitty 1960-lukua koskevia mainintoja.

TAPAUS: Kronikoiva urheilujournalismi

Urheilujournalismi ei ole erityisen historiatietoinen journalismin muoto, vaikka historialla, nostalgialla ja tunteilla on kaikilla roolinsa urheilun elämysmaailmassa. Journalismissa korostuu näiden sijaan tuloslähtöisyys ja historian osalta kronikointi. Ei ole tavatonta, että menneisyys tuodaan esiin juttujen taustalla vuosilukulistoina tai menneisyyden voittajien mainintoina. Tilastot eivät valehtele, mutta millaista kuvaa ne rakentavat? Todennäköisesti seuraavatkin esimerkit herättävät lukijassa mielikuvia historiakäsitysten ja lukijan kokemusmaailman mukaan:

- ”Edellisen kerran kolmentoista miljoonan asukkaan Tokio piti kisat vuonna 1964. Suomi sai tuolloin kolme kultaa. Pauli Nevala keihäessä, Pentti Linnasvuo ja Väinö Markkanen ammunnessa.” (HS 8.9.2013b.)
- ”Suomalaisihyökkääjä osui heti ensimmäisessä NHL-ottelussaan, mikä teki hänestä liigan nuorimman maalintekijän sitten vuonna 1967 tapahtuneen laajennuksen.” (HS 5.10.2013.)
- ”Tuore Suomen mestaruus antaa paljon iloa paikkakunnalle, jossa ennen eilistä juhlittiin aikuisten palloilutittelä 44 vuotta sitten. Kokkolan Pallo-
Veikot vei jalkapallomestaruuden 1969.” (HS 25.4.2013.)

Tämä ei tarkoita, etteikö nostalgisia tai kertomuksellisia elementtejä urheilujournalismissa olisi ollenkaan. Esimerkiksi 71-vuotias toimittaja-tietokirjailija

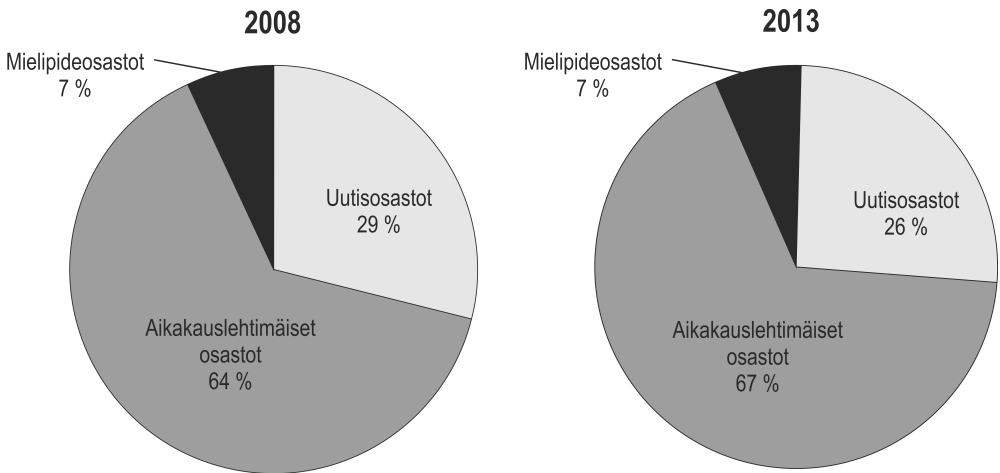
Antero Raevuori kertoo Kisahallin kahvilassa 1960-luvun muistojansa HS:n jutussa: ”Olin usein täällä Kisahallissa eli entisessä Messuhallissa katsomassa Elis Askin järjestämiä nyrkkeilyn ammattilaisiltoja. Mielenkiinto niitä kohtaan oli huikeaa. Kansaa jonotti pitkälle kadulle asti.” (HS 30.4.2008.) Samoin 1960-luvun urheilutapahtumista esimerkiksi Meksikon olympialaisten Tommie Smithin ja John Carlosin protesti huomioidaan tutkimuksen aineistossa muutamia kertoja (ks. esim. HS 24.8.2008d; HS 23.8.2013a). Usein kansallisena näyttäytyvän urheilun tarinaan tulee myös HS:n sivuilla pilkahdus politiikkaa: ”Lähelle pääsee se, kun hallitseva mestari ja viisi vuotta lähes voittamattomana iskenyt Olli Mäki ei päässyt Rooman olympiakisoihin, koska edusti Työväen Urheiluliittoa. Vuotta aikaisemmin Mäki oli valittu EM-kisojen parhaaksi nyrkkeilijäksi.” (HS 21.7.2008.)

Käännekohtia riittää urheilun historiassa eri vuosikymmeninä. 1960-luvulta HS:ssa nousevat esiin esimerkiksi uudet olympialajit, kilpailut ja kilpalajit (ks. esim. HS 28.11.2013; HS 18.7.2013b). Historiaviittaukset, kuvaukset, vertaukset ja jatkumot nostavat 1960-luvun esiin merkittävänä aikakautena käsitellyn asian kannalta. Urheilussa murroksen tai modernisaation kehys ei ole näkyvä, vaikka viitteitä murroksen ajasta on. Esimerkiksi yleisurheilussa yksiselitteisestä Suomineimestä edustusasuissa luovuttiin kansainvälisellä urheilunäyttämöllä juuri kuusikymmenluvulla: ”Muutos tapahtui vasta 1960-luvulla, jolloin pikkutakin logossa nähtiin muutaman kerran kaksoisnimi Suomi-Finlandia.” (HS 1.8.2008.) HS:n urheilusivustoa ei voi pitää 1960-lukuviihtauten perusteella kovin historiatietoisena, vaan pikemminkin sen tyyli on raportoiva ja menneisyyttä vahvemmin kiinni nykyhetken merkitysrakenteissa.

3.2.2 Historia sopii aikakauslehtimäiseen journalismiin

Talous ja urheilu lasketaan yleensä sanomalehden uutisaineistoon, johon kuuluvat myös kotimaa ja kaupunki sekä ulkomaat ja uutisaukeama. Joissain tutkimuksissa (ks. esim. Reunanen 2013) myös kulttuuri on laskettu uutisosastoihin, mutta tämän tutkimuksen valossa se eroaa merkittävästi uutisaineistosta. Kulttuurisivuilla julkaistaan uutismaisia juttuja, mutta usein osaston sisältö on lähempänä tema- ja sunnuntaisivuja kuin kotimaan, ulkomaan ja talouden antia. Tästä johtuen on perusteltua tarkastella kulttuuria osana HS:n aikakauslehtimäisiä osastoja analysissä, jossa tarkastellaan historiaviittauksien jakautumista uutisosastojen, sanomalehden aikakauslehtimäisten osastojen ja mielipideosastojen välillä (kuvio 8).

Kuvio 8. 1960-lukua koskevat historiaviittaukset kolmen osaston pääluokan mukaan vuosina 2008 ja 2013.

Valtaosa historiamaininnoista on sanomalehden aikakauslehtimäisissä osastoissa, eikä siis uutisosoissa, joihin sanomalehti vahvimmin assosioituu. Kokonaisuus on nimetty aikakauslehtimäiseksi, sillä se kuvaa hyvin eroa mieliopie- ja uutis-osastoihin. Kaikki materiaali ei ole aikakauslehtimäistä, kuten ei myöskään uutismaisten osastojen kaikki materiaali ole uutismaista. Jos osastojen historiaviittauksia tarkastellaan juttutyypin mukaan (liite 4), selviää että kulttuurisivustoa lukuun ottamatta osumia on uutisissa hyvin vähän, jos ollenkaan. Itse asiassa suurin osa aikakauslehtimäisten osastojen osumista löytyy niin sanotuista feature-jutuista³⁰, kulttuurinostoista ja -arvioista sekä muistokirjoituksista. Jonkin verran viittauksia on myös lyhyissä taustajutuissa ja tietolaatikoissa.

Aikakauslehtimäisiä osastoja kuvaavat eräät tekijät, jotka ovat yhteydessä historian journalistiseen esittämiseen. Ensinnäkin näiden osastojen yleiset juttutyypit mahdollistavat vahvemman kertomuksellisuuden. Uutista usein kuvaava kärjellään oleva kolmio saattaa kääntyä toisin päin. Toimittajan on mahdollista soveltaa uutisjournalismia vapaammin perinteisiä ”mitä, missä, milloin, miksi, miten, kuka” -kysymyksiä feature-jutuissa, kulttuurinostoissa tai muistokirjoituksissa. Jutut voivat esimerkiksi lähteä jostain pienestä ja kasvaa suureksi. Kaikissa osastojen yleisimmässä juttutyypeissä myös ajalla on merkitystä. Journalismi kirjoittaa ”historiaa päivä päivältä luomalla ’nyt’-hetken ja antamalla tälle nykyhetkelle tietyn sisällön” (Ekecrantz 1994, 6). Journalismi julkaistaan nykyhetkessä, mutta samalla se operoi

³⁰ Tässä tutkimuksessa feature on kattokäsite, joka sisältää reportaasit, henkilöjutut ja ei-uutismaiset ajankohtaisartikkelit.

myös menneisyydessä (kokemus)tilana sekä kurkottaa kohti tulevaisuutta horisonttina (Koselleck 2004).

Eroa aikakauslehtimäisten osastojen ja uutisosastojen välillä voi tarkastella olemassa olevan tutkimuksen valossa. Yhden näkökulman mukaan laatu-journalismissa on siirrytty yksityiskohtaisesta raportoinnista kohti taustoittavampaa analyysia. Tätä voi selittää esimerkiksi sillä, että sanomalehden tulee ”syvällisyydellä” kilpailla nopeiden medioiden kanssa ja toisaalta venyttää uutistapahtumia päivää pidemmiksi. Etenkin ”uudessa pitkässä journalismissa” arvioidaan usein tapahtumien, ilmiöiden tai henkilöiden ajallisia merkityksiä. (Barnhurst & Mutz 1997.) Toisen näkökulman mukaan tulevaisuusorientaatio on yleistynyt journalismissa. Tätä kehitystä tukee ajatus uutiskilpailusta sekä modernisaation luoma muutos ajan käsitteellistämässä. Media yrittää hälventää tulevaisuutta koskevaa epävarmuutta muun muassa ennakoimalla, varoittamalla, ennustamalla ja lupaamalla. Spekulaatio tulevaisuudella on osa päivittäistä journalismia (ks. Väliaverron 2013; 2007; 2003; Ekecrantz 2001), ja HS:n sisällä toimittajien valta jäsentää tulevaisuutta on kasvanut viime vuosikymmeninä verrattuna institutionaaliin päätöksentekoon (Kumpu 2016).

Ottamatta tässä vaiheessa kantaa eri tendenssien voimakkuuteen, voinee sanoa, että (sanomalehti)journalismin vaikuttaa erilaisia ristikkäisiä voimia, jotka yhtäältä korostavat tulevaisuusorientaatiota, mutta toisaalta painottavat selitysten antamista menneisyyttä hyödyntäen. Jos kuviota 8 katsoo tästä näkökulmasta, voi todeta, että nuo tendenssit näkyvät eri tavoin sanomalehden eri osastoissa. Esimerkiksi aikakauslehtimäisissä osastoissa menneisyydellä on korostuneempi rooli kuin uutisosastoissa.

Uutisosastojen historiaviittaukset löytyvät pääosin kolmesta juttutyyppistä: uutisista, feature-jutuista sekä lyhyistä kainalojutuista ja tietolaatikoista. Juuri niistä jutuista, joita sivuilla eniten julkaistaan. Juttujen määrään nähden on kuitenkin huomionarvoista, että uutinen ei ole erityisen historiatietoinen juttutyyppi. Kainalojuttujen ja tietolaatikoiden historiaviittausten perusteella uutistapahtuman tai -ilmiön tausta tuodaan mieluummin esiin niissä. Näin uutisjuttu voidaan rakentaa niin, että kärjessä on itse tapahtuma ja kainalojutussa historiallinen tausta. Tämä tapa väheni vuonna 2013, kun sitä verrataan vuoteen 2008. Osin se johtunee siitä, että tabloidiuudistuksen yhteydessä toimittajien uutisanalyysien määrä kasvoi juuri uutismaisten kainalojuttujen ja taustojen kustannuksella (Reunanen 2013, 17). Uutisanalyysit kuuluvat tutkimuksessa toimittajien mielipiteelliseen aineistoon, sillä niissä toimittajapersoona on vahvemmin esillä kuin perinteisissä taustalaatikoissa, joiden kirjoittajaksi on usein merkitty HS, eikä tiettyä toimittajaa.

3.2.3 Tarinallisuus ja tarinoiden välittäminen historiaesityksissä

Sanomalehden historiatietoisia juttutyyppejä ja osastoja tuntuu yhdistävän etenkin tarinallisuus, mutta myös mahdollisuus laajempaan tunneskaalaan ja aiheen syvälliseen käsittelyyn. Nämä kaikki ovat journalismissa yleistäviä piirteitä, jotka on perinteisesti liitetty aikakauslehtijournalismiin. Tarinallisuus journalismissa on lisääntynyt, kun media on tasapainotellut informaation ja viihteellisuuden väli-maastossa. (Ks. esim. Koljonen 2013, 10; Kunelius 2003, 9.) Infotainmentista ja tabloidisaatiosta puhutaan usein negatiiviseen sävyyn, jolloin huomiota kiinnitetään yleiseen journalististen standardien laskemiseen, ”pehmeiden” uutisten määrän kasvuun ”kovien” kustannuksella sekä yleiseen aihekirjon laajentumiseen (Esser 1999, 293). Kehityksellä on toinenkin puoli. Nykyisin toimitukset itse painottavat usein tarinoita ja ihmisiä sekä puhuvat ihmiskasvoisesta journalismista. Tapahtu-mille halutaan kasvot. Ja kun ihmiset tuodaan lähemmäs, myös heidän tarinansa nousevat pintaan.

Tarinallisuus on yksi journalismin markkinoitumisen ja muutoksen puoli, jota ei yleensä käsitellä yksilotteisen kriittisesti. Lukijoiden kiinnostusta tarinoihin pide-tään yleisinhimillisenä piirteenä. Tarinat ja yhteisenä kuvattavien kokemusten läpi-käyminen sitovat yhteisöä yhteen. On yhä selvempää, että (kaikki) uutiset kertovat tarinoita sosiaalisesta elämästä (Tuchman 1980, 217). Tarinallisuus on jo osa ihmisen tapaa käsittää todellisuus: asioille, ilmiöille ja ihmisten elämille luodaan ja hahmotetaan alku, keskikohta ja loppu. Journalisti hyödyntää tätä muotoa, jotta tarina tai juttu koskettaisi yleisöä.

Tämän tutkimuksen aineistossa tarinallisuus tulee vahvasti esiin esimerkiksi henkilöhaastatteluissa. Tänään-osaston merkkipäivähaastatteluissa yhdistyvät vuosipäivät, tarinallisuus ja ihmiskasvoisuus. Human interest -näkökulman vuoksi haastatteluissa korostuu kiltteys tai kohteliaisuus haastateltavaa kohtaan sekä haastateltavan ”oman äänen” esiin tuominen. Haastattelut rakentuvat toimittajan kysymysten, mutta myös haastateltavan luoman elämäntarinan tai anekdoottien varaan. Esimerkiksi vuonna 2008 haastateltiin 50–70-vuotiaita, joille juuri kuusi-kymmenluku on ollut merkityksellinen vuosikymmen. Jutuissa saatetaan viitata yliopistoajan järjestötoimintaan ja Vietnamin sotaan (HS 10.2.2008a), nuoren ikäpolven Ruotsiin muuttoon (HS 10.4.2008) tai käsitellä sosioekonomista muutosta, jonka ansiosta haastateltava on saanut mahdollisuuden opiskeluun toisin kuin vanhempansa (HS 17.2.2008).³¹

³¹ Ks. tarkemmin luvut 6.1.2 ja 6.1.3.

Tässä tutkimuksessa feature-yläotsakkeen alle on hyväksytty artikkeleita melko laveasti. Featurea voidaan kuvata journalismin muodoksi, jossa ”kirjoituksen sisältö on koottu periaatteiltaan samanlaisin journalistisin keinoin kuin vaikkapa uutisen sisältö, siis haastatteleamalla, havainnoimalla tai muita lähteitä hyväksikäyttäen, mutta joka, toisin kuin uutinen, lainaa muotokieltä fiktiolta” (Partanen 2007, 29). Feature mahdollistaa vahvan kertojan äänen sekä tulkinnat ja näkökulmat. Näin myös tarinallisuus on yksi feature-journalismin tyylikeino, etenkin henkilöjutuissa tai erilaisissa tavallisten ihmisten elämään kytkeytyvissä sosiaalisia ilmiöitä luotavissa reportaaseissa (emt., 73). Tällainen sosiaalinen ilmiö voi olla yhteinen menneisyys, jota voi nimittää myös yhteiseksi historiaksi. Tarinallisuus sopii myös historian etymologiseen juureen: Historia merkitsee ”tavallaan silminnäköijän kertomusta siitä, mitä on tapahtunut”. Vanhastaan sanalla on myös ollut sellaisia merkityksiä kuin kertomus, tarina tai keksitty juttu, ja tällaiset merkitykset ovat pysyneet sanassa esimerkiksi espanjan kielessä. (Häkkinen 2004, 203–204.)

Feature-journalismia on HS:ssa ilmestymistiheyden nähdessä eniten Sunnuntai-osiassa. Kerran viikossa ilmestyvillä sunnuntaisivuilla on itse asiassa eniten historiaviittauksia per ilmestymispäivä vuosina 2008 ja 2013. Sunnuntai ei ehkä kykene tuottamaan historiaa samalla frekvenssillä kuin sanomalehden päivittäiset osiot, mutta silti sillä on vahva yhteys menneisyyteen. Reportaazit, henkilöjutut ja muut feature-jutut mahdollistavat jo pituutensa puolesta eri asioiden ja ilmiöiden syvällisen käsittelyn ja aiheen kannalta olennaiseksi katsotun historian huomioimisen. Sunnuntain journalismi on ylipäättään taustoitavampaa. Se muistuttaa radion ja television ajankohtaisohjelmia, joissa tartutaan ilmiöihin uutisten takana. Esiin voidaan nostaa edustavia yksittäistapauksia ja laajoja kokonaisuuksia, mutta myös anekdootteja viikon varrelta.

Viidennes kaikista historiaviittauksista on Tänään-sivustolla, mutta tuo määrä ei tule pelkästään feature-journalismista ja henkilöjutuista. Osaston historiaviittauksista 65 prosenttia on muistokirjoituksissa. Osin tämä johtuu tilastoimistavasta, sillä mukaan on laskettu kaikki maininnat kuolleiden opintopolulta, työuralta ja harrastuksista. Kaikki ne on nähty merkityksellisiksi ihmisen elämänsä kannalta. Nekrologien tutkimuksen ulkopuolelle jättäminen taas olisi tarkoittanut sitä, että merkittävä osa Tänään-sivuston menneisyysorientoituneisuutta olisi jäänyt pimettiin. Nyt päivärytisivusto muistokirjoituksineen ja merkkipäivähaastatteluineen on itse asiassa yksi sanomalehden merkittäviä foorumeita, joka kurkottaa menneisyyteen. Sivuilla on myös 50 ja 100 vuotta sitten -osastot, jotka on jätetty tutkimuksessa huomioimatta. Jos ne huomioi edes yleisellä tasolla, ei Tänään kurkota ainoastaan 1960-luvulle, vaan se toimii hyvin monipuolisesti

Koselleekin (2004) formuloimassa kokemustilassa. Sisällöltään Tänään on mahdollisesti HS:n menneisyysorientoitunein osasto, vaikka kulttuurisivuilla ja suhteellisesti sunnuntaisivuilla 1960-lukua koskevia viittauksia olikin enemmän vuosina 2008 ja 2013.

Kulttuurista sen sijaan voisi puhua sanomalehden perinnetietoisimpana osastona. Oppimalla omaksuttava perinne tai traditio kantaa yksityistä laajempia merkityksiä hieman samaan tapaan kuin historia, mutta sillä ei ole kriittistä tehtävää (Megill 2007, 35–36). Traditio vahvistaa olemassa olevaa kulttuuria. Jokainen yksilö ja sukupolvi ottaa sen omakseen ja muokkaa sitä itsensä näköiseksi. Kulttuuri ja taide ovat tradition välittäjiä, mutta samalla ne elävät tradition kautta. Kerrostuneisuus, intertekstuaalisuus ja perinteiden tunteminen ovat oleellinen osa uuden luomista. Tämän taiteen tai kulttuurin perusominaisuuden vuoksi myös siitä kirjoittaminen on ajassa eri tavalla kuin uutisjournalismi. Kulttuurisivujen 1960-lukua koskevista historiaviittauksista kolme neljästä oli vuosien 2008 ja 2013 HS:ssa arvioissa tai muissa ajankohtaista teosta käsittelevissä jutuissa. Juuri taidekriitikki on kulttuurin perinteisin ja perinnetietoisin juttutyyppe. Kriitikon tehtävänä on arvioida taideteoksen, kulttuurituotteen tai ilmiöiden ja ajattelun osuvuutta ja painoarvoa, hyvyyttä tai huonoutta, mutta lähes poikkeuksetta myös kohteen (taide)historiallista ja poliittista merkitystä. (Ks. Jaakkola 2015.)

3.2.4 Pienet erot vuosien 2008 broadsheetissa ja 2013 tabloidissa

Erot vuosikertojen 2008 ja 2013 tai broadsheetin ja tabloidin välillä ovat pieniä, mutta niistä on hyvä nostaa muutamia esiin. Esimerkiksi kotimaan ja kaupungin osastoissa oli vuonna 2008 kaikkiaan 14,7 prosenttia kaikista historiaviittauksista. Viisi vuotta myöhemmin määrä oli 9%. Pudotusta on yli viisi prosenttiyksikköä. Samaan aikaan missään muussa kategoriassa muutos ei ole vertailuvuosien välillä edes kolmea prosenttiyksikköä. Siksi syitä eroon on hyvä pohtia. Pelkän tilaston perusteella suurin muutos on tapahtunut Kotimaa- ja Kaupunki-osastojen feature-jutuissa ja taustoissa, joissa historiaviittausten määrä on puolittunut. Muutos on selkeä. Vuonna 2013 historiaviittauksia oli vähemmän osaston mielipiteellisissä jutuissa ja arvioissa tai kulttuurinostoissa. (Ks. liite 4.) Historiaviittausten perusteella voi olettaa, että HS:n kotimaantoimituksessa on tapahtunut vuosien 2008 ja 2013 välillä muutoksia, jotka heijastuvat journalismiin.

Historiajuttujen ja -mainintojen esiintymiseen tai muutoksiin voi hakea syitä esimerkiksi HS:n toimituksen sisältä, vaikka se on tämän tutkimuksen puitteissa ja

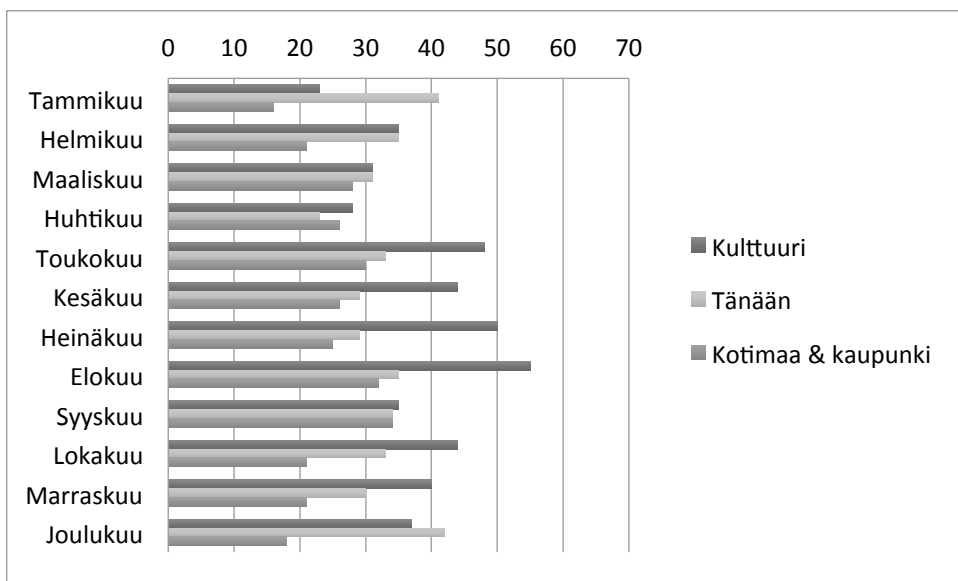
tällä aineistolla hyvin vaikeaa. Yksi mahdollinen vaikuttava tekijä on voinut olla HS:n toimittajilleen median murrosvuosien (2009–2012) aikana tarjoamat eläkepaketit. Ne ovat voineet vaikuttaa lehden menneisyysuhteeseen tai historiaviittausten määrään. Miten esimerkiksi toimituksen keski-ikä vaikuttaa toimituksen historiatietoisuuteen sekä kykyyn hahmottaa ilmiöitä ajassa ja luoda noita merkityksiä? HS:n toimitus nuorentui vuosien 2008 ja 2013 välille, mikä heijastui esimerkiksi juuri kotimaan ja kaupungin toimituksiin. On mahdotonta sanoa, kuinka merkittävästi tämä on osaltaan vaikuttanut historiaviittausten vähentymiseen, mutta selitysritys tai näkökulma on hyvä huomioida mahdollisia tulevia tutkimuksia ajatellen. Vuonna 2008 kaupunkisivustolla ilmestyi HS:n kaupunkihistoriaan liittyviä sarjoja ja juttuja, joita on 2010-luvulla julkaistu enää kirjoina. Juttujen kaupunkihistoriasta kiinnostuneet kirjoittajat (Antti Manninen, Eeva Järvenpää) ovat jääneet eläkkeelle.

Näkemys journalismin historiaesitysten odottamattomasta luonteesta vahvistuu, kun hahmottelee (kuviot 9 ja 10) historiaviitauksia kuukausitasolla HS:n valikoiduilla osastoilla. Ensinnäkin historiaviittausten vaihtelu vuosien sisällä on suurta. Siinä missä huhtikuussa 2008 viitattiin kulttuurisivuilla 1960-lukuun 28 kertaa, oli osumia elokuussa 55. Vuodelta 2013 voi ottaa esimerkiksi peräkkäiset kuukaudet: kun syyskuussa osumia oli kulttuurisivuilla 22, lokakuussa niitä olikin 63. Tarkasteltaessa lokakuun viitauksia hieman lähempää, ei mitään yhtä selitystä historiaviittausten suurelle määrälle löydy. Suurin osa viitauksista on kirjallisuuden, teatterin, elokuvan ja kuvataiteen aloilta. Kalenteriin sidotuista vuosipäivistä tai tapahtumista kirjamessejen kohdalla on pieni piikki, mutta messujen aiheena ei ole ollut juuri kuusikymmenluku. Kaksi historiajuttua kulttuurisivuilla lokakuussa julkaistiin (kuten maaliskuussakin), yksi beatlemaniaasta, toinen JFK:n murhaa tutkineesta Warrenin komissiosta ja aiheesta kirjan kirjoittaneesta toimittajasta (HS 30.10.2013a; HS 26.10.2013a). JFK:n salamurha tapahtui 22.11.1963, joten juttu on ajoitettu kirjan julkaisemisen ajankohtaan, ei murhan vuosipäivän tienooseen.

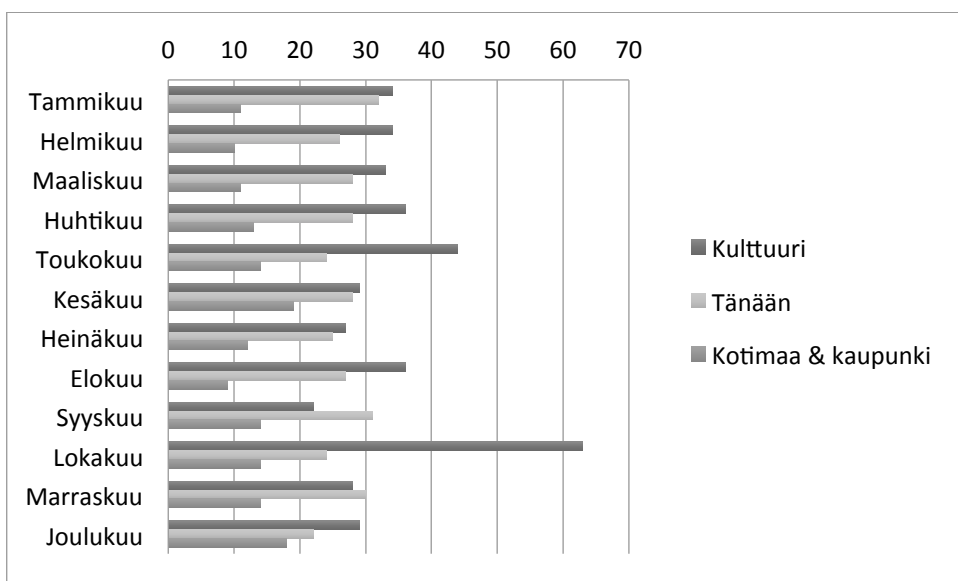
Toisen näkökulman historiaesitysten vaihtelusta saa vertailemalla eri osastoja kahden vertailuvuoden välillä. Kuvioiden 9 ja 10 ulkopuolelta voi esimerkiksi ottaa ulkomaanjournalismin. Ulkomaansivuilla on osumia melko tasaisesti, molempina vuosina oli keskimäärin 13,5 historiaviitauksia jokaista kuukautta kohden. Silti osumahuiput asettuvat eri kuukausille vuosina 2008 ja 2013. Esimerkiksi lokakuussa 2013 osumia oli vain 7, kun viisi vuotta aiemmin niitä oli 24. Samoin joulukuussa 2013 osumia oli 28, kun taas viisi vuotta aiemmin niitä oli vain 11. Tällaiselle vaihtelulle on turha etsiä kattavaa selitystä. On vaikea sanoa, voisiko tällaisia eroja selittää edes etnografisella tutkimusotteella, jossa tutkija olisi läsnä toimituksen

tehdessä päätöksiä. Lopulta journalismiin ja historiaviittauksiin vaikuttavat niin monet eri tekijät, että vaihtelua ei voi selittää kuin historian journalistisen esittämisen odottamattomuudella ja arvaamattomuudella.

Kuvio 9. Vuoden 2008 Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat osumat valikoiduilla osastoilla kuukausien mukaan.

Kuvio 10. Vuoden 2013 Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevat osumat valikoiduilla osastoilla kuukausien mukaan.

Kuvioista 9 ja 10 voi havaita historiaviittausten vaihtelun kattavuuden. Oikeastaan ainoa kuukausi, jossa osumia on kaikissa kolmessa osastossa keskimääräistä enemmän, on toukokuu 2008. Se ei ole osastojen suurin huippu, vaikka se nousee esiin. Tätä huippua voi selittää vuosipäiväjournalismilla ja Pariisin kevään asemalla merkkivuoden symbolina – ellei koko 1960-luvun kuvana, niin ainakin opiskelijaliikkeen huippukohtana. Pariisin kevät ei ollut yksi tapahtumaa, vaan pikemminkin tapahtumasarja. Opiskelijamellakat alkoivat 4. toukokuuta 1968 ja 30. toukokuuta presidentti Charles de Gaulle hajotti Kansalliskokouksen ja määräsi uudet vaalit järjestettäväksi. Journalismin näkökulmasta Pariisin kevät on siis erilainen tapahtuma kuin esimerkiksi Tšekkoslovakian miehitys, joka oli tapahtumana paljon nopeampi. Neuvostoliiton panssarit jäivät viikoiksi maahan, mutta historiallinen käänne tapahtui elokuun 20. ja 21. välisenä yönä ja sitä seuranneen päivän aikana. (Ks. esim. Hobsbawm 1999, 377, 501–503; Kurlansky 2008, 260–278, 290–292.)

Vuosipäivät näkyvät etenkin sanomalehden aikakauslehtimäisissä osioissa, mutta historian jokapäiväisestä virrasta selkeästi esiin nouseviin tapahtumiin viitataan käytännössä katsoen kaikilla sanomalehden osastoilla. Kokonaisuuden kannalta on huomionarvoista, että sanomalehdessä historia painottuu niin korostuneesti aikakauslehtimäisiin osastoihin. Ne eivät ehkä ole sanomalehden tyypillisintä aineistoa, mutta ne edustavat sellaista journalismin osaa, joka on median murroksesta huolimatta elinvoimainen. Esimerkiksi tabloidisaation yhtenä puolena on pidetty sisällön aikakauslehtimäistymistä (ks. esim. Kivioja 2008, 213; Herkman 2008). Sanomalehdissä muun muassa pitkäjänteinen tulevien lehtien sisällön suunnittelu ja lifestyle-tyyppinen materiaali ovat kasvussa (ks. Väliverronen 2013, 12). Sanomalehti haluaa (muiden medioiden tapaan) tarjota lukijoilleen elämyksiä, viihtymistä ja viiptymistä, sillä sitä yleisö selvitysten mukaan haluaa. Näiden osioiden elinvoima perustuu pitkälti tarinoihin, tunteisiin ja yhteisön rakentamiseen. Siis sellaisiin elementteihin, jotka mahdollistavat ja kannustavat historian huomioimiseen aiheen yhtenä tärkeänä ulottuvuutena. Menneisyys ei tietenkään itsessään ole tarinallinen, vaan kirjoittajan on tuotettava tuo tarinallisuus menneisyyttä koskevien tietojen pohjalta. Tämä koskee niin historiantutkijoita kuin journalistejakin. Kirjoittaja antaa merkityksiä menneisyydelle aina kirjoittaessaan jonkin tapahtuman, henkilön tai ilmiön taustasta. Samalla hän osallistuu tärkeäksi katsotun menneisyyden määrittämiseen.

3.3 Historiatietoinen kulttuurijournalismi

3.3.1 Kulttuurijournalismi journalismin lajina

Helsingin Sanomien kulttuurisivut erottuvat tutkimuksen aineistossa erityisen historiatietoisena osastona. Tässä tutkimuksessa kaikki kulttuurisivujen journalismi ymmärretään kulttuurijournalismiksi. Tällainen käsittelytapa korostaa lehden arkkitehtuuria ja toimituksen osastorakennetta, jolloin esimerkiksi taidekriittikää käsitellään rinta rinnan muun kulttuuriaineiston kanssa. Tutkimuksessa kulttuurijournalismi sisältääkin kritiikin ja arvioiden ohella esimerkiksi palvelujournalismia, esseitä ja uutisia. Kulttuuri on käsitteenä pikemminkin inklusiivinen kuin poisulkeva, joten aineistossa on toisistaan hyvinkin poikkeavia elementtejä. Kulttuurijournalismi tällaisena laajana käsitteenä on yleisesti hyväksytty ja etenkin Pohjoismaissa käytetty. (Ks. esim. Mattlar 2015, 40–41; Jaakkola 2015, 19–20.)

Hellman ja Jaakkola (2009, 34–35) ovat purkaneet eri juttutyypin osuuksia HS:n kulttuurisivuilla vuosina 1978–2008. Itse juttutyypin väliset osuudet eivät suuresti ole vuosien mittaan muuttuneet, mutta uutisaineisto on noussut osaston sisäisessä hierarkiassa arvosteluiden ohi. Journalistinen ajattelu ja uutisellisuus ovat lisääntyneet. Tutkijat tulkitsevat, että kyse on esteettisen ja journalistisen paradigman törmäyksestä, joka on johtanut kulttuurisivustolla journalistiseen käänteeseen. Tässä tutkimuksessa käytetyn eli vuoden 2008 aineiston kulttuurijutut Hellman ja Jaakkola ovat purkaneet juttutyypin mukaisesti seuraavasti:

- Uutinen 37,3%
- Arvostelu 30,6%
- Muu kommentaari 11,8%
- Henkilöjuttu tai -haastattelu 5,9%
- Reportaasi/feature 3,0%
- Muut 11,4%

(Hellman & Jaakkola 2009, 35.)

Tämän tutkimuksen tekstisisällön analyysissä ei erotella systemaattisesti eri juttutyyppejä. Keskeistä on kahden aineistovuoden historiaviittaukset ja niistä rakentuva kuva historian (kulttuuri)journalistisesta esittämisestä. Huomio kiinnittyy etenkin kahteen erilaiseen menneisyyteen viittaamiseen tapaan, jotka ovat kulttuurijutuille ominaisia. Yksi niistä korostaa teosten kuvaamista suhteessa 1960-luvun kulttuurituotteisiin ja taidevirtoihin. Toinen asettaa kulttuurituotteet eräänlaiselle kulttuurin

ja historian aikajanalle. Ensimmäinen pohtii kulttuurituotteiden arvoa ajassa ja on lähempänä taidekritiikin esteettistä arvottamista, kun taas jälkimmäinen korostaa paikkaa ajassa ja on lähempänä taideasteen historiallisen paikan arviointia.

Tämän kuvan monipuolistamiseksi analyysissä on mukana tapaustutkimuksia, jota laventavat kuvaa HS:n vuosien 2008 ja 2013 sisällön näkökulmasta. Näistä muotia ja radiota koskevat viittaukset on poimittu viittausten suuren määrän vuoksi erilleen muusta aineistosta, kun taas kulttuurikamppailut on nostettu esiin kulttuurihistoriallisen näkökulman vuoksi. Marimekkoa koskevat maininnat sen sijaan liittyvät kysymyksiin plagiarismista muotoilussa. Tapaus Marimekko on esimerkki ajankohtaiskeskustelusta, joka nostaa historian esiin. Vuosien mittaan ajankohtaiskeskustelut tulevat ja menevät,³² mutta Marimekon kopiointikohut toistuivat molempina aineistovuosina.

HS:n kulttuurisivusto on ollut 1960-luvulta lähtien Suomen laajalevikkisin. Myös lehden kulttuuritoimitus on ollut suurin, joten Heikki Hellman ja Jaakkola (2009, 25) pitävät HS:a Suomen näkyvimpänä kulttuurijournalismia ilmentävänä ja samalla ohjailevana foorumina. Se on myös keskeinen foorumi HS:n historiakuvan rakentajana. Vuosien 2008 ja 2013 HS:n kuusikymmenlukua koskevista historia-viittauksista rakentuu mielenkiintoisia esityksiä kulttuurin merkitysisällöistä ja ajankohtaisista keskusteluista. Tapaustutkimusten ulkopuolelta viittauksista voi havaita, kuinka suomalaisen kulttuurielämän 1960-luvusta elävät edelleen niin viihdemusiikin suuret nimet, designin kultakausi kuin hyvinvointivaltion ulottuminen kulttuurin kentälle. Esimerkiksi toimittaja Vesa Sirén viittaa kirjoittamisensa jutuissa useita kertoja suomalaiseen musiikkikoulutukseen ja musiikkioppilaitosten verkoston merkitykseen klassisen musiikin kentällä. Sen tilasta hän on ollut vuonna 2013 huolissaan:

³² Kulttuurisivuilla on herätetty ja yritetty herättää paljon muunkinlaisia keskusteluita, mutta ne eivät ole saaneet samanlaisia siipiä alleen. Esimerkiksi vuonna 2013 HS herätteli keskustelua suomalaisen elokuvan tilasta, kun Matti Kassila kutsui Suomea ”kurjien käsikirjoitusten maaksi”. Kassila kirjoittaa ihmetelleensä kuinka heikko käsikirjoitus Härmä-elokuvassa on: ”Saman havainnon olen tehnyt monista suomalaisista elokuvista, aina Risto Jarvan ja Jaakko Pakkasvirran ajoista eli 1960-luvulta lähtien. / Jarvaa kiitettiin omana aikanaan ja pidettiin suomalaisen elokuvan pelastajana, nostettiin gurun asemaan. Olin toista mieltä, mutta en sanonut julki mielipidettäni, koska sitä olisi pidetty vanhan suomalaisen elokuvan edustajan kateellisuuden osoituksena. / Jarva oli teekkarien elokuvakerho Montaasin kasvatti. Kerholla oli kaksi periaatetta: se inhosi suomalaista elokuvaa ja se halveksi kirjallisia lähtökohtia eli pyrki ns. puhtaaseen elokuvaan. // Samoihin aikoihin tein Komisario Palmun erehdyksen (1960). Se valittiin viime joulukuussa kriitikkoäänestyksessä Suomen kaikkien aikojen parhaaksi elokuvaksi.” (HS 21.7.2013.) Nuoremman polven tekijät vastasivat Kassilan avaukseen kulttuurisivuilla (HS 22.7.2013), mutta keskustelu ei tällä kertaa sen pidemmälle edennyt.

- ”Tässä maassa on ajateltu, että 1960-luvulla luotu valtakunnallinen musiikkioppilaitosten verkko nostaa orkesterienkin yleistaso sukupolvi sukupolvelta. Myös maailman mediat New York Timesista lähtien ovat puhuneet Suomesta klassisen musiikin ihmemaana.” (HS 11.3.2008.)
- ”Ainakin Salome-esitykset kuumentavat Yhdysvaltain medioissa jälleen keskustelua Suomesta ’musiikin ihannemaana’, joka on satsannut musiikkikoulutukseen 1960-luvulta lähtien valtakunnallisesti ja nauttii nyt laajan musiikkiopistoverkoston ja konserttitoiminnan hedelmistä.” (HS 26.8.2008.)
- ”Tältä pohjalta itsenäistymisen jälkeisessä Suomessa luotiin väkilukuun nähden maailman laajin orkesteriverkosto. 1960-luvulla, Sibeliuksen satavuotisjuhlien huumassa, rahoitus löytyi myös musiikkioppilaitosten verkoston valtakunnallistamiseen. Pääsykokeilla, yhtenäisillä opetusvalmiuksilla ja kurssitutkinnoilla luotiin laaja harrastajajoukko, josta lahjakkuudet siivilöitiin esiin.” (HS 14.9.2013.)

Tapa puhua musiikkioppilaitoksesta sopii myös luvussa 4.1 laajemmin käsiteltävään murroksen kehykseen. Samankaltaisia viittauksia HS:ssa on taidelaitoksiin ja kulttuuribisnekseen liittyen. Lahdesta Tampereelle teatterinjohtajaksi siirtyneen Maarit Pyökärin haastattelussa viitataan taidelaitosverkkoon: ”Pelkät seinät maksavat monessa kaupunginteatterissa jo nyt niin paljon, että pääosin 1960–80-luvuilla luotu valtakunnallinen teatteriverkko, ainutlaatuinen sekin, on hätää kärsimässä.” (HS 7.2.2013.) HS:n mukaan myös kirjamyynänti muuttui: ”1960-luvun lopulta alkaen vapauden enteet yleistyivät. Kustantajat kehittivät uusia myyntikanavia, kirjakerhot löysivät uuden lukijakunnan. Suurteosten myyntiasiamiehet elvyttivät vanhan kulkukaupan. Kirjojen määrähinnan poistaminen vähensi alan säänneltyä valvontaa.” (HS 12.9.2008b.)

Kulttuurijuttujen nimigalleria on omanlaisensa katsaus siihen, mikä 1960-luvun kulttuurissa on edelleen 2000-luvulla relevanttia. Sitä on HS:n mukaan ainakin suomalainen design. Mainintoja saavat niin Artekin tuotteet kuin Eero Aarnion, Yrjö Kukkapuron tai Risto Halmeen muotoilijantyö. (Ks. esim. HS 18.1.2008; HS 28.7.2008; HS 12.12.2008; HS 18.8.2013b; HS 15.9.2013b.) Samoin musiikin puolella on paljon mainintoja. The Beatles -yhtye esimerkiksi mainitaan HS:n sivuilla säännöllisesti (ks. esim. HS 26.10.2013b; HS 3.5.2013). Osa tiettyjen keskeisten nimien nostoista sopii hyvin tutkimuksen esimerkkeihin teosten arvioimisesta osana kulttuurin aikajanaa. Esimerkiksi ”Laila Kinnunen (1939–2000) oli yksi 1950- ja 60-lukujen suosituimmista ja arvostetuimmista laulajistamme. Hänen

uransa hiipui jo 70-luvun alussa, mutta Kinnusen tulkinnat ovat jääneet elämään vahvasti.” (HS 5.1.2008.)

Kaikki kulttuurijournalismin historiaviittaukset eivät ole arvioivia tai kontekstioivia. Paikoin kulttuurijournalismi on kuin kronikoivaa urheilujournalismia: ”Viime vuonna parhaasta pop-sooloesityksestä palkittu Adele uusi voittonsa. Samaan on yltänyt vain Barbara Streisand, joka palkittiin 60-luvulla kahdesti peräkkäin.” (HS 12.2.2013.) Samaan tapaan kirjallisuuden puolella: ”Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon voittajasta päätetään tänään Tukholmassa. Ensimmäisen kerran palkinto jaettiin 1962, jolloin ruotsalainen Eyvind Johnson voitti.” (HS 29.2.2008a.) Jutussa mainitaan myös, että suomalainen on voittanut viidesti, ensi kerran voittaja oli Väinö Linna vuonna 1963. (Emt.) Edellä esitellyt esimerkit kertovat kulttuurijournalismin moninaisuudesta, kun taas seuraavat alaluvut ja tapaustutkimukset ovat systemaattisen analyysin pohjalta tehtyjä tulkintoja aineiston säännönmukaisuuksista ja tyypillisyyksistä eli kulttuurisivuston historiaviittausten piirteistä.

TAPAUS: Olipa kerran radio

HS:n radio- ja televisiosivujen journalismia käsitellään kulttuurijournalismin yhteydessä, koska sen ohjelmanostot ja arviot muistuttavat kulttuurijournalismin muotoja. 1960-luku mainitaan Radio & televisio -osastolla ohjelman aiheiden, tuotantovuosien ja toimittajien omien kolumnien kautta. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisimpia ovat sivuston avustajan, toimittaja Sampsa Oinaalan radio-ohjelmia koskevat jutut, sillä niissä viitataan useita kertoja radioestetiikan eri piirteisiin ja muutokseen 1960-luvulla. Tuo muutos sopii monelta osin niin sanottuun murroksen kehykseen. Oinaala kirjoittaa esimerkiksi: ”Ritva Laaton ohjaama radioversio Naisten koulusta valmistui vuonna 1962. Siinä ei vielä kuulu samalla vuosikymmenellä tapahtunut muutos kohti radiofonisempia kuunnelmateoksia. Naisten koulu on akustisesti mitätön teos.” (HS 21.1.2013.)

Oinaala on avoin kriitikissään äänimaailmoiltaan köyhiä kuunnelmia kohtaan, mutta tarkastelutapa ei ole kategorinen, mikä näkyy Radioteatterin vuonna 1962 sovittaman Gogolin *Nenän* arviossa. ”Olen useasti tällä sivulla dissailut 1950- ja 1960-lukujen kuunnelmia liiasta kaunokirjallisuudesta, ylinäyttelemisestä ja äänimaailmojen puutteesta. Mutta nyt tulee kuunnelma, johon kaikki kyseisen aikakauden elementit sopivat täydellisesti.” (HS 24.2.2013b.) Tämän tyyllilajin ohella rillumareiperinne (HS 17.2.2013) ja kulttuuriradikaalien hyödyntämä kabaree (HS 8.6.2013b) olivat 1960-luvulla voimissaan. Erilaisten arkisto-ohjelmien nostojen

yhteydessä Oinaala viittaa myös live-yleisöön radiostudiossa sekä mainitsee nimeltä useita 1960-luvun tekijöitä ja ohjelmia (HS 6.7.2013b).

Kriitikon ja palvelujournalistin välimaastossa toimivan Sampsa Oinaalan voi sanoa sivistävän radiokansaa. Oinaala on toimittaja, joka on selvästi perehtynyt 1960-luvun radioilmaisuun ja haluaa tuoda sen esille. Kun Oinaala on etenkin vuoden 2013 otoksessa lähes ainoa HS:n radio-ohjelmien kriitikko, saa 1960-luku paljon tilaa. Toisaalta Ylen kanavien radiotarjonta antaa tähän erityisen hyvän mahdollisuuden, kuten Oinaala itsekin huomioi: ”Radiossa nostalgia on pinnalla. Se näkyy erityisesti 60- ja 70-lukujen musiikin korostumisena tietyillä kanavilla. Ilmiötä on helppo ymmärtää – muodostavathan sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat Suomen suurimman ja ostovoimaisimman sukupolven.” (HS 24.7.2013.)

Lisäksi radion merkitys oli 1960-luvulla edelleen vahva. Se tarjosi asiaa ja ajanvietettä. Televisiotoiminta alkoi Suomessa vasta 1950-luvun jälkipuoliskolla. Radio oli sähköisen viestinnän ykkösväline aina 1960-luvulle asti, jolloin television suosio kasvoi nopeasti. (Ks. Salokangas 1996.) Puoluesidonnaisen sanomalehdistön ja maakuntalehtien rinnalla eduskunnan ja koko kansan Yleisradio toimi ”1960-luvulla poliittista väriä tunnustavan lehdistön vastapainona virallisena tiedonvälittäjänä” (Pernaa 2009, 16). Pitkälle kuusikymmenluvulle Ylen ohjelmatoimintaa ohjasi poliittinen korrektius ja hienostunut sivistyneisyys, mikä tarkoitti ”populaarikulttuurin ja kevyemmän viihteen rajaamista mahdollisimman suurelta osin ulos radioaalloilta”, kuten Ville Pernaa (emt.) kirjoittaa. 1960-luku toi sitten yhteiskunnallisen, kulttuurisen ja teknologisen murroksen, joka vaikutti television painoarvon nousun ohella radion sisältöjen muutokseen, mihin viitataan eri tavoin tämän tutkimuksen aineistossa (ks. esim. HS 19.10.2013).

HS:n avustajan Sampsa Oinaalan tapa kirjoittaa radiosta sopii Helsingin Sanomien tv- ja radiosivuston traditioon. HS:n kulttuuritoimituksen esimiehenä toiminut ja kulttuurijournalismia tutkinut Hellman (2009, 65) arvioi, että sivut ovat ”kautta vuosikymmenten heijastaneet vetäjiensä, toimittajiensa ja avustajiensa valintoja ja intressejä”. Samoin Mikko Mattlar (2015, 295) tulkitsee, että suurimmat muutokset HS:n musiikkijournalismissa ovat tapahtuneet juuri kriitikoiden vaihtumisen yhteydessä. Näin Oinaala HS:n avustajana vaikuttaa lehden sisältöön ja historiakuvan rakentamiseen omilla valinnoillaan ja painotuksillaan. 1960-luvun radio-estetiikan ja radioilmaisun murroksen selvittäminen ovat Oinaalan lyömä leima sivustolle ja tämän tutkimuksen aineistoon. Oinaalan työ heijastelee myös sitä, kuinka yhden toimittajan intressit ja aktiivinen rooli näkyvät kokonaisuuden osana.

TAPAUS: Kulttuurikamppailut ja kirjasodat

Kuusikymmenluvun historiakuvaan on perinteisesti haluttu liittää sellaisia ilmiöitä kuin nuorisokulttuurin synty, populaarikulttuuri, kapinallisuus ja radikalismi sekä kirjasodat. (Miettunen 2009.) Nämä kaikki elementit näkyvät tutkimuksen aineistossa, jonka perusteella kirjasotia mielekkäämpää on puhua laajemmin kulttuurikamppailuista. Kamppeiluita kuvaa tunnettujen oikeusjuttujen ohella rajojen koettelu taide- ja kulttuurimaailmassa. Ilmeisin esimerkki tästä on kirjallisuus ja Hannu Salaman *Juhannustanssit*-kirjaa koskenut oikeudenkäynti. Salama ja hänen oikeusjuttunsa mainitaan HS:n eri osastoissa. Yksi syy oli vuonna 2008 valmistunut kaksiosainen tv-elokuva *Katso ihmistä*. Elokuvan julkaisua ennakoineessa jutussa toimittaja tekee vertauksen, jossa hän nostaa esiin kohua aiheuttaneita ajankohtais-teoksia kuten *Uralin Perhosen*, Kristian Smedsin ohjaaman *Tuntemattoman sotilaan* ja Ulla Karttusen työt: ”Maailma on muuttunut 1960-luvulta paljon, mutta pyhien arvojen loukkaamisesta nousee meillä vieläkin meteli.” (HS 3.7.2008b.)

Mielenkiintoista on kuinka useassa viittauksessa 1960-luvun kulttuurikamppailut nostetaan HS:n kulttuurisivuilla jonkinlaiseen yhteyteen nykypäivän kanssa. Tällöin saatetaan pohtia eri aikojen eroja ja yhtäläisyyksiä, jotka kertovat siitä, millaisena toimittajat näkevät ympäröivän yhteiskunnan. Esimerkiksi M. A. Nummisen lauluista sanotaan, että ”[o]ikeassa ympäristössä moni kappale närästäisi vieläkin monia” (HS 10.9.2008b). Suurlähetiläs, journalisti Pasi Rutasen kommentissa Jyväskylän kesästä on havaittavissa nostalgista kaipausta menneisyyden ”parempiin aikoihin”: ”Olen vierailut Jyväskylän kesässä kolmena viime vuonna ja huomannut sen muuttuneen paljon 1960-luvun vaihteesta. / Täältä puuttuu nyt räväkkä ja räyhäkkä skandaalihakuisuus, joka kokeilee kulttuurin ääri-laitoja.” (HS 12.7.2008b.)

Maininnoissa kuvataan 1960-lukua aikana, jona arvoja koskevat keskustelut aktivoituivat kulttuurin kentällä (ks. esim. HS 13.11.2008b). Samalla yhteiskunnan ja instituutioiden rajoja testattiin ja venytettiin. Menneen ajan heijastaminen tähän päivään on myös sen pohtimista, miksi asiat näyttävät nykyisin siltä kuin näyttävät. Taustalla on perusajatus siitä, että ymmärtämällä mennyttä, ymmärretään myös nykyisyyttä. Esimerkiksi kesän näyttelyiden noston taustalaatikossa kerrotaan Kain Tapperin työstä *Golgatan kallio*, joka on nykyisin suosittu nähtävyys. (HS 27.6.2008b.) Teosta ei pidetty ensinkään sopivana kirkkoon, mutta ”(v)ielä suurempi kohu syntyi, kun Tapper osallistui Surumarssi-teoksellaan Ateneumin näyttelyyn 1963” (emt.). Sen synnyttämä keskustelu ”onko kanto taidetta?” on jo suomalaisen nykytaiteen historiaa. Toimittaja Marja-Terttu Kiviranta arvioi nyky-perspektiivistä itse teosta: ”Golgatan kallio on nykykatsannossa varsin hillitty teos.

Sen aaltoilevaa reliefipintaa halkoo harmonisesti mittasuhteisiin asettuva syvä ura, puuta haavana leikkaava viittaus kristinuskon perustapahtumaan.” (Emt.)

Historiaviittauksiin kuuluu eri aikojen välisten erojen ja jopa niiden välisen paremmuuden pohtiminen. Tuva Korsströmin suomenruotsalaisen kirjallisuuden historiikin yhteydessä kirjailija itse arvioi 1970-luvun olevan 1960-lukua ”rikkaampi vuosikymmen”: ”Huomasin sen vasta nyt. Opiskelin silloin itse kieliä ja olin kiinnostunut ihan muusta maailmasta. Mutta silloin syntyi työläiskirjallisuutta, ja monista kirjallisuuslehdissä debatoitiin 60-lukulaisia vastaan. Löydettiin feminismi, uusi ranskalainen romaani ja postmodernismi.” (HS 6.11.2013a.) Tällainen tulkinta on 2000-luvun suomalaisessa historiakulttuurissa poikkeus, sillä Miettusen (2009) mukaan 1960-lukulaiset näkevät 1970-luvun kuusikymmenluvusta erillisenä, jopa sen antiteesinä. Samoin Tommi Uschanov (2015) on huomionnut, kuinka 1970-lukuun liitetään nykypäivänä perin ankeita merkityksiä.

3.3.2 Teosten kuvaaminen ja historiaan viittaaminen

Kulttuurijournalismia pidetään usein ”pehmeänä journalismina” erotuksena kovasta uutistyyöstä. Esimerkiksi taidekritiikkiin tai -arvioon liittyy vahva esteettinen ulottuvuus. Jaakkola (2015, 118) kutsuu tätä ulottuvuutta esteettiseksi paradigmaksi, jonka sisällä auktoriteettia tai arvovaltaa ei määritä ainoastaan journalistiset säännöt vaan asiantuntemus ja kyky esittää omia näkemyksiä. Hyvä arvio on yhtä aikaa henkilökohtainen ja yhteisöllinen niin, että kriitikko pystyy laajan tietämyksensä tai koulutuksensa ansiosta kertomaan omasta kokemuksestaan ymmärrettävästi. Näin taidekritiikki välittää lukijoille tietoa ja ymmärrystä tuotteista tai esityksistä genrelle tyypillisellä tavalla. Tässä hyödyksi on erikoisasiantuntemus, jota voisi kutsua oman alan hienostuneeksi havaintokyvyksi (Blank 2007). Median käyttämät (tai omat) kriitikot ovat ”ammattimaisia vastaanottajia, jotka tekevät verbaalisesti selkoa esteettisestä kokemuksesta” (Weisethaunet & Lindberg 2010, 467).

Esteettinen paradigma näkyy myös HS:n historiaviittauksissa. Kaikkein ilmeisimpiä ne ovat viittauksissa, joissa taideteoksia kuvaillaan historiallisten merkitysten, esitysten tai taidesuuntien kautta. Taideviittaus on eräänlainen historiallisen analogian laji, jossa nykypäivän teos asetetaan 1960-luvun teoksen tai taidettylin rinnalle. Teoksen luonteesta tai ansioista yritetään välittää jotain olennaista hyödyntämällä taidelajin perintöä ja historiaa. Esimerkiksi näin: ”Kahden tanssijan duetossa esitellään 1960–70-lukujen feministisen performanssitaiteen tyyliin, miten kehosta voi piirtämällä erotella ja hinnoitella kaiken munuaisista silikonitäytteisiin

huuliin. Voi mitata painon, sykkeen ja hiusten määrän sekä punnita kokonaisuutta ihanteellista kehonkuvaa vasten.” (HS 27.8.2013.) Kulttuuriteosta – tai taiteilijaa, ilmiötä ja tapahtumaa – arvioidaan sen esteettisten ansioiden mukaan ja asetetaan se oman kulttuurialansa historialliseen kontekstiin. Samalla arvioidaan teoksen paikkaa taidelajin hierarkiassa.

Tällainen historian journalistisen esittämisen tapa vaatii kriitikon erityisosaamista, mutta myös kykyä herättää voimakkaita mielikuvia lukijakunnassa. Voi nimittäin olettaa, että harva HS:n lukija tuntee esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen feminististä performanssitaideita. Silti kirjoittajan välittämä viesti pitäisi pystyä kuvittelemaan. Journalismin yksi ydinarvo on ymmärrettävyys ja tiedon välittäminen. Jaakkola (2015, 114–117) kuvaa tämän kulttuurijournalismin puolen näkyvän journalistisena paradigmatena. Usein esteettinen ja journalistinen paradigma vaikuttavat molemmat kulttuurijournalismissa (myös kritiikeissä). Yksinkertaistaen journalistisen paradigman ytimessä on uutisellisuus, todellisuuden kuvaaminen ja toimitustyön sääntöjen tuoma uskottavuus, kun taas esteettisessä paradigmatassa korostuu taidekritiikin perinne ja kriitikon asiantuntijuuden tuoma uskottavuus.

Tämän tutkimuksen 1960-lukuviittauksista muodostuvassa aineistossa teosten kuvaaminen ajassa on kaikkein yleisintä musiikkiarvioissa. Mainintoja on myös kuvataiteen, muotoilun, elokuvan ja kirjallisuuden kentillä. Koska aineistonkeruun yhteydessä ei ole luotu kuvaa eri taidelajien saamasta palstatilasta suhteessa toisiinsa, ei määriä kannata liikaa tuijottaa. Mielenkiintoista ovat sisällöt eli se millaisia merkityksiä viittauksista rakentuu ja mitä ne kertovat historian (kulttuuri)journalistisesta esittämisestä.

Musiikin alalla painopiste on populaarimusiikissa, mikä on aineiston rajauksen vuoksi ymmärrettävissä. Klassisessa musiikissa kiinnepisteet ovat pidemmällä kuin 1960-luvulla, vaikka siihenkin viitataan arvioissa, jossa esiin nostetaan Jonte Knifin rakentama knifonium (HS 9.8.2013a). Muuten keskiössä ovatkin soul, jazz, rock ja pop. Esimerkiksi Suomi-jazzin tuoreita teoksia tarkastellaan amerikkalaisen jazzin esikuvien valossa (HS 30.3.2008b; HS 3.2.2013b). Samankaltaisia sävyjä on soul-viittauksissa. HS:n arvostelijan mukaan Lenny Kravitzin Areenan-keikalla tihkui soul, ei nykypäivän R&B vaan ”sellainen oikea, tunnetta valuva 60–70-lukujen soul”. (HS 10.6.2008.) Cody ChesnuTTin Tavastian-keikan arvioissa HS:n toimittaja kuvailee: ”Ensitahteista lähtien tiukasti klassiseen 1960-luvun jälkipuoliskon nyanssirikkaaseen, syvään ja rasvaiseen etelän souliin pohjautunut sointi muurasi tiiviin henkisen sillan yleisön ja ChesnuTTin välille.” (HS 25.2.2013.)

Arvioiden 1960-lukuviittauksissa toimittajat liittävät merkityksiä sekä tämän päivän että menneisyyden taiteeseen. Näin musiikin traditioita tunteva lukija pystyy

luomaan mielikuvia esityksistä, joita ei ole vielä kuullut. Esimerkiksi Egotrippi ammentaa ”Beatlesista ja 60-luvun popista” (HS 22.5.2013b), Helsingissä esiintyneen Bryan Adamsin kosketinsoittajan ”soundi muistutti paikoin hyvin paljon 1960-luvun beat-bändien sointia” (HS 16.6.2013) ja Dave Stewartin levy *Lucky Numbers* on ”keitos, jossa muhii kantria, gospelsia, calypsoa ja 1960-luvun brittipopin kaikuja aika sekavana mutta paikoin onnistuneena yhdistelmänä” (HS 16.10.2013). Status Quo on sen sijaan luonut Chuck Berryn rock’n’rollista oman versionsa riisumalla sen afroamerikkalaisista sävyistä ja pakkaamalla siihen kuormautollisen ”varhaista eurooppalaista, valkoista pubirockia, jossa on teelusikallinen 1960-luvun merseybeatista muistuttavia melodioita” (HS 17.6.2013). Varhaista rock’n’rollia on myös Esa Pulliaisen rautalankasoundissa, joka on ”lähtökohdiltaan kuin vuodelta 1963” (HS 10.7.2013).

Näissä viittauksissa näkyy erityissanasto ja paikoin runsas adjektiivien käyttö. Uutisiin tai uutisorientoituneempiin genreihin verrattuna arvio sallii enemmän sanankäytön liikkumatilaa, mikä näkyy juuri taideteosten kuvauksissa. Kieli ja kirjoittamisen tyyli ovat myös kriitikolle tapoja erottua. Silti arvion suhde jutun kohteeseen on rajatumpi kuin uutisen, sillä se ei yleensä tuo mukaan muita asiantuntijoita tai ihmisiä täydentämään jutun näkökulmaa. Toimittaja ottaa arvioinnin kohteen yksittäisenä ja valmiina kulttuurituotteena, jota käsitellään arvion keinoin kuvailemalla, tulkitsemalla, arvottamalla ja kontekstualisoimalla. (Jaakkola 2015, 120.) Tämän tutkimuksen aineiston perusteella arvioiden, taustajuttujen ja reportaasien rajat ovat hieman hämärtyneet HS:n kulttuurijournalismissa. Silti arviot muodostavat edelleen noin 30 prosenttia kaikista HS:n kulttuurisivujen jutuista, kuten Hellman & Jaakkola (2009) ovat selvittäneet. HS:n 1960-lukuviittauksissa arvioiden määrä on suurempi, kuten liitteestä 4 selviää.

Kuvataidearvioiden historiaviittauksissa verrataan taideteosten tai nykypäivän taiteilijoiden tyyliä 1960-luvulla syntyneisiin tai vallinneisiin taidetyyleihin. Näin kuvataiteen arvioinnissa näkyy sama esikuvallisuus kuin musiikissa, mutta eri kontekstissa. Esimerkiksi Markus Rissanen ”tunnetaan retrohenkisestä kuva maailmastaan, joka ammentaa 1960- ja 70-lukujen op-taiteesta [optinen taide] ja visuaalisesta ilmeestä” (HS 19.1.2013). Jacob Hashimoton ”(s)uurten installaatioiden leijapilvet, jollaisia nähtiin gallerian avajaisnäyttelyssä 2011, ovat puolestaan sukua 1960-luvun prosessitaiteilijoiden suosimille vapaille ja luonnonkaltaisille muodoille” (HS 13.6.2013). Pitkän linjan taiteilijoiden työtä koskevissa viittauksissa on kyse myös henkilöhistoriallisesta määrittämisestä, missä näkyy historian tapa sijoittaa teoksia, ilmiöitä tai henkilöitä paikkaan jatkumossa. HS viittaa 1960-luvun

vaikutteisiin ja merkitykseen esimerkiksi Kauko Lehtisen (HS 9.1.2013), Ulla Rantasen (HS 11.2.2008) ja Sam Vannin (HS 19.6.2008a) kohdalla.

Taideviittauksissa on arvioita tietyn ajan ”hengen” merkeistä taideteoksissa, vaikka taiteilija itse ei olisi 60-lukulainen. Esimerkiksi *Nuoret nerot* -televisiodraama on ”toteutettu hauskasti 1960-luvun elokuvien hengessä, mustavalkoista kuvausta myöten” (HS 28.4.2013b). Aina esikuvien paljastuminen ei näytäkään tyydyttävän kriitikkoa. Marja-Sisko Aallon ”romaanin tyyli on leppoisan jutusteleva, jopa vanhanaikainen ja hieman naiivi. Jos ei tietäisi, voisi uskoa lukevansa 1950–60-luvuilla kirjoitettua dekkaria. Tarina ei ole huono, mutta se kulkee jähmeästi.” (HS 23.10.2013.) Toisinaan toimittaja ei ota suoraan kantaa tai arvota, mutta lukijan kiinnostusta herätellään kuvailun keinoin: ”Paikoitellen kirja on tyyliltään kuin nostalgian runtelema elegia 1960–1970-lukujen kirjalliselle kulttuurille ja kuvastolle. [Markku] Into narisee pikkubostonien polttamisesta ja heppujen röökaamisesta niin kuin kanavoisi haudan takaa boheemia Väinö Kirstinän haamua.” (HS 15.7.2013b.)

Kulttuurisivujen esteettisiä arvoja käsittelevissä historiaviittauksissa tulevat esiin eri kulttuurin ja taiteen alojen omat käsitteet ja kielirekisterit. Populaarimusiikkia ja kuvataidetta kuvataan niiden omien perinteiden mukaisesti. Jaakkolan (2015, 118) määrittämän esteettisen paradigman näkökulmasta tulkiten taidealan tradition ohella arvioijien on hyvä osoittaa asiantuntemustaan tai vahvistaa auktoriteettiaan hyödyntämällä journalistisen osaamisen ohella taidealalle ominaista kielirekisteriä.

3.3.3 Kulttuuriteosten historialliset merkitykset

Toinen kulttuurijournalismille tyypillinen menneisyyteen viittaamisen tapa on lähempänä sellaista historiankirjoittamista, jossa arvioidaan ilmiöiden paikkaa ajassa. Mattlarin (2015, 40) mukaan kulttuurijournalismi vaalii luovan tekemisen muodolle asetettuja standardeja ja samalla hankkii kunnioitusta kirjoituksen kohteelle. Menneisyyteen nähden kulttuurijournalismissa arvotetaan teoksia tai nostetaan esiin jotain, mikä on edelleen tänä päivänä merkityksellistä. Jos teosten kuvailu on selvästi kriitikille tyypillinen tapa, näkyy historiallisten merkitysten arviointi monipuolisemmin eri juttutyypeissä. Esimerkiksi HS:n jutussa, jossa arvioidaan filosofi ja antropologi Claude Lévi-Straussin elämäntyötä tämän 100-vuotispäivänä: ”Aika oli kypsä strukturalismille vasta 60-luvun vaihteessa, kun hän julkaisi teoksensa *La pensée sauvage* (Villi ajattelu) 1962. Se oli Jean-Paul Sartren vastailmestyneen *Dialektisen järjen* kritiikin kritiikki. Eksistentiaalisuus muoti-filosofiana sai väistyä.” (HS 28.11.2008c.) Näitä viittauksia on toki myös kritiikeissä.

Esimerkiksi *Hashiksenkäyttäjän* arvioissa, jossa kerrotaan, että kirjan kirjoittajan Fitz Hugh Ludlow'n ”suosio hiipti vuosisadan lopulla, ja vasta 1960-luvun Amerikka löysi hänet jälleen kulttuurikirjailijaksi” (HS 29.11.2008).

HS:n viittaukset, joissa pohditaan teosten, ihmisten tai ilmiöiden paikkaa jatkumossa, kiinnittyvät 1960-lukuun henkilö- tai teohistorian kautta. Esimerkiksi Tove Janssonin kuvataiteilijan urasta kerrotaan, että ”Sam Vanni oli abstraktin taiteen edelläkävijä Suomessa, mutta Jansson antautui ei-esittäväksi vasta 1960-luvulla ja sai perässätulijan maineen” (HS 23.5.2013b). Pitkän uran tehneiden, taidehistoriallisesti merkittävien taiteilijoiden kohdalla viittaamisen tavat risteävät. Samassa viittauksessa voidaan arvioida niin esteettisiä arvoja, paikkaa jatkumossa kuin taidesuuntien kehitystä. Esimerkiksi Roy Lichtensteinin retrospektiivisen näyttelyn arvioissa on useita mainintoja. Ensinnäkin toimittaja kertoo, että ”1960-luvun poptaide oli reaktio edellisen vuosikymmenen valtasuuntaukseen, abstraktiin ekspressionismiin” (HS 23.3.2013). Lisäksi HS kertoo reaktioista Lichtensteinin luomaan tapaan hyödyntää sanoma- ja sarjakuvista tuttua pyöreää rasteripistettä taiteessaan: ”Taidemaailma oli ihastuksissaan, ja Life-lehti otsikoi 1963 provosoivasti: Onko hän Yhdysvaltojen huonoin taiteilija?” (Emt.)

Musiikkijuttujen esteettisissä viittauksissa vilahtelevat musiikkityylit sekä niitä kuvaavat adjektiivit. Historiallisissa viittauksissa arvioidaan musiikkiteosten, yhtyeiden ja artistien ajassa kestäviä merkityksiä. Esimerkiksi rap-artisti Cheekin stadionkonsertin yhteydessä HS:n toimittaja kirjoittaa: ”Tähän asti Cheekin menestystarinaa on voinut verrata Dannyn suosioon 1960-luvun lopulla sekä Dingo-maniaan 1980-luvun puolivälissä. Tämän päivän uutisen jälkeen on viisautta myöntää tosiasia: suomalaisen popmusiikin historia ei tunne Cheekiin verrattavaa ilmiötä.” (HS 26.11.2013.) The Beatles mainitaan tutkimuksen aineistossa useita kertoja: esimerkiksi yhtyeen *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* -levystä ”tuli vuoden 1967 Rakkauden Kesän soundtrack ja se myös muutti rockmusiikin suunnan kohti progressiivisempia tekeleitä” (HS 3.5.2013). Sen sijaan ”60-luvun puolivälissä jazzin käsite muuttui hyvin nopeasti, kun free ja muu avantgarde valtasivat tilaa” (HS 3.11.2008).

Arvottamisessa erityisen tärkeitä ovat kulttuurisivuston historiaviittausten perusteella ainakin ensimmäiset, hätkähdyttävät tapahtumat, murrokset ja aikakaudelle tyypilliset ilmiöt. Silloin kyse voi olla esimerkiksi ensimmäisestä psykedelisestä albumista (HS 22.3.2013b) tai ensimmäisestä suomalaisesta sähkösoitinten ja tietokonesoitinten kehittäjästä (HS 7.8.2013). Esillä ovat myös ilmiöt, jotka kertovat jotain omasta ajastaan. Esimerkiksi Aikamiesten kappale *Iltatuulen viesti* vuodelta 1964 on HS:n mukaan ”monella tapaa erikoinen hitti”: ”Venäläisvaikutteinen

mollivalssi valtasi myyntilistojen kärkisijat ennätyselliseksi 90 viikoksi hurjimman rockbuumin keskellä 60-luvun lopulla.” (HS 21.6.2013.) Toisenlaisen kuvan samoista ajoista HS rakentaa Lasse Mårtensonin muistelmateoksen pohjalta. Toimittaja kertoo, kuinka Mårtensonin kevyen musiikin sukupolvi oli ”perusteellisesti jazzkärpäsen purema, mikä vaikutti suomalaisen iskelmän kulta-aikaan 1960-luvulla” (HS 17.7.2013b).

Usein esteettiset ja historialliset arviot esiintyvät historiaviittauksissa yhtä aikaa. Etenkin muotoilua koskevissa viittauksissa on paikoin vaikea erotella kummasta on kyse. HS kertoo esimerkiksi Björn Weckströmin näyttelystä: ”Weckströmin äkkikäänne 50-lukulaisesta rakenteellisuudesta 60-luvun vapaamuotoisuuteen on suomalaisen muotoilun kiinnostavimpia linjavetoja. Sarjassaan ensimmäinen röpö- ja rypytyylin mukainen ’Lapin koru’ valmistui 1961.” (HS 4.12.2013b.) Jutun kirjoittaja, kriitikko Kaj Kalin jatkaa: ”Yksi ällistyttävimmistä ideoista oli upottaa informalismi heti tuoreeltaan 60-luvun designin italo-poppiin.” (Emt.) Aineiston useita muotoiluviittauksia selittää osin ajatus suomalaisesta muotoilun kultakaudesta, joka alkoi sotien jälkeen ja jatkui aina 1960-luvun loppupuolelle. Kultakausi kehystää nostoja, joissa käsitellään yksittäisiä tuotteita tai kokonaisia teollisuudenaloja: ”Jokaisella lasitehtaalla oli lasiteollisuuden kultakaudella 1950–1960-luvuilla lasinpuhaltajia, jotka valmistivat tehtaiden omien muotoilijoiden suunnittelemaa taidelasia yksittäiskappaleina sekä pienissä sarjoissa.” (HS 24.3.2013c.)

Kulttuurisivujen 1960-lukuviittausten historian tutkimukselle ominaista puolta korostavissa kontekstoivissa viittauksissa liikutaan niin henkilöhistorian, taide-teosten kuin taidesuuntienkin ajallisissa merkityksissä. HS:n sivuilla elävät murrokset, aikakausille tyypilliset teokset ja yksittäiset tapahtumat joko niiden edelläkävijyyden tai symbolisen merkityksen vuoksi. Paikoin viittaukset kertovat menneestä ajasta, mutta paikoin ne kiinnittyvät nykypäivään tuoreiden esiintymisten tai teosten luomien merkitysten ansiosta. Tässä tutkimuksessa kontekstoivia esimerkkejä on käsitelty erillään esteettisistä, mutta käytännössä ne limittyvät usein toisiinsa. Se osoittaa, kuinka ainakin kritiikkiin sopii taidehistoriallinen arviointitapa, jossa taiteilijoilla, teoksilla ja taidesuuntauksilla on sekä kulttuuris-yhteiskunnallisia että taiteellisia merkityksiä.

TAPAUS: Muoti

Tutkimuksen aineistossa muoti näyttäytyy omana erillisenä teemanaan, jossa erilaiset menneisyyteen viittaamisen tavat näkyvät. Muotia koskevia viittauksia on jopa

enemmän kuin muotoilua koskevia. Kaikki viittaukset eivät tässä yhteydessä ole ainoastaan kulttuurisivuilta, mikä korostaa historian journalistisen esittämisen yhteisiä piirteitä. Mukana on esimerkiksi kuvailua, arviointia, ajoittamista, muistelua ja esityksiä 1960-luvulle tyypillisestä tyylistä. Muotiviittauksissa arvioidaan esimerkiksi muodin muutoksia ja virtauksia. Kyse voi olla 1960-luvun tukkamuodista (HS 4.1.2008), minihameen syntymisestä (HS 26.9.2008) tai vaikka ilman rintaliivejä vuonna 1967 muotinäytöksessä esiintyneistä Missonin malleista (HS 15.5.2013).

Muoti ei ole HS:n sivuilla vain muotia, vaan osa kulttuurista ja yhteiskunnallista henkeä. Yksi esimerkki tästä ovat mallit, joista Bettie Page ”tunnettiin korpinmustasta otsakustaan, piikkikoroistaan ja kurvikkaista muodoistaan”: ”Hän innoitti merkittävästi muotiteollisuutta ja aurasi tietä 1960-luvun seksuaaliselle vallankumoukselle.” (HS 13.12.2008b.) Brittimalli Twiggyyn eli Leslie Hornbyyn liitetään merkityksiä, jotka koskevat laajemmin koko populaarikulttuuria ja kauneusihanteita. ”Laihasta kehostaan, lyhyestä kampauksestaan ja isoista silmistään tunnettua Twiggya pidetään mod-tyylin luoja ja yhtenä 1960-luvun populaarikulttuurin ikoneista.” (HS 19.9.2013.) Twiggy siirsi muodin painopisteen Pariisista Lontooseen (HS 7.11.2008a), kun samaan aikaan ”(a)graari-Suomessa puolestaan ihailtiin pyknikkonaisia” (HS 8.12.2013). HS:n mukaan ”Armi Aavikko ja Anne Pohtamokin näyttävät nykyisiin misseihin ja malleihin verrattuna vähän plösöiltä”: ”1960-luvulla tuli Twiggy. Alkoi aneemisen laihojen aikakausi, joka on kestänyt tähän päivään.” (Emt.)

Siirtymä Armi Aavikon, Anne Pohtamon ja Bettie Pagen ajasta Twiggyyn aikaan näyttäytyy HS:ssa yhteiskunnallisena muutoksena. HS:n viittauksissa muodin ilmiöt linkittyvät myös laajempiin kulttuurin ja yhteiskunnan ilmiöihin. Näin muotijutut saattavat rakentaa lukijoiden käsityksiä historiasta siinä missä esimerkiksi politiikkaa koskevat jutut. Viittauksissa näkyy esimerkiksi suomalaisen yhteiskunnan modernisaatio ja erilaisten todellisuuksien yhtäaikainen läsnäolo. Valkeakoskelta lähtöisin oleva haastateltava kertoo teini-ikästään 1960-luvulla: ”Tykkäsin muutenkin äidin tekemistä vaatteista. Niissä oli aina ihania yksityiskohtia, koristenauhoja ja muuta. Ensimmäinen nuorten vaatteita myynyt kauppa tuli Valkeakoskelle vasta 1969.” (HS 17.1.2013.) Suunnittelija Marita Huurinainen kuvailee turkisten käyttöä: ”Suomessa oli 1960-luvulle saakka yleistä, että hattu tehtiin itse pyydetyn eläimen turkiksesta. Tosin sitä pidettiin vähän nolona, kasvatettu turkis oli hienempi.” (HS 11.9.2013.) Lenita Airisto arvioi tuota samaa aikaa HS:n haastattelussa: ”1960-luvulla missään ei ollut kauniimpia kenkiä, koruja tai turkkeja kuin Suomessa. En koskaan ostanut matkoilta vaatteita, kun täällä oli parempia.” (HS 7.3.2013d.)

1960-luvun muodin muodot, tyyli ja henki elävät HS:n sivuilla myös 2000-luvun muotimaailmassa. Paola Suhosen merkille ”ovat tunnusomaisia vahvat, suuri-kokoiset printit, voimakkaiden värien käyttö, tyttömäisyys ja inspiroituminen 60–70-luvuista” (HS 2.2.2013). Satu Maaranen mainitsee ”veistoksellisten asujensa esikuviksi Givenchyn, Audrey Hepburnin 1960-luvun tyylin ja kotoisen Marimekon” (18.5.2013). Sen sijaan Mad Men -televisiosarjan ”visuaalinen ilme ja sen elegantit 1960-luvun vaatteet ovat inspiroineet myös uutta käyttömuotia: amerikkalaisten toimistonaisten suosima Banana Republic julkaisi tänä keväänä jo kolmannen Mad Men -mallistonsa.” (HS 5.4.2013.) Eri aikakausien läsnäolo on arkipäivää niin muodissa kuin sanomalehden muotivirtauksissa.

TAPAUS: Marimekko

HS:n kulttuurisivuilla yli kolmannes on perinteisesti uutisjuttuja, vaikka sivustoja pidetään pikemminkin pehmeän kuin kovan journalismin julkaisijana (Jaakkola 2015; Hellman & Jaakkola 2009). Tämän tutkimuksen aineistossa Marimekkoa koskevat plagiointiepäilyt on selkeä uutiskokonaisuus, joka auttaa pohtimaan millainen asema historialla on kulttuurisuutisissa. Vuoden 2008 pieni plagiointikohu koski Marimekon Unikko-kuosia, jonka kaltaisia kukkakuvioita esiintyi muotitalo Dolce & Gabbanan mallistossa (HS 3.7.2008a). Tavaramerkkikopiointia koskevan jutun tietokulmassa toistetaan, että H&M käyttää Marimekon 1960-luvun kuoseja luvallisesti. (Emt.) Seuraavana päivänä HS syvensi aihetta. Toimittaja huomioi Maija Isolan uraa käsittelevän näyttelyn kirjan, jossa ”Kimmo Sarje toi esille Unikon kanssa samana vuonna 1964 valmistuneet Andy Warholin Flowers-maalaukset. Niiden kukat näyttävät samanlaisilta kuin Isolan. ”Yhdenmukaisuus on hämmentävää, mutta oletettavasti se oli vain sattumaa”, Sarje toteaa kirjassa.” (HS 4.7.2008b.)

Viisi vuotta myöhemmin Marimekkoa epäiltiin plagioinnista. HS kertoo, että ”Marimekon Kristina Isolan suunnittelema Metsänväki-kuosi vuodelta 2007 muistuttaa yksityiskohtaisesti ukrainalaisen kansantaiteilijan Maria Primatsenkon työtä Rotta matkalla vuodelta 1963” (HS 29.5.2013). Kohuille on ominaista, että ne jatkuvat useita päiviä. Näin myös HS pohti seuraavana päivänä Metsänväki-kuosin kohtaloa tekijänoikeuksien näkökulmasta. (HS 30.5.2013.) Eläkkeellä oleva informaatio-oikeuden professori Jukka Kemppinen kysyy jutussa: ”Voidaanko tekijänoikeudenloukkauksesta lainkaan puhua, koska Neuvostoliitossa 1960-luvulla ilmestyneillä teoksilla ei ollut sellaista tekijänoikeussuojaa, joka olisi Suomessa ollut?” (Emt.)

Tämä plagiointikohu ei jäänyt vuoden 2013 ainoaksi. Vain neljä kuukautta myöhemmin keskiössä oli toinen Marimekon kuosi: ”Tekstiilejä valmistava Marimekko myöntää Maija Louekarin suunnitteleman Hetkiä-kankaan aiheen ammentavan 1960-luvulla Helsingin katunäkymästä otetusta Markus Lepon valokuvasta. / Valokuva on julkaistu Helsingin kaupungin vuonna 1996 julkaisemassa kirjassa Helsinki ja helsinkiläiset.” (HS 28.9.2013a.) HS kertoo, että yhtiö ei myönnä tiedotteessaan plagiointia, vaan enintään yhteyden Lepon valokuvaan. Kysymys on moniulotteisempi kuin Dolce & Gabbanan ja Isolan tapauksissa, mikä heijastuu myös HS:n jälkiarvioihin. Toimittaja Suvi Ahola lainaa analyysissään professori Helena Sederholmin tulkintaa kuvion ja kuvan eroista: ”Esplanadi ei ole enää se 1960-luvun auringonkilossa välkehtivä seesteinen kaupunkipuisto, vaan kiireisen ja kasvottoman ajan hermostunut urbaanimiljöö.” (HS 1.10.2013.)

Plagiointiväitteet on hyvä esimerkki historiallisesta vertailusta ja journalistisen vertauksen eri ulottuvuuksista. Jo itse plagiointiväite viittaa siihen, että nykypäivässä relevantti kulttuuriteos tai -tuote muistuttaa jotain vanhempaa teosta tai tuotetta tai on jopa tehty sen pohjalta. Plagioinnin noustessa julkisuuteen journalismi voi toimia eräänlaisena tuomarina, joka pyrkii ratkaisemaan, onko väite pitävä. Jotta tuomari tekisi työnsä hyvin, pitäisi molempia teoksia käsitellä monipuolisesti niiden omista lähtökohdistaan. Marimekkoa koskevissa tapauksissa HS ei tyydy pelkästään epäilyn uutisointiin, vaan jatkaa epäilyistä usean jutun verran. Näin käsittely saa syvyyttä myös historian esittämisen näkökulmasta. Esimerkiksi tapa, jolla HS tarkastelee tekijänoikeuskysymyksiä asettaa ukrainalaisteoksen syntykontekstiinsa. Toisaalta Hetkiä-kankaan tapauksessa tulee esiin plagioinnin harmaa alue, sillä jopa asiantuntijat tulkitsevat tilannetta eri tavoin. Professori Helena Sederholmin haastattelusta (tai blogikirjoituksen sitaattilainasta) välittyy ymmärrys erilaisten aikojen erilaisista tiloista ja esityksistä, eri tekijöiden erilaisista tulkinnoista.

3.4 Intentionaalinen ja satunnainen historian esittäminen

3.4.1 Historian käyttö journalismissa

Journalismi esittää historiaa aina omien käytäntöjensä mukaan. Toimitus tekee päätöksiä journalistisin perustein, joihin myös toimittajat nojaavat kirjoittaessaan juttujaan. Journalismin ominaispiirteet – kuten moniulotteisuus – vaikuttavat historiaesitysten määrän ohella sisältöön. Millaista sitten jokapäiväinen historia on?

Millaista on kaikkein arkipäivisin, lyhyistä historiaviittauksista ja -maininnoista koostuva historian journalistinen esittäminen? Historiaviittaukset on tässä alaluvussa luokiteltu käyttötavan mukaan, jotta näihin kysymyksiin pystyttäisiin vastaamaan. Tämä luokittelu eroaa luvun edellisistä luokitteluista siinä, että se on vahvemmin tulkinnallinen. On selkeämpää sanoa, että historiamaininta on osastossa X ja se on juttutyypiltään X kuin arvioida, miten historiaa käytetään. Osumat on luokiteltu sen mukaan, miten toimittaja hyödyntää historiallista viittausta ja mikä viittauksen suhde juttuun kokonaisuudessaan on.

Vuoden 2008 analyysissä on alkujaan käytetty viittä luokkaa, jotka on myöhemmin pelkistetty kahteen selkeään pääluokkaan: intentionaalisin ja satunnaisiin.³³ Perustava jako kulkee siinä, onko historia vain taustaa vai pyritäänkö sillä perustelemaan jotain näkemystä tai tehdäänkö esimerkiksi analogioita menneen ja nykyhetken välillä. Historian esittäminen on satunnaista esimerkiksi silloin, kun brittikansanedustajan salakuunteluepäilyä koskevassa jutussa kerrotaan, että Britanniassa parlamentaarikkojen salakuuntelu on ollut kiellettyä vuodesta 1966 lähtien (HS 5.2.2008a). Satunnaista esittämistä on sekin, kun Mannheimista Helsinkiin hankituista raitiovaunuista kerrotaan, että ne on rakennettu 1960-luvulla (HS 9.5.2008a). Intentionaalinen historian esittäminen sisältää toimittajan tulkintaa esimerkiksi näin: ”Keskustalle yliopisto- ja ammattikorkeakoulujärjestelmä on aluepolitiikan tärkein väline. Se on ollut sitä 1960-luvulta. Maakuntakorkeakoulujen kantaisä oli presidentti Urho Kekkonen, jonka hanslankarina toimi ministeri Johannes Virolainen.” (HS 24.2.2008c.)

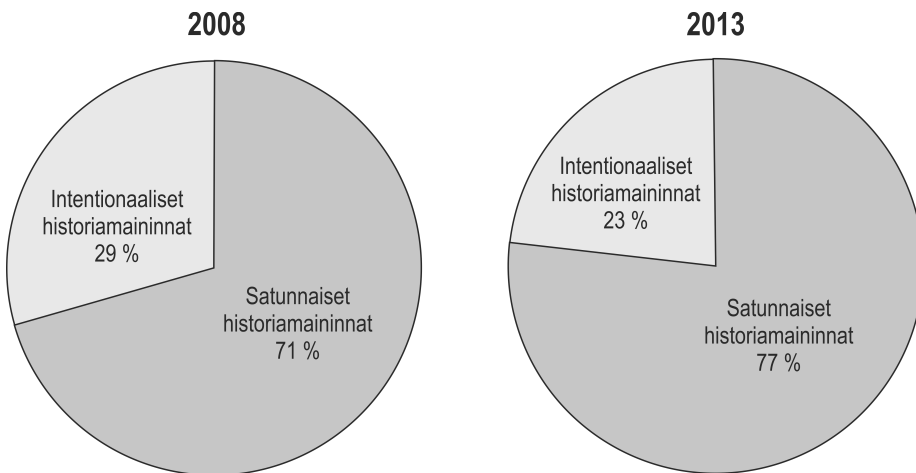
Tätä analyysia varten aineistosta on rajattu pois kuvat ja grafiikat, sillä niiden luomia merkityksiä pitäisi tulkita lajityypin mukaisesti hieman tekstistä poikkeavalla tavalla. Näin ollen aineistossa on vuodelta 2008 yhteensä 1 837 (n) historiaviittausta eli keskimäärin 5,1 osumaa lehteä kohden. Vuodelta 2013 osumia on 1 582 (n) eli keskimäärin 4,5 per lehti. Aineiston vertailussa on hyvä huomioida, että niiden koodauksen tekemisen välillä on yli kolme vuotta. Analyysi perustuu sille, että erot koodauksessa eivät kuitenkaan ole merkittäviä, mutta jos ne vaikuttavat vuosien väliseen vertailuun, eivät ne vaikuta esimerkiksi vuoden sisällä tapahtuvaan vertailuun kahden erilaisen esittämistavan välillä.

³³ Alkuperäiset luokat olivat 1) taustatietona toimiva faktuaalinen ilmaus, 2) kuriositeetinomainen faktuaalinen ilmaus, 3) tulkinnallinen ilmaus, 4) historialla perusteleminen, historia vertauksellisenä esimerkkinä ja 5) useita tapoja samanaikaisesti. Nämä on tiivistetty niin, että 1) ja 2) edustavat historian satunnaista esittämistä sekä 3), 4) ja 5) historian intentionaalista esittämistä. Tätä teemaa käsittelevässä artikkelissa (Seuri 2014) on käytetty käsitettä tietoinen, mutta intentionaalinen kuvaa paremmin ilmiötä ja keskustelee paremmin olemassa olevan tutkimuksen kanssa.

3.4.2 Kevyet viittaukset raskaita tulkintoja yleisempiä

Sanomalehdessä fakthanomainen historian esittäminen on yleisempää kuin historiallisten merkitysten luominen tai tulkitseminen (ks. kuvio 11). Itse asiassa valtaosa historian journalistisesta esittämisestä on fakthanomaista taustaa, eikä historialla yleensä perustella, eikä siihen vedota tai sillä opeteta. Pelkkä historiaan viittaaminen ei ehkä aseta ilmiötä vielä laajempaan yhteyteen, mutta se sopii ajatukseen ilmiölle olennaisen taustan huomioimisesta. Yli 70 prosenttia 1960-lukua koskevista historiaviittauksista HS:ssa vuosina 2008 ja 2013 oli satunnaisia.

Kuvio 11. 1960-lukua koskevat historiamaininnat jaoteltuna historian käyttötavan mukaan vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Satunnaiset ja intentionaaliset viittaukset on nimetty pääosin journalististen käytäntöjen tai toimittajan/toimituksen näkökulman mukaan. Kun toimittaja noudattaa hyvää journalistista tapaa, hän saattaa huomioida ilmiön tai tapahtuneen taustan tekemättä selkeitä historiallisia tulkintoja. Tällöin kyse on satunnaisesta historian esittämisestä. Mutta jos toimittaja kirjoittaessaan tulkitsee menneisyyttä koskevia merkityksiä esimerkiksi analogian tai kehystyksen keinoin, on hänen täytynyt valita erilaisten vaihtoehtojen väliltä. Satunnainen erottuu intentionaalisesta siinä, että sitä eivät ohjaa niinkään tietoiset toimitukselliset valinnat, vaan usein rutiininomaiset journalistiset käytännöt, joiden perusteella toimittaja katsoo historiallisen faktan kuuluvan ilmiön, tapahtuman tai henkilön taustaan. Se on tiivis konteksti.

Intentionaalisten historiaviittausten kohdalla toimittaja hyödyntää historiallista viittausta luodakseen merkityksiä – on se sitten tulkinta 60-luvun luonteesta tai

henkilöhistoriaan vaikuttanut merkittävä virstanpylväs. Näissä tapauksissa toimittaja tuottaa tai selittää historiaa, joko suhteessa käsittelemäänsä ilmiöön tai esimerkiksi tulkitsemalla menneisyyden tapahtumia. Intentionaalisuus viittaa aktiiviseen toimintaan, mutta kuten Torsti (2008, 62) historiapolitiikan käsitettä purkaessaan on osoittanut, historiaa käyttävälle toimijalle motiivit tai tavoitteet voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. Toimittajakin saattaa käyttää historiaa argumenttiansa tukirakenteena ilman, että tarkoittaa tekevänsä historiapolitiikkaa. Historiapolitiikka – ja intentionaalinen historian esittäminen – on toimintaa, jossa menneisyyttä koskevia käsityksiä käytetään jonkin asian ajamiseksi tai tiettyjen yhteiskunnallisten päämäärien saavuttamiseksi (Hentilä 2004, 307).

Satunnaisia viittauksia kuvaa yleisimmin faktuaalisuus tai faktan toteaminen. Niitä on usein uutisen taustassa kuten tässä Gazan tilanteesta kertovan jutun yhteydessä: ”Egypti hallinnoi Gazaa vuodesta 1948, Israel valloitti sen 1967 ja miehitti sitten seuraavat 38 vuotta.” (HS 22.1.2008b.) Toimittaja viittaa johonkin itse uutisaihetta, vuosilukua tai mainittua tapahtumaa laajempaan yhteyteen ilman, että hän arvioi viittauspisteiden sisältöä. Yhteydet tai tarina jäävät myös piiloon, koska ne eivät ole jutun ydin tai kirjoittajan mielestä tärkeää tässä ja nyt. Satunnaisissa historiamaininnoissa toimittaja tarjoaa tarinan kuoren, mutta ei sen sisältöä. Tällainen historian esittäminen lähestyy kronikointia, joka on hyvin varhainen historiankirjoittamisen muoto.

Satunnaiset historiamaininnat voivat kuitenkin olla vielä näitä esimerkkejä arkipäiväisempiä. Tuo maininta voi olla anekdootti (HS 9.12.2008a) tai irrallinen yksityiskohta: ”60-luvun radio pitää huolta musiikkipuolesta.” (HS 22.3.2008.) Itse asiassa mitä erilaisimpien ilmiöiden menneisyys nousee esiin sanomalehden sivuilla. Esimerkiksi helmikuun ”kuukauden kasvi” oli HS:ssa tähtipelargoni: ”Pelargonit ovat kotoisin Etelä-Afrikasta. Kasveja alkoi tulla Eurooppaan 1700-luvulla. Tähtipelargonit saapuivat Eurooppaan 1960-luvulla ja levisivät Pohjolaan 1990-luvulla.” (HS 29.2.2008b.) Tällaisissa tapauksissa satunnainen historian esittäminen on suorastaan kuriositeetinomaista. Tavallisen lukijan on vaikea kuvitella sitä 1960-lukua koskevaa laajempaa kehystä, johon tähtipelargonin saapuminen kuusikymmenluvulla Eurooppaan sopii.³⁴ Juttu ei juuri kärsisi, jos toimittaja ei huomioisi tätä aihetta koskevaa tietoa. Olennaista on, että useimmissa tällaisissa tapauksissa 1960-luvun voisi vaihtaa esimerkiksi 50- tai 70-lukuun, eikä sillä olisi jutun kokonaisuuden kannalta juuri merkitystä.

³⁴ Erilaisia oleellisia konteksteja voi aina kuvitella. Sellaisia voisivat esimerkiksi olla kansainvälistymisen sekä kolonialismi, vapaakauppa ja globalisaatio.

Voidaan ajatella, että toimittaja huomioi ensisijaisesti aiheen, ilmiön tai henkilön olennaisen taustan, sen mikä on muistamisen arvoista tai selitystä kaipaavaa. Tässä merkityksessä esimerkiksi hissiyhtiö Koneen historiasta saatetaan kertoa, että ”Koneen kansainvälistyminen alkoi jo vuonna 1968, jolloin yhtiö osti kaksi kertaa itseään suuremman kilpailijansa Asean hissiliiketoiminnan” (HS 26.5.2013a). Tämän pohjalta lukijan tulisi ymmärtää paremmin yhtiön nykytilaa ja kansainvälistymistä. Eli kaavamaisesti ajatellen: ymmärtääkseen X, on hyvä tietää, että Y. Kuitenkin näyttää siltä, että toimittaja saattaa oleellisen taustan ohella nostaa esiin jonkin yksityiskohdan värittämään juttua. Kun toimittaja mainitsee roskiksesta löytyneen toimistotuolin olevan juuri 1960-luvulta (HS 1.9.2013c), eikä kirjoita vain määrittelemättömän toimistotuolin löytyneen roskiksesta, on lukijassa tarkoitus herätä enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisia mielikuvia tuolin ulkonäöstä. Värittävät maininnat höystävät tekstiä, tekevät siitä ehkä vetävämmän, nostavat esiin jonkin mielenkiintoisen yksityiskohdan tai mahdollistavat huomion kiinnittämisen historiaan. Parhaimmillaan lyhytkin viittaus voi avata lukijassa yllättäviä tai rikkaita assosiaatioita, mutta huonoimmillaan kuriositeetinomainen maininta vain hämmentää lukijaa ja vie sivupolulle.

Satunnaiset historiaesitykset ovat lähtökohtaisesti ohuita viittauksia menneisyyteen, usein faktaan- tai anekdootinomaisia mainintoja vailla tarinallista runkoa. Ne voivat liittyä henkilöhistoriaan eli käytännössä elämäntarinaa ja -kulkuun, mutta tekstissä historia tai tarina jäävät piiloon. Journalismissa on paljon myös ajoittamista: henkilön, ilmiön tai tapahtuman asettamista ”ajan ruutupaperille”. Tällöin valtiosta kerrotaan itsenäistymisvuosi tai ilmiön taustalla oleva tapahtuma ajoitetaan tietylle vuodelle. Henkilön taustasta saatetaan kertoa akateemiset ansiot ja niiden saavuttamisvuosi tai taiteilijan uralta nostetaan esiin jokin tärkeä virstanpylväs. On hyvin yleistä, että yhdellä virkkeellä, sivulauseella tai suluisissa mainitulla vuosiluvulla osoitetaan, että käsitellyllä asialla, ilmiöllä tai jollain jutussa mainitulla yksityiskohdalla on menneisyys.

Intentionaalisten historiaesitysten kohdalla toimittaja käyttää tekstin syvällisemmän tarinamylyn läpi tai tulkitsee 1960-luvun luonnetta vuosikymmenenä. Intentionaaliset viittaukset liittyvät usein poliittiseen tai laajasti ymmärrettyinä yhteiskunnalliseen merkitysmaailmaan. Esimerkiksi tammikuussa 2008 toimittaja arvioi Suomen itsenäisyyden ja Leninin suhdetta seuraavasti: ”Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen syksyllä 1968 Neuvostoliiton johto ryhtyi kaventamaan myös Suomen itsenäisyyttä, vaikka julkiset juhlapuheet tihkuivat rauhanomaista rinnakkaineloa ja ystävyyttä. [...] Totta kai Kekkonen tiesi ja tunsikin, että historian-tutkijoiden tutkimustulokset todistivat aivan muuta. Tuomo Polvinen osoitti jo

1960-luvun lopulla, että Lenin ei suinkaan lahjoittanut itsenäisyyttä Suomelle, vaan aikoi liittää Suomen takaisin neuvostovaltioon, kunhan aika olisi ollut siihen kypsä.” (HS 6.1.2008.) Tulkinta näkyy arviossa YYA-Suomen yhteistyöstä ja presidentti Kekkonen tiedoista, jopa jutun lähtökohdassa itsessään.

Intentionaalisten kuvausten aiheina voivat olla yhteiskunnallinen murros, kylmä sota tai sukupolvikokemukset. Lisäksi viittauksissa kuvataan 1960-luvun arkea tai viitataan tiettytyyppiseen kulttuurielämään ja -perinteeseen. Tämä on ymmärrettävää kun muistaa, että historiaviittauksia oli vuoden 2008 HS:ssa erityisesti kulttuurisivuilla ja lehden aikakauslehtimäisissä osioissa. Viittauksissa saatetaan kuvata musiikkityylejä, tapahtumia tai kulttuurielämää: ”1960-luvun alku oli Suomen kirjallisessa maailmassa kiivasta aikaa. Käytiin kirjasotia Sissiluutnantista ja Juhannustansseista, vuosikymmenen alkajaisiksi keskusteltiin Väinö Linnasta ja historiantutkimuksesta, myös ruotsiksi. Johannes Salminen käynnisti Sissiluutnantti-keskustelun kustantajana toisella kotimaisella julkaistuaan romaanin ruotsiksi.” (HS 21.9.2008b.)

Aineistosta löytyy historiaviittauksia, joissa tulkitaan 1960-luvun luonnetta, mutta yhteyttä nykypäivän ja menneen välille ei synny. Tällaiset maininnat ovat yleisiä esimerkiksi kulttuurinostoissa, -esittelyissä ja -arvioissa. Minne mennä -palstalla nostetaan muun muassa esiin lehden ilmestymispäivänä järjestettävä köyhyysluento ja kirjoitetaan suomalaisen köyhyyden historiasta: ”Suomessa köyhyys on liittynyt pitkälle maatalousyhteiskuntaan. 1960-luvulle saakka yli puolet suomalaisista asui maalla. Monilla ei ollut edes omaa tilaa, joka olisi elättänyt perheen.” (HS 23.10.2008b.) Menneisyyden yhteys nykypäivään saattaa jäädä epäselväksi, mutta samaan aikaan lukija ymmärtää, että ennen oli toisin kuin nyt tai että 1960-luvulla tapahtui jotain, minkä ansiosta asiantila on muuttunut. Usein 1960-luku on jonkinlainen virstanpylväs, mutta yhtä hyvin se voi olla niin alku, keskikohta kuin loppukin.

3.4.3 Mieliideoasastoilla historia oikeuttaa, opettaa ja velvoittaa

Intentionaalisia ja satunnaisia historiaesityksiä on suhteessa yhtä paljon HS:n uutis-osastoissa ja aikakauslehtimäisissä osastoissa (taulukko 5). Näissä osastoissa historiaviittaus on todennäköisesti taustana toimiva satunnainen viittaus. Historiapolitiikan kentälle maininta ulottaa vain harvoin, sillä vain joka neljäs (2008) tai joka viides (2013) näiden osastojen historiamaininnoista oli intentionaalisia. Sen sijaan mieliideoasastot – ehkä jo nimityksensä mukaisesti – ovat sitä aluetta, jossa historia

oikeuttaa, opettaa ja velvoittaa suhteellisesti useammin kuin muilla osastoilla. Mieli-
pitemillisillä osastoilla intentionaalisten viittausten osuus on vuosien 2008 ja 2013
HS:ssa yhteensä 58 prosenttia.

Taulukko 5. 1960-lukua koskevien satunnaisten ja intentionaalisten historiamainintojen
prosentuaaliset jakaumat kolmen osastojen pääluokan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja
2013 Helsingin Sanomissa.

	Satunnainen (%) 2008 (2013)	Intentionaalinen (%) 2008 (2013)	Yhteensä (kpl) 2008 (2013)
<i>Uutisosastot</i>	75 (79)	25 (21)	523 (404)
<i>Aikakauslehtimäiset osastot</i>	74 (79)	26 (21)	1179 (1061)
<i>Mielipideosastot</i>	33 (52)	67 (48)	135 (117)
Yhteensä (kpl)	1310 (1216)	527 (366)	1837 (1582)

Mielipiteellisessä aineistossa historiaa tuottavat muutkin kuin journalistit. Mieli-
pidekirjoituksissa ja vieraskynäpalstoilla myös yleisö ja sanomalehden sidosryhmät
osallistuvat keskusteluun ja tuottavat historiallisia tulkintoja tai perustelevat näkö-
kantojaan historian kautta. Mielipideosastolla intentionaalisten mainintojen muita
osastoja korkeampi määrä tukee ajatusta, että kirjoittaessaan mielipiteellisesti
kirjoittaja tulkitsee menneisyyttä tai hyödyntää menneisyyttä oman näkökulmansa
tukena. Esimerkiksi uutisen ”Sisäministeriö: Viina uhkaa suomalaisten turvalli-
suutta” (HS 16.4.2008) yhteydessä toimittaja Mikko-Pekka Heikkinen kirjoittaa
kommentissaan seuraavasti: ”Kulutus on viidessä vuodessa kasvanut 15 prosenttia.
Tämä on pisara kossua viinameressä, johon Suomi hukkuu. Viinanjuonti on kiihty-
nyt 1960-luvulta saakka, kohta 50 vuotta!” (Emt.) Ilmaus ei ole vain faktanomainen,
sillä vuosikymmeniä verratessaan kirjoittaja asettaa ajan 1960-luvulta vuoteen 2008
viinankulutuksen kasvun ajaksi. Nyt Suomi on hukkumassa viinaan, kun suomalai-
set eivät ole vuosikymmeniin osanneet vähentää juomistaan. 1960-luvun viinan-
kulutuksesta ei saa tarkkaa kuvaa, mutta ainakin se on ollut pienempää kuin
nykyisin.

Samankaltaisesta historian hyödyntämisestä on kyse lokakuun 2008 Sunnuntai-
debatissa, jossa professori Panu Poutvaara kirjoittaa: ”Yhteiskuntatutkimukseni
amerikkalaisen Katarina Kellerin ja saksalaisen Andreas Wegenerin kanssa osoittaa,
että nuorten pakollinen asepalvelus on ollut OECD-maissa yhteydessä keski-
määräistä heikompaan talouskasvuun vuosina 1960–2000. Kielteinen kasvuvaiutus

on pahempi, mitä suurempi osa työikäisestä väestöstä joutuu palvelukseen ja mitä pitempi keskimääräinen palvelusaika on.” (HS 5.10.2008b.) Näin professori Poutvaara perustelee historialla (ja omalla tutkimuksellaan) sitä, että asevelvollisuus tulee kalliimmaksi kuin palkka-armeija.

Perustelutapa on tuttu myös yleisönosastolta. Espoolaismies kirjoittaa, että nuorien ongelmien syy on 1960-luvun opeissa: ”Osan ongelmistamme voinee epäillä syntyneen 1960-luvun niin sanotun vapaan kasvatuksen (välinpitämättömyyden) tuloksena, jolloin muun muassa opettajilta alettiin vähentää sanktiomahdollisuuksia. Sitten itketään, kun ei ole tarpeeksi rahaa koululaisten ja ehkä tarhalaistenkaan psykiatriseen hoitoon ja seurantaan.” (HS 17.11.2008.) Kirjoittaja jatkaa: ”Nyt on sitten näiden 1960-luvun oppien tuloksena syntynyt perheitä, joilta kaikki on niin pahasti hukassa, että heihin olisi pakko kiinnittää erityishuomiota jo alusta pitäen.” (Emt.) Tässä kuusikymmenluvusta tuotetaan kuvaa välinpitämättömyyden, liiallisen vapauden ja vastuuttomuuden oppien synty kautena, joka vaikuttaa edelleen 2000-luvulla.

Mielipideosastoihin on laskettu myös pääkirjoitussivun jutut ja pääkirjoitukset, joissa 1960-lukua koskevista maininnoista yli puolet oli luonteeltaan tulkitsevia (ks. liite 5). Havaintomäärä on pieni – vain 43 kuusikymmenlukua koskevaa viittausta kahtena vuonna – joten liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei kannata tehdä. Lienee kuitenkin selvää, että kun pääkirjoitus osoittaa lehden kannan tai asettelee legitiimin keskustelun rajoja, tulee sanomalehti usein ottaneeksi kantaa myös historiallisiin tulkintoihin. HS käsitteli vuonna 2008 esimerkiksi Britannian politiikkaa historiallisesta näkökulmasta. Työväenpuolueen ahdinkoa käsittelevässä pääkirjoituksessa vertaus historiaan on koettu merkitykselliseksi nykytilan ymmärtämiseksi: ”Johdettuaan työväenpuolueen toukokuun alussa pidetyissä paikallisvaaleissa pahimpaan selkäsaunaan sitten 1960-luvun Brown on jatkanut etenemistä ongelmasta toiseen.” (HS 19.5.2008.) Pääsiäisen jälkeen HS kirjoittaa Yhdysvaltain presidentistä Barack Obamasta ja amerikkalaisten rotusuhteesta: ”Rotujen tasa-arvon asia on Yhdysvalloissa edistynyt mittaamattomasti 1950- ja 1960-lukujen synkältä tasoltaan; Obaman oma ura ja ehdokkuus ovat siitä parhain todistus.” (HS 25.3.2008a.) Ja: ”Yhdysvaltojen etelävaltioissa musta väestö eli vielä 1960-luvun alussa vaille poliittisia oikeuksia ja hyvin suurelta osin ilman oikeusturvaa.” (Emt.) Rotunäkökulmasta Yhdysvallat on siis HS:n mukaan kehittynyt sitten 1960-luvun, joka oli nykyaikaan verrattuna synkkää aikaa.

Intentionaalisten historiaesitysten perusteella sanomalehden eri osastoissa julkaistavat kolumnit ja muut mielipiteelliset jutut kuuluvat selkeästi samaan sarjaan pääkirjoitusten ja yleisönosastokirjoitusten kanssa. Kolumnien, analyysien ja

pakinoiden 1960-lukua koskevista historiamaininnoista karkeasti puolet on satunnaisia, puolet tulkitsevia vuosina 2008 ja 2013. Kirjeenvaihtaja Tuomas Niskakangas esimerkiksi hyödyntää monitasoista analogiaa, jolla on Yhdysvalloissa perusteltu homoliittojen vääjämättömyyttä: ”Keskustelua on alettu verrata 1960-lukuun, jolloin valtio vaati osavaltioita hyväksymään eri rotujen väliset avioliitot. Vastaan hangoitelleet olivat historian väärällä puolella.” (HS 8.4.2013a.) Esimerkissä toimittaja pitää pientä etäisyyttä argumenttiin, joka on kuitenkin kolumnin viestin kannalta olennainen. Toimittajat ottavat kolumneissaan kantaa, mutta harvoin varsinaiseen historiantulkintaan. Tulkinta pikemminkin tukee argumentaatiota ja antaa sille uskottavuutta. Samoin faktanomainen tausta voi kolumnissa olla osa laajempaa merkityksenantoa, vaikka se ei suoraan operoisi historiapolitiikan kentällä.

3.4.4 Faktat ja illuusio objektiivisuudesta

Aikakauslehtimäisistä osioista kulttuuri- ja sunnuntaisivustot sekä niiden feature-jutut näyttävät historiaa tulkitsevina (ks. taulukko 6; liite 5). Ylipäättään feature on historiaa monipuolisesti esittävä ja selvästi esimerkiksi uutisesta erottuva journalistin laji. Kärjistäen feature on tarinankerrontaa, jos uutinen on tiedonvälitystä, kuten Anu Partasen (2007) kuvaus kertoo:

”Feature-journalismissa toimittaja ehtii tehdä taustatöitä pitempään kuin yleensä uutistyössä. Feature-journalismissa toimittajalla on enemmän tilaa ilmaista asiansa ja selittää taustoja ja kontekstia, joten asiasta voi tulla lukijalle ymmärrettävämpi kuin tiukasti lyhyeen tilaan rajatusta uutisesta. Feature-journalismi kykenee käyttämään viihdyttävämpiä kerronnan keinoja, jolloin lukija jaksaa seurata vaikeakin asiaa paremmin kuin joskus tylsäksi ja vaikeaksi koetun uutiskielen kanssa. Feature-journalismi ei pyri luomaan totuutta väärivistävää illuusiota objektiivisuudesta vaan tarjoaa toimittajan subjektiivisuuden lukijan nähtäväksi ja itse arvioitavaksi.” (Emt., 56.)

Taulukko 6. 1960-lukua koskevat historiaviittaukset juttutyypin ja käyttötavan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Osasto	Satunnainen (%) 2008 (2013)	Intentionaalinen (%) 2008 (2013)
<i>Uutinen</i>	76 (82)	24 (18)
<i>Feature</i>	60 (68)	40 (32)
<i>Lyhyt tausta</i>	85 (88)	15 (12)
<i>Arvio etc.</i>	68 (79)	32 (21)
<i>Pääkirjoitus</i>	43 (47)	57 (53)
<i>Kolumni etc.</i>	54 (49)	46 (51)
<i>Mielipide</i>	31 (54)	69 (46)
<i>Muistokirjoitus</i>	93 (91)	7 (9)
<i>Muu</i>	82 (86)	18 (14)
Yhteensä (n)	1837 (1582)	1837 (1582)

Tällaisen tarinallisuuden, toimittajan läsnäolon ja pitkän muodon vastakohtana voidaan pitää tietolaatikoita ja lyhyitä kainalojuttuja. Faktalaatikoiden ja taustajuttujen historiaviittaukset ovatkin usein faktanomaisia ja samankaltaisia kuin uutisissa. Toisaalta niissä saatetaan luoda hyvinkin yksiulotteinen tulkinta jostain aikakaudesta tai aikakauden ilmiöstä. Esimerkiksi elokuussa 2008 HS:n toimittaja on koennut lyhyen kylmää sotaa koskevan jutun yhteyteen tietolaatikon kylmän sodan tunnetuimmista tapahtumista. Mukaan on valittu Berliinin muurin rakentaminen 1961, Kuuban ohjuskriisi 1962, Unkarin kansannousu 1956 ja Tšekkoslovakian miehitys 1968. Nämä valinnat ovat tiivistettyjä tulkintoja historiasta. Tšekkoslovakian miehitystä koskevassa tekstissä tulee hyvin esiin journalismin tulkitsevuus ja historian ”kertaamisen” petollisuus: ”Neuvostoliitto ja sen liittolaiset miehittivät Tšekkoslovakian elokuussa 1968, kun maata johtanut kommunistinen puolue halusi irtautua stalinismin perinnöstä ja vapauttaa talouden. Miehitys palautti Tšekkoslovakian vanhoillisten kommunistien holhoukseen.” (HS 28.8.2008a.)

Tulkinta on siksikin tärkeä sana, että tässä nimenomaisessa tapauksessa toimittaja ilmaisee Tšekkoslovakian johdon pyrkineen eroon stalinismista. Neuvostoliitto itse oli kuitenkin kommunistisen puolueen pääsihteerin Nikita Hruštšovin johdolla

ottanut etäisyyttä Josif Staliniin, Stalinin aatteelliseen suuntaukseen ja aikakauteen jo vuodesta 1956 lähtien. Vuonna 1968 vallassa oli jo Leonid Breznev, ja Stalinia sopi arvostella myös Varsovan liiton maiden sisällä. (Ks. esim. Jungar 2000, 466–484.) Se mitä toimittaja ”stalinismin perinnöllä” on tarkalleen ottaen tarkoittanut, koskee todennäköisesti neuvostojärjestelmää tai yleisemmin totalitaristista kommunismia. Kun yksittäistä lainausta tarkastelee näin kriittisesti, voi journalistinen esitys paljastua objektiivisen kuvauksen sijaan ”niitä tai noita arvoja kaupittelevaksi, ristiriitaiseksi ja epäuskottavaksi kielelliseksi/kielellisvisuaaliseksi kyhäelmäksi” (Ridell 1994, 182).

Hieman kattavamman kuvan historiallisten viittausten esiintymisestä saa tarkastelemalla niitä kuukausittain (liite 6) ja viikonpäivittäin, mutta löydökset vastaavat pääosin aiempia havaintoja. Kuukausien välillä ei ole merkittäviä eroja, ja alkuvuikon jakaumat ovat käytännössä samanlaiset vuosien 2008 ja 2013 tilastossa. Pieniä eroja löytyy vuosien 2008 ja 2013 viikonloppujen journalismin välillä, kuten jo kuvioista 3 ja 4 (ks. luku 3.1.3) voidaan havaita. Vuonna 2008 historiallisia merkityksiä tulkitsevan journalismin paino oli vahvemmin sunnuntaissa kuin vuonna 2013 HS:n tabloidiuudistuksen jälkeen. Tätä eroa tai muutosta onkin mielekkäintä tulkita HS:n kontekstissa, ei laajemmin journalismia koskevana. Painotus sanomalehti-journalismissa on kohti viikonloppua, paksumpia lehtiä ja syvällisempiä juttuja, mutta HS:ssa tuo painotus on jakautunut selkeämmin perjantain, lauantain ja sunnuntain välille vuonna 2013 kuin viisi vuotta aiemmin. Aikakauslehtimäinen journalismi on tabloideissa jakautunut tasaisemmin koko viikonlopulle kuin broadsheetissa.

Vuosia 2008 ja 2013 vertailtaessa voidaan sanoa, että vuosi 2008 on vuosista 1960-luvun osalta historiaorientoituneempi. Sinä vuonna oli enemmän 1960-lukua koskevia historiaviittauksia, historiajuttuja ja intentionaalisia historiaesityksiä. Tilastoista erottuu selkeästi se, kuinka ja missä historiaa sanomalehdessä on. Siinä missä historia tuntuu sopivan tarinoita ja tunteita hyödyntävään aikakauslehtimäiseen journalismiin, on 1960-lukua koskevien tulkintojen vähyys uutispuolella selkeä. Sanomalehti hyödyntää uutispuolella historiaa faktanomaisena taustana, kun taas toimittajat tulkitsevat historiallisten tapahtumien merkityksiä etenkin kirjoittaessaan tarinallisesti tai mielipiteellisesti. Utistoitimittajan tehtävänä on raportoida tässä ja nyt, kun feature-juttuja kirjoittavat toimittajat tarkastelevat ilmiöiden ajallisia tai pintasisältöä syvempiä merkityksiä. Tällaiseen jakoon vaikuttavat niin journalistiset käytännöt kuin sanomalehden arkkitehtuuri. Historia on läsnä kaikissa sanomalehden osissa, mutta eri osioissa eri tavoin ja erilaisia merkityksiä kantaen. Eri osastojen toimittajat kantavat erilaisia rooleja ja erilaiset juttutyypit erilaisia

odotuksia. Kaikki nämä näkökulmat selittävät sanomalehden vaihtelevaa roolia yhteisölle merkittävän historian määrittelemisessä.

Luvun 3 yhteenveto

Tässä luvussa on osoitettu, kuinka historian journalistinen esittäminen on sanomalehdessä vaihtelevaa ja osin odottamatonta. Silti historiaviittausten esiintymisestä voidaan aineiston sisällön erittelyn perusteella havaita tiettyjä säännönmukaisuuksia tai ominaispiirteitä. Sanomalehti viittaa jutuissaan historiaan esimerkiksi tilastollisesti merkittävällä tavalla useammin viikonloppuina kuin arkena. Samoin historiakulttuurissa merkittäviksi katsotut vuosipäivät näyttävät luovan historiaviittausten esiintymiseen jonkinlaista rytmiä tai ryhtiä. Etenkin historiajutut ajoittuvat usein vuosipäivien läheisyyteen.

HS:n vuosien 2008 ja 2013 1960-lukuviittausten perusteella historia esiintyy useammin sanomalehden aikakauslehtimäisissä kuin mielipiteellisissä tai uutismaisissa osissa. Uutisjournalismi on tiiviin tyylinsä vuoksi kronikoivampaa ja vähemmän historiatietoista kuin ilmiöistä ja ihmisistä kiinnostunut aikakauslehti-journalismin kaltainen ajattomampi journalismi. Historia sopii sanomalehdessä erityisen hyvin sinne, missä on tilaa tarinoille ja tunteille.

Kulttuurijournalismi on hyvä esimerkki sanomalehden historiatietoisesta osiosta. Vaikka HS:n kulttuurisivuilla on juttutyypeistä eniten uutisia, muodostavat muut juttutypit yhdessä kaksi kertaa uutisia suuremman kokonaisuuden (Hellman & Jaakkola 2009). Kulttuuriin liittyvä kritiikin perinne tukee myös historian esittämistä. Mutkat suoristaen voi sanoa, että kun uutistoimittaja raportoi, pohtii kulttuuritoimittaja usein jutun kohteen eli teoksen tai ilmiön painoarvoa ja laatua sekä punnitsee sen (kulttuuri)historiallista ja poliittista merkitystä. Tutkimuksen aineistosta löytyy kosolti esimerkkejä, joissa toimittaja kuvaa teoksia osana kulttuurin merkitysmaailmoja tai pohtii niiden historiallista merkitystä eräänlaisella kulttuurin aikajanalla.

Historiaviitauksissa selkeät historian tulkinnat ovat harvinaisempia kuin hienovaraisesti ”muiden asioiden sivutuotteena” syntyvät maininnat. Kaikkein arkipäiväisintä on satunnainen historian journalistinen esittäminen, joka koostuu usein faktanomaisista viitauksista tapahtuman tai ilmiön taustaan. Tulkitsevammat viitaukset menneisyyteen ovat intentionaalista historian journalistista esittämistä. Se on aina riippuvaista toimituksellisista valinnoista eikä palaudu ainoastaan journalistisiin käytäntöihin tai ajatukseen ilmiölle ja tapahtumalle olennaisen menneisyy-

den huomioimisesta. Tietoiset maininnat ovat näkyviä merkityskamppailun paikkoja. Arvioidessaan tapahtumien tai ilmiöiden kestäviä merkityksiä sanomalehti osallistuu julkiseen määrittelyyn yhteiskunnallisesti tärkeästä menneisyydestä.

Luvun 3 taulukot ja tulkinnat luovat tämän tutkimuksen empiirisen perusrakenteen, joka johdattaa kohti seuraavia tutkimustehtäviä ja spesifimpiä tutkimuskysymyksiä. Historiaviittausten esiintymisen ymmärtäminen on auttanut myös tutkimusprosessissa huomion kohdistamista tutkittavan ilmiön kannalta olennaisiin kysymyksiin.

4 HS:n historiaviittauksista rakentuva historiakuva

Tutkimuksen neljännen luvun ytimessä on HS:n 1960-luvusta rakentama historiakuva. Historiakuva perustuu käsitykselle siitä, mitkä menneisyyden tapahtumat ja ilmiöt on katsottu aikakaudelle merkityksellisiksi. Historiakuva on ”kokonaiskäsitys siitä, millainen joku mennyt ajanjakso oli” (Miettunen 2009, 11). Se ei siis ole sama kuin menneisyys tai edes historia, vaan ”menneisyydestä tehtyjen kertomusten valikoitujen piirteiden avulla luotu kuva menneisyydestä ja sen nykyhetkestä” (emt.).

Historiakuvat eivät rakennu sattumalta, vaan aktiivisen muokkaamisen kautta. Tässä luvussa Helsingin Sanomia tarkastellaan suomalaisen historiakulttuurin aktiivisena tekijänä, joka omilla valinnoillaan luo kuvaa siitä mikä 1960-luvussa on merkityksellistä. Jokapäiväisissä historiaviittauksista paljastuu kuva, joka on historian tutkimuksesta ja historiaa koskevasta keskustelusta tuttu, mutta HS:n painotukset ja valinnat ovat tutkimisen arvoisia. Ne kertovat vallitsevasta historiakulttuurista ja HS painotuksista siinä. Siksi tässä luvussa selvitetään, miksi HS palaa eri aiheissa 1960-luvun osalta samankaltaisiin tulkintakehyksiin.

Tämä luku nojaa HS:n 1960-lukua koskeviin historiaviittauksiin ja aineiston empiiriseen tarkasteluun. Empirian pohjana on historian tutkimuksen lähdekritiikki ja sisällön analyysiin sopiva teemoittelu. Miettunen (2009) korostaa, että kertomuksista rakentuvan historiakuvan tutkiminen vaatii erityistä käsittelytapaa: tutkimuksen päätelmien ymmärrettäväksi tekeminen vaatii usein referointia ja johtolauseita. Lukijan on pystyttävä erottamaan, milloin kyse on lähteen tekemästä tulkinnasta, milloin tutkijan näkemyksestä.

Luvun 4 tarkoituksena on syventää historian esitysten ja niiden sisällön näkökulmasta sanomalehden jokapäiväistä historiaa. Tulkinnat kertovat sekä 2000-luvun suomalaisesta historiakulttuurista että suomalaisen laatulehden roolista yhtenä tuon historiakulttuurin osana. HS:n valinnat rakentavat myös HS:sta rakentuvaa kuvaa suomalaisen tai sanomalehden oman historiatradition välittäjänä.

4.1 1960-luvun historiakuvan runko: modernisoituva Suomi

4.1.1 Monipuolinen murros

Helsingin Sanomien jokapäiväisestä virrasta syntyy kuva siitä, millainen 1960-luku HS:n mukaan oli ja mitkä asiat tuolta vuosikymmeneltä ovat edelleen muistamisen arvoisia. Sanomalehden näkökulma heijastelee historiakulttuurille ominaisia käsitystapoja ja menneisyydelle annettuja arvostuksia, joten HS:n 1960-luvun historia-kuva on yhtä aikaa kiinni sekä journalismissa että suomalaisessa yhteiskunnassa. Se on myös historiallinen siinä mielessä, että se on ”oman aikansa kuva”. Historiakuva on valikoima merkitykselliseksi katsottuja kertomuksia ja tapahtumia, joiden kautta menneestä ajanjaksosta muodostuu kokonaiskäsitys (Miettunen 2009, 11).

Vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomista on löydettävissä selkeä murrosajan rakenne tai kehys, johon useat historiaviittaukset sopivat. Murros on yksi historiallisesti perusteltu tapa tarkastella kuusikymmenlukua, sillä se oli yksi keskeinen suomalaisen yhteiskunnan modernisaation vuosikymmen (ks. esim. Haapala 2006). Murroksen moninaisuus tulee esiin HS:n päivittäisissä viittauksissa, jotka ovat kuin historiakuvan paloja. Niistä muodostuu kollaasi, jopa kokonaisvaltaiselta vaikuttava käsitys siitä, mikä on HS:n mukaan historiallisesti merkittävää.

Useat maininnat ovat lyhyitä, mosaiikin sirpaleita, mutta paikoin viittauksissa rakennetaan myös kokonaiskuvaa 1960-luvusta. Näin esimerkiksi suurten ikäluokkien taustoja käsittelevässä kronologiassa, jossa vuosikymmen tiivistetään jonkinlaisiin käännteentekeviin tapahtumiin ja merkkipaaluihin. Ensin Suomea kuvataan luvuin: ”1960 Suomessa oli 250 000 hevosta, 183 000 henkilöautoa ja 92 500 televisiolupaa” (HS 24.2.2008b). Sen jälkeen kerrotaan hyvinvointivaltion ensiaskelista: 1961 säädettiin työeläkelaki, 1963 syntyi merkittävä sairausvakuutuslaki, 1968 alkoi peruskoulu. Samoin huomioidaan suuri muutto (”1960–1970-lukujen taitteessa muutto Ruotsiin oli voimakkaimmillaan”), suurten ikäluokkien avainkokemuksiksi mainitut *Lapualaisooppera* ja *Käpy selän alla* (1966) sekä Euroopan hullu vuosi, Pariisi, Praha ja Vanhan valtaus vuonna 1968. Mainitsematta ei jää sekään, että ”1969 vapautettiin keskiolut”. (Emt.) Näin yhdessä kainalojutussa HS kirjoittaa historiaa, jossa vuosikymmen tiivistyy eräänlaisiin avainhetkiin, jotka kaikki ovat menneisyyden tiivistettyjä tulkintoja.

Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksen eri puolet näkyvät tutkimuksen aineistossa. Eri elämänaloja koskettaviin asioihin liitetään samankaltaisia merkityksiä. Esimerkiksi vieraskynäkirjoituksessa kuvataan rakennemuutosta numeroina:

”Maatilojen määrä on vähentynyt Suomessa lähes 50 vuotta. Vuonna 1960 tiloja oli yli 300 000, vuonna 2011 enää noin 61 000. On ennustettu, että määrä vähenee vuoteen 2020 mennessä noin 45 000 tilaan.” (HS 8.6.2013a.) Samaan kehykseen osuu romanien asumisasioista kertova tietolaatikko, jonka mukaan ”vielä 1960-luvulla romanit elivät kiertävää elämää. Yhteiskunnan rakennemuutos sotien jälkeen pakotti myös romanit maalta kaupunkeihin.” (HS 4.7.2008a.) Puhumattakaan lähiöiden rakentamisesta ja lähiöitä koskevasta ajankohtaisesta korjausvelasta, joka näkyy molempien aineistovuosien lehdissä kattavasti: ”1960- ja 1970-luvuilla rakennetut vesi- ja viemäriverkostot ovat muuttuneet aikapommiksi, joka odottaa räjähtämistään.” (HS 24.4.2008.)

Sanomalehden maailma on monipuolinen, mikä ilmenee HS:n 1960-lukua koskevissa viittauksissa. Analyysissä hyödynnetyn teemoittelun avulla historiakuva tulee selkeämpi. Teemoittelu on toteutettu aineiston historiaviittausten pohjalta. 1960-lukua koskevaa tutkimuskirjallisuutta on hyödynnetty viittausten kontekstoisuudeksi ja HS:n historiakuva-analysoimiseksi. HS:n historiaviittauksista hahmottuvista teemoista useat ovat 1960-lukua koskevista historiateoksista tuttuja. Modernisaatioon liittyvistä puolista esimerkiksi suurella muutolla, kaupungistumisella, lähiöillä, arjen muutoksella ja hyvinvointivaltion rakentamisella on kaikilla vahva paikka suomalaisessa historiatietoisuudessa. Näiden teemojen ohella tutkimuksen aineistosta nousevat esiin esimerkiksi tieteen ja teknologian sekä autojen ja liikennepolitiikan teemat, joita ei perinteisesti tutkimuskirjallisuudessa ole huomioitu niin kattavasti. Ne laventavat HS:n 1960-luvun Suomea koskevaa historiakuva-analyysia, mutta sopivat silti murroksen tulkintakehykseen.

Tutkimuksen teemoittelevan tarkastelutavan taakse jää aina yksityiskohtia, jotka sopivat kehykseen, mutta eivät esitelyjen tai vahvimpana esiin tulevien teemojen alle. Teemat on tässä tutkimuksessa luotu mainintojen yleisyyden ja HS:n modernisaatiosta kertovien viittausten sisällön pohjalta. Siksi esimerkiksi tasa-arvolle ja naisasialiikkeelle ei ole omaa teemaansa, vaikka 1960-luku vei tasa-arvoa eteenpäin. Tasa-arvo ja naisasialiike on huomioitu HS:ssa esimerkiksi amerikkalaisen feminismin (HS 16.12.2013a), YK:n naistenoikeuksien (HS 13.4.2008a) sekä e-pillereiden ja niiden mahdollistaman vapautumisen näkökulmasta (HS 18.7.2008b). Mainintoja on kuitenkin kokonaisuudessaan vähän. Yksi syy voi olla se, että lainsäädännön osalta 1970-luku oli kuusikymmenlukua merkittävämpi Suomessa (ks. esim. Mickwitz 2008a; Mickwitz 2008b).

Toinen aihe, joka aineistossa esiintyy, mutta ei nouse muiden teemojen tasolle, on kirkon merkitys. HS:n viittauksissa kerrotaan muun muassa naispappeudesta äänestamisestä ensimmäisen kerran kirkolliskokouksessa vuonna 1963 (HS

27.2.2008), Kari Peitsamon ja Timo Laanisen teologiaa koskevista pohdinnoista³⁵ (HS 25.8.2013), suomalaisesta herätysliikkeestä ja 1960-luvulla syntyneestä kansanlähetyksestä (HS 20.7.2013) sekä Paavi Franciscuksen valinnan yhteydessä paavien uudistamistyön hiiptomisesta 1960-luvun jälkeen Johannes Paavali II:n valinnan myötä (HS 15.3.2013). Esimerkit kuvaavat hyvin erilaisten maailmojen samanaikaisuutta sanomalehden sivuilla. HS:n mainitsema niin sanottu viidesläisyys ja maallistuminen eivät ole toisilleen vastakkaisia, vaan samoihin aikoihin ajoittuvia ilmiöitä. Sanomalehdessä menneisyys ei ole monoliittinen, vaikka tietyt tulkinnat korostuvatkin.

Tutkimuksen teemoittelun vuoksi pimentoon jääviä esimerkkejä aineistossa riittää useita. Esimerkiksi median 1960-luvun muutoksia tarkastellaan tässä tutkimuksessa vain radion näkökulmasta (ks. Tapaus: Olipa kerran radio), sillä se nousee esiin selvästi muita medioita vahvemmin ja monipuolisemmin merkityssisällöin. Se ei tarkoita, etteikö yksittäisiä mainintoja aineistossa olisi. Muun muassa lehtimies Ilmari Laukkosen muistokirjoituksessa kerrotaan: ”1960-luvun alkupuolella Laukkonen totesi sanomalehdistön jakautuvan ahtaisiin puoluelehtiin ja näitä avarakatseisempiin uutis- ja ilmoituslehtiin, joilla on oma poliittinen linjansa, mutta jotka kykenevät näkemään kokonaisuuden”. Laukkonen valitsi empimättä viimeksi mainitun.” (HS 17.4.2013.)

Tutkimuksen tässä luvussa esiteltyjä teemoja on syvennetty erityisillä Tapausotsikon alla esitellyillä nostoilla. Ne tuovat lisänäkökulmia ja kuvaavat osaltaan HS:n luoman murroksen kehityksen vahvuutta. Tapausten esitys- ja käsittelytapa on teemoittelun kanssa samankaltainen, joten niissäkin aineisto on näkyvässä asemassa. Aineiston näkyväksi tekeminen antaa lukijalle mahdollisuuden nähdä murroksen monipuolisuus ja arvioida samalla tutkimuksessa tehtyjä tulkintoja. HS:sta poimitut esimerkit ovat lehden historiakuvan palasia eli jo itsessään mielenkiintoisia historian tiivistyksiä, mutta tutkimuksen ja teemoittelun yhteydessä niiden on tarkoitus toimia analyysin osina ja argumentaation tukena.

TAPAUS: Suuret ikäluokat

Suuret ikäluokat edustavat suomalaisessa historiakulttuurissa jonkinlaista sotien jälkeistä jatkumoa, joka heijastuu keskusteluun aina hyvinvointivaltion synnystä sen kriisiytymiseen ja tulevaisuuteen. Mannheimin (1972) termein suuret ikäluokat

³⁵ Jutussa mainitaan esimerkiksi 1960-luvun vapautuksen teologia ja pappiskunnan jakautuminen kahtia Suomessa vuonna 1960, kun mukaan tuli punapappeja. (HS 25.8.2013.)

mobilisoituivat juuri 1960- ja 1970-luvuilla. HS:n 1960-lukuviittauksissa suuriin ikäluokkiin liitetään sekä murroksen kehys että radikalismiin liittyviä merkityksiä. Tämä yleiskuva näkyy esimerkiksi aikajanassa, jossa on huomioitu suurten ikäluokkien keskeisiä tapahtumia kuten massayliopistot, peltojen paketointi, maaltamuutto ja Ruotsiin suuntautunut siirtolaisuus. (HS 24.6.2013a.) Samassa HS:n jutussa mainitaan myös, että vuosien 1945–1960 välillä ”maaseudulle syntyy miljoona uutta asukasta” (emt.).

Mainittua aikajanaa laajemmin maalaa toimittaja-poliitikko Nils Torvalds, joka kertoo oman sukupolvensa merkityksestä *Myrskyn silmässä* -dokumentin nostossa: ”Me suuret ikäluokat olemme [Väinö] Linnan lapsia. Väitän, että myös 1960-luvun punaisuus on Linnaa.” (HS 24.11.2008.) HS jatkaa: ”Linnan lapset olivat moralisteja, joiden oli aluksi selvitetävä välinsä valkoisen Suomen kanssa. Elettiin kuohuvia aikoja.” (Emt.) Torvalds kommentoi myös nuorisokulttuurin syntyä: ”Me olemme myös ensimmäinen polvi, joka eli nuorisokulttuuria. Siihen kuuluu esimerkiksi musiikki ja farkut. Farkuistahan me emme ole vielääkään päässeet.” (Emt.)

Kestävyysvajepuheessa suurilla ikäluokilla on paikka osana sukupolvien ketjua. Eläkeyhtiö Ilmarisen johtaja Jaakko Kiander kirjoittaa HS:n vieraskynäkirjoituksessaan suurten ikäluokkien häviämisestä työmarkkinoilta: ”Suurimpien ikäluokkien siirtyminen eläkkeelle ei merkitse, että väestörakenteen muutos on ohi. 1940-luvun loppupuolen suuria ikäluokkia seuraavat nimittäin hieman pienemmät mutta edelleen suuret 1950- ja 1960-lukujen ikäluokat.” (HS 19.8.2013.) Kiander puolustaa suuria ikäluokkia: ”Suurten ikäluokkien terveys, toimintakyky ja aktiivisuus ovat niin ikään hyvällä tasolla, mikä vähentää sosiaali- ja terveyspalvelujen tarvetta verrattuna aiempiin ikäluokkiin.” (Emt.)

Tämän tutkimuksen perusteella suurilla ikäluokilla on edelleen vahva paikka 1960-luvun keskeisinä toimijoina. Yleensä suuret ikäluokat ovat aktiivisia toimijoita, jotka tekivät historiaa historiallisena aikana. He esimerkiksi käynnistivät seksuaalisen vallankumouksen (HS 30.11.2008b). Paikoin suuret ikäluokat ovat kuitenkin sukupolvi, jota on puolustettava tai josta on muistettava muutakin kuin radikalismien tähtihetket. Esimerkiksi se, että heistä satatuhatta kuoli ennen aikojaan (HS 24.2.2008a).

4.1.2 Suuri muutto

Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutos ja suuri muutto olivat 1960-luvun keskeisiä ilmiöitä. Ne johtivat maaseudun tyhjentymiseen ja kaupungistumisen

voimistumiseen. Muuttoliike muokkasi Suomea ja suomalaisten elämää niin muuttajien, paikalle jääneiden kuin heidän jälkeläistensäkin kannalta. (Ks. esim. Uljas 2012; Snellman 2010; Haapala 2004.) Voimakkaimmat seuraukset koettiin maaseudulla vasta jälkijunassa, kuten HS:n haastattelema muuttoliikkeiden asiantuntija Timo Aro kertoo: ”1960-luvulla ja vielä 1970-luvun alussa suuri syntyneiden määrä ylläpiti väestönkasvua kaikissa maakunnissa voimakkaasta muuttotappiosta ja siirtolaisuudesta huolimatta.” (HS 10.1.2008.) Viisi vuotta myöhemmin uudelleen haastateltu Aro painottaa suuren muuton yhteyttä nykypäivään: ”1960-luvun muuttoliikkeestä alkanut myllerrys ei ole jättänyt Suomea rauhaan, Aro muistuttaa. Sinne, mistä maan sisäiset muuttajat lähtevät pois, jää koko ajan vähemmän. Alueelliset erot kasvavat. ’Käynnissä on hiljaa hiipivä mekanismi, joka aiheuttaa näkyvää jälkeä.’” (HS 28.1.2013.)

Myös Siirtolaisinstituutin johtaja Ismo Söderling vertailee HS:ssa muuttoliikkeitä eri aikoina: ”(S)iinä missä 1970-luku vei suomalaisia siirtolaisiksi Ruotsiin, nyt maahanmuutto tuo Suomeen uutta väkeä kiihtyvällä tahdilla. / Maan sisällä liikutaan toisenlaisista syistä, Söderling sanoo. 1960- ja 1970-luvuilla jätettiin kotiseutu, koska oli pakko. / ’Nyt lienee enemmän tavoitemuuttoja. Ihmiset muuttavat opiskelun, asuntojen ja eläköitymisen takia. Motiiveja ei ole pitkään aikaan tutkittu.’” (HS 17.12.2013.) Muuttoliikkeet ovat osa yhteiskuntien kehitystä. HS:n mukaan suomalaiset ovat perinteisesti ”muuttaneet herkästi työn perässä. 1960- ja 1970-luvuilla lähdettiin Ruotsiin, paljon aiemmin matkattiin Amerikkaan. Viime aikoina on kärrätty muuttokuormia kasvukeskuksiin.” (HS 6.9.2008a.)

Muutto Ruotsiin käynnistyi toden teolla vuonna 1963 ollen kovimmillaan 1970-luvun taitteessa (Haapala 2004, 253). Syyt muutolle liittyivät usein työhön, mikä myös HS:ssa huomioidaan: ”Ruotsiin suuntautuva muuttoaalto sai vauhtia 1960- ja 1970-luvuilla, sillä Suomessa oli kova työttömyys ja Ruotsissa paremmat ansiomahdollisuudet.” (HS 5.2.2013.) Elämäntavan muutos oli merkittävä, ja siihen vaikuttivat monet tekijät. Vapaa toimittaja Hannu Hyvönen viittaa HS:n vieraskynäkirjoituksessa Lauri Vaaran väitöskirjaan, jonka mukaan pellon ja metsän yhteyden katkeaminen oli keskeinen syy 1960-luvulla alkaneeseen maaltapakoon: ”Kun aiemmin puuta oli korjattu pääosin talvella ja puu oli myyty hankintakaupoilla tienvarressa, nyt siirryttiin pystykauppaan, jolla kauppaa tehtiin kokonaisista leimikoista eli hakattavaksi merkityistä metsäalueista. Kauppatapa siirsi puunkorjuun maatalousyrityksiltä metsäyhtiöiden hallintaan.” (HS 15.3.2008.) Pehmeämpiäkin syitä oli, kuten Hanna Snellman (2010, 84–88) on tuonut esiin. HS:ssa lavastaja Ralf Forsström kertoo, kuinka löysi vapauden Tukholmasta: ”Kansainvälisen teatteriuuran tehnyt lavastaja lähti alun perin vuonna 1966 Ruotsiin poikaystävänsä

kanssa. 'Äiti kysyi, miksi muutan Ruotsiin. Vastasin, etten ole siellä kriminaali. Suomessa olin', hän kertoo." (HS 29.7.2013b.)

HS:n suurta muuttoa koskevissa maininnoissa puhutaan joko 1960-luvun Suomea muokanneesta muuttoliikkeestä yhteiskunnallisena murroksena tai sitten liitetään tuo myllerrys 2000-luvun eli nykyhetken muutoksiin. Suurella muutolla on näin merkitystä Suomen modernisoitumisen yhtenä piirteenä, mutta myös vertailukohtana, joka auttaa ymmärtämään tämän päivän tapahtumia. HS:n historiaviitauksissa korostuu se, kuinka Suomessa muuttoliikkeitä on käsitelty pitkälti muuttotappioalueiden eikä muuttovoittajien näkökulmasta. Ihmisten muuttaminen hahmottuu tällöin usein pakkona tai luonnonvoiman kaltaisena ilmiönä, ei esimerkiksi poliittisten valintojen lopputuloksena. Jos aihetta käsiteltäisiin ihmis-kohtaloiden sijaan kaupunkiseutujen tai teollisuuden elinvoiman näkökulmasta, voisi kuva olla toisenlainen. Pääkaupunkiseudun lehtenä HS:n historiaviitauksen joukosta löytyykin pilkahdus pääkaupunkiseudun voittajista: "Nurmijärvi on 1960–1970-lukujen suuren maaltamuuton jälkeen ottanut vastaan pääkaupunkiseudun kasvupainetta tarjoten kohtuuhintaisen asumismahdollisuuden erityisesti lapsiperheille. Tämä on myös vahvistanut seudun elinvoimaisuutta ja työvoiman saatavuutta." (HS 11.10.2008b.) Nurmijärvi ei silti ole kaupunkiseutua, joten muuttoliikkeet eivät hahmotu kaupungin muutoksena kuten esimerkiksi niissä tapauksissa, joissa murrosta lähestytään selkeämmin rakentamisen tai lähiöiden näkökulmasta.

TAPAUS: Asuminen ja arki

Yhteiskunnan modernisaatio näkyi 1960-luvulla ihmisten arjessa. Helsingin Sanomista saa monipuolisen kuvan muutoksista ja elämän helpottumisesta, kun agraarinen Suomi elää historiaviitauksissa kaupungistuvan Suomen vastinparina. 1960-luku näyttäytyy murrosaikana, jolloin elivät rinnakkain tulossa olleet ja menneisyyteen jäävät asumisen muodot. Esimerkiksi elintason nousu ja asumisväljyyden kasvu johtivat kodin piirissä muutoksiin, joita HS:ssa kuvaillaan eri näkökulmista:

- "Ylipäänsä olohuone ja erilliset makuuhuoneet yleistyivät vasta suuren lähiörakentamisen myötä 1960- ja 1970-lukujen taitteessa." (HS 20.1.2008.)
- "Asuinkeittiöistä luovuttiin yleisesti sotien jälkeen, kun elintason nousu toi mahdollisuuden hankkia lisää neliöitä. Kokonaan ne eivät silloinkaan

kadonneet. Helsingissä hellahuoneissa asuttiin vielä 1960-luvulla.” (HS 22.1.2008a.)

- ”Elintason noustessa 1960-luvulta lukien yhä useampi kaupunkilainen pystyi valitsemaan vapaa-ajanviettoonsa kesämökin, jonne huristeltiin omalla autolla.” (HS 11.7.2008a.)

Arjen kuvauksissa erilaiset vertaukset ovat suosittuja historian esittämisen keinoja. HS:n mukaan nykyään pyykätään lähes päivittäin kun taas ”1950- ja 1960-luvuilla, kun pesutupia alettiin rakentaa, pyykkipäivä saattoi olla kerran kuussa” (HS 13.1.2008c). Samoin kuvataan kulutustottumuksia: ”Suomalaisen perheen kauppakassiin pakattiin vuonna 1966 maitoa, perunoita, tuoretta lihaa, jauhoja, ryynejä, sokeria, voita, leipää ja lauantaimakkaraa.” (HS 1.10.2008.) Siis perusasioita. ”Maitoa juotiin tuoreimman selvityksen mukaan sata litraa vähemmän henkeä kohti kuin 1966. Se tarkoittaa kulutuksen puolittumista.” (Emt.)

1960-luku toi mukanaan 2000-luvulla edelleen elinvoimaisen teknologisesti kehittyneen kulutusyhteiskunnan. Esimerkiksi ”1950–60-luvuilla brändit alkoivat muuttua. Coca-Colan ja Marlboron kaltaisia tuotteita ryhdyttiin mainostamaan elämäntyylinä, varsinkin nuorille. Jos käyttää oikeaa tuotetta, ratsastaa omia polkujaan tai kuuluu onnellisten sukupolveen.” (HS 5.6.2013.) Tupakointi osana 1960-luvun arkea mainitaan tutkimuksen aineistossa useita kertoja (ks. esim. HS 12.10.2013). Se oli mediatutkija Veijo Hietalan mukaan vielä 1950- ja 1960-luvuilla tasa-arvoisen ja modernin naisen teko (HS 20.4.2008a).

Arjen muutos liitetään HS:ssa elintason nousuun. Uudet asunnot olivat entisiä paremmin varusteltuja ja elintason nousu mahdollisti vapaa-ajan ja siitä nauttimisen. Vain lievästi kärjistäen Suomi siirtyi HS:n historiaviittausten mukaan 1960-luvulla maataloilta (ks. esim. HS 3.3.2013) ja hellahuoneista nykyisenkaltaiseen todellisuuteen. Tuossa todellisuudessa televisiokanavia oli ehkä kaksi (ks. esim. HS 31.10.2013), mutta joka tapauksessa perheillä oli mahdollisuus asettautua tv-tuolilla istuen television ääreen (ks. esim. HS 25.1.2008b). Juuri tällaista muutosta HS:n toimittaja Sirpa Rähä kuvaa jutussaan eri vuosikymmenten tavaroista:

”1960-luvulle tultaessa pulakausi oli taakse jäänyttä elämää. / Elintaso nousi, ja väki siirtyi maalta kaupunkiin. Samaan aikaan teollinen sarjatuotanto tehostui, mikä laski tavaroiden hintoja. Suomalaisilla jäi rahaa hankkia vaikkapa upouusi transistoriradio tai hiustenkuivaaja. / Kodin sisustukseen alkoi ilmestyä myös enemmän pientä sisustustavaraa. Suosittuja tuliaislahjoja olivat esimerkiksi Aarikan kynttilänjalat. / 1960-luvulla katsottiin tulevaisuuteen ja kokeiltiin uutta. Olihan ihmiskunta juuri siirtymässä kuumatkailun aikakauteen.” (HS 10.3.2013b.)

HS:n arkea ja asumista koskevat historiaviittaukset tarjoavat samastumisen kohteita etenkin murroksen kokeneille suurille ikäluokille. Näitä ikäluokkia nuoremmille 1960-lukuviittaukset kertovat Suomen tarinaa, jossa modernisaatio näyttäytyy edistyksenä – etenkin kun 1960-luvun murrosta verrataan sitä edeltäneeseen aikaan ja maatalousvaltaiseen Suomeen.

4.1.3 Rakentaminen ja kaupungistuminen

1960-luvun rakennemuutos muutti Suomea fyysisesti. Helsingissä kärsittiin vielä 1950-luvulla asuttopulasta, minkä vuoksi kaupunkiin kaavoitettiin uusia asunto-alueita, joita kutsuttiin usein metsä- tai betonilähiöiksi. (Saarikangas 2010.) HS:ssa lähiöiden merkitys ja perinne tulevat esiin monipuolisesti. Kaupunkisuunnittelun professori Panu Lehtovuori tiivistää vallinneen ajattelun vastakkainasetteluun ”kaupunki oli paha, luonto hyvä”: ”Vanha kaupunkisuunnittelu pohjautui 1930-luvun Amerikassa kehitelyihin periaatteisiin. Kantakaupungit kärsivät saasteista ja sosiaalisista ongelmista. Siksi 1950- ja 1960-luvuilla perustettiin lähiöt, joihin ihmiset pääsisivät turvaan luonnonrauhaan.” (HS 27.10.2013a.) HS tuo tämän puolen esiin. Esimerkiksi Kaivokselan kerrostaloalueesta kerrotaan, kuinka ”(t)ilalla pidettiin lehmiä ja hevosia 1960-luvulle asti” (HS 5.5.2013b). Samoin ”(l)ähiöiden uudet talot houkuttelivat enemmän kuin kolkkona pidetty huoneisto” (HS 13.1.2013d). ”Vielä 60- ja 70-luvuilla esikaupungeissa oli korkeammat hinnat. Suunta on kääntynyt ihan kokonaan”, kuten Helsingin kaupungin tietokeskuksen Markku Lankinen HS:ssa kertoo. (HS 9.2.2008a.)

Pääkaupunkiseudun lehtenä HS muistaa lähiöiden positiiviset puolet. Esimerkiksi se ottaa pääkirjoituksessa selkeästi kantaa lähiöviihtyvyyden ja maineen puolesta: ”Helsingin Myllypuro on 1960-luvun elementtilähiö. Se on kärsinyt arvostuksen puutteesta, vaikka luonto on siellä viehättävä ja joukkoliikenneyhteydet metron ansiosta erinomaiset.” (HS 8.6.2008a.) Samaa suunnittelua kehuu uutisjutussa Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n ylijohtaja Hannu Rossilahti, joka ”harppoo Tapulikaupungin katuja innostuneena. Juuri tällaisia nopeasti syntyneitä 1960- ja 1970-luvun elementtilähiöitä on liikenteellisesti erinomaisilla paikoilla.” (HS 10.2.2008b.) Lähiö ei ole HS:ssa ainoastaan rapistuva harmaa elementtilähiö.

Jos lähiöiden ongelmista puhutaan on kehyksenä kuitenkin juuri rakennuskanta, eikä esimerkiksi sosiaaliset ongelmat. Vuonna 2013 syttyi keskustelu lähiöiden korjausvelasta, etenkin Sdp:n Pia Viitosen noustua asuntonministeriksi. Viitanen

perusteli lähiöohjelman tarpeellisuutta HS:ssa luvuilla: ”Vanhoissa lähiöissä muhii 30–50 miljardin korjausvelka niin omistus- kuin vuokratuloissakin. Moni 1960- ja 1970-luvulla rakennettu lähiö on tulossa peruskorjausikänsä.” (HS 28.6.2013.) Aihe ei näy vuoden 2008 lehdissä samalla volyymilla kuin juuri vuonna 2013. Tuona vuonna sama tai samankaltainen näkökulma toistuu useita kertoja (ks. HS 17.7.2013a; HS 19.7.2013a; HS 21.8.2013; HS 13.9.2013; HS 28.9.2013b; HS 13.12.2013b). Vaikka aihe nousi agendalle ainakin osittain ministerin ansiosta, ei kysymys varsinaisesti politisoidu. HS näyttää suhtautuneen ajatukseen korjausvelan hoitamisesta lähtökohtaisesti myönteiseen sävyyn. Korjaamisen ohella purkamista ja uusien talojen rakentamista pohditaan kestäväna vaihtoehtona peruskorjausbuumille.

Tälle näkökulmalle löytyy hyvä vertauskohta HS:n Ruotsin ja Ranskan 1960-luvun lähiöitä koskevista historiaviittauksista. HS ei hahmota suomalaisissa lähiöissä niitä ongelmia, jotka se heijastaa ulkomaihin. Ranskan ja Ruotsin lähiöistä HS kirjoittaa sosiaalisten ongelmien ja lähiömellakoiden yhteydessä. HS:n haastattelussa Tukholman pormestari Sten Nordin tiivistää ongelman pariin pääkohtaan: ”Kyse on integraatio-ongelmista, työttömyydestä. Ja 1960–70-lukujen epäonnistuneesta kaupunkisuunnittelusta. Lähiöt ovat erillään työpaikoista.” (HS 31.5.2013a.) Ranskan lähiöongelmia koskevan jutun poimintalaatikossa mainitaan hieman samaan tapaan, että useimmiten lähiön ydin on 1960- tai 1970-luvulla rakennettu suuri kaupungin vuokra-asutuskompleksi, jonka asukkaista monella on maahanmuuttajatausta. (HS 9.2.2008b.) Toisaalla huomioidaan, kuinka ”1960-luvulla rakennetuista kaupungin vuokra-asutustorneista tuli ghettomaisia ongelmakeskittymiä” (HS 3.10.2008). Lähiömellakoiden syitä yritetään myös etsiä kaupunkisuunnittelusta ja rakentamisesta.

Tällainen puhetapa ei näytä koskevan HS:ssa suomalaisia lähiöitä ainakaan esimerkeissä, joissa viitataan 1960-lukuun. Joskus rakenteellisia tekijöitä on helpompi nähdä ja kuvata etäisyyden takaa kuin omalta takapihalta. Samoin rakenteellisten ongelmien tulkinnoissa mennään helpommin väärrään kuvattaessa ulkomaita kuin kotimaata. HS yksinkertaistaa lähiöt aivan eri tavalla Ranskan ja Ruotsin osalta kuin Suomessa. Esimerkiksi jo 1960- ja 70-luvut rinnastetaan toisiinsa. Ulkomaiden lähiöiden syntyminen ajoittaminen ei näytä vaativan tarkempaa analyysia. Riittää, että kyse on menneistä vuosikymmenistä, jolloin on synnytetty siemen 2000-luvun ongelmille. (Ks. esim. HS 22.5.2013a; HS 27.5.2013.)

Rakentamisen ja kaupungistumisen teeman sisällä HS:n 1960-lukuviittauksissa kaupunki näyttäytyy muutoksen alueena. Tuo muutos näkyy keskustan vanhojen talojen purkamisena ja lähiöiden rakentamisena. Nykyhetkessä rakentamisen

perintö näkyy hyvänä ja huonona rakentamisena (vrt. HS 15.1.2008 & HS 30.5.2008a) sekä kansallisena korjausvelkana. Kotimaisessa yhteydessä lähiöitä koskeva ongelmalähtöinen näkökulma rajoittuu taloudelliseen näkökulmaan, kun esimerkiksi Ruotsin ja Ranskan yhteydessä lähiöiden katsotaan synnyttäneen sosiaalisia ongelmia. Helsingin lähiöistä sen sijaan voi puhua myös positiivisessa sävyssä, jolloin harmaiden betonilähiöiden sijaan HS korostaa lähiöiden luonnonläheisyyttä, vihreyttä ja saavutettavuutta.

TAPAUS: Helsingin kaupunkikuva

HS:n Helsinkiä koskevissa 1960-lukumaininnoissa näkyvät murroksen eri puolet. Historiaviittaukset ovat parhaimmillaan lyhyitä katsauksia kaupungin ja sen ihmisten historiaan. Viittauksissa kerrotaan arjesta modernisoituvassa kaupungissa, joka on keskellä muutosta: ”Vielä 1960-luvun Helsingissä oli pieniä kulmapuoteja, lihakauppoja, maitokauppoja ja leipomoita. / Sitten tulivat ensimmäiset valintamyymälät, sanoo Kai Hoffman, Keskon historian kirjoittaja. / Hieman myöhemmin ilmaantuivat hallimyymälät ja sitten vähitellen supermarketit.” (HS 31.8.2013a.) Samoin ”(v)ielä vuonna 1960 Helsingissä asumisväljyys oli puolet nykyisestä” (HS 3.2.2013a). 1950-luvun Helsingistä kertovan valokuvanäyttelyn nostossa huomioidaan, kuinka paljon puutaloja Helsingin keskustassa oli: ”Asumuksina ne olivat ahtaita. Monessa pihassa oli vesiposti, josta vesi kannettiin sisälle. Pyykkinarut liehuivat pihalla. Purkuaalto pyyhkäisi puutalojen yli 1960- ja 70-luvuilla.” (HS 12.11.2013b.)

Rakennuskannan muuttuminen, lähiöt, kaupunkisuunnittelu ja purkuaalto tulevat myös hyvin esiin. HS kertoo, kuinka valokuvaaja Kari Haklinin tapana oli tokaista ”kaupungin muutoksen hurjimpina vuosina 1960- ja 70-luvun taitteessa” kuvauskeikoilla ”Kuvattu on, saa purkaa!” (HS 17.9.2008b). Usein purkaminen aloitettiin ennen valokuvaajan ehtimistä paikalle. (Emt.) Mielipidekirjoituksessa kantaa otetaan tiukemmin kuin muistelupätkissä tai asiallisessa uutistekstissä: ”Muistista ei vielä ole häipynyt, miten Helsingin vanhaa rakennuskantaa tuhottiin mielettömästi menneinä vuosikymmeninä. Kymmenittäin arvorakennuksia tuhottiin kyvyttömiä 1960- ja 70-lukulaisten betonimöhkäleiden tieltä.” (HS 20.12.2008.)

Rakennuskannan uusiutuminen elää HS:n palstoilla 1960-luvun osalta ainakin kahdella eri tasolla negatiivisena esimerkkinä. Ensinnäkin on purkuaalto ja sen seuraukset. Se tulee esille esimerkiksi keskustelussa tornitaloista: ”Arkkitehti-lehdessä todettiin, että korkea rakentaminen on järkein interventio kaupunkikuvaamme sitten 1960–1970-lukujen purkuaallon.” (HS 5.5.2013a.) Toisekseen

1960-luku tunnetaan kaupunkisuunnittelun virheistä ja ylimitoitetuista tulevaisuudenkuvista. Vihreiden kaupunginhallituksen jäsen Otto Lehtipuu vertaa keskustatunnelia 1960-luvun suunnitelmiin vetää Helsingin keskustaan kilometrikaupalla moottoritietä (HS 13.5.2008). HS pitää myös varoittavana esimerkkinä Itä-Pasilaa, joka ”suunniteltiin 1960-luvulla”: ”Se on Helsingin ainoa alue, jossa ajoneuvo-liikenne ja jalankulku yritettiin kokonaan erottaa toisistaan. Kokeilu epäonnistui, ja sen puutteita on myöhemmin korjailtu.” (HS 6.3.2008.)

Ainoastaan HS:n arvioissa ja kulttuurinostoissa nousevat esiin sellaiset esitykset, joita voi pitää puolifiktiivisinä tai nostalgisina kuvauksina ajoista, jota ei ehkä koskaan sellaisenaan ollut. Dalindéo-yhtyeen *Kallio*-levyn arvioissa sukellaan levyn maailmaan: ”Nyt ollaan urbaanin kaupungin sykkeessä, keskellä 1950- ja 1960-lukujen Kalliota. Siellä, jossa tyylikkäävät tytöt ja pojat twistaavat kapealahkeisissa pöksyissään keskellä Kurvia. Siellä, jossa Piritori kuhisee sähläreitä ja Karhupuisto kuningattaria. Jossa poliisi ajaa takaa rosvoa – ja päinvastoin.” (HS 27.2.2013.) Samankaltaista tunnelman maalailua on Maunu Kurkvaaran vuonna 1963 ohjaaman elokuvan *Lauantaileikit* arvioissa. Toisin kuin Dalindéon maailmassa, ”1950- ja 60-luvun Helsinki oli kaukana suuren maailman menosta” (HS 8.3.2013b). Viihteestä vastasivat tango ja tanssilavat. Jazz soi illan ensimmäisessä setissä tyhjälle tanssilattialle. ”Juuri sodasta toipuneella maatalousmaalla oli muutakin tekemistä kuin kevytmielinen hömpöttely.” (Emt.) Mutta kuten toimittaja Miska Rantanen kirjoittaa: ”Karut faktat eivät ole kuitenkaan estäneet minua herkuttelemasta ajatuksella 1950- ja 60-luvun Svengi-Suomesta.” (Emt.)

4.1.4 Hyvinvointivaltio

1960-luku oli keskeinen suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisessa. Toiset tutkijat Suomessa ovat halunneet painottaa 1950-luvun yhteiskunnallisten kamppailujen merkitystä hyvinvointireformien kannalta (ks. Uljas 2012), jolloin tarkastelussa korostuu agrariiyhteiskunnan muutos teolliseksi yhteiskunnaksi. Usein silti korostetaan yhteisen hyvinvointivaltioprojektin ja sosiaalireformien merkitystä, jolloin puhutaan hyvinvointivaltion virstanpylväistä ja valtio-ohjauksesta. Tällöin korostuu enemmän ajattelu, jossa poliittisten puolueiden löytämä yhteishenki mahdollisti hyvinvointivaltion kehittämisen (ks. Karisto ym. 1998).

1960-luvulla syntynyttä yhteiskuntakäsitystä pidetään HS:ssa erilaisena kuin viimeistään 1990-luvulla virinnyttä kilpailuvaltiota. Sosiologian professori Risto Heiskala ja akatemiaturkija Marita Husso kuvailevat HS:n vieraskynäkirjoituksessa

kasvavaa kilpailu- ja tehostamisretoriikkaa pudotuspeliksi (HS 27.11.2008a). Sen arvoja ovat tuottavuus, tehokkuus ja kilpailu – toisin kuin 1960-luvulla hyvinvointivaltion rakentamisen aikaan: ”1960-luvun lopussa suomalaisen poliittiseen puheeseen murtautui ohjausretoriikka, joka kiteytyi iskusanoihin demokratia, tasa-arvo ja hyvinvointivaltio. Sen johdolla Suomesta rakennettiin 25 vuodessa pohjoismaiset mitat täyttävä hyvinvointiyhteiskunta.” (Emt.) Päätoimittaja Janne Virkkunen tarkastelee samaa muutosta hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon seuraavasti: ”Akatemiatutkija [Sami] Moision mukaan hajautettu hyvinvointivaltio loi pohjan 1960-luvun uudistuksille. Tuon ajatuksen taustalla oli koko valtakunnan sosiaalinen eheys. Yliopistoverkko ulotettiin maan eri puolille. Maa oli keskusjohtoinen.” (HS 8.6.2008b.)

Hyvinvointivaltion sisältö – tai ainakin keskeiset lakimuutokset – tulee monipuolisesti esiin HS:n sivuilla. Muutos oli merkittävä niin työelämässä, sosiaali- ja terveydenhuollossa kuin koulutuksessakin. Kun aihetta tarkastelee kahden vuoden sanomalehtien mainintojen kautta, muodostuu siitä eheähkö kokonaisuus. Hyvinvointivaltioprojektin murroksenomainen syventyminen on selvästi osa HS:n luomaa 1960-luvun historiakuva. HS kertoo, että esimerkiksi ”(v)uonna 1961 vahvistettiin työntekijäin eläkelaki, jota hyvällä syyllä voidaan sanoa sukupolvien väliseksi sopimukseksi. Lain valmistelun tukena oli koko Suomen kansa. Se takasi kaikille eläkeläisille työssä olevien kanssa tasa-arvoiset elämisen mahdollisuudet.” (HS 8.12.2008.) Lisäksi ”(s)airausvakuutuslaki tuli voimaan vuonna 1964. Silloin oli tarkoituksena, että potilas saisi noin 60 prosentin korvauksen maksamastaan yksityislääkärin palkkiosta. Näin siksi, että kansalaisilla olisi taloudellisesti mahdollista itse valita haluamansa lääkäri ja hoitopaikka.” (HS 16.1.2008.) Samaan viitataan toisaalla kerrattaessa työterveyshuollon historiaa: ”1960-luvulla Suomi muuttui maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi, jolloin terveystaloudet alettiin nähdä myös sijoituksena kansantalouden kasvuun.” (HS 11.3.2013.) Vuonna 1964 ”(s)airausvakuutuslain myötä Kela alkoi maksaa korvauksia sairaanhoidon kustannuksista” (emt.). Sairaalaverkon kuntoa koskevassa pääkirjoituksessa mainitaan, että suurin osa keskus- ja aluesairaaloista on rakennettu juuri 1960- ja 1970-luvuilla. (HS 2.2.2008.)

Peruskoulu-uudistusta koskevat historiaviittaukset osoittavat, kuinka historian (journalistiseen) esittämiseen liittyy paikoin myös ajoittamisen ongelmia. Suurten ikäluokkien merkitystä HS:n mielipidekirjoituksessa puolustavan Ulpu Iivarin mukaan laki peruskoulusta hyväksyttiin vuonna 1968. (HS 7.3.2008b.) Jukka Sarjalan muistokirjoituksessa hänen kerrotaan työskennelleen Suomen Kunnallisliitossa 1965–1970: ”Maalaiskuntien yhteisen järjestön suojissa muutamat

lahjakkaat ja innostuneet nuorukaiset kehittivät sitä ajattelua ja niitä menetelmiä, joilla peruskoulu-uudistus vietiin läpi 1970-luvulla.” (HS 12.6.2013b.) Oliko peruskoulu-uudistus siis 1960-luvun vai 70-luvun reformi? Se toteutettiin vuodesta 1972 lähtien pohjoisesta etelään niin, että viimeisenä peruskoulujärjestelmään siirryttiin pääkaupunkiseudulla vuonna 1977. Käytäntö puoltaa siis 1970-luvun korostamista, mutta koulu-uudistuksen täytäntöönpanoa edelsivät työryhmät, selvitykset, poliittinen keskustelu ja vuonna 1968 hyväksytty peruskoulun puitelaki. HS:ssa peruskoulu-uudistus näyttäytyy osittain juuri 1960-luvun reformina. Tähän viitataan esimerkiksi HS:n arviossa vuoden 2001 ensimmäisten Pisa-tulosten menestyksestä: ”1960-luvulla synnytettyä peruskoulua nimittäin mollattiin tuolloin tasapäästäväksi ja kaikin puolin kurjaksi.” (HS 4.12.2013a.) Aineiston rajaaminen 1960-lukuviittauksiin ei tarjoa mahdollisuutta arvioida tarkkaan, kiinnittykö peruskoulu-uudistus selkeämmin 1960- vai 1970-luvun historiaan vai molempiin yhtä voimakkaasti.

Murroksen ajatus syventyy HS:n esiin nostamissa henkilötarinoissa ja siinä, miten ihmiset kokivat yhteiskunnan modernisoitumisen ja hyvinvointivaltion synnyn. Kaupunkisivuilla kerrotaan Katri Miettisestä, joka kasvatti lapsensa yksinhuoltajana 1960-luvun Kauniaisissa kivenheiton päässä ruotsinkielisen herrasväen huviloista. ”Syksyllä 1967 Katri Miettinen pakkaa kuopuksen rattaisiin ja käskee Sinikkaa ja Taistoa kävelemään reilun kilometrin. Suuntana on kasvavan kauppalan keltainen virastotalo, jossa on sosiaalitoimistokin. / Muita ei näy. Kauniaisissa köyhänapua ei vuonna 1967 juurikaan tarvita. Mutta Miettisten ruoka on loppu, kauppalasku maksamatta. Yksinhuoltaja ei ansiotöihin ehdi. / Kunnan virkailija kovistelee lasten isää maksamaan kauppalaskun. Sen jälkeen heltiää toimeentulotukea. / Kerran kuussa saatavilla setelipinoilla yksinhuoltaja ruokkii perheensä seitsemän vuoden ajan. / Kun seuraava vuosikymmen pyörähtää käyntiin, elämä alkaa helpottaa. Uusi koti on löytynyt Bredantieltä. Pihalla on 17 omenapuuta sekä ryytimä.” (HS 13.1.2013a.) Samaan tapaan muistinvaraisuus ohjaa toimittajan kertomusta geriatrician professorin Sirkka-Liisa Kivelän nuoruudesta: ”Vanhusten pitkäaikaisosasto sairaalassa oli mykistävä. Elettiin 60-lukua, ja Sirkka-Liisa Kivelä oli nuori lääketieteen opiskelija. Hän näki vanhukset, jotka makasivat kohmettuneina vällyjen alla, kasvot kohti kattoa, suut ammollaan. Joku houraili. Osa vaikersi hiljaa.” (HS 21.11.2013.)

HS:n 1960-lukuviittausten hyvinvointivaltion rakentamista koskevaa puhetapaa voisi kutsua tekniseksi tai teknisluontoiseksi. Hyvinvointivaltion synty näyttäytyy loogisena ongelmanratkaisun prosessina, jossa politiikka jää taustalle. Tämä kuva rakoilee vain paikoin. Esimerkiksi kotiäitiyttä käsittelevän jutun taustassa pohditaan

1960-luvun poliittista muutosta, jossa kyse oli tasa-arvosta ja naisten asemasta: ”Ensimmäisen kerran ’äidinpalkasta’ puhuivat vasemmistolaiset naiset Suomessa jo 1940-luvulla, mutta 1960-luvulla roolit vaihtuivat. Tasa-arvoliike ja vasemmistopuolueet ajoivat subjektiivista päivähoito-oikeutta, kun taas kristilliset ja maalaisliitto halusivat tukea kotihoitoa.” (HS 24.3.2013b.) Roolit muuttuivat Kelan tutkijan Anita Haatajan mukaan, kun ”tasa-arvoliike Yhdistys yhdeksän ja vasemmistopuolueet ajoivat päivähoitoa, maalaisliitto halusi, että julkinen tuki pitäisi kompensoida jotenkin myös niille, jotka eivät käytä palveluita” (emt.). 1960-luvulta 1980-luvulle jatkuneessa poliittisessa kamppailussa oli vastakkain naisten työssäkäynti ja perinteiset perhearvot. (Emt.) Tämä esimerkki on siitä mielenkiintoinen, että se tuo esiin yhteiskunnalliset jännitteet, jotka olivat reformien taustalla. Hyvinvointivaltio ei vain ”syntynyt”, vaan sen rakentamisen osalta käytiin poliittista kamppailua.

Hyvinvointivaltion perintöä koskevan kamppailun näkökulmasta mielenkiintoisia ovat esimerkit, joissa tehdään analogioita tai verrataan nykytilaa 1960-lukuun. Yhtäältä aineistosta voidaan löytää viittauksia, joissa sosiaali- ja terveystalouden tilaa kuvataan ennen hyvinvointivaltion vaikutuksia. Esimerkiksi mielipidepalstalla muistutetaan, että ”(v)ielä 1960-luvulla hampaiston ja suun sairauksien tila itäisessä Suomessa oli surkea. Särkevien hampaiden poisto kuului kunnanlääkäreidenkin rutineihin. / Eduskunta säätikin vuonna 1966 lailla, että Kuopion korkeakoulussa/yliopistossa on koulutettava hammaslääkäreitä.” (HS 8.9.2008.) Ari Lehiköisen koulukoteja käsittelevän dokumentin nostossa mainitaan, että ”(f)yysiset rangaistukset kiellettiin laitoksissa 1965, mutta sen jälkeen suositeltiin ’henkistä väkivaltaa’, eli käytännössä eristämistä” (HS 29.4.2013). Toimittaja olettaa, että laitosten todellisuus ei ollut mikään salaisuus ainakaan enää 1960-luvulla (emt.). Toisaalta voidaan hahmottaa viittaustapa, jossa vertaillaan 1960-luvun ja 2000-luvun tilannetta. Pelastusarmeijan asuntolan johtaja sanoo reportaasin kinalossa: ”Nykyinen henkilökunnan määrä vastaa 1960–70-lukujen asunnottomuutta. 2000-luvulla asunnottomuus on paljon moniongelmaisempaa ja monisyisempää kuin ennen.” (HS 15.6.2008a.)

HS:n historiaviittauksissa näkyy puhetapa, jonka mukaan 1960-luvun hyvinvointiratkaisut olivat yksinkertaisempia kuin 2000-luvun monimutkaiset ja vaikeat kysymykset. Tällaisessa puhetavassa 1960-luku oli hallitun rakennemuutoksen aikaa, joka päättyi 1990-luvun laman ja ”jälkitekollisen” yhteiskunnan tulemiseen (ks. esim. Haapala 2006, 93–95). Kahden aikakauden välille syntyy jatkumon tai yhteyden sijaan katkos. Historiaviittauksista muodostuu myös kuva siitä, millaisia kamppailuita hyvinvointivaltiosta edelleen käydään. Näissä viittauk-

sisä korostuu kuinka 1960-luvun ratkaisut tehtiin toisenlaisessa todellisuudessa kuin tänä päivänä. Nyt hyvinvointivaltio on paisunut suureksi, eivätkä päättäjät osaa tehdä tarvittavia ratkaisuja, joita etenkin kestävyysvaje ja eläkejärjestelmän kestävyys vaatisivat (ks. esim. HS 3.8.2008; HS 18.1.2013b; HS 24.6.2013a; HS 4.10.2013; HS 24.12.2013).

TAPAUS: Myyttinen Pekka Kuusi

Syyskuun alussa vuonna 2013 HS:n Marko Junkkari kysyi kolumnissaan ”Mistä löytyisi uusi Pekka Kuusi?” (HS 1.9.2013a). Ajatuksena oli, että suomalainen hyvinvointivaltio tarvitsee Kuusen kaltaisen ideologin, joka osaa puhua myös talouden termein: ”Suomalaisen hyvinvointivaltioprojektin ykkösideologi Pekka Kuusi julkaisi vuonna 1961 klassikkoteoksensa 60-luvun sosiaalipolitiikka. Kirjan keskeinen viesti oli uusi käsitys sosiaalipolitiikan ja talouden suhteesta. Siihen asti sosiaalipolitiikkaa oli pidetty lähinnä taloudellisena rasisitteena. Kuusen mukaan hyvinvointivaltio päivittäin edistää talouskasvua.” (Emt.) Kolme kuukautta myöhemmin Junkkari julisti, että Juho Saari on aikamme Kuusi (HS 22.12.2013). Paljon julkaisseen, 2000-luvun sosiaalieteilijän Saaren paikka historiassa on kuitenkin Junkkarin mukaan erilainen kuin Kuusen: ”Toisin oli Pekka Kuusen aikaan. Hänen vuonna 1961 ilmestynyt teoksensa 60-luvun sosiaalipolitiikka oli hyvinvointivaltion rakentajien raamattu. Kirjassa hahmoteltiin, millainen valtio pitäisi rakentaa teollistuvan ja urbanisoituvan Suomen tarpeisiin. Uskottiin suunnitteluun, jota tarjosivat nimenomaan sosiaalieteilijät. Päättäjät myös kuuntelivat heitä.” (Emt.) Juho Saari ilahtui kuullessaan nimityksestä aikamme Pekka Kuuseksi. Tosin samalla hän muistutti, että ”60-luvun sosiaalipolitiikka on yliarvostettu: monessa asiassa kävi päivittäin kuin Kuusi esitti”. (Emt.)

Pekka Kuusi ja hänen teoksensa ovat tunnettuja viittauspisteitä, mutta mediassa tuskin koskaan kyseenalaistetaan ajatusta hänen merkityksestään. Edyn (1999) termein Kuusi toimii hyvinvointivaltion kontekstina, mutta koskaan ei pysähdytä pohtimaan miksi näin on. Kuusi hyvinvointivaltion isänä ja hänen teoksensa *60-luvun sosiaalipolitiikka* hyvinvointivaltion ohjekirjana on eräänlainen suomalaisen hyvinvointivaltion kantava myytti. Esimerkiksi Uljas (2012) on kyseenalaistanut Kuusen merkityksen ja korostanut vuosia 1956–1963 suomalaisen hyvinvointivaltion läpimurtokautena. Kuusen teos ilmestyi 1961, jolloin riippuu tulkitsijasta, millaiseen taitekohtaan teoksen sijoittaa. Teoksella joka tapauksessa on erityinen paikka suomalaisessa historiakulttuurissa. Kuusen alkoholipolitiikasta väitellyt Erkki Tuomioja (2002) kirjoittaa: ”Tällaisessa tilanteessa Pekka Kuusen syyskuussa 1961

ilmestyneelle 60-luvun sosiaalipolitiikalle oli vahva sosiaalinen tilaus uuden sekä välttämättömäksi että toivottavaksi käsitetyn rakennemuutoksen ja modernisaation käsikirjana, joka puhutteli muitakin kuin vanhastaan sosiaalipolitiikan kehittämisestä kiinnostuneita intressi- ja edunsaajatahoja.” (Emt.)

Journalismin näkökulmasta Kuusi on symboli ja hyvinvointivaltion syntyä edustava henkilö, jonka kautta voidaan viitata itse henkilöä ja hänen elämäntyötään suurempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Kuusen pysyvä merkitys hyvinvointivaltion syntymiselle ja muotoutumiselle on HS:n ja mahdollisesti suomalaisen historiakulttuurin yhteisesti tunnustama fakta. Faktana voidaan myös pitää sitä, että 1960-luvulla ja Suomen modernisoitumisen myötä suomalainen hyvinvointivaltio kehittyi ja syveni (ks. esim. Karisto ym. 1998). Hyvinvointivaltion syntyyn liittyvät poliittiset ristiriidat eivät HS:n sivuilla syvene tai hahmotu kuin paikoin. Keskustelun vaikeudesta kertoo humoristisesti HS:n toimittajan raportti Sdp:n puheenjohtajavaalipaneelista vuonna 2008: ”Ainoa kunnan kina oli raaputettava siitä, kun Erkki Tuomioja kannatti hyvinvointivaltion paluuta ja Miapetra Kumpula-Natri sanoi, että 1960-luvun hyvinvointivaltioprojektia ei voi enää jatkaa vaan on aloitettava uusi. Selitetään nyt tässä erikseen, että puhujat siis kiistelivät.” (HS 18.5.2008.)

HS:n historiaviittauksista tulee sellainen kuva, että hyvinvointivaltio on edennyt sellaiseen pisteeseen, jossa vanhat ratkaisut eivät enää riitä. Eläkejärjestelmä on koetuksella, eivätkä resurssit riitä kaikkeen. 1960-luvun hyvät esimerkit menettävät mahdollisen optimismia ruokkivan voimansa, jos ajatellaan, että silloin (menneisyydessä) ratkaisujen tekeminen oli yksinkertaista, mutta 2000-luvun ”niukkuuden” oloissa vaikeaa. Jotain neuvottomuudesta kertoo jo se, että kilpailuvaltion hyvinvointipalvelujen rakentajaksi kaivataan Pekka Kuusen kaltaista hahmoa, joka voisi ”pelastaa” hyvinvointivaltion. Toimittaja Marko Junkkari tuntuu etsivän 2000-luvun pessimistiseen hyvinvointivaltiokeskusteluun toivonpilkahdusta, sillä Kuusi (1961, 8) todella edusti 1960-luvun tulevaisuususkoa hahmotellessaan oman aikansa symboliksi maapalloa kiertävän avaruusihmisen sijaan juuri köyhyydestä kohoavan ihmisen.

4.1.5 Poliitiikka

Politiikan journalismi on ensisijaisesti kiinni tässä päivässä eli siinä kuinka valtaa politiikan kentällä käytetään. Aiheita käsitellään niin uutis-, ajankohtais- kuin mielipidenäkökulmista. Lisäksi politiikan aiheet – ja puolueita koskettavat

kysymykset – heijastuvat sanomalehden eri osiin. Poliitiikan aiheet elävät ajassa. Agenda saattaa muuttua nopeastikin, jolloin yhden päivän skuuppi kelpaa toisen skuupin tullessa enää kalankääreeksi. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella politiikan historiaviittauksia määrittää kuitenkin tietty staattisuus. 1960-luvulta esiin nousevat tietyt asiat tietyissä asiayhteyksissä. Tämä viittaa siihen, että suomalaisessa 2000-luvun alun poliittisessa kulttuurissa palataan toistuvasti samankaltaisien 1960-luvun merkitysisältöjen pariin, jos vuosikymmentä ylipäätään huomioidaan.

Yksi hyvä esimerkki on keskustelu äänestysaktiivisuudesta ja äänestysikärajasta. Kunnallisvaalit herättivät tämän keskustelun eloon vuonna 2008 HS:ssa. Toimittaja Miska Rantanen muistuttaa: ”Suomalaisen äänestysvilkkauksen huippuaikaa oli 1960-luvun alku, jolloin yli 80 prosenttia äänesti eduskuntavaaleissa. Sen jälkeen liuku on ollut tasaista – alaspäin.” (HS 30.9.2008.) Poliitiikan toimittaja Juha Akkanen vertailee eri sukupolvien äänestysvilkkautta: ”Vanha kansa äänesti, koska äänestäminen oli paitsi kansalaisoikeus, myös velvollisuus. 60-lukulaisten sukupolvi äänesti, koska luuli tekevänsä vallankumouksen. / 1970–80-luvuilla aikuistuneet rokotettiin kouluneuvostoilla puolueita vastaan, mikä osaltaan edesauttoi alunperin epäpoliittisen vihreän liikkeen nousua varten otettavaksi poliittiseksi tekijäksi.” (HS 22.10.2008.) Näiden yleistysten jälkeen Akkanen lopettaa kolumninsa monesti esitettyyn kysymykseen: ”Mutta millä konstilla seuraavat polvet saataisiin vielä kiinnostumaan politiikasta?” (Emt.)

Yksi esiin nostettu vastaus tähän suomalaisen politiikan ikuisuus-kysymykseen on ollut äänestysikärajan laskeminen. Keskustelu jatkui myös vuoden 2013 HS:n mielipidepalstalla, jossa kerrataan faktat: ”Kun äänioikeusikä alennettiin vuonna 1968 kuntavaaleissa 21 vuodesta 20 vuoteen, jo seuraavana vuonna oli sama uudistus ulotettava myös valtiollisiin vaaleihin. Vuonna 1972 äänioikeusikä alennettiin yhtä aikaa kaikissa yleisissä vaaleissa 18 vuoteen.” (HS 13.8.2013.) Viisi vuotta aiemmin päätoimittaja Janne Virkkunen kirjoitti kolumnissaan, että ”äänestystilastoilla on viime eurovaaleja lukuun ottamatta yksi yhteinen piirre täysin riippumatta siitä, ovatko kyseessä presidentinvaalit, eduskuntavaalit tai kunnallisvaalit: äänestäjien halu käyttää äänioikeuttaan on laskenut melko jyrkästi” (HS 7.9.2008a). Tilastojen mukaan vuonna 1962 noottikriisin jälkeen äänesti 85,1% ja 1966 vaaleissa 84,9% suomalaisista. Kunnallisvaaleissa huippulukema äänestysprosentissa saavutettiin vuonna 1964 (79,3%), ja sillä tasolla äänestyskäyttäytyminen pysyi aina vuoteen 1980. Virkkunen huomioi myös, että demarien voimakas nousu 1960-luvulla alkoi vuoden 1964 vaaleista. (Emt.)

Tutkimuksen aineistossa äänestysinnon muutos liitetään juuri Sdp:hen, jos joku puolue ylipäätään yksilöidään. Tämä liittyy puolueen 2000-luvun laskevaan

kannatuskierteeseen ja puolueen ikääntyvään kannattajakuntaan. Esimerkiksi Sdp:n puheenjohtajakamppailua käsittelevässä pääkirjoituksessa mainitaan edellisvuoden eduskuntavaalien heikko tulos: ”Eduskuntavaaleissa Sdp menetti 90 000 äänestäjää ja näiden myötä kahdeksan kansanedustajapaikkaa. Vaalitulokset olivat heikoin sitten 1960-luvun hajaannuksen.” (HS 12.1.2008.) Toimittaja Juha Akkasen mukaan tilanne alkaa muuttua vastavälillä puheenjohtajalle Jutta Urpilaisellekin tukalaksi, jos kannatusluku alkaa ykkösellä kakkosen sijaan. ”Vuonna 1960 demareiden kannatus oli 21,1 prosenttia. Sen jälkeen puolue ei kuntavaaleissa ole sukeltanut alle 23 prosenttiin.” (HS 21.9.2008a.)

Urpilainen valittiin puolueen johtoon HS:n ennakkojutun perusteella juuri 1960- ja 70-luvuilla puolueeseen liittyneiden tuella: ”Sdp:n ’puoluerunko’ on kierteen aikana kallistunut Urpilaisen valinnan taakse. Puoluerunko on Kalevi Sorsan aikanaan käyttämä termi, ja sillä tarkoitetaan pääasiassa 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa puolueeseen tullutta väkeä, joka Rafael Paasion ja Sorsan aikana otti ohjat puolueessa. Tämä väki on pitänyt Sdp:tä pystyssä vuosikymmeniä Paasion ja Sorsan jälkeenkin.” (HS 24.5.2008.) Nämä Sdp:tä koskevat esimerkit sopivat myös niin sanottuun horse race -puhetapaan, jossa kilpailuasetelma ohittaa sisällölliset kysymykset. (Suhonen 2000, 14.)

Tutkimuksen aineistossa eduskunnan suuriin puolueisiin liitetään tiettyjä 1960-lukua koskevia merkityksiä. Se kertoo hegemonisten tulkintakehysten vahvuudesta. Yksi tarina tai tulkinta nousee kunkin puolueen kohdalla hetkellisesti muita vahvemmaksi. Toisto sen sijaan vahvistaa käsitystä tulkinnan oikeudellisuudesta. Historian rooli riippuu siitä, mikä ja millainen tuo tarina on. Tämän tutkimuksen aineiston 1960-lukuvuittauksissa kaikkien puolueiden kohdalle ei synny tuollaista tarinaa, mutta huomion laajentaminen muihin vuosikymmeniin saattaisi tuottaa tulosta.

Perussuomalaisiin liitetään Smp:n historia ja populismi. Smp:n historiasta kerrotaan, kuinka Smp ”lohkesi keskustapuolueen edeltäjästä Maalaisliitosta vuonna 1959, ja se oli 1960- ja 1970-luvun protestipuolue” (HS 16.2.2008). Päätoimittaja Janne Virkkunen vertaa kolumnissaan perussuomalaisten kuntavaalimenestystä Veikko Vennamon nousuun 1968 presidentin valitsijamiesvaalissa 33 valitsijamiehellään merkittäväksi tekijäksi (HS 1.11.2008a). Toimittaja Erkki Pennanen kirjoittaa, että populismi on politiikan suola: ”Suomessa poliittisen populismin mestari oli Veikko Vennamo 1960- ja 1970-luvulla. Hänen iskulausettaan ’kyllä kansa tietää’ viljelee nykyisin Timo Soinin johtama Perussuomalaiset.” (HS 9.10.2008a.) Smp:n ja perussuomalaisten yhteys on sinänsä ”luonnollinen”, että osa puolueen aktiiveista on entisiä Smp:n jäseniä. HS:n jutuissa mainitaan esimerkiksi

kansanedustaja Anssi Joutsenlahden (HS 17.9.2013) ja Perussuomalaisten naisten puheenjohtaja Marja-Leena Leppäsen (HS 28.4.2013a) Smp-juuret.

Smp:n ja perussuomalaisten yhteyttä koskevia mainintoja yhdistää se, että puolueiden eroja ja yhtäläisyyksiä ei juuri analysoida. Samoin analysoimatta jäävät ne yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka puolueiden kannatuksen nousua saattaisivat yhdistää. HS:n Matti Kalliokoski mainitsee Veikko Vennamon hyödyntämän 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallisen murroksen synnyttämän protestimielialan Smp:n nousun taustalla, mutta pohdinta ei yllä perussuomalaisiin (HS 6.6.2013). Puolueen puheenjohtajan merkitys on toinen näkökulma, mutta tutkimuksen perusteella Smp:n ja perussuomalaisten kasvulle on annettu muitakin selityksiä (ks. esim. Borg 2012).

1960-luvusta muistetaan usein radikalismi, mikä HS:n sivuilla näkyy muun muassa yksittäisten toimijoiden tarinoiden ja Vanhan valtauksen kautta. Sen sijaan Skp:sta tai Skdl:stä ei mainintoja 1960-lukuun rajoittuvassa aineistossa oikeastaan ole. Kristillisen liiton synty sen sijaan liitetään kuusikymmenluvun radikalismiin ja vapautumiseen. Jutuissa mainitaan esimerkiksi kokoomuksen ja Maalaisliiton arvo-liberalismi ja paljon näkyvyyttä saanut 1960-luvun kulttuuriradikalismi (HS 23.9.2013). Lisäksi mainitaan 1960-luvun murros ja kirkon sisäinen kamppailu (HS 15.7.2013a).

Kokoomuksen ja keskustan kohdalla 1960-luku ei näytä erityisen merkittävältä ajalta. Keskustasta sentään mainitaan puolueen merkitys aluepolitiikan edistäjänä (ks. esim. 24.2.2008c). Kokoomuksen korpivaellus eli pitkä oppositiokausi alkoi vuonna 1966 jatkuen 20 vuotta (ks. esim. Nevakivi 1999, 319–320). Poliittista paitsiota pyrittiin lieventämään myös parantamalla suhteita Neuvostoliittoon. Tähän viittaa, joskin historiallisesti hieman epätarkasti, Jouko Marttila vieraskynäkirjoituksessaan: ”Kokoomus alkoi häivyttää kapitalistin ja pääoman juoksupojan leimaa kyljestään 1960-luvun lopulla. Niin sanottuihin remonttimiehiin kuulunut Ilkka Suominen teki kokoomuksesta keskustaoikeistolaisen puolueen. Kapitalismi muuttui kokoomuksen ohjelmissa sosiaaliseksi valintataloudeksi.” (HS 22.8.2013a.) Ilkka Suominen oli kokoomuksen puheenjohtajana 1979–1991 tuomassa kokoomusta hallitukseen vuonna 1987, kun taas korpivaelluksen ajan puheenjohtajina olivat Juha Rihtniemi (1965–1971) ja Harri Holkeri (1971–1979).

1960-luvun yhteiskunnalliset jakolinjat pysyvät pitkälle peitossa HS:n historiaviittauksissa kuten myös hyvinvointivaltion osalta pystyy havaitsemaan. Historian journalistiseen esittämiseen sen sijaan kuuluu, että 2000-luvun kiistoihin saatetaan liittää historia. 1960-luku nousee tutkimuksen aineistossa esiin kahden politiikan ajankohtaiskeskustelun eli vaalirahajutun ja eurokriisin yhteydessä.

Eurokriisin vuoksi eduskunta joutui kesälomaltaan töihin, mikä oli poikkeuksellista: ”Kansanedustajat olivat joutuneet keskeyttämään kesälomansa edellisen kerran vuonna 1962.” (HS 11.8.2013.) Vaalirahoitus toi esiin ikävämpiä puolia. Vaalirahajutun laajassa taustassa HS kertoo, että ”1950- ja 1960-luvuilla kuvio oli varsin selkeä: Yritysrahaa oli jaossa aika vähän. SAK:lainen ammattiyhdistysliike rahoitti lähinnä vasemmistoa, työnantajajärjestöt kokoomusta ja Rkp:tä, MTK tuki Maalaisliittoa.” (HS 22.5.2008a.) Jutussa mainitaan, että 1960- ja 1970-luvuilla mukaan tulivat isot rakennusliikkeet. (Emt.) Näihin ”maan tapoihin” viitataan vielä vaalirahajupakan selvittyäkin: ”Pohja rakennusalan luottomiesten toiminnalle kuntapolitiikassa luotiin 1960–80-luvuilla. / Käytäntöä muistelee virkamies, joka on seurannut kauan pääkaupunkiseudun kaavoitusta: ”Tontteja jaettiin poliittisten voimasuhteiden mukaan. Kokoomuksen edustajat junailivat Saton ja demarit VVO:n asioita. Tämän kulttuurin jäänteitä voi olla vieläkin siellä täällä.”” (HS 9.3.2013.)

Korkea äänestysvilkkkaus, Sdp:n puoluerunon syntyminen, Smp:n nousu, keskustalainen aluepolitiikka ja vaalirahoituskierurat ovat kaikki asioita, jotka liittyvät 1960-luvun poliittiseen historiaan. Näiden aktivoitumiseen sanomalehden sivuilla vaikuttavat kuitenkin nykypäivän tapahtumat. Tarkempi tutkimus voisi löytää eri puolueita koskevista historiasta poimituista tarinoista vahvimmat, samoin kuin 1960-luvun ajassa kestävimmit kertomukset. Edellä esitetyt ovat esimerkkejä siitä, millaisia merkityksiä HS liitti politiikkaan vuosien 2008 ja 2013 1960-lukuvuittausten yhteydessä. Ne ovat vahvasti sidoksissa ilmestymishetkeensä, jolloin tämän tutkimuksen puitteissa on vaikea arvioida jatkumoa tai katkoksia. Äänestysvilkkauksen keskustelun voi odottaa jatkuvan niin pitkään kuin äänestysprosentit laskevat, mutta kannatus- ja gallup-lukujen muuttuessa lienee epäselvää, kuinka pysyviä nuo viittaukset ovat juuri Sdp:n yhteydessä. Sen sijaan perussuomalaisten vakiintuminen eduskuntapuolueena voi vaikuttaa Smp-yhteyden heikentymiseen, kun taas perussuomalaisten kannatuksen mureneminen voi johtaa keskusteluun Smp:n hajoamisesta ja katoamisesta puoluekartalta. Tässä mielessä historian ”opetukset” ovat poliittisessä historiassa joustavia. Tiettyjen pysyvien tarinoiden ohella lienee paljon potentiaalisia tarinoita tai tulkintoja, joita politiikan toimittajat (ja politiikan tutkijat) nostavat tilanteen tulleen esiin.

TAPAUS: Konsensus-Suomi

Työmarkkinoiden rooli on yksi suomalaisen yhteiskunnan erityispiirre, jota HS käsittelee viittauksenomaisesti 1960-lukua koskevissa maininnoissa. Työmarkkinoi-

den muutokset ikään kuin nostavat 1960-luvun asetelmat tähän päivään. HS ei aktiivisesti rakenna kuvaa konsensus-Suomesta, vaan muistuttaa konsensusjärjestelmän juurista. HS kertoo esimerkiksi, että tutkija Tapio Bergholm sai palkinnon tutkimuksestaan *Sopimusyhteiskunnan synty II*, jossa käsitellään SAK:n historiaa vuosina 1956–1969, ”jolloin sosiaalipolitiikan ja tes-järjestelmän uudistukset yhdessä tulopolitiikan kanssa loivat ’Suomen mallin’” (HS 4.3.2008). Vuonna 2008 tuo ”Suomen malli” oli vaarassa, kun EK vetäytyi tuposta ja vei työmarkkina-neuvottelut liittokierrokselle. Vetäytymisuutisen taustassa kerrotaan: ”Ensimmäinen keskitetty ratkaisu tehtiin vuonna 1968. Sitä kutsuttiin Liinamaa I:ksi, koska se tehtiin valtakunnansovittelija Keijo Liinamaan johdolla.” (HS 22.5.2008b.)

Toimittaja Juha Akkanen vertaa vuoden 2008 työmarkkinajärjestökentän myllerrystä tupo-aikaan: ”Suomen työmarkkinoilla on meneillään myllerrys, joka vastaa 40 vuoden takaista aikaa. Vuonna 1969 tuli voimaan tulopoliittinen kokonaisratkaisu, Liinamaan ykkönen, ja vuosi sitten Elinkeinoelämän keskusliitto EK ilmoitti, että tupojen aika on nyt sitten ohi.” (HS 3.9.2008a.) Akkasen myöhemmässä arvioissa työmarkkinoilla tapahtunut muutos ja pitkä tupohistoria tiivistyvät EK:n työmarkkinajohtajan Seppo Riskin työurassa. ”Riski on käynyt käytännössä koko uransa työmarkkinaneuvotteluita. Hän aloitti liiketöyöntäjien keskusliitossa 1968.” (HS 12.6.2008a.)

Lisäksi HS nostaa esiin Seppo Lindblomin pamfletin *Huojava tasavalta*. Siinä Lindblom esittää, että Suomi on luopumassa sekä ulkopoliittisesta että tulopoliittisesta konsensuksesta. Kirjan arvioija, toimittaja Unto Hämäläinen kirjoittaa: ”Konsensusmiestä kehitys harmittaa, eikä se ole ihme. Lindblom oli jo 1960-luvun lopulla valmistelemassa ensimmäisiä laajoja tulosopimuksia. Ne loivat talouskasvua, jonka hedelmiä voitiin jakaa läpi ihmisen elinkaaren: päivähoito, peruskoulu, kansanterveys ja eläketurva.” (HS 7.3.2013c.)

Vuosien 2008 ja 2013 muutamien 1960-lukuviittausten perusteella HS tunnustaa konsensuksen arvon, mutta ei liitä sitä yksiselitteisesti 2000-luvun työmarkkinakentälle. Esittämistavassa on yhtäläisyyksiä 1960-luvun hyvinvointivaltion rakentamisen ja 2000-luvun hyvinvointivaltion säilyttämisen kanssa. Näin Liinamaa I:n ja nykyhetken välille tuntuu syntyvän HS:n sivuilla katkos, jolloin yhteisten tulopoliittisten ratkaisujen syntyminen kuuluu ”menneeseen” nykyisyyden ollessa nykyisyyttä omin ehtoineen. Tupo-miehet ovat jo eläkeiässä. Toimittaja Juha Akkasen sanoin meneillään on samankaltainen ”myllerrys”, mutta tupon syntymisen sijaan tuloksena on tupojen ajan päättyminen. Myöhemmät työmarkkinoiden vaiheet ovat osoittaneet, että tupon nimellisestä kuoppaamisesta huolimatta keskustelu tulevaisuuden sopimusjärjestelmästä ja Suomen mallista jatkuu.

4.1.6 Talous ja teollisuus

Teollisuus – etenkin metsäteollisuus – on ja on ollut Suomen historiassa keskeisessä asemassa. Jopa niin, että Markku Kuisma (1993) on kutsunut Suomea metsäteollisuuden maaksi. HS:n 1960-lukua koskevissa maininnoissa näkyy teollisuuden ja politiikan yhteinen kytkös, joka on muuttunut vuosikymmenten saatossa. Vuonna 2008 tämän kytköksen aktivoi Kemijärven sellutehtaan tilanne. Stora Enso sulki Kemijärven tehtaan vuonna 2008, minkä vuoksi aihe nousi eri yhteyksissä esiin myös HS:n sivuilla. Samalla tehtaan historia liitetään vahvasti aluepolitiikan perintöön, joka selvästi edustaa erilaista aikaa kuin 2000-luku: ”Aluepolitiikan seurauksena maahan perustettiin useita valtion omistamia teollisuusyrityksiä syrjäseuduille. Kemissä Veitsiluodon tehtaalla aloitettiin paperin valmistus 1955. Vuonna 1965 Kemijärvellä aloitti sellutehdas, joka perustettiin helpottamaan Itä-Lapin työttömyyttä ja hyödyntämään alueen puuvarantoa.” (HS 13.9.2008b.) Samassa yhteydessä muistetaan muitakin tehtaita, joita 1960-luvulla perustettiin: ”Vuonna 1960 valtio perusti Rautaruukin, joka aloitti terästuotannon Raahessa 1964. Pohjois-Karjalaan Uimaharjuun alettiin perustaa 1964 sellutehdasta valtion vahvalla myötävaikutuksella.” (Emt.)

Mikko Niemelä (2010) esittää, että media toimi Kemijärven sellutehdaskiistassa argumenttien julkisena tilana, jossa kiisteltiin tavoista toteuttaa parhaiten ”yhteistä hyvää”. Niemelän mukaan tehtaan lakkauttamisesta syntyi tarina, jota etenkin HS piti kirjoituksillaan yllä. Tämän tutkimuksen aineistossa esimerkiksi Erkki Hannunkari vaati yleisönosastokirjoituksessaan, että hallitus antaisi tehtaalle aikalisän. Kirjoittaja muistuttaa ”maalaisliittolaisen pääministerimme” sanoista Kemijärven tehtaan vihkiäisissä vuonna 1965: ”Tämän teollisuuslaitoksen syntyminen on osoitus siitä, että yhteisvoimin pystymme kehittämään tämän laajan maan eri osia tasapainoisesti. Me emme näe tehtaassa vain taloudellista yritystä, vaan näemme samalla siinä ratkaisevan tekijän seudun taloudellisen ja henkisen kehityksen edistämistyössä.” (HS 25.1.2008a.) Näin kirjoittaja vertaa Johannes Virolaisen hyviä aikoja Matti Vanhasen ja Jyri Häkämiehen toimintaan tehdaskysymyksessä. Myös Kemijärven Massaliikkeen puheenjohtaja Heikki Nivala ja sen tiedottaja Juha Pikkarainen hyödynsivät historiaa vieraskynäkirjoituksessaan. Kaksikko muistutti, että ”1960-luvulla Kemijärven sellutehdas oli muihin tehtaisiin verrattuna suuri, mutta tehtaiden koko alkoi voimakkaasti kasvaa 1970-luvulta alkaen” (HS 17.3.2008b.). Kemijärven sellutehtaan lakkauttaminen mahdollisti historian hyödyntämisen argumenttina, ja näin myös HS:ssa historia- ja aluepoliittiset argumentit aktivoituivat. Toisille ne voivat olla nykyhetkestä irrallista

menneisyyttä, mutta tehtaan puolustajien puheenvuoroissa menneisyyden päätökset saatetaan esittää myös viisautena kuten mielipidekirjoittaja Erkki Hannunkari tekee. Ei ole ollenkaan yksiselitteistä pitääkö koko HS:n yhteisö aluepolitiikan aikaa 2000-luvulle vieraana. Pikemminkin aihe on jatkuvan debatin aihe.

Kemijärven tehtaan ohella aineistossa on useita viittauksia suomalaiseen suurteollisuuteen ja sen aluepoliittisiin juuriin. Esimerkiksi joulukuussa 2008 kansainvälisen finanssikriisin vaikutukset alkoivat näkyä myös Suomessa. Rautaruukki ilmoitti isoista yt-neuvotteluista, jolloin HS löysi haastatteluun pitkän linjan rautaruukkilaisen. Alpo Pirneskoski tuli Rautaruukille töihin vuonna 1969. ”Valtio oli aloittanut terästuotannon Raahessa viisi vuotta aikaisemmin. Noihin aikoihin valtio harjoitti vahvaa aluepolitiikkaa, jonka ansiosta maakuntiin perustettiin useita isoja teollisuusyrityksiä.” (HS 2.12.2008.) Pirneskoski itse pohtii tilannetta: ”Tehtas on ollut napanuora Raahelle – ja omalle perheellekin. Varmana työpaikkana sitä on pidetty ainakin pörssi-aikaan asti. Sen jälkeen ei enää.” (Emt.)

Kaivosteollisuus on esillä HS:n sivuilla osin Talvivaaran ja kaivoslainsäädännön uudistusten vuoksi. HS kertoo, että Talvivaaran malmivarat tunnettiin jo ennen Pekka Perän aloitetta: ”Outokumpu löysi Talvivaaran malmivarat jo 1960-luvulla. Löytöä ei lopulta hyödynnetty, koska nikkelin ja sinkin pitoisuudet olivat liian pieniä tavanomaiseen metallintuotantoon.” (HS 13.11.2013.) Samoin ”Soklin esiintymä löydettiin jo 1960-luvulla, ja alun perin oikeudet omisti valtiollinen Rautaruukki. Se myi oikeudet valtiolliselle Kemiralle. / Kemirasta irrotettiin lannoiteyhtiö Kemira GrowHow, joka sai kaivosoikeudet. GrowHow siirtyi norjalaiselle Yaralle, jonka hallussa oikeudet nyt ovat.” (HS 14.10.2013b.) Myös kaivoslaki uudistettiin 1960-luvulla, mitä HS:n eri jutuissa ja mielipiteissä kommentoidaan (ks. esim. HS 19.6.2008b; HS 17.9.2008a; HS 9.10.2008b).

Valtion rooli suomalaisessa talouselämässä tulee esiin eri puolilla, mutta ei useinkaan yhtä selkeästi kuin 1960-luvulla perustettujen teollisuuslaitosten yhteydessä. 1960-luku on kuitenkin näissäkin viittauksissa sekä vertauskohta että murroksen vuosikymmen.

- ”Pukutehtas vaatetti 1960-luvulla Suomessa vauvatkin, kun siellä tehtiin vuosittain 40 000–50 000 äitiysavustuspakkausta. / Enimmillään tehtaassa työskenteli 1960–1970-luvun vaihteessa lähes 400 työntekijää. Silloin elettiin koko suomalaisen tekstiili- ja vaateteollisuuden kulta-aikaa. Alalla työskenteli 70 000 työntekijää. Vuonna 2005 heitä oli enää 11 000.” (HS 4.5.2008a.)
- ”Vielä 1960-luvulla suomalaiset laivat kuljettivat noin puolet ulkomaankaupan tonneista, mutta viime vuonna kotimaisen tonniston osuus oli

laskenut jo alle 30 prosentin. Viennistä suomalaislaivojen siivu oli enää 17 prosenttia.” (HS 17.7.2008.)

- ”Arvostelijat näyttävät unohtaneen tai eivät tiedä, että kaupan rakenneuudistus alkoi jo 1960-luvulla lähinnä liikenneolojen kehittymisen vaikutuksesta. Se johti keskittymiseen ja yksikkökoon kasvuun monilla muillakin aloilla.” (HS 22.9.2013.)

Varsinaisessa talouspuheessa menestymisen mahdollisuuksista, talouskasvusta ja sen esteistä 1960-luku mainitaan kirjavissa yhteyksissä. Selkeää linjaa tai kokonaisuutta viittauksista ei muodostu, mutta kaikissa niissä 1960-luku nähdään merkityksellisenä taustana, vertauskohtana tai kulminaatiopisteenä. Esimerkiksi kysymys kehityksestä ja kehittyvistä talouksista saattaa saada syvyyttä historiamaininnoista. Niillä perustellaan esimerkiksi vapaakaupalla vaihtoehtoisia tapoja kasvuun: ”Myös vielä 1960-luvulla köyhien Etelä-Korean ja Taiwanin nousu taloudellisesti vauraksi maiksi on perustunut omien markkinoiden tiukkaan mutta tarkasti harkittuun suojeluun. Nämä Aasian maat voivat toimia esimerkkeinä siinä, miten köyhät maat kykenevät suotuisissa olosuhteissa kehittämään talouksiaan kansainvälisesti kilpailukykyisiksi.” (HS 5.8.2008a.) Samankaltainen ote on uusliberalismia kritisovassa mielipiteessä: ”On kuitenkin syytä havaita, että 1950- ja 1960-luvuilla talouskasvu oli kehitysmaissakin paljon voimakkaampaa kuin sen jälkeisellä kaudella. Myös köyhyys väheni tällä ajanjaksolla viime vuosia nopeammin. Tuolloin maailmantaloutta säädeltiin pääomakontrollien ja Bretton Woods -järjestelmän kaksoisuojausmekanismin avulla.” (HS 10.5.2008.)

1960-luvun jälkeen maailmantalous onkin muuttunut. Talouden lainalaisuudet ovat toisenlaiset, mihin myös HS:ssa viitataan: ”Vaikka finanssikriisistä on kirjoitettu paljon, vain harvoissa analyyseissa on kuvattu yksityiskohtaisesti kriisin taustalla vaikuttavia mekanismeja. Niistä tärkeimpiä ovat yksityisen velkaantumisen jatkuva kiihtyminen 1960-luvulta lähtien sekä spekulatiivisen ylitmyksen rahoitusmarkkinoilla viime vuosikymmenten aikana.” (HS 27.12.2008.) Suomessa ongelmien tullessa markka devalvoitiin useita kertoja: ”Kultakantaan sidottuna markka oli ensin samanarvoinen Ranskan frangin kanssa, sitten Englannin punnan. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi devalvoi useita kertoja, ja 1950-luvulla markan arvo oli pudonnut sadasosaan verrattuna ensimmäistä maailmansotaan edeltäneeseen aikaan. 1960–70-luvuilla devalvoiteja tehtiin neljä. Vuoden 1992 devalvaation jälkeen markka päästettiin kellumaan.” (HS 26.6.2013.) Asettamalla nämä edellä olevat neljä historiaviittausta rinnakkain, vaikuttaa siltä, että julkisessa keskustelussa pohditaan eri puolilta sitä, missä määrin 1960-luvun taloutta ja 2000-

luvun taloutta on ylipäättään mielekästä käsitellä rinnakkain. Selkeitä vastauksia HS ei anna, mutta antaa pohdinnan edistämiseen julkisen foorumin.

TAPAUS: Ympäristö ja luonto

1960-lukua on pidetty Suomessa eräänlaisena ympäristöajattelun esikautena. Esimerkiksi Leo Stranius (2006, 23) kutsuu 1960-luvun puolivälissä alkanutta ympäristöherätystä ympäristöliikhehdinnän ensimmäiseksi aalloksi. Tuolloin ”moderni ympäristöliike rantautui Suomeen ja syrjäytti perinteisen luonnonsuojeluajattelun” (emt.). Ympäristöherätyksen taustalla olivat todelliset syyt. HS:ssa kuvataan, kuinka suomalainen teollisuus kasvoi osittain ympäristön kustannuksella. ”Märkien korpien ja soiden ojittaminen alkoi toden teolla 1960-luvulla, jolloin metsäteollisuus rakensi urakkatahtiin uusia paperi- ja sellutehtaita. Valtio ja teollisuus pelkäsivät, että jalostajilta loppuu raaka-aine.” (HS 5.10.2008c.)

Luonto- ja ympäristökysymyksiä lähestytään HS:n 1960-lukuviittauksissa ympäristön tuhoutumisen ja ympäristölainsäädännön kehittymisen kautta. Yhtäältä puhetapa korostaa eräänlaista valtiosääntelyä eli tilannetta jossa havaitaan ongelma, johon valtio puuttuu lainsäädännöllä. Toisaalta lainsäädäntöön johtanut poliittinen prosessi saadaan näyttämään luonnolliselta jatkumolta juuri teknisluontoisuuden tähden. HS luo esimerkiksi yhteyksiä ympäristöajattelun heräämisen ja sitä seuranneen kehityksen välille seuraavasti: ”Ympäristön tilaan ryhdyttiin kiinnittämään huomiota 1960-luvun lopussa, ja silloin heräsi huoli myös melun lisääntymisestä. Yhteinen meluntorjuntalaki saatiin vasta 1987.” (HS 20.6.2008.) Tällaisessa hahmottamistavassa ”kehitys” näyttäytyy luonnollisena tai selväpiirteisenä: ”Kun 1960-luvulla teollisuus ja kunnat alkoivat panostaa vesiensuojeluun, olimme tyytyväisiä. Kehitys kulki nopeasti ilmansuojeluun, meluntorjuntaan ja maaperän suojeluun.” (HS 18.12.2008.)

Talous- ja maatalouspolitiikan seuraukset näkyvät vielä 2000-luvullakin. HS:n mukaan esimerkiksi ”(p)eltojen fosforivarastot ovat perua 1960–1980-lukujen ylilannoituksesta” (HS 11.5.2008a). Ympäristön tila 2008 -raportista kertovan jutun lopussa sama näkymä toistuu: ”Kestää kauan ennen kuin kuormituksen lasku näkyy vesistöissä. Fosforia on peltomaassa yllin kyllin, sillä 1960- ja 1970-luvuilla sitä pantiin pelloille paljon enemmän kuin kasvit pystyivät käyttämään.” (HS 23.10.2008a.) HS:n jutuissa näkyy myös ajattelutapa, jonka mukaan ympäristöongelmat tai ainakin ympäristön laajamittainen saastuttaminen kuuluvat Suomen kaltaisessa länsimaassa toiseen aikakauteen. HS:n pääkirjoituksessa reagoitiin Teknoksen luotinvuotoon Mätäjoella linkittämällä se Talvivaaran ympäristö-

tuhoihin: ”Kuolleet kalat palauttivat mieliin 1960- ja 1970-lukujen ympäristö-ongelmat. 2010-luvulla niiden pitäisi olla jo historiaa.” (HS 23.5.2013a.)

Ympäristön tilan tarkasteluun liitetään usein vertauksia ja aikajäniteitä, jotka mahdollistavat aiheen tarkastelun suhteessa toisenlaiseen aikaan. Oli sitten puhe silakoiden dioksiinipitoisuuksista tai eläinkannoista (ks. esim. HS 4.8.2008; HS 6.5.2013b; HS 22.5.2013c; HS 13.8.2008b; HS 27.9.2013a; HS 14.12.2013b). Samoin metsäteollisuuden kasvulla on ollut seurauksensa luontoon ja eläimiin. HS:ssa mainitaan esimerkiksi avohakkuiden merkitys sääksikantaan (HS 28.7.2013) ja mustikan peittävyteen (HS 16.8.2013). Lisäksi aineistossa tulevat esiin ympäristöliikehännän kansainväliset yhteydet.³⁶ HS:n huomioihin on vaikuttanut Venäjän fosforivuodon paljastuminen kesällä 2013. Fosforikuormitus ”oli suurimmillaan 1960-luvun lopulla, jolloin mereen vuoti jopa 200 tonnia fosforia vuodessa. Kipsialue suljettiin 1991, mutta vuotoja on yhä.” (HS 15.6.2013a.) Suomenlahdella yhteistyön juuret hahmottuvat aikoihin, jolloin ongelmat olivat pahimmillaan. Suomi oli HS:n mukaan aktiivinen toimija jo 1960-luvulla, jolloin sovittiin esimerkiksi Itämeren yhteistyöstä (HS 18.1.2013a) ja Helsinki rules -nimellä tunnetut säännöt rajavesikiistojen varalle (HS 29.7.2013a).

HS:n luonnonsuojelua ja ympäristöajattelua koskevat 1960-lukuviittaukset sopivat murroksen kehykseen. Luonnonsuojelun alalla modernisoitumisprosessi näyttäytyy eräänlaisena loogisena ketjuna, jossa maatalouden ja teollisuuden muutoksista johtunut ympäristön saastuminen johti ympäristötietoisuuden kasvuun ja sitä myötä kattavampaan ympäristölainsäädäntöön. HS:ssa esimerkiksi David Attenborough pohtii uransa alkuaikojaa 1950- ja 60-luvuilla ja vertaa niitä tähän päivään: ”Ajan arvot olivat silloin toiset, ja luonnonsuojelu vielä uusi asia suurelle yleisölle. Esimerkiksi Maailman luonnonsäätiö, WWF, perustettiin vasta 1960-luvun alussa.” (HS 29.10.2013a.) 2000-luku näyttäytyy HS:ssa 1960-lukuun nähden hyvin ympäristötietoisena, mistä johtuen Venäjän fosforivuodot, Teknoksen liuotinvuoto tai Talvivaara ovat ikäviä poikkeuksia aikana, jolloin ympäristöä ainakin ajatellaan.

³⁶ Oman sävynsä luonnonsuojeluun antoi HS:n mukaan Suomen ja Neuvostoliiton läheisyys. Kahdessa eri jutussa saa toisistaan poikkeavan kuvan esimerkiksi Suomen luonnonsuojeluliiton toiminnasta. Järjestön täyttäessä 75 vuotta ympäristöpolitiikan professori Pertti Rannikko huomioi 1960-luvun muutoksen yhdistyksen toiminnassa: ”Se oli uudenlaista ajattelua. Kun ensin oli luonnonsuojelu, nyt ruvettiin puhumaan ympäristönsuojelusta ja ympäristöpolitiikasta.” (HS 3.6.2013.) Viisi vuotta aiemmin järjestön 70-vuotiskirjan yhteydessä samasta aikakaudesta HS nosti esiin toisenlaisen näkökulman: ”Myös luonnonsuojeluliitossa oli omaperäistä ajattelua suomettumisen kultakaudella 1960- ja 1970-luvuilla. Silloin liittoon soluttautuneet taistolaiset kehuivat, kuinka turvallisia neuvostoliittolaiset ydinvoimalat olivat verrattuna länsimaisiin voimaloihin.” (HS 25.5.2008b.) Samalla suomettumisen kultakauden määritetään koskettaneen sekä 1960- että 70-lukuja.

4.1.7 Tiede ja teknologia

Suomessa on tutkittu 2000-luvulla tiedeviestintää ja tieteen roolia mediassa kasvavissa määrin. Puhutaan tieteen medioitumisesta, joka kiinnittää huomiota sekä tieteen että muun yhteiskunnan tiedesuhteen riippuvuuteen mediasta. Media on kansalaisille tärkeä tiedon – ja tieteellisen tiedon – lähde, mutta myös toisin päin tieteellä on tärkeä rooli julkisessa keskustelussa. (Ks. esim. Väliverronen 2016.) Tiedebarometrin (2013, 20–21) mukaan perinteiset mediat (tv, radio, sanomalehdet) pitävät pintansa tärkeimpinä tiedelähteinä. Kansalaiset jopa haluavat lisää tiedesisältöjä (emt., 87). Tiede- ja teknologiauutiset erottuvat myös tämän tutkimuksen aineistossa, jossa huomio on sanomalehden 1960-lukua koskevissa maininnoissa.

1960-luku näyttäytyy näissä maininnoissa – kuvauksissa, vertauksissa ja jatkumoissa – aikana, jolloin tehtiin nykypäivän kannalta ratkaisevia keksintöjä, mutta myös menttiin paikoin harhaan. Lisäksi huomiota saavat havainnot, jotka ovat olleet ratkaisevia jatkon kannalta, jolloin kyse on eräänlaisesta jälkiviisaudesta. Esimerkiksi tieteen etenemisestä kertovassa jutussa mainitaan rajujen kosmisten säteiden lähteiden selvinneen. Ne tulevat mustista aukoista galaksien keskustoista. HS kertoo, että ”(t)utkijat ovat jo 1960-luvulta ihmetelleet, mistä avaruudesta iskeytyy Maahan hurjia hiukkasia” (HS 8.11.2008). Samoin vuonna 1964 ”(t)austasäteily havaittiin vähän vahingossa” (HS 22.3.2013a). Tiede ei etene lineaarisesti vaan sykäyksittäin. Aina uusia avauksia ei uskota, koska niille ei ole riittävästi todisteita tai ne eivät sovi vallitsevaan ajattelutapaan. Tämäkin puoli tulee aineistossa esiin: ”Vielä 1960-luvun alussa mantereiden liikkeeseen uskovia pidettiin likimain hörhöinä. [...] Todistusaineisto pakotti lopulta hyväksymään aiemmin halveksutun teorian.” (HS 31.8.2013b.)

Tämän tutkimuksen tiedeviittaukset voi karkeasti jakaa kahteen. Ensinnäkin on käänteentekevät havainnot, tieteen läpimurrot ja paradigmaattiset murrokset, joihin edellä olleet esimerkit sopivat. Toisena on tieteen virhearviot tai tieteissuskon toteutumattomat polut. Esimerkiksi tieteen edistymisestä 1960-luvulla kertovat teknologiset innovaatiot, sellaiset kuin ensimmäinen tietokone. Vuodenvaihteessa 1959–1960 valmistunut Suomen ensimmäinen tietokone ESKO mainitaan esimerkiksi kahdesti (HS 18.7.2008c; HS 21.10.2008b).³⁷ Tietotekniikan kehitys liitetään –

³⁷ Suomen ensimmäisen tietokoneen ohella HS huomioi, että 1960-luvulla rakennettiin myös Suomen ensimmäinen ydinmiilu. Pieni ja matalatehoinen reaktori FiR 1 oli rakennettu Espoon Otaniemeen maaliskuussa 1962. ”Vielä 1960-luvulla ei tiedetty, että vuonna 2000 pientalon kokoinen ydinmiilu palvelisi pientä ihmistä eikä teollisuutta.” (HS 25.3.2008c.) Ydinvoiman rakentamisen osalta mainitaan, että siitä ”innostuttiin 1960- ja 1970-luvuilla”, mutta lopulta ”Suomen reaktorit

ehkä osin jälkiviisaasti – HS:ssa laajempiin yhteyksiin ja monitieteelliseen edistykseen. Tietotekniikan professorin Erkki Ojan 60-vuotishaastattelussa mainitaan, että 1960-luvulla tehtiin tärkeitä avauksia nykytutkimuksen, neuroverkkojen ja tekoälyn, kannalta: ”1960-luvulla keksittiin, että tietokoneista saataisiin mahdollisimman fiksuja, jos ne oppisivat itse. Se tapahtuu parhaiten, jos koneet yrittävät matkia aivojen rakenteita, soluineen ja hermoreitteineen kaikkineen.” (HS 21.3.2008.) Tekoäly on kuitenkin vaikea kenttä, kuten toisesta jutusta selviää: ”Kun Harvardin yliopiston tietokone sai 1963 käännettäväksi lauseen ’Time flies like an arrow’ (aika kiihtää nuolen lailla), kone antoi oikean tulkinnan lisäksi kolme väärää.” (HS 13.11.2008a.) Automaattinen kääntäminen on aina osoittautunut vaikeaksi. Yhdysvalloissa tutkimus loppui jutun mukaan 20 vuodeksi vuonna 1966. (Emt.) Näin tuodaan esiin, kuinka tiede tai innovaatiot eivät etene lineaarisesti, vaan siihen kuuluvat myös katkokset.

Joskus tieteen nimissä on myös tapahtunut asioita, jotka tämän päivän näkökulmasta näyttävät erikoisilta. Tällaiset esimerkit sopivat journalistiseen kerrontaan, mutta myös osaltaan monipuolistavat kuvaa tieteestä. Paikoin tieteen virheet vaikuttavat jopa koomisilta, jolloin tämän päivän tietämyksen valossa journalismissa naureskellaan tieteen hassuille jutuille. Naurun kohteena voi olla tieteusko tai tänä päivänä muuten vieraalta tai hölmöltä vaikuttava toiminta.

- ”1960-luvulla, tieteen edistyessä, dieettikeksintöjä mainostettiin atomiajan tuotteina. Tiedeuskon aikana kaikki uusi kelpasi. Kotirouvat söivät silloin yleisesti amfetamiinia sisältäviä pillereitä. Niitä kutsuttiin Amerikassa äidin pikku apulaisiksi.” (HS 13.1.2013b.)
- ”1960-luvulla suoritettiin sarja eettisesti epäilyttäviä ihmiskokeita. Niissä leikkaussalin henkilökunta esitti kesken operaatiota vakavaa kriisiä, jossa nukutetun potilaan henki oli suuressa vaarassa. / Herättyään ’kriisin’ kokeneet potilaat olivat silminnähden ahdistuneita kun heidän kanssaan puhuttiin leikkauksesta.” (HS 30.12.2008a.)
- ”Amfetamiini kiellettiin ensimmäisellä dopinglistalla 1963. Pervitiniä löytyi Hiihtoliiton kaapeista vielä 1970-luvulla. / 1960-luvulla urheilussa alkoi tieteellinen tehovalmennus. Lääkärit tutkivat silloin innoissaan hormoneja ja anabolisista steroideista luennoitiin urheilupiireissä avoimesti. Kymmenet lääkärit määräsivät niitä urheilijoille hyvällä

valmistuivat 1977–1982”. (HS 28.4.2008.) Eli teollisuushistorian kannalta pikemminkin 1970-lukuun liittyvällä ydinvoimalla on tieteen ja teknologian näkökulmasta 1960-luvun juuret, myös sanomalehtijulkisuudessa.

omallatunnolla. / Monet aineet ja menetelmät olivat edistystä ennen kuin niitä alettiin paheksua.” (HS 29.6.2008.)

- ”Aluksi elokuvissa oli pelkkä kuva. Sitten niihin lisättiin ääni. Ja nyt tulee haju! / Näin mainostettiin tuoksuvaa elokuvaa vuonna 1960 Yhdysvalloissa. New Yorkissa, Chicagossa ja Los Angelesissa sai tuolloin ensi-iltansa Scent of Mystery, jossa haju oli tärkeä osa sisältöä.” (HS 24.8.2013b.)

Tämän tutkimuksen rajallisen aineiston perusteella 1960-lukua koskevat tieteen murrokset pikemminkin ”tapahtuvat” kuin henkilöityvät. Tieteen virstanpylväät syntyvät samaan tapaan kuin hyvinvointivaltion reformit. Ne ovat suomalaisen tai länsimaisen yhteisön yhteisiä saavutuksia. Poikkeuksia tietysti on, kuten vuoden 2008 HS:ssa kahdesti mainittu Suomen toinen nobelisti Ragnar Granit (HS 26.2.2008; HS 11.10.2008a). Suomi pyrkii muistamaan suomalaista nobelista, vaikka tämä olisi tehnyt uransa Ruotsissa ja palkittu ruotsalaisena. Kokonaisuudessaan tieteen historiaviittaukset eivät kerro ainoastaan edistyksestä tai tarjoa tulevaisuutta koskevia lupauksia (vrt. Väliverronen 2004), vaan HS tuo esiin myös tieteen erehtyvyyden ja tieteisuskon huikentelevaisuuden.

TAPAUS: Lääkkeet ja sairaudet

Tiedemaininnat ja niitä koskevat esittämisen tavat näkyvät myös niissä viittauksissa, joissa puhutaan lääkkeistä ja sairauksista. HS kertoo esimerkiksi flunssasta hieman samaan tapaan kuin tieteen edistymisestä tai virstanpylväistä: ”Ei flunssankaan aiheuttajaa itse asiassa ole tunnettu kovin kauan. Vielä 1960-luvun alussa arveltiin, että syypää olisi yksi virus. Kun flunssavirusta ja hoitoa siihen ryhdyttiin etsimään, karu totuus paljastui. / Ylivoimaisesti yleisin flunssan aiheuttaja on rinovirus, mutta sitäkin on yli 150 eri tyyppiä.” (HS 16.11.2013b.)

1960-luvulla aloitettiin myös tutkimuksia, joiden kohteena oli sydän- ja verisuonisairaudet. Todellinen menestystarina tällä alalla oli Pohjois-Karjala-projekti, joka mainitaan HS:ssa joitakin kertoja. Pekka Puskan haastattelussa mainitaan, että ”(k)ampanjalle oli todellinen tarve, sillä 1960-luvulla suomalaisten sydäntautikuolleisuus oli maailman kärkeä. Pahin tilanne oli Pohjois-Karjalassa.” (HS 5.2.2008b.) Menestystarinat saattavat nousta esiin myös yllättävissä yhteyksissä, jos niiden esimerkkiä halutaan käyttää vertauksena tai poliittisesti hyväksi. Ajatuspaja Demos Helsinki esitti vuonna 2008, että Pohjois-Karjala-projektista saisi mallia ilmastotekoihin. HS:n uutisen taustassa toistetaan lähes sanasta sanaan Puskan

haastattelun muotoilu: ”Hanke lähti todellisesta tarpeesta, sillä 1960-luvulla suomalaisten sydäntautikuolleisuus oli maailman kärkeä. Pahin tilanne oli Pohjois-Karjalassa.” (HS 10.9.2008a.) Muotoilu on niin samanlainen, että toimittaja lienee käyttänyt toimituksen arkistoa juttunsa pohjana.

Sairauksien osalta kuvataan Suomea, joka oli erilainen kuin 2000-luvulla. Viittaukset osoittavat edistystä tapahtuneen 1960-luvulta 2000-luvulle tultaessa, mutta selkeää jatkumoa tai yhteyttä ei vuosikymmenten välille synny. Esimerkiksi ”(s)ikotauti, tuhkarokko ja vihurirokko olivat vielä 1960-luvulla tavallisia lastentauteja, jotka lähes jokainen sairasti” (HS 7.2.2008). ”Tuhkarokko oli yleinen lastentauti vielä 1960-luvulla, mutta kaikki silloiset lapset eivät sairastuneet siihen. Järjestelmälliset rokotukset aloitettiin neuvoloissa 1970-luvulla, ja lähes kaikki 1975 ja sen jälkeen syntyneet ovat saaneet rokotuksen.” (HS 16.7.2008a.) Samoin nykyisin ”kaikista syöpään sairastuneista 65 prosenttia on hengissä viiden vuoden kuluttua sairauden toteamisesta – 1960-luvulla vain joka neljäs” (HS 14.10.2013a). Sairauksien ohella HS:n sivuilla käsitellään hoitoa ja hoitotapojen muutoksia. Viittauksissa mainitaan Nikkilän mielisairaalassa 1950- ja 60-luvulla tehdyt lobotomiat (HS 24.2.2013c) ja psyykenlääkkeiden tulo mielen hoitoon kunnolla 1960-luvulla (HS 18.8.2013a).

Paikoin HS:ssa julkaistaan laajoja feature-juttuja, joissa 1960-luku nousee yhtenä merkittävänä kontekstina esiin. Esimerkiksi vuonna 2013 julkaistussa laajassa aborttijutussa on useita 1960-lukua koskevia mainintoja. HS:n mukaan naisia kuoli ja sairastui sikiönlähdettäjiä käsittelevän seurauksiin ”Suomessakin vielä 1960-luvulla” (HS 24.2.2013a). Aborttia oli myös vaikea saada. Näkökulma oli moralistinen ja väestöpolitiikkaa korostava: ”1960-luvulla naiset ohjattiin lääkärin vastaanotolle, jotta heitä patistettaisiin oikealle tielle, näkemään äitiyden ilot.” (Emt.) HS tekee jutullaan 1960-luvusta 2000-luvun debatin keskeisen kontekstin ja tuo esiin, kuinka sikiön ihmisarvoon liittyvät argumentit ovat yleistyneet 1960-luvulta lähtien. Juttu voi auttaa lukijoita ymmärtämään ilmiötä ja sitä koskevaa keskustelua paremmin.

Aborttijutun viittausten tapaan mainitaan HS:ssa myös antibioottiloidot. Niistä ylilääkäri Sally Davies sanoo: ”On jouduttu kaivamaan käyttöön jopa 60-luvulla kehitettyjä antibiootteja. Ne ovat mekanismiltaan erilaisia ja ne on aikoinaan hylätty, koska niiden käyttöön on liittynyt erilaisia ongelmia. Niitä on ollut pakko käyttää joissain tilanteissa, jos muuta vaihtoehtoa ei ole ollut.” (HS 12.3.2013a.) Nämä esimerkit osoittavat, kuinka tiede tai hoito ei ole ainoastaan edistystä, vaan sopivia tapoja etsitään koko ajan. Ne liittyvät aikalaiskeskusteluihin, vaikka lääkkeiden ja sairauksien kohdalla viittauksissa kuvataan useammin nykyisyydestä erillistä,

vierasta maailmaa. Paikoin 1960-luvun maailma näyttäyty sellaisena, jossa ihmisiä hoidettiin nykyisyydelle vieraalla tavalla ja ihmiset sairastivat sairauksia, jotka ovat nykyään harvinaisia.

4.2 1960-luvun maailma: Idän ja lännen vastakkainasettelu

4.2.1 Kaksinapainen maailmanjärjestys

Kylmää sotaa on kuvattu kaksinapaisena maailmanjärjestyksenä, jossa maailman kaksi supervaltaa olivat kapitalistinen Yhdysvallat ja kommunistinen Venäjä. Tähän ajatteluun perustuu myös käsitys ensimmäisestä, toisesta ja kolmannelta maailmasta, jolloin ensimmäinen tarkoittaa länsimaita, toinen kommunistista tai sosialistista blokkia ja kolmas kehitysmaita. Kolmannen maailman sieluista ja sydämistä käytiin järjestelmien välistä kamppailua. Kylmän sodan voidaan katsoa alkaneen toisen maailmansodan jälkeen³⁸ ja päättyneen Neuvostoliiton romahtamiseen. Vuosikymmeniä jatkunut konflikti oli kaikkea muuta kuin yksiuolotteinen tai monoliittinen: esimerkiksi Hobsbawm (1999, 288) on jakanut kylmän sodan ajan kahteen osaan 1970-luvun alkua edeltäviin ja sitä seuraaviin vuosikymmeniin. Käsitys tulee esiin paikoin myös tämän tutkimuksen aineistossa. HS kertoo esimerkiksi Yhdysvaltain presidentin Richard Nixonin todenneen ensimmäisellä Euroopan-vierailullaan vuonna 1969: ”Katsokaamme uusia tilanteita uusin silmin ja antakaamme näin esimerkki maailmalle.” (HS 20.7.2008.) Nixon loi suhteet Kiinaan ja solmi Neuvostoliiton kanssa sopimuksia strategisten aseiden rajoituksista. Myös liennytyt oli yksi vaihe kaksinapaisessa maailmanjärjestyksessä.

Kylmä sota merkitsi vuosikymmenten jännitteitä monella rintamalla ja monessa erilaisessa ympäristössä ja jaksossa. John Lewis Gaddisin (2005, ix) mukaan konfliktin tyypistäminen suurvaltoihin ja suurmiehiin ei tee tapahtumille oikeutusta. Jukka Rislakin (2010, 12) mukaan kylmä sota oli ennen kaikkea tiedustelusotaa, hermosotaa ja propagandasotaa. Kuumaksi sota roihahti kaukana valtokeskuksista. Analyysin kannalta on olennaista, että kylmä sota oli konflikti, jota määrittivät erilaiset vallan tasapainon muutokset ja poliittisen ilmapiirin vaihtelut. Toisen

³⁸ Kylmän sodan alku on vaikeampaa määrittää kuin sen päättyminen. Suurvaltojen välirikon juuria on haettu niin 1600-luvulta ja 1830-luvulta kuin vuosista 1917 ja 1945. (Ks. esim. Rislakki 2010, 21–22; Mäkilä 2007, 56–57.)

maailmansodan lopulla suurvaltojen välirikko tapahtui nopeasti ja sillä oli maailmanlaajuiset seuraukset.

HS:n historiaviittauksissa nousevat esiin erilaiset kylmän sodan kahtiajako kuvaavat piirteet. Esimerkiksi etupiirijako määritti kylmän sodan rajanvetoa kahden blokin välillä: ”Kylmän sodan aikana lännen ja Venäjän etupiirijako perustui Teheranin sopimukseen. Sen pohjalta Yhdysvallat ei puuttunut sen paremmin Unkarin kansannousuun 1956 kuin Prahan kevään musertamiseen 1968.” (HS 12.9.2008a.) Samassa yhteydessä etupiirijatus sidotaan 2000-lukuun, sillä nyt ”Venäjä määrittelee oman etupiirinsä”. (Emt.) Etupiirijakoa ylläpiti etenkin ydinsodan pelko, kauhun tasapaino, jota HS:ssa verrataan 2000-luvun pelkoihin: ”Joskus ihmetyttää, mihin ydinsodan pelko katosi. 1960-luvun alussa elettiin sellaisissa maailmanlopun tunnelmissa, että niihin verrattuna ilmastonmuutoksen pelkääminen tuntuu miedolta. Finanssikriisistä puhumattakaan.” (HS 26.10.2008.)

Vuodesta 1968 mainitaan myös kaksi ydinaseisiin liittyvää tapahtumaa, jotka eivät saa yhtä paljon näkyvyyttä kuin kylmän sodan keskeisimmät hetket.³⁹ Ensinnäkin ”(y)dinaseiden leviämisen estämiseksi syntyi ydinsulkusopimus 1968” (HS 1.11.2008b). Tästä huolimatta myöhemmin ydinaseen hankkivat Israel, Intia, Pakistan ja Pohjois-Korea. (Emt.) Grönlannin historiaa koskevassa kainalotutussa mainitaan, että ”(v)uonna 1968 Yhdysvaltain B-52-pommikone tuhoutui Thulen lähellä meren jälle. Yhtä sen lastina olleista neljästä vetypommista ei ilmeisesti koskaan löydetty.” (HS 26.11.2008a.) Thulen sotilastukikohta oli osa kylmän sodan aikaista ydiniskun ennakkovarointjärjestelmää. (Emt.)

Kiperin tilanne ydinsodan kannalta oli todennäköisesti Kuuban kriisi.⁴⁰ HS syyttää tilanteesta Fidel Castroa käsitellessään kuubalaisjohtajan vallasta luopumista pääkirjoituksessaan: ”Castro on mies, joka toi maailman hiuskarvan päähän ydintuhosta vuonna 1962. Neuvostoliitto ei suinkaan pakottanut Kuubaa ottamaan vastaan kriisin aiheuttaneita ydinohjuksia, vaan Castro halusi loppuun asti pitää ne. Hän jopa salli Neuvostoliiton vastaisen mielenosoituksen, kun ohjukset vietiin pois.” (HS 20.2.2008a.)

³⁹ Miettunen (2009) kutsuu ”hetkiksi” niitä tapahtumia, joista on tullut kertomusten ja toiston kautta osa 1960-luvun historiakuvaa. Tässä tutkimuksessa hetket eivät rajaudu suomalaisten radikaalien muistelemiin hetkiin, vaan myös kylmään sotaan liitetään toiston kautta tiettyjä tapahtumia, joista tulee osa 1960-luvun historiakuvaa.

⁴⁰ Esimerkiksi Mäkilä (2007) käsittelee ydinasejournalismia koskevassa väitöskirjassaan 1960-luvun uutisointia juuri Kuuban kriisin kautta. Se oli Mäkilälle 1960-luvun otoksen kohdalla ”lähes yhtä selvä valinta kuin Hiroshima 40-luvulla” (emt., 156). Tämän tutkimuksen aineistossa Kuuban kriisi ei nouse hetkenä lähellekään esimerkiksi Berliinin muurin tapahtumia.

Kylmän sodan blokit eivät olleet täysin yhtenäisiä. Esimerkiksi Kiinan ja Neuvostoliiton välit rakoilivat jo 1960-luvulla. HS kertoo, että ”(v)uonna 1969 Yhdysvaltain presidentti Richard Nixon esti Neuvostoliiton ydinasehyökkäyksen Kiinaan uhkaamalla vastata ydinohjuksin” (HS 29.10.2013b). Kiinalaisessa dokumenttisarjassa kerrottu tieto Nixonin uhkauksesta ei ole päässyt osaksi virallista historiankirjoitusta, ”koska se perustuu vain kiinalaislähteisiin” (emt.). Sarjassa on esillä myös Kiinan ja Intian välinen rajasota vuonna 1962 sekä Kiinan ”tempoileva suhde” Neuvostoliittoon, ”kylmän sodan toiseen pääpukariin” (emt.). Kiinan historian keskeisiä tapahtumia ei mainita tutkimuksen aineistossa montaa kertaa. Esimerkiksi suuri harppaus (1958–1960) ja kulttuurivallankumous (1966–1976) eivät ole 1960-lukuviittausten perusteella kovin merkityksellisiä HS:n historiakuvassa.

Kuva itäblokin suurmaiden todellisuudesta ei näyttäydy HS:n sivuilla ruusuisena. Neuvostoliiton käänneistä kerrotaan kainalojutussa, jossa taustoitetaan Venäjän aikomusta yhtenäistää historiankirjojaan. Uudessa koulukirjassa puhutaan esimerkiksi Breznevlin ajasta, joka määrittää erityisesti 1960-lukua: ”Perinteisesti tämä aika jaetaan J. V. Stalinin hallinnon viimeisiin vuosiin (1946–1953, ’stalinismin huippu’), N. S. Hruštšovin vallassaoloon (1953–1964, destalinisaatio ja ’suojasää’) ja lopulta L. I. Breznevlin valtakauteen (1964–1982). Breznevlin aika, jota pidetään vakaimpana kautena maamme 1900-luvun historiassa, oli hyvin ristiriitainen.” (HS 28.8.2013.) Historianopetuksessa mainitaan myös, että elintaso kohosi, mutta jäi jälkeen lännestä: ”1960- ja 70-luvuilla Neuvostoliitossa ratkaistiin monia sosiaalisia ongelmia (kansalaisten tulojen kasvu, asuntojen massatuotanto, tavaroiden ja palveluiden tuotannon kasvu). Tieteen ja koulujärjestelmän menestyksekkästä kehitystä pidetään yhtenä parhaista maailmassa. Kuitenkin elintaso ja koulutuksen dynamiikka jäivät jälkeen läntisestä tasosta ja kansalaisten kasvavista vaatimuksista. Vallanpitäjien kyvyttömyydestä ratkaista tavarapulaa tuli yksi syy yhteiskunnalliseen tyytymättömyyteen.” (Emt.)

Kaksinapainen maailmanjärjestys toimii HS:ssa kylmän sodan kehyksenä hieman samaan tapaan kuin murros Suomen 1960-luvun historiakuvassa. Silti kylmää sotaa koskevat merkitykset ovat vahvemmin liikkeessä kuin murrosta koskevat käsitykset. Vaihtelevuus näkyy esimerkiksi siellä, missä aiheena ovat presidentti Urho Kekkonen ja Suomi kylmän sodan osapuolena (ks. luku 5.1.2.1). Kylmän sodan vastakkainasettelu saattaa hahmottua murroksen kaltaisena tosiasiana, staattisena asiantilana, mutta koska Suomen paikka idän ja lännen välissä on edelleen yhteiskunnallisen keskustelun aihe, ei Suomen 1960-luvun ulkopolitiikasta muodostu HS:n historiakuvassa yksiselitteistä, paikalleen jähmettynyttä tulkintaa.

TAPAUS: Avaruuskilpailu

Kylmän sodan maailmaan liittyy myös avaruuskilpailu, joka huipentui 1960-luvun lopulla. Avaruuskilpailu oli osa kaksinapaista maailmanjärjestystä, jossa kaksi maailmankuvaa kamppailivat herruudesta. Kuuhun ensimmäisenä astuneen Yhdysvaltain ohella Neuvostoliitto oli avaruusteknologian suurvalta. HS kertoo, että ”1960-luvulla suurvalta rekrytoi parhaat aivonsa valloittamaan avaruutta” (HS 16.12.2008). Suurmaat tekivät monta koetta rinta rinnan, eikä tulos ollut aina taattu: ”Neuvostoliitto paukautti Luna 2:n Kuun pintaan syyskuussa 1959. Vasta vuonna 1966 Luna 9 laskeutui Kuuhun pehmeästi. / Yhdysvallat rysäytti myös aluksi Ranger 4:n Kuuhun huhtikuussa 1962. Pehmeästi tuli alas Surveyor 1 vasta kesällä 1966.” (HS 13.12.2013c.)

HS:n viittaukset koskettavat joko tätä vastakkainasettelua tai tieteen ja teknologian maailmaa. Avaruuskilpailun eri puolet heijastuvat myös 2000-luvun todellisuuteen. Onhan 2000-luvun aikana paikoin ennustettu uutta avaruuskilpailua. Kiinan 2000-luvun avaruuspyrkimysten yhteydessä HS kirjoittaa maan seuraavan ”Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain saavutuksia avaruudessa reilut 40 vuotta perässä. / Ensimmäisen avaruuskävelyn teki 1965 Neuvostoliiton Aleksei Leonov. Kuuhun laskeutui ensimmäisenä ihmisenä Yhdysvaltain Neil Armstrong 1969.” (HS 28.9.2008b.) Lisäksi toisaalla HS huomioi Venäjän ehdottavan sopimusta avaruusaseiden kieltämiseksi. Sen taustassa kerrotaan, että ”(t)ähän mennessä avaruuden militarisoitumisen on sovittu vuoden 1967 ulkoavaruussopimuksessa. Sen mukaan ulkoavaruuteen ei saa sijoittaa ydin- tai muita joukkotuhoaseita.” (HS 26.1.2008.)

Avaruuskilpailua koskevissa historiaviittauksissa ei juuri synny syvällistä sisältöä kilpailulle tai sen synnylle. Vahvimmin HS luo merkitysmaailmoja Ilpo Lagerstedtin tietokirjan *Rakettimiehiä* arviassa. Toimittaja Timo Paukku linkittää Kuun tavoittelun sekä 1960-luvun tapahtumiin että jutun julkaisuhetkeen: ”Ateenassa kuohuu nyt, 2008 lopulla. Vuoden 1968 lopulla koko maailma tuntui mellakoineen kaikki kuukaudet. Hullu vuosi 1968 oli Prahaa, Kentin mellakkaa, Vietnamia, poliitikkojen salamurhineen. / Kunnes tuli joulukuun 1968 ja Apollo 8 matkallaan Kuun ympäri. Kun Frank Borman ja Bill Anders nappasivat Kuun takaa tullessaan valokuvan Maasta, se rauhoitti. Se yhdisti.” (HS 30.12.2008b.) Toimittaja hyödyntää historiakerronnan keinona analogiaa, jossa eurokriisin synnyttämät Ateenan mellakat vertautuvat vuoden 1968 mielenilmauksiin. Tuolloin Apollo 8:n lento ja avaruudesta käsin otettu kuva Maasta yhdistivät (ainakin läntistä maailmaa).

Useissa viittauksissa vastakkainasettelua vahvempi näkökulma on kuusi-kymmenluvun teknologinen murros ja edistysusko. Esimerkiksi Apollo-lennot mainitaan kaupallisiin avaruuslentoihin viittaavassa jutussa, jonka mukaan ”Kuun valloitus huipentui miehitettyihin Apollo-kuulentoihin vuosina 1969–1972” (HS 15.6.2013b). Tänä päivänä tuntuu erikoiselta, että ”(l)entoyhtiö Pan Am piti kuulentojen varauslistaa 1960-luvulla, kun kuuhuuma oli kovimmillaan. Mutta sitten Pan Am meni konkurssiin. Ja vuorolentojen järjestäminen Kuuhun oli kyllä sen ajan tekniikoilla hieman hankalampaa kuin luultiin.” (Emt.) ”Kuuhulluutta” oli HS:n mukaan sekin, että ”Apollo-kuulentojen aikaan 1960-luvun lopussa syntyi oikea planetaarioiden villitys. Planetaarioita oli maailmalla jo 800, joista puolet rakennettiin kuukilvan aikana.” (HS 22.1.2008c.) Heurekaan planetaariosta kertovan jutun taustakainalossa tuodaan esiin, että ”Seattlen maailmannäyttelyssä esitettiin 1962 ensi kertaa simuloitu matka Linnunradan halki” (emt.). Näissä historia-viittauksissa näkyy Uschanovin (2015) mainitsema 1960-luvun tulevaisuususko, joka ei tutkimuksen muussa aineistossa tule erityisen vahvana esiin.

4.2.2 Kylmä sota Euroopan maaperällä

Kylmän sota on käsite, joka mahdollistaa erilaisia tulkintoja. Sanomalehdessä ei ole yksiselitteisen selvää, hahmottavatko viestin kirjoittaja eli toimittaja ja viestin vastaanottaja eli lukija kylmän sodan sisällön samalla tavalla. Kylmään sotaan liittyy myös paljon tapahtuma-vuosilukupareja, jotka herättävät mielikuvia menneisyyden jännitteistä. Sellaisia ovat esimerkiksi HS:n historiaviittauksissakin vilahtavat Berliinin muurin rakentaminen 1961, Kuuban kriisi 1962, Helsingin nuorisofestivaali 1962 tai Prahan kevät 1968. Niitä koskevat journalistiset viittaukset ja kuvaukset määrittävät osaltaan sitä, millainen kuva kylmästä sodasta HS:ssa muodostuu. Tässä tutkimuksessa kylmän sodan näyttämöt on jaettu aineiston perusteella karkeasti kaksinapaisen maailmanjärjestyksen sekä Euroopan ja Suomen näyttämöihin. Näissä kaikissa Neuvostoliitolla on oma osansa, joka hahmottuu pikemminkin Helsingin Sanomien ”toisena” kuin HS:n rakentamana ”me”-yhteisönä. Tämä asetelma on hyvin vahva, kun tutkimuksen aineistoa tarkastelee kokonaisuutena, mutta se tulee esiin myös yksittäisissä viittauksissa.

Berliinin muurin rakentaminen on yksi HS:n kylmän sodan avaintapahtumista. Se symboloi useissa viittauksissa maailman jakautumista kahtia. Muuria ja sen rakentamista koskevissa jutuissa on eräitä piirteitä, jotka toistuvat. Esimerkiksi HS:n toimittaja Ilkka Ahtiainen kirjoittaa, että ”DDR:n kommunistihallinto kutsui

1961 pystytettyä estettä antifasistiseksi suojavalliksi, vaikka tarkoitus olikin täsmälleen päinvastainen. Liki 168 kilometrin mittaisen muurin tarkoituksena oli estää itäsaksalaisten joukkopako Länsi-Berliinin kautta Länsi-Saksaan.” (HS 21.10.2008a.) Syy Berliinin muurin rakentamiseen oli HS:n juttujen mukaan juuri joukkopako, vaikka luvut jutuissa hieman vaihtelevat. Toimittaja Jukka Petäjä viittaa pakoon lauantaiesseessään, jossa hän käsittelee sodanjälkeistä aikaa Itä-Euroopassa eräänlaisena sodan jatkona: ”Itä-Saksasta pakeni länteen vuosina 1945–1961 lähes 3,5 miljoonaa maan kansalaista. Berliinin muuri pystytettiin vuonna 1961.” (HS 10.8.2013.) Poliittisen historian professori Seppo Hentilä kirjoittaa vieraskynäpöydällä samansuuntaisesti: ”Elokuun 13. päivään 1961 asti avoin Länsi-Berliini oli enemmän kuin pelkkä kapitalismin saareke ’punaisessa meressä’ keskellä DDR:ää. Sen kautta joka kuudes DDR:n kansalainen – 2,7 miljoonaa henkeä, enimmäkseen nuorta, koulutettua väkeä – oli muuttanut länteen. [...] Itse asiassa vaihtoehtoja oli 1961 tasan kaksi: joko annetaan entisen menon jatkoa tai raja suljetaan kovin ottein.” (HS 2.4.2008.)

Kuva Berliinin muurin rakentamisesta syvenee jutuissa, joissa etenkin lännen ja idän välinen vastakkainasettelu on läsnä. Toimittaja Timo Peltonen aloittaa *Jaettu Berliini* -dokumentin noston: ”Ensin valehdeltiin, niin kuin kommunististen valtionjohtajien tapana oli: ’En tiedä lainkaan tällaisista aikeista. Työläiset rakentavat pääkaupunkiin asuntoja, ja heidän työpanoksensa suuntautuu täysin siihen. Kellään ei ole aikomusta rakentaa muuria.’ Lausuja oli DDR:n valtionpäämies Walter Ulbricht kesäkuussa 1961. / Kaksi kuukautta myöhemmin, 13. elokuuta, Itä-Saksa sulki Berliiniä halkovan rajan piikkilangalla ja betonilaatoilla. Länsipuolen pormestari Willy Brandt ei kaunistellut sanojaan: ”Tämä merkitsee, että Berliinin keskelle muodostuu valtioiden raja, mutta sen lisäksi kaupunki aidataan kuin keskitysleiri.”” (HS 10.4.2013.)

Berliinin muuri on HS:ssa monella tapaa keskeinen kylmän sodan symboli. Se on siihen sopiva esimerkiksi siksi, että Saksan kahtiajako, muurin rakentaminen ja lopulta muurin murtuminen luovat yhtenäisen tarinan, joka on samankaltainen kylmän sodan tarinan kanssa. Muuria koskevan tarinakehyksen ohella muuriin liitetään HS:ssa erilaisia tapahtumia, jotka korostavat muurin paikkaa kylmän sodan keskeisenä näyttämönä. Yhdessä HS:n listauksista kaksi kymmenestä HS:n poimimasta tärkeästä Saksan ja USA:n välejä koskevasta merkkivuodesta on juuri 1960-luvulta. Ensimmäinen niistä on Berliinin muurin rakentaminen vuonna 1961, ”(k)ommunistinen Itä-Saksa rakentaa yllättäen muurin Berliinin halki” (HS 20.6.2013). Toinen on JFK:n puhe vuonna 1963: ”’Olen berliiniläinen’, presidentti John F. Kennedy sanoo puheessaan vierailullaan Länsi-Berliinissä.” (Emt.)

Kennedystä intoiltiin ja odotettiin, että ”hän uudistaisi sodanjälkeisen poliittisen kulttuurin”, kertoo JFK:n puhetta seurannut Fritz Freiberg HS:ssa (HS 18.6.2013). Freiberg muistele: ”Nyt kun sitä kaikkea järjettömyyttä ajattelee, tuntuu kuin se olisi ollut keskiaikaa” (emt.). Tämän jutun historiakerronnassa annetaan erityinen rooli muistelijalle, joka ikään kuin 50 vuoden takaiset muistonsa palauttaen kertoo tunteuksiaan kylmästä sodasta. Vertaus keskiaikaan on vahva, eikä toimittaja varmastikaan olisi voinut sitä suoraan itse käyttää. Sitaatin muodossa se on kuitenkin journalistisesti hyödynnettävissä.

Berliinin muuriin liittyvät viittaukset ovat niin yleisiä, että Suomen ohella kylmän sodan aikaa ei juuri Länsi-Euroopan näkökulmasta HS:n sivuilla käsitellä. Kapitalistisen lännen todellisuutta ei kuvata kovin monipuolisesti muutamien avainhetkien ulkopuolella. Useita kertoja toistuviin viittauksiin ei myöskään mahdu juuri muuta kuin Pariisin kevät ja JFK:n puhe Berliinissä. Esimerkiksi Ranskan ja Saksan välinen Élysée-sopimus mainitaan tutkimuksen aineistossa vain kerran, sopimuksen vuosipäivänä vuonna 2013. Tuossa jutussa HS rakentaa menneisyyden tapahtumien yhteyksiä nykyhetken Eurooppaan: ”Ranska ja Saksa juhlivat tänään yhteistyösopimustaan, joka täyttää 50 vuotta. Liittokansleri Konrad Adenauer ja presidentti Charles de Gaulle solmivat vuonna 1963 Pariisissa *Traité de l'Élysée*, joka loi yhteistyötä sisä- ja puolustuspolitiikkaan sekä kulttuurin ja koulutuksen aloille. Vaikka suurta kulttuuriyhdyntymistä ei olekaan tapahtunut, sopimus oli tosiasiallista sisältöään suurempi liikahdus. / Eurotandemin vauhdilta ei kuitenkaan kannata odottaa paljon. Se on saapunut tienhaaraan. Saksa viittoo oikealle, Ranska vasemmalle. Ranska haluaa edelleen – joskin hieman aiempaa piilotetummin – euroalueelle yhteistä budjettia, solidaarisuutta ja velkojen yhteisvastuullisuutta. Saksa vastustaa.” (HS 22.1.2013.) Jutussa kuvattu asetelma toistuu eurooppalaisessa päätöksenteossa, mutta mainittu Élysée-sopimus ei näytä olevan juuri minkäänlainen 2000-luvun Eurooppaa selittävä tapahtuma Suomessa. Eurooppalaisen 1960-luvun tiivistyminen pitkälti Berliinin muuriin viittaa jonkinlaiseen katkokseen 1960-luvun Euroopan ja 2000-luvun Euroopan välillä.

Eurokriisin aikana paljon esillä olleen Kreikan historiasta sentään huomioidaan HS:ssa pari kertaa maan 1960- ja 1970-lukujen historia, johon liittyy sotilas-diktatuurin aika. HS:ssa esimerkiksi mainitaan, että sotilasjunta ”alisti maata 1967–1974”: ”Yhdysvallat tuki sekä sisällissodan voittajia että juntaa, mikä jätti vasemmistokulttuuriin vahvan lännenvastaisen juonteen.” (HS 10.12.2008.) Samaa yhteyttä sivutaan myös toisaalla: ”Romanttisen vapaustaistelijan myytti sai uutta hehkua vuosien 1967–1974 sotilasjuntan aikana. Yhdysvaltain tukeman juntan kaudella vasemmistolaisia vangittiin ja kidutettiin. Eurooppa sai kuunnella järkytty-

neenä pakolaisia, joiden joukossa oli Mikis Theodorakisin ja Melina Mercourin kaltaisia taiteilijoita.” (HS 20.10.2013.)

HS:n kuva Itä-Euroopasta on melko kapea ja yksiulotteinen, ellei huomioida Prahan kevättä ja Tšekkoslovakian tapahtumia vuonna 1968. Muissa itäblokkia koskevilla jutuissa viitataan lähinnä henkiseen ilmapiiriin. Esimerkiksi teatterifestivaalin kuraattori ja kirjailija Andrea Tompa vertailee kommunistista Itä-Eurooppaa nyky-Unkariin: ”Olen elänyt myös todellisessa diktatuurissa Liettuassa, joten näen tämän paluuna Unkarin 1960–1980-lukujen kommunistivallan aikaan.” (7.3.2013b.) Tompa jatkaa: ”Asioista voi kyllä edelleen puhua, myös julkisuudessa. On vain käytettävä verhottua kieltä, jota ymmärtävät ne, jotka tahtovat.” (Emt.)

TAPAUS: ”Ihmiskasvoinen” sosialismi

HS:n vuotta 1968 käsittelevissä jutuissa viitataan paikoin ”ihmiskasvoiseen sosialismiin”. Sanapari toimii eräänlaisena tiivistyksenä Tšekkoslovakian sosialistisesta reformista. Reformin sisältöä ei jutuissa kuitenkaan tarkemmin avata. HS viittaa siihen esimerkiksi Prahaa käsittelevän jutun tietokulmassa: ”Tänä vuonna tulee kuluneeksi 40 vuotta Prahan keväästä 1968. Silloin yksinvaltaa pitänyt Tšekkoslovakian kommunistinen puolue yritti uudistaa reaaliosialismia ’ihmiskasvoiseksi’. Neuvostoliitto ei katsonut hyvällä muutoksia leirissään, ja elokuussa 1968 neuvostopanssarit vyöryivät Prahaan.” (HS 8.3.2008b.) Samankaltaisia viittauksia on useita. Toisaalla HS:n Hullu vuosi -sarjan jutussa toimittaja Hannu Marttila katsoo, että ”(v)uoden 1968 Prahan kevät oli yritys saada liikkumavaraa keskitetyssä kommunistisessa valtapiirissä” (HS 1.6.2008b). Lisäksi hän lainaa Václav Havelia: ”Vuosi 1968 oli yritys parantaa kommunismia, vuonna 1989 se ei enää riittänyt.” (Emt.)

Historian tapahtumien syvällisemmät katsaukset liittyvät usein vuosipäivien ohella sanomalehden esiin nostamiin teoksiin eli käytännössä tuoreisiin kirjoihin tai television ja radion ohjelmistoon. Tšekkoslovakian 1960-luvun tapahtumia tarkastellaan HS:ssa esimerkiksi *Burning Bush* -draamasarjan nostossa. Siinä kerrotaan ensin Prahan keväästä: ”Vuonna 1968 Tšekkoslovakiassa koettiin harvinaisen pitkä kevät: se alkoi 5. tammikuuta, kun maan johtoon valittiin uudistusmielinen Alexander Dubèek [sic]. Poliittisesti toiveikas aika jatkui aina elokuun 21. päivään saakka, jolloin puna-armeijan panssarivaunut vyöryivät Prahan kaduille ja tekivät lopun Dubèekin [sic] ’ihmiskasvoisesta’ sosialismista.” (HS 20.9.2013.) Jutun otsikon mukainen Prahan miehityksen marttyyritarina seurasi seuraavana

vuonna. Se oli Jan Palachin polttoitsemurha vastalauseena ”maan moraalialia rapauttavalle poliittiselle tilanteelle” (emt.).

Tšekkoslovakian poliittisesti toiveikas aika ei kehysty HS:ssa täysin ”toisen” eli kommunistisen blokin ominaisuudeksi. Pikemminkin kyse on toisen maailman pyrkimyksistä ensimmäisen maailman eli lännen kaltaiseen, mutta rajattuun vapauteen, jonka Neuvostoliitto tuhosi. Kuin tätä tulkintaa korostaen kirjailija Antti Tuuri vertaa HS-raadin jäsenenä 2000-luvun Eurooppaa ja kylmän sodan Eurooppaa: ”Kirjailija Antti Tuuri puoltaa kolmatta tietä, jonka kokeilun neuvostotankit jyräsivät Prahassa 1968. ”Pienemmässä mitassa sitä kehitetään edelleen monissa maissa, mutta nyt sen mielellään jyräävät pankit ja poliitikot.”” (HS 10.10.2008.) ”Ihmiskasvoinen” sosialismi ei HS:n sivuilla ole pelkästään parempaa kommunismia tai kevytversio kommunismista, vaan jonkinlainen toteutumaton vaihtoehto Neuvostoliiton totalitarismille. Tuo totalitarismi on HS:n historiaviittauksista hahmottuvassa historiakäsityksessä lehden maailmankuvalle yksiselitteisesti vieras, mutta ihmiskasvoinen sosialismi ei. Toteutumattomana potentiaalina reaali maailman tapahtumat eivät sen sisältöä ole pilanneet.

4.2.3 Kylmä sota Suomen näyttämöllä

Kylmä sota ja kylmän sodan jännitteet näyttäytyvät monin eri tavoin tutkimuksen aineistossa, kun puhutaan Suomen kansainvälisestä asemasta 1960-luvulla. HS:n historiamainintojen mukaan Neuvostoliitolla oli rooli niin Suomen sisä- kuin ulkopolitiikassa. Viittauksissa mainitaan esimerkiksi kotiryssät (HS 6.8.2013), Suomeen pesiytyneet vakoojat (HS 27.4.2008; HS 14.6.2013b) ja Suomen Moskovan-suurlähetystön merkitys (HS 1.12.2013b). Suomi näyttäytyy yhtäältä kiinnostavana maana idän ja lännen välissä. Tuo maa käynnisti Etyk-prosessin jo 1960-luvulla korottaakseen profiiliaan. Toisaalta Suomi näyttäytyy idän ja lännen välissä luovineena maana, jossa suhde Neuvostoliittoon määrittä poliitiikkaa ja ratkaisuja. HS:n historiaviittauksen perusteella menneisyyden ratkaisuihin ja kylmän sodan totuuksista käydään edelleen julkista keskustelua.

Suomen ja Neuvostoliiton välillä oli 1960-luvulla sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta. YYA-sopimusta ei juuri tutkimuksen aineistossa mainita, mutta sen piiriin sopivat eräät HS:n viittaukset. Esimerkiksi Saimaan kanavasta kerrotaan, että nykyinen kanava avattiin liikenteelle vuonna 1968: ”Suomi solmi presidentti Urho Kekkosen johdolla 1963 Neuvostoliiton kanssa vuokrasopimuksen kanavan Neuvostoliiton puoleisen osan käytöstä kautta-

kulkuliikenteessä.” (HS 3.6.2008b.) Monissa viittauksissa onkin mainittu juuri presidentti Urho Kekkosen. Esimerkiksi metsäteollisuuden historiaa käsittelevän kirjan arvioissa HS kertoo muun muassa Kekkosen ja vuorineuvosten kireistä väleistä 1960-luvulla: ”Vuorineuvokset eivät hyväksyneet presidentin tapaa toimia, sillä heidän mielestään Kekkosen käytti Moskova-korttia vahvistaakseen omaa sisäpoliittista asemaansa. Suoraan teollisuusjohtajat eivät uskaltaneet Kekkosta arvostella. / Kekkosen ruotuun patruunat asettuivat viimeistään presidentinvaalien 1968 jälkeen, kun muitakaan vaihtoehtoja ei enää ollut. Liikemiehillä on tapana siirtyä voittajan puolelle.” (HS 14.1.2008.)

HS:n 1960-lukuviittauksissa Suomen Neuvostoliiton-suhde on monitahoinen, eikä HS tarjoa yhtä ainoaa oikeaa tulkintaa. Kylmän sodan Suomea koskevat viittaukset paljastavat, kuinka lehti toimii kaikissa kolmessa Luostarisen (2002) määrittämässä journalismin roolissa. Nuo roolit koskevat kaikkia tutkimuksen historiaesityksiä, mutta kylmän sodan kohdalla valtamedian merkitys näyttäytyy ehkä selkeämpänä ja konkreettisempänä. HS on tiedon välittäjä, yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen julkisuuden foorumi sekä todellisuuden kuvaaja ja tulkitsija. Suomen itä- ja länsisuhde on yksi suomalaisen yhteiskunnan keskeisiä identiteetikysymyksiä (ks. esim. Klinge 2012a). Sanomalehden historiaviittauksissa debatti nousee vain paikoin sellaisenaan pinnalle, sillä sitä käydään sanomalehdessä hienovaraisesti etenkin sivumaininnoissa ja lyhyissä viittauksissa. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella voi tulkita, että 2000-luvun Suomessa monta kysymystä on edelleen auki – tai ainakin historiapolitiikan kamppailun aiheena. Kylmän sodan arviointi ja uudelleenarviointi heijastelevat epäselvyyttä nykypäivän Suomen suunnasta tai nykypäivän Suomelle merkittävästä menneisyydestä.

HS:n 1960-lukuviittauksissa etenkin Neuvostoliiton uhkan ja suomettumisen arviointi saavat tilaa. Tunnelmaan viitataan esimerkiksi vuonna 1967 tehdyn ja vuonna 2008 uusitun *Suomen itsenäisyys* -ohjelman nostossa: ”Tv-arkiston illan dokumenteissa on kiinnostavinta, millaisin ilmaisuin itsenäisyydestä oli puhuminen 1960-luvun ahtaina vuosina. Kansalaistenkin lauseista kuultaa, että asia ei Neuvostoliiton kyljessä ollut itsestään selvä.” (HS 9.12.2008b.) Konkreettisemmin uhkaa kuvataan jutuissa, joissa käsitellään Neuvostoliiton pääministerin Aleksei Kosyginin vierailua Hangon vesillä lokakuussa 1968. Vierailu herätti kysymyksiä jo aikanaan, ja sille on pyritty löytämään selityksiä. Toimittaja Ilkka Malmberg vertaa Kosyginin vierailua vuoden 1808 syksyyn, jolloin suomalais-ruotsalainen armeija oli lyöty Karstulan ja Ruonan taisteluissa. Klingspor vetäytyi ja ajatuksena oli laivata pääarmeija Pohjanlahden yli: ”Kriittisinä aikoina on Suomesta paettu Pohjanlahden yli Ruotsiin. Kerrotaan muun muassa, että Ruotsin-laivojen paikat varattiin

lokakuussa 1968, kun Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosygin teki sotalaivalla yllätysvierailun Hankoon. Sama tarina on toistunut muiden kriisien aikana.” (HS 13.9.2008a.)

Jännittyneeseen tilanteeseen varauduttiin muillakin tavoin, jos on HS:n juttuihin uskomista. Esimerkiksi mielipideosastolla kirjoittaja kertoo, että Suomi oli valmis liikekannallepanoon vuonna 1968 Prahan miehityksen jälkeen. Kirjoittaja viittaa sekä yleisiin huhuihin että isänsä tietoihin: ”Puolustusvoimien salaisesta liikekannallepanosta vuonna 1968 on myös tietoa, joka osoittaa armeijan johdon olleen valmis puolustautumaan yya-liittolaistamme vastaan asevoimin. / Isäni everstiluutnantti evp [sic] Vilho Luukkanen toimi Helsingin sotilaspiirin huoltopäällikkönä vuoteen 1968, eläkkeelle siirtymiseensä saakka. Helsingin sotilaspiiri on suurin Suomessa vastaten alueen asekuntoisten miesten kutsunnoista ja liikekannallepanosta, varustamisesta sotaan. / Isäni kertoi minulle joskus myöhemmin, että Tšekkoslovakian kriisin aikaan 1968, samoin kuin Berliinin kriisin aikaan 1962, Helsingin Pääpostissa oli valmiina säkitettynä liikekannallepanon kutsut, jos miehet olisi päätetty kutsua aseisiin.” (HS 28.8.2008b.) Radio- ja televisiosivuston dokumenttinosiossa Kosyginin vierailua kuvataan seuraavasti: ”On lokakuun 7. päivä 1968 Hankoniemen edustalla. Neuvostoliittolainen ohjushävittäjä Salvnyi ajaa päättäväistä vauhtia – Suomen merivartioston yhteydenotoista pittaamatta – suomalaisille aluevesille ja Hangon kaupunkia kohti. / Russarön saaren rannikko-puolustustykit suunnataan alukseen. Niin siksi, ettei edes linnakkeen aktiivi-upseereita ole informoitu tärkeimmästä – siitä, että siellä tuodaan pääministeri Aleksei Kosyginia tapaamaan presidentti Urho Kekkosta ja antamaan selityksiä Tšekkoslovakian miehityksestä. / Viime hetkellä tilanne laukeaa rauhanomaisesti. Lähellä kuitenkin käy, ettei Kremlin kakkosmiestä upoteta Suomenlahden pohjaan.” (HS 23.9.2008.)

Jos Neuvostoliiton uhka tai uhkan tunnelma on HS:n jutuissa konkreettinen viittauspiste, on suomettumisen enemmänkin rivien välissä (ks. esim. luku 5.2.2). HS nostaa keskustelunaiheita myös nostamalla esiin ajankohtaisteoksia, jolloin niiden teosten agenda tulee myös arvioinnin kohteeksi. Kolmen vuonna 2013 ilmestyneen kirjan yhteisarviossa on pari mainintaa, joissa sivutaan suomettumista sekä 1960-lukua ja suomalaista poliittista kulttuuria. Antti Kujalan *Neukkujen taskussa (1956–1971)* -teoksessa ruoditaan Kekkosen perintöä ja suomalaisten puolueiden suhteita Neuvostoliittoon.⁴¹ Toimittaja Unto Hämäläinen kirjoittaa: ”Keskusta ja demarit joutuivat 1960-luvun lopulla neukkujen taskuun, mutta Aarne

⁴¹ Kolmas jutussa arvioitu teos eli Mikko Uolan *Unelma kommunistisesta Suomesta* rajautuu vuosiin 1944–1953, joten sen osalta jutussa ei ole 1960-lukuviittauksia. (HS 6.12.2013b.)

Saarisen johtamat kommunistit pyrkivät sieltä pois. Skp:n enemmistön irtautuminen Moskovan ohjauksesta oli rohkea tempu.” (HS 6.12.2013b.) Timo Vihavaisen kirjasta *Ryssäviha* toimittaja löytää yhden vastauksen kysymykseen siitä, miksi Moskova luuli, että Suomi oli kypsymässä kumoukseen: ”Suomalaisen älymystön suhtautuminen omaan maahansa ja historiaansa muuttui 1960-luvulla. Suomi ei ollutkaan entiseen tapaan Pohjolan sankarikansa, jonka piti taistella pimeyden voimia, eli Neuvostoliittoa vastaan.” (Emt.) Vihavainen itse kirjoittaa jutun lainauksessa: ”Nyt tarina kertoi maanläheisemmästä, erehtyväisestä ja syntisestä kansakunnasta, jonka suhde itäiseen naapuriin näytti useissa kohdin ansaitsemattoman kiittämättömältä, sovinniselta ja provinsiaalisen ymmärtämättömältä.” (Emt.) Ja toimittaja Unto Hämäläisen mukaan ”irvailen”: ”Mitään vastaavaa venäläisyyden aaltoa voidaan tuskin löytää minkään sen muun naapurimaan historiasta.” (Emt.)

Kylmää sotaa tai Suomen paikkaa maailmanpolitiikassa ei määritä tai 1960-luvulla määrittänyt vain suhde Neuvostoliittoon, vaan myös suhteet länteen. Vuonna 2013 diplomaatti Max Jakobsonin kuolemaan reagoitiin HS:ssa arvioimalla Jakobsonin elämäntyötä ja merkitystä. Esimerkiksi suurlähettiläs Jarmo Viinanen muisteli HS:ssa Jakobsonin elämäntyötä: ”Jakobson vaikutti suuresti Suomen ulkopoliittikan muotoilemiseen usean vuosikymmenen ajan. Esimerkiksi Suomen päätös asettua ensimmäisen kerran ehdokkaaksi YK:n turvaneuvostoon vuonna 1968 perustui nimenomaan Jakobsonin aloitteeseen. Tämä päätös nosti Suomen muiden Pohjoismaiden rinnalle YK:ssa.” (HS 12.3.2013b.) Historioitsija Kimmo Rentola toi samana vuonna esiin, että hänen tutkimustensa perusteella Max Jakobson ja Johannes Virolainen saivat rahaa CIA:lta: ”Rentola satoi 1960–70-luvun kontaktit aiempaan haastattelutietoon, jonka mukaan CIA olisi jo 1962 satsannut huomattavasti maalaisliiton ei-kekkoslaiseen siipeen. Rahallinen tuki olisi ollut peräti miljoona dollaria – tuolloin mahtava summa.” (HS 14.6.2013a.) Lisäksi Rentola esitti Jakobsonin keskeisen osuuden HS:n mukaan ”vakuuttavin johtopäätöksin”: ”Motiivin läntiselle tiedusteluyhteistyölle Rentola näkee Kekkosen pitkin 1960-lukua vahvistuneessa vallassa. Se oli yksi merkittävä tapa kontrata (Kekkosen) KGB-suhdetta.” (Emt.)

Suomen sijoittumisella idän ja lännen väliin 1960-luvulla on edelleen merkitystä 2000-luvulla. Vuonna 2008 ulkomaankauppa- ja kehitysministeri Paavo Väyrynen kirjoitti HS:ssa, että ulkopoliittikkaa ei saa ideologisoida. (HS 22.12.2008.) Väyrynen pyörittää kirjoituksessaan ideologisuutta monelle mutkalle. Ensinnäkin Väyrynen mukaan ”1960-luvun lopulta lähtien Suomen ulkopoliittikalle alkoi kehittyä vahva ideologinen oppositio, johon kuului kommunistien lisäksi suuri osa sosiaalidemokraateista. Se pyrki muun muassa estämään vapaakauppasopimuksen

solmimisen Suomen ja EEC:n välillä.” (Emt.) Tässä näkyi opposition mieltymys ”sosialismia ja jopa Neuvostoliitossa toteutettua reaaliosialismia kohtaan”, mutta ”Kekkonen ote kuitenkin piti” (emt.). Tätä kamppailua Väyrynen vertaa 2000-luvun ulkopoliittikan ideologisoitumiseen – ”tällä kertaa oikealta päin” (emt.). Väyrysen kirjoitus on historiapolitiikkaa omimmillaan. 1970-luvulta asti suomalaisessa politiikassa keskeisesti vaikuttanut henkilö vertailee menneisyyttä nykypäivään ja samalla yhtenä keskeisenä käsitteenä on ideologia. Ja tässä yhteydessä ideologia on negatiivinen asia – oli sitten kyse 1960-luvun vasemmistolaisuudesta tai 2000-luvun oikeistolaisuudesta. Tämän tutkimuksen aineistossa Väyrynen tekee näkyväksi sen, kuinka Suomen kylmän sodan politiikka on yksi 2000-luvun Suomen elävistä historiapolitiittisista kiistoista. Useissa historiaviittauksissa aihetta sivutaan, tulkintoja tehdään ja kansalaisten historiakäsityksiin pyritään vaikuttamaan, mutta harvoin se on yhtä näkyvää tai ilmeistä. Sanomalehden tehtävien ja journalismin näkökulmasta lienee hyvä, että ilmeisimmillään tuota keskustelua käydään juuri mielipidepalstalla, eikä uutisten rivien välissä.

Luvun 4 yhteenveto

Tutkimuksen neljännessä luvussa on osoitettu, että vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomien 1960-lukuvuittauksista on löydettävissä selkeä murrosajan rakenne tai kehys, johon useat historiaviittaukset sopivat. Tuo kehys ei ole ainoa tulkintamalli, mutta sen vahvuus kotimaata koskevissa viittauksissa on niin vahva, että sitä voi pitää jopa hegemonisena. Suomalaisen yhteiskunnan modernisaatio ja 1960-luvun murroksenkaltainen rooli heijastuvat eri aloille suuresta muutosta ja kaupungistumisesta asumiseen ja ympäristöön sekä hyvinvointivaltion rakentamisesta ja konsensus-Suomesta aina talouteen, tieteeseen ja teknologiaan.

HS:n luoma 1960-luvun historiakuva on paikoin hyvin irrallinen 2000-luvun Suomesta. Esimerkiksi hyvinvointivaltiota koskevissa historiaviittauksissa menneisyyden ratkaisut näyttävät yksinkertaisilta, teknisluontoisilta ja loogisilta, jolloin hyvinvointivaltiota koskevat kamppailut jäävät taka-alalle. Nykypäivässä hyvinvointivaltiota koskevat haasteet sen sijaan ovat hyvin vaikeita, eikä yhteisiä ratkaisumalleja tunnu jatkuvasta pohdinnasta huolimatta löytyvän. Nykyinen jälkiteollinen yhteiskunta on HS:ssa yksinkertaisesti 1960-luvun teollistuvaa Suomea monimutkaisempi rakennelma. Tällainen erottelu johtaa helposti esitystapaan, jossa 1960-luku on nykypäivän tausta ilman, että tuon taustan ja nykypäivän välille syntyisi merkityksellisiä yhteyksiä.

Kansainvälisissä suhteissa HS hahmottaa 1960-luvun maailmaa pitkälti kaksinapaisen maailmanjärjestyksen kautta. Berliinin muuri (ja sen ympärille kietoutuneet historian tapahtumat) on HS:ssa yleinen viittauspiste, mikä kertoo muuriin liittyvästä symbolisesta voimasta. Muuri kuvaa kylmän sodan maailmaa, jossa itä ja länsi sekä sosialistinen blokki ja markkinatalousmaat erottuivat selkeästi toisistaan. Suomi luovi tässä maailmassa idän ja lännen välissä. HS:n Suomi oli ja on länttä, mutta keskusteluun 1960-luvun Suomen paikasta liittyy edelleen historia-poliittista köydenvetoa.

Luvussa 4 on kuvattu, millainen 1960-luvun historiakuva kymmenistä ja sadoista HS:n historiaviittauksista muodostuu. Tuon historiakuvan kautta on tarkasteltu sitä, mikä on historian journalistiselle esittämiselle ominaista 2000-luvulla suomalaisessa laatulehdessä. Itse historiakuva kertoo HS:n aatteellisen tradition jatkuvuudesta ja 2000-luvun suomalaisesta historiakulttuurista.

5 Journalismi tiivistää ja kehystää

Tutkimuksen viidennen luvun aiheena ovat journalististen historiaesitysten tuottamat merkitykset, niiden tiivistäminen ja ideologiset ulottuvuudet. Edellisen luvun tapaan huomio on tutkimuksen koko aineistossa, mutta tällä kertaa historia-viittauksia tarkastellaan historian esittämisen näkökulmasta. Historiaviittauksia on tarkasteltu sisällön analyysiin sopivien teemoittelun ja vertailun sekä tyypillisten sisältö- ja muotopiirteiden etsimisen kautta. Aineisto on edelleen vahvasti mukana, jotta lukija voi seurata argumentaation rakentumista.

Luvun käsittely on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa (luku 5.1) huomio on siinä, kuinka journalismissa suuretkin historialliset tapahtumat tai prosessit tiivistyvät nimiin, tapahtumiin, vuosilukuihin tai niiden yhdistelmiin. Tässä luvussa selvitetään, mitä historian tiivistäminen juuri nimiin tai tapahtumavuosisilukupareihin eri yhteyksissä merkitsee.

Toisessa osassa (luku 5.2) huomion kohteena ovat HS:n historiakuvasta paljastuvat tulkinnat murrosajan kehyksestä ja HS:n läntisyydestä. Niitä syvennetään teoreettisen pohdinnan kautta. Tulkinnat pohjautuvat empiirisen aineiston ohella aihetta koskevaan tutkimuskirjallisuuteen.

Luvun 5 tarkoituksena on syventää historian esittämisen näkökulmasta tulkin-toja siitä, mikä on journalismille tyypillistä. Samalla vahvistuu käsitys siitä, millainen historian esittäjä HS on. Esimerkiksi HS:n tavat viitata tiettyihin menneisyyden tapahtumiin ja asemoida Suomi länteen kertovat suomalaisen historiakulttuurin ohella siitä, millaisia ideologisia sisältöjä HS:n historiaesityksiin liittyy.

5.1 Myyttiavaimet ja historiamerkitysten tiivistyminen

5.1.1 Myyttiavain analyttisenä käsitteenä

Journalismi on epätäydellisyiden ja tiivistämisen taidetta. Kaikkein yksinkertaisimmillaan tiivistämisen taito näkyy otsikoinnissa (ks. liite 7). Juttujen sisällä tiivistäminen tarkoittaa sitä, että journalismissa pyritään sanomaan mieluummin vähällä paljon kuin paljon vähän. Tämä pätee etenkin uutisten, tapahtumien ja ilmiöiden taustasta (kuten menneisyydestä) kertomiseen. Sanomalehden sivun tai jutulle osoitettujen palstojen tila on rajallinen, joten journalismin historiaesitysten luomat merkitykset tiivistyvät esimerkiksi vuosilukuihin, tunnetuihin tapahtumiin ja menneisyyden henkilöihin, jotka kantavat mukanaan symbolisia merkityksiä.

Tässä tutkimuksessa tällaisia viittauspisteitä tarkastellaan *myyttiavaimina*, jotka ovat merkitystiivistymiä. Myyttiavain-nimitys tulee tutkimusaineistossa toistuvien viittauspisteiden mahdollisuuksista toimia merkityssisältöjen avaajina. Sen sijaan, että tekstissä itsessään olisi laajasti käsitelty menneisyyttä koskevia merkityksiä, on nimien, tapahtumien, vuosilukujen ja niiden yhdistelmien tarkoitus avata lukijassa jutun maailmaa laajempia menneisyyttä koskevia käsityksiä. Ne tarjoavat itse virkettä tai kahta laajempia miellelyhtymiä. Toimittaja hallitsee vain tekstinsä ja sen tarjoamat tulkintamahdollisuudet, jolloin merkitykset syntyvät lopulta lukijan, toimittajan ja historiakulttuurin vuorovaikutuksessa.

Myyttiavaimet eivät ole neutraaleja, vaikka ne saattavat lyhyessä uutisjutussa sellaiselta näyttää. Viitatessaan menneisyyteen tapahtuma–vuosilukuparilla tai jonkin historiallisen toimijan nimellä toimittaja ei voi olla varma, että lukijat ymmärtävät sen merkityksiä kuten kirjoittaja toivoo. Toimittaja ei myöskään välttämättä hallitse viittaukseen sisältyviä konnotaatioita pyrkiessään myyttiavaimen avulla selittämään uutisen taustan kannalta merkittäviä laajoja historiallisia prosesseja. Mielleyhtymät eivät ole toimittajien vallassa, vain esitys on. Usein pareina esiintyvät vuosiluvut ja tapahtumat asettavat käsiteltävän tapahtuman kuvitteelliselle aikajanelle, josta toimittaja tarjoaa tulkintamahdollisuuden.

Myytti on tässä yhteydessä hyvä ymmärtää poliittisena erotuksena pyhistä myyteistä. Christopher Floodin (1996, 44) mukaan poliittinen myytti on ideologisesti väritynyt narratiivi, joka väittää esittävänsä toden kuvan menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden tapahtumista, joita jokin sosiaalinen ryhmä pitää paikkaansa pitävinä. Poliittisen myytin tärkeitä elementtejä ovat esimerkiksi toistuvuus ja arkipäiväisyys, jotka kuvaavat hyvin historian journalistista esittämistä. Tässä

tutkimuksessa myyttiavaimet eivät avaa ideologisia sisältöjä niinkään tekstissä, vaan ne mahdollistavat tietyn sisällön välittymisen, joka mahdollisesti avautuu luku-tapahtuman aikana lukijassa. Floodin (emt.) poliittinen myytti kutsuu lukijaa hyväksymään tietyt ideologiset lähtökohdat.

Toimittajalla, joka viittaa historiaan, on ensisijainen vastuu siitä millaisia merkityksiä hän tekstiinsä rakentaa. Toimittaja hallitsee tekstinsä, mutta ei välttämättä niitä merkitysjärjestelmiä, joiden sisällä hän operoi. Inhimillisesti ajatellen on hyvä huomioida, kuinka usein historiasta kirjoittaessaan toimittajat saattavat toimia sellaisilla alueilla, jotka eivät kuulu heidän erikoisosaamiseensa. Ensinnäkin vain harva toimittaja on historian ammattilainen, ja vain osa toimittajista on historiasta erityisen kiinnostuneita. Toiseksi esimerkiksi 1960-luvusta vuonna 2008 tai 2013 vain pienellä osalla toimittajakunnasta on voinut olla todellisia muistoja. Näin ollen journalistit toimivat pitkälti mielikuviansa, lukemansa, opintojensa, uutistoimistojen tai esimerkiksi Wikipedian varassa. Historia-kulttuurilla on tällaisessa tilanteessa erityinen merkitys. Jokaisella on jonkinlaisia menneisyyttä koskevia ennakkokäsityksiä, vaikka henkilö itse ei tiedostaisikaan mistä ne ovat tulleet tai miten ne ovat muodostuneet. Tällöin toimittaja voi tiedostamattaan tarjota ideologisesti määrittyneitä kertomuksia, joiden sisältöä kuvaa esitetyn ohella se mitä on jätetty kertomatta (ks. esim. Flood 1996, 41–43).

Tässä tutkimuksessa myyttiavaimen kaltaisina merkitystiivistyminä on analysoitu HS:n 1960-lukuviittauksissa usein toistuvia nimiä ja tapahtuma-vuosilukupareja. Ne ovat usein neutraaleilta näyttäviä viittauspisteitä, joihin liittyy kuitenkin Floodin (1996) termin ideologisesti värityneitä narratiiveja. Pelkästään HS:n tapahtuma- ja henkilövalinnat kertovat journalismin voimasta historian tulkitsijana: toimittajat valikoivat menneisyydestä olennaisimman ja tiivistävät niiden historiallisen merkityksen usein lyhyisiin historiaviittauksiin (vrt. Kitch 1999, 121).

5.1.2 Nimigalleria kahden aikakauden kuvana

Sanomalehden 1960-luvun nimigalleria on yhtä aikaa tämän päivän ja menneisyyden kuvaus. Nostaessaan esiin historiallisesti merkittäviä henkilöitä HS luo kuvaa siitä, mikä menneisyydessä on merkityksellistä tässä päivässä. Aineistossa toistuvat tapaukset ovat yhtäältä HS:n tuottaman yhteisön paikkaansa pitävinä esittämiä kuvauksia. Toisaalta ne ovat vielä laajemmin historiakulttuurin yhteisesti tunnustamia esityksiä, jotka uusintavat osaltaan olemassa olevia käsityksiä ja vallitsevaa ideologiaa. Ideologia saa voimansa juuri kommunikaatiosta, esittämisestä ja

uusintamisesta (Lull 1995, 7–11). Vallan, representaatioiden ja historiakuvien näkökulmasta merkitystä on esimerkiksi sillä, että HS:ssa Kennedyjen ja Martin Luther Kingin murhat mainitaan useammin kuin esimerkiksi Che Guevaran tai Malcolm X:n surmat. Itse asiassa John F. Kennedyn *Ich bin ein Berliner* -puhe ja Kingin *I have a dream* -puhe mainitaan useammin HS:ssa vuonna 2008 kuin kertaalleen esiin tulevat Chen ja Malcolm X:n kuolemat. (Ks. HS 20.2.2008b; HS 5.6.2008a.) Vuonna 2013 Chen surma mainitaan samassa yhteydessä Chilen presidentin Salvador Allenden kanssa – hyvin toisella tavalla kehystäen kuin esimerkiksi Kennedyjen kohdalla: ”Latinalaisen Amerikan vasemmistomarttyyrit ovat Che Guevara ja Salvador Allende, ammatiltaan lääkäreitä molemmat. Che tapatti itsensä päättömässä sissiseikkailuissa Boliviassa 1967, ja Allende ampui itsensä vallankaappauksen suistamana laillisena presidenttinä 1973.” (HS 30.12.2013.)

HS:n 1960-lukuviittausten nimigalleria on monipuolinen, mutta tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy kahteen esimerkkiin ja yhteen tapaukseen. Kaikki nämä on valittu viittausten määrän ohella siksi, että ne avaavat historian journalistiseen esittämiseen hieman erilaisia näkökulmia. Nimivalinnat ovat historialliselta merkitykseltään tunnustettuja, mutta mielenkiintoista lienee, että vain yksi niistä on suomalainen. 1960-lukuviittaustuksissa suomalaisista yhteiskunnallisista toimijoista juuri presidentti Urho Kekkonen – tai tuttavallisemmin sanomalehden sivuilla usein vain Kekkonen – mainitaan säännöllisesti ja useita kertoja läpi aineiston. Vuonna 2008 Kekkonen mainitaan pelkästään kymmenessä eri otsikossa. Kekkonen toimii myyttiavaimen tavoin avaten etenkin moninaisia kylmää sotaa koskevia merkityksiä.

Kekkonen rinnalla nostetaan esiin tapaustutkimuksena Nelson Mandela, jonka 1960-luvun elämänvaiheet nousivat esiin vuoden 2013 HS:ssa Mandelan sairastelun ja menehtymisen yhteydessä. Ero tutkimusvuosien 2008 ja 2013 välillä on merkittävä, joten Mandela-mainintojen tarkastelu tuo lisänäkökulman uutisjournalismin nimigallerian analyysiin. Kolmas esimerkki kiteytyy John F. Kennedyn nimeen, mutta samalla tarkastellaan niitä erilaisia merkityksiä, joita HS käsittelee Kennedyn nimen ja 1960-luvun yhteydessä. JFK liitetään Obamaan, JFK:n surma liitetään Martin Luther Kingin surmaan ja MLK:n elämäntyö liitetään Obamaan. Tästä syntyy merkitysten ketju, rinki tai rihmasto, jossa käsitellään sitä, millainen yhteys HS:n mukaan 2000-luvun Yhdysvaltojen ja 1960-luvun Yhdysvaltojen välillä on. Kyse on raportoinnista, joka on osin reagointia, mutta myös analyysia sekä aktiivista merkitysten tuottamista. Merkitysten rihmastosta avautuu maailmoja, jotka kertovat HS:n (sen toimittajien, toimituksen ja instituution) historia-käsityksistä ja journalismista historiankirjoittajana.

Tutkimusvuosien 2008 ja 2013 välillä on tiettyjä eroja, jotka palautuvat noiden vuosien uutisiin ja uutiskriteereihin. Lisäksi muisteluvuoden 2008 ja verrokki-vuoden 2013 välillä on yksi mielenkiintoinen ero. Henkilö- ja nimigalleria tyypistyy vuonna 2013. Kun vuonna 2008 historiaviittauksia on enemmän, löytyy joukosta myös suurempi määrä 1960-lukuun liittyviä nimiä ja tarinoita. Eli vaikka ajallinen etäisyys journalismissa tuntuu tyypistävä tulkintoja, ovat muistelu- ja vuosipäivä-vuodet monipuolisempia kuin niin sanotut tavalliset vuodet. Journalistinen muistelu antaa tilaa useampien ihmisten tarinoille ja isompi palstatila mahdollistaa useampien 1960-lukuun viittaavien nimien mainitsemisen.

5.1.2.1 Kekkonen vallankäyttäjänä ja vallankäytön välineenä

Suomalaisessa historiatietoisuudessa on monta Kekkoa, kuten esimerkiksi on monta erilaista Mannerheimia. On esimerkiksi nuori valkoinen Kekkonen, rauhanoppositioon loikannut Kekkonen, pääministeri Kekkonen, YYA-Kekkonen, Etyk-Kekkonen, sairas Kekkonen ja niin edelleen. Urho Kekkosella on vakaa paikka suomalaisessa historiakulttuurissa. Kekkonen on suomalaisille läheinen merkkihenkilö, josta monella on henkilökohtaisia tarinoita tai muistoja (Torsti 2012, 104–105). Se millaisena Kekkonen esitetään ja mitä Kekkosesta nostetaan esiin sisältää valintoja. Media on yksi tärkeä foorumi, jossa nuo valinnat ja esitykset tulevat näkyviksi. Historiapolitiikan näkökulmasta katsoen voidaan sanoa, että mediassa käydään julkista kamppailua Kekkosin perinnöstä.

HS:n 1960-lukuviittausten joukossa Urho Kekkonen on selvästi suosituin yksittäinen henkilö. Kekkonen mainitaan pelkästään 16 aineistoon kuuluvan jutun otsikossa. Vertailun vuoksi esimerkiksi J. K. Paasikivi on nostettu ainoastaan yhteen 1960-lukuviittauksen sisältävän jutun otsikkoon (HS 8.4.2008.) HS:n 1960-lukumainintojen joukossa nuoresta Kekkosesta ei näy jälkeäkään, pääministeri Kekkoseenkaan ei viitata. Keskiössä on yhteiskunnallisen ja poliittisen murrosajan Kekkonen, johon liitetyt merkitykset ulottuvat 1960-luvulta 1970-luvulle. Huomio on presidentti Urho Kekkosessa, joka on 1960-luvun vallankäyttäjät ja paikoin 2000-luvun vallankäytön väline. HS:n viittauksissa Kekkonen joko luovii idän ja lännen välissä tai käyttää presidentin vahvoja valtaoikeuksia. Kylmä sota, jännitteet ja yhteiskunnan modernisoituminen muodostavat vahvan historiallisen kontekstin Kekkos-viittauksille.

Kylmän sodan ja idänsuhteiden korostuessa Kekkos-viittaukset eivät rajaudu ainoastaan 1960-lukuun. Näissä historiaviittauksissa ei käsitellä myöskään vain Kekkoa, sillä niissä rakennetaan laajemmin kuvaa YYA-ajan Suomesta. Henrik

Meinander (2010, 134) on huomionnut, kuinka kiistely Kekkonen poliittisesta perinnöstä on laajentunut Suomessa yleisemmin kiistelyksi kylmän sodan aikaisesta Suomesta. Aihetta käsitellään muun muassa HS:n vuoden 2008 suuressa professorikyselyssä. Siinä yhtenä kysymyksenä oli ”veikö Kekkonen Suomen tarpeettoman lähelle Neuvostoliiton vaikutuspiiriä?” (HS 19.10.2008). Otsikkoon on nostettu, että ”Kekkonen ei hännystellyt Neuvostoliittoa”. Nyansseja tähän tuovat professorien haastatteluista poimitut sitaatit. Kimmo Katajalan mukaan ”Kekkonen oli reaalioliitikko, jonka toiminnasta idänkaupan hyväksi koitui 1960- ja 1970-luvuilla paljon hyvinvointia” (emt.). Sen sijaan professori Jouko Vahtolan mukaan Kekkonen vei Suomen liian lähelle Neuvostoliiton vaikutuspiiriä omien ja maalaisliiton valtapyrkimysten vuoksi. Vahtola kommentoi, että ”(k)eskeistä oli se, että Kekkonen valittiin 1956 ja 1962 presidentiksi ratkaisevasti NL:n tuen turvin” (emt.).

Kekkonen idänpolitiikkaa arvioidaan paikoin kriittisesti. Valtiotieteen tohtori Alpo Rusi kirjoittaa Vieraskynä-kirjoituksessaan, että ”Suomettumisen ydin oli poliittisessa pelissä” sekä ajoittaa Kekkonen ja Johannes Virolaisen välirikon samoihin aikoihin: ”Virolaisen välirikko Kekkonen ja KGB:n kanssa kumpusi ulkopoliitikasta. Virolainen toivoi vuonna 1968, että Suomi olisi tuominnut Tšekkoslovakian miehityksen samalla tavoin kuin muut Pohjoismaat. Näin Virolainen sai vastaansa KGB:n Helsingin verkostot.” (HS 14.8.2013c.)

Toisaalla toimittaja Kari Huhta arvioi Olof Palmén lännen-politiikkaa ja vertailee sitä Urho Kekkonen toimintaan Vietnamin sodan aikoihin. Huhta tarkastelee tilannetta idän ja lännen välisen vastakkainasettelun kautta, jolloin historia on vahvasti osa nykypäivän keskustelua: ”Suomessa 1960-luku sujui erilaisissa merkeissä. Presidentti Urho Kekkonen jyräsi läpi luottamuspolitiikkansa Neuvostoliiton kanssa. Siinä ohessa hän tuli vahvistaneeksi Vietnamin sodan vastaisessa liikehdinnässä neuvostomyönteistä ja syvästi Yhdysvaltain vastaista haaraa. / Niissä oloissa Suomessa ei tiedostettu juuri lainkaan Yhdysvaltain merkitystä Suomen liikkumatilalle Euroopassa, eikä sitä ymmärretty kovin hyvin myöhemminkään.” (HS 8.9.2013a.)

Max Jakobsonin kuolema alkuvuodesta 2013 toi esille kylmän sodan Suomen ohella Jakobsonin suhteet Kekkoneseen. Muutama päivä Jakobsonin kuolinuutisen jälkeen toimittaja Unto Hämmäläinen kirjoitti ”Suomen parhaasta lounaasta”. Tuo lounas synnytti ajatuksen Etykin huippukokouksesta, joka toteutui vuonna 1975: ”Viime viikonloppuna kuollut Max Jakobson muisteli mielellään keskusteluja presidentti Urho Kekkonen kanssa. Usein hän palasi varsinkin yhteen lounaaseen, jonka Kekkonen ja Jakobson söivät huhtikuussa 1969. Kolmantena Tamminiemen

pöydässä istui rouva Sylvi Kekkonen.” (HS 17.3.2013.) Kokouksessa pohdittiin, miten Suomi vastaisi Neuvostoliiton ehdotukseen Euroopan turvallisuuskonferenssin järjestämisestä. ”Lounaalla he kehittivät vastauksen, Suomi ottaisikin aloitteen nimiinsä, mutta sen sisältö poikkeaisi Neuvostoliiton ehdotuksesta. Ja Helsinkiä tarjottaisiin kokouspaikaksi.” (Emt.) Etyk on selkeästi 1970-luvun historiaa, mutta näin Jakobsonin ja Kekkosten yhteisen lounaan kautta sen juuret 1960-luvulla tulevat näkyviksi.

1960-luvun ja laajemmin kylmän sodan Suomea käsittelevissä historiaviittauksissa paljastuu myös tulkinta monesta Kekkosesta tai moneen taipuneesta Suomesta. Ainakin jos ajatellaan, että Kekkonen ei vallankäyttäjänä pelannut ainoastaan itään päin. Juuri Etykiin liittyen toimittaja Kari Huhta korostaa, kuinka Kekkosta ajoi länsisuhteiden vahvistaminen: ”Presidentti Urho Kekkosella oli selvä tavoite, kun Suomi ryhtyi ajamaan Euroopan ja Pohjois-Amerikan yhteistä turvallisuuskokousta 1960-luvun lopussa. Kekkoselle oli tärkeää vahvistaa Suomen asemaa Neuvostoliiton puolueettomana naapurina. Prosessiin osallistuneiden diplomaattien mukaan loppuasiakirjan sisältö kiinnosti Kekkosta vain välillisesti.” (HS 3.12.2008.) Kari Huhdan kirjoitus liittyy suoraan julkaisuhetkeen, sillä analyysissään hän tarkastelee Venäjän tuoretta ehdotusta: ”Tällä kertaa Neuvostoliiton perillisvaltio Venäjä ehdottaa Helsingissä uutta turvallisuussopimusta. Moskovan perustelut ovat hyvin samanlaisia kuin ne olivat 1950- ja 1960-luvuilla. Olemassa olevat turvallisuusjärjestelyt eivät toimi, ja tilalle tarvitaan sopimus. Viimeksi Venäjä halusi vahvistaa Venäjän rajat. Tällä kertaa se haluaa pysäyttää lännen etenemisen lähialueellaan.” (Emt.)

Näyttää siltä, että monipuolisen historiakuvan ansiosta Urho Kekkonen ja kylmän sodan Suomi taipuvat sanomalehden sivuilla erilaisiin asentoihin – riippuen ajankohtaisista tapahtumista, toimittajan tarpeista tai argumentin suunnasta. Toimittajat eivät ole sidottuja mihinkään tiettyihin näkemyksiin, joten sama toimittaja voi poimia historiasta hieman erilaisen painotukseen eri juttuihinsa. Kekkosena voi tulkita olevan tällaiseen sopiva väline. Kekkosella on tunnustettu asema suomalaisessa historiakulttuurissa, mutta samaan aikaan Kekkoseseen liitetään jopa toisilleen vastakkaisia merkityksiä. Kekkonen symboloi Suomea kylmän sodan keskellä, mutta ei tarjoa yhtä ainoaa, paikalleen sementoitua lukutapaa. Kekkosena historia on elävää historiaa, jota voi ulkopoliitikassa käyttää sekä länsi- että itä-orientaatiota korostavan argumentaation tukena.

Lännen ja idän välissä navigoineen kylmän sodan Kekkosena rinnalla näyttäytyy kotimainen valtiomies, presidentti Urho Kekkonen. HS:n historiaviittauksissa mainitaan ulkopoliitikan merkitys sisäpolitiikan välineenä, mutta sisäpolitiikassa

näyttäytyvät niin sovinnollisuus, vallankäyttö kuin suomalaisen yhteiskunnan modernisaatio. Esimerkiksi parissa viittauksessa Kekkonen arvioidaan toimineen rakentavasti suhteessa nuorisoradikalismiin ja vasemmistoon. Historiallis-yhteiskunnallisen kasvatuksen dosentti Sakari Suutarinen tarjoaa mielipidekirjoituksessaan kouludemokratiaa lääkkeeksi väkivaltaan. Samalla hän aloittaa kirjoituksensa viittauksella Kekkoseen ja 1960-lukuun: ”Suomi välttyi Eurooppaa 1960- ja 1970-luvuilla koetelleelta väkivalta- ja terroriaallolta. Miksi? Keskeisenä syynä on pidetty sitä, että osa tärkeistä poliitikoista asettui Kekkonen johdolla tukemaan vaatimuksia nuorten etujen huomioimiseksi ja demokratian lisäämiseksi.” (HS 5.10.2008a.) Ylioppilaslehden historian kirjoittanut Jukka Kortti lähestyy samaa kysymystä HS:n haastattelussa sanomalla, että ”Kekkonen oli radikaaleille mestarien mestari” (HS 3.12.2013).

Vuonna 2008 HS:n kulttuurisivujen avustajan ja valtiotieteen tohtorin Veli-Pekka Leppäsen huomion herätti vuoden 1918 sisällissodan vähäinen muistelu. Sunnuntaidebatissaan Leppänen pitää skandaalina sitä, ettei valtiovalta kommentoinut 90 vuoden takaisia tapahtumia vuosipäivinä mitenkään. (HS 30.3.2008c.) Kirjoituksen lopussa hän ottaa esiin Urho Kekkonen – ikään kuin Kekkos-korttinsa pöytään lyöden: ”Koetun flopin rinnalla muistettakoon, että 6. joulukuuta 1967 presidentti Urho Kekkonen laski seppeleen myös punaisten muistopatsaalle Malmin hautausmaalla. Ja että yhdessä pääministeri Kalevi Sorsan kanssa hän oli paljastamassa Punavankimuistomerkkiä Fellmanin puistossa Lahdessa toukokuussa 1978.” (Emt.) Näin kirjoittaja asettaa rinnakkain pääministeri Matti Vanhasen hiljaisuuden ja arvokkaana pitämänsä Urho Kekkonen sovinnollisen toiminnan. Molemmat edustavat samaa aatteellista taustaa, mutta vain toinen näyttäytyy sovinnon tai sovituksen edistäjänä.

HS:n Kekkos-viittauksissa näkyy myös murroksen kehys. Kekkonen toimi institutionaalisena sillanrakentajana, kun nuoriso radikalisoitui. Samoin seppeleen laskeminen punaisten muistopatsaalle kuvataan merkittäväksi avaukseksi sovinnon tekemisessä. Murroksen kehys ei ole Kekkonen kohdalla yhtä vahva kuin muussa 1960-luvun historiaviittauksista muodostuvassa aineistossa, mutta Kekkonen liitetään joihinkin murrosprosesseihin kuten aluepolitiikkaan, joka kiinnittyy keskustaan ja sitä kautta myös Kekkoseen. Kekkonen on kuitenkin HS:n 1960-lukuviittauksissa ennen kaikkea vallankäyttäjä. Häneen liitetään määreitä, jotka korostavat hänen merkitystään Suomen historiassa. Kekkonen on ”maakunta-korkeakoulujen kantaisä” (HS 24.2.2008c) ja ”aluepolitiikan voimamies” (HS 13.9.2008b). Valta tulee esiin myös teon sanoissa: ”Urho Kekkonen lähes pakotti Suomen Pankin pääjohtajana juuri aloittaneen [Mauno] Koiviston takaisin

politiikkaan” (HS 25.11.2013). HS:ssa Kekkonen ei niinkään hiihdä tai kalasta, vaan ”pakottaa” ja ”paneeruu”.

Journalistisesti ajatellen Kekkonen on kätevä huomion herättäjä ja kiinnepiste. Esimerkiksi muistokirjoituksissa suhde Urho Kekkoseen määrittää jopa pitkän elämäntyön tehneitä suomalaisia: Kekkonen nimi muistokirjoituksen otsikossa valaisee elämäntyötä tai varjostaa sitä – riippuen katsantokannasta. Kaikkiaan neljässä muistokirjoituksessa Kekkonen nimi on nostettu otsikkoon. Maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkönä uransa tehneestä Reino Urosta muistetaan nekrologin otsikossa kaksi asiaa: ”Kekkonen nimittämä kansliapäällikkö toi joutsenmerkin pakkauksiin” (HS 11.10.2013). Valmetin pääjohtajana ja ministerinä toimineen ministeri Olavi J. Mattilan muistokirjoituksessa muistutetaan, että hän oli ”(t)eollisuusjohtaja ja Kekkonen mies” (HS 14.8.2013d). Näin mittavan uran tehneiden miesten oman perinnön ohella muistetaan heidän yhteytensä Kekkoseen ja tämän menestykseen. Heidät ikään kuin tunnetaan tai muistetaan Kekkonen kautta. Samoin kansanedustajana ja ministerinä toimineen Matti Kekkonen muistokirjoitus on otsikoitu ”Presidentin poika valvoi Kekkonen arkistoa” (HS 6.7.2013a). Tunnetun isän varjo tai perintö on läsnä kuolemassakin.

Liikemaailmassa tai politiikassa uransa tehneiden miesten ohella Anita Hallaman nekrologin otsikossa kerrotaan, että ”Kekkonen sydänystävä edusti Suomea maailmalla” (HS 26.6.2008). Suhteen laatua tai syvyyttä ei otsikossa tai jutussa eritellä sydänystävä-ilmasta enempää, mutta silti Hallaman elämää hahmotellaan presidentin sivusuhteen kautta. Raija Orasen tuoreen romaanin arvioissa HS:ssa ollaan muistokirjoitusta suorasukaisempia, mikä voi kertoa osin juttutyypin eroista. Suhteen laatu tulee esiin jo otsikkotasolla: ”Kekkonen sivusuhte oli suurta rakkautta” (HS 22.8.2013b). Arvion tekijä, pitkän linjan politiikan toimittaja, Unto Hämäläinen kirjoittaa, että Kekkonen ”sivusuhte oli valtiiovallan erityisessä suojeluksessa”, jolloin ”(s)uuri apu tuli tiedotusvälineiltä: lehdet, radio ja televisio vaikenivat lähes täysin suhteesta” (emt.). Hämäläinen pohtii myös historiantuottamista ja median roolia suhteessa valtaapitäviin: ”Orasen kirjaa lukiessa olikin pakko nipistellä itseään. Ajat ovat tosiaan muuttuneet, jos vertaa Kekkonen käsittelyä esimerkiksi Matti Vanhasen käsittelyyn mediassa pääministerin avioeron jälkeen.” (Emt.)

HS:n Kekkos-viittausten moninaisuus on joka tapauksessa rajallista. Se heijastelee presidenttiyttä ja kylmän sodan Suomea, ei niinkään Kekkonen muita elämänvaiheita. Historiakuvaa ei määritä ainoastaan se, mitä se sisältää, vaan myös se mitä siitä puuttuu (ks. esim. Kalela 2000, 24–26). 1960-lukuviittauksia sisältäviin juttuihin, joissa mainitaan Kekkonen, ei yllä sen enempää nuori Kekkonen kuin pääministeri Kekkonenkaan. Sen sijaan 1970-luku, Etyk ja kylmän sodan vaiheet

tulevat hyvin esiin. Teemat ovat korostetun yhteiskunnallisia, mutta yksityinen puoli tulee esiin suhteessa naiseen ja taiteilijoiden Kekkosesta luomiin tulkintoihin. Historiaviittauksissa arvioidaan Kekkosen toimintaa ja perintöä, mutta Kekkosen kautta pohditaan myös Suomen paikkaa historiassa. Siinä missä Kekkonen on suomalaisen yhteiskunnan murrosajan presidenttinä modernisaation puolella, riippuu Kekkosen toiminnan arviointi idän ja lännen välissä asiayhteydestä ja arvion esittäjästä. Historiaa, sitä koskevia väitteitä ja tulkintoja, on pitkään käytetty politiikan välineenä. Samoin tulkinnat Kekkosesta ovat poliittisia, jos niitä käytetään oman argumentaation tukena. Kekkonen oli menneisyyden vallankäyttäjää, jonka elämäntyö taipuu tarvittaessa nykyisyyden vallankäytön välineeksi.

Presidenttiajan korostuminen johtuu yhtäältä aineistorajauksesta, mutta toisaalta myös siitä, millainen Kekkonen resonoi suomalaisessa lukijakunnassa ja millaisella Kekkosella on merkitystä suomalaisessa historiakulttuurissa. Mielenkiintoista on, kuinka aineistosta rakentuva kuva Kekkosesta sopii yhteen Torstin (2012, 66–67) ”Kekkosen, 1960-luvun ja kuulentojen sukupolven” kanssa. Torsti hahmottaa vuosina 1945–1958 syntyneen sukupolven historiakäsitysten keskeisiksi määrittäviksi Kekkosen ja Kekkosen ajan sekä kylmän sodan. 1960-lukuviittauksiin rajaaminen korostaa tulkintojen yhdenmukaisuutta, mutta ei selitä sitä kokonaan. Yhden sukupolven historiakäsitysten heijastuminen aineistoon voi johtua siitä, että yhä työskentelevässä toimittajakunnassa ja Helsingin Sanomien toimittajissa on edelleen tämän sukupolven edustajia. Yhden sukupolven historiakäsitysten heijastuminen aineistoon voi johtua siitä, että yhä työskentelevässä toimittajakunnassa ja Helsingin Sanomien toimittajissa on edelleen tämän sukupolven edustajia. Näin esimerkiksi Kekkosi-viittauksia hyödyntäneiden Kari Huhdan (s. 1952) ja Unto Hämäläisen (s. 1954) Kekkosta koskevat kokemukset saattavat korostua HS:n Kekkosesta muodostuvassa historiakuvassa historiapolitiiseen keskusteluun osallistuvien aikaisten ja Kekkosen perintöä arvioivien tutkijoiden tekemien tulkintojen ohella.

Helsingin Sanomat toimii Kekkosi-viittauksillaan sekä suomalaisen historia-kulttuurin ilmentäjänä että sen muokkaajana. Se on historiapolitiikan foorumi ja sen aktiivinen toimija. 1960- ja 1970-lukujen presidentti Kekkonen voi olla journalistisessä tekstissä huomionherättäjä tai kiistan kohde, mutta samalla Kekkosta voidaan käyttää historiapolitiikan kamppailun pelinappulana ja omien argumenttien tukena. Toimittajat, mielipidekirjoittajat ja kolumnistit voivat poimia haluamansa Kekkosen etenkin keskusteluun Suomesta idän ja lännen välissä. Tuo keskustelu ei ole ainoastaan ”Kekkosen sukupolven” käymää, vaan Suomen paikka maailmassa on jatkuva debatin aihe. Kylmä sota ja Kekkonen tulevat nousemaan esiin jatkossakin.

Aika näyttää, mikä Kekkonen pysyy pinnalla ja kestää parhaiten aikaa. Mielenkiintoista on sekin, kuinka ajallinen etäisyys vaikuttaa historiakuvaan ja sen elävyyteen.

Toistaiseksi Kekkonen historiakuva tai kylmän sodan politiikka ei ole taipunut yhteen, yhtenäiseen kertomukseen tai tulkintaan, mikä tekee siitä journalistisesti houkuttelevan viittauspisteen. Painottamalla yhtä puolta voi rajata nykyisyyden tulkintoja yhteen suuntaan, mutta painottamalla jotain toista puolta myös tulkinnat ohjautuvat toisaalle. HS:n historiaviittausten perusteella voi tulkita, että Kekkonen elämän erilaiset – paikoin ristiriitaiset – elementit pikemminkin vahvistavat kuin heikentävät Kekkonen asemaa suomalaisessa historiakulttuurissa. Journalismin ja ajan kulumisen on tulkittu tyypistävän historiaa koskevia tulkintoja, hiovan tarinoista pois yksityiskohtia ja nyanseja (ks. esim. Lindgren 2012; Kitch 2007; Kitch 1999), mutta ainakaan vielä Urho Kekkoselle ei näin ole päässyt käymään.

TAPAUS: Mandela

Nelson Mandelaa ei mainita 1960-lukuviittausten yhteydessä HS:ssa vuonna 2008 ollenkaan, mutta vuonna 2013 Mandela ja 1960-luku nousevat HS:n sivuille useita kertoja esiin. Seuraavassa esitystavassa on säilytetty mainintojen kronologia, sillä viittauksissa käsitellään pitkälti samaa aihetta – Mandelan vankila-aikaa. Teema nousee ensimmäisen kerran HS:n sivuille maaliskuussa Mandelan joutuessa sairaalaan: ”Mustille oikeuksia vaatineen ANC-puolueen johtaja tuomittiin elinkautiseen vankeuteen raskaan rotuerottelun Etelä-Afrikassa 1960-luvulla.” (HS 29.3.2013a.) Kesäkuussa Mandelan terveydentila heikkeni jälleen, jolloin uutisessa kerrotaan, että ”Mandela joutui vankilaan 1960-luvulla Etelä-Afrikan apartheidin aikana. Vankeusaikana hän joutui työskentelemään kalkkikivimurskaamossa, mikä vaurioitti keuhkoja ja kyynelkanavia.” (HS 9.6.2013.) Mandelan tilan muuttuessa kriittiseksi sama teksti toistetaan lähes sanasta sanaan (HS 24.6.2013c).

Mandela menehtyi 5. joulukuuta, jonka jälkeisenä aamuna HS:ssa Mandelan 1960-luvusta kirjoitettiin jo pidemmin: ”Vuonna 1961 Mandela oli perustamassa Umkhonto we Sizwe -järjestöä (MK), josta tuli myöhemmin ANC:n aseellinen siipi. Ryhmä teki pommi-iskuja esimerkiksi voimalaitoksiin lähinnä öisin, jolloin siviilejä ei ollut lähellä. / Apartheidhallinnon lopulta kaatanut 27 vuoden vankeus alkoi Mandelan pidätyksestä elokuussa 1962. Kahta vuotta myöhemmin Mandela tuomittiin elinkautiseen vankeuteen. / Tuomiota vastustettiin poliittisena jo 1960-luvulla. / Paine Etelä-Afrikkaa kohtaan kasvoi etenkin 1980-luvulla, vaikka Ronald Reaganin Yhdysvallat ja Margaret Thatcherin Britannia pitivät Etelä-Afrikkaa yhä liittolaisenaan.” (HS 6.12.2013a.)

Seuraavan aamun pääkirjoituksessa maalataan yleisempää kuvaa: ”Hänen elämänvaiheitaan 50- ja 60-lukujen Etelä-Afrikan väkivaltaista rotuerottelua vastaan taistelleesta aktivistista 90-luvulla uuden Etelä-Afrikan yhdistäväksi voimaksi on mahdotonta jäljitellä. Lopulta Mandela oli ehkä maailman ainoa johtaja, jonka moraalista auktoriteettia kukaan ei kyseenalaistanut.” (HS 7.12.2013a.) Uutisjutussa Sowetosta mainitaan, että ”Mandela asui Sowetossa ennen kuin hän sai vuonna 1964 elinikäisen vankeustuomion sabotaasista. Mustien oikeuksia ajavan ANC-liikkeen johtohahmo vapautettiin 27 vuotta myöhemmin.” (HS 7.12.2013b.)

HS lähetti myös toimittajansa Etelä-Afrikkaan. Mandelan muistojuhlissa toimittaja haastatteli eteläafrikkalaista ihmisoikeuslakimiestä George Bizosta: ”Saimme mahtavan tuen”, sanoi Bizos kyyneleet silmissään. Hän puolusti Mandelaa jo 1960-luvulla oikeudenkäynnissä, jossa vapaustaistelijaa uhkasi kuolemantuomio. Sen sijaan tuli elinkautinen ja lähtö Robben Islandin vankisaarelle.” (HS 11.12.2013.)

1960-luku oli Nelson Mandelan elämän kannalta keskeinen vuosikymmen, mikä tulee HS:n jutuista selväksi. Esimerkiksi Mandelan hautajaisia koskevan jutun kainalossa kerrotaan ”Mandelan vuosista”. Maininnoista neljä on 1960-luvulta:

- ”1960: Turvallisuusjoukot tappavat 67 mielenosoittajaa Sharpevillessä. ANC kielletään, maahan julistetaan hätätila.”
- ”1961: Vapautetaan maanpetossyytteistä. ANC:n aseellinen siipi perustetaan ja Mandelasta tulee sen ylipäällikkö.”
- ”1962: Tuomitaan viideksi vuodeksi vankilaan lakkoon yllyttämisestä ja laittomasta maasta poistumisesta.”
- ”1964: Pitää oikeudessa kuuluisan puheensa (demokratia ’on ihanne, jonka puolesta olen valmis kuolemaan’), minkä jälkeen tuomitaan elinkautiseen vankeusrangaistukseen ja lähetetään Robben Islandin vankilasaarelle.”

(HS 16.12.2013b.)

Mandelan tarina on mielenkiintoinen esimerkki, jossa toimittajat hienovaraisilla sanamuodoilla voivat rakentaa tietynlaista kuvaa kohteestaan. HS:n Mandela on ihminen, joka taisteli hyvien asioiden puolesta – ja oli valmis tarttumaan niiden puolesta aseisiin. Hän oli vapaustaistelija, eikä terroristi. Hän vastusti Etelä-Afrikan apartheid-hallintoa ja puolusti demokratiaa. Mandela esitetään jonkinlaisena globaalina esikuvana. Häntä kutsutaan esimerkiksi aktivistiksi, vapaustaistelijaksi ja johtajaksi, jonka moraalista auktoriteettia ei kyseenalaistettu. Sanavalinnoilla on merkitystä. Esimerkiksi MK-järjestön aseellinen toiminta mainitaan, mutta pommi-

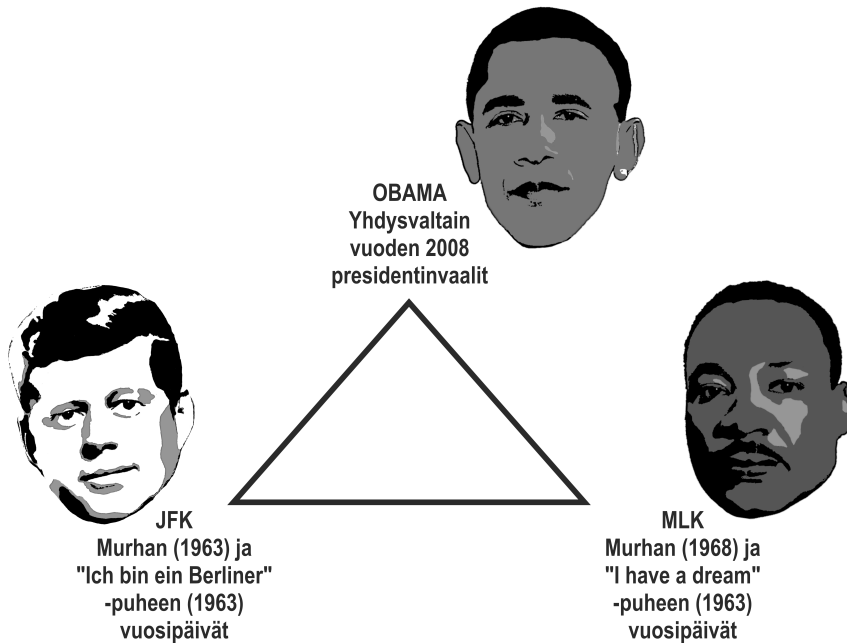
iskuja ANC:n aseellinen siipi teki öisin, kun siviilejä ei ollut lähellä. Tällainen viittaustapa luo toisessa yhteydessä terrorismilta vaikuttavasta toiminnasta hyväksyttävämmän kuvan.

Moraalisen auktoriteettinsa ansiosta Mandela on sillä puolella, millä myös HS ja länsimainen laatujournalismi ovat. Toisin kuin ehkä Kekkonen, jonka kohdalla tarinassa on enemmän sävyjä sekä sanomalehden sivuilla että suomalaisessa historiatietoisuudessa. 2000-luvulla etenkin Latinalaisen Amerikan johtajien joukossa on ollut useita entisiä vapaustaistelijoita, joiden menneisyyden toimintaan liitettyjä merkityksiä olisi hyvä tutkia rinnakkain. Luultavasti Castroihin, José Mujicaan, Dilma Rousseffiin tai Daniel Ortegaan liittyvät merkitykset eivät ole yhtäläisiä, vaan heijastelevat nykyisyydessä noita poliitikkoja koskevia merkityksiä. Samoin Mandelan 1960-lukuun liitetyt merkitykset syntyvät HS:ssa yhteydessä, jossa Etelä-Afrikan apartheid-hallinto on länsimaiselle laatu-lehdelle Neuvostoliiton kaltainen ”toinen”.

5.1.2.2 Merkitysten rihmasto: Obama, JFK ja MLK

John F. Kennedyä (JFK) koskevat viittaukset ovat niin monipuolisia, että tässä tutkimuksessa niitä tarkastellaan useammassa yhteydessä. Kennedyn nimi linkittyy erityisesti poliittiseen murrokseen, jollaisena voi pitää myös Barack Obaman valintaa presidentiksi vuonna 2008. Obaman ja Kennedyn tarinat yhdistetään HS:ssa paikoin toisiinsa, mutta sen lisäksi ne molemmat linkittyvät kansalais-oikeustaisteluun ja Martin Luther Kingiin (MLK). Näiden kolmen henkilön ympärille muodostuu merkitysten rihmasto, jolla HS luo yhteyksiä Yhdysvaltain nykypäivän ja menneisyyden välillä. Kuviossa 12 on kuvattu karkeasti noiden merkitysten ketjua. Tuota ketjua kuvataan kolmiona, jonka voi eri juttujen tasolla kääntää niin, että kärjessä oleva henkilö tai hänen kauttaan rakentuvat symboliset merkitykset nousevat kärkeen.

Kuvio 12. Obamaa, JFK:tä ja MLK:ta koskevien merkitysten linkittyminen toisiinsa HS:n 1960-lukua koskevissa historiaviittauksissa.

Kuviossa 12 on mainittu ne avaintapahtumat, jotka nostavat kolmion eri kulmat sanomalehden agendalle. Obaman valinnan ohella muodostuvaan merkitysten ketjuun ovat vaikuttaneet JFK:tä ja MLK:ta koskevat historialliset vuosipäivät, jotka osuvat aineistovuosille 2008 ja 2013:

- **JFK:n "Ich bin ein Berliner" -puheen vuosipäivä.** "Takaisin 26. päivään kesäkuuta 1963, jolloin Yhdysvaltojen silloinen presidentti John F. Kennedy puhui 150 000 berliiniläiselle Schönebergin kaupungintalolla. Presidentti Kennedyn sanomisista on tullut sanomista. Moni on tiennyt muistuttaa, että presidentti ei suinkaan tunnustautunut puheessaan berliiniläiseksi, koska kuuluisa lausahdus Ich bin ein Berliner määritteli hänet itse asiassa leksikaalisesti berliinimunkiksi – suussa sulavaksi konditoriatuotteeksi." (HS 18.6.2008.)
- **JFK:n murhan vuosipäivä.** "Marraskuun 22. päivänä vuonna 1963 Yhdysvaltojen Dallasissa, Dealey Plazalla, kajahti kolme laukausta. / Ehkä. Varmasti. Ei missään nimessä. Todennäköisesti. / Riippuu, keneltä kysyy. Laukausten määrästä ei ole vielä kukaan yksimielisyyttä, kuten ei muistakaan tuon päivän tapahtumista. Paitsi siitä, että

laukauksien seurauksena presidentti John F. Kennedy kuoli eikä maailma ollut entisensä.” (HS 17.11.2013.)

- **Robert Kennedyn murhan vuosipäivä.** HS:ssa julkaistiin vuosipäivänä pikku-uutinen Bobby Kennedyn murhasta, josta tuli kuluneeksi 40 vuotta. Lopussa se yhdistetään sekä JFK:n murhaan, edistykseen että Obamaan: ”Vuonna 1963 murhatun presidentti John Kennedyn Robert-veli edusti monille demokraattien kannattajille toivoa nuorekkaammasta ja oikeudenmukaisemmasta politiikasta samoin kuin Barack Obama nyt.” (HS 6.6.2008.)
- **MLK:n ”I have a dream” -puheen 50-vuotispäivä.** ”Kingin kuuluisa puhe oli osa vuoden 1963 ’Marssi Washingtoniin vapauden ja työpaikkojen puolesta’ -tapahtumaa. Noin 250 000 osallistujaa kerännyt marssi vauhditti mustien syrjinnän lopettamista maan lainsäädännössä seuraavina vuosina.” (HS 29.8.2013.) Puheen muistotilaisuudessa ”Obama kiitteli vuoden 1963 marssijoita maan muuttamisessa” (emt.).
- **MLK:n murhan vuosipäivä.** ”[Martin Luther] King murhattiin 1968 Memphisissä Tennesseeen osavaltiossa, mikä johti mustien mellakointiin ympäri Yhdysvaltoja.” (HS 5.6.2008a.)

Erilaisten tapahtumien yhdistämisellä sekä historian henkilöiden kiinnittämisellä nykypäivän henkilöihin ja heidän tekoihinsa on etenkin symbolinen, mutta myös poliittinen merkitys. Aina yhteyksiä eivät edes luo toimittajat, vaan esimerkiksi poliitikkojen spin doctorit. Poliitikkojen taustajoukot pyrkivät liittämään omaan ehdokkaaseensa tai edustajaansa positiivisia symbolisia merkityksiä erilaisin manööverein.⁴² Vuoden 2008 presidentinvaalin alla Obama kiersi Euroopassa puhumassa – muun muassa Berliinissä. Berliinin merkityksestä suurmiesgalleriassa kertovassa HS:n taustalaatikossa kerrotaan, että ”(m)yös John F. Kennedy nähtiin portilla 1960-luvulla, mutta puhetta hän ei siellä pitänyt. Kuulut ’Ich bin ein Berliner’ sanat hän lausui Schönebergin raatihuoneella, Länsi-Berliinin silloisella kaupungintalolla.” (HS 11.7.2008b.) Kolumnisti Ville Blåfield sen sijaan vertaa Obaman toista virkaanastujaispuhetta MLK:n puheeseen. ”Emme ole perillä”, Obama julisti, ”ennen kuin homoseksuaalit veljemme ja siskomme saavat lain

⁴² Spinnauksessa tai mielipiteenmuokkauksessa voi olla kyse myös negatiivisista merkityksistä tai lokakampanjoinnista kuten Sarah Palinin hyökkäyksessä Obaman ”terroristi-ystävää” kohtaan vuoden 2008 presidentinvaalikampanjan loppukuukausina. Obaman yhteys Weather Underground -terroristijärjestön perustajaan, professori Bill Ayersiin mainitaan HS:ssa uutisanalyysissä (HS 7.10.2008a) sekä kahdessa uutisessa (HS 15.10.2008; HS 17.10.2008a). HS uutisoi syytöksen, mutta ei tunnu lähteneen mukaan McCain–Palin-kampanjan tulkintaan Obaman ja terroristin ystävyydestä.

edessä saman kohtelun kuin kaikki muutkin. Jos meidät on luotu tasa-arvoisiksi, täytyy myös rakkautemme toisiamme kohtaan olla tasa-arvoista.” (HS 23.2.2013.) Blåfield muistuttaa, että ”Martin Luther King piti kuuluisan ’I have a dream’ -puheensa ihmisoikeuksien puolesta samalla paikalla Washingtonissa” (emt.).

Tietoista Obaman kampanjassa oli varmasti myös kahden Kennedyn suvun edustajan hyppääminen Obaman kampanjaan tammikuussa 2008. HS huomioi ensin Obaman Etelä-Carolinan esivaalivoiton vaalipoiminta-analyysissä Caroline Kennedyn lähtemisen Obaman tukijoukkoihin. ”Amerikkalaisen politiikan ikoni John F. Kennedy palasi kiertoteitse otsikoihin sunnuntaina Yhdysvalloissa, kun 1963 salamurhatun presidentin tytär Caroline Kennedy, 50, ilmoitti tukevansa Barack Obamaa presidentiksi The New York Times -lehden mielipidesivulla.” (HS 28.1.2008a.) Seuraavana päivänä julkaistiin uutinen senaattori Ted Kennedyn tuesta Obamalle. Samassa yhteydessä mainitaan Caroline Kennedy: ”Hurmoksellisessa tilaisuudessa puhui myös Kennedyn 1963 salamurhatun veljen John F. Kennedyn tytär Caroline Kennedy, joka ilmoitti tukevansa Obamaa, ’isäni kaltaista presidenttiä.’” (HS 29.1.2008b.) Jutun lopussa on lisäksi maininta Kennedyn suvun tukijasta Hillary Clintonin leirissä: ”Clintonin kampanja julkaisi tiedotteen, jossa kerrottiin, että Kennedyn toisen veljen, 1968 salamurhatun Robert Kennedyn tytär Kathleen Kennedy Townsend tukee Clintonin pyrkimystä presidentiksi.” (Emt.)

Kennedyyn, Kingiin ja Obamaan liitetään myös eri näkökulmista ajatus murroksesta. He joko toimivat murrosaikana tai olivat toteuttamassa jonkinlaista murrosta. Toimittaja Tanja Vasama kirjoittaa Näkökulma-analyysissään: ”Yksi haastateltava totesi, että presidentinvaali oli merkittävin sitten John F. Kennedyn valinnan 1960. Toinen selvensi, että jos katolinen Kennedy voitiin valita Yhdysvaltain johtajaksi, miksei musta Obamakin.” (HS 6.11.2008b.) Lisäksi mainitaan, että Obama syntyi vuonna 1961, jolloin Amerikan eteläosissa mustat eivät päässeet edes äänestämään (emt.). Murroksista esiin tulevat myös presidentinvaalit ja Yhdysvaltain politiikan medioituminen ja kaupallistuminen. Toimittaja Pekka Mykkänen korostaa television merkitystä uutisanalyysissään, jossa katsotaan taaksepäin mainitsematta kyseisten vaalien ehdokkaita: ”Television vaaliväittelyillä on ollut vuodesta 1960 suuri merkitys amerikkalaisissa vaaleissa. McCainin ja Obaman kohtaamisen odotettiin lyövän aiemman ennätyksen vuodelta 1980, jolloin vaalia [sic] katsoi 80 miljoonaa amerikkalaista.” (HS 28.9.2008a.)

Obaman valinta ensimmäisenä värillisenä presidenttinä sen sijaan liitetään erityisesti MLK:n perintöön ja kansalaisoikeusliikkeen saavutuksiin. Esimerkiksi yleisönosastossa kirjoittajan mukaan idealismi on huomispäivän realismia: ”Minulla on unelma, sanoi kaikkien idealistien isä Martin Luther King vuonna 1963. Hänen

idealistinen kansalaisliikkeensä synnytti kansalaisoikeudet Yhdysvaltojen mustille. / Barack Obama on nyt toteuttamassa jäljellä olevaa Kingin idealismia, joka aikanaan näytti varsin epärealistiselta. Epärealismin määrittää tulevaisuus, eivät etukäteen jaellut tuomiot eivätkä leimakirveet.” (HS 6.7.2008.)

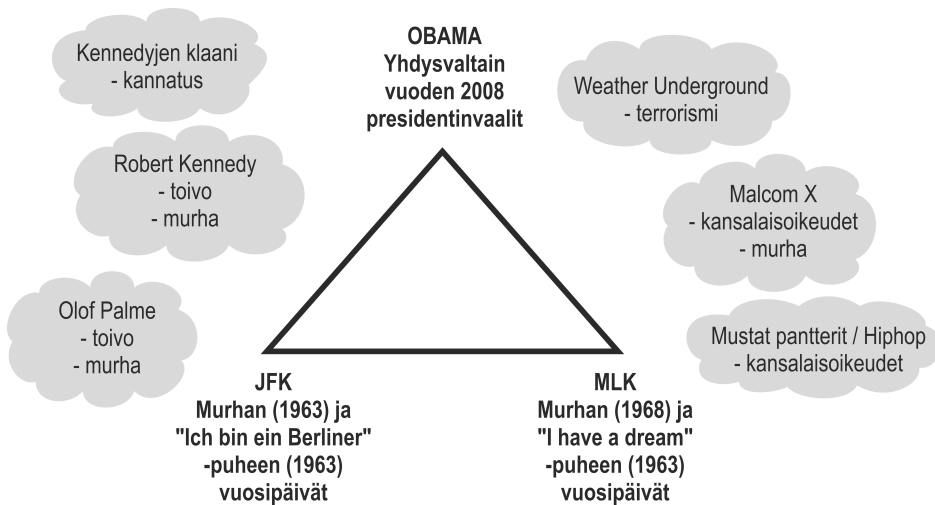
Jos Kekkonen kautta määritellään sitä, millainen oli kylmän sodan Suomi, ovat Obama, JFK ja MLK Yhdysvaltoja koskevan määrittelyn symboleita. Laajemmin heitä koskevien merkitysten voi katsoa ilmentävän HS:n näkemystä läntisestä demokratiasta 1960-luvun kautta nähtynä. Millainen siis oli HS:n 1960-lukuviittausten mukaan kuusikymmenluvun Yhdysvallat? Esimerkiksi toimittaja Kaija Virta pohtii Obaman elämää tämän elämäkertateoksen kautta. ”Kun Obaman kenialainen isä ja amerikkalainen äiti menivät naimisiin Havaijilla vuonna 1960, mustan ja valkoisen avioliitto oli vielä rikos yli puolessa Yhdysvaltain osavaltioista.” (HS 24.9.2008.) HS:n haastattelema Mississippin Ole Missin yliopiston apulaisprofessori pohtii, että 40 vuotta aiemmin opiskelija ei olisi päässyt edes hänen yliopistonsa, mutta nyt maalla on musta presidentti. ”Kun ensimmäinen musta opiskelija James Meredith saapui Ole Missiin 1962, syntyi mellakka, jossa kaksi ihmistä kuoli ja sadat loukkaantuivat.” (HS 6.11.2008a.) Kirjailija Richard Powersin haastattelussa ja *Laulut joita lauloimme* -kirjan arvioissa viitataan myös tapahtuneeseen muutokseen. ”Tilanne Yhdysvalloissa on kuitenkin osin muuttunut. Richard Powers muistuttaa, että sekarotuisten [sic] avioliitot olivat kiellettyjä vielä 1960-luvun puolivälissä monissa osavaltioissa. / ”Nyt meillä on sekarotuinen [sic] presidenttiehdokas.” (HS 18.9.2008b.)

Tarina on sekä edistyksen että muutoksen. Historiaviittauksissa kuvataan Yhdysvaltoja, joka on liikkunut kansalaisoikeustaisteluista Obaman valintaan presidentiksi. Kuva kansalaisoikeustaistelusta ei rakennu kovin syväksi, eikä menestystarinaa esimerkiksi sovi Mustat pantterit. Tästä kertoo Markku Saksan juttu panttereista. Sen otsikko on ”Mustien Panttereiden tuho loi maaperän Barack Obamalle” (HS 12.11.2008b). Ingressi jatkaa kohti sisältöä: ”Aseisiin turvautunut musta puolue kaatui marxismi-leninismiin ja rikollisuuteen” (emt.). Nyansseja lisää Jeff Changin *Can't Stop Won't Stop* -historiikin arvioissa esitetty pohdinta hiphopin vaikutuksista yhdysvaltalaiseen yhteiskuntaan. Chang vertaa hiphop-sukupolvea 1960-luvun kansalaisoikeustaistelijoihin: ”Changin mukaan 1960-luvun kansalaisaktivismiin, Mustien panttereiden, Malcolm X:n ja Martin Luther Kingin jälkeen mustalla yhteisöllä ei ollut johtajia tai samaistumisen kohteita. / Tyhjiötä paikkasi hiphop. Se loi yhteenkuuluvuuden tunteen ja toivoa paremmasta.” (HS 22.11.2008.)

MLK:n tai Bobby Kennedyn murhasta ei aineistossa ole erillisiä feature-juttuja, kuten esimerkiksi JFK:n murhasta ja Lee Harvey Oswaldista. Murhia ei juuri

problematisoida muuta kuin Phil Shenonin uutuuskirjan pohjalta tehdyssä laajassa kokonaisuudessa: ”FBI ja CIA olivat tarkkailleet Oswaldia, ja niillä oli tarpeeksi tietoa Kennedyn murhan estämiseksi. Jonkun olisi vain pitänyt yhdistää pisteet, mutta sitä ei tapahtunut. / Valtion turvallisuuskoneisto petti.” (HS 30.10.2013a.) HS:n haastattelema Shenon kertoo, että ”(s)e on kauhea asia valtiolle myöntää. Siksi FBI ja CIA tekivät vuonna 1964 kaikkensa peitelläkseen sitä mitä he tiesivät Oswaldista ennen murhaa.” (Emt.) Haastattelun kommentissa toimittaja Jukka Petäjä kysyy: ”Oliko Lee Harvey Oswald yksin vastuussa Yhdysvaltain presidentin John F. Kennedyn murhasta vai oliko hänellä apureita? Oliko murha seurausta kotimaisesta tai ulkomaisesta salaliitosta? Saiko murha selvittämään nimitetty Warrenin komissio selville, mitä oikeasti tapahtui Dallasissa marraskuun 22. päivänä 1963 klo 12.30 sikäläistä aikaa, kun laukaukset kajahtivat koulukirjavaraston kuudennen kerroksen länsipäädystä Dealey Plazalla?” (HS 30.10.2013b.) Tärkeintä on Shenonin paljastus, että ”viranomaiset joko tahtomattaan tai tarkoituksella salasivat tai jättivät kirjaamatta monia keskeisiä todisteita Kennedyn salamurhasta” (emt.).

Kuvio 13. Obaman, JFK:n ja MLK:n ympärille syntyvien merkitysten rakentuminen HS:n 1960-lukua koskevissa historiaviittauksissa.

Yhteydet Obaman ja JFK:n kohdalla vievät aineistossa myös pidemmälle historiaan ja maantieteellisesti kohti Skandinaavia. Vuonna 2008 historiaa opettava Edna Medford vertaa HS:ssa Obaman mahdollista työtä Martin Luther Kingin 1960-luvun kansalaisoikeustaistelun ohella Abraham Lincolnin päätökseen orjuuden lopettamisesta 1860-luvulla. (HS 12.10.2008a.) Leif GW Perssonin kirjan arvioissa

sen sijaan palataan Palmen murhaan: ”Olof Palmen murha Sveavägenin ja Tunnelgatanin risteyksessä on saavuttanut jo lähes yhtä myyttiset mittasuhteet kuin John F. Kennedyn murha marraskuussa 1963 Dallasissa.” (HS 12.9.2008c.) HS:n mukaan myös sanan salaliitto ”käyttö yleistyi 1960-luvulla presidentti John F. Kennedyn salamurhan jälkeen” (HS 17.10.2008b).

Kuviossa 13 on lisätty kuvion 12 asetelmaan Obaman, JFK:n ja MLK:n ympärille HS:n 1960-lukuviittauksissa rakentuvia merkityksiä. Kuvio kertoo siitä, miten journalismissa luodaan eri ilmiöiden välille merkityksiä ja miten historia-kulttuurissa erilaiset menneisyyttä koskevat henkilöt, ilmiöt, tapahtumat ja niitä koskevat merkitykset verkottuvat. Sanomalehdessä erilaisten viittauspisteiden ympärille syntyy erilaisia merkityksiä, joista toiset muodostuvat eri aikoina toisia vahvemmiksi. Myyttiavain-käsitteen kautta voi ajatella, kuinka kuviossa 12 esiintyvät merkitykset ja vielä niiden herättämät mielikuvat avautuvat sanomalehteä lukevassa yleisössä. Sanomalehti ja sen toimittajat ohjaavat valinnoillaan tulkintamahdollisuuksia, mutta myös lukijat tuottavat juttuihin merkityksiä tutustuessaan sanomalehden sisältöön. Poliittiset myytit ja niiden kantamat ideologiset tulkintamahdollisuudet elävät toistuvissa henkilömaininnoissa ja niiden ympärille syntyvissä yhteyksissä.

ALAVIITE: Woodstock, hipit ja Yhdysvaltain murros

Yhdysvaltain 1960- ja 70-lukujen murrukseen viitataan muutenkin kuin kansalais-oikeuksien näkökulmasta HS:ssa. Kuvion 12 ohella Yhdysvaltojen 1960-luvun ympärille muodostuu laajempi merkitysten rihmasto. Tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevaa aikaa pidetään esimerkiksi lähtöpisteenä nykypäivänä näkyvälle liberaalien ja konservatiivien vastakkainasettelulle. Lisäksi Yhdysvaltoihin liitetään populaarikulttuuria ja amerikkalaista yhteiskuntaa koskevia merkityksiä, jotka tiivistyvät hippikulttuurin nousuun ja Woodstock-festivaaliin. Historiakuvan kannalta se mitä esitetään on vain yksi puoli. Toinen puoli historiakuvan tuottamista on se mitä jätetään historiakuvan ulkopuolelle. Luvussa 5.2.3 käsitellään Vietnamin sotaa unohtamisen näkökulmasta, mutta tässä yhteydessä esimerkit koskevat sitä, mitkä asiat HS kirjoittaa osaksi Yhdysvaltain 1960-luvun historiakuvaa. Ne sopivat myös murroksen kehykseen, joka toki on vahvempi Suomen 1960-luvun kohdalla.

Yhdysvaltain 1960-luvun poliittinen murros on aihe, jota on käsitelty ja yritetty selittää eri yhteyksissä 2000-luvulla (ks. Uschanov 2015). HS:n vieraskynäkirjoituksessa väitöskirjaa aatehistoriasta tekevä Lauri Tähtinen kirjoittaa

Yhdysvaltain presidentinvaaleista ja identiteeteistä: ”Barack Obaman ja Hillary Clintonin puolueesta muodostui 1960- ja 1970-lukujen sosiaalisten myllerrysten mainingeissa koti kaikille, jotka kokivat amerikkalaisen valtavirran kohdelleen heitä kaltoin. Tukiessaan naisten ja etnisten vähemmistöjen oikeuksia puolue oppi korostamaan erilaisia identiteettejä.” (HS 19.1.2008a.) Samankaltaiseen kehityskulkuun viitataan Markku Ruotsilan tuoreen teoksen arvioissa (HS 21.5.2008). Sen mukaan kristillinen oikeisto syntyi ”1960- ja 1970-luvuilla vastauksena poliittiseen, kulttuuriseen ja moraaliseen radikalismiin. Se sai vahvan aseman republikaanisessa puolueessa sekä Reaganin ja molempien Bushien taustajoukoissa.” (Emt.) Aihetta sivutaan myös HS:n Maailman kirjat -palstalla: ”Vuodesta 1965 lähtien amerikkalainen yhteiskunta joutui käymistilaan, josta pulppusi toisille ennennäkemättömiä mahdollisuuksia, toisille taas ennennäkemättömiä uhkia.” (HS 31.8.2008a.) Samassa yhteydessä mainitaan Kingin ja Kennedyn salamurhat. Richard Nixon hyödynsi kansan negatiiviset tunteet ja kehitti poliittisesti tehokkaan termin ”hiljainen enemmistö”. (Emt.)

Kansalaisoikeusliikkeen ohella vuoden 2008 HS:ssa hippiliike mainitaan muutamia kertoja. San Franciscoa käsittelevässä matkajutussa kerrotaan, että ”Haight tuli tunnetuksi 1960-luvulla hippiliikkeen, psykedeelisen rockin ja huumeiden valtakuntana. Kuuluisana Rakkauden kesänä 1967 kukkaislapset eri puolilta maailmaa kokoontuivat Haightin kaduille.” (HS 14.6.2008.) Hullu vuosi -sarjan jutussa kerrotaan, kuinka Haight-Ashburyn kukkaisvallankumous lakastui, mutta samalla hippiliike politisoitui: ”Kesällä 1968 Haight-Ashbury oli kuitenkin yhä edelleen yhtä kuhiseva keskus kuin vuotta aiemmin, mutta muutos näkyi siinä, että yippie-liikkeen poliittiset vaatimukset ja näkemykset alkoivat peittää alleen hippiliikkeen Flower power -ideologiaa.” (Emt.)

Hippiliike tiivistyy hetkistä vuoden 1967 rakkauden kesän ja Haight-Ashburyn ohella Woodstock-festivaaliin. Woodstockista kertovan dokumentin noston otsikossa HS:ssa kerrotaan, että ”(p)uolisen miljoonaa hippia, happoa ja hörhöä kerännyt Woodstock Music & Art Fair olikin rockmusiikkia suurempi, kokonaiselle sukupolvelle nimen antanut spehtaakeli” (HS 23.7.2008b). Toisen aihetta sivuavan dokumentin nostossa sen sijaan sanotaan, että hippiliike kuoli mahdottomuuteensa (HS 28.5.2008b). Populaarikulttuurin näkökulmasta Woodstock-festivaali oli monien bändien ja artistien kannalta keskeinen tapahtuma. HS:ssa viitataan niin Jimi Hendrixin ”legendaariseen” Woodstockin-keikkaan (HS 14.11.2008) kuin Haven-yhtyeeseen, jonka Woodstock ”sinkosi” menestykseen (HS 24.4.2013). Samoin Santanan läpimurto tapahtui HS:n mukaan Woodstock-festivaalilla (HS 12.7.2008a).

HS:n Yhdysvaltoja koskevaa historiakuvaa voisi kutsua liberaaliksi. Tällainen tulkinta tukee ajatusta HS:sta liberaalina länsimaisena tai euroatlanttisena laatu-lehtenä, joka kantaa edelleen liberaalin Päivälehdten traditiota. Kansalaisoikeusliike, hipit ja Woodstock olivat aikanaan vastakulttuurin liikkeitä, jotka ovat vuosikymmenten saatossa tulleet osaksi valtakulttuurin historiakuvaa. Näitä tapahtumia ja ilmiöitä korostaessaan HS kirjoittaa ne tietyllä tapaa myös osaksi lehden yhteisön omakuvaa. Kaikki rihmaston merkitykset eivät ehkä sovi saumattomasti HS:n kantamaan traditioon, mutta rihmaston henkilöihin, tapahtumiin ja ilmiöihin liittyy traditioon sopivia vapautta korostavia merkityksiä.

5.1.3 Tapahtuma-vuosilukuparit

JFK:n ja MLK:n murhat sekä kuuluisat puheet ovat pikemminkin tapahtuma-vuosilukupareja kuin ainoastaan nimigallerian myyttiavaimia. Tällaiset parit ovat monitasoisia merkitystiiivistymiä. Laveasti ymmärtäen myyttiavaimissa ei olekaan ainoastaan kyse yksittäisistä nimistä tai pareista. Esimerkiksi ”kylmä sota” voidaan tulkita myyttiavaimena, jota kuvaa jo tämän tutkimuksen sanomalehtiaineistossa liuta erilaisia tapahtumia tai ”hetkiä” kuten Berliinin muurin rakentaminen 1961, Helsingin nuorisofestivaalit ja Kuuban kriisi vuonna 1962 tai vuoden 1968 tapahtumat eri puolilla Eurooppaa. ”Hetket” voivat olla suuria tai pieniä, mutta niihin liitetään itse tapahtumaa suurempia merkityksiä tai niillä pyritään määrittelemään kokonaisten aikakausien tai ilmiöiden luonnetta. Ne kantavat ideologisia merkityksiä, jotka rakentavat esimerkiksi ”me”-yhteisöä.

Tapahtuma-vuosilukuparien käsittely on jaettu kolmeen esimerkkiin, joista jälleen yksi on kotimaasta, kaksi ulkomailta. Radikalismien, sukupolvien ja kuusikymmenluvun nimittäjien alla jatketaan myös murroksen kehyksen analyysia. Ulkomaanaiheissa sen sijaan pohditaan, miksi tietyt tapahtumat tiivistetään tapahtuma-vuosilukupareihin tai miksi tiettyjen konfliktien taustalta nostetaan esiin samoja tapahtuma-vuosilukupareja. Selkeimpänä esimerkkinä on Lähi-idän kriisi Israelissa. On paikallaan kysyä: miksi toimittajat ja uutistoimistot mainitsevat lähes jokaisessa Lähi-idän uutisessa vuoden 1967? Ilmeisesti konfliktia ei voi nykyään ymmärtää ilman sen taustaa, etenkin sitä taustaa joka kiinnittyy kuuden päivän sotaan. Silti on perusteltua kysyä, kuinka paljon sodan mainitseminen lisää ymmärrystä tämän päivän konfliktista. Historia on konfliktissa hyvin konkreettisesti läsnä – varmasti osittain myös siksi, että media tuottaa sitä koskevia uutisia uudelleen ja uudelleen viikosta ja kuukaudesta toiseen. Uutisjournalismissa vuosiluvut ovat

ekonominen valinta, sillä niiden avulla voidaan tiivistää vuosikymmeniä yhteen virkkeeseen, unohtamatta journalistista tarkkuutta.

Toimittajat tulkitsevat uutisaiheita ja toistuvia tapahtumia oman näkökulmansa, tietämyksensä, taustatyönsä ja haastatteluiden pohjalta. Lukija tulkitsee sanomalehden tuottamia merkityksiä aina oman tietämyksensä ja toimittajan luoman kehyksen valossa. Molemmat jutun tulkintoja tuottavat toimijat operoivat Koselleckin (2004) kokemustilassa, josta löytyy esimerkiksi Vanhan valtausta tai kuuden päivän sotaa koskevia merkityksiä. Tapahtuma-vuosilukupariien käyttöön liittyy tietty arvaamattomuus, mutta sammalla jo niiden toistuminen kertoo jonkin-tasoisesta jaetusta todellisuudesta ja jaetuista historiakäsityksistä. Journalismissa tietyt tapahtumat tai henkilöt liitetään luontevasti tietäntyyppiin yhteyksiin. Samoin tietyt vuosiluvut nostetaan esiin tiettyjen nykypäivän tapahtumien menneisyydestä. Näin yhdet mielikuvat vahvistuvat toisten kustannuksella. Tätä on historiakulttuurin vaikutus käytännössä.

5.1.3.1 Suomi: Vanhan valtaus ja radikalismi

Suomessa keskeinen 1960-luvun tapahtuma – tai yksi Miettusen määrittämistä suomalaisen historiakuvan hetkistä – on Vanhan ylioppilastalon valtaus vuonna 1968. Miettusen (2009, 146–159) mukaan hetket ovat erillisiä menneisyyden tapahtumista. Niiden sisällöstä kamppaillaan ja tapahtumien kronologiakin voi muuttua. Hetkiin kiteytyy usein enemmän kuin mitä ne yksittäisinä tapahtumina koskaan olivat. Tutkimuksen aineistosta on Vanhan valtauksen kautta löydettävissä pohdintaa esimerkiksi nuorisoradikalismista ja sukupolvista osana yhteiskunnallista murrosta. Tämä sopii Miettusen tulokseen, jonka mukaan ”(h)istoriakuvassa valtauksesta on jopa tullut koko radikalismien symboli, ja Vanhan valtaaja on julkisuudessa ollut symboli kuusikymmenluvun radikaalille” (emt., 153). Arvio sopii myös tämän tutkimuksen tulkintaan murroksen kehyksestä. Toimittaja Veli-Pekka Leppänen kirjoittaa HS:ssa: ”Kuusikymmenluku on poliittisten muistelijoiden mielikohdeita. Sen ymmärtää, kun suuret ikäluokat katsovat nyt taakseen. Kyseinen vuosikymmen aiheutti myös syvempää liikahtelua kuin edeltävä ja seuraava. Moderniksi sanottu Suomi sai muotoaan.” (HS 19.7.2013c.)

Samoja aiheita käsitellään Semi Purhosen, J. P. Roosin ja Tommi Hoikkalan (2008) teoksessa *Kenen sukupolveen kuulut?*, jonka HS:ssa arvioi tuoreeltaan vuonna 2008 Yhteiskuntapolitiikka-lehden päätoimittaja Matti Virtanen (HS 31.8.2008b). Arviossa pohditaan esimerkiksi 1960-luvun sosiaalisten liikkeiden ja radikalismien merkitystä: ”Purhosen mielestä 1960-luvun sosiaalisilla liikkeillä on ollut iso

merkitys, mutta pienen radikaalien ryhmän merkitystä myös helposti liioitellaan.” (Emt.) Sadankomitean historiateoksen arvioissa käsitellään liikkeiden merkitystä: ”Pasifismin lanseeraus ei ollut helppo työ Suomessa, sodille rakentuvan historian ja maailmankuvan maassa. Kuusikymmenluku muokkasi kuitenkin asenteita, ja Sadankomitea syntyi Hiroshiman muistopäivänä 6. elokuuta 1963.” (HS 20.12.2013.)

Radikalismiin ja Vanhan valtauksen liittyviä merkityksiä puretaan HS:ssa etenkin henkilötarinoiden tai yksittäisiin henkilöihin liitettyjen merkitysten kautta.⁴³ Yksi merkittävään asemaan myöhemmin noussut kuusikymmenluvun radikaali on Erkki Tuomioja. Sdp:n puheenjohtajakamppailun aikana vuonna 2008 Tuomiojan nuoruuden aika nostettiin esiin HS:ssa: ”60-luvulla Tuomioja toimi aktiivisesti vasemmistolaisessa opiskelijaliikkeessä sekä muun muassa Sadankomiteassa ja Teiniliitossa. Osallistui Vanhan ylioppilastalon valtauksen [sic].” (HS 13.1.2008a.) Kuvaus Tuomioja radikalismista on hyvin neutraali, jos sitä verrataan Mattijuhani Koposta ja Pentti Järvistä koskeviin viittauksiin. Toimittaja Veli-Pekka Leppäsen arvion mukaan Järvisen elämästä kertova *Barrikadimaisteri*-kirja ”nostaa esiin tappiolle jääneen historian” eli juuri Järvisen tarinan: ”Tiiviimminkin kirja valaisee varhaisia käänteitä, joista yleensä kertovat ja kirjoittavat vain ’voittajat’. Kyse on rauhanjärjestö Sadankomitean vallanneesta ’tutkijalinjasta’ ja hävinneestä ’marssilinjasta’. Jako tuntuu nykysilmin triviaalilta, jos ei tiedä Sadankomitean olleen ajan radikaalipoppoista merkittävin. Sikäli Järvisen marssilinjan tappio viitoitti tulevaa. / Järvisläisistä ei tullut kansanedustajia ja ministereitä, toisin kuin Arvo Salosta, Paavo Lipposesta tai Erkki Tuomiojasta.” (HS 19.7.2013c.)

Miettunen (2009, 170–171) on huomioinut 1960-luvun muistelun siirtyneen yhä enemmän hänen tutkimiltaan muistelijoilta vähitellen muille toimijoille. HS:ssa toimittajilla on merkittävä rooli. Samoin esiin on vuosina 2008 ja 2013 nostettu pikemminkin julkisuudesta sivuraiteille jääneitä kuin kansakunnan kaapin päälle nousseita radikaaleja. Mattijuhani Koponen pääsee HS:ssa esiin molempina aineistovuosina. Vuoden 2008 Vanhan valtauksen vuosipäivän yhteydessä hänestä on tehty jopa henkilöjuttu otsikolla ”Sattumaradikaali” (HS 23.11.2008b). Koponen suoritti Vanhalla performatiivisen yhdyntän 2. joulukuuta 1968, mikä vei hänet vankilaan ja nosti hänet toimittajan mukaan yhdeksi ”kulttuuriradikalismien tunnetuimmista symboleista”: ”Koposesta tehtiin sukupolvien välisen arvokamppailun varoittava esimerkki. Oikeusmurha kertoo 1960-luvun Suomesta

⁴³ Tutkimuksen aineistossa 1960-luvun radikaalit huomioidaan, mutta ei erityisen kattavasti. Äänessä ovat useammin toimittajat kuin kuusikymmenlukulaiset itse. Samoin muut 1960-luvun toimijat – kuten Eino S. Repo (HS 24.6.2013d) – tuovat lisäsävyjä kuvaan.

enemmän kuin ylioppilaseläitin omassa talossaan järjestämä kokoontuminen. / Itse Koponen voivottelee tuomionsa sijasta sen varjoon jäänyttä tuotantoaan. / 'Olen julkaissut yksitoista runokokoelmaa, useita levyjä ja näytelmiä. Silti pitää varmaan kuolla, ennen kuin kokonaiskuva minusta hahmottuu.'" (Emt.) Viisi vuotta myöhemmin "Mattijuhani Koponen viettää Vanhalla lokakuussa 50-vuotistaiteilijajuhlaansa" (HS 14.8.2013a). Koponen näyttäytyy HS:ssa kuusikymmenluvun keskeisenä radikaalina, jonka merkitys olisi jotenkin unohdettu. Hän on taiteilija, jonka taidetta ei arvioida, sillä julkisena henkilönä hän saa merkityksiä lähinnä "sattumaradikalismien" ja Vanhan ylioppilastalon kautta.

Yksi Vanhan valtauksen myyteistä tai ikuisuuskysymyksistä on Vanhan ylioppilastalon oven murtaminen tai avaaminen. Teatteritaiteen tohtorin Timo Kallisen muistokirjoituksessa hänen ystävänsä ja kollegansa kirjoittavat: "Kallisen seuraava näyttämö oli Helsingin Ylioppilasteatteri, jossa elettiin 1960-luvun radikalismien ytimessä. Vanhalla Ylioppilastalolla toimivan Ylioppilasteatterin johtajaksi valittu Kallinen oli toverineen avainasemassa niin kutsutussa Vanhan valtauksessa: hän avasi ovet valtaajille." (HS 12.10.2013b.) Oven avaaminen sopii muun muassa Johan von Bonsdorffin (1986, 9–10) luomaan kuvaan, jonka mukaan ovi avattiin suunnitelman mukaisesti sisäpuolelta. Tosin sekään kuvaus ei ole silminnäkijätodistus (Miettunen 2009, 154). HS:n mielipidepalstalla 60-lukulainen toimittaja Liisa Liimatainen puolustaa valtauksen suunnitelmallisuutta: "Vanhan valtauksen takana oli koko 1960-luvun tiivis toiminta yhteiskunnan muuttamiseksi. [...] Pelkkä spontaanisuus ei riittäisi, jos sovinnaisuuksia rikkovasta tapahtumasta aiottiin saada tuloksia." (HS 5.12.2008b.)

Vanhan valtauksen yhteydessä mainitaan usein muitakin tapahtumia, joilla voidaan kuvata esimerkiksi henkilön kokemuksia tai merkitystä 1960-luvun käännteissä. Kansanmusiikin emeritusprofessorin Heikki Laitisen henkilöjutun yhteydessä kuva nuoruudesta rakentuu erilaisten historiakulttuurin keskeisten tapahtumien kautta kohti hänen omaa ammattisuuntautumistaan: "Kesällä 1967 Laitisen piti lähteä opiskelemaan Jerusalemiin. Kuuden päivän sodan takia kohteeksi vaihtuikin Berliini, jossa hän joutui keskelle opiskelijakuohuntaa. Palattuun hän oli perustamassa yhtä Suomen ensimmäistä kommuunia. Seuraavana vuonna hän valtasi Vanhaa ja oli yksi niistä, jotka yöpyivätkin talossa. / Seuraava yhtye, Neutraalit, oli jo avoimen poliittinen. Neutraalien levyllä Laitinen esittää laulut Myös metallimies on ihminen ja Pikkuporvarit ne lystikkäitä on. / Kirjoituksissaan Laitinen vaati luomisoikeuden sosialisointia ja piti kapellimestaria feodaalisena jäänteinä. / Laitinen toi Suomeen happeningia. Esimerkiksi vuonna 1971 hän sävelsi 'ns. oopperan' Tee taidetta nuori mies, sinusta voi tulla

kuolematon.” (HS 2.11.2013.) Journalismin henkilöjutuille on tyypillistä, että haastateltavan elämäntarina liitetään osaksi laajempaa historiallista kertomusta. Se voi johtua haastateltavan luomasta ja kertomasta elämäntarinasta tai toimittajan tavasta yhdistää asioita toisiinsa. Henkilöjuttujen tekstiä tulkitsemalla on mahdotonta sanoa, kumpi tendenssi on vahvempi.

Naisia ei HS:ssa liitetä Vanhan valtaukseen, mutta radikalismien osalta joitakin mainintoja on. Jos radikalismien (yleispoliittisen) alun voi ajoittaa 1960-luvun alkupuolelle, ajoittuu pohjoismaisen feminismin synty tämän ja yhdysvaltalaisen uuden naisliikkeen jatkoksi. HS:n haastattelussa ”Ruotsin ja Suomen tunnetuimmat feministit” Sofi Oksanen ja Ebba Witt-Brattström keskustelevat tasa-arvosta ja ”feminismin takapakista” (HS 6.10.2013). Witt-Brattströmistä kerrotaan, että ”(h)än löysi henkisen kotinsa vuoden 1968 jälkeisessä uuden aallon feminismissä ja ruotsalaisten akateemisten feministien verkostossa Ryhmä 8:ssä. / Se ei ollut koko kansan liike, mutta asioista tuli yhteisiä. 70–80-luvuilla sekä Ruotsissa ja [sic] Suomessa tehtiin perhepoliittisia päätöksiä, joista on tullut itsestäänselvyksiä: päiväkotihoido, hoitovapaa, vanhempainraha.” (Emt.) Aulikki Oksanen henkilöhaastattelussa HS:n toimittaja kysyy, vieläkö Oksanen tekisi ylistyslaulun maamme portsareille. Oksanen vastaa: ”Laulu oli 1960-luvun yhteiskuntakritiikkiä. Se syntyi siitä kiukusta, että naiset olivat niin holhottuja, että he eivät päässeet ravintolaan ilman miesseuraa. Aina piti katsoa joku lojaalin näköinen mies, että pääsi Vanhalle, se oli hyvin tiukkaa. Mutta niistä ajoista on päästy eteenpäin.” (HS 25.10.2013.) Naisten rooli tulee esiin myös Tulva-lehden noston lopussa, kun HS kertoo Tulvan ehdottavan juopuneiden naisten päivää: ”Se lokakuinen päivä 1965, jolloin Yhdistys 9:n perustajanaiset käännytettiin ravintolan ovelta julistettakoon yleiseksi naisten baaripäiväksi.” (HS 8.3.2008a.) Näiden viittausten perusteella naisasia ei yksiselitteisesti asetu 1960-luvun historiakuvaan, vaan ulottuu mahdollisesti selvemmin osaksi 1970-lukua.

Seitsemänkymmenlukulaisuutta on pidetty sopimattomana kuusikymmenluvun historiakuvaan. Mieltusen (2009) mukaan hänen tutkimansa radikaalit ja popparit terävöittävät kuusikymmenluvun historiakuvaan vertaamalla sitä seitsemänkymmentälukuun, ”jota muistellaan kaikin puolin ankeana ajanjaksona” (emt., 236–237). HS:ssa 1970-luku sekoittuu paikoin 1960-luvun historiakuvaan, mutta 1960-lukuviitauksista muodostuvan tutkimusaineiston perusteella vuosikymmenet pysyvät melko erillisinä. Yksittäisissä viitauksissa esimerkiksi kerrotaan, että Kersti Juva valittiin ensimmäisenä kääntäjänä taiteilijaprofessoriksi vuonna 2008. HS:n toimittaja kirjoittaa henkilöjutussa: ”Juvassa kiteytyy 60-lukulaisten radikaali tarina. Hän oli kiihkeä taistolainen ja ensimmäisiä julkilesboja.

Hän on arkkipiispan tytär, joka erosi kirkosta ja ilmoitti olevansa ateisti. Nyt hän on ortodoksi.” (HS 23.8.2008.) Kansan Utusten entisen päätoimittajan Erkki Kauppiilan 80-vuotishaastattelussa muistellaan vuoden 1968 Prahassa tapahtumien yhteydessä julkaistua Skp:n julkilausumaa (HS 2.7.2008). HS:n mukaan ”taistolaiset tukivat interventiota” Prahassa.⁴⁴ (Emt.)

Miettusen (2009) ohella Uschanov (2015, 47–48) on korostanut, kuinka suomalaisessa historiakulttuurissa 1960-lukua koskevat mielikuvat ovat hyvin erilaisia kuin 1970-lukua koskevat mielikuvat. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella 70-lukulaisiksi mielletyt ilmiöt näkyvät harvoin puheessa kuusikymmenluvusta tai 60-lukulaisuudesta. Tutkimusaineiston voi katsoa tukevan tulkintaa, jonka mukaan 1960-luvun historiakuva suomalaisessa julkisuudessa on ainakin osittain erillinen 1970-luvun historiakuvasta. Tutkimuksen aineistossa on sellaisia viittauksia, joissa 1960- ja 1970-lukujen välille luodaan merkityksiä, mutta ne ovat perin harvinaisia. Yhdessä esimerkiksi toimittaja Unto Hämäläinen lainaa Minna Sarantola-Weissia luoden vuosikymmenten välille yhteyden (HS 15.6.2008b): ”1970-luku, sen tapahtumat ja mentaliteetti, olivat monella tavalla seurausta 1960-luvusta ja sen murroksesta. 1970-luvusta tuli vuosikymmen, jolloin murrosta sulateltiin ja ideoista sovellettiin toimivia yhteiskunnallisia rakenteita.” (Emt.) Tällainen tulkinta korostaa sosiaali- ja hyvinvointivaltion syntyä sekä vuosikymmenten välille harvoin tutkimuksen aineistossa syntyvää jatkumoa.

ALAVIITE: Liika on liikaa?

1960-lukua käsitellään vuoden 2008 HS:ssa niin paljon, että sitä tässäkin tutkimuksessa kutsutaan muisteluvuodeksi erotuksena vuoden 2013 vuosikerrasta. Keskustelu 1960-luvun näkyvyydestä ja sen muistelemisesta muistuttaa HS:ssa journalismille ominaista tilannetta, jossa jonkin tapahtuman tai ilmiön sijaan keskustelu siirtyy keskusteluksi keskustelusta. Muistelun kohdalla ketju menee näin: 1960-luvun tapahtumat -> noita tapahtumia koskevat historiajutut ja -viittaukset -> keskustelu 1960-luvusta kirjoittamisen mielekkyydestä. Käytännössä se saa eri muotoja. Ruotsalaisen *Aatteen asialla* -draamasarjan nostossa Harri Uusitorppa

⁴⁴ Tällainen tiivistys on historiallisesti hankala, koska taistolaisia ei vielä vuonna 1968 ollut. Taistolaisten on tulkittu antaneen tukensa miehitykselle jälkeenpäin. Taistolaisilla tarkoitetaan Suomen kommunistisen puolueen vähemmistösiipeä, johon liittyi 1970-luvun alussa etenkin nuorisoa, opiskelijoita ja kulttuuriväkeä. (Lalu 2015.) Jukka Relanderin (1999, 190) mukaan taistolaisuus-sanan keksi itse asiassa HS:n toimitus 1970-luvun puolella kuvaamaan tätä Taisto Sinisalon johtamaa Skp:n vähemmistöä.

kirjoittaa: ”Kuusikymmentäluvun loppua on selitetty viime aikoina eri vuosijuhlien varjolla niin runsaasti, että barrikadiväsytys voi iskeä jopa vannoutuneisiin radikaaleihin.” (HS 14.5.2008b.) Muutama päivä myöhemmin Suvi Ahola kehuu samaa vuoteen 1965 sijoittuvaa sarjaa sekä kotimaisia 60-lukua käsitteleviä teoksia: ”Toisille 1960-luvun käsittely eri viestimissä tuntuu jo aiheuttavan tuskaa ja ähkyä. Minä en tunnu saavan tarpeeksi amerikkalaisen sodanvastaisuuden ja vastakulttuurien historiasta. Tarpeekseni en voi saada liioin suomalaisen 60-luvun ilmiöistä.” (HS 17.5.2008.)

Toimittaja Janne Salomaan sanavalinta sunnuntaisivuilla kertoo osaltaan muisteluvuodesta 2008: ”Euroopan hullun vuoden, 1968:n, muistelu on vihdoin puolivälissä. Pariisin ja Prahan kevät ovat jo takana, ja nyt odotellaan marraskuuta ja Vanhan valtauksen 40-vuotisnostalgisointia.” (HS 8.6.2008c.) Kesä 1969 on kuitenkin tapetilla Yhdysvalloissa, jossa ”lasittunut katse on jo siirtynyt elokuuhun 1969 ja Woodstockiin. Maanantaina tv-miljonääri Alan Gerry avasi vanhalle festari-alueelle Bethelin kylään Woodstock-museon.” (Emt.) Toimittaja Suvi Ahola ei ”tunnu saavan tarpeeksi”, kun taas Janne Salomaa korostaa katseen ”lasittuneisuutta” ja kirjoittaa muisteluvuoden olevan ”vihdoin” puolivälissä.

Tutkimuksen aineistossa tulee esiin, kuinka medioitunut mediakin on. Jutuissa käsitellään muita kulttuurituotteita ja kommentoidaan muiden medioiden tuotoksia, etenkin Radio & televisio -sivustolla. Esimerkiksi HS:ssa kysytään Kalle Haataasen *Teesinnanlaajien* jaksoa käsittelevässä jutussa ”mikä kaikki muuttui vuonna 1968?”: ”Keskustelun lähtökohtina ovat väitteet, että vuonna 1968 länsimainen liberaali demokratia oli aidosti vaarassa varsinkin Ranskassa, ja että Suomessa murros oli perin säyseä ja hyväntahtoisen autoritaarisesti ohjailtu, ja että vuosi 1968 on ideologisesti ja filosofisesti yliarvostettu, pelkän nostalgian kohde.” (HS 4.7.2008d.) Kriitikko Matti Ripatti kirjoittaa itse: ”Jean Baudrillard’ia mukailleen voisi sanoa, ettei vuotta 1968 koskaan ollut, ja juuri sen tähden siitä on syytä puhua loputtomiin. Ja kyllähän siitä puhutaankin, siitä pitää huolen tasavuosisikymmenten taika.” (Emt.)

Vuonna 2008 HS pyysi Senaatintorin vuoden 1968 kappaleista koostetun suurkonsertin arvion kirjailija Juha Itkoselta. Hänen kirjoituksensa on otsikoitu ”Maailman paras vuosi”: ”Huomattava osa suurista ikäluokista usko, ettei maailmassa ole tehty hyvää musiikkia 60-luvun jälkeen. Älytön väite. Minustakin tuntuu silloin tällöin, että ainoastaan 90-luvun musiikilla on merkitystä, mutta pidän tämän omana tietonani. / 60-luvulla tehtiin toki paljon loistavia kappaleita. Muutenkin olen tässä vaiheessa vuotta 2008, kaikkien juttusarjojen ja dokumenttien jälkeen alkanut tajuta, miksi vuoden 1968 eläneet suhtautuvat juuri tähän

vuosilukuun niin tunteellisesti.” (HS 24.8.2008c.) Kirjoituksessa Itkonen luo pienen tarinan, jossa hän suhtautuu kriittisesti 60-lukufilistelyyn, mutta sittemmin hänen silmänsä ovat avautuneet.

Kyllästymistä on havaittavissa toimittajien lisäksi HS:n yhteisössä. Mielipidesivuilla kirjoittaja esimerkiksi vertaa Vanhan valtauksen muistelua edellisten sukupolvien sotakokemusten muisteluun: ”Tulin valtauksen ikimuistettavana aamuna junalla Helsinkiin ja kävelin ylioppilastalon ohitse. Jotakin ihmeellistä oli tapahtumassa. Talo oli täynnä väkeä, ja punalippuja heilutettiin ikkunoista. / Selvisi, että ylioppilaat olivat vallanneet Vanhan Ylioppilastalon, oman talonsa, siitä riemu. / Yhtä hyvin kuka tahansa omakotitalon omistaja olisi voinut työntää punalipun ikkunastaan ulos ja huutaa, että talo on vallattu.” (HS 26.11.2008c.) HS-raati oli myös kyllästynyt muisteluun. 40 prosenttia HS-raadin vastaajista katsoi, että Vanhan ylioppilastalon valtaajat eivät onnistuneet tekemään maailmasta parempaa. Myönteisenä muutosvoimana neljänkymmenen vuoden takaisen valtauksen tekijöitä kyselyssä piti 36 prosenttia vastaajista. (HS 28.11.2008b.)

Nämä HS:n esimerkit osoittavat, kuinka usein keskustelu keskustelusta on ilmeisintä juupas–eipäs-tasolla, jolloin kirjoittaja lähinnä ilmaisee tykkääkö 1960-lukua koskevista jutuista ja arvioista vai ei. Sanomalehdessä kysymystä pohditaan mahdollisesti monitahoisemminkin, mutta tässä yhteydessä esimerkit kertovat, kuinka HS:n yhteisössä käytiin muisteluvuonna 2008 keskustelua siitä, missä menee 1960-lukua koskevien juttujen ja viittausten kohtuuden ja liiallisuuden rajat.

5.1.3.2 Israel: Jatkuva kuuden päivän sota

Lähi-idän konflikti Israelin ja palestiinalaisten välillä on yksi maailman tulenaroista kriiseistä, joka nousee säännöllisesti esiin uutismediassa. Tarinaa kuljettavat vaalit, neuvottelut, rauhantunnustelut, kansainväliset kokoukset ja sopimukset sekä tietysti yhteenotot, väkivaltaisuuudet, sotilaalliset iskut ja sodan syttyessä tilanteen eteneminen. Tämän tutkimuksen aineistossa 1960-luku mainitaan erilaisissa Lähi-idän tapahtumia koskevissa jutuissa. Kyse voi olla esimerkiksi palestiinalaisvangeista (HS 14.8.2013b), elämästä Gazassa (HS 7.3.2008a) tai valtiovierailusta (HS 23.6.2008). Toimittajille Lähi-idän konflikti on uutisoinnin ”peruskauraa”, joten sitä on seurattu läheltä ja pitkään. 2000-luvulla sekä Israel että palestiinalaiset käyvät sotilaallisten toimien ohella mediasotaa, jossa myös toimittajat joutuvat vaikutusyritysten kohteeksi. Informaationsodankäynti korostaa sitä, kuinka konfliktista välittyvä kuva vaikuttaa konfliktin tulkintaan ja sen tulevaisuuteen. (Kujala 2012, 11.)

Historian journalistisen esittämisen näkökulmasta Israelin ja palestiinalaisten välinen konflikti on poikkeuksellisen näkyvä esimerkki. Aineistossa on vuosilta 2008 ja 2013 kymmeniä juttuja, joissa viitataan konfliktin taustalla olevaan vuoden 1967 kuuden päivän sotaan. Viittauksia on etenkin lyhyissä uutisjutuissa. Näissä usein uutistoimistojuttujen pohjalta tehdyissä uutisissa viitataan sodan osalta useimmiten rajoihin tai ajankohtaiseen keskusteluun rauhanneuvotteluista. Näin esimerkiksi pikku-uutisessa, jossa Hamasin johtajan kerrotaan sanoneen, että järjestö on valmis hyväksymään Palestiinan valtion perustamisen vuoden 1967 sotaa edeltäneiden rajojen sisäpuolelle: ”Vuoden 1967 sotaa edeltäneet rajat tarkoittaisivat Länsirantaa, Gazaa ja Itä-Jerusalemia.” (HS 22.4.2008a.) Koko konflikti liittyy niin elimellisesti aluekiistoihin, että myös kansainväliset neuvottelut pyörivät niiden ympärillä: ”Israelin pääliittolainen Yhdysvallat on kehottanut Israelia lopettamaan rakennustyöt sen vuonna 1967 miehittämällä alueilla.” (HS 1.4.2008.)

Aineistovuosista vuonna 2008 marraskuussa Hamas-järjestön ja Israelin välinen tulitauko päättyi, mikä johti sotilaallisuuksiin. Suhteiden kiristyttyä Israelin ilmaiskut alkoivat 27.12.2008, mikä uutisoitiin myös HS:ssa. Isku-uutisen tietokulmassa toimittaja kutsuu Gazaa Espoon kokoiseksi kriisipesäkkeeksi: ”1967 Israel miehitti Gazan kuuden päivän sodassa ja teki siitä sotilashallintoalueensa. Gazaan perustettiin israelilaisten siirtokuntia.” (HS 28.12.2008a.) Toimittaja Jukka Huusko kirjoittaa uutisanalyyssissään: ”Israel miehitti Gazan piskuisuutta aluetta vuoden 1967 sodasta vuoteen 2005 asti. Pian Israelin vetäytymisen jälkeen Hamas vei yllätysvoiton palestiinalaisalueiden yleisvaaleissa tammikuussa 2006 ja syrjäytti maltillisemmän Fatahin.” (HS 28.12.2008b.) Sotilaallisuudet kestivät Israelin tulitaukoilmoitukseen tammikuun puoliväliin asti, joten suurelta osin kyseinen selkkaus jää tämän tutkimuksen aineiston ulkopuolelle.

Vuonna 2013 sen sijaan Syyrian sisällissota oli levitä Golanin kukkuloille, minkä vuoksi myös HS:ssa huomioitiin alueen historia: ”Golanin kukkulat ovat poliittisesti tulenarka alue, sillä Syyria ja Israel ovat kiistelleet siitä vuosikymmeniä. Israel valloitti Golanin kukkulat Syyrialta vuonna 1967 käydyssä kuuden päivän sodassa. Golanilla sodittiin myös 1973⁴⁵.” (HS 8.3.2013a.) Golanin kukkulat ovat tutkimuksen aineistossa yksi keskeinen viittauspiste, sillä ne mainitaan useita kertoja vuonna 2013 Syyrian sodan yhteydessä (ks. esim. HS 7.3.2013a; HS 10.3.2013a;

⁴⁵ Vuosi 1973 viittaa Jom Kippur -sotaan, joka nousi varmasti aineistossa esiin, jos huomio olisi 1970-lukua koskevissa viittauksissa. Sen tausta on kuitenkin myös kuuden päivän sodassa, kuten tuota sotaa käsittelevässä jutussa HS:ssa kerrotaan: ”Arabimaat halusivat vallata takaisin vuoden 1967 Kuuden päivän sodassa menettämänsä alueet ja saada hyvityksen nöyryyttävälle tappiolleen.” (HS 10.11.2013a.)

6.5.2013a) ja vuonna 2008 jo ennen arabikevään tapahtumia (ks. esim. HS 19.1.2008b; HS 30.5.2008b; HS 27.6.2008a; HS 16.7.2008b).

Lähi-idän konfliktin kansainväliset rauhanneuvottelut käynnistettiin jälleen vuoden 2013 heinäkuussa. Yhdysvaltojen johdolla suoraan neuvotteluyhteyteen päästiin heinäkuun lopussa, mutta keskustelu rajojen merkityksestä nousee HS:ssa esiin muinakin kuukausina neuvotteluiden edetessä (HS 6.4.2013; HS 18.7.2013a; HS 19.7.2013b; HS 30.7.2013). Kaikki aineiston viittaukset eivät rajaudu näihin keskeisiin tapahtumiin. Historiaviittaukset toistuvat myös esimerkiksi uutisoinnissa, joka koskettaa Israelin siirtokuntapolitiikkaa (ks. esim. HS 1.2.2013; HS 21.3.2013), sillä siirtokunnat ovat olleet yksi toistuvien rauhanneuvotteluiden keskeinen kiistakysymys (ks. esim. HS 13.8.2008a; HS 6.10.2008).

Tutkimuksen lukuisista viittauksista vuoden 1967 kuuden päivän sotaan voi tehdä kaksi johtopäätöstä pelkästään 1960-lukuun rajoittuvan aineiston perusteella: 1) Israelin ja palestiinalaisalueiden/arabimaiden välisissä suhteissa seurataan pieniäkin muutoksia. Utiskone on viritetty reagoimaan herkästi, vaikka kaikkea ei varmasti raportoida. 2) Usein noita muutoksia tai tapahtumia koskevissa uutisissa viitataan 1960-lukuun ja kuuden päivän sotaan vähintään lyhyellä maininnalla. Lyhimmissä noista viittauksista konfliktin tausta pelkistyy tapahtumavuosilukupariin (ks. esim. HS 22.5.2008c; HS 18.9.2008a; HS 31.5.2013b). Tuo pari on konfliktin tapahtumien yhteydessä myyttiavaimen tapaan toimiva viittauspiste. Itse viittaukset antavat harvoin lukijalle syvällistä kuvaa konfliktin taustasta, mutta vuoden 1967 mainitseminen kuitenkin kertoo, että kriisillä on vähintään 40–50 vuoden mittainen historia.⁴⁶

George Gerbner (1998) on käyttänyt kultivaation käsitettä, joka kuvaa toistuvien ja hallitsevien merkitysten vaikutusta pitkällä aikavälillä yleisön maailmankuvaan. Kultivaatioteoria korostaa sitä, millainen voima on yleisön altistumisella median tarinoiden, kuvien ja viestien toistuville malleille. Metaforisesti yleisön todellisuuskäsitysten muokkautumista median esittämän maailmankuvan mukaisiksi voi

⁴⁶ Paikoin vuoden 1967 tapahtumia avataan hieman pintaa raaputtaen, vaikka peruslähtökohta on sama: ”Israel valloitti hiekkadyneistä koostuvan rantakaistaleen Egyptiltä kuuden päivän sodassa kesäkuussa 1967. Samalla Israel valloitti myös koko Siinain niemimaan ja Gazan eteläraja pysyi avoimena. Käännös tapahtui 1979, kun Israel vetäytyi Siinaista Egyptin kanssa allekirjoitetun rauhansopimuksen jälkeen, mutta jatkoi Egyptille kuuluneen Gazan miehitystä.” (HS 24.1.2008.) Näin myös dokumenttielokuvan nostossa, jossa kerrotaan esimerkiksi, että ”Israelin 1967 käymä lyhyt sota Egyptiä, Syyriaa ja Jordaniaa vastaan herätti aikoinaan syystäkin eloon vertauksen Daavidista ja Goljatista: Israel valtasi Egyptiltä koko Siinain ja Gazan, Syyrialta Golanin ja Jordanialta Länsirannan” (HS 7.5.2008). Lisäksi: ”Kuuden päivän sota mullisti Lähi-idän kartan, kun Israel moninkertaisti valloituksillaan pinta-alansa. Samalla 220 000 palestiinalaista joutui pakolaisiksi Länsirannalta ja Gazasta. Golanilta pakolaisiksi lähtivät druusit.” (Emt.)

kuvata kivellä, jota sille tippuva vesi hiljalleen kovertaa. Samalla tapaa kuuden päivän sotaa koskevat maininnat luovat itselleen tilaa osana käsityksiä Lähi-idän konfliktista.

HS kirjoittaa yleensä Israelin valloittamista alueista tai miehityksestä, mikä kertoo lehden tai ulkomaantoimituksen yhtenäisestä linjasta. Sanavalintoihin kiinnitetään huomiota. Esimerkiksi vuonna 2008 HS kertoi, että ”Yhdysvallat käyttää poliittisesti latautunutta sanaa ’miehitys’ erittäin harvoin kuvaillessaan Israelin vuoden 1967 sodassa valloittamia alueita” (HS 11.1.2008). Tästä huolimatta presidentti George W. Bush oli sanonut Länsirannalla: ”Vuonna 1967 alkaneen miehityksen pitäisi loppua.” (Emt.) Pidemmän päälle se, kuinka konfliktista puhutaan ja kuinka media konfliktista kirjoittaa, muuttaa osaltaan konfliktin ja sen taustan tulkintaa. On eri asia puhua HS:n ulkomaantoimituksen tapaan miehityksestä tai valloituksesta kuin sanoa yhden maan ”ottaneen haltuunsa” toisille maille kuuluneita alueita, kuten lehden päätoimittaja Janne Virkkunen kirjoittaa (HS 2.3.2008a).

Vuotta 1967 ja kuuden päivän sotaa koskevat maininnat koostuvat pääosin uutisjutuista, mutta aineistossa on myös pari feature-artikkelia ja muutama uutis-analyysi. Analyyseissa pohditaan usein eri osapuolten argumentteja ja rauhan mahdollisuuksia (ks. esim. HS 20.9.2008) tai konfliktin kehittymistä: ”Tilanne on muuttunut vuosi vuodelta vaikeammaksi, vaikka kaikki sovintoa toivovat tietävät, miten Palestiinan ja Israelin välinen kiista ratkaistaan: Israel [sic] on tunnustettava ja sen turvallisuus on taattava; on palattava vuoden 1967 kesäsotaa edeltäneille rajoille; palestiinalaispakolaisten tulevaisuus on ratkaistava.” (HS 23.12.2008.) Vuonna 2008 aineistossa on myös yksi laaja artikkeli, jossa käsiteltiin Israelin valtion 60-vuotispäivän läheisyydessä Lähi-idän konfliktia ja Israelin Iran-suhdetta (HS 11.5.2008b). Eri osapuolten moniääninen tarkastelu on kuitenkin aineistossa poikkeus.

Kuuden päivän sodan mainitsemista konfliktin taustana voi esimerkkien valossa pitää vallitsevana journalistisena tapana. Tapaa palata vuoteen 1967 lyhyimmissäkin uutisissa sen sijaan voisi pitää toimitustyön näkökulmasta rutiniinomaisena, jopa ritualistisena. Pienimpienkin Lähi-idän konfliktin muutosten uutisointi korostaa konfliktin ”ikiaikaisuutta” ja vuoden 1967 mainitseminen asetelman muuttumattomuutta. Tutkimuksen aineistossa Israelin, sen naapurimaiden ja palestiinalaisalueiden välinen konflikti on paljastavin esimerkki historian toisteisuudesta, mutta se ei ole ainoa. Vastaavia esimerkkejä löytyy ulkomaansivuilta pienemmässä mittakaavassa muitakin.

5.1.3.3 Globaali ulottuvuus: vuosilukuihin tiivistyvät kehittyvien maiden konfliktit

Tiiviit historian tyypitykset kuuluvat tämän tutkimuksen perusteella tietyn tyyppisiin ulkomaan uutisiin. Niissä on usein kyse konfliktista, joka vaikuttaa edelleen 2000-luvulla tai historiallisesta käännekohdasta, joka nousee syystä tai toisesta toistuvasti esiin 2000-luvun tapahtumien yhteydessä. Esimerkit koskevat yllättävän usein Euroopan ulkopuolisia alueita kun otetaan huomioon suomalaisten sanomalehtien ulkomaansisällön maantieteellinen keskittyminen (Uskali 2007, 18–19). Ainakin 1960-luvun osalta näitä lyhyitä tiivistyksiä on etenkin kehittyviä maita koskevissa uutisissa. Jutut ovat myös lyhyitä tai melko lyhyitä, jolloin viittaus historiaan on vielä sitäkin lyhyempi. Tämän päivän tapahtuman ja 1960-luvun tapahtuman välillä on kymmenien vuosien aukko, jonka lukija joutuu täyttämään itse.

Tässä tutkimuksessa esimerkkinä toimivat historiaviittaukset Indonesiaan, Myanmariin ja Kolumbiaan sekä Kambodžan ja Thaimaan rajakiistaan. Näitä maita koskevassa uutisoinnissa on pienemmässä mittakaavassa samoja piirteitä kuin Lähi-idän kriisin kohdalla. Indonesia nousee aineistossa esiin sekä vuonna 2008 että 2013. Tammikuun lopussa vuonna 2008 Indonesian pitkäaikainen diktaattori Suharto kuoli. HS kertoi, että vaatimattomista oloista noussut Suharto ”lähti sotilasuralle ja nousi valtaan johdettuaan 1965 vasemmistolaisten kapinan tukahduttamista. Pian sen jälkeen alkaneissa vainoissa surmattiin ainakin puoli miljoonaa Indonesian vasemmistolaista. Presidentti Suhartosta tuli 1967.” (HS 28.1.2008b.) Seuraavana päivänä toimittaja Kari Huhta pohti Suharton ristiriitaista perintöä pääkirjoitussivuilla: ”Jotkut muistavat hänet näin: Suharto piti 234 miljoonan asukkaan valtavan saarivaltion koossa ja muokkasi siitä maltillisen ja suvaitsevaisen islamilaisen maan. Kun Suharto syrjäytettiin vuonna 1998, oli Indonesian talous kasvanut kolme vuosikymmentä keskimäärin seitsemän prosentin vuosivauhtia. / Suharto rauhoitti kansallisuuskiihkeitä valtiossa, jossa asuu yli 300 etnistä ryhmää. Hän lopetti Indonesian kiihkeitä naapureidensa kanssa ja avasi markkinat kansainvälisille yrityksille. / Toiset muistavat Suharton näin: Ohjailtuaan vallankaappausta edeltäjänsä Sukarno vastaan vuonna 1965 Suharto järjesti verilöylyn, jossa surmattiin jopa miljoona ihmistä kommunismiepäilyjen tai kiinalaisen syntyperän perusteella. Diktatuurin vuosikymmeninä Suharton vastustajat päättyivät vankilaan tai katosivat. Hän tukahdutti itsenäisyysliikkeet armottomasti.” (HS 29.1.2008a.)

Vuonna 2013 Indonesia ja 1960-luku nousivat esiin Joshua Oppenheimerin *The Act of Killing* -dokumenttielokuvan ansiosta. Vuonna 2012 ensi-iltansa saanut elokuva käsittelee Indonesian vuosien 1965–66 joukkomurhia tappajina

toimineiden, edelleen yhteisössään arvostettujen henkilöiden kautta. Näistä HS kertoo, että ”Anwar [Congo] kuului nuorena kuolemanpartioihin Indonesiassa 1960-luvun puolivälissä. Hän tappoi ehkä jopa tuhat ihmistä.” (HS 30.8.2013a.) Elokuva sai Euroopan elokuva-akatemian ja Britannian elokuva-akatemian palkinnot sekä Oscar-ehdokkuuden. Dokumentin tekotapaa kiiteltiin myös HS:ssa: ”Oppenheimer on luonut päätähuimaavan psykodraaman Indonesiaan, jonka rankkaan historiaan kuuluu yli miljoonan ihmisen kansanmurha vuosina 1965–66. Ohjaaja on saanut silloiset murhaajat kuvaamaan lavastettuja kohtauksia, joissa he esittävät tekemiään kauheuksia.” (HS 6.11.2013b.)

Indonesian kohdalla kyse on menneisyyden ajankohtaistumisesta, ensin pitkäaikaisen hallitsijan kuoleman, sitten kansainvälisesti tunnustetun dokumenttielokuvan kautta. Moni tekijä vaikuttaa siihen, kuinka vahvasti menneisyys sanomalehdessä nousee esiin. Esimerkiksi Suharton kuolemaa koskevassa uutisessa on esillä monipuolisempi kuva hänen poliittisesta perinnöstään kuin tappamista ja sen perintöä käsittelevissä *Act of Killing* -dokumenttia koskevissa jutuissa. Yhdessä niistä surmatöiden yhteyttä Indonesian historiaan ja Suhartoon avataan laajemmin: ”Kenraali Suharto teki Indonesiassa vallankaappauksen vuonna 1965. Alkoi verilöyly, jossa on arvioitu tapetun ainakin puoli miljoonaa kommunistiksi uskottua. Dokumenttielokuvassa *The Act of Killing* uhriluvuksi arvioidaan yli miljoona ihmistä. / Murhia tekivät armeijan lisäksi puolisotilaalliset ryhmät ja rikollisjoukkio. Tapetuksi joutui muita kuin kommunisteja tai sellaisiksi luultuja, muun muassa maan kiinalaisvähemmistöä. Kylmän sodan henkeen kuului, että joukkomurhat nähtiin lännessä sotana.” (HS 30.8.2013b.) Elokuva herätti huomiota paljolti siksi, että ”Indonesiassa vuosien 1965–1966 joukkosurmista on viime vuosiin saakka vaiettu. Osin siksi, että nykyiset hallitsijat ovat vallassa surmien luoman pelon ilmapäärin turvin.” (Emt.) Reportaaseja tai katsauksia Indonesian nykytilanteeseen ei 1960-lukuvuittauksia sisältävässä tutkimusaineistossa ole.

Myanmarin (tai Burman) tilannetta koskevissa uutisjutuissa palataan paikoin 1960-luvulle, jolloin sotilasjunta otti vallan. HS:n juttujen huomion kohteena on aineistossa etenkin poliitikko ja demokratia-aktivisti Aung San Suu Kyi:

- ”Myanmarin sotilasjunta on hallinnut vuodesta 1962 lähtien, tukahduttanut lukuisia väkivallattomia kansannousuja, eikä San Kyin [sic] maltillinen vastarinta tunnu hievauttavan junttaa.” (HS 25.5.2008a.)
- ”Suu Kyin johtama oppositiopuolue voitti yli 80 prosenttia äänistä vuoden 1990 parlamenttivaaleissa. Sotilasjunta hylkäsi kuitenkin äänestystuloksen. Juntta on hallinnut Myanmaria vuoden 1962 sotilasvallankaappauksesta lähtien.” (HS 12.6.2008b.)

- ”Junta otti vallan Myanmarissa vuonna 1962 eikä 50 vuoteen osoittanut minkäänlaista kiinnostusta demokratiaa tai ihmisoikeuksia kohtaan.” (HS 1.3.2013.)
- ”Sotilasjunta kaappasi vallan 1962. Tuolloin Suu Kyi asui Intiassa, jossa hänen äitinsä Khin Kyi työskenteli suurlähettiläänä.” / ”Maanantaina Myanmarissa ilmestyi yksityisiä päivälehtiä ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1964, jolloin sotilasjunta otti lehdet haltuunsa.” (HS 7.4.2013.)

Mielenkiintoista on, kuinka sotilasjuntasta ei synny muuta kuvaa kuin vastakkainasettelu demokratian kanssa. Jutuissa ei myöskään mainita sitä miten junta nousi valtaan tai sitä miten Burman-Myanmarin tilanne liittyi kylmän sodan vastakkainasetteluun. HS:n ulkomaantoimituksen juttujen perusteella lukijalle riittää tieto siitä, että sotilasjunta on pitänyt valtaa hallussaan pitkään.

Paikoin HS:n sivuille on noussut myös kiista, joka ei ole kansainvälisesti niin tunnettu, mutta jossa 1960-luku on huomioitu jokaisessa aihetta koskevassa jutussa. Kyse on Kambodžan ja Thaimaan välisestä kiistasta, jonka keskiössä on hindutemppeleiden maiden rajalla. Heinäkuussa 2008 Kambodža pyysi YK:ta konfliktin välittäjäksi: ”Riidan kohteena on 900 vuotta vanha hindulaistemppeleiden Preah Vihear, joka sijaitsee maiden rajaa merkitsevän rotkon reunalla. Kansainvälinen tuomioistuin määräsi temppeleiden Kambodžalle 1962. / Riita virisi heinäkuussa, kun Unesco nimitti temppeleiden maailmanperintökohteeksi ja Thaimaan kansallismieliset alkoivat vaatia temppeleitä itselleen.” (HS 23.7.2008a.) Elokuussa molempien maiden joukot vetäytyivät temppeleiltä, jolloin HS toisti, että ”(k)ansainvälinen tuomioistuin määräsi maiden välisen riidan aiheena olevan temppeleiden Kambodžalle vuonna 1962” (HS 15.8.2008). Lokakuussa armeijoiden välillä tapahtui välikohtaus, jossa kaksi kuoli. Rajakahakka tapahtui HS:n mukaan päivä sen jälkeen kun Kambodžan pääministeri oli esittänyt Thaimaalle uhkavaatimuksen joukkojen vetämisestä pois. Samassa yhteydessä kerrotaan: ”Kansainvälinen tuomioistuin määräsi alueella sijaitsevan temppeleiden Kambodžalle vuonna 1962, mutta kiista temppeleiden lähellä sijaitsevista maista on jäänyt ratkaisematta.” (HS 16.10.2008.) Viisi vuotta myöhemmin – marraskuussa 2013 – HS uutisoi, että Kambodža voitti vuosia jatkuneen temppeleiden kiistan. YK määräsi Thaimaan vetämään joukkonsa pois temppeleitä ympäröiviltä alueilta: ”ICJ päätti jo vuonna 1962, että Preah Vihearin temppeleiden kuuluu Kambodžalle. Thaimaan mielestä oikeus ei kuitenkaan julistanut temppeleitä ympäröiviä alueita Kambodžalle kuuluviksi.” (HS 12.11.2013a.)

Yhdessäkään esimerkissä ei kuvata tapahtumia, jotka johtivat ICJ:n käsittelyyn, eikä myöskään käsitellä päätöksen taustoja.⁴⁷

Neljäs esimerkki on Kolumbia, jonka aseellista konfliktia on kutsuttu maailman pitkäkestoisimmaksi. Se ajankohtaistui vuonna 2008 niin sanotun Andien kriisin myötä, ja vuonna 2013 HS:n huomion kohteena oli edellisvuonna käynnistynyt rauhanprosessi. Jutuissa mainitaan Farcin järjestäytyneen vuonna 1964, tosin kerran viitataan yleisemmin 1960-lukuun: ”1960-luvulla aseisiin tarttuneilla Farc-sisseillä on satoja panttivankeja.” (HS 29.3.2008.) Latinalainen Amerikka on reilusti aliedustettu suomalaisessa mediassa, sillä vain noin prosentti ulkomaan uutisoinnista koskee tuota aluetta tai kulttuuripiiriä (Uskali 2007, 18–19). Vähäinen juttujen määrä oletettavasti johtuu vähäisestä mielenkiinnosta. Se voi johtaa tilanteeseen, jossa toimittaja kirjoittaa aiheista, jonka erityiskysymyksiä ei kovin hyvin tunne. Tällöin yleistykset voivat olla suoraviivaisia, kuten HS:n Kolumbian historiaa koskevissa viittauksissa. Niissä toistuu Farcin aatteellinen tausta:

- ”Kolumbian vallankumoukselliset asevoimat eli Farc on taistellut Kolumbian hallitusta vastaan jo lähes viisi vuosikymmentä. Marxilais-leniniläinen järjestö perustettiin vuonna 1964. Yhdysvallat ja Euroopan unioni luokittelevat Farcin terroristijärjestöksi.” (HS 28.2.2008.)
- ”Farc perustettiin vuonna 1964, jolloin se julisti taistelevansa ase-in hallitusta vastaan tavoitteenaan marxilainen Kolumbia.” (HS 17.3.2008a.)
- ”Vuonna 1964 perustettu marxilais-leninistinen Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (Farc) on Kolumbian suurin ja vanhin sissiliike. Sillä on arviolta 8 000 taistelijaa.” (HS 9.2.2013.)

HS asettaa Farcin kylmän sodan asetelmaan, jossa järjestö syntyi. Maininnat ”marxilaisleniniläinen” tai ”marxilais-leninistinen” ja ”tavoitteena marxilainen Kolumbia” määrittävät sitä, miltä pohjalta ja mihin Farc pyrkii. Farcin syntyä määrittää sitä HS:ssa edelleen 2000-luvulla, vaikka sekä konflikti että sen toimijat ovat vuosikymmenten saatossa muuttuneet merkittävästi. Vuonna 2013 HS:ssa on kuvaus, jossa tämä tausta yhdistetään joihinkin konfliktin ja rauhanneuvotteluiden vaikeista kysymyksistä: ”Maanomistus on huumekaupan ja syrjäseutujen

⁴⁷ Maailmassa on paljon erilaisia rajakiistoja, joista osan juuret on juuri 1960-luvulla. HS:ssa viitataan esimerkiksi Kambodžan ja Thaimaan välisen rajakiistan tapaan Afrikan valtioiden itsenäistymisiin. Kenian (ks. esim. HS 3.2.2008; HS 7.9.2008b) ja Keski-Afrikan tasavallan (ks. esim. HS 25.3.2013; HS 6.9.2013; HS 13.12.2013a) tapahtumia koskevissa itsenäistymisvuodet tarjoavat taustan, jota ei kuitenkaan syvennetä paljon vuosilukua enempää. Kolonialismin historiaa koskevat merkitykset jäävät pitkälti lukijan oman tietämyksen varaan.

kehittämisen ohella keskeinen syy konfliktiin. Vuonna 1964 perustettu marxilais-leninistinen Farc on sanonut tavoitteekseen juuri tasa-arvoisen maanomistuksen ja köyhien oikeudet.” (HS 28.5.2013.) Kolumbian laajaa rauhanmarssia koskevassa uutisessa on jätetty marxilais-leninistinen pois: ”Kolumbian ja Farcin vuonna 1964 alkanut sota on Latinalaisen Amerikan vanhin konflikti. Se on vaatinut satojentuhansien hengen.” (HS 11.4.2013.) Juttujen yhteydessä ei avata, mitä marxilais-leninismi konfliktin yhteydessä – tai sen ulkopuolella – 2000-luvulla tarkoittaa. Kyse on mahdollisesti kuriositeetista, joka kuvaa Kolumbian konfliktin syntyneen toisenlaisena maailmanaikana.

Kun näitä neljää esimerkkiä tarkastelee yhdessä Lähi-idän konfliktin historiaviittausten rinnalla, tulee näkyväksi yksi ulkomaanjournalismin ja historian journalistisesta esittämisestä koskeva piirre. Kaikki esimerkit koskevat Euroopan tai teollistuneen lännen ulkopuolisia alueita. Ainakin jos ajatellaan, että Israelin sijaan viittaukset kuuden päivän sotaan koskevat laajemmin Lähi-idän kriisiä. Kaikissa näissä uutisissa on poimittu yksi yksittäinen fakta, tapahtuma tai tapahtumasarja, jonka oletetaan toimivan nykypäivän tapahtumia selittävänä yhteytenä. Yhtäältä on hyvä, että historia tai konfliktin pitkät juuret sanomalehti uutisissa huomioidaan. Toisaalta historiaviittaukset vaikuttavat erikoisilta, jos sama viittaamisen tapa siirretään esimerkiksi Euroopan maita koskeviin uutisiin. Mitä jos lähes jokaisessa Portugalia tai Espanjaa koskevassa uutisessa muistutettaisiin diktatuurin merkityksestä tässä päivässä? Tai jos Ranskan tapahtumia käsiteltäisiin aina siirtomaiden menettämisen kautta? Tällaiset esimerkit ovat uutiskriteerit ja journalistiset käytännöt tuntien epäreiluja, mutta niiden kautta paljastuu, kuinka vallitseva tällainen kaukaisia maita koskeva uutisointitapa on. Jos suomalaiset toimittajat tai suomalainen yleisö tuntisi paremmin näiden maiden tai kulttuuripiirien historian, niitä koskevat viittauspisteet voisivat olla moninaisempia. Näin ei kuitenkaan ole. Samaan aikaan kun ulkomaanjournalismin kertoo maailmasta ja mahdollisesti laajentaa yleisön käsityksiä, se saattaa kuitenkin myös tyypistää niitä toistamalla samoja tarinoita, viestejä tai kuvia.

5.2 Jokapäiväisten historiaviittausten ideologiset ulottuvuudet

5.2.1 Murros kehychsenä

Tutkimuksen aineistosta paljastuu 1960-luvusta ja 1960-luvun Suomesta vahva yhteiskunnallisen modernisaation ja murrosvuosikymmenen kuva. Monipuolista murrosta voi nimittää kehychseksi, millä viitataan 1960-luvun jäsentämiseen HS:ssa tietyllä tavalla. Kehychsen käsitteellä kuvataan kokemuksen virran organisoimista ja jäsentämistä mielekkäästi (Goffman 1974). Erkki Karvonen (2000a, 78–79) tiivistää lähestymistavan tilannemääritelmään, joka viittaa siihen, että tullessaan sosiaaliseen tilanteeseen ihmisen täytyy hahmottaa, mistä on kyse. Media toimii hieman samoin, sillä toimittaja joutuu usein kokoamaan erilaisista tiedonpalasista ymmärrettävän kokonaisuuden. Kun puhutaan historiasta, toimittaja joutuu luomaan yhteyksiä nykypäivän ja menneen välille lukijoille ymmärrettävällä tavalla.⁴⁸

Journalismia ei voi tehdä kehychtämättä. Jokaisessa jutussa toimittaja tekee tiedostettuja ja tiedostamattomia valintoja, jotka koskevat näkökulmaa, sisältöä, haastatteluja, castingia ja painotuksia. Jokaisessa juttutyypissä on myös pelisääntönsä ja jokaisessa jutussa oma, jaettu maailmansa. (Schudson 2003a, 35–36.) Todd Gitlinin (1980, 6–7) mukaan kehychset ovat pitkälti ”lausumattomia ja tiedostamatta jääviä malleja” (emt.), jotka jäsentävät maailman sekä toimittajalle että lukijalle. Ne ovat ”valinnan, painotuksen ja esittämisen periaatteita, jotka muodostuvat pienistä ääneen lausumattomista teorioista” (emt.). Nuo teoriat koskevat sitä, mitä on olemassa, mitä tapahtuu ja millä on merkitystä.

Kehychsanalyysi on yleinen mediatutkimuksen metodi. Tässä tutkimuksessa tuhansia historiaviittauksia ei ole lähestytty kehychsanalyysin keinoin, joten ajatus murroksen ja modernisaation kehychsestä ei perustu erilaisten kehychsten vertailuun tai kehychsanalyysin malliin. Tulkinta kehychsestä perustuu koko tutkimuksen aineiston temaattiseen käsittelyyn ja historiantutkimuksen lähdekritiikkiin, joka on toteutettu Miittusen (2009) tutkimuksen tapaan tekemällä lähteet mahdollisimman näkyviksi tutkimuksen esityksessä. Lopulta kehychs on paras nimitys tavalle, jolla toimittajat, mielipidekirjoittajat ja asiantuntijat HS:ssa Suomen 1960-luvun eri yhteyksissä hahmottavat edellä esiteltyjen teemojen sisällä. Karvosen (2000a, 82)

⁴⁸ Karvonen (2000a) pitää suomalaisia käsitteitä ”runko” ja ”ranko” kehychstä parempina käännöksinä frame-sanalle, sillä kehychs johtaa ajatukset metaforan tasolla maalaukseen. Runko tai ranko sen sijaan korostavat taloa rakennettaessa luotua kehikkoa, runkoa, joka organisoii rakennuksen perustan tietynlaiseksi. (Emt., 78.)

ajatuksia mukaillen tämän tutkimuksen murroksen kehyksessä on kyse ”valikoivasta kontekstualisoinnista”, jossa viestijä tietoisesti tai tietämättään tarjoaa 1960-luvusta tietyn tarkastelukontekstin.

1960-lukua koskevissa historiaviittauksissa on monenlaisia historiaviittauksia ja viittaamisen tapoja. Teemoittelu tuo kokonaisuuteen järjestelmällisyyttä, jota tavallisen lukijan tai tilaajan voi olla vaikea yksittäisten lehtien tasolla havaita. Teemoittelun kautta murros näyttää 1960-luvun keskeiseltä tarkastelukontekstilta etenkin siksi, että se kattaa niin monia teemoja ja aihealueita. Luvussa 4.1 käsitellyt teemojen ja tapausten esimerkit tekevät kehyksen näkyväksi. Kokonaisuudessa tulevat esiin historian yleisesityksistä tutut teemat suuresta muutosta kaupungistumiseen ja konsensuksen rakentamisesta hyvinvointivaltion syntymiseen. Kun kyseessä on pääkaupungin ja Suomen suurin lehti, on huomion kohteena myös rakentaminen, kaupungistuminen ja kansalaisten arkielämän muutos. Silti tapa esittää 1960-luku murroskautena ulottuu tätä laajemmalle, esimerkiksi tieteen ja hoitomuotojen maailmaan.

Historian journalistisen esittämisen näkökulmasta onkin kysyttävä, miksi ajatus murroksen ja modernisaation vuosikymmenestä sopii niin hyvin eri teemoihin. Monessa tapauksessa hahmotustapa on historiallisesti perusteltu ja tätä mukaillen ongelmaton. Kehys on vahva, mutta ei sillä tavalla ilmeinen, että HS julkaisisi säännöllisesti kokonaisia juttuja kuusikymmenluvun rakennemuutoksesta, kulttuuri-ilmapiiirin avautumisesta tai elintason noususta, vaan nämä kuvat nousevat hyvinkin hienovaraisesti historiaa sivuavista viittauksista. Suomen – tai länsimaiden – kehitys näyttäytyy eräänlaisen edistystarinan mukaisesti. Tuossa tarinassa Suomi muuttuu, uudistuu ja urbanisoituu, mutta läsnä on edelleen monta Suomea. Murros tapahtuu siellä missä maa on jättämässä taakseen sotien ja niitä seuranneen ajan niukkuuden.

Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy 1960-lukua koskeviin mainintoihin, joten ajatusta murroksesta ei voi verrata suoraan toisiin vuosikymmeniin. On silti paikallaan pohtia, kuinka paljon ajatus murroksen ja kuusikymmenluvun yhteydestä on journalismin rakentama erityispiirre, kuinka paljon historiakulttuurin ohjaama tulkintakehys. Kun menneisyyteen viitataan, tulee viittauspisteestä helposti joko ”toinen” eli käsitellyn asian/asiantilan vertauskohta tai nykyistä edeltänyt aika, joka sekin on eräänlainen ”toinen”. HS:n historiamaininnoissa 1960-luku on tälle päivälle vieras kulttuuri, johon viitataan ja jota verrataan sekä kuvaillaan omilla ehdoillaan tai osana jatkumoa. Olisiko tilanne erilainen, jos tutkimuksen kohteena olisi 1950-luku tai 1970-luku? Ensinnäkin jokaiseen vuosikymmeneen voidaan liittää kehityskulkuja, joissa on tapahtunut käännekohtia, jopa murroksia. Toisekseen vuosikymmen näyttäytyy merkityksellisenä kyseessä olevalle asialle, kun siihen

verrataan tai se nähdään osaksi nykypäivään yltävää jatkumoa. Tällöin olisi ymmärrettävää, että murroksen kehys ulottuu myös sinne, missä murroksen ajatukselle ei ole selkeää historiallista perustetta.

1960-luvun näkökulmasta voi ajatella olevan hyvä asia, että rakennemuutos, suuri muutto, Helsingin ja rakennuskannan muutos, hyvinvointivaltion rakentaminen sekä työmarkkinoiden murros on kaikki huomioitu sanomalehden historia-kuvassa. Ne sopivat suomalaiseen historiakulttuuriin ja historiakuvaan. Journalismin tehtävä on käsitellä asioita, jotka ovat ihmisille tärkeitä tässä ja nyt, joten omasta historiakulttuurista irrottautuminen tuntuisi sekin oudolta. Journalismille on ominaista, että se kiinnittää tarinat osaksi olemassa olevaa narraatioita, juonia ja kerrontatapoja eli olemassa olevaa kudosta. (Ks. Edy & Daradanova 2006; Kitch 2003a; Kitch 2002.)

Tutkimuksen murrosta kuvaavien teemojen sisällä on merkittävää vaihtelua siinä, millaisia yhteyksiä 1960-luvun ja 2000-luvun välille syntyy. Teemoittelun yhteydessä on pyritty tuomaan esiin, kuinka esimerkiksi hyvinvointivaltion rakentaminen saadaan viittauksissa näyttämään loogiselta, järkeen perustuneelta prosessilta. Samankaltainen teknisluontoinen esittämistapa liitetään ympäristökysymyksiin ja niiden huomioimiseen. Näin historiaviittausten taustalle jäävät niin poliittiset ristiriidat kuin aikalaisten kokemukset muutoksien syntymisestä. Yksinkertaistaen historia ”tapahtuu” – on sitten kyse hyvinvointivaltion poliittisista valinnoista, tieteellisistä läpimurroista tai kaupunkisuunnittelusta. Suuret poliittiset ristiriidat sulautuvat merkittäviksi koetuiksi tapahtumiksi, ja historia avautuu näennäisen loogisesti. Samankaltaisia tuloksia on saatu muistakin tutkimuksista (ks. Kitch 2007; Kitch 1999). Tällainen käsittelytapa korostaa sanomalehden yhteisölle ja kaikille suomalaisille yhteistä narratiivia, jossa historia kulkee sujuvasti kohti nykypäivää.

Kymmenien ja satojen historiaviittausten kautta HS kuvaa Suomea ja sitä, mikä Suomessa on tärkeää. Tämän tutkimuksen valossa ainakin hyvinvointivaltion syntyä osana modernisaatioprosessia ja yhteiskunnan monipuolista murrosta voi pitää erityisenä julkisuudessa esiintyvänä arvona. Hyvinvointivaltioidean houkuttelevuus tai arvostus tulee esiin, kun sitä arvioi esimerkiksi suhteessa aluepolitiikkaan. Aluepolitiikkaa ja maakuntavetoista teollisuuspolitiikkaa koskevat arviot ovat paljon ristiriitaisempia, jolloin koko aluepolitiikan arvostus on debatin aihe. On kuin hyvinvointivaltio hyväksytään ideana, vaikka sen tulevaisuudesta ollaan huolissaan. Sen sijaan aluepoliittinen teollisuuspolitiikka on periaate, joka tuntuu osin kuuluvan menneisyyteen eli tässä tapauksessa 1960-luvulle 2000-luvun sijaan.

Useissa HS:n 1960-lukuviittauksissa ei luoda selkeää yhteyttä murroksen ja 2000-luvun välille. Siitä huolimatta jo tiettyjen 1960-luvun piirteiden huomioiminen ja ylläpitäminen kertovat näiden asioiden merkittävydestä tässä päivässä. Kaikki esitellyt teemat ja niiden viittaukset ovat asioita, joilla on paikkansa suomalaisessa historiakulttuurissa 2000-luvulla. HS:n Suomea koskeva ja murrosta korostava historiakuva ei ole tarkka esitys siitä, miten ”asiat todella olivat”. Pikemminkin esityksistä muodostuva kuva on valikoima koottuja tapahtumia ja merkityksiä, joista muodostuu murroksen ajatusta tukeva kokonaiskäsitelmä siitä, millainen 1960-luku oli tai mikä 1960-luvussa on edelleen merkityksellistä (vrt. Miettunen 2009). HS:n historiakuva muodostuu historian journalistisista esityksistä eli sanomalehden kirjoittamasta historiasta, joka vaikuttaa myös kansalaisten käsityksiin siitä, mikä menneisyydessä on tärkeää. Näin HS:n yleisö ja yhteisö kohtaavat käsityksen 1960-luvusta modernisaation ja murroksen vuosikymmenenä ja mahdollisesti omaksuvat sen osaksi omaa historiakäsitystään.

5.2.2 HS:n arkinen läntisyys

Historiaviittauksilla on sanomalehdessä erilaisia tehtäviä ja ne välittävät journalismissa erilaisia merkityksiä. Viittausten kautta voidaan esimerkiksi yrittää ymmärtää eri aikojen tapahtumien samankaltaisia ulottuvuuksia. Yhdysvaltain kansalaisoikeustaistelu nousee HS:n sivuilla esiin erilaisissa yhteyksissä juuri suorien tai rivien väliin jäävien vertausten kautta. Kansalaisoikeudet ovat osa sekä 2000-luvun että 1960-luvun todellisuutta. HS kirjoittaa muun muassa pääkirjoituksessaan, kuinka ”Yhdysvallat otti keskiviikkona suuren harppauksen kohti kansalaistensa yhdenvertaisuutta, kun korkein oikeus teki kaksi homoliitoille myötämielistä päätöstä” (HS 29.6.2013a). Pääkirjoitus päättyy viittaukseen historiaan ja maantieteellisesti Yhdysvaltain ulkopuolelle: ”Yhdysvalloissa homojen oikeuksista käytävää kamppailua on verrattu 1960-luvun mustien kansalaisoikeustaisteluihin. Samoja taisteluita homojen ja erirotuisten oikeuksista on käyty muissakin maailman maissa: ehkä kaikkein vaikuttavimmin Etelä-Afrikassa, jonka vapautumisen puolesta taistelleen Nelson Mandelan poismenoon on valmistauduttu suuren surun vallassa.” (Emt.)

Kansalaisoikeuksien ohella HS palaa useita kertoja 1960-luvun suurista kansainvälisistä kysymyksistä tai tapahtumista etenkin Berliinin muuriin ja sen rakentamiseen. Pala muuria seisoo edelleen Berliinissä muistutuksena historiasta (HS 28.3.2013). Olennaista on se, mitä Berliinin muuri symboloi ja kuinka merkittäväksi

se tänä päivänä arvioidaan. HS:n mukaan muurin rakentaminen on yksi kylmän sodan keskeisiä tapahtumia. Viittausten määrän perusteella toinen keskeinen tapahtuma on Tšekkoslovakian miehitys. HS:n mukaan kylmän sodan käänne tapahtui juuri 1960-luvulla Prahassa: ”Kylmä sota huipentui kun Neuvostoliitto ja sen liittolaiset miehittivät Tšekkoslovakian. Miehityksen jälkeen heräsi tarve ryhtyä liennyttämään idän ja lännen suhteita.” (HS 30.11.2008a.)

Kun näitä kansainvälisiä ”hetkiä” ja kylmään sotaan liitettyjä merkityksiä tarkastelee HS:n kotimaisten historiaviittausten kanssa, hahmottuu puheessa yksi merkittävä piirre. Se on HS:n yhteisön rakentaminen osaksi läntistä maailmaa. Mieltunen (2009) on huomionnut, että vuoden 1968 muistelemineen on vienyt viime vuosina pois omaan historiaan ja radikaalien muistoihin perustuvasta näkökulmasta kohti yleiseurooppalaista näkötapaa, jossa niin sanottu hullu vuosi 1968 korostuu Pariisin ja Prahan sekä kulttuurin murroksen ja opiskelijaradikalismien kautta. Tämä tutkimus tukee jossain määrin Mieltusen tulkintaa. Kun huomio on kaikissa HS:n 1960-lukua koskevissa maininnoissa, kuva laventuu entisestään. HS:n rooli historiankirjoittajana paljastuu niin aihe- kuin sanavalinnoista. Historia tuotetaan läntistä kulttuuripiiriä korostavassa yhteydessä, johon kuuluvat sekä Eurooppa että angloamerikkalainen kulttuuripiiri. Woodstock ja Jimi Hendrix sekä Kennedyt ja Martin Luther King elävät kotimaisten tapahtumien rinnalla osana HS:n yhteisölle merkityksellistä menneisyyttä. Tällaisen länsiorientoituneisuuden yksi puoli on kiinnittyminen osaksi länsimaista, liberaalien laatulehtien joukkoa. HS media-toimijana pyrkii osaksi länsimaista yhteisöä, jossa juuri nämä 1960-luvun tapahtumat ovat tärkeitä. Näin myös HS:n lukijat kiinnittyvät siihen.

Helsingin Sanomien läntisyyttä korostaa se, että 1960-lukua koskevien historiaviittausten kautta rakentuva ”me” on selvästi jotain muuta kuin Neuvostoliitto tai Prahan miehittäneet Varsovan liiton joukot tai kommunistinen Kiina ja Castron Kuuba⁴⁹. Pikemminkin ”me” on näiden vastakohta, jolloin

⁴⁹ Menneisyyden ja nykyisyyden välille rakennettavien merkityksellisten tai suorien yhteyksien luominen palaa osittain journalistisiin tapoihin, jotka heijastuvat esimerkiksi Lähi-idän kriisiä tai muutamia muita kaukaisia maita koskevaan uutisointiin. Osittain merkitysten tuottaminen sen sijaan riippuu siitä, millaisia 1960-luvun juuria päivän tapahtumien taustalla on. Esimerkiksi Kuuban Fidel Castron luopuminen vallasta vuonna 2008 nostaa koko Castron elämäntyylin journalistisen arvioinnin kohteeksi (HS 20.2.2008b). HS:n arvio korostaa etenkin Castron valintaa kääntyä kylmässä sodassa kommunismiin ja Neuvostoliiton kumppaniksi. (Emt.) Castron vallasta luopuminen tuo esiin myös niitä kysymyksiä, joilla on ollut merkitystä edelleen 2000-luvulla. HS:n Miamiasta tehdyn Castro-reportaasin yhteydessä kerrotaan, että ”Fidel Castron poliittisten vastustajien merkittävien aikaansaannos on vuodesta 1962 voimassa ollut Kuuban saarto. Kuubalaiset ovat katkeria siitä, että Bush kiristi saartoa. Saarto on tuomittu YK:ssa vuosittain murskaluvuin.” (HS 21.2.2008.) Kuubasta raportoinut toimittaja Tellervo Yrjänä-Rantinoja esittää myöhemmin ”viikon hartaan toiveen”, että Kuuban saarto saisi jo mennä romukoppaan (HS 1.11.2008c). HS:n mukaan kauppasaarron merkitys

kommunismi edustaa ”toiseutta”. Kuva kylmän sodan aikaisesta maailmanpolitiikasta on HS:ssa monipuolinen, mutta silti oma yhteisö rakentuu yhteydestä kuukävelyssä ensimmäisenä onnistuneeseen länteen ja kylmän sodan voittajiin. Michael Billig (1995) kutsuu länsimaiden jokapäiväistä ”me”-yhteisön tuottamista käsitteellä banaali nationalismi. Käsite banaali kuvaa, kuinka luonnollisena oma yhteisö näyttäytyy arkipäiväisten sanavalintojen, muistamisen ja unohtamisen sekä jatkuvan muistuttamisen ansiosta. (Emt., 6–10, 13–15, 37.)

Billig (1995) muistuttaa, kuinka tärkeää nationalismin artikuloitumisessa on jokapäiväisyys. Esimerkiksi juuri päivälehdet hyödyntävät rutiniinomaisesti pieniä sanoja, jotka tuottavat yhteisöä: sanomalehti lähestyy lukijoitaan ”meinä” esittäen tai olettaen, että kaikki lukijat kuuluvat samaan yhteisöön. (Emt., 93–96, 174–175.) Jukka Jouhki (2015, 171–172) on huomionnut, kuinka Venäjä on HS:n pääkirjoitus-sivun aineistossa ei-länttä, kun taas länsimaat hahmottuvat yleensä Eurooppaa laajempaan kokonaisuuteen, johon HS kiinnittyy. Samoin on HS:n 1960-lukuvii-
tauksissa, joissa Suomi hahmottuu lähemmäs kylmän sodan ensimmäistä kuin toista maailmaa. Myös itäisen Keski-Euroopan pyrkimykset ”ihmiskasvoiseen sosialismiin” näyttäytyvät pyrkimyksinä kohti länttä eli lähemmäs HS:n yhteisön jakamia arvoja. Näin Jouhkin (emt., 177) havaitsema dikotominen asema Neuvostoliitto-Venäjän sekä Suomen ja lännen välillä korostuu. Jouhki (emt.) sekä Jarkko Kangas, Markus Ojala ja Mervi Pantti (2015) ovat tulkinneet lännen ja idän merkityksiä Ukrainan kriisin uutisoinnin kautta, mikä on nostanut esiin tämänkin tutkimuksen aineistossa havaittavat kylmän sodan aikaiset jakolinjat.

Historiallisessa perspektiivissä HS:n tulkinnat Suomesta idän ja lännen välissä ovat vaihdelleet. Johanna Numminen (2008) osoittaa, että 1955 ja 1961 HS oli ”läntisen sivistyspiirin etuvartio”, mutta 1970-luvulla Kekkonen linja oli sisäistetty niin, että Suomi kuului idän ja lännen välissä toimivien puolueettomien maiden ryhmään. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen, viimeistään vuonna 1995, Suomi siirtyi jälleen idän ja lännen välistä selkeästi läntiseksi maaksi. Tämän tutkimuksen aineistoa edeltäneeltä vuodelta 2007 kerätyissä HS:n pääkirjoituksissa Suomen läntisyys oli jo niin itsestään selvää, ettei sitä enää alleviivattu. (Emt., 155–156.) Venäjä/Neuvostoliitto on ollut HS:ssa läpi Nummisen (2008, 157) tutkiman aineiston ”toinen”, jonka yhteiskuntajärjestelmää on pidetty suomalaista alempiarvoisena.

Tämän tutkimuksen aineistossa Venäjän ja Georgian sotaa vuonna 2008 voi tarkastella yhtenä esimerkkinä toiseuden rakentamisesta. Se on konflikti, joka

korostui etenkin Neuvostoliiton romahdettua. Yrjänä-Rantinoja kirjoittaa uutisanalyyssissään: ”Kuubalaiset putosivat tyhjän päälle ja toipuminen on kestänyt näihin päiviin.” (HS 4.12.2008.)

herätti julkisuudessa aktiivista pohdintaa nykyisyyden ja menneisyyden välisestä suhteesta. Yhteys syntyi osittain siitä, että sodan ajankohta oli niin lähellä Tšekkoslovakian miehityksen 40-vuotispäivää. Toimittaja Unto Hämäläinen liitti Georgian tapahtumat HS:n uutisanalyysissä tuoreeltaan Unkarin kansannousuun ja sen tukahduttamiseen vuonna 1956, Prahan tapahtumiin vuonna 1968 ja Afganistanin sodan käynnistymiseen vuonna 1979 (HS 17.8.2008). Kaikki nämä tapahtumat vaikuttivat Suomeen, joten Hämäläinen pohtii, millaisia vaikutuksia viimeisimmällä konfliktilla tulee olemaan: ”Ilmapiiri on Suomessakin muuttumassa. Kun puolustusministeri Jyri Häkämies vuosi sitten sanoi Washingtonissa, että Suomella on kolme turvallisuushaastetta, ’Venäjä, Venäjä ja Venäjä’, kotimaassa hänet melkein lynkattiin. Jos Häkämies pitäisi nyt saman puheen, se ei herättäisi yhtä voimakkaita reaktioita. / Historiallisesti Suomi onkin haastavassa tilanteessa. Vuosina 1956, 1968 ja 1979 Suomen valtionjohdolla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin kyyristyä ja olla hiiren hiljaa omassa poterossaan. / Nyt Suomen tilanne on toisenlainen. Eduskunta, presidentti ja hallitus voivat valita kahdesta vaihtoehdosta: liittyä Natoon tai jatkaa vanhalla linjalla. Tämä tiedetään myös Moskovassa.” (Emt.)

Samoihin aikoihin Tšekkoslovakian miehityksen vuosipäivänä vuonna 2008 HS käsitteli rintamalinjoja kahdella ulottuvuudella: ensimmäinen koskee 1960-luvun sosialistisen blokin sisäistä valtakamppailua, toinen kansainvälistä politiikkaa 2000-luvulla. Jo HS:n hyödyntämä käsite ”ihmiskasvoinen sosialismi” sisältää ajatuksen, jonka mukaan se toinen sosialismi on jotain muuta kuin ihmiskasvoista: ”Miehitäjät eivät olleet muodollisesti vihollisia, vaan omia liittolaisia, joiden mielestä Prahan kevään ’ihmiskasvoinen sosialismi’ vaaransi koko ’socialistisen yhteisön’ tulevaisuuden.” (HS 21.8.2008a.) HS:n pääkirjoituksessa käytetyt lainausmerkit jättävät lukijan tulkitsijaksi, sillä näin lehti ilmaisee, että se ei välttämättä pidä ilmausta ihmiskasvoisuudesta täysin uskottavana, eikä myöskään sosialistista yhteisöä esimerkiksi vapaaehtoisena, sosialistisena tai aitona yhteisönä. Lainausmerkit mahdollistavat etäisyyden – jopa ironisen etäisyyden – ottamista käsitteeseen tai lähteen puheeseen (ks. Rahtu 2006, 56).

Historian journalistisen esittämisen yksi ominaisuus on merkitysten rihmastojen syntyminen eri aikojen tapahtumien välille. Nykypäivän tapahtumat, vuosipäivät ja erilaiset tuoreet kulttuurin tuotokset tuovat historian sanomalehden sivuille. Toimittajat nostavat aktiivisesti esiin menneisyyden kytköksiä, tekevät vertauksia menneisyyden ja nykyisyyden välillä ja esittävät tapahtumien taustana yksittäisiä menneisyyden tapahtumia tai ilmiöitä. Joistakin menneisyyden tapahtumista, ilmiöistä, henkilöistä tai tapahtuma-vuosilukupareista tulee viittausten toistuvuuden ansiosta myyttiavaimia, joiden tarkoituksena on avata lukijassa itse viittausta

laajempia merkitysmailmoja. Osin kyse on journalistisista käytännöistä ja tiettyjen viittauspisteiden muuttumisesta tavanmukaisiksi ja rutiinomaisiksi. Näin esimerkiksi HS viittaa vuoden 1967 kuuden päivän sotaan lehden uutisoidessa pieniäkin räjähdysisiä Lähi-idän hetteikössä. Toisaalta joidenkin tapahtumien tai henkilöiden paikka on niin vahva historiakulttuurissa, että niihin palataan yhä uudelleen. Näin esimerkiksi Berliinin muuri toimii yhtenä keskeisenä kylmän sodan symbolina. Kolmanneksi keskustelu menneisyyden merkityksestä voi edelleen jatkua. Muun muassa presidentti Urho Kekkosta koskevista HS:n historiaviittauksista voi havaita, kuinka Kekkosen kautta käydään keskustelua kylmän sodan Suomesta (vrt. Meinander 2010) sekä Suomen paikasta idän ja lännen välissä. Obaman valinnan sekä JFK:tä ja MLK:ta koskevien vuosipäivien välille sen sijaan syntyy merkitysten rihmasto, joka nivoutuu pitkälti vapauden ja oikeudenmukaisuuden ihanteiden ympärille.

Se miten HS kirjoittaa keskeisiksi nostamistaan 1960-luvun tapahtumista määrittää HS:n 1960-luvun historiakuva. Se on kuva, jonka HS pyrkii välittämään lukijoilleen heille tärkeästä menneisyydestä. Päivittäisillä historiaviittauksilla HS rakentaa käsityksiä siitä, mikä HS:n yhteisössä on tärkeää. Samalla HS kirjoittaa omaa yhteisöään osaksi länsimaista yhteisöä, joka jakaa länsimaiset arvot. Länsimaat tai länsi ei ole kansakunta, mutta sen voi hahmottaa arvoyhteisönä ja sitä kautta Andersonin (2007) tarkoittamana kuviteltuna yhteisönä. Länsimaiden omakuvaan kuuluu tämänkin tutkimuksen aineistossa näkyvä moniulotteisuus, mutta samaan aikaan länttä koskevat merkitykset tiivistyvät symbolisiin ”hurraa-sanoihin”⁵⁰ kuten ”vapaus” ja ”demokratia” (Cohen 1985). HS:n historiaviittauksien läntisyys juhlistaa toisteisuuden ansiosta näitä demokratian ja yksilönvapauden ihanteita. Jouhki (2015, 182) kutsuu tätä puhetapaa ”oksidantaaliseksi diskurssiksi”, jossa narratiiville tärkeitä asioita ei yksilöidä, vaan ne otetaan itsestäänselvyyksinä. Billigin (1995, 8) termein HS liputtaa päivästä toiseen banaalin läntisyyden puolesta. Tuo liputtaminen ei tarkoita intohimoista lipun heiluttamista yleisön silmien edessä, vaan se kuvaa kuinka läntisyyden lippu lepattaa arkisesti Sanomatalon katolla.

⁵⁰ Hurraa-sana on HS:n yhteydessä yllättävällä tavalla osuva. Lehti kirjoitti näytenuumerossa 24.9.1904 linjastaan seuraavasti: ”Me tahdomme olla mukana avaamassa ikkunoita länteen ja etelään. [...] Me tahdomme kannattaa kaikkia rientoja, joiden silmämääränä on vapaus [...] Me tahdomme korkeimmaksi ohjeeksemme kaikessa toiminnassamme asettaa oikeudenpyrinnön.” (Zetterberg 2001, 424.) HS:n linjassa on siis näkynyt tietoisesti eräiden hurraa-sanojen merkitys, minkä on tarkoituskin näkyä lehden sisällössä.

5.2.3 Vietnam ja se mitä jää kertomatta

Mary Fulbrook (2002) valottaa historiaesityksien totuudellisuutta vertailemalla historiantutkimusta kartoittamiseen. Kukaan ei oleta, että kartat esittäisivät yksi yhteen todellisuutta, joten lienee ymmärrettävää, ettei historiakaan sitä ole. Kuitenkin, samaan tapaan kuin Lontoon metrokartta, voi hyvin tehty tutkimus auttaa ihmistä hahmottamaan oman paikkansa suhteessa ympäristöön eli historian alalla menneisyyteen ja maailmaan. (Emt., 190–192.) Karttojen piirtäminen vaatii erityistä hahmottamiskykyä ja mielikuvitusta, mutta myös yksinkertaistamista ja valintoja. Historiankirjoittamiseen liittyy aina poisjättäminen, jota kuvataan historiakulttuurin näkökulmasta usein ”unohtamisena” (ks. esim. Garde-Hansen 2011, 24–25; Kalela 2000, 24–26). Ernest Renan (1882) muistuttaa, kuinka unohtaminen – jopa historialliset virheet – on osa kansakunnan luomista ja olemassaoloa.⁵¹

Tämän tutkimuksen aineistossa Vietnamin sota mainitaan harvoin siihen nähden, kuinka suuri merkitys sodalla oli omana aikanaan Yhdysvalloissa tai maailmanpoliittisesti. Vietnamin sota on osa 1960- ja 70-lukujen historiaa – eikä vain sitä vastustaneina mielenosoituksina vaan Yhdysvaltain käymänä raskaana ideologisenä sotana. Tästä huolimatta HS:n 1960-lukuvuittauksissa sota elää lähinnä sen vastustuksen kautta. Vietnamin sodan vastaisiin mielenosoituksiin viitataan esimerkiksi rauhanmerkin 50-vuotispäivän jutussa: ”Symbolin kulta-aikaa oli 1960-luvun loppu, jolloin ’harakanvarpaalla’ vastustettiin Vietnamin sotaa eri puolilla maailmaa.” (HS 5.4.2008.) Sodanvastaisuus ylipäätään liitetään löyhästi kuusikymmenlukulaisuuteen ja ajan vastakulttuuriin. Esimerkiksi Sonnevin *Valtameri*-kokoelman arvion taustassa mainitaan Sonnevin ensimmäiset runokokoelmat *Outfört* (1961) ja läpimurto *Ingreppmodeller* (1965): ”Runo Yhdysvaltain ’iljettävästä sodasta Vietnamin’ oli tärkeä ja vapauttava puheenvuoro silloisessa Ruotsissa – ja hieman myös täällä. Se avasi silmiä näkemään ja vapautti kieliä sanomaan; osallistumaan, kuten silloin oli tapana.” (HS 13.1.2008b.)

Uschanov (2015) kirjoittaa *Hätä on tarpeen* -teoksessaan kattavasti Vietnamin sodan merkityksestä luvussa, jossa käsitellään Yhdysvalloissa 1960-luvun puolivälin jälkeen tapahtunutta poliittista muutosta. Siinä hän huomauttaa, kuinka Vietnamin sodan merkitys muuttui vuosikymmenen kääntyessä loppua kohti. Esimerkkinä hän käyttää kahta suomalaista Yhdysvaltoja käsittelevää teosta: Arvo Puukari mainitsee Vietnamin vain yhden kerran vuonna 1966 ilmestyneessä *Näin Amerikassa* -

⁵¹ ”Forgetting, I would even go so far as to say historical error, is a crucial factor in the creation of a nation.” (Renan 1882.)

kirjassaan, kun taas Pasi Rutanen käyttää vuonna 1968 julkaistussa teoksessaan *Mihin menet USA* jo 27 sivua Vietnamin käsittelyyn. (Emt., 98.) Vietnamin sodalla alkoi 1960-luvun lopulla olla suurta merkitystä kansainvälisesti. Esimerkiksi HS:ssa muistetaan kahdessa eri jutussa (HS 2.9.2013; HS 8.9.2013a), kuinka Ruotsin pääministeri Olof Palme uhmasi Yhdysvaltoja osallistuessaan mielenosoituksiin: ”Palme marssi 1960-luvun lopulla Vietnamin sotaan vastustavassa mielenosoituskulkuessa Tukholmassa yhdessä Pohjois-Vietnamin suurlähettilään kanssa. Välit Yhdysvaltoihin viilenivät – kunnes ne katkesivat kokonaan joulunpyhinä 1972.” (HS 2.9.2013.) Tässäkin viittauksessa huomio on Vietnamin sodan vastustamisessa, ei itse sodan tapahtumissa.

Vietnamin sotaan käsitteleviä historiajuttuja tutkimuksen aineistossa ei ole, mutta sivumaininnoissa sota tulee esiin. Esimerkiksi vuonna 2008 ajankohtaisen presidenttiehdokkaan John McCainin yhteys Vietnamiin huomioidaan: ”Vietnam muutti kaiken. Pommikonetta lentänyt McCain oli kuolla, kun vietnamilaiset ampuivat hänen A-4-koneensa alas lokakuussa 1967. / McCain virui Hanoissa viisi ja puoli vuotta sotavankina. Häntä kidutettiin ja nöyryytettiin. Vietnamilaiset tarjosivat amiraalin pojalle ennen aikaista vapauttakin. McCain kieltäytyi. Hän ei halunnut erikoiskohtelua, sillä se olisi rikkonut sotavankien ohjesääntöä. Hanoi-vuosina McCain ’rakastui isänmaahansa’, kuten hän kuvasi muistelmissaan.” (HS 1.11.2008d.) Vietnam oli siis McCainin uran keskeinen käännekohta, ja siksi tärkeää historiaa vuoden 2008 presidentinvaalien alla.

Vietnamin sodan merkitys tulee esiin myös vertauksissa Yhdysvaltain 2000-luvulla käymiin sotiin. Yhdysvaltain sotaretoriikkaa koskevan dokumenttielokuvan nosto alkaa HS:ssa vertauksella Irakin sotaan: ”Vuonna 1964 presidentti Lyndon B. Johnson sanoi, että Vietnam oli hyökännyt Yhdysvaltain kimppuun Tonkinin lahdella. Siksi Vietnamiin piti lähteä sotimaan. / Vuonna 2003 presidentti George W. Bush sanoi, että Irakilla on varmasti joukkotuhoaseita. Siksi Irakiin piti lähteä sotimaan. / Kumpikaan väite ei pitänyt paikkaansa. Ne olivat tekosyitä.” (HS 19.3.2008.) Toisessa HS:n vertaukseen perustuvassa viittauksessa Vietnam on varoittava esimerkki (HS 30.3.2008a). HS:n haastatteleman Rand Corporationin David Gompertin mukaan suurimmat puutteet Yhdysvalloilla on Afganistanissa siviiliosaamisessa: ”Ero on suuri jopa Vietnamin sotaan, jossa Yhdysvalloilla oli 1960- ja 1970-luvulla sotakoneensa ohessa käytettävissään huomattava määrä siviiliasiantuntijoita. Voimavarat laiminlyötiin kun kylmä sota päättyi 1980-luvun lopussa, kertoo Gompert.” (Emt.)

Uschanov (2015, 103) kirjoittaa, että ”Vietnamin sodassa ja samalla koko Yhdysvaltain historiassa alkoi vuonna 1969 uusi vaihe”. Synnä oli My Lain verilöyly,

joka paljastui vuonna 1969 amerikkalaiselle yleisölle kaikessa karneudessaan. Uschanov arvioi, että nykyään ”My Lain verilöyly on pudonnut lähes täysin pois 1960-lukua koskevasta yleisestä historiakuvasta, mutta myös Vietnamin sotaa koskevasta historiakuvasta” (emt., 105). Tämän tutkimuksen aineistossa My Lai mainitaan ainoastaan yhden elokuvanoston yhteydessä. HS kertoo, että suomalainen Mikko Alanne on ollut Oliver Stonen *Pinkville*-elokuvan käsikirjoittaja. HS:n mukaan ”(k)yseessä oli huippuprojekti, sillä Pinkville ei ollut Oliver Stonelle mikä tahansa elokuva. Sen oli tarkoitus käsitellä Vietnamin sodan My Lain verilöylyä. Vuonna 1968 Yhdysvaltain sotilaat tappoivat satoja siviilejä, ja juuri poliittisilla Vietnam-elokuvilla Stone oli tehnyt nimensä 1980- ja 1990-luvuilla.” (HS 21.5.2013.) Jutussa käsitellään Alanteen ja Stonen urapolkuja sekä Hollywoodin kiemuroita, joten tämän tarkempaa kuvaa itse verilöylystä ei synny.

Tämän tutkimuksen aineiston voi sanoa syventävän vielä Uschanovin (2015) tulkintaa. Siinä missä My Lain verilöyly on pudonnut lähes kokonaan pois Vietnamin sotaa koskevasta historiakuvasta, on Vietnamin sodan tapahtumat sotana lähes pudonneet länsimaisen laatulehden eli HS:n 1960-lukua koskevasta historiakuvasta. Esimerkiksi tammikuun 31. päivä 1968 tapahtunutta têt-offensiivaa ei mainita aineistossa ollenkaan, vaikka sitä on pidetty yhtenä sodan merkittävänä käännekohtana. Vietnamin sota onkin tutkimuksen aineistossa hyvä esimerkki historiankirjoituksessa tunnetusta tapahtumasta, joka ei tunnu löytäneen selkeää paikkaa HS:n historiakuvassa. Voimakkaimmin se näkyy 1960-lukuun liittyneen sodanvastaisuuden kautta, mutta niitäkin viittauksia on vähän. Ainakin jos viittausten määrää vertaa esimerkiksi kansalaisyhteiskuntaisteluun tai vaikka Woodstockiin. Vietnamin sota ei ole suoranaisesti unohdettu, mutta ei myöskään muistettu. Sota ei saa merkityksellistä sisältöä edes suhteessa kahteen Yhdysvaltain 2000-luvun pitkään sotaan, joiden molempien yhteydessä Vietnam kertaalleen mainitaan.

Jos historian esittämisen karttavertausta hyödyntää, on Vietnam HS:n 1960-lukua koskevassa historiakuvassa enintään yksi pysäkki metrokartan laitamilla. Pysäkin kohdalla lukee ”Vietnamin sodan vastaiset mielenosoitukset”. Tätä tarkemmassa kadut ja korttelit näyttävässä kartassa pysäkin ympärillä saattaa olla paikka tai kaksi, jotka viittaavat itse sotatapahtumiin. Yksi syy, miksi Vietnam jää tällä kartalla pimentoon, voi olla sodan pitkä kesto. Vietnam ei ollut vain 1960-luvun tapahtuma, eikä se typisty kivuttomasti vain yhteen vuosiluku-tapahtumapariin. Se on silti mahdollisesti kylmän sodan tunnetuin ja ehdottomasti tuhoisin sota. Uschanov (2015, 107) kirjoittaa, kuinka sodassa oli käytetty vuosina 1961–1971 kaksi kertaa enemmän räjähteitä kuin Yhdysvaltain armeija oli käyttänyt koko toisessa maailmansodassa. Syyt sille miksi jokin ilmiö, tapahtuma tai henkilö jää

HS:n historiakuva ulkopuolelle ovat tällaisessa tutkimuksessa enintään valistuneita arvioita. Voi esimerkiksi olla, että laajalti Yhdysvaltain epäonnistumisena pidetty sota ei sovi länsimaisen laatulehden historiakuvaan ainakaan samalla tapaa kuin myöhemmin murtunut Berliinin muuri, avaruuskilpailu tai Woodstock. Vietnam ei myöskään luo HS:ssa Afganistanin tai Irakin sodan yhteydessä sellaista linkkiä, joka näyttää syntyneen Obaman presidentiksi nousemisen ja kansalaisoikeustaistelun välille.

Seppo Hentilän (2001, 30) mukaan historiakäsitysten tulee olla sopusoinnussa vallan kanssa. Länsimainen demokraattinen yhteiskunta ja historiakulttuuri hyväksyvät myös historian epäonniset kohtalot, mutta joskus menestykselliset tapahtumat ja hyvät asiat ovat helpompia ylläpitää kuin huonot. Näin sodan vastustaminen voi saada sotatoimia vahvemman aseman historiakulttuurissa, vaikka itse asiassa sodan käyminen olisi ollut se todellisuutta määrittävä piirre. Lähtökohtaisesti historioitsijan on – karttapalveluista vastaavan virkamiehen tapaan – sisällytettävä ikävätkin piirteet kartan tapaan muodostuvaan esitykseensä. Kansanomaisen historian esittäjät sen sijaan voivat keskittyä esimerkiksi turisteille tärkeiden reittien piirtämiseen, jolloin kiinnostavasta kaupunginosasta huomioidaan esimerkiksi kivat kahvilat ja ravintolat, mutta ei samoissa kortteleissa olevia neulanvaihtopisteitä.

Luvun 5 yhteenveto

Tutkimuksen viidennessä luvussa on esitetty, että eräät merkittävät henkilöt ja toistuvat tapahtuma-vuosilukuparit toimivat myyttiavaimina. Ne ovat merkitystievistymiä, jotka kiteyttävät monipolvisia historiallisia kehityskulkuja tiiviiksi esityksiksi. Myyttiavaimet ovat kirjoittajalle käteviä tapoja tiivistää esimerkiksi Israelin ja palestiinalaisten välisen konfliktin historia mainintaan vuoden 1967 kuuden päivän sodasta. Myyttiavaimet tai historian tiivistykset eivät ole neutraaleja, vaan ne kantavat ideologisia sisältöjä (ks. Flood 1996). Myyttiavaimen käyttöön liittyy toimittajan näkökulmasta myös tietynlaista arvaamattomuutta, sillä tekstissä tarjotun tulkinnan ohella siihen liittyvät merkitykset ovat riippuvaisia olemassa olevasta historiakulttuurista eli vallitsevista tulkinnoista ja lukijan tietovarannosta.

Aineiston monista 1960-lukuun liitetyistä nimistä tässä luvussa on käsitelty Urho Kekkosta, Nelson Mandelaa ja John F. Kennedyä. Kekkonen on selvästi aineiston suosituin yksittäinen henkilö. HS:n historiaviittauksista paljastuu kuva Kekkosesta presidenttinä ja vallankäyttäjänä. Tuo Kekkonen on erityisesti Torstin (2012) määrittämän ”Kekkoson, 1960-luvun ja kuultojen sukupolven” Kekkonen.

Historiakuvan rakentuminen perustuu aina valintoihin eli muistamisen ohella rajaamiseen, pois jättämiseen ja unohtamiseen. HS:n 1960-lukuviitauksissa ei ole nuorta Kekkoa, ei presidentiksi nousevaa Kekkoa, eikä sairauden vuoksi valtaoikeuksistaan luopuvaa Kekkoa. Jäljelle jää vahva vaikuttaja. Kekkonen merkitys HS:ssa ja suomalaisessa historiakulttuurissa näkyy hänen presidenttiajan perinnössään, mutta myös siinä, kuinka hänen perintöään arvioidaan yhä uudelleen. Kekkonen historiakuvan elävyys ja historiaan liittyvä poliittinen ulottuvuus paljastuvat siinä, kuinka Kekkoa voidaan käyttää erilaisten argumenttien tukena. Keskustelu Kekkosesta on myös keskustelua kylmän sodan Suomesta ja Suomen paikasta idän ja lännen välissä, kuten Meinander (2010) on huomionnut.

HS:n 1960-lukuviitauksissa murrosta voi pitää HS:n historiakuvan runkona, mutta murros kertoo osaltaan myös journalismin menneisyyteen viittaamisen tavoista. On hyvä huomioda, että kun menneisyyteen ylipäättään viitataan, muodostuu tuosta menneisyyden pisteestä nykyisyyden vertailukohta. Kun jotain tämän päivän kannalta merkittävää esitetään tapahtuneen 1950-, 1960- tai vaikka 1990-luvulla, muodostuu kuva, että juuri tuo aika on ollut tärkeä murroskohta kyseisen asian kannalta. 1960-luvun osalta tämä tarkoittaa, että journalistinen menneisyyteen viittaamisen tapa mahdollisesti vahvistaa entisestään tulkintaa 1960-luvusta modernisaation ja murroksen vuosikymmenenä.

Helsingin Sanomat kirjoittaa Suomea kansainvälisissä yhteyksissä selkeästi länteen. Tämä tarkoittaa sitä, että HS:n 1960-lukuviitauksista rakentuva ”me” on jotain muuta kuin Neuvostoliitto, Prahan miehittäneet Varsovan liiton joukot, Kiina tai Kuuba. ”Me” on epämääräinen länsimainen demokratia, kun taas kommunismi ja totalitarismi edustavat toiseutta. Li Hongtaon ja Lee Chin-Chuanin (2013) tutkimuksen hengessä kylmää sotaa koskevia juttuja voisi kutsua paikoiksi, jotka antavat toimittajille huomattavia vapauksia ilmaista ideologisia näkemyksiä. Noissa näkemyksissä HS ja Suomi ovat olleet kylmässä sodassa lopulta ”oikealla puolella”.

Luvussa 5 on kuvattu, kuinka historian journalistinen esittäminen ei ole neutraalia. Esittäminen ja esittämättä jättäminen kertovat sanomalehden valinnoista. Journalismissa suuretkin historialliset prosessit tyypistyvät usein lyhyiksi viitauksiksi. Tässä tutkimuksessa tiettyjen nimien, tapahtuma-vuosilukuparien sekä kehysten ja tulkintojen toistuminen kertoo niin historian journalistisesta esittämisestä kuin HS:sta suomalaisen historiakulttuurin aktiivisena tekijänä.

6 Historian journalistisen esittämisen suhde muistiin ja historiatieteeseen

Tutkimuksen kuudennen luvun aiheena on historia ja muisti journalismissa. Luvussa yhdistyvät tutkimusaiheen empiirinen ja teoreettinen tarkastelu. Empiirissä analyysissä hyödynnetään sisällön analyysin menetelmiä, kuten teemoittelua, vertailua sekä yleisten ja poikkeuksellisten sisältö- ja muotopiirteiden paikantamista. Näin esimerkiksi HS:n historiaviittausten muistiesityksiä tarkastellaan journalististen historiaesitysten muotona tai osana.

Samoin historiajutuista on poimittu otos, joka mahdollistaa historiajournalismin lähteiden käytön tutkimisen. Lähteet ovat olennainen osa sekä journalismia että historian tutkimusta. Sanomalehden historiajuttujen lähteet kertovat siitä, mistä toimittajat kaivavat tietonsa ja millaisten tietolähteiden varassa he rakentavat historiaesityksiään.

HS:n 1960-lukuviittausten muistiesitysten ja historiajuttujen lähteiden tutkiminen toimivat johdatuksena luvun teoreettiseen pohdintaan. Muistinvaraisen tiedon rooli ja historiajournalismin lähteet on valittu empiirisiksi näkökulmiksi, jotka auttavat ymmärtämään ammattimaista ja kansanomaista historian esittämistä historian tutkimuksen periaatteiden ja historian journalistisen esittämisen kautta.

Luvun 6 tarkoituksena on syventää luvussa 2 esiteltyä historiaa, muistia ja journalismia koskevia näkökulmia. Historiantutkimuksen ja journalismin välinen jännite on yksi tutkimuksen kantavista teemoista, jonka käsittely tiivistyy tässä luvussa.

6.1 Historia- ja muistiesitykset journalismissa

6.1.1 Muistinvarainen tieto HS:n historiaviittauksissa

Muisti käsitteenä esiintyy usein tutkimuksissa, joiden huomio on median historiaesityksissä tai median ja menneisyyden suhteessa. Muisti ei ole historian synonyymi, eikä oikeastaan edes rinnakkaiskäsite. Yksinkertaisimmillaan muisti on evoluution kautta kehittynyt ihmisen ajatteluun ja tietämiseen liittyvä kyky (Niiniluoto 2014, 11). Empiirisen tutkimuksen pohjalta tiedetään, että muisti on monin tavoin rajallinen. Muistot – tai kognitiivisen psykologian termein muistiedustukset (Kalakoski 2014) – eivät ole muuttumattomia, vaan niitä muokkaavat uudet kokemukset. Ihmiset liittävät muistojaan uusiin merkityksiin ja uusia merkityksiä vanhoihin muistoihin. Muisti on kuin elävä verkosto, jonka palaset saattavat kytkeytyä väärin. Muistoja voi jopa istuttaa. (Emt.) Muistelijä voi esimerkiksi aidosti uskoa osallistuneensa johonkin tapahtumaan, vaikka ei olisi siihen osallistunut (Miettunen 2009, 230, 256–257).

Muistin ja historian suhde on jännitteinen, eikä lainkaan yksiselitteinen. Esimerkiksi Megill (2007) kutsuu muistia historialle vastakkaiseksi, ei täydentäväksi. Klein (2000) varoittaa, että muisti voi pian tarkoittaa kaikkea (ja ei mitään). Sturkenin (1997) mukaan kulttuurinen muisti on sekoittunut tai sotkeutunut historiaan. Ajatuksena on, että kulttuurinen muisti manifestoituisi – tulisi näkyväksi – esimerkiksi juuri mediassa. Muisti onkin historialle jonkinlainen sukulaiskäsite, jonka juuret ovat menneisyyden ja nykyisyyden välisessä suhteessa.

Tässä tutkimuksessa muistitutkimus on läpi matkan yksi keskustelukumppani, mutta tutkimuksen oma teoriarakenne nojaa historiatieteeseen ja historiapohjaisiin käsitteisiin. Tästä johtuen HS:n 1960-lukuviittaukset käsitetään journalismin historiaesityksinä, eikä esimerkiksi kulttuurisen tai kollektiivisen muistin ilmauksina. Tällöin muistia lähestytään yksilöllisenä, mutta tuo yksityinen muisti voi artikuloitua kulttuuristen merkitysten kautta tai kiinnittyä kollektiivisiin merkityssisältöihin. Kollektiivista tai kulttuurista muistia on sen sijaan vaikea – ellei mahdotonta – erottaa historiaesityksistä, jos tutkimuksen huomio on sanomalehden tuhansissa historiaviittauksissa. Sturken (1997, 2–4) erottaa muistin historiasta sekä henkilökohtaisesta muistista, mutta tehdessään näin hän erottaa sen ”virallisesta historiallisesta diskurssista” (emt.). Edelleen on hyvä painottaa, että tässä tutkimuksessa historiantutkimus ei ole mikään virallinen tai institutionaalinen, vaan pikemminkin joustava, elävä ja epävarmuutta sietävä.

Sturken (1997) nojaa myös Halbwachsin (1992) käsitykseen muistista jaettuna, sillä yksilöiden vaillinaiset muistot saavat merkityksiä vasta suhteessa laajempiin merkitysrakennelmiin. Halbwachs liittää nuo laajemmat merkitysrakennelmat kollektiivisen muistin käsikirjoitukseen. Tämän tutkimuksen puitteissa käytetään käsitettä historiakulttuuri. Tässäkin tutkimuksessa muisti on sosiaalisesti rakentunutta, mutta aineiston pohjalta tarkasteltuna se artikuloituu sanomalehdessä juuri yksilöiden kautta. Henkilökohtaisen ja jaetun kietoutuminen yhteen tulee esiin empiirisessä aineistossa, jonka historiaesityksistä muistiesitysten piiriin voidaan laskea vain murto-osa, noin prosentti kaikista 1960-lukuviittauksista.

Empiirisesti tässä tutkimuksessa on analysoitu muistiesityksiä osana HS:n historiaesitysten kokonaisuutta. Kaikkein yksinkertaisimmillaan muistiesitykset liittyvät sanomalehdessä haastateltavien kokemuksiin ja henkilökohtaisiin muistoihin, joiden toimittaja on arvioinut olevan lukijalle merkityksellisiä tai jutun kannalta kiinnostavia. Kaikki muistiesitykset eivät ole samanlaisia, vaan niillä on jutun tai menneisyyden esittämisen kannalta erilaisia merkityksiä. Osa niistä on merkitysmaailmaltaan ohuita, jolloin viittaus koskee etenkin henkilöhaastateltavan omaa menneisyyttä tai kokemuksia (ks. luku 6.1.1.1). Toisaalta henkilöhaastateltavat liittävät paikoin oman tarinansa henkilöhistoriaa laajempiin merkityssisältöihin (ks. luku 6.1.1.2) kuten 1960-luvun politisoitumiseen (ks. luku 6.1.1.3). Historiakulttuurin jaetut käsitykset vaikuttavat aina muistamiseen, mutta yksilöä laajemman kontekstin hyödyntäminen osana muistiesityksiä on tietoisempaa ja luo usein koherentimman kertomuksen suhteessa laajempiin merkitysrakennelmiin.

6.1.1.1 Ohuet muistinvaraiset menneisyyden esitykset

Tutkimuksen aineistosta poimitut esimerkit kuvaavat hyvin kuinka muistinvarainen tieto artikuloituu sanomalehden historiaesityksissä. Osa esimerkeistä on irrallaan suurista tarinarakenteista, jolloin niiden on resonoitava yleisössä jollain muulla tasolla. Oopperalaulaja Veijo Varpio kertoo 80-vuotishaastattelussaan italialaisesta kollegastaan Luciano Pavarottista, jonka tapasi vuonna 1988 Helsingin juhla- viikkojen toiminnanjohtajana Suomessa. ”Sama iloinen tyyppi Pavarotti oli tuolloin kuin 1960-luvulla, kun opiskelimme samaan aikaan Mantovassa Ettore Campogallianin johdolla. Silloin hän oli hoikka, komea poika.” (HS 7.9.2008c.) Vaikka tarina on jo vanha, on se nostettu jutun kärkeen. Tämä muisto on siis journalistisesti katsottu tärkeäksi. Haastateltavalla on sellaista tietoa ja perspektiiviä, jota harvalla muulla on. Muistikuvat 1960-luvulta ja 1980-luvulta ovat tärkeitä myös siksi, että Varpio luo kiinnostavan kehyksen tarinalle komeasta nuoresta laulun-

opiskelijasta, josta tulee muhkeasta olemuksestaan tunnettu maailmantähti. Samalla tuo tähti valaisee haastateltavan omaa uraa ja antaa sille loistoa.

Muistinvaraiseen tietoon perustuvia esityksiä on HS:ssa erilaisissa asia-yhteyksissä. HS kertoo vuonna 2008 helsinkiläisen torikahvilan juhlistaneen 115-vuotista taivaltaan tarjoamalla kanta-asiakkailleen ilmaiset kahvit. Kahvilanpitäjä Anja Snellman on pyörittänyt Kauppatorilla kahvilaa 1960-luvun lopulta lähtien. Snellman huomioi, kuinka maailma on muuttunut ja miten se näkyy torin elämässä. Jutun lopussa Snellman kertoo, että ”(t)orikauppiaiden kesken oli 1960–1970-luvuilla lämmin henki. Se on mennyt.” (HS 3.6.2008a.) Juttu välittää suoran sitaatin kautta haastateltavan viestin, joka on yksinkertaisimmillaan ”ennen oli paremmin”. Tulkintaa voi kutsua nostalgiseksi. Kitch (2004) pitää medianostalgiaa enemmän kuin kuriositeettina. Hän kysyy, miksi niin monet pitävät nykyisyyttä jännittyneenä, mutta menneisyyttä täydellisenä. Nostalgialle on ominaista myös kahvilanpitäjä Anja Snellmanin tapaan liittää jokin parempi aika omaan nuoruuteen. Näin ei välttämättä aina ole, eikä nostalgia ole sisäänkirjoitettu journalismiin. Se on valinta. 50 vuotta lähikauppaa pyörittänyt Timo Elvo kertoo HS:ssa tarinoita kaupan lopettamisen ja eläkkeelle jäämisensä alla. Esitystapa on edeltävää esimerkkiä neutraalimpi: ”Elvo muistaa edelleen kaupan ensimmäisen asiakkaan vuodelta 1964. ’Se oli arvokkaan oloinen vanha rouva. Isäni ojensi hänelle kahvipaketin ja toivotti tervetulleeksi kauppaan.’” (HS 28.12.2013.)

HS:ssa toimittajat voivat korostaa esityksessään haastateltavan sanojen muistonkaltaisuutta kirjoittamalla muistamisesta tai korostamalla, että haastateltava ”muistelee”, eikä esimerkiksi ”sano” tai ”kerro”. Sanomalehdessä henkilöhaastattelu voi alkaa esimerkiksi näin: ”Kirjailija Juhani Syrjä näki meren ensi kertaa yli kaksikymmenvuotiaana, 1960-luvun puolivälissä. / Hän oli silloin Leena-vaimoineen matkalla pohjoiseen. ’Oulun kohdalla näkyi pieni välähdys’, Syrjä muistelee kokemusta, josta ei enää päässyt eroon.” (HS 7.6.2013.) Näin henkilön persoonaa ja tässä tapauksessa kirjailijan työtä lähdetään nivomaan tuosta yhdestä muistosta – langanpäädästä, josta kerän on tarkoitus aueta. Toimittaja luo – haastattelussa syntyneen materiaalin pohjalta – yhteyden menneisyyden ja nykyisyyden välille. Esimerkiksi Syrjän 1960-luvun muiston ja tuotannon välillä.

Joissain tutkimusaineiston esimerkeissä haasteltavien ”muistelu” kiinnittyy toimittajan historiakerrontaan. Belgian F1-kisan yhteydessä HS käy läpi Spa-Francorchampsin rataa liittyvää romantiikkaa ja ”formulataikaa”. Lotus-tallin nykyinen erikoiskonsultti Jackie Stewart muistaa radan, vaikka ei siellä koskaan voittanutkaan: ”Vuonna 1966 Stewart joutui rajuun onnettomuuteen BRM-autolla ja jäi pahasti loukkaantuneena jumiin romuttuneeseen autoon. Ohjaamoon ja hänen

päälleen virtasi polttoainetta. / 'Muistan, kuinka pelästyin, kun näin yhden virkailijan lähestyvän tupakka huulestaan. Sitten, kun minut oli irrotettu autosta, läheisessä vajassa riisuttiin bensiinin ryvettämä haalarini ja alusvaatteeni.' / 'Yllättäen paikalle ilmestyi kaksi nunnaa, joita en halunnut säikäyttää alastomana. Pyysin, että haalari puettiin [sic] takaisin ylleni', Stewart muistelee hymy huulillaan." (HS 24.8.2013a.) Tässä haastateltava kertoo tarinaa eli muistoaan. Toimittaja korostaa tämän päivän ja tapahtuneen etäisyyttä kutsumalla haastateltavan tarinaa muisteluksi. Muistitietoon pohjautuvan esityksen eroa suurempaan esitykseen voi kokeilla purkamalla Stewartin suuhun asetetun materiaalin kuvitellun toimittajan tekstiksi: "Stewart pelästyi, kun virkailija lähestyi häntä tupakka huulestaan. Vasta autosta irrottamisen jälkeen häneltä riisuttiin bensiinin ryvettämät haalarit ja alusvaatteet." Muistin rooli journalismissa riippuu toimittajan tekemistä valinnoista.

Muistiesityksistä löytyy aineistosta erilaisia nostoja. Esimerkiksi Rock-Jerryn eli Kaj Järnströmin haastattelussa käsitellään sekä Järnströmin uraa että suomalaisen rockin historiaa. Järnströmin mukaan rock'n'roll kuoli vuoteen 1961 mennessä. Toimittaja kutsuu väitettä kovaksi, mutta ei koe pystyvänsä sitä kiistämään, sillä sen esittää vuonna 1959 läpimurtonsa tehnyt ja tapahtumia aitiopaikalta todistanut Rock-Jerry: "'Rock'n'roll kukoisti Suomessa vuosina 1959–1961', muistelee Rock-Jerry eli Kaj Järnström. 'Sitten tuli lieveilmiöitä. Sedät, jotka aina pilaavat musiikibisneksen, toivat tilalle kauniskasvoisia poikalaulajia, jotka veivät rock'n'rollin hautaan.'" (HS 29.6.2013b.) Koska kyse on henkilöhaastattelusta ja huomio henkilössä, ei toimittaja tasapainota aihetta etsimällä muita näkemyksiä. Tilanne olisi ehkä toinen, jos jutun aiheena olisi suomalaisen rockin elinkaari. Muistelun korostaminen sopii henkilöhaastatteluun, jossa haastateltava kertoo nuoruudestaan, jota usein juuri muistellaan.

Muistoihin ja muistamiseen liittyy journalismissa olennaisesti haastateltavien kokemukset ja eletty elämä. Menneisyys "vieraana kulttuurina" nousee HS:ssa esiin, kun haastateltavat tarkastelevat eilistä nykypäivän silmin. Esimerkiksi Claes Olsson vertaa 60-vuotishaastattelussaan 1960-luvun ja nykypäivän elokuvantekemistä: "1960-luvulla elokuvan tekijät saattoivat dokata kuukaudessa apurahat. Nyt sellaiseen kapinointiin ei ole kellään varaa eikä syytä." (HS 27.11.2008b.) Toiselta ajasta kertoo myös Pekka Elomaan vuoden 1918 sisällissodan tapahtumapaikkoja koskevan jutun tarina: "Kun valokuvaaja Pekka Elomaa pikkupoikana istui vuoden 1962 vuosimallin Triumph Heraldin takapenkillä, etupenkillä puhuttiin usein vuodesta 1918. Elettiin 1960-lukua, ja vanhempien tarinoissa vietiin usein ihmisiä kuopan reunalle. Pikkupojasta se kuulosti salaperäiseltä ja pelottavalta. Niin

salaperäiseltä, että hiekkakuopista tuli Elomaalle melkein pakkomielle, mielen paha maiseima, joka alkoi kiehtoa häntä koko ajan enemmän.” (HS 27.1.2008.)

Aki Laurokari (2011) on arvioinut, että sanomalehti hyödyntää aikakauslehti-mäisissä henkilökuvissa tai feature-journalismissa mikrohistorian keinoja. Itse asiassa mikrohistoriallinen journalismi ei ”juurikaan” eroa Laurokarin (emt., 76) arvion mukaan historiankirjoituksen konventioista. Erottavia tekijöitä on lähde-työssä, esimerkiksi asiantuntijahaastattelujen hyödyntämisessä ja muistinvaraisen tiedon merkityksessä. Tämän tutkimuksen yksittäisissä historiaviittauksissa ei näy merkkejä Laurokarin tutkimalle feature-journalismille tyypillisestä pedanttisuudesta kuten kontrolloidun lähdemateriaalin käytöstä. Sen sijaan sekä asiantuntijatiedon että muistinvaraisen tiedon hyödyntäminen ovat journalismia hyvin kuvaavia piirteitä. Asiantuntijatarinoista esimerkkinä voi nostaa HS:sta *Pimeitä pulloja ja pulisotkua* -kävelykierroksen noston, jossa opas, folkloristi Heli Paakkonen kertoo kansanperinteen kerääjästä ja rappioalkoholistista J. K. Harjusta. Nostossa on pari lyhyttä tarinaa, joista yksi on muistonomainen nosto 1960-luvulta: ”Aleksis Kiven kadun seudulla 1950–60-luvulla asunut nuorukainen päätti ostaa tovereidensa kanssa pimeän viinapullon. Lestinheittäjä antoi jopa puhelinnumeronsa. Kun korkki narautettiin auki, aine maistui laimealta. Myyjän antamassa numerossa vastattiin: Helsingin vesilaitos.” (HS 12.6.2013a.)

Muistinvaraisen tiedon rooli vaihtelee sanomalehden sivuilla. Yhtäällä se on kuriositeetinomainen viittaus, mutta toisaalla se voi olla jutun keskiössä tarinaa ylläpitävä selittävä tekijä. Siinä mielessä muistiesitykset eivät eroa historiaesityksistä. Esimerkiksi talous- ja velkaneuvoja Kirsti Lattusen elämänkulkuun etsitään HS:n jutussa juuria lapsuudesta asti. Lattunen kertoo olleensa viisilapsisen perheen sisaruksista ainoa, jolla oli aina säästöjä: ”Tienhaarassa Juupajoella seisoi 1960-luvulla vanha lato. Sen viereen aikuiset kokoontuivat odottamaan kyytiä tanssi-paikalle. Tyhjat pullo he työnsivät laudanreiästä latoon. / Kymmenvuotiaalle Kirstille se tiesi palkkapäivää. Päiväkirja täyttyi laskelmista: tässä ovat pulloista kertyneet säästöt, tämän verran tarvitaan puseroon.” (HS 14.11.2013.)

Edellä esitetyn jutun esitystapa on mikrohistorian sijaan lähellä muistitieto-tutkimusta eli historian tutkimuksen oral history -perinnettä. Siinä narraatioilla tai kertomuksellisuudella on vahva sija. Historia ei ole välttämättä yhtenäinen tai ehjä tarina, vaan tutkimusprosessissa syntyvä kertomus. Tämä tutkimussuuntaus on kannustanut erilaisia ryhmiä tai ihmisiä tuottamaan itse menneisyyttä koskevaa tietoa, omaa historiaansa. (Fingerroos & Peltonen 2006, 17; Fingerroos & Haanpää 2006, 29–30.) Journalismi kykenee antamaan äänen myös tällaisille tarinoille. Muistot tai muistinvarainen tieto on osa journalismin lähdeaineistoa, vaikka

journalistisiin juttuihin ei välttämättä liity perusteellinen kerronnallisten lähteiden analysointi kuten muistitietotutkimukseen (Portelli 2006, 53–63). Lisäksi henkilöjutut kirjoitetaan yleensä positiivisessa hengessä (Merisalo-Lassila 2009, 104), mikä voi tarkoittaa positiivista suhtautumista henkilöön, hänen persoonaansa tai kertomaansa, mutta myös kerrotun ottamista selvästi enemmän annettuna kuin muissa juttutyypeissä.

Pidemmissä henkilöjutuissa tai teemajutuissa muilla lähteillä täydennetään tai vahvistetaan tarinaa. Näistä HS:n pidemmistä historiaa sivuavista jutuista hyvä esimerkki on Tapani Räisän tarina suomalaisen lastensuojelun pyörteissä 1960-luvulla. Jutussa on Räisän haastattelun ohella hyödynnetty Räisän tapauksesta vuonna 1970 kirjoitettua artikkelia, tutkija Vesa Puurosen ja emeritusprofessori Erkki Tiusasen haastatteluita sekä viranomais selvityksiä. Jutussa on useita 1960-lukuviittauksia, mutta ajankohtien vaihdellessa yhteys tuohon vuosikymmeneen välillä katoaa. Muistinvarainen tieto on joka tapauksessa jutun keskiössä: ”Kyllä hän vielä muistaa, miten hänet kuusivuotiaana tultiin hakemaan kotoa. Elettiin 60-lukua. Hänet pantiin veljen kanssa poliisiauton takapenkille, eikä kerrottu, mihin ollaan menossa.” (HS 27.10.2013b.) Toimittaja jatkaa tarinaa: ”Raipparangaistukset oli poikakodeissa lopetettu vuonna 1965, lain mukaan, mutta ruumiillisia rangaistuksia käytettiin yhä. / ’Siellä näki silmitöntä väkivaltaa ja julmuutta’, hän [Tapani Räisä] sanoo. Pelon ilmapiiriä loivat poikajengien kingit ja hoitajat.” (Emt.) Toimittaja pyrkii kuvaamaan tekemiensä haastatteluiden pohjalta koulukodin elämää: ”Arkeen kuului neljä tuntia koulua ja neljä tuntia maalaistalon töitä. Tiukempaa kuria sai suljetulla osastolla Leppäniemessä. Sen alakerrassa oli sementtivalimo, jossa pojat tekivät raskasta työtä. / Siihen aikaan Pernasaaren ikkunoissa ei enää ollut kaltereita. Oli panssarilasilat. Pienestäkin rikkeestä tuli rangaistus. Eristyshuone oli äänetön, tuntui pahalta, kun ei moneen päivään kuullut mitään. Vielä pahempi oli putka, jossa oli kalenterit.” (Emt.) Arvio rangaistuksista on laitettu lähteen suuhun: ”Rangaistukset olivat suhteettomia ja julmempia kuin vankilassa, hän [Tapani Räisä] sanoo. / ’Näen yhä unta Pernasaaresta. Pahinta oli, ettei sanottu koskaan, pääseekö sieltä pois tai milloin pääsee. Vankilassa sen sentään tietää.” (Emt.) Vaikka jutun keskiössä ovat Räisän kokemukset ja muistot, toimittaja on laajan lähdeaineiston avulla luonut Räisän tarinasta esityksen, joka ei perustu ”pelkkään” muistinvaraiseen tietoon. Lähde työn ansiosta otetta voisi mahdollisesti kutsua Laurokarin (2011) mikrohistorialliseksi journalismiksi, jossa yksi lähde on myös jutun mielenkiinnon kohde.

Tutkimuksen aineiston perusteella muistinvarainen tieto on osa historian journalistista esittämistä. Muistiesitykset eroavat muista historiaesityksistä joko niin

että toimittaja painottaa haastateltavan muistelevan tai niin että tarinaa rakennetaan henkilöjutussa haastateltavan suorien muistinvaraisten lainausten kautta. Lauri Haapanen (2011) on tutkinut sitaattien käyttöä kaunokirjallisessa journalismissa. Sitaatit saattavat olla rytmiä luova tai juonta eteenpäin vievä elementti. Tai ne kertovat tapahtumien fyysisestä ja sosiaalisesta ympäristöstä. Näitä kaikkia tapoja näkyy esimerkiksi Tapani Räisän, Kirsti Lattusen ja Jackie Stewartin suorissa lainauksissa. Lisäksi sitaatit luovat uskottavuutta siitä, että jutun identifioima henkilö on todella sanonut niin kuin on sanonut. Sitaatista välittyvät myös haastateltavan omat kokemukset ja hänen ainutlaatuinen tapansa käyttää kieltä. Merkkejä näistä on esimerkiksi Veijo Varpion, Claes Olssonin ja Pekka Elomaan haastatteluisissa. Haapanen (2011) on katsonut, että sitaatit luonnehtivat puhujaa, mutta eivät ainoastaan sen kautta, mitä sanotaan, vaan myös sen kautta, miten sanotaan. Muistamisen, muistelun tai muistinvaraisen tiedon korostaminen on journalistinen keino antaa lukijalle ohje miten haastateltavan suoraa lainausta tulisi lukea. Toimittaja ikään kuin etäännyttää itsensä haastattelun väitteistä, vaikka on valinnut ne itse juttuunsa.

Muistia on käsitelty mediatutkimuksessa paljon, mikä voi johtua siitä, että muisti ja kertomus liittyvät erottamattomasti toisiinsa (Hyvärinen 2014.). Ne eivät ole sama asia, mutta usein kertomus toimii muistuttamisen välineenä tai auttaa muistamaan jotakin. Kertominen sen sijaan edellyttää jonkinasteista muistamista, jos kertomus kiinnitetään johonkin jo tapahtuneeseen. (Emt., 31.) Miettusen (2014) mukaan muistelun rooli historiakuvien rakentajana on kasvanut median, muistelmien, omaelämäkertojen ja historiikkien julkaisumäärien kasvaessa. Media vahvistaa muistamista menneisyyttä koskevien käsitysten rakentajana haastatellesaan aikalaisia, jolloin muistelijat näyttäytyvät mediassa menneisyyden asiantuntijoina. (Emt., 167–168.) Tämän tutkimuksen valossa henkilöjuttujen haastateltavat ovat pikemminkin oman elämänsä kuin menneisyyden asiantuntijoita. Siinä samassa he antavat menneisyydelle merkityksiä, mutta eivät samassa roolissa kuin toimittajien hyödyntämät institutionaaliset asiantuntijahaastateltavat kuten tutkijat tai virkamiehet. Muistelijat osallistuvat historiakuvien rakentamiseen, mutta haastateltavan rooli ei vielä nosta heitä erityiseen asiantuntija-asemaan. Haastateltavan rooliin kuuluu oma ääni ja mahdollisuus antaa tapahtumille tai ilmiöille merkityksiä omasta näkökulmasta. Henkilöhaastateltava puhuu journalismissa kokijana tai henkilönä, kun taas asiantuntijaa haastateltavana määrittää annettu asiantuntijarooli tai hänen edustamansa instituutio.

6.1.1.2 Oma tarina osana yhteistä tarinaa

Merkittävä osa HS:n muistinvaraisen tiedon pohjalta syntyneissä historia-viittauksista kiinnittyy HS:n rakentamaan historiakuvaan. Tuo historiakuva vastaavasti kiinnittyy suomalaiseen historiakulttuuriin. Tähän yhtälöön sopii hyvin Torstin (2012) arvio suomalaisista historiakansana, jonka yksityiset näkökulmat syventävät julkista olemassa olevaa historiakuvaa. Kansalaiset harvemmin haastavat esimerkiksi kouluopetuksen kautta rakentunutta ”virallista” historiakuvaa. He laajentavat sitä yksityisillä, esimerkiksi oman sukunsa tarinoilla. Suunta on siis enemmän ylhäältä alas kuin alhaalta ylös. Yksityisen kautta kiinnitytään yleiseen, mitä historian journalistinen esittäminen näyttää osaltaan korostavan. (Emt., 9–19, 242–256.)

HS:ssa on useita esimerkkejä, joissa henkilöhaastateltavat liittävät oman tarinansa osaksi laajempaa kertomusta eli eräänlaista ”meidän tarinaamme”. Jörn Donnerin sitaatti 1950- ja 1960-lukujen erosta kuvaa hyvin journalistista sitaattien käyttöä, mutta myös tietoista historiakuvan rakentamista: ”1950-luku pakotti minut avioliittoon, koska nainen oli raskaana, mutta 1960-luku soi minulle eron – ja toi myös e-pillerin. Siinä on näiden vuosikymmenten välinen suuri ero.” (HS 26.1.2013.) Donner on kirjailijana, elokuvaohjaajana ja kansanedustajana varmasti tietoinen historiamerkitysten rakentumista, kuten on myös professori Seppo Hentilä, jonka 60-vuotishaastattelussa kertoma tarina lapsuudesta ja nuoruudesta pohjoisessa Suomessa kiinnittyy saumattomasti yhteiskunnallisen murroksen kehukseen: ”Vähältä piti, ettei Hentilästä tullut yhtä niistä monista ikätovereistaan, jotka 1960-luvulla päätyivät hitsareiksi Volvon tehtaille Ruotsiin. / ’Ratkaisevaa minun kannaltani oli, että metsätyöt loppuivat, kun tulin kouluikään. Se pakotti meidät muuttamaan Ouluun.’ Oulun kouluissa työläiskodin kasvatille oli tarjolla monipuolisempia näkymiä, ja opettajilla oli silmää lahjakkuuksille kotitastaan katsomatta. / ’Minusta tuli ensimmäinen ylioppilas koko suvussa.’ Loppu on Suomen poliittista historiaa, monessakin mielessä.” (HS 10.4.2008.)

Tarve tai tapa kiinnittää oma tarina osaksi laajempaa jaettua tai kansallista tarinaa näkyy muissakin muistiesitysten piiriin laskettavissa historiaesityksissä. Yhtäältä kyse on omaa tarinaansa kertovan haastateltavan tavasta hahmottaa oma tarinansa osana suurta kokonaisuutta. Toisaalta kyse on journalistisesta tavasta kiinnittää yksilöiden tarinat osaksi suurempia kokonaisuuksia. Nämä esitystavat yhdessä johtavat siihen, että kuusikymmenluvun murrosta korostava historiakuva vahvistuu entisestään. 50–60-vuotiaiden haastateltavien henkilöhaastatteluissa korostuvat lapsuuden ja nuoruuden kokemukset. Tällöin jutun narraatiota rakennetaan noista

ajoista, pohditaan mikä merkitys lähtökohdilla on ollut myöhempien vaiheiden kannalta. Tutkimuksen aineiston henkilöhaastattelussa Suomen modernisaatio saa merkityksiä, jotka ovat yhtä aikaa henkilökohtaisia ja yhteisiä.

Tv-sarja *Salatuista elämästä* tuttu näyttelijä Esko Kovero korostaa 50-vuotishaastattelussaan kuinka ei ollut ollenkaan selvää, että hänestä tulisi näyttelijä. HS kertoo: ”1960-luvun Kuusijärvellä, nykyisessä Outokummussa, kaikkien tulevaisuus näytti olevan maan alla. Siellä, yli puolen kilometrin syvyydessä työskenteli myös Mikko Kovero, kovamaineinen kaivosporari ja kahden velikullan isä. / Koveron veljeksiä ei kuitenkaan painostettu jatkamaan isän jalanjäljissä. Eskollekin isä sanoi, että ’jos päättää vaan riittää, älä tule kaivokseen.’” (HS 17.2.2008.) Esko Kovero ei uskaltanut haaveilla näyttelijän ammatista, vaan opiskeli instrumenttiasentajaksi ja meni Outokummun sähkölaitokselle töihin. Into näytellä säilyi ja vuonna 1979 Kovero pääsi Teatterikouluun. Se oli kaivospaikkakunnalla kova juttu. (Emt.) Seppo Hentilän tapaan Kovero sai mahdollisuuden valita oma uransa, mikä sopii murroksen kehykseen. Työläisten lasten mahdollisuudet päästä korkeakouluun paranivat merkittävästi osana tuota murrosta viimeistään 1970-luvulle tultaessa. Yhteiskunnallinen ilmapiiri vapautui ja yksilölliset valinnat tulivat yhä useammille mahdollisiksi.

Murros ei kuitenkaan koskenut ainoastaan lapsia, vaan myös aikuisia. Laulun-tekijä Heikki Salo muistelee omaa lapsuuttaan jutussa (HS 1.9.2013b), jossa käsitellään hänelle tärkeää esinettä eli mittaa. Mitta liittyy niin lapsuuden urheilusuorituksiin kuin isän ammattiin kylävaatturina: ”Joskus 60-luvun puolivälissä maailma muuttui. Isä lopetti vaatturin työt ja ryhtyi vakuutusasiamieheksi. Omalle väelle hän teki vielä vaatteita. Kävin keskikouluakin isän ompelemissa housuissa, eivätkä ne suoraan sanottuna olleet ihan in. Vasta 70-luvulla sain ostaa Rintamäen urheiluliikkeestä farkut. Tiskillä piti muistaa sanoa, että olen Salon Topin poika, koska sillä taikasanalla sain alennusta.” (Emt.)

Samalla tavalla kuin modernisaatio, vaikutti perheisiin ja heidän elämäntilanteensa suuri muutto. HS:ssa tarinaansa kertovat 1960-luvulla Suomesta Ruotsiin tai maalta kaupunkiin muuttaneet. Siirtolaisinstituutin johtaja Ismo Söderling on kokenut muuttojen tai siirtolaisuuden merkityksen suvussaan ja elämässään: ”Siirtolaisasiat alkoivat kiinnostaa Söderlingiä varhain. Isoisä oli 20 vuotta Amerikassa, ja vuonna 1969 nuori Ismo löysi itsensä Göteborgista Volvon tehtailta. Sieltä matka jatkui Saabin tehtaille Trollhättaniin. / ’Bussilasteittain tuotiin ihmisiä tehtaan pihalle, lapset parkuivat, ja siinä jaettiin isät ja äidit töihin ja lapset päiväkoteihin. Sallasta tuli yhtenä iltana kokonainen kylä kerralla.” (HS 15.1.2013.) Sitten Söderling haki lomareissulla Turun yliopistoon ja jäi sille tielle. Tutkijana

Söderling kiinnittää oman tarinansa sukupolvensa tarinaan: ”Suurille ikäluokille kaikki tapahtui kertarysäyksellä. Kävin 1950-luvulla kansakoulua iltavuorossa, yhdeltä kouluun ja viideltä kotiin. Armeijassa nukuin osan ajasta entisessä siivouskomerossa.” (Emt.) Söderling jatkaa vielä liittäen sukupolvensa tarinan Suomen tarinaan: ”Suomessa on poikkeuksellisen suuret ikäluokat, ja ne ovat pakkautuneet viiteen vuoteen, kun muualla ne saattavat jakautua 10–15 vuodelle. Huoltosuhteen valtava haaste on realisoitumassa. Kun me aletaan kuolla, niin arkut loppuu.” (Emt.) Haastattelussa näkyy historiakulttuurin merkitys. Haastateltava liittää tarinansa olemassa oleviin kertomusrakenteisiin. Nuo rakenteet tuovat henkilön tarinalle uskottavuutta ja kertomusrakenteet vahvistuvat toiston kautta.

Henkilöjutuissa haastateltaville annetaan tilaa reflektoida omaa tarinaansa. Yksittäisten ihmisten tarinat tulevat ymmärrettäviksi laajempien, jaettujen merkitysten kautta. Se mitä parissa tai muutamassa tuhannessa merkissä sanomalehdessä kerrotaan, on aina valinta. On valinta kysyä tiettyjä asioita, on valinta poimia haastateltavan puheista tietyt asiat ja on valinta liittää haastattelun sisältö tietynlaisiin olemassa oleviin merkityssisältöihin. 50 vuotta täyttävän Raimo Inkisen syntymäpäiväjuttu on otsikoitu ”Espoon lähiöstä vihreäksi johtajaksi”. Inkinen lähti jutun mukaan politiikkaan puolustaakseen Espoon viheralueita eli ”nuoruuteensa pussikaljakallioita” (HS 25.1.2013). Toimittaja nostaa esiin muistamisen: ”Toimitusjohtaja Raimo Inkinen muistaa päivän, jolloin hänestä tuli neljän vuoden tauon jälkeen espoolainen. Elettiin kevättä 1968, kun sähkötekniikko-isä ja sairaanhoitajaäiti pakkasivat lapsensa ja tavaransa pakettiautoon ja ajoivat Vantaan Kaivokselasta Espooseen. Siellä odotti uusi Arava-asunto uudessa Iivisniemen lähiössä.” (Emt.)

Espoo ja lähiö edustavat Inkisen tarinassa modernisaatiota, eikä historiakuva vastaa populaarikulttuurissa toistuvaa ajatusta harmaasta betonilähiöstä. HS:n kuva lähiöistä on 1960-lukuvuittauksissa pääosin positiivinen, etenkin jos tarkastellaan lähiöitä koskevia kuvauksia korjausvelkajuttujen sijaan. Esimerkiksi HS:n haastattelema Pekka kertoo lapsuuden juoksuharrastuksista sekä lähiöön muuttamisesta osana juttua, jossa käsitellään nuorena kuolleen isän merkitystä Pekan elämässä: ”Olimme muuttaneet Pihlajamäkeen 67,5 neliön kerrostalokolmioon kymmenen vuotta aiemmin, vuonna 1962, kun Suomi rakensi lähiöitä. Muutimme ensimmäisten joukossa. Isä oli päässyt valitsemaan parasta perheelleen. Sarjatuotantona tehtyjä elementtitaloja, tilavia, hyvin suunniteltuja lapsiperheiden koteja. Askel ylöspäin. Taloille oli jätetty isot pihat ja kalliolle pihlajia kasvamaan.” (HS 10.11.2013b.) Muistoissa lähiöt ja lähiöön muuttaminen edustavat sosiaalista nousua ja positiivista muutosta.

Yksittäiset muistinvaraiseen tietoon perustuvat historiaviittaukset kiinnittyvät HS:n historiakuvaan erilaisin tavoin. 1960-luku muutti suomalaista nuoriso- ja julkisuuskulttuuria. Se merkitsi skandalisoitumisen ja intimisoitumisen aikaa (Saarenmaa 2010), elintason nousua ja nuorison esiinmarssia (Kaarninen 2006). Nämä puolet nousevat esiin kuvataiteilija Pekka Väyrysen ja viihdetaitelija Marjatta Leppäsen henkilöhaastatteluissa. 60-vuotta täyttäneen Väyrysen haastattelun puolivälissä poiketaan nuoruuteen: ”Kun tämä nuori mies 1960-luvun lopulla saapui pääkaupunkiin, rock’n’rollin maailma imaisi hänet ensin täysin mukaansa. / Muusikonura alkoi kiinnostaa, vaikka kuvanteko oli ollut tärkeänä Väyrysen elämässä jo lapsena. [sic] / ’60-luku oli ainutlaatuista aikaa, samanlaista jatkuvaa kulttuurillista vallankumousta tuskin enää tulee. Silloin globaalia kauhun tasapainoa lievitti uusi nuorisokulttuuri. Jestas, muistan Jimi Hendrixin hurjan Suomenkonsertinkin kuin eilisen.” (HS 4.7.2008c.) Väyrynen luo 1960-luvun historiakuvaan hyvin samansuuntaisesti kuin Miettusen (2009) tutkimat radikaalit ja popparit. Hän jopa muistaa Jimi Hendrixin keikan vuodelta 1967. Se on yksi poppareiden haastatteluissa mainitsemista kuusikymmenluvun tapahtumista, vaikka Miettunen (emt.) ei laske sitä kokonaisen muistelijaryhmän esiin nostamaksi hetkeksi, joka määrittäisi laajempaa kertomusta. Hendrixin keikalta ”puuttuu kehys, johon se liitetään ja jossa se merkityksellistetään” (emt., 156). HS:ssa Pekka Väyrysen haastattelussa keikka kehystyy tosin juuri nuorisokulttuurin kautta.

Marjatta Leppäsen henkilöhaastattelussa kerrotaan, kuinka viihdetaitelija on kokenut julkisuuden muutoksen: ”Leppänen oli 1960- ja 1970-lukujen megajulkkis. Hän juonsi radiossa Puhelinlangat laulaa -ohjelmaa kerran kuukaudessa 30 vuoden ajan, esiintyi televisiossa ja kiersi ympäri Suomea avaamassa myymälöitä ja juontamassa muotikiertueita.” (HS 18.10.2008.) HS:n toimittaja vertaa nykypäivää ja 1960-lukua muistuttamalla, että nykymissien tapaan Tapio Rautavaara ja Esa Pakarinen kiersivät tekemässä tuote-esittelyitä. Ja HS:n mukaan ”1960-luvulla julkkikset pääsivät helpolla. Elämänmeno oli toisenlaista, eikä lehtiin kirjoitettu kaikkea, mitä tiedettiin.” (Emt.) Väitteen tukena on Leppäsen haastattelu ja jutun lopetus: ”Vienon [Kekkonen] ja Pirkon [Mannola] kanssa juteltiin, kuinka meitä kohdeltiin silkkihansikkain, eikä huomio ollut tunkeilevaa. Nykyään moni ei välttämättä edes tunne minua, jos pistän aurinkolasit ja huivin päähän. Mutta kun avaan suuni, ääneni tunnistaa heti: Ai, sää olet Marjatta Leppänen!” (Emt.)

Jotain murroksen kehysten vahvuudesta kertoo sen näkyminen HS:ssa myös israelilaisen antropologin Jeff Halperin henkilöhaastattelussa. Halper todisti HS:n mukaan nuoruudessaan kansalaisoikeustaistelua Yhdysvaltain eteläisissä osavaltioissa: ”Halper pääsi opiskelemaan antropologiaa syvään etelään Mississippin

osavaltion yliopistoon keskellä 1960-luvun yhteiskunnallista murrosta. / Kun mustien kansalaisoikeuksia ajettiin, vanhoillisessa Mississippissä reagoitiin sulkemalla mustien peruskouluja. Halper perusti ystäviensä kanssa mustille vapaan koulun. 'Sanon joskus, että olen kuin elävä museo. Vastustin Vietnamin sotaa ja olin Woodstockissa.'" (HS 14.2.2013.) Näin Halper liittää oman tarinansa osaksi suurempaa amerikkalaista kertomusta, vastakulttuurin nousua. Hänen mainitsemansa kansalaisoikeustaistelu, Vietnamin sodan vastustaminen ja Woodstock tulevat esiin muissakin HS:n historiaviittauksissa. Niillä on merkitystä HS:n historiakuvan kannalta, eivätkä ne ole yksittäisiä tai vieraita viittauspisteitä myöskään lukijakunnalle eli HS:n yhteisölle.

Torstin (2012, 244–255) tutkimuksessa suomalaisesta historiatietoisuudesta korostui suomalainen kansallinen kertomus. Painotus tuli esiin etenkin käsiteltäessä näkemyksiä historiallisesta kehityksestä ja sen luonteesta, jolloin Suomen historia näyttäytyy eräänlaisena edistystarinana. Tällaisen edistystarinan voi tulkita olevan poikkeus vallitsevasta käsityksestä, jonka mukaan hyvät ja huonot ajat vuorottelevat kansakuntien historiassa. Torsti näkee Suomen ja maailman historioiden erottamisessa ajatuksen ”kansallisesta katseesta”. Todellisuus on ehkä koko ajan globaalimpi tai kosmopoliittisempi, mutta ihmisten ajattelutavat pysyvät kansallisina (Torsti 2012; Kettunen 2006). Historiatietoisuus kiinnittyy myös identiteettiin ja siihen, millaisina kansalaiset näkevät toimintamahdollisuutensa. Historiatietoisuus määrittää sitä, kuinka nykyisyyttä eläessään ja tulevaisuutta suunnitellessaan ihminen peilaa nykyisyyttä menneisyyteen. Ihmisen menneisyydestä omaksumat käsitykset muokkaavat sitä, millaisina ihminen näkee nykyisyyttä ja tulevaisuutta koskevat mahdollisuutensa. (Miettunen 2011, 337–338.) Kansallinen katse voi esimerkiksi rajoittaa näkemästä globaalistuvan maailman tarjoamia mahdollisuuksia.

HS:n historiaviittauksissa kansallinen ja kansainvälinen elävät jo sanomalehden arkkitehtuurin ja HS:n laajan kirjeenvaihtajaverkoston ansiosta rinnakkain, mutta muistiesityksissä kansallinen näkökulma korostuu. Henkilöhaastatteluissa haastateltavat ja juttujen kirjoittajat liittävät jutun keskiössä olevien henkilöiden elämäntarinat ja kokemukset osaksi yksilötarinaa laajempaa kansallista kertomusta tai sen osia. Suulliselle kerrontaperinteelle on ominaista, että historialliset, poeettiset ja legendanomaiset ainekset sekoittuvat toisiinsa. Henkilökohtainen totuus sulautuu jaettuihin mielikuvuihin. Suulliset lähteet – jollaisina sanomalehden henkilöhaastatteluiden haastateltavat voidaan nähdä – eivät kerro vain sitä, mitä tekivät, vaan myös sen, mitä halusivat tehdä, uskoivat tekevänsä tai jälkikäteen katsoivat tehneensä. (Ks. esim. Portelli 2006, 54–55.) Journalismi voi jopa kannustaa muistelemaan, kun toimittaja sillittää henkilöhaastateltavaa myötäkarvaan. Elämäntarinaansa kertova

muokkaa ja luo muistelmaansa kulloisenkin kerronta- ja muistelukontekstin mukaan (Korkiakangas 2006, 133), ja tuota kontekstia luovat niin journalistiset käytännöt, historiakulttuuri kuin toimittajan tekemät valinnat (esim. kysymyksenasettelu). Henkilötarinoiden kytkeminen suurempiin linjoihin voi olla haastateltavan valinta, mutta sen esittäminen tällä tavoin on aina myös journalistinen valinta.

6.1.1.3 Kuusikymmenluvun politisoituminen muistiesityksissä

Selkeimpänä kollektiivisena tarinana aineiston muistiesityksistä erottuu kertomus 1960-luvun politisoitumisesta, joka liitetään etenkin yliopistomaailmaan ja nuoriso-radikalismiin. Politisoituminen tarkoittaa näissä esityksissä yleensä positiivista aktivoitumista, joka on jotain muuta kuin 1970-lukuun usein liitettävä ylipolitisoituminen, vaikka paikoin nämä käsitykset myös sekoittuvat. Miettunen (2009, 272–273) muistuttaa, että muisteliijoilla on oikeus rakentaa historiakuvaa haluamallaan tavalla, mutta muistelijoiden tarina menneisyydestä on vain yksi tapa kuvata sitä. Miettunen (emt.) on pannut merkille, kuinka ”meisyys”⁵² on keskeinen piirre myös lähimenneisyydestä luodusta historiakuvasta puhuttaessa. HS:n politisoitumismaininnoissa meisyyttä rakennetaan tietoisesti suhteessa politisoitumiseen. Kyse on historiakuvan määrittelypyrkimyksistä, joille sanomalehti ja henkilöhaastattelut antavat hyvän alustan.

Henkilöhaastattelu on haastateltavalle mahdollisuus omien kokemusten tai muistojen läpikäymiseen, jolloin henkilöjuttu on haastateltavalle ”muistelun väline” (Hyvärinen 2014, 39). Muistelu on sidottu aina kulloiseenkin hetkeen, eikä muisteliija kerro muistoistaan aina samalla tavalla. Tarjolla on pikemminkin ”päivän versio” (emt., 35). Kertominen on jatkuvaa, korjailevaa, versioivaa ja varioivaa. Kärjistetysti muisteliija muistaa mitä muistaa, mutta muistelee mitä haluaa (Miettunen 2014, 169). Kirjailija Karl-Ove Knausgård (2014) kuvaa muistia osuvasti kirjasarjansa kolmannessa, lapsuutta käsittelevässä, osassa:

”Muisti ei ole elämässä luotettava suure siitä yksinkertaisesta syystä ettei muisti korosta eniten totuutta. Totuuden vaatimus ei koskaan ratkaise sitä toistaako muisti jonkin tapahtuman oikein vai ei. Sen ratkaisee oma etu. Muisti on pragmaattinen, se on petollinen ja ovela, mutta ei millään vihamielisellä tai pahansuovalla tavalla; päinvastoin se tekee kaikkensa tyydyttääkseen isäntäänsä. Jotkut työntävät muistonsa unohduksen tyhjään olemattomuuteen, jotkut vääristävät ne tunnistamattomiksi,

⁵² Miettunen (2009) on poiminut ”meisyyden” käsitteen Jan Assmannilta (1995). Miettunen hyödyntää Assmannin (emt., 130–131) ajatusta kulttuurisen muistin rakentumisesta meisyyden ja toiseuden määrittelylle.

jotkut ymmärtävät sujuvasti väärin, jotkut puolestaan, ja heitä on häviävän vähän, muistavat terävästi, kirkkaasti ja oikein. Sen sijaan ei koskaan ole oma asiamme ratkaista mitä muistamme oikein.” (Emt., 15.)

HS:n muistiesitysten perusteella 1960-luvun politisoitunut yliopistomaailma on tunnustettu tarinarakenne, vaikka historiakuvan merkityssisällöstä käydään edelleen jonkinlaista kamppailua. Muistelmat eivät ole yhtenäisiä, mutta niillä on yhteinen nimittäjä: radikaali 60-luku. Jopa 1960-luvulla syntynyt kuvataiteilija Pessi Rautio viittaa tähän HS:n haastattelussa: ”1970-lukua ajatellaan usein tylsänä ja pysähtyneenä aikana radikaalin 60-luvun ja kansainvälistyvän 80-luvun välissä.” (HS 17.9.2008c.) Pääosin esimerkit ovat sellaisia, joissa haastateltavat kertovat omasta nuoruudestaan ja siitä, kuinka kokivat 1960-luvun yliopistomaailman ja politisoitumisen. Esimerkiksi Helsingin yliopiston tuoreen rehtorin Thomas Wilhelmssonin henkilöhaastattelussa (HS 24.8.2008f) palataan haastateltavan opiskelujen alkuun: ”Oikeustieteen opinnot Wilhelmsson aloitti Helsingissä vuonna 1968. Kuuden laudaturin papereilla piti valita paikka, jonne olisi vaikea päästä sisään, hän naurahtaa. / Heti opintojensa aluksi itsekin vasemmistopiireissä vaikuttanut Wilhelmsson sai katsella, kuinka Vanha ylioppilastalo vallattiin. / ’Se oli jännittävä vuosi aloittaa.’ / ’Ei pystyisi kuvittelemaan tänä päivänä, että tuhansittain ylioppilaita lähtisi joukkokokoukseen messuhalliin keskustelemaan politiikasta.” (Emt.) Muistelua määrittää aina näkökulmasidonnaisuus ja yhteys muisteluhetken eli nykypäivään. Wilhelmsson vertaa omia nuoruuden aikojaan tämän päivän yliopistoon. Jutussa viitataan myös vasemmistopiireihin ja Vanhan valtauksen, mutta suorassa lainauksessa Wilhelmsson vain kuvaa sitä, kuinka muistaa kokeneensa tuon ajan. Kuvauksesta ei saa selvää, oliko Wilhelmsson edes valtauksessa paikalla, mutta vuonna 1968 yliopistossa aloittanut Wilhelmsson (tai toimittaja) on liittännyt sen henkilöjutun kertomuksen osaksi: ”Nyt liki 40 vuotta myöhemmin, Wilhelmssonin työnä on nuijia läpi historialliseksikin kutsuttu yliopistouudistus, jossa yliopistot irrotetaan valtion tiukasta liekanarusta. / ’Voi joko saada paljon aikaiseksi tai sitten voi mennä kunnolla pieleen, mutta ainakaan ei ole tylsää’, hän naurahtaa.” (Emt.)

Tasavallan presidentin lehdistöpäällikön Eila Nevalaisen 60-vuotishaastattelu on rakennettu poliittisuuden teeman ympärille. Hänen työuraansa on värittänyt politiikka, mihin haetaan syytä lapsuudesta ja nuoruudesta. Jo lapsena Juuan kirkonkylässä ”myymälänhoitajan tytär liimasi leikekirjaansa poliittisia kirjoituksia Uudesta Suomesta” – ei Beatlesin kuvia kuten ystävänsä. (HS 10.2.2008a.) HS:n toimittaja kertoo: ”1960-luvun puolivälissä Nevalainen muutti Tampereelle opiskellakseen yliopistossa yhteiskuntatieteitä. Vapaa-aika kului järjestötoiminnassa, etenkin

kansainvälisen solidaarisuuden kysymysten parissa. Aihe oli pinnalla, Vietnamissa-kin kun käytiin sota.” (Emt.) Tampereelta katsoen Vanhan valtaus ei ollut niin tärkeä hetki, mutta politisoituminen näkyi sielläkin. Sisällön opiskelijapolitiikka saa kansainvälisen solidaarisuuden ja Vietnamin sodan vastustamisen kautta. Eila Nevalaisen voi tekstistä tulkita korostaneen vapaa-ajan toimintaansa järjestötoiminnassa, mutta ilman suoria lainauksia on vaikea tulkita, millaisia merkityksiä hän muistoihinsa tai ylioppilaspolitiikkaan liittää. Nevalaisen oma ääni ei kuulu, eikä politisoituminen saa henkilökohtaista sisältöä.

Entinen kansanedustaja ja ministeri Maija Perho kertoo 60-vuotishaastattelusaan, että hän peri kokoomuslaiset arvot jo kotoa Loimaalta. ”Tultuaan 1967 yliopistoon, hän pääsi nopeasti edustajistoon. / ’Olin töissä opiskelijaravintolassa, kannoin nuorukaisille ahkerasti kaljaa ja sain äänivyöryn. Jotkut tosikot poliittiset toimijat ajattelevat, että on siinä meillä ihme tähti.’ / Aika oli kiihkeän politisoitunutta. Toisella puolella olivat stalinistit, toisella kokoomusnuoret. / ’Yhtä aikaa me olimme kukkahuiveinemme yliopiston mielenosoituksissa vaatimassa kaikille yhtä ääntä’, hän naurahtaa.” (HS 29.5.2008.) Toimittaja korostaa politisoitumista sekä kirjoittaa stalinisteista (1970-luku) ja kokoomusnuorista, mutta haastateltava korostaa opiskelija-aktiivien toimineen yhdessä juuri ”mies ja ääni” -periaatteen puolesta (1960- ja 70-lukujen taite). Mielenosoituksessa oleminen on toimintaa, josta Perholla on jäänyt muistoja. Muisto itsessään ei ole kertomus, eikä toiminta ole kertomus, mutta muistelijä voi kertomuksellistaa ne. Kertomukset eivät synny tai ole maailmassa ilman aktiivista tulkintaa, valintaa ja merkityksenantoa. (Hyvärinen 2014, 32–33.) Sanomalehden henkilöhaastatteluissa tuo merkityksenanto menee kaksipuolaisesti, sillä ensimmäisen kerran muistelu tai merkityksenanto artikuloituu haastattelutilanteessa ja toimittaja (valitessaan niin) uusintaa sen sanomalehden sivuilla. Tässä tapauksessa kokoomuslainen Perho korostaa yhteishenkeä ”naurahtaa”, kun taas toimittaja kehystää politisoitunutta aikaa vastakkainasettelun kautta.

Henkilöhaastateltavat ovat journalismissa oman elämänsä asiantuntijoita, jotka kertomuksillaan menneisyydestä vaikuttavat sanomalehden historiakuvan rakentamiseen omasta näkökulmastaan. Näin haastateltavan persoona ja haastateltavan muistoille luomat merkitykset vaikuttavat siihen, kuinka he esimerkiksi luovat kuvaa 1960-luvun tapahtumista. Toimittaja voi haastaa noita näkemyksiä, mutta henkilöjutuissa tiettyjä haastateltavan piirteitä tai tulkintoja pikemminkin korostetaan kuin kyseenalaistetaan. Esimerkiksi Yleisradion toimittajan Hannu Lehtilän eläkkeelle jäämistä käsittelevä juttu on otsikoitu ”Herrasmies poistuu ruudusta”. Jutussa korostuu sekä politiikan toimittajan etäisyys että jotenkin vanhanaikaisena

kuvattava sivistys: ”Hän innostui politiikasta suomalaisten intellektuellien kautta. Jörn Donnerin Berliini-raportti ja Matti Klingen Vihan veljistä valtiososialismiin tekivät nuoreen Tampereen yliopiston sosiologian opiskelijaan lähtemättömän vaikutuksen. / Toisaalta jo opiskellessaan Lehtilä karttoi konflikteja. 1960-luvulla ylioppilaspolitiikka kääntyi niin riitaisaksi, että hän pakeni ylioppilaslehti Aviisin toimituskunnasta Yleisradioon.” (HS 28.5.2008a.) Lehtilä itse korostaa, että ”(o)len itse ollut kaiken aikaa uutistoimittaja” (emt.).

Lehtilän henkilöjutussa on mielenkiintoista, kuinka toimittaja hyödyntää muistinvaraista tietoa epäsuorasti osana politisoitunutta yliopistomaailmaa korostavaa esitystä. Ilmaukset ”riitaisuudesta” tai ”pakenemisestä” näyttävät olevan toimittajan sanavalintoja. Haapasen (2011) mukaan suorat lainaukset ovat keskeinen kerronnan väline, jolla esimerkiksi korostetaan haastateltavan omaa tapaa käyttää kieltä ja alleviivataan sitä, miten jokin asia sanotaan. Tämän tutkimuksen aineistossa ero sitaatin ja toimittajan esityksen välillä voi olla merkittävä. HS kertoo esimerkiksi kirjailija-toimittaja Christopher Hitchensin lapsuudesta ja nuoruudesta: ”Hitchensin isä oli laivaston upseeri, joka vihasi ammattiyhdistysliikettä ja ’hyvinvointipummeja’. Pojasta tuli vasemmistoradikaali, joka oli puuhaamassa sosialistista vallankumousta 1968. Isä sortui alkoholiin, ja äiti teki myöhemmin itsemurhan uuden miesystävänsä kanssa.” (HS 12.10.2008b.) Toimittajan teksti on ladattu täyteen merkityksiä, mutta sen voima ei ole sama kuin suoran sitaatin. Tulkintaa voi tässä yhteydessä korostaa sillä, että muuttaa lainauksen suoraksi muistinvaraiseksi esitykseksi: ”Isäni oli laivaston upseeri, joka vihasi ammattiyhdistysliikettä ja ’hyvinvointipummeja’. Minusta tuli vasemmistoradikaali ja vuonna 1968 olin puuhaamassa sosialistista vallankumousta.” Tällöin se olisi haastateltavan muistoilleen antama sisältö, eikä toimittajan luoma narratiivi. Kun painopiste on toimittajan kerronnassa, lukijan on vaikea arvioida, kuinka tietoisesti haastateltava ”muistelijan” roolissa on historiakuvaan pyrkinyt vaikuttamaan.

Journalismin ja sen käytäntöjen rooli on merkittävä, kun tulkitaan sanomalehden historiaviittauksia. Magnus Lindbergin 50-vuotishaastattelussa HS:ssa toimittaja aloittaa: ”Nuori kapinallinen täyttää jo 50 vuotta! Moni varmasti muistaa tarinat Magnus Lindbergistä ja muista 1970-luvun nuorista modernistisäveltäjistä, jotka antoivat huutia vanhempien ’karvalakkioopperoille’. / Mutta kuten usein käy, nuorista kapinallisista tulee seuraavan sukupolven valtaapitäviä.” (HS 27.6.2008c.) Säveltäjä itse pääsee myös ääneen kuvatessaan aikojaan taideopiskelijana: ”Me ikään kuin yritimme identifioida itsemme. 1960- ja 1970-luvuilla opiskelijat menivät kaduille, ja siinä sivussa me nuoret säveltäjät kapinoimme omalla tavallamme. Kauheata snobismiahan se kieltämättä oli.” (Emt.) Lindberg liittyy 1970-luvulle

ajoittuneen toimintansa 1960-luvun politisoitumisen jatkumoksi. Samalla hän kehystää sen snobismiksi, joka ei kuulu esimerkiksi Miettusen (2009) tutkimien radikaalien tai poppareiden sanastoon.

Miettusen (2014) mukaan suomalaiselle 1960-luvulle on tyypillistä, että sitä muistelevat nuoruuttaan juuri kuusikymmenluvulla eläneet. Ne, joille vuosikymmenestä on tullut vahva identiteettitekijä, kertovat olevansa ”60-lukulaisia”. Muutkin sukupolven jäsenet saattavat tunnistaa aktiivisten muistelijoiden tarinoista yhteisiä piirteitä oman nuoruutensa kanssa, jolloin he saattavat alkaa ajatella myös itseään ”60-lukulaisina”, vaikka eivät olisikaan nuoruudessaan identifioituneet tähän ryhmään. (Emt., 175.) Hieman samaan tapaan Joan W. Scott (1991) nimittää kokemuksia tulkinnoiksi, jotka ovat aina myös tulkinnan tarpeessa. Ihmiset voivat muistaa kokeneensa asioita, jotka joku muu on heille kertonut.

HS:ssa Sinebrychoffin taidemuseon johtaja Ulla Huhtamäki tunnustautuu 60-lukulaiseksi omassa 60-vuotishaastattelussaan: ”60-lukulaisena minua kiinnostivat yhteiskunnalliset ja kansainväliset asiat, joten lähdin opiskelemaan kansainvälistä politiikkaa.” (HS 29.9.2008.) Toimittaja korostaa, että haastateltava ”muistelee”: ”Haaveilin työstä diplomaattina tai muuten kansainvälisen politiikan parissa.” (Emt.) Yhtään Miettusen (2009) muistelijoiden kuusikymmenlukuun liittämää hetkeä ei tässä viittauksessa mainita, vaan 60-lukulaisuus saa sisältönsä yleisemmin yhteiskunnallisuudesta ja kansainvälisyydestä.

Sukupolvi-identifioituminen saa HS:ssa pelkkää politisoitumista laajempia merkityksiä. Esimerkiksi käy reportaasi Amaranter-ritarikunnan iltapukujuhlista: ”Taiteilija Riitta Nelimarkka taas kuvailee ritarikuntaa jossain vaiheessa iltaa leikkimielisen perinteen jaloksi ylläpidoksi, tietynlaisen kulttuurirituaalin näytelmäksi. / ”Tämä on sitä, että antaa kaikkien kukkien kukkia. Olen 60-luvun pikkuanarkisti, ja olen tykännyt kokeilla kaikkea erilaista”, Nelimarkka sanoo.” (HS 1.11.2008e.) Tutkimuksen aineiston muistiesityksissä 60-lukulaisuuskin saa perinteisiä käsityksiä laajempia merkityksiä. Se kantaa mukanaan käsityksiä vapaamielisyydestä, aktiivisuudesta ja jopa (paikoin naiivista tai nuoruuteen kuuluvasta) tulevaisuususkosta.

Muistiesityksistä on hyvä muistaa, kuinka muistikuvien paikka ja tulkinta omassa kertomuksessa voi muuttua radikaalisti myöhempien kokemusten myötä. Matti Hyvärinen (2014, 34) korostaa tätä omalla esimerkillään 1970-luvun taistolaisajoilta, kun he antoivat Hämeen Yhteistyön päätoimittajalle varoituksen. Vasta myöhemmin kertomukseen on liittynyt häpeä omasta toiminnasta ja arvostus tilanteessa loukattua vanhempaa miestä kohtaan. Tätä muiston ominaisuutta kuvaa juuri potentiaalisuuksien rekisteröinti: muistot jäävät taka-alalle ja nousevat esiin

toisenlaisina tai uusin merkitysisällöin. Hyvärinen (2014, 34) kirjoittaa: ”Tuohon alun alkaen oudon kiusalliseksi ja jotenkin vääräksi havaittuun episodiin liittyi mahdollisuus ajatella poliittisen sitoumuksensa luonnetta jotenkin toisin, mutta tämä arviointi jäi silloin tekemättä ja kyseinen muisto tuli kätkeytyä. Kymmenen vuotta myöhemmin muisto uroteosta alkoi muuttua muistoksi omasta epäonnistumisesta.” (Emt.)

HS:n muistiesityksissä 1960- ja 1970-luku limittyvät paikoin toisiinsa, kun Miettusen (2009) tutkimuksessa muistelijat loivat selkeää pesäeroa näiden kahden vuosikymmenen historiakuvien välillä. Myös Uschanov (2015) tulkitsee, että 70-lukulaisuus kokonaisuutena tarkoittaa suomalaisessa historiakuvassa jotain aivan muuta kuin 60-lukulaisuus. Jos jonkun asian sanotaan olevan ”70-luvulta”, on se silloin ”tunkkaista, ummehtunutta, holhoavaa, huumorintajutonta, ylipolitisoitunutta ja rumaa” (emt., 47–48). Miettusen (2014, 172; 2009) mukaan suomalainen 60-luvun historiakuva on pienen joukon rakentama, eikä se vastaa monen aikalaisen kuvaa vuosikymmenestä. Näin esimerkiksi pienen eteläsuomalaisen opiskelijaryhmän kuva on jyrännyt alleen suuren muuton ja rakennemuutoksen. HS:n muistiesityksissä kuusikymmenluku todella muistelevat monet 1960-luvulla opiskelleet. Tutkimuksen kaikkien historiaviittausten eli vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomien journalististen historiaesitysten perusteella tulkinta ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Kuusikymmenluvun muistelu on vain pieni osa HS:n rakentamaa historiakuvaa, jossa kaikkein vallitsevin piirre kansallisen tarinan näkökulmasta on murroksen korostuminen. Ylipäätään muistiesityksillä on marginaalinen osa historian journalistisen esittämisen kokonaisuudessa. Lisäksi toimittajilla itsellään on vahva ja näkyvä rooli siinä, millaisia merkityksiä HS vuosien 2008 ja 2013 lehdissä 1960-lukuun liittää.

6.1.2 Journalismin suhde muistiin

Helsingin Sanomien 1960-lukua koskevien muistiesitysten kautta on mahdollista pohtia, kuinka perusteltu on kulttuurintutkimuksen tapa lähestyä mediaesityksiä (kulttuurisen) muistin käsitteiden kautta. Pienin yhteinen nimittäjä tässä tutkimuksessa hyödynnetyille erilaisille muistia tai muistamista käsitteleville tutkimuksille on median keskeisyys. Mediaa käsitteenä ei näissä tutkimuksissa useinkaan problematisoida, eikä niissä pohdita välttämättä journalismin merkitystä, vaikka huomio olisi esimerkiksi aikakauslehtien tavassa esittää menneisyyttä. Nykyisin sanalla media voidaan viitata erilaisiin ihmisten välisen kommunikaation muotoihin, eikä

ainoastaan perinteisiin joukkoviestimiin. Median käsite on hämärtynyt, mikä heijastuu myös tutkimukseen. Sillä voidaan viitata erilaisiin teknisiin ja verkottuneisiin viestinnän muotoihin. Etymologisesti median taustalla on latinalaisperäinen *medium*, jonka monikkomuoto *media* on. *Medium* tarkoittaa jotain väliin tulevaa, keskikohtaa tai välissä olevaa. Tänäpä mediaalla voidaan viitata kaikkiin niihin välineisiin, joiden kautta ihmiset pyrkivät kommunikoidaan tai viestimään toisten ihmisten kanssa. Näin mediat ovat osa ihmisten, yhteisöjen tai organisaatioiden välistä vuorovaikutusta, eivät siis synonyymi journalismille. (Ks. esim. Railo & Oinonen 2012, 7–8; Seppänen & Väliaverronen 2012, 20–22.)

Journalismin erottaa muistista ja muistitiedosta eräät selkeät jaot: Muisteluaineisto syntyy yleensä vuorovaikutuksessa, jossa tavoitteena on muisteluaineiston tuottaminen. Muisti perustuu henkilökohtaiseen kokemukseen, joka artikuloitaan ”nykyhetkessä”. Journalistinen aineisto syntyy yleensä vuorovaikutuksessa, jossa tavoitteena on tieto todellisuudesta. Journalistinen esitys perustuu harvoin henkilökohtaiseen kokemukseen, sillä toimittajat hyödyntävät erilaisia tietolähteitä. Tällöin voidaan tulkita, että journalismin ja muistiesitysten rekisterit ovat lähtökohtaisesti erilaiset.

Lehtisalon (2011b) väitöskirja on esimerkki tutkimuksesta, johon muistin käsite tuntuu sopivan. Sen keskiössä ovat suomalaiset elämäkertaelokuvat populaarina historiakulttuurina. Elokuvaä tarkastellaan siinä historiakulttuurin muotona. Historiakulttuuri kuvaa tapoja, foorumeita tai medioita, joiden kautta ihmiset käsittelevät suhdettaan menneisyyteen. Monitieteisen otteen ansiosta aihetta käsitellään myös suhteessa kulttuuriseen muistiin. Hieman oikeen historiakulttuuri edustaa menneisyysuhteen materialisoitumista kulttuurissa, kun taas muistin kautta lähestytään kokemusten ja muistille annettujen merkitysten roolia menneisyysuhteessa (emt., 22, 36). Tähän lähtökohtaan perustuen Lehtisalo (emt., 42) katsoo Kalelan (2000) historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessin vastaavan hyvin pitkälle sitä, miten kulttuurinen muisti tutkimuksessa ymmärretään. Lähtökohta tuntuu onnistuneen, kun tutkimuskohteena on elokuva.⁵³

Tässä tutkimuksessa HS:n muistiesityksiä on tarkasteltu suhteessa Megillin (2007) käsitykseen historiantutkimuksen ja muistin suhteesta. Megillin mukaan muistia voi tarkastella neljästä näkökulmasta, joista kolme sopii historiantutkimukseen. Historiatieteessä muisti – eli muistelijoiden kertomukset – voi toimia yhtenä

⁵³ Koivunen (2003) on tutkinut Niskavuori-elokuvia käsitteellistämällä television historia- ja muistikoneeksi (engl. history- and memory-making-machine). Koivusen mukaan toisto, tulkinnat ja uudelleentulkinnat ovat tuottaneet Niskavuori-kuvastosta historiaa, joka ankkuroituu monin eri tavoin suomalaisuutta, sukupuolta ja Suomen historiaa koskeviin käsityksiin.

tutkijan todisteena siitä, mitä on tapahtunut. Tällöin muistelijoiden kertomukset ovat osa lähdeaineistoa. Toisekseen historiatiede voi olla kiinnostunut siitä, miten muistoistaan kertovat kokivat tapahtuneet asiat, olosuhteet tai ilmiöt. Ihmisten kokemukset voivat olla historian tutkimuksen mielenkiinnon kohteena, vaikka usein tutkija tarkastelee noita kokemuksia suhteessa muuhun lähdeaineistoon. Tutkijaa voi kiinnostaa myös muistamisen tavat, jolloin tutkimuskohteena on historiallinen muisti. Oleellista ei siis välttämättä ole se, ovatko muistot tarkkoja, jos huomio kiinnittyy juuri tapoihin kokea ja käsittää menneisyyden tapahtumia. Neljäs näkökulma eli muistelu (engl. commemoration) ei sen sijaan sovi Megillin mukaan historiatieteen alaan. Nykyisyydessä syntyvä, yhteisöä lujittava tai sen tarpeisiin vastaava muistelu lähestyy tarkoitukseltaan pikemminkin uskontoa kuin historia-tiedettä. (Emt., 29–30.)

Megillin (2007) viestin voi tiivistää kriittisyyteen muistinvaraisen tiedon edessä. Muisti, muistot, muistaminen ja muistelu voivat olla osa historian tutkimusta, mutta eivät kritiikittä. Kriittisyys on myös yksi journalismin perustava arvo. Jo journalismikoulutuksen perustana on itsenäisen, kriittisen ja tutkivan ajattelun kehittäminen sekä pyrkimys vaativaan ja syvälliseen tiedonhankintaan (Luostarinen 2002, 28). Tässä tutkimuksessa journalismia on käsitelty omanlaisenaan yhteiskunnallisen tiedon muotona ja yhtenä kansanomaisen historian lajina, kun taas historian tutkimus on ymmärretty tieteeksi. Suhde muistiin ja muistamiseen on HS:n vuosien 2008 ja 2013 historiaviittausten perusteella näiden yhteiskunnallisen tiedon muotojen välillä yksi erottava tekijä. Kun HS:n historiaviittausten muistiesityksiä tarkastelee suhteessa Megillin (2007) neljään näkökulmaan, ovat kaikki aineiston valossa sanomalehdessä mahdollisia.

Tutkimustulos tukee ajatusta siitä, että journalismi on tiedettä vapaampi yhteiskunnallisen tiedon muoto. Journalismi taipuu historiankirjoittajana historiatiedettä useampaan asentoon. Yhtäältä voi väittää, että sanomalehti on historian tutkimukseen verrattuna muistin edessä kritiikittömämpi. Se antaa etenkin henkilöjutuissa haastateltaville mahdollisuuksia muisteluun, saattaa jopa kannustaa siihen. Toisaalta voi esittää, että sanomalehti hyödyntää historiatiedettä monipuolisemmin muistinvaraista tietoa ja muistiesitysten mahdollisuuksia, kun se osallistuu yhteisöä lujittavaan ja nykyhetkestä kumpuavaan muisteluun. Careyn (2009) ritualistisen journalismikäsitelmän mukaan journalismin yksi tehtävä on juuri yhteisön siteiden lujittaminen. Sanomalehden lukeminen voi paikoin muistuttaa messussa käymistä.

Aineiston analyysin perusteella journalismin ero historian tutkimukseen nähden ei ole suuri, mutta se on merkityksellinen. Muisteluun (engl. commemoration) osallistuessaan journalisti saattaa toimia journalistisesti oikein, mutta historian-

tutkimuksen näkökulmasta väärin. Se ei silti tarkoita, että kaikki muistiesitykset olisivat yhteisöä vahvistavaa muistelua. Edes muisteluun kannustaminen ei tee historiaesityksestä muistelua, jos toimittaja tarkastelee haastateltavan tietoja kriittisesti. Toimittaja voi raportoida muistelusta tarkasti ja etäisyyden pitäen, jolloin hän toimii journalismin ihanteiden mukaisesti. Toimittaja saattaa myös tehdä haastateltavan muistelun näkyväksi esimerkiksi sitaatein tai ilmaisemalla sitaatin jälkeen, että haastateltavaa ”muistaa” tai ”muistelee”. Siellä missä muistinvaraista tietoa esiintyy, käytetään sitä yleensä Megillin (2007) huomioimilla historiaan sopivilla tavoilla. Journalismi voi hyödyntää muistia esimerkiksi tapahtumien todisteena. Toimittaja voi olla myös kiinnostunut siitä, kuinka haastateltava on kokenut tapahtumat tai kuinka eri tavoin ihmiset käsittivät jotkin tapahtumat. Sitä paitsi pitkään feature-journalismiin kuuluu useiden lähteiden käyttö, jopa lähteiden arkistoista etsiminen ja niiden merkityksen arviointi, jolloin journalismi voi muistuttaa metodisesti mikrohistoriaa (Laurokari 2011).

Muistinvarainen tieto on yksi journalismin lähde, mutta sen rooli historian joka-päiväisessä virrassa on vähäinen. Sanomalehden historiaviittaukset ovat tässä tutkimuksessa historiaesityksiä, sillä ne perustuvat journalistiseen tiedon tuottamisen prosessiin, jota kuvataan usein journalististen käytäntöjen kautta. Historiaesitykset eivät ole muistia, sillä ne perustuvat tiedonhankintaan, kriittiseen ajatteluun ja yhteiskunnalliseen tietämykseen. Journalismi hyödyntää historian-tutkimuksen tapaan muistinvaraista tietoa, mutta se hyödyntää myös historian-tutkimusta laajemmin muistin mahdollisuuksia. Sanomalehti ei ole erityinen muistelun foorumi, vaikka se saattaa yksittäisissä henkilöjutuissa tai vuosipäiväjourn-alismin yhteydessä näyttäytyä sellaisena. On hyvä huomioida, että silloinkin kyse on journalistisista valinnoista, joita voi ohjata esimerkiksi halu nostaa esiin tiettyä menneisyyden ilmiötä tai tapahtumaa koskevia jaettuja kokemuksia. Megill (2007, 30–31) muistuttaa, että nykyhetkessä syntyvä muistelu kiinnittyy yhteisön tarpeisiin sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja yhteisyyttä. Muistelu, joka lähestyy uskontoa yhteisön säilyttäjänä, on mahdollista journalismissa, vaikka se ei sopisi historian-tutkimuksen pirtaan.

6.2 Lähteiden käyttö historiajournalismissa

6.2.1 HS:n historiajuttujen erilaiset lähteet

Lähteet ja lähteiden käyttö ovat journalististen käytäntöjen ytimessä. Yksinkertaistaen journalistiset esitykset rakentuvat prosessissa, jossa toimittaja kerää faktoja ja faktoja koskevia puhetekoja sekä arvioi niiden merkitystä. Toimittajalta odotetaan sellaista läpinäkyvyyttä, joka mahdollistaa tietojen tarkastamisen. Kuutti (2015, 7) arvioi, että kerrottavien tietojen tarkkuus ja paikkansapitävyys on mahdollisesti journalismin olennaisin tekijä mediayleisön toimitustyötä kohtaan tuntemassa luottamuksen rakentumisessa. Tämän vuoksi lähdekritiikki on kirjoitettu myös Journalistin ohjeisiin, joissa kritiikin merkitystä korostetaan erityisesti kiistanalaisissa kysymyksissä (JO 2013).

Journalistinen lähdekritiikki eroaa tieteen lähteittämisestä ja historiantutkimuksen lähdekritiikistä. Yksi olennainen syy lähdeytön erilaisuuteen on aika, mutta lisäksi siihen vaikuttavat journalismiin kuuluva epätäydellisyys sekä kerronnan tai esittämisen tavat. Kuutti (2015, 21) kuvaa journalistista työprosessia ”eräänlaiseksi täsmentyväksi kohdevaloksi”, joka kohdistuu käsiteltävään aiheeseen ja siihen valikoituviiin tietoihin. Näin ollen valaistun alueen ulkopuolelle jää aina suuri määrä vaihtoehtoista tietoaineistoa. Lisäksi viimeistelty juttu ei sisällä kaikkea sitä aineistoa, jota toimittaja on prosessin aikana käsitellyt. Tai osa aineistosta on otettu mukaan, mutta syystä tai toisesta toimittaja ei viittaa käytettyyn aineistoon suoraan. Tietojen valintaan ja karsintaan vaikuttavat ainakin seuraavat toiminnot.

- Yksittäisen joukkoviestimen toimituspolitiikan pohjalta journalistiseen käsittelyyn hyväksyttävät ja vastaavasti käsittelyn ulkopuolelle rajatut teemat ja aiheet.
- Valittua näkökulma rajaavat journalistien ennakkokäsitykset käsittelyyn otetun aiheen olemuksesta ja journalistisesti hedelmällisestä käsittelytavasta.
- Journalistien arviot potentiaalisten lähteiden uskottavuudesta ja luotettavuudesta sekä lähteiden tavoitettavuus ja hyödynnettävyys käytännössä.
- Journalistien ammattitaito löytää ja selvittää lähdetietojen pohjalta käsiteltävän aiheen tärkeimmät, olennaisimmat ja journalistisesti merkittävimmät piirteet.
- Journalistien ammattitaito ymmärtää käsittelemänsä aiheen kokonaisuus, selvitettyjen tietojen asiayhteydet ja kytkökset käsiteltävään aiheeseen.

- Journalistien ammattitaito korostaa valitsemiensa tietojen avulla aiheen olennaisimpia piirteitä jutun editoinnissa.
(Kuutti 2015, 21–22.)

Tässä jaottelussa lähteiden käyttöä ohjaavat julkaisevan median toimintatavat, toimituksen valinnat, toimittajan (näkökulma)valinnat ja ammattitaito eri tavoilla. Lähdekritiikissä on kyse esityksen uskottavuudesta. Uskottavuuteen vaikuttavat esityksen tavan (ja totuudenmukaisuuden) ohella yleisön eli lukijan, katsojan tai kuuntelijan subjektiiviset arviot. Totuudenmukaisuutta sen sijaan voi testata. Kaikkein yksinkertaisimmillaan journalismi epäonnistuu kahdesta syystä: juttuun voi sisältyä väärää tietoa tai juttu antaa virheellisen kokonaiskuvan käsittelemästään ilmiöstä. (Kuutti 2015, 22–23.) Näin lähteiden tehtävä on kahtalainen. Ensinnäkin toimittaja hyödyntää lähteitä luodakseen esityksensä, journalistisen jutun, jota voi pitää totuudenmukaisena. Toisekseen lähteillä vakuutetaan lukija esityksen uskottavuudesta.

Lähteitä voi jaotella eri tavoin. Kaikkein yksinkertaisimmillaan historiantutkimuksessa lähteet jaetaan primaari- ja sekundaarilähteisiin. Primaarilähteen eli alkuperäisaineiston todistusvoimaa pidetään parempana kuin niin sanottuja toisen käden lähteitä. Antero Heikkinen (1996, 74) on jakanut primaarilähteet asiakirjoihin ja yksityislähteisiin, jotka ovat journalismissa harvinaisia. Mikrohistoriallista journalismia tutkinut Laurokari (2011, 51–52, 76) on niiden rinnalla käsitellyt aika-aikestejää. Toimittajat hyödyntävät asiantuntijahaastatteluita tutkimuksesta poikkeavalla tavalla. Lisäksi toimittajan ”kohdevalo” valaisee lähteitä hieman eri tavoin eri juttutyypeissä.

Tässä tutkimuksessa lähteiden käyttöä tarkastellaan 25 jutun kokonaisuuden kautta. Mukaan on valittu vuoden 2008 Hullu vuosi -sarja, josta huomioidaan kaikki 10 pääjuttua ja seitsemän kainalojuttua. Tämän aineiston rinnalla on HS:n kuusi Yhdysvaltoihin sijoittuvaa historiajuttua sekä kaksi niihin liittyvää kainalojuttua. Historiajutuista on näin pyritty saamaan mahdollisimman vertailukelpoinen kokonaisuus. Ensinnäkin kaikkia juttuja voi pitää hyvin yleisellä tasolla vuosipäivä-journalismina.⁵⁴ Toisekseen mukaan on pyritty saamaan kokonaisuuksia. Hullu vuosi -sarja on selkeä kokonaisuus, jonka rinnalla on vuodelta 2013 otos jutuista, jotka sijoittuvat Yhdysvaltoihin. Jutuissa on kyse tyypillisestä historia- tai

⁵⁴ HS:n vuoden 2008 juttusarjassa käsitellään vuotta 1968 eri näkökulmista ja eri maista käsin, vaikka juttujen julkaisu ei aina osu mihinkään tiettyyn vuosipäivään. Aineiston osaksi valitut Tuomas Niskakankaan ja Vesa Sirénin jutut sen sijaan käsittelevät John F. Kennedyn murhaa ja Martin Luther Kingin ”I have a dream” -puhetta niiden 50-vuotispäivän aikoina vuonna 2013. Jutut vaihtelevat reportaaseista ja haastatteluista analyyseihin ja historia-artikkeleihin.

vuosipäiväjournaleista siinä mielessä, että niiden aiheena on selkeästi menneisyys tietynä merkitykselliseksi katsottuna hetkenä.

Tämän luvun aineistoksi valituissa jutuissa primäärilähdettä voidaan tulkita käytettäneen vain kerran. Tuomas Niskakangas näyttää hyödyntäneen JFK:n murhaa ja taikaluodin teoriaa käsitelleessä jutussaan Warrenin komission raporttia, joka on virallinen asiakirja. Niskakangas kirjoittaa muun muassa, että ”Kennedyn murhan tutkinut Warrenin komissio julisti loppuraportissaan, että Oswald toimi yksin” (HS 17.11.2013). Raporttiin viittaa myös yksi haastateltavista, joten on mahdollista, että toimittajan lähteenä on raportin sijaan haastatteluaineisto. Journalististen lähteiden käytön tulkintaan liittyy aina tiettyä epävarmuutta, sillä toimittaja ei välttämättä paljasta kaikkia lähteitään tai mainitsee jutussa teoksia tai henkilöitä, joihin ei ole todellisuudessa itse tutustunut. Vain harvoin journalististen juttujen lopussa luetellaan jutussa käytetyt lähteet.

Journalistiset lähteet on jaoteltava myös toisin kuin historiantutkimuksen lähteet. Ensinnäkin siksi, että journalismin lähteet ovat yleensä tyypiltään aikalaislähteitä. Päivittäisessä uutisoinnissa hankittujen tietojen tuoreudella on erityinen merkitys. Osin tästä johtuen journalismissa palataan samojen haastateltavien pariin tai haastatellaan asiantuntijaa mieluummin kuin hyödynnetään tämän kirjoittamia tutkimuksia. Samalla tapaa kuin vain murto-osa jutuista on ”ajattomia” (Juntunen 2011), on vain pieni osa lähteistä ajattomia. Toimittajat hankkivat päivittäin tietoja, joiden tuoreus määrittänyt tiedonhankinnan tuoreuden kautta.

Uolevi Kiviranta (1989) on jakanut journalismissa käytettävät lähteet karkeasti henkilölähteisiin, dokumenttilähteisiin ja tilannelähteisiin. Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty Kivirannan määrittelyä omassa kuuden lähdetyyppin jaottelussa. Henkilölähteet on jaettu kolmeen tyyppiin, jotka ovat asiantuntijat, silminnäkijät (tai tapahtumien todistajat ja asianosaiset) ja muut tavislähteet. Tavis on nykyisin journalismin kielessä yleisesti hyväksytty termi (ks. Högmänder 2005), jolla tarkoitetaan niin sanottua tavallista ihmistä. Tavis voi olla Kivirannan (1989) määrittelyn mukaan kansalais- tai asianosaislähde, mutta tavista määrittää erityisesti sosiaalisten, kulttuuristen, hallinnollisten tai poliittisten näkökohtien puute. Tavis puhuu journalismissa ilman muuta määriteltyä asemaa. Esimerkiksi historiajutuissa tapahtumia 40 tai 50 vuotta aiemmin todistanut henkilö on silminnäkijä ja historiallisten tapahtumien kokija, mutta tavis on henkilö, joka on sattumalta valikoitunut arvioimaan jutun aiheena olevaa ilmiötä tai tapahtumaa tässä päivässä.

Dokumenttilähteet on selkeyden vuoksi jaettu tämän tutkimuksen määrittelyssä kirjoihin ja muihin kulttuuriteoksiin sekä muihin medialähteisiin. Näin muihin medialähteisiin kuuluvat journalistiset lähteet erottuvat esimerkiksi taiteellisista ja

tieteellisistä lähteistä. Kuudes lähdetyyppi on jäännösluokka ”muut”. Siihen on sisälletty primaarilähde eli Warrenin komission raportti (HS 17.11.2013), toimittaja omana lähteenään (HS 2.3.2008b) sekä Obaman puhe (HS 29.8.2013) ja tiedotus-tilaisuus (HS 23.8.2013b), joita Kiviranta (1989) kutsuu tilannelähteiksi. Otoksen lähteiden käyttö on esitetty taulukossa 7 sen mukaan, miten erilaisia lähdetyppejä on hyödynnetty jutuissa. Erilaisia havaintoja 40⁵⁵, mutta kaksi niistä on sellaisia, jotka on laskettava sekä silminnäkijäksi että asiantuntijaksi. Siksi taulukossa 7 niitä on yhteensä 42.

Taulukko 7. Historiajuttujen journalistiset lähteet, niiden määrällinen ja prosentuaalinen esiintyminen. (n=25)

Lähdetyyppi	Monessako jutussa? n (%)
Silminnäkijälähteet	12 (48%)
Kirjat tai muut teoslähteet	8 (32%)
Muut medialähteet	7 (28%)
Tavislähteet	6 (24%)
Asiantuntijälähteet	5 (20%)
Muut lähteet	4 (16%)
Yhteensä	42

Tutkimuksen otoksen perusteella toimittajat arvostavat henkilölähteitä, joista kaikkein suosituimpia historiajournalismissa ovat silminnäkijälähteet. Silminnäkijät ovat kuin uutistapahtuman todistajia, mutta ajallisen etäisyyden ansiosta heitä voidaan pitää sekä tapahtuneen näkijöinä että historian kokijoina. Se että henkilö on ollut paikan päällä, nostaa haastateltavan statuksen taviksesta eräänlaiseksi asiantuntijatavikseksi. Henkilöllä on hallussaan sellaista kokemus- tai muistitietoa, jota ei esimerkiksi asiantuntijalla oleteta olevan. Otoksessa on myös kaksi poikkeuksellista (ihanne)tapausta, joissa toimittaja on löytänyt henkilön, jossa yhdistyy sekä silminnäkijä- että asiantuntijastatukset. Clayborne Carson seurasi 19-vuotiaana Martin Luther Kingin puhetta Washingtonin mielenosoitusmarssilla ja on

⁵⁵ Lähteitä on jutuissa käytetty useampia, mutta havainnot koskevat sitä, kuinka erilaisia lähteitä on käytetty eli kun jutussa on haastateltu esimerkiksi kolmea silminnäkijää ja yhtä asiantuntijaa, näkyy se tilastossa silminnäkijä- ja asiantuntijälähteiden käyttönä. Tilasto kuvaa sitä, kuinka monipuolisesti historiajutuissa lähteitä on käytetty.

myöhemmin noussut Yhdysvaltain johtavaksi King-asiantuntijaksi. Toimittaja Tuomas Niskakangas tuo ensin esiin Carsonin silminnäkijästatuksen, minkä jälkeen hän kertoo miehen olevan myös Stanfordin yliopiston historian professori. (HS 23.8.2013b.) Samoin Inka Kovanen haastattelemalla Bernard Pudal on professori ja vuonna 1968 barrikadeilla itsekkin ollut vasemmistolainen intellektuelli. (HS 11.5.2008c.) Carson ja Pudal ovat journalistisina lähteinä samaan aikaan enemmän-kuin-taviksia ja enemmän-kuin-asiantuntijoita, mikä nostaa haastatteluiden käyttöarvoa ja uskottavuutta.

On ehkä hieman yllättävää, kuinka tässä tutkimuksen historiajuttujen otoksessa on hyödynnetty useammin tavislähteitä kuin asiantuntijoita. Se sopii ajatukseen uutisvälitystehtävän murroksesta, joka voi sallia arjen kokemuksen ja ”elävän elämän” nousun asiantuntijatiedon rinnalle (Hujanen 2004, 51). Jos näin tapahtuu, on Jaana Hujasen (emt.) mukaan kyse merkittävästä murroksesta. Tutkimusten mukaan tavalliset ihmiset eivät vastaa ammattimaisen journalismin tarpeita tai genresääntöjä toimittajien eikä lukijoiden silmissä (ks. emt.; Hujanen 2003). Tiedon välittämisen näkökulmasta voisikin ajatella, että asiantuntijoilla on tavallisia ihmisiä enemmän sellaista historiaa koskevaa tietoa, mikä on yleisön kannalta olennaista tai mielenkiintoista.

Asiantuntijoita, silminnäkijöitä ja taviksia käytetään journalismissa osin erin tavoin. Hullu vuosi -sarjan yhteydessä taviksia on haastatellut vain Ranskan-kirjeenvaihtaja Inka Kovanen reportaasissaan Ranskan vuotta 1968 koskevasta keskustelusta. Pääjutussa on äänessä Sorbonnen yliopiston historian opiskelija Benoit Rogeon sekä kaksi teini-ikäistä mielenosoittajaa. Vain etunimillä mainitut Emilie ja Anne kantavat banderollia, jossa lukee ”Tarvitaanko uusi toukokuu -68?”. (HS 11.5.2008c.) Nämä nuoret kantavat jutussa osaltaan Pariisin kevään perintöä. Rogeon pohtii asiaa historian opiskelijan näkökulmasta, Emilie ja Anne osoittavat, miten merkittävä viittauspiste vuosi 1968 edelleen Ranskassa on. Perinnön käsittelemisen merkitys korostuu jutun yhteydessä olevassa katugallupissa. Neljän haastattelun kokonaisuudessa on kerrottu kahdelta haastateltavalta koko nimi ja ikä, kolmannelta pelkkä etunimi ja neljänneltä ainoastaan tekaistuksi sanottu nimi. Kasvokuvat ikään kuin osoittavat henkilöiden olemassaolon ja luotettavuuden (HS 11.5.2008d), mutta tällainen lähteiden käyttö on poikkeuksellista.

Historiajournalismissa tavis saa pohtia historiallisina pidettyjen tapahtumien merkitystä, mutta samalla hän kantaa noita merkityksiä. Tavallisen ihmisen kautta voidaan kuvata, kuinka esiin nostetuilla tapahtumilla on edelleen väliä. Esimerkiksi kulttuuritoimittaja Vesa Sirén hyödyntää tavishaastatteluita reportaasissaan International Museum of Photographyn JFK-kuvien näyttelystä. (HS 20.11.2013.)

Jutussa on haastateltu turistia, lakimiestä ja kahta nuorta. Toimittaja ikään kuin pysäyttää heidät esillä olevien, kansalaisten ottamien JFK:n surmakuvien ääreen pohtimaan JFK:n perinnön ja murhan merkitystä. Tämä nelikko on todennäköisesti valikoitunut kantamaan noita merkityksiä siksi, että he olivat paikalla Sirénin vieraillessa näyttelyssä. (Emt.)

Tavishaastatteluissa eri sukupolvien hyödyntäminen korostaa sitä, kuinka perinnön välittyminen on ylisukupolvista. Historiaa koskevat käsitykset siirtyvät ylisukupolvisesti sekä suvun tai lähipiiriin käsitysten kautta että institutionaalisia reittejä (Torsti 2012). Toimittaja Tuomas Niskakangas on haastatellut Washingtonin-reportaasissaan Martin Luther Kingin ”unelmapuheen” 50-vuotispäivänä sekä paikalle tullutta alkuperäistä silminnäkijää että tämän tyttärtä eli tavista. (HS 29.8.2013.) Sandra Harrisilla ja hänen tyttärellään Tracy Hughesilla on molemmilla t-paidat, joissa Harris on ”leningissä vuoden 1963 suurena päivänä”. Tavisten ensisijainen rooli on tavallisten ihmisten kokemusten ja mielipiteiden välittäminen (Högmander 2005, 120). Historiajutuissa tavikset ovat ”lukijan kaltaisia” henkilöitä noiden historiamerkitysten äärellä, mutta toisin kuin juttua selaavat ja historiamerkityksiä tulkitsevat lukijat, he kantavat myös journalististen valintojen heille asettamaa roolia.

Vuoden 2008 Hullu vuosi -sarjassa hyödynnetään kaikkia taulukossa 7 mainittuja lähdetyyppisiä, kun esimerkiksi vuoden 2013 otoksen jutuissa on mukana kaikki lähdetyyppit kirjoja lukuun ottamatta. Vuosipäiväjuttujen välillä voidaan havaita muitakin eroja. Ensinnäkin Niskakangas ja Sirénin jutuissa on käytetty monipuolisemmin erilaisia lähteitä. Ne ovat selkeästi feature-juttuja, analyysijä tai historia- ja uutisreportaaseja. Niissä on pyritty moniäänisyyteen, joka noudattaa osin juttutyyppisiä koskevia journalistisia käytäntöjä ja osin yksittäisen jutun kohdalla tehtyjä toimittajan omia valintoja sekä journalismin yleisiä periaatteita. Kuutin (2015, 29) mukaan monipuolisilla lähdevalinnoilla ja valittujen lähteiden edustavuudella on enemmän merkitystä kuin epämääräisillä objektiivisuuden, tasa-puolisuuden tai puolueettomuuden kaltaisilla periaatteilla. Avoin lähteittäminen, faktojen kasaaminen ja käytetyn aineiston faktojen tarkistaminen auttavat kaikki vakuuttamaan yleisön jutun todenmukaisuudesta (Hunter ym. 2011).

Moniäänisyys tuo journalistiseen juttuun myös eri positioiden mahdollistamaa näkökulmallisuutta ja historian kohdalla ylisukupolvisuutta. Historiajutuissa traditio ja sen välittyminen on läsnä niin jutun aiheena kuin jutun tuottamana lopputulok-sena. Traditio ei ole olemassa ilman, että sitä pidetään yllä, tuotetaan ja luodaan yhä uudelleen (ks. Kammen 1993, 31–33), joten paikan päältä raportoiva toimittaja

osallistuu raportoidessaan tuon tradition ylläpitämiseen. Valinnoillaan hän ohjaa sitä, millaisena traditio välittyy sanomalehdessä.

Historiajuttujen lähteet ovat journalismin eli tässä tutkimuksessa kansanomaisen historian lähteitä. Lähdevalinnat ovat valintoja siitä, millaiset äänet parhaiten kantavat traditiota tai pystyvät kertomaan tosiasioita menneisyydestä. Jutuissa on aina läsnä toimittajan eli kertojan ääni, mutta esimerkiksi asiantuntijan ääni ei ole tutkitussa otoksessa kovinkaan vahva. Jopa muita medioita – esimerkiksi kansainvälisiä lehtiä (HS 20.4.2008d; HS 1.6.2008a) ja muiden medioiden tuottamia gallup-lukuja (HS 11.5.2008c; HS 17.11.2013) – on käytetty enemmän kuin näkyväksi kirjoitettuja asiantuntijahaastatteluita. Se ei välttämättä tarkoita, etteivätkö toimittajat olisi konsultoineet asiantuntijoita enempää, mutta lukija on aina auki kirjoitettujen lähteiden varassa arvioidessaan jutun todenmukaisuutta ja uskottavuutta. Jutun kirjoittamisen prosessiin voi liittyä vaihteita, joita ei avata. Toimittaja voi esimerkiksi tehdä taustahaastatteluita tai hyödyntää kirjallisia lähteitä, joita ei kirjoita juttuun. Journalistinen ”totuusprosessi” on lopputulosta monimutkaisempi (Kuutti 2015, 25–26), mutta esitetyt lähteet määrittävät aina journalistista lopputulosta.

TAPAUS: Markku Saksa ja muisti ”mestarihuiputtajana”

Hullu vuosi -sarjan avausjuttu on tämän tutkimuksen näkökulmasta mielenkiintoinen, sillä sen yksi keskeinen lähde on toimittajan oma muisti. Jutun yhteydessä olevassa kainalojutussa kerrotaan, että uudessa sarjassa ”muistellaan hullun vuoden uutisia, aatteita ja ihmisiä”. Itse jutusta kerrotaan, että freelance-journalisti Markku Saksa kertoo, miten vuotta 1968 muistellaan nyt Yhdysvalloissa. Nosto päättyy virkkeeseen: ”Entä mitä Saksa muistaa omasta nuoruudestaan, muistaneeko mitään?” (HS 2.3.2008c.) Tätä puolta alleviivataan myös Markku Saksan jutun alaotsikossa: ”Ex-hippi lukee historiikkeja ja yrittää muistella, mitä teki vuonna 1968, mutta kokee ikävän yllätyksen”. Juttu liikkuukin näillä kahdella tasolla: vuoden 1968 kuohunnassa ja Markku Saksan muistoissa vuodesta 1968. (HS 2.3.2008b.) Jo näissä esittelytekstin otteissa juttu kehystyy muistin ja muistamisen problematiikan kautta.

Pääjuttu alkaa henkilökohtaisella kuvauksella – kuin mikä tahansa minämuotoinen historiajuttu. Markku Saksa kuvailee, kuinka hän, 20-vuotias Sanoman toimittajakoulusta valmistunut suomalainen, makailee Nizzan rannalla muiden eurooppalaisten nuorten kanssa: ”Nuotion äärellä puhumme siitä, kuinka meidän pitää ottaa valta ja muuttaa asiat järkeviksi. Aivan ensiksi on hävitettävä ydinaseet ja hoidettava ruokaa maailman köyhille. Pidämme sitä aivan mahdollisena.” (HS

2.3.2008b.) Läpi jutun Saksa vuorottelee kerronnassaan Mark Kurlanskyn tuoreen vuotta 1968 käsittelevän historiateoksen ja oman muistinsa välillä. Miettunen (2009, 33) huomioi, kuinka historiaesityksen perustaminen omakohtaisiin kokemuksiin on keskeinen työkalu historiakuvan rakentamisessa. Muistelija vetoaa siihen, että on itse kokenut tapahtumat ja näin legitimoii oman kertojan roolinsa. Toimittaja Markku Saksa liittyy jutussaan kuusikymmenlukulaisten muistelijoiden pitkään perinteeseen, jossa käydään kamppailua oikeista historiantulkinnosta. Kamppailua on käyty siitäkin, kuka on oikeutettu puhumaan kuusikymmenlukulaisten roolissa (Emt., 32).

Suuriin ikäluokkiin kuuluva freelance-toimittaja Markku Saksa sukeltaa muistelijan rooliin antaumuksella. Hänen voi tulkita hyödyntävän olemassa olevia 1960-lukua koskevia tarinarakenteita. Hän mainitsee useita aikakautta kuvaavia nimiä: Abbie Hoffman, Herbert Marcuse, Albert Camus, Franz Fanon, Che Guevara, Allen Ginsberg, Jevgeni Jevtushenko, Richard Nixon ja Robert Kennedy. Matkalla Saksalla on mukanaan Camus'n *Sivullinen* ja hän on pyrkinyt ”marxilaisiin porukoihin”. (HS 2.3.2008b.) Esimerkkiensä avulla Saksa legitimoii asemansa henkilönä, joka on oikeutettu rakentamaan kuvaa 1960-luvusta. Ex-hippinä hän on riittävä auktoriteetti kertomaan oman sukupolvensa tarinan Kurlanskyn teoksen rinnalla.

Saksa ei käytä toimittajan ja silminnäkijän auktoriteettiaan kuitenkaan yksiselitteisellä tavalla. Jutun lopetus on mielenkiintoinen niin sukupolvtarinan kuin muistelun näkökulmasta: ”Nyt, kun juttuni on valmis, soitan valokuvaaja Mauri Heleniukselle, jolla on minusta valokuvia 1960-luvulta. / ’Et sinä missään Nizzassa vuonna 1968 ollut. Me olimme silloin Tunisiassa’, Mauri sanoo puhelimesta. / Olen kertonut kolmekymmentä vuotta kaikille olleeni Nizzassa kesällä 1968, mutta nyt selviää, että olinkin siellä vuotta myöhemmin. / Luultavasti.” (HS 2.3.2008b.) Kysymys jää ilmaan, eikä totuutta paljasta myöskään jutun yhteydessä julkaistu valokuva, jonka kuvatekstissä kerrotaan: ”Markku Saksa (oik.) laivamatkalla Tunisiasta Sisiliaan 1968.” (Emt.)

Saksa paljastaa jutussaan oman muistinsa pettävyuden sekä sen, kuinka muisti on suorastaan ”mestarihuiputtaja”. Garton Ashin (1999, 286–291) mukaan muisti onkin todellinen vihollinen tai vastapuoli, jos haluaa selvittää mitä menneisyydessä todella tapahtui. Saksakin on jutun mukaan kertonut 30 vuoden ajan oman tarinansa väärin, jos hänen kuvaajaystävänsä muistiin ja dokumentointiin on luottamista. Joka tapauksessa Saksa asettaa oman tarinankertojan legitimeettinsä kyseenalaiseksi tavalla, joka pistää tarkkanäköisemmän lukijan tarkastelemaan koko muistelun ja sukupolvikerronnan problematiikkaa uudelleen. Toimittajan oletetaan

kertovan todellisuuteen perustuvia asioita, mutta Saksa vetää maton itsensä ja lukijansa alta. Hän kertoo niin kuin muistaa, mutta kertoo, että saattaa hyvinkin muistaa väärin.

Lopetuksen ansiosta Saksan voi tulkita asettuvan muistelua korostavassa jutussaan puolustamaan historiantutkijoiden tulkintaa muistin roolista ja merkityksestä historian lähteenä. Historiantutkimuksen parissa korostetaan, että muisti on hankala asia (MacMillan 2010, 45). Ihmiset muistavat menneisyydestä paljon asioita, jopa hyvin tarkkaan, mutta muistelemiseen kuuluu, että tapahtumat saattavat vaihtaa paikkaa ja niihin kertyy ajan myötä lisää yksityiskohtia (Megill 2007, 25). Markku Saksakin hyödyntää omassa jutussaan yksityiskohtaisia kuvauksia (HS 2.3.2008b). 1960-luvun muistelua tutkinut Miettunen (2009) arvioi, että muistelijat näyttävät käsittävän kokemuksensa asiana, joka on todella tapahtunut menneisyydessä. Siksi muistelijat sanovat muistelevansa menneisyyttä. Muistot ovat kuitenkin monikerroksisia tulkintoja siitä, mitä ihminen luulee kokeneensa menneisyydessä. (Emt., 35–36.)

Siinä missä historioitsija käyttää muistia ”päästäkseen siitä yli” (Megill 2007, 21), voi journalismi hyödyntää sitä monipuolisemmin. Markku Saksan tapa jättää vuoden 1968 tapahtumat auki on journalistinen keino. (HS 2.3.2008b.) Saksa ikään kuin luo alkuun perinteisen journalistisen kerronnan kautta uskottavaa kuvaa tapahtumista omien muistojensa ja Mark Kurlanskyn kirjan pohjalta, mutta problematisoi oman kertomuksensa viimeisissä kappaleissa. Omien muistojen kyseenalaistamisen ansiosta jutun ydin on muistojen ja muistelemisen luotettavuuden pohtimisessa. Saksa ikään kuin delegitimoi oman (ja sukupolvensa) aseman luotettavana kertojana. Saksa muistuttaa, että nuoruutensa muistelijat ikään kuin unohtavat, että nuoruuden kokemuksista ja niiden luomien muistikuvien syntyimisestä on 40 vuotta. Tuona aikana muistot ovat ehtineet elää omaa elämäänsä.

6.2.2 Henkilölähteet HS:n historiajutuissa

Historiajutuissa käytetyt – tai käyttämättä jätetyt – lähteet kertovat journalistisesta tavasta rakentaa historiaesitysten uskottavuutta ja totuudenmukaisuutta. Lähteiden tarkastelun 25 jutun otos on koottu historiajournalismista, jota voi verrata Laurokarin (2011) tutkimuksessaan mikrohistorialliseksi kutsumiin juttuihin. Toisin kuin tämän tutkimuksen esimerkeissä, Laurokarin tutkimissa jutuissa toimittajat ovat hyödyntäneet alkuperäislähteitä historioitsijoiden tapaan. Laurokarin tutkimassa kahdessa jutussa alkuperäislähteitä ei kuitenkaan ole käytetty kokonais-

kuvan luomiseksi, vaan siinä apuna ovat olleet asiantuntijat eli käytännössä historiantutkijat ja kirjailijat. Laurokarin mukaan asiantuntijat edustavat tahoa, jonka kautta toimittaja pystyy häivyttämään itsensä tekstistä pois, vaikka toimittaja olisi muuten läsnä. Näin asiantuntijan rooli on selkeä: se edustaa paikkansapitävää tietoa ja tukee historiakerronnan uskottavuutta. (Emt., 77.)

Asiantuntijoita on käytetty tämän luvun 25 jutun otoksessa erilaisissa jutuissa: kahdessa reportaasissa, yhdessä historia-artikkelissa, yhdessä analyysissä ja yhdessä kainalojutussa. Asiantuntija ei ole missään näissä jutuissa ainoa lähde, eikä myöskään jutun keskiössä oleva toimija. Syy voi olla sekin, että asiantuntijoiden joukossa on esimerkiksi Kennedyn osuneita luoteja analysoinut tietokoneanimaattori. (HS 17.11.2013.) Animaattori on historiajutussa erilainen haastateltava kuin historiantutkija. Historioitsijat ja politiikan tutkijat voivat pohtia historiallisten tapahtumien merkityksiä ja asettaa tapahtumat mittakaavaan. Esimerkiksi Benoit Rogeonin tehtävänä on arvioida presidentti Nicolas Sarkozyn väitteitä vuoden 1968 merkityksestä. (HS 11.5.2008c.) Rogeonin tapaan Tuomas Niskakankaan haastattelema Clayborne Carson on sekä silminnäkijä että historioitsija. Carson kertoo ensin tapahtumista kuin olisi paikan päällä, mutta arvioi myös Martin Luther Kingin puheen laajempia merkityksiä tutkimustyönsä valossa. (HS 23.8.2013b.)

Aineiston esimerkeistä jutun kannalta keskeisin asiantuntijarooli on historioitsija Lewis Gouldilla Tuomas Niskakankaan reportaasissa ”Dallasin laukaukset eivät unohdu” (HS 19.11.2013). Miljööön kuvauksen ja paikan päällä tehdyn silminnäkijän arvion jälkeen ääneen pääsevän Gouldin roolina on asettaa tapahtunut laajempaan perspektiiviin. Ensin Gould kertoo, kuinka Kennedyn kuolema järkytti Yhdysvaltain turvallisuudentunnetta. Sen jälkeen hän arvioi, että Kennedyn murhan merkitys tuntuu nyt pienemmältä kuin heti murhan jälkeen. Ajan myötä on selvinnyt Kennedystä sellaisia puolia, jotka ovat kyseenalaistaneet häneen asetettujen toiveiden realistisuuden. (Emt.) Toimittaja on vastuussa journalistisista valinnoista, jolloin asiantuntijoita käytettäessä yksi keskeinen valinta on se, kuinka suuren roolin asiantuntijalle haluaa antaa. Mitään oppikirjamallia tähän ei ole, eikä historiajuttujen otos sellaisia paljasta.

Epäselviä tapauksiakin aineistossa on. Hullu vuosi -sarjan Itä-Saksaa koskevan kainalojutun viimeisessä kappaleessa tuodaan esiin asiantuntija, mutta teksti ei kerro onko häntä haastateltu vai ei: ”Osa DDR:ään jääneistä 68-luvun [sic] kapinoitsijoista kuului myöhemmin maan pieneen oppositioon, joka toimi kirkon suojissa. / Sosiologi Burkhard Kleinertin mukaan he esittivät merkittävää roolia vuoden 1989 rauhanomaisessa vallankumouksessa.” (HS 20.4.2008c.) Suora sitaatti olisi selkeä indikaatio tehdystä haastattelusta, mutta jostain syystä toimittaja ei ole tätä

mahdollisuutta hyödyntänyt. Se voi kertoa muun muassa siitä, että arvio on poimittu jostain muualta.

Lisäksi aineistossa on juttuja, joissa asiantuntijakerrontaa käytetään välillisesti. Esimerkiksi toimittaja Leena Becker on poiminut toisen kainalojuttunsa otsikkoon ”Historioitsija Aly vertaa 68-lukulaisia [sic] natseihin”. Jutun yhteydessä on Götz Alyn kuva, mutta lähteenä onkin mitä ilmeisimmin Alyn pamfletti, eikä hänen haastattelunsa. (HS 20.4.2008d.) Jukka Petäjä sen sijaan on kirjoittanut Hullu vuosi -sarjassa Grateful Dead -yhtyeestä ja Yhdysvaltain tapahtumista käytännössä pelkästään yhden aihetta koskevan teoksen kautta. (HS 26.7.2008.) Méxicon olympialaisten protestiprinttereistä kertovassa jutussa mainitaan Tommie Smithin ja John Carlosin verkkosivut sekä miesten elämäkertakirjat mainitsematta kirjojen nimiä tai julkaisuvuosia. (HS 24.8.2008d.)

Henkilölähteiden erilainen käyttö näkyy muissakin esimerkeissä kuin asiantuntijoiden kohdalla. Siinä missä Markku Saksa osoittaa muistin pettävyyyden (HS 2.3.2008b), on esimerkiksi Hannu Marttila rakentanut kaksi juttua pääosin silminnäkijöiden tietojen varaan (HS 1.6.2008a; HS 5.6.2008b). Marttila on rakentanut Praha-juttunsa nuoren kopistin ja valokuvaajan Libor Hajslyn sekä kirjailija Ludvik Vaculíkin kertomusten varaan. Tapahtumat avautuvat kaksikon silmin, sillä he olivat tapahtumien ytimessä. Hajsly ja Vaculík ovat kuin Miettusen (2009) tutkimuksen 1960-luvun radikaalit, jotka muistelullaan vahvistavat jo luomaansa historiakuva. Jutussa on hyödynnetty myös kirjailija-poliitikko Václav Havelin kansainväliselle medialle kirjoittamaa haastattelumuotoista juttua, jota voi pitää muistinvaraisena tietona (1.6.2008a). Samankaltainen on Marttilan toinen Hullu vuosi -sarjan juttu, jossa lähteinä on virolainen kirjailija Viivi Luik ja hänen vuonna 1991 ilmestynyt teoksensa *Historian kauneus*. Näiden kautta Marttila pääsee käsiksi vuoden 1968 tapahtumiin Viron näkökulmasta. (HS 5.6.2008b.)

Kokijoilla tai muistelijoilla on vahva asema myös jutussa, jossa 70-lukulainen Satu Hassi ja 80-lukulainen Teppo Turkki pohtivat 60-luvun merkitystä suhteessa omaan nuoruuden vuosikymmeneensä (HS 8.11.2008). Näissä kolmessa esimerkissä keskiössä on se, miten haastateltavat kokivat menneisyyden tapahtumat ja miten he tapahtumista tänä päivänä kertovat. Tällainen historian käsittelytapa lähestyy (pintamerkityksiltään) Megillin (2007, 29–30) mukaan historian tutkimukselle vierasta muistelua. Journalismi voi raportoida muistelusta ja muistelutilaisuuksista, mutta tällaisissa jutuissa journalismi ikään kuin pysähtyy menneisyyden ääreen antaen muistelijoille äänen ja mahdollisesti juhlistaa noita muistoja tyydyttääksen yhteisön tarpeita. Historiantutkimukselle tämä on vierasta, sillä historiaa ei kirjoiteta, jotta ihmiset (nykyhetkessä) voisivat tuntea olonsa

hyväksi. Historian tehtävä on pikemminkin muistuttaa, että ihmisten väliset suhteet ovat usein monimutkaisia. Mitä vaikeammasta menneisyydestä on kyse, sitä ongelmallisempaa muistelu on. (MacMillan 2010, 127–128.)

Esimerkkinä käytetyt jutut eivät ole kritiikittömiä tai ainoastaan tapahtumia juhlistavia, joten olisi liian suora tulkinta väittää niitä muisteluksi. Kolme esimerkkijuttua (HS 1.6.2008a; HS 5.6.2008b; HS 8.11.2008) eivät ole yksiselitteisesti muistelua, mutta ne on sidottu niin tiiviisti haastateltavien muistinvaraiseen kerrontaan, että lukijan on vaikeaa hahmottaa jutusta muiden lähteiden läsnäoloa. Tällaista tapaa hyödyntää silminnäkijöitä voi verrata reportaaseihin, joissa tapahtumien todistajilla on pienempi rooli. Jos muistelijat sopivat Miettusen (2009) käsitykseen 60-lukulaisista, sopivat journalististen reportaasien silminnäkijähaastateltavat Torstin (2012) ajatukseen yksityisten ja julkisten historiakäsitysten limittymisestä. Suomalaiset täydentävät jaettuun käsityksiä perhepiirin tai suvun yksityisillä historiaa koskevilla käsityksillä. Samaan tapaan todistajat täydentävät historiajutuissa toimittajan historiakerrontaa. Reportaasien silminnäkijät osoittavat, että vaikka muistinvarainen tieto ja kokemukset ovat osa historian journalistista esittämistä, ne eivät tee journalistisesta jutusta automaattisesti muistiin perustuvaa tai muistelua.

Henkilölähteiden ohella historiajuttujen 25 jutun otoksessa on yllättävän monta suoraa sitaattia, joiden lähteet ovat epäselviä. Jutuissa lainataan suoraan esimerkiksi Paavo Noposta (HS 24.8.2008d) sekä Mick Jaggeria ja John Lennonia (HS 4.5.2008b). Näissä tapauksissa ei mainita, mistä lainaukset ovat peräisin. Syynä voi olla se, että kyse on 40 vuotta vanhoista asioista, joita toimittaja on pitänyt jo tunnettuna todellisuutena. David Ingram ja Peter Henshall (2008) tunnistavat journalismista kahdenlaisia faktoja: todistetut ja todennäköiset. Todistetut faktat eivät edellytä lähdeviittausta. Tällaiset lähteyttämättömät lainaukset voivat olla myös ongelmallisia. Esimerkiksi toimittaja Leena Becker kirjoittaa 1960-luvun ajan hengestä ja tapahtumien kiihkeästä rytmistä Saksassa: ”Niin syntyi tunne, että ’tulevaisuus kuuluu meille’, kuten eräs 60-lukulainen on asian ilmaissut.” (HS 20.4.2008b.) Tällainen viittaustapa saattaa toimia, jos kyse on esimerkiksi tunnetusta raamatunlauseesta ja perään kirjoitetaan: ”kuten eräs nasaretilainen on asian ilmaissut”.

Ingramin ja Henshallin (2008) mukaan todennäköisten faktojen kohdalla lähde eli esimerkiksi asian sanonut henkilö tulee mainita. Samoin jos sitaatti on poimittu joltain muulta medialta, pitää mainita molemmat lähteet. Todennäköinen fakta on todennäköisesti totta, mutta se saattaa perustua myös virheymmärrykseen tai tahalliseen vääristelyyn. Lisäksi journalismissa hyödynnetään mielipiteitä, jotka Ingram & Henshall (emt.) jakavat varmistettavissa olevaan mielipiteeseen,

asiantuntijamielipiteeseen tai -näkemykseen ja henkilökohtaiseen mielipiteeseen. Ne vaihtelevat luotettavuudeltaan. Haastateltavien näkemykset voivat olla epätodermukaisia, jolloin toimittajan tulisi tarkistaa faktat. Toisaalta toimittaja voi hyödyntää haastateltavien henkilökohtaisia näkemyksiä arvovalintoina tai arvoihin perustuvina mielipiteinä. Myös asiantuntijat saattavat tehdä näin, vaikka asiantuntijoilla on erikoisrooli journalismissa. Toimittaja voi suojautua kritiikiltä ja etäännyttää itseään näistä arvoalinnoista hyödyntämällä suoria sitaatteja (Tuchman 1980).

Henkilölähteet ja niiden tarjoama erilainen tieto on osa journalistin lähde-repertuaaria, mutta riippuu toimittajan valinnasta, miten tietoa käyttää. Kuutti (2015, 27) kuvaa journalismia pyrkimykseksi hallita faktoja. Yhtä lailla journalismiin liittyy pyrkimys hallita mielipiteellisiä näkemyksiä sekä yhteiskunnallisia ja poliittisia arvioita. Historiasta puhuttaessa kyse on pyrkimyksestä hallita historiaa koskevia esityksiä eli faktoja ja näkemyksiä. Journalistiset käytännöt ovat riittävät hyvän journalismin tekemiseen, mutta myös riittävän löyhät mahdollistaakseen huonon journalismin yksittäisen jutun tasolla. Toimittaja voi tehdä kaiken muodollisesti journalistisesti oikein, mutta silti päätyä totuudenvastaiseen tai epäuskottavaan esitykseen. Samaan tapaan toimittaja voi tehdä journalistisesti oikein, mutta historiallisesti väärin, jos mittapuuksi otetaan historiantutkimuksen näkemys totuudellisuudesta tai perustellusta esityksestä.

TAPAUS: Toimittaja-asiantuntijan historiakerronta

Journalistinen prosessi, journalistiset käytännöt ja journalistinen lähdekritiikki ovat keinoja hallita esityksen todenmukaisuutta. Kuutti (2015, 131–132) korostaa prosessin läpinäkyvyyden merkitystä median uskottavuuden takaamiseksi. Esimerkiksi lähteet on hyvä kirjoittaa auki, sillä ulkopuolisen on vaikeaa, ellei mahdotonta, arvioida toimitusprosessia. Läpinäkyvyyden ohella Kuutti (emt., 29) huomioi monipuolisen ja edustavan lähdevalinnan. Journalistisen historiaesityksen todenmukaisuus tai uskottavuus ei palaudu ainoastaan lähteisiin, mutta auki kirjoitetut lähteet kertovat siitä, minkä varaan toimittaja on juttunsa rakentanut.

Tässä yhteydessä hyödynnetyn 25 historiajutun otoksen yhdessä pääjutussa ja kolmessa kainalojutussa ei ole ollenkaan hyödynnetty uloslausuttuja lähteitä. Näistä on poimittu tarkemmin analysoitavaksi Jukka Petäjän Hullu vuosi -sarjan ”Rockin, psykedelian ja kommuunien vuosi” (HS 4.5.2008b) ja Hullu vuosi -sarjan Praha-reportaasin yhteydessä julkaistu Veli-Pekka Leppäsen ”Telaketjusosialismista uusiin valloituksiin” (HS 21.8.2008d). Ne ovat kahta muuta kainalojuttua selvästi pidempiä ja itsenäisenä toimivia juttuja. Petäjän juttu on reilun 7 000 merkin

artikkeli vuoden 1968 tapahtumista Yhdysvalloissa etenkin populaarikulttuurin näkökulmasta ja Leppäsen noin 4 000 merkin analyysi Tšekkoslovakian miehityksestä ja Venäjän aggressiosta Georgiassa. Niitä yhdistää oikeastaan vain 1960-luvun historia ja se, ettei kummassakaan siteerata yhtäkään lähdettä.

Jukka Petäjän jutussa on jo mainitut Mick Jaggerin ja John Lennonin suorat sitaatit. Lisäksi jutussa mainitaan kaikkiaan 20 eri henkilöä ja lähes yhtä monta bändiä, mikä kertoo osaltaan toimittajan tavasta kirjoittaa historiaa. Juttu on rakennettu amerikkalaisen populaarikulttuurin tekijöiden, nimien ja bändien sekä muutaman keskeisen tapahtuman varaan. (HS 4.5.2008b.) Kriittisesti tulkiten kokonaisuuden voi katsoa muodostuvan journalistisesta nimienpudottelusta.

Veli-Pekka Leppänen on HS:n kulttuuritoimituksen avustaja, jonka juttujen analyysien ja kommenttien yhteydessä mainitaan usein, että hän on valtiotieteen tohtori ja historiantutkija. Näin on myös hänen uutisanalyysissään Prahan ja Georgian tapahtumista (HS 21.8.2008d). HS haluaa korostaa, että jutun kirjoittanut henkilö ei ole kuka tahansa toimittaja, vaan myös asiantuntija. Tuolla asiantuntijan auktoriteetilla Leppänen tulkitsee, mistä Prahan tapahtumissa oikeastaan on kyse. Lisäksi hän selvittää, voidaanko Venäjän hyökkäys Georgiaan vuonna 2008 rinnastaa Prahan panssareihin vuonna 1968. (Emt.) Mielenkiintoista on, että Leppänen ei perustele tekemiään johtopäätöksiä millään ulkoisilla lähteillä. Analyysi on siis hänen omaansa. Samoin voisi olettaa, että Prahan tapahtumia koskevat tiedot ovat hänen omiaan tai yleisesti niin hyvin tunnettuja, että ne eivät vaadi ulkoisten lähteiden esittelyä. Ne eivät siis ole todennäköisiä, vaan todistettuja (Ingram & Henshall 2008).

Jos lähde ymmärretään kaikkein yksinkertaisimmillaan journalistisen tiedon alkuperäksi tai keinoksi tämän tiedon hankkimiseksi, on toimittaja itse Jukka Petäjän (4.5.2008b) ja Veli-Pekka Leppäsen (HS 21.8.2008d) jutuissa lähde. Se taas tarkoittaa toimittajan esiintymistä asiantuntijana. Toimittaja ikään kuin siirtyy itse asiantuntijan asemaan, mikä on Leppäsen tapauksessa perustellumpaa kuin Petäjän tapauksessa. Leppänen on tehnyt oman väitöskirjansa Suomen kommunistisen puolueen hajaannuksesta vuosina 1964–70, joten hän on 1960-luvun asiantuntija, vaikka kyse olisi poliittisesta historiasta kansainvälisen politiikan sijaan (Leppänen 1999). Kriittisesti katsoen Leppänen kuitenkin tulkitsee journalismin sääntöjä toisin kuin historiantutkimuksen sääntöjä. Historiantutkijana hän on tottunut viittauskäytäntöihin sekä hyödyntämään lähteitä ja lähdeviitteitä, mutta ei tuo omassa analyysissään esiin yhtäkään viitettä. Syynä voi olla esimerkiksi se, että uutisanalyysi on tulkitsevan journalismin laji, jossa toimittaja on uutista tai feature-juttua vapaampi tekemään tulkintoja.

Journalistisen kerronnan tavat, journalismin dokumentaarinen luonne ja valtamedian institutionaalinen asema tukevat kaikki toimittajan uskottavuutta tarinankertojana. Noiden tarinoiden voima syntyy osittain siitä, että niiden oletetaan olevan faktaa siitä, mitä todella tapahtui (Edy 1999, 73). Journalismin omat kerronnan keinot tukevat entisestään toimittajan auktoriteettia historiankirjoittajana (Zelizer 1990). Jo tämän vastuun vuoksi journalistisiin käytäntöihin liittyy läpinäkyvyyden ja lähdekritiikin vaatimus. Lähteyttämättömissä jutuissa toimittaja ikään kuin ravistaa harteiltaan toimittajan kansanomaisen historiankirjoittajan roolin ja kirjoittaa menneisyydestä historia-asiantuntijan hattu päässään. Tällainen siirtymä on historian journalistisen esittämisen kannalta ongelmallinen. Journalismin uskottavuus ei voi nojata ainoastaan toimittajan omaksumaan kertojan asemaan, vaan pidemmällä aikavälillä luottamus voi perustua ainoastaan kerrottavien tietojen tarkkuuteen ja paikkansapitävyyteen sekä niiden läpinäkyvyyteen (Kuutti 2015).

6.3 Ammattimainen ja kansanomainen historiankirjoittaminen

Historian journalistinen esittäminen on tässä tutkimuksessa ymmärretty kansanomaiseksi tai julkiseksi historiankirjoitukseksi erotuksena tieteellisestä historiankirjoituksesta. Tällaisen hahmottelun taustalla on englanninkielinen käsite *public history*, joka korostaa juuri historian ”yleisön” tai ”yhteisön” merkitystä. Kyse on historian julkisista esityksistä, joita täynnä esimerkiksi erilaiset mediat ovat päivittäin. Kyse ei ole kansanomaisuudesta sanan *common* merkityksessä, sillä journalismi on ammattimaista toimintaa, yksi modernin yhteiskunnan keskeinen yhteiskunnallisen tiedon muoto. Tässäkin tutkimuksessa korostetaan laatujournalismin ammattimaisuutta ja ammattikäytäntöjä. Kalela (2012, 3) painottaa, että kansanomainen historia ja populaari historia muodostavat historiantutkijoiden käytännön kontekstin. Professionaalinen historia sen sijaan muodostaa vain pienen osan historian julkisista esityksistä.

Historioitsijoille historian julkiset esitykset muodostavat ”tutkiskelun areenan” (Jordanova 2000, 21), jossa ammattilaisilla on erityinen rooli. Historian populaarit esitykset rakentavat identiteettejä tai kannattelevat perintöä. Ne tukevat kansalaisten kulttuurista ja emotionaalista tarvetta kuulua johonkin. Esimerkiksi kertomukset menneisyyden loistosta tai vääryyksistä voivat olla toimivia välineitä nykyisyydessä, mutta niiden toistamisen hintana on usein historian väärinkäyttö. Historiantutkijan kriittisen katseen on tarkoitus kääntää ihmisten kiinnostus omista juurista kaikkia koskettaviin kysymyksiin, jolloin menneisyyttä koskeva tieto auttaa kansalaisia

haastamaan dogmaattisia näkemyksiä ja karkeita yleistyksiä. Historioitsijat tarjoavat historiaa koskevaan julkiseen keskusteluun konteksteja, vertailukohtia ja rakenteellisia selityksiä. He auttavat ajattelemaan kirikkaammin. Historioitsijan työ ei ole ainoastaan vääräksi katsottujen käsitysten korjaamista, vaan yhtä lailla kriittisten ja vaikeiden kysymysten esittämistä. Näin ollen historiatieteen arvo on ongelmakohtien avaamisessa eikä sulkemisessa. Tutkijat paljastavat mahdollisuuksia sen sijaan että vaatisivat tarkkoja vastauksia (MacMillan 2010, 69–70, 165; Tosh 2008, 23–24).

Historiatiede pitää itseään erityisenä historian esittämisen muotona, ei esimerkiksi kulttuurintutkijoiden tapaan yhtenä menneisyyden, muistin tai kulttuurin ylläpitämisen muotona.⁵⁶ Historian ammattilaisten näkemyksen tukena ovat historiantutkimuksen pitkä historia ja tutkimuksen tekemisen konteksti akatemiassa. Historiantutkimus on tiedettä,⁵⁷ jota määrittävät tieteellisen kirjoittamisen pelisäännöt. Tutkimukseen kuuluu esimerkiksi historialle ominainen menneisyyden tarkastelutapa eli historiantutkimuksen lähdekritiikki. Samoin historiaa koskee tieteelliselle julkaisemiselle ominainen vertaisarviointi.

Tiedestatus ei tee historiantutkimusta immuuniksi ongelmille tai virheille, joita historiateoreetikot liittävät muihin historian julkisiin esityksiin. Historiantutkimus on toiminut menneisyydessä niin vallanpitäjien kuin vallankumouksellisten hyväksi. Esimerkiksi Suomessa 1940-luvun alussa suomalaiset historioitsijat piirsivät Suomen historiasta kuvaa, jolla perusteltiin Suomen paikkaa Saksan rinnalla. Esimerkiksi Väinö Auer ja Eino Jutikkala julkaisivat saksankielisen teoksen *Finnlands Lebensraum* (1941). Rajakysymystä, Suur-Suomea ja suhdetta Venäjään käsittelevät ajan politiikalle ominaisella tavalla myös Jalmari Jaakkola *Suomen idänkysymyksessä* (1941) ja Einar W. Juva *Katsauksessa Suomen kansan kulttuuri-kehitykseen* (1942). Jutikkala, Jaakkola ja Juva ovat kaikki historiantutkijoita. Historian tiedetään toimineen propagandan tai disinformaation välineenä niin historioitsijoiden kuin toimittajien tai poliitikkojen käsissä. Voi jopa sanoa, että

⁵⁶ Astrid Erllin (2010, 7) mukaan historiantutkimus on yksi menneisyyttä koskevista kulttuurisista representaatioista siinä missä journalismikin. Tällöin historia on vain yksi kulttuurisen muistin muoto ja historiantutkimus sen erityinen väline. Tällainen lähtökohta on historiateorian näkökulmasta ongelmallinen. Miettunen (2014, 176) huomauttaa, että historia ei sovi sille annetun menneisyyden säilöjän rooliin. Historiantutkimuksen tehtävä ”ei ole toistaa menneisyyttä vaan menneisyyttä tutkimalla käsittää ihmisen toimintaa ja ajattelua niin menneisyydessä kuin nykyisyydessäkin” (emt.).

⁵⁷ Historia ymmärretään tässä tutkimuksessa tieteenä, sillä historia on akatemian yksi laajasti tunnustettu oppiaine. Tässä tutkimuksessa ei oteta kantaa alan sisäiseen keskusteluun siitä, millainen tieteenala historia on. Tai onko se ylipäätään tiede science-sanan merkityksessä. On silti hyvä muistaa, että historia on siitä erikoinen tieteenala, että se on kiinnostunut kaikista mahdollisista elämänalueista ja ajattelutavoista (Tosh 2008, 38).

historiantutkimus on tutkimusaloista yksi poliittisesti herkkimmistä. (Luostarinen 1986.) Huonoa historiaa määrittävät myös karkeat yleistyksiset, joiden tueksi ei löydy riittävästi todisteita. Tai se, että tutkija ylenkatsoo faktoja, jotka eivät sovi hänen luomaansa kuvaan. (MacMillan 2010, 36–37.)

Historiantutkimuksen ongelmista huolimatta historioitsijoiden tekemät tutkimukset eivät ole mitä tahansa historian esityksiä. Historiantutkijat ovat muita ihmisiä paremmassa asemassa esittääkseen menneisyyttä koskevia arvioita jo siitä syystä, että historiantutkijat omistavat aikansa menneisyyden tutkimiselle. (MacMillan 2010, 43.) Samaan tapaan voi esittää, että sanomalehden historiaesitykset eivät ole mitä tahansa mediaesityksiä, sillä journalismi ei ole mitä tahansa populaaria tietoa. Jos historiantutkimusta määrittävät tieteellinen prosessi ja vertaisarvointi, luovat journalismin rajoja journalistiset käytännöt, eettiset ohjeet ja itsesääntely. Journalismin on liitetty esimerkiksi vastuullisuus (engl. *accountability*), joka tarkoittaa vastuullisuutta siitä, että journalismi toteuttaa yleisen edun vaatimuksia. (Heinonen 1995, 23.) Jos historiantutkimus on vastuussa tiedeyhteisölle, on journalismi vastuussa yleisölle ja omalle yhteisölleen. Molempia tiedon tuottamisen muotoja määrittävät yhteiskunnalliset olosuhteet, mutta journalismi on yleisön ohella vahvemmin kiinni esimerkiksi taloudellisissa intresseissä.

Tiedon tuottamisen muotona journalismissa ja historiatieteessä voidaan nähdä useita yhtäläisyyksiä. Kaikkein yleisimmällä tasolla molemmat tuottavat esityksiä, jotka pyrkivät kertomaan tosiasioita maailmasta. Näillä esityksillä sekä toimittajat että historioitsijat osallistuvat oman aikansa keskusteluun erilaisista kulttuurisista, taloudellisista, poliittisista ja yhteiskunnallisista aiheista. Esityksillä on myös vähintään kuviteltu yleisö. Esitysten luonnetta sen sijaan yhdistävät ymmärtämisen tarve, ymmärrettäväksi tekeminen ja ymmärtämisen apuvälineiden tarjoaminen. Yksi nimitys tälle lähestymistavalle voisi olla systemaattinen uteliaisuus, sillä sekä journalismin että historiantutkimuksen työprosessia määrittää lähdekritiikki. Toimittajat ja historioitsijat eivät vain välitä tietoa, vaan selvittävät asioita ja tuottavat aktiivisesti tietoa noiden selvitysten pohjalta. Sekä journalismissa että historiantutkimuksessa esitykset perustuvat tiedonhankintaan ja lähteiden kriittiseen tarkasteluun. Näin molempia voisi kutsua ”totuudellisiksi narratiiveiksi”. Tuota nimitystä Megill (2007, 11) on käyttänyt historiasta.

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu journalismin historiaesityksiä. HS:n vuosien 2008 ja 2013 historiaviittaukset ja -jutut kertovat siitä, millainen historiankirjoittaja sanomalehti on ja mitä historian journalistinen esittäminen on. Lähdekritiikin ja lähteiden näkyväksi tekemisen näkökulmasta journalismi eroaa historiantutkimuksesta. Siinä missä tutkijan tulee esittää tarkasti käyttämänsä lähteet lähdeviitteissä ja

lähdeluettelossa,⁵⁸ on journalismissa lähdekäytäntö huomattavasti löyhempi. Journalismissa käytetään paikoin jutun lopussa lähdeluetteloa, jos toimittaja tai toimitus on nähnyt sen tarpeelliseksi. Lähteiden käytön osalta tutkitussa 25 historiajutun otoksessa näin ei ole tehty.

Journalismissa korostuu tämän tutkimuksen perusteella henkilölähteiden käyttö. Yli puolet tutkittujen historiajuttujen lähteistä on haastateltuja henkilöitä. Erityisen suosittuja ovat silminnäkiät ja tapahtumien todistajat. Historiantutkimuksessa tällaisia ihmisiä haastatellaan myös. Tällöin heidän roolinsa on tuottaa suullista tietoa esimerkiksi muistitietotutkimuksessa. (Ks. esim. Megill 2007, 29–30; Fingerroos & Peltonen 2006.) Journalismi hyödyntää silminnäkiöiden kertomuksia etenkin lähteenä, joka voi kertoa siitä, mitä tapahtui todella ja mitä tapahtumat merkitsivät. Historiantutkimuksesta poiketen journalismissa saatetaan antaa tapahtumien kokeneille myös mahdollisuus muistella tapahtunutta ja vahvistaa tapahtuman muistamisen kautta nykypäivässä merkityksellisiä tunteita. Sanomalehti voi siis toimia muistelun välineenä, jolloin menneisyyttä ei käsitellä menneisyyden, vaan sitä tässä päivässä hyödyntävän yhteisön ehdoin.

Samoin journalismissa hyödynnetään taviksia eli tavallisia ihmisiä, jotka lähinnä sattuvat olemaan haastattelun kannalta oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Nämä haastateltavat osallistuvat historian näkökulmasta menneisyyden tapahtumien perinnön tai arvon arvioimiseen. Kyse on myös perinnön ylläpitämisestä, sillä jo tällainen käsittelytapa korostaa menneisyyden tapahtuman merkitystä tässä päivässä. Toimittajat valikoivat taviksiksi eri ikäisiä ja eri sukupuolta edustavia ihmisiä, jolloin tämänkaltaisen muistelun lähtökohta on ylisukupolvinen ja yhteiskunnalliset hierarkiat ylittävä. Haastateltavien odotetaan yleensä vastaavan olemassa olevan kulttuurisen käsikirjoituksen mukaisesti, jolloin siitä poikkeaminen voi herättää huomiota, jopa paheksuntaa. Näin kävi parikymppiselle Silver Gyniselle, joka ei toistanut asiaan kuuluvaa mallivastausta kysymykseen veteraaneista ja Suomen sodista Linnan juhlissa itsenäisyyspäivänä 2013. Gyninen vastasi TV1:n toimittajalle: ”En osaa sanoa niistä mitään, koska ne ovat historiaa. Se on niiden aikaa. On helpompi kysyä vanhemmilta ihmisiltä tämmöistä.” (Yle 2013.)

Tutkimuksen aineistossa on yksi paikka, jossa lähestytään samankaltaista tilannetta kuin Linnan juhlien suorassa lähetyksessä vuonna 2013. Kulttuuri-

⁵⁸ Historioitsijat tulkitsevat lähteitä, joilla voi katsoa olevan jonkinlainen veto-oikeus: ”Mitään tapahtumaa ei voida kertoa, mitään rakennetta ei voida kuvata, mitään prosessia ei voida kuvailla ilman sellaisten historiallisten lähteiden käyttöä, mikä tekee menneestä ymmärrettävää.” (Koselleck 2004, 111–112.) Fulbrook (2002, 8–9) lisää, että jopa silloin kun historioitsijat ovat samaa mieltä historiallisista todisteista tai väittämistä, saattavat he käyttää niitä aivan eri tavoin osana historiallista esitystään.

toimittaja Vesa Sirénin tavishaastateltavina 18-vuotiaat Deborah Secular ja Daniel Bergson olivat odottaneet, että JFK-valokuvanäyttely New Yorkissa olisi ollut voimakkaampi kokemus. Secular ihmettelee: ”Salamurha ilmeisesti traumatisoi silloin koko kansaa, mutta se ei ole enää meidän traumamme.” (HS 20.11.2013.) Bergson sen sijaan toteaa: ”Tämä on niin kaukaista historiaa. Vanhempammekaan eivät olleet syntyneet, kun tämä presidentti kuoli.” (Emt.) Gynisen, Secularin ja Bergsonin vastaukset rikkovat traditiota ja etenkin Gynisen tapauksessa Linnan juhlien journalistisen haastattelun traditioon sidottua lähtökohtaa, mutta samalla heidän lausuntojensa julkaiseminen osoittaa, kuinka journalismi voi toimia alustana erilaisten näkemysten artikuloimiselle. Tavishaastattelun ei tarvitse ainoastaan vahvistaa tradition siirtymistä, sillä se voi sisältää yhtä lailla traditiota kyseenalaistavia piirteitä.

Journalismi käyttää myös asiantuntijoita historiantutkimuksesta poikkeavalla tavalla. Historiantutkimuksessa muut asiantuntijat ovat äänessä tutkimuksin, joihin tutkija voi viitata oman argumentaationsa tukena tai tutkimuksen taustatietona. Journalismissa hyödynnetään tutkimuksia ja tietokirjoja sekä haastatellaan asiantuntijoita. Asiantuntijan rooli on mediassa keskeinen. Tutkijat toimivat usein kommentaattoreina, jotka ottavat kantaa ajankohtaisiin asioihin. Lähes yhtä usein tutkijat antavat toimittajille taustatietoa toimittajan toivomasta aiheesta. Harvemmin tutkijat pääsevät raportoimaan mediassa omasta tutkimusaiheestaan. (Ks. esim. Pitkänen & Niemi 2016, 5–6; Albæk 2011, 343–344.) Historiajournalismissa kyse on menneisyyden tapahtumista, eikä ajankohtaisista aiheista uutiselle tyypillisellä tavalla. Ehkä siksi asiantuntijoiden rooli jää esimerkiksi silminnäkijöitä pienemmäksi. Tämän tutkimuksen otoksen perusteella asiantuntijat – esimerkiksi historioitsijat – pääsevät ääneen, mutta eivät nouse erityiseen auktoriteetin asemaan. Journalismi ikään kuin tasoittaa eri lähteiden välisiä eroja, sillä lopulta vain toimittaja on vastuussa esityksen uskottavuudesta. On toisenlaisen tutkimuksen aihe pohtia, pitäisikö asiantuntijatiedon nousta selkeämmin auktoriteettiasemaan suhteessa muihin lähteisiin tai perustuuko tulkinta ainoastaan historia-aiheita koskevaan asiantuntijuuteen.

Toimittajat näyttävät hyödyntävän historiatietoa kuin mitä tahansa olemassa olevaa tietoa. Historia on jo olemassa eli tiedossa, joten tiedon lähteitä ei tarvitse aina edes mainita. Paikoin voi olla tapauksia, joissa toimittaja on saattanut hyödyntää tutkijaa taustatiedon lähteenä, mutta tutkijan rooli ei silti näy jutussa. Tässä näkyy yksi kansanomaisen ja ammattimaisen historiankirjoituksen merkittävä eroista. Toimittajat käsittelevät menneisyyttä koskevaa tietoa eri tavalla kuin tutkijat. Toimittajat eivät luo historiantutkijoiden tapaan ”uutta” tietoa, vaan kaikki

menneisyyttä koskevat tieto on heille ikään kuin jo olemassa olevaa.⁵⁹ Näin ollen riippuu toimittajan valinnoista ja journalistisista käytännöistä, kuinka tarkkaan toimittajat tietojaan lähteyttävät. Esimerkiksi sitaateilla on journalistisissa käytännöissä erityinen rooli. Toimittaja voi käyttää sitaatteja esimerkiksi kerronnallisena elementtinä tai tekstin rytmittäjänä. Tämän lisäksi sitaattien kautta voidaan kertoa tapahtumien fyysisestä tai sosiaalisesta ympäristöstä, tuoda mukaan kokemukset ja ihmisten ainutlaatuinen tapa käyttää kieltä. Joskus se miten sanotaan luonnehtii myös puhujaa. (Haapanen 2011.)

Reunasen (2014, 56) haastattelututkimuksesta selviää, että toimittajat kokevat asiantuntijoiden selittävän jo valmiiksi monimutkaisia asioita usein vaikeaselkoisesti. Toimittajan ammattitaitoa on esittää asiantuntijajargoniin kietoutuva totuus mahdollisimman yksinkertaisesti ja ymmärrettävästi. Toimittaminen ei ole toimittajille vain raportoimista tai haastattelussa saatujen faktojen toistamista, vaan toimittaja tulkitsee asioita ja rakentaa oman versionsa. Tähän sisältyvää riskiä Reunanen kutsuu populismin paradoksiksi: ”samalla kun asioita yksinkertaistetaan ja tehdään ymmärrettäväksi, ne voivat muuttua epämääräisiksi ja käsittämättömiksi” (emt.).

Journalismin tapa hyödyntää sitaatteja ja menneisyyttä koskevaa tietoa minä tahansa muuna tietona näkyy myös muistinvaraisen tiedon roolissa. Historia-
viittausten analyysin perusteella muisti kuuluu osaksi historiakerronnan repertuaaria. Samoin muistinvarainen tieto toimii paikoin journalismin lähteenä tavalla, joka on ammattimaiselle historialle ongelmallista. Se että joku muistaa elävästi ja yksityiskohtaisesti 40 vuoden takaiset tapahtumat ja haluaa niistä kertoa, voi näyttäytyä toimittajalle mahdollisuutena. Tällaisessa tilanteessa toimittajan lähdekritiikki saattaa pettää, sillä toimittajalla ei välttämättä ole intressiä kyseenalaistaa vuosikymmeniä sitten tapahtumat kokeneen, toimittajaa itseään vanhemman henkilön kertomusta tai kokemuksia. Muistinvarainen tieto tuntuu sopivan parhaiten juttuihin, joissa pyritään kuvailemaan paikan päältä menneisyyden tapahtumia tai raportoidaan menneisyyden tapahtumien muistotilaisuudesta. Näissä jutuissa silminnäkiöt ovat tapahtumien todistajia. Lisäksi henkilöhaastatteluissa, joissa rakennetaan kuvaa haastateltavan elämäkulusta, muisti saa tilaa henkilöhistorian ja haastateltavan omien muistojen kautta.

⁵⁹ Luostarinen (1994) on kuvannut, kuinka journalistinen ammattitaito on ”interdiskursiivista taitoa, taitoa saada erityiskielet ja eri puhettavat samaan julkisuustilaan” (emt., 33). Journalismi ei muokkaa todellisuutta yksin, vaan se ”tekee mahdolliseksi erilaisten puheyhteisöjen kohtaamisen ja yhteenkokoontumisen” (emt., 34). Erilaiset yhteiskunnalliset tahot ja puhetapojen käytännöt kohtaavat samassa julkisuustilassa.

Journalismin lähtökohta on tieteelliseen tutkimukseen nähden rajallinen.⁶⁰ Samoin kansanomaisen historia on monella tapaa puutteellista, jos sitä verrataan ammattimaiseen historiaan. Historian journalistista esittämistä rajoittavat monet journalismille ominaiset tekijät, jotka liittyvät esittämisen ja käytäntöjen ohella julkaisemiseen ja journalistisen työn aikatauluun. Esimerkiksi sanomalehti – sen sisältö ja markkinauskottavuus – myydään joka ainoa päivä yleisön ohella kustantajille ja osakkeenomistajille. Journalismi ei toteuta ainoastaan yhteiskunnallista tai tiedonintressistä kumpuavaa tehtävää, vaan sillä on erilaisia osin toisiinsa lomittuvia tehtäviä, jotka kaikki vaikuttavat toimittajien työhön ja työn lopputuloksiin.

Yksi journalismia ja journalistisia esityksiä vahvasti määrittävä tekijä on aika. Nopeuden vaatimus on suorastaan journalistinen itsestänselvyys (Juntunen 2009, 38–39). Toimittaja tuottaa juttuja tunneissa, kun tutkija voi käyttää omaan tutkimukseensa vuosia. Näin uutistehtaan liukuhihnamaisuus näkyy myös historian journalistisessa esittämisessä. Aika vaikuttaa toimittajan tekemiin valintoihin sekä lopputuloksen perusteellisuuteen ja syvällisyyteen (Väliverronen 2013, 12). Nopeus onkin journalismin ydinarvo, mutta samaan aikaan se on sen ”ongelmallinen sivujuonne” (Deuze 2005, 449). Teknologisen kehityksen myötä journalismin tempo on entisestään nopeatunut ja aika tiivistynyt. Kasvava aikapaine on toimittajien omien kokemusten mukaan vaikuttanut kielteisesti toimitustyön käytäntöihin ja journalistisiin sisältöihin (Jyrkiäinen 2008, 89). Suomalaistoimittajille tehdystä kyselystä selviää kuinka journalistit kokevat aikataulupaineet, kiireen, kovan työtahdin ja liiallisen työmäärän työn suurimmiksi ongelmiksi. (Emt.)

Utusiin sisältyy herkästi virheellistä tietoa, jos toimittajan aikataulupaine on liian kova. Toimittaja ei mahdollisesti ehdi tarkistaa saamiensa tietojen tai hänelle kerrottujen asioiden paikkansapitävyyttä. Kuutti (2015, 17) kutsuu ”postikonttori-journalismiksi” journalismia, jossa välitetään tai julkaistaan toimitukseen tulevaa

⁶⁰ Journalistiseen työhön liittyikin useita rajoitteita, jotka tekevät siitä sellaista kuin se on. Gans (1980) kutsuu näitä rajoitteita käsitteellä ”considerations”, mikä korostaa journalistista harkintaa uutisorganisaation sisällä sekä suhteessa lähteisiin, tuotteeseen ja yleisöön. Jokaisen jutun kohdalla toimitus punnitsee lähteiden sopivuutta ja saatavuutta, jutun merkitystä ja kiinnostavuutta sekä uutuutta, laatua ja muita journalistisen tuotteen kriteereitä. Jokaisen jutun pitää sopia myös mediaan, jossa se aiotaan julkaista tai esittää. Toimittajat saattavat hyödyntää omia, pysyviä arvojaan, mutta ne ovat alisteisia organisaatioon liittyvien rajoitteiden tapaan juttujen valinnan ja tuottamisen imperatiiveille. Esimerkiksi tehokkuuden vaatimus ulottautuu läpi uutisten valinnan, tuottamisen ja työtapojen. Monet journalismia koskevat rajoitukset on itse asiassa tarkoitettu helpottamaan nopeita ja helppoja uutisvalintoja. Journalismilla on aina kolme niukka resurssia: henkilökunta, lähetysaika tai julkaisutila ja ennen kaikkea tuotantoaika. Tehokkuus sen sijaan nivoutuu valtaan siinä, kuinka toimittajille on edunmukaista kunnioittaa lähteiden valtaa (tietoon) ja olemassa olevia hierarkioita. (Emt., 279–283.)

informaatiota ilman tiedon analysointia tai asian erillistä selvittämistä.⁶¹ Tässä tutkimuksessa ei ole selvitetty historiaesitysten totuudenmukaisuutta tai virheellisyyttä, mutta kiireen voi katsoa näkyvän siellä täällä. Esimerkiksi viittaukset, jotka toistavat aiempien juttujen muotoiluja sanasta sanaan Pohjois-Karjala-projektin tai Nelson Mandelan vankila-ajan yhteydessä viittaavat kiireeseen. Samoin Israelin ja palestiinalaisalueiden konfliktin kohdalla toistuva viittaus kuuden päivän sotaan kuvaa hyvin journalismin rutiininomaisia arkikäytäntöjä. Sota mainitaan lyhimmissäkin uutistoimistojutuissa, joten maininnan toistuminen perustuu niin toimituksen ulkopuolisen materiaalin hyödyntämiseen kuin lehden arkistosta paljastuvaan toisteisuuteen.

Kiire esitetään usein syynä, joka estää toimittajia tekemästä työtään hyvin. Toimittajat kokevat edelleen, että ihanteena on asioiden selittäminen niin, että ne tulevat myös aidosti ymmärrettäviksi. Tämä on Reunasen (2014, 57) haastatteleminen toimittajien mukaan mahdollista, jos toimittajilla on riittävästi mahdollisuuksia perehtyä ensin itse asiaan. Toimittajat kokevat tarvitsevansa aikaa ottaakseen asioista selvää ja tehdäkseen riittävästi taustatyötä. Reunasen haastattelussa tulee esiin myös tulkitsevuus ja näkökulmien tarjoaminen, mikä näkyy Kantolan (2013) tulkinnan mukaan etenkin nuoremmissa toimittajapolvissa. Journalismin eetoksen on tulkittu liikkuneen korkean modernin ihanteista notkean modernin ihanteisiin, mikä tarkoittaa esimerkiksi uudenlaista suhtautumista objektiivisuuteen tai puolueettomuuteen (ks. Kantola 2013; Koljonen 2013; Kantola 2011; Deuze 2005).

Muutokset kuten halu herättää keskustelua tai nostaa voimakkaammin esiin epäkohtia, ottaa jopa kantaa asioihin, eivät ole kuitenkaan romuttaneet monia journalismin perusarvoja kuten toimittajien sitoutumattomuuden eetosta tai pyrkimystä tavoitella totuutta (Reunanen 2014). Toimittajien tehtävänä on edelleen totuuden selvittäminen ja kokonaiskuvan luominen (emt., 52). Jopa objektiivisuus on edelleen osa toimittajien itseymmärrystä (ks. Ahva 2010, 80–89). Toki käsitys objektiivisuudesta tai totuudenmukaisuudesta elää. Reunanen (2014, 56) esittää, että toimittajien vapaus voisi lisääntyä, jos totuudellisuus ymmärrettäisiin nykyistä selkeämmin totuuksien esittämisen sijaan totuuksien etsimiseksi.

Totuuksien etsiminen sopii hyvin systemaattisen uteliaisuuden ajatukseen, joka koskee myös historian tutkimusta. Journalismia määrittää journalistinen totuus ja journalistinen totuudenmukaisuus, historiaa historiallinen totuus ja historian tutkimuksen totuudenmukaisuus. Historioitsijan pätevä tulkinta ei tarkoita ehdotonta

⁶¹ Jopa kolmannes kaikista suomalaisissa valtaviestimissä julkaistuista uutisista hyödyntää ulkopuolisten tuottamaa PR-materiaalia. Lisäksi lähes kolmannes pohjautuu uutistoimistoaineistoon ja 18% muiden tiedotusvälineiden lainauksiin. (Juntunen 2011.)

varmuutta, sillä ehdotonta varmuutta tuskin saavutetaan (Hyrkkänen 2002, 188). Hyvän historiantutkimuksen tavoitteena ei ole yhden ortodoksisen näkemyksen korvaaminen toisella (Tosh 2008, 91), sillä historioitsijan tehtävänä on puolustaa menneisyyden rikkautta ja monipuolisuutta (MacMillan 2010, 37). Journalismin ja historian tavoitteet ovat osin yhtäläiset. Historia journalismissa on usein historiallista taustatietoa, mutta parhaimmillaan journalismi tarjoaa asioihin tutkimuksen tapaan historiallista perspektiiviä. Historiallisen perspektiivin ajatus auttaa ymmärtämään, kuinka menneisyys ja nykyisyys ovat saman näkymän eri puolia. Menneisyyden ymmärtäminen auttaa näkemään paremmin tulevaisuuden mahdollisuuksia. (Tosh 2008, 44.) Myös journalismi voi auttaa yleisöä ymmärtämään historiallisia prosesseja, jotka ovat nykypäivän ilmiöiden taustalla.

Verrattaessa journalismin historiaesityksiä ammattihistoriaan, on hyvä muistaa, että journalismi on historiantutkimukseen verrattuna monella tapaa epätäydellistä. Journalismi on yksi kansanomaisen historian laji, joka on epätäydellistä juuri journalismille tyypillisellä tavalla. Ammattihistorioitsija saa keskittyä kuukausia tai vuosia historiallisen tiedon kartuttamiseen, lähteiden tutkimiseen ja esityksen hiomiseen ennen julkaisua. Toimittajalle historiajuttu on yleensä yksi juttu muiden joukossa ja menneisyyttä koskeva tieto mitä tahansa muuta tietoa. Juttu on saatava valmiiksi lyhyessä ajassa, minkä vuoksi toimittajat voivat kokea, että he eivät ehdi tutustua aiheisiinsa riittäväällä tavalla. Tällöin journalismissa – arkisessa työnteossa – tyydytään helposti enemmän tai vähemmän ilmeisiin tai yksipuolisiin totuuksiin (Reunanen 2014, 55). Toimittajat pitävät kuitenkin kiinni siitä, että he eivät ainoastaan heijastele haastateltavilta saamiaan tietoja, mikä näkyy myös tämän tutkimuksen historiajutuissa. Toimittaja voi rakentaa kokonaiskuvaa historiasta vaikka viittaamatta lähteisiin, jos katsoo sen parhaaksi esitystavaksi. Samoin toimittaja voi preferoida silminnäkiähaastateltavan kertomusta asiantuntija-haastattelun sijaan. Tällaiset esimerkit kertovat osaltaan siitä, millaista on historian journalistinen esittäminen ja miten journalismiin kuuluva epätäydellisyys artikuloituu juuri menneisyyttä koskevan tiedon kontekstissa.

Luvun 6 yhteenveto

Tutkimuksen kuudennessa luvussa on syvennytty historian journalistisen esittämisen ja historiantutkimuksen yhtäläisyyksiin ja eroihin. Journalismi ja historiatiede ovat joiltakin osin samankaltaisia, mutta samaan aikaan ne eroavat toisistaan eräin olennaisin osin. Molemmat perustuvat totuuden etsimiseen ja molempiin

soveltuvat ”historian isien” Thukydidestin ja Herodotoksen ideat. 2000-luvulla historiantutkimus on kuitenkin tiedettä, kun taas journalismi on yhteiskunnallista, usein kaupallista tiedontuottamista. Journalismi on akateemiseen tutkimukseen verrattuna epätäydellistä ja sitä määrittää journalististen käytäntöjen ohella etenkin aika. Journalismissa on aina tiukka deadline, mikä rajoittaa journalismin mahdollisuuksia esittää todellisuuden eri puolia ja huomioida esimerkiksi menneisyyden vivahteita.

Historiantutkimuksen ja journalismin erot näkyvät käytännössä esimerkiksi tässä luvussa tutkituissa lähteissä ja muistiesityksissä. Journalismin historiajutuissa ei käytetä juuri arkisto- tai alkuperäislähteitä, jotka ovat historiantutkimuksen ytimessä. Sen sijaan journalismissa arvostetaan henkilölähteitä. Tämän tutkimuksen rajallisessa otoksessa noista henkilölähteistä silminnäkijät ja menneisyyden tapahtumien todistajat ovat yleisempiä kuin esimerkiksi asiantuntijat. Jopa 40 tai 50 vuotta vanhoja tapahtumia ja niitä koskevia muistoja kertaavat henkilöt saavat siis enemmän tilaa kuin noita tapahtumia tutkineet henkilöt. Lisäksi journalismissa hyödynnetään taviksia eli tavallisia ihmisiä, joiden roolina on menneisyyden tapahtumien tai perinnön arvioiminen. Tällainen käsittelytapa korostaa menneisyyden tapahtumien muistelemista (engl. commemoration), mikä on historiantutkimukselle vieras tapa käsitellä menneisyyttä. Muistelu voi olla historiantutkimukselle lähtökohtaisesti vierasta, mutta yhteisön vahvistaminen menneisyyden kautta ei sitä ole joukkoviestinnälle, jos sitä tarkastellaan ritualistisesta näkökulmasta (ks. luku 7).

Toimittajat näyttävät hyödyntävän historiatietoa kuin mitä tahansa olemassa olevaa tietoa. Siksi journalismissa suhtaudutaan myös historiantutkimusta keveämmin muistinvaraiseen tietoon. Kun historioitsijat korostavat kriittisyyttä, tarjoavat esimerkiksi sanomalehden henkilöjutut haastateltaville muistamisen paikkoja, jolloin toimittaja hyödyntää haastateltavien muistoja historiakerronnassa. Muistilla ei ole merkittävää roolia HS:n historiaviittauksissa, mutta muisti ja muistinvarainen tieto sopivat juttuihin, joissa menneiden tapahtumien silminnäkijä kertaa tässä päivässä kokemuksiaan tai henkilöjuttuihin, joissa keskiössä on haastateltavan henkilöhistoria ja tämän omat tulkinnat menneisyydestä.

Luvussa 6 on osoitettu, kuinka journalismi on toisella tapaa kiinni nykypäivässä kuin historiantutkimus. Journalismissa menneisyyttä käsitellään vahvemmin nykyisyyden ehdoin kun taas historiatieteessä korostetaan menneisyyden käsittelemistä vieraana kulttuurina. Menneisyyttä käsitellään aina nykyhetkestä käsin, mutta kysymyksenasettelut, lähteiden käyttö ja erilaisen tiedon arviointi riippuvat paljon siitä, millainen katse kirjoittajan mielenkiintoa ohjaa.

7 Historiaa aamukahvilla

Tutkimuksen seitsemännessä luvussa jatketaan tutkimusaiheen empiiris-teoreettista käsittelyä journalismin aikasuhteiden ja viestinnän tutkimuksen näkökulmasta. Empiirinen huomio on HS:n vuosien 2008 ja 2013 historiajutuissa, joita on kaikkiaan 101. Näitä juttuja tarkastellaan luvun 6 tapaan sisällön analyysin ideoiden mukaisesti sekä kokonaisuutena että pienempänä otoksena (n=16).

Historiajuttuja analysoidaan juttujen julkaisuhetken sitomisen näkökulmasta. Journalismi keskittyy nimensä mukaisesti ”päivän tapahtumiin”, jolloin myös menneisyyttä käsiteltävien juttujen julkaiseminen juuri kyseisenä päivänä on yleensä perusteltava jollain tavalla. Tässä luvussa selvitetään, miten 1960-lukua käsittelevien juttujen julkaiseminen on perusteltu ja miten ne on sidottu julkaisuhetkeen.

Tätä näkökulmaa syvennetään pohtimalla journalismin aikakäsityksiä. Empiirinen huomio on siinä, kuinka valituissa historiajutuissa kerronta vaihtelee menneisyyden ja nykyisyyden välillä.

Empiiristä tarkastelua syvennetään pohtimalla sanomalehden ja historian journalistisen esittämisen roolia yhteiskunnallisten rytmien näkökulmasta. Sen jälkeen analysoidaan HS:n historiaesityksiä Careyn (2009) ritualistisen viestintämallin valossa. Historian journalistinen esittäminen ei ole ainoastaan viestintää ja informaation välittämistä, vaan sillä on myös ritualistinen merkitys sanomalehden yhteisön ja lukijakunnan kannalta.

Tämän luvun tarkoituksena on laajentaa tutkimuksen teoreettista näkökulmaa ja tarjota ajatuksia, joita voidaan jatkojalostaa ja syventää myöhemmin muissa yhteyksissä.

7.1 Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden läsnäolo journalismissa

7.1.1 Journalismin aikakäsitykset

Yksinkertaistaen historiaesitykset eroavat muista journalistisista esityksistä siinä, että ne ovat esityksiä siitä mitä menneisyydessä on tapahtunut tai esityksiä niistä esityksistä, jotka kertovat menneisyyden tapahtumista. Historian journalistinen esittäminen ei typisty vain tähän, sillä journalismin ja journalismin historiaesitysten aikasuhte on paljon monipuolisempi. Väliverronen (2013) on hahmotellut journalismin suhdetta aikaan kolmen ulottuvuuden kautta. Nämä ulottuvuudet eivät ole toisistaan erillisiä, vaan pikemminkin ne vaikuttavat toisiinsa. Näistä journalismin oma aikarytmi eli käytännössä tekemisen nopeutuminen ja toimittajien kiire on journalismin ominaisuus, joka erottaa sen tieteellisestä historiantutkimuksesta ja määrittää toimittajan mahdollisuuksia käsitellä esimerkiksi juuri historia-aiheita. Se kiinnittyy myös yhteiskunnallisiin aikarytmeihin, sillä journalismi käy kamppailua kansalaisten ajasta ja on sidottu yhteiskunnallisten instituutioiden aikaan. Kolmas ajan ulottuvuus on journalististen esitysten ajalliset ulottuvuudet ja merkitykset. Se on journalismin historiaesitysten näkökulmasta mielenkiintoinen, sillä se koskee tapaa, jolla journalismi luo (tai jättää luomatta) merkityksellisiä yhteyksiä tämän päivän ja menneisyyden välille. (Emt., 4)

Kari Koljonen (2013) erottaa journalismin aikasuhteessa kaksi ulottuvuutta. Yksi niistä kuvaa journalismin suhdetta aikaan ja yhteiskunnallisiin toimijoihin. Tämän ääripäässä ovat passiivisen portinvartijan ja aktiivisen agendan luojaan roolit. Toinen akseli kuvaa journalismin aikaorientaatiota ja nopeutta. Se on perinteinen menneisyys–tulevaisuus-akseli, jonka kautta usein kuvataan uutistyön tempon nopeutumisesta ja journalismin pyrkimystä ennustaa tulevaa. Koljonen painottaa, kuinka notkean modernin toimittajien on tulkittu suuntautuvan nykyhetken ja tulevaisuuteen kysymällä, mitä tapahtuu nyt ja mitä tapahtuu seuraavaksi sen sijaan, että huomio olisi siinä mitä tapahtui. Toimittajilla on vahva tulevaisuusorientaatio ja agendan luomisen tarve. Ajankohtaisuus tarkoittaa yhä useammin pikauutisointia ja reaaliaikaista raportointia eri kanavia hyödyntäen. Utistointi on proaktiivista, minkä on todettu vaikuttavan myös journalismin sisältöihin. (Emt., 83–84.)

Useat sosiologit ja teoreetikot ovat kirjoittaneet nykyhetken tai tulevaisuusorientaation korostumisesta (ks. Castells 2009; Adam 2003; Beck 1999; Giddens 1992), johon kuuluvat ajatukset viestintäteknologian kehityksestä, ajan nopeutumi-

sesta sekä katkoksista menneen ja nykyisyyden välillä. Keskeistä on reaaliaikaisuus tai ”ikuinen preesens”, jollaisesta mediateoreetikot ovat puhuneet jo television suorien lähetyksen yleistymisestä lähtien. Uutisten välittäminen on esimerkiksi Ignacio Ramonet’n (2001, 188–189) mukaan ”historian välittämistä sen tapahtuessa”, mikä mullistaa koko uutiskulttuuria esimerkiksi kuvallisuuden kautta. Samankaltaisella myöhäismodernilla logikalla on perusteltu myös nykyhetken katoamista: ”Mediamailma ei koskaan elä tätä hetkeä, vaan on väsymättä suuntautunut tulevaisuuteen” (Lehtonen 1996, 22). Taustalla on ajatus, että tässä päivässä ollessaan media on niin tulevaisuusorientoitunut, että jopa esittäessään historiaa se katsoo usein eteenpäin.

Journalismitutkimuksessa onkin keskitytty siihen kuinka tulevaisuusorientaatio on lisääntynyt journalismissa (ks. esim. Väliverronen 2007; 2004).⁶² Väliverronen (2013) mukaan ajan tiivistyminen journalismin keinoin liittyy pyrkimyksiin tehdä uutisesta kiinnostavampi ja uskottavampi todellisuuden kuvaus. Mennyt ja tuleva tuodaan lähemmäs yleisön kokemusmaailmaa, sillä ne sopivat myös tuoreuden, välittömyyden ja ajankohtaisuuden ihanteisiin. Uutiskilpailu kannustaa rajallisissa resursseissa medioita kilpailemaan myös tulevaisuutta koskevien ennusteiden esittämisessä. (Emt., 15.)

Journalismin yhteydessä ei yleensä problematisoida menneisyyden ja tulevaisuuden eroja. Koselleckin (2004) mukaan menneisyys ja tulevaisuus ovat läsnä eri tavoin nykyhetkessä. Niiden ulottuvuudet poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi voi ottaa ennustamisen, joka on yhä selkeämmin uutis- ja ajankohtaisjournalismin osa. Journalismitutkimuksessa ei ehkä nähdä, kuinka ennusteen eli prognoosin rakenne korostaa menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisiä yhteyksiä: Ennustaminen perustuu menneisyyden ja nykyisyyden asettamiin ehtoihin. Ihminen hyödyntää kokemustilaa, jotta se voi rakentaa odotushorisontin. Kokemukset ohjaavat ennusteita. Kyse ei ole yksisuuntaisesta liikkeestä, sillä kokemukset ja odotukset muuttuvat, jolloin niiden välinen suhde muuttuu. Tässä kokemuksen ja odotuksen yhteydessä on mahdollista havaita ennustava rakenne. (Koselleck 2004, 261–263; Koselleck 2002, 127.)

Journalismin tai yhteiskunnan vauhdin nopeutuminen ei ole tappanut menneisyyteen katsomista, eikä mullistanut täysin esimerkiksi sanomalehden tapaa tehdä journalismia. Kriittisesti katsoen nykyhetken tai tulevaisuusorientaation

⁶² Ville Kumpu (2016) on tutkinut journalismin tulevaisuusmielikuvitusta tekstianalyysin keinoin. Hän toteaa tulevaisuusorientaatiosta: ”Aineistossani tulevaisuuspuheteot yleistyivät 1940-luvulta 2000-luvulle. Muutos oli kuitenkin niin pientä, että siitä ei sinällään voi päätellä, että tulevaisuus olisi 2000-luvulla aiempaa merkittävästi tärkeämpi yhteiskunnallisen keskustelun ulottuvuus.” (Emt., 220.)

ylikorostuminen on johtanut menneisyyden luonteen sivuuttamiseen tai sen ylenkatsomiseen. Journalisti ja jokainen media tasapainottelee edelleen menneisyyden ja tulevaisuuden välissä, vaikka tuo tasapaino olisi historian saatossa kääntynyt tai kääntymässä kohti tulevaisuutta. Journalismi tapahtuu aina ”nykyhetkessä”, jolloin toimittajat ammentavat menneisyydestä (kokemustilasta) sekä kurkottavat kulloisenakin nyt-hetkenä kohti tulevaisuutta (odotushorisonttia).

Tässä tutkimuksessa on selvitetty, kuinka historia on läsnä jokapäiväisessä journalismissa. Pelkästään 1960-luku mainitaan lähes jokaisessa Helsingin Sanomien numerossa, yleensä useita kertoja. Menneisyys ei ole journalismille vieras, vaikka yhteiskunnalliset rytmit olisivat nopeutuneet, työn tekeminen muuttunut kiireellisemmäksi ja journalismin tulevaisuusorientaatio vahvistunut. Analyysin perusteella ei voi sanoa, että menneisyys olisi katoamassa – tai hukkumassa ”iikuiseen preesenssiin” – journalistisista teksteistä tai journalismista.

Väliverronen (2013) muistuttaa, että aikaa ja aikaorientaatiota koskeva empiirinen tutkimus on vähäistä ja hajanaista, mikä vaikuttaa johtopäätöksiä tekemiseen. Tässä tutkimuksessa esitellyt tulokset voivat osaltaan auttaa huomioimaan ainakin menneisyyden läsnäolon journalismissa. Lisäksi ajan välisten suhteiden tarkastelu voi tuoda lisää ymmärrystä journalismin aikasuhteesta menneisyys–nykyisyys–tulevaisuus-akselilla. Siksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan myös menneisyyden ajankohtaisuutta ja journalismin luomia merkityksiä menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Tällaista tarkastelutapaa voi verrata tutkimuksiin, joissa on selvitetty uutisoinnin tulevaisuusorientaatiota (ks. esim. Kumpu 2016). Kun aineisto on valmiiksi menneisyyteen keskittyvää, voidaan pohtia historiajournalismin tapaa luoda merkityksiä menneisyyden ja julkaisuhetken välillä.

7.1.2 Historian ajankohtaisuus

Journalismi viittaa jo nimensä puolesta ranskan kielen sanaan *jour* eli päivä. Perinteisesti journalismi on keskittynyt päivän tapahtumiin eli uutisiin. Tämän vuoksi journalismissa jutut sidotaan edelleen julkaisupäivään, vaikka juttu käsittelee esimerkiksi historiaa. Mutta miten? Kysymystä käsitellään tässä tutkimuksessa HS:n 101 historiajutun kautta. Juttujen julkaisuperusteet eli käytännössä tapa kommunikoida, miksi tämä juttu on tärkeä juuri tänään, syventää jokapäiväisten historiaviittausten kautta muodostunutta kuvaa historian journalistisesta esittämisestä.

Historiajuttujen joukko (n = 101) on epäyhtenäinen kokonaisuus, jossa on pitkiä feature-juttuja, mutta myös lyhyitä televisio- ja radio-ohjelmien nostoja sekä

kolumneja. Todellisia uutisia aineistossa on vain yksi, mutta historiajutuista yli 10 prosenttia on sidottu uutisiin tai ajankohtaiskeskusteluihin. Esimerkiksi VTT Alpo Rusi viittaa mielipidekirjoituksessaan toimittaja Veli-Pekka Leppäsen kirjoittamaan uutiseen Kimmo Rentolan paljastuksista (HS 14.8.2013c). Näin Rusi sitoo kirjoituksen heti ensimmäisessä virkkeessä HS:n aloittamaan keskusteluun. (Emt.) Useimmat uutis- ja ajankohtaisperusteluista ovat sellaisia, että niissä viitataan johonkin ajankohtaiseen historiaa koskevaan kysymykseen. Esimerkiksi Grönlantiin vuonna 1968 pudonneita ydinpommeja kantaneen koneen kohtaloa koskeva juttu on sidottu BBC:n uutiseen, joka perustuu uusiin asiakirjapaljastuksiin (HS 12.11.2008c).

Analyysiä varten tehty taulukon 8 luokittelu kuvaa julkaisuperusteita yksinkertaistetussa muodossa. Luokkien väliset rajat eivät aina yksittäisen jutun kohdalla ole yksiselitteisen selkeitä. Esimerkiksi sopii vuosipäivän tapahtumista raportoiminen. Reportaasit muistojuhlita (ks. HS 29.8.2013; HS 26.11.2008b) on laskettu uutisten ja ajankohtaistapahtumien kategoriaan, sillä näissä jutuissa jutun tekemisen lähtökohtana on vuosipäivänä tapahtuva muistaminen ja siitä raportoiminen tässä päivässä. Silti näitä molempia juttuja voisi nimittää vuosipäiväjournalismiksi, sillä vuosipäiväjournalismo on tutkimuksessa ja toimituksissa käytetty yleinen, mutta hieman häilyvärajainen käsite. Yksinkertaisimmillaan se tarkoittaa kaikkea vuosipäivän läheisyydessä julkaistua historiajournalismia.

Toinen hyvä esimerkki kategorioiden rajallisuudesta on HS:n vuonna 2008 julkaistu kymmenen jutun Hullu vuosi -sarja. Se on mediatutkimuksen näkökulmasta vuosipäiväjournalismo ominaisimmillaan, mutta silti suurin osa sarjan jutuista on sidottu hyvin löyhästi – tai ei ollenkaan – historiallisiin vuosipäiviin. Vuosipäivä-ajatus toteutuu ”40 vuotta sitten” -lähtökohdan ansiosta. Näin ollen HS on voinut ripotella jutut maaliskuulta marraskuulle jokseenkin epäsäännöllisin välein – esimerkiksi syys-lokakuussa ei julkaistu yhtään sarjaan kuuluvaa juttua. Vain yksi sarjan jutuista on ajoitettu selkeästi vuosipäivään. Se on reportaasi Prahan vuosipäivätapahtumista elokuun 21. päivänä (HS 21.8.2008c). Tällöin julkaisuperuste on analyysissä ajankohtaistapahtuma, josta HS raportoi. Mielenkiintoista on silti, kuinka kuusi Hullu vuosi -sarjan jutuista sopii parhaiten ”muu syy / epäselvä” -luokan alle. Näissä jutuissa on käytetty esimerkiksi aiheeseen liittyviä kirjoja lähteinä (esim. HS 5.6.2008b ja HS 26.7.2008), mutta nuo kirjat ovat 1990- ja 2000-lukujen alusta. Sanomalehti voi siis luoda vuosipäiväjournalsmin kehyksen sitomatta historiajuttujen julkaisemista selkeästi tiettyihin vuosipäiviin päivän tai edes viikon tarkkuudella.

Taulukko 8. 1960-lukua koskevat historiajutut julkaisuperusteen mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Julkaisuperuste	2008	2013	Yhteensä
<i>Teos / esitys / näyttely</i>	39	18	57
<i>Vuosipäivä</i>	12	5	17
<i>Uutinen / ajankohtaistapahtuma</i>	8	6	14
<i>Muu syy / epäselvä</i>	12	1	13
Yhteensä	71	30	101

Vuosipäivä on merkitty julkaisuperusteeksi sellaisissa jutuissa, joissa HS on ottanut menneisyydestä jonkin tietyn aiheen tämän tapahtuman kannalta tärkeän vuosipäivän tienoossa käsiteltäväksi. Selkeä esimerkki on historiajuttujen ainoa pääkirjoitus, jonka HS julkaisi Tšekkoslovakian miehityksen vuosipäivänä vuonna 2008 (HS 21.8.2008a). Tšekkoslovakian miehityksen vuosipäivä on itse asiassa HS:n historia-tietoisuudessa niin tärkeä tapahtuma, että sitä käsitellään myös toimittajan analyysissä (HS 21.8.2008d) ja päätoimittajan kolumnissa (HS 24.8.2008a). Lisäksi miehityksen jälkeistä jännittyntä tilannetta ja sitä seurannutta Kosyginin epävirallista vierailua Hangossa käsitellään laajassa feature-jutussa (HS 24.8.2008e) ja mielipidekirjoituksessa (HS 28.8.2008b).

Vuosipäivistä merkittäviä historiajuttujen perusteella ovat juuri Tšekkoslovakian miehitys ja Vanhan valtaus. Lisäksi JFK:n murhan 50-vuotispäivän yhteydessä julkaistiin kaksi historiajuttua, joiden julkaisemisen syyn voi katsoa olleen vuosipäivä (HS 17.11.2013 & 19.11.2013). Yksittäiset vuosipäiviin sidotut jutut kertovat nekin osaltaan HS:n rakentamasta historiakuvasta: JFK:n ”Ich bin ein Berliner” -puhe Schönebergin kaupungintalolla (HS 18.6.2008), atomisodan kynnykselle joutuminen peräkkäisinä vuosina 1961 ja 1962 lokakuun 27. päivänä (HS 26.10.2008), Élysée-sopimus (HS 22.1.2013), Martin Luther Kingin ”I have a dream” -puhe (HS 29.8.2013) ja Suomen itsenäisyyspäivä (HS 1.12.2013a). Vuosipäivään on pyritty liittämään myös juttu mustista panttereista. Jutusta ei tarkkaan selviä, millä tarkkuudella vuosipäivästä puhutaan, mutta toimittajan pyrkimys on ainakin luoda heti jutun alussa kuva ajan ja paikan läsnäolosta: ”Kirjallisuuden professori E. Ethelbert Millerin työhuoneen ikkunasta näkyy Washingtonin mustien yliopiston Howardin kampuksen vihreä nurmikenttä. / Tällä kentällä Howardin entinen opiskelija Stokely Carmichael piti 38 vuotta sitten tulisen marxilais-leninistisen puheen, jossa tämä radikaalien mustien johtohahmo

ylisti jyrkkää sosialismia ja yleisafrikkalaisuutta. Hän kehotti mustia puolustamaan oikeuksiaan ase kädessä.” (HS 12.11.2008b.)

Historiajutut sidotaan kaikkein useimmin tuoreisiin teoksiin tai esityksiin. Ilmeisimpiä ovat Radio & televisio -osaston ohjelmanostot tai -arviot, joissa käsitellään pääosin Ylen kanavien arkisto- ja dokumenttitarjontaa. Niissä kerrotaan niin oman aikansa radioestetiikasta kuin dokumenttien menneisyyttä koskevista sisällöistä. Nämä historiajutut eivät valtavasti eroa muista ohjelmanostoista, joissa pyritään esimerkiksi antamaan kuva esiin nostetun päivän ohjelman sisällöstä tai arvioimaan sitä.⁶³ Kun ohjelman sisältö on historia, on sitä myös juttunoston sisältö. Kun lehden huomio on arkisto-ohjelmassa, huomio on luonnollisesti siinä, miten ohjelma syntyi, mitä se käsittelee ja miksi – sekä miksi se esitetään juuri nyt.

Kotimaisesta tarjonnasta huomioitiin esimerkiksi suomalaisen tv-viihteen VEK-ryhmän kaikki jäsenet Aarre Elo (HS 6.5.2008), Jukka Virtanen (HS 22.7.2008) ja Matti Kuusla (HS 5.8.2008b) Yle Teemalla ja HS:ssa vuonna 2008. Radioestetiikan murroksen ohella Yleisradion 1960-luku tulee HS:n sivuilla esiin punaisen tv-teatterin (HS 22.4.2008b; HS 14.10.2008), vanhojen vallankumousohjelmien (HS 7.10.2008b) ja 60-luvun nuorison (HS 2.4.2013) yhteydessä. Ohjelmien taustalla kummittelee nuorisoradikalismien ja Reporadion aika, vaikka näitä puolia ei joka jutussa erikseen mainita. Juha Herkman (2005) on kutsunut iltapäivälehtien ja kaupallisen television suhdetta lähes symbioottiseksi. Televisio-ohjelmat, tv-kasvot ja niiden ympärille luodut uutiset ja juorut ovat muodostaneet toinen toistaan ruokkivan kehän. Yksinkertaisimmillaan lehdistö tarvitsee televisiota ja televisio lehdistöä. (Emt.) Tämän tutkimuksen valossa etenkin Ylen historiaa käsittelevät ohjelmat vaikuttavat siihen, miten 1960-luku näkyy HS:n sivuilla.

Toinen teosten, esitysten ja näyttelyiden suurta roolia selittävä tekijä on kulttuurisivujen historiajutut. Kulttuurisivut ovat Radio & televisio -sivustoa uutis-
maisempi ja perinnetietoisempi, eikä sivusto edusta yhtä merkittävästi palvelujournalismia. Perinteisen taidekritiikin rinnalle on tullut yhä enemmän juttutyyppejä, joissa tulevia tai tuoreita kulttuuriteoksia käsitellään. Esimerkiksi Lars Ove Larsen (2008, 307–308) on jakanut kulttuurijutut 14 juttutyyppeihin, joista ennakkojutut ja arviot sopivat tässä tutkimuksessa arvioiden piiriin. Samoin arvioihin on laskettu

⁶³ HS:n televisioarvosteluita tutkinut Hellman (2009, 53, 64) katsoo, että television arvosteluissa perinteinen kritiikki on saanut antaa tilaa kolumnistien arvioille ja lyhyille puffimaisille jutuille. Journalistinen ote on tullut vahvemmaksi estetisoivan kritiikin väistyessä. Jutut ovat myös vuosikymmenien saatossa lyhentyneet, mikä vastaa yleisemmin sanomalehtien pyrkimyksiä luottavuuden lisäämisestä (ks. lisäksi Pulkkinen 2008, Mervola 1995). Perinteisen taidekritiikin vähentyminen, arvioiden keventyminen ja teosnostojen lisääntyminen koskevat laajasti kulttuurijournalismia, eivät ainoastaan Radio & televisio -sivustoa (Hellman 2009, Herkman 2005, Ruoho 2001).

lanseeraushaastattelut silloin kun niissä on ollut pääosassa enemmän teos kuin tekijä.

Taulukosta 8 selviää, kuinka yli puolessa historiajutuista toimittaja hyödyntää jotain tuoretta teosta luodakseen lukijalle tunteen, että juuri tämä juttu on juuri tänä päivänä tärkeä. Uutuus on sanomalehtijournalismissa edelleen arvo, mutta historiajutuissa tuo uutuus ei välttämättä tarkoita uutista tai ajankohtaiskeskustelua, vaan tuoreuden tunnetta, joka syntyy uusien kirjojen, näytelmien tai vaikka elokuvien kautta. Esimerkiksi beatlemanian synnystä voi kirjoittaa esseen uuden historiateoksen arvion yhteydessä (HS 26.10.2013a), mutta jonain toisena päivänä sama essee saattaisi olla liian irrallinen julkaistavaksi. Tiettyihin teoksiin sitominen näkyy HS:ssa muuallakin kuin kulttuuri- ja televisiosivuilla. Esimerkiksi tuore tai tuoreehko akateeminen tutkimus voi tuoda ajankohtaisuutta feature-juttuun (HS 17.11.2013).

Vuoden 2008 aineistossa on vuotta 2013 enemmän juttuja, joiden julkaisuperusteeksi ei käy uutinen, ajankohtaiskeskustelu, tuore teos, eikä vuosipäivä. Yhtenä merkittävänä syynä on Hullu vuosi -sarja, jonka jutuista osa on sidottu vain löyhään ”40 vuotta sitten” -ajatukseen. Juttujen sarjamaisuus mahdollistaa juttujen levittämisen pidemmälle aikavälille sopivaan julkaisujankokohtaan. Tämän esimerkin perusteella sarjan tai sarjallisuuden logiikka voi venyttää perinteistä sanomalehden julkaisemisen logiikkaa. Toinen esimerkki juttusarjoista löytyy HS:n vuonna 2008 julkaisemasta Helsingin kaupunkikortteleista kertoneesta sarjasta. Sarjan jutuissa on useita historiaviittauksia, mutta yksi jutuista lasketaan tämän tutkimuksen puitteissa historiajutuksi (HS 23.11.2008a). Siinä kerrotaan, kuinka Jussi Itkonen perusti kavereineen Suomen ensimmäisen rautalankabändin Hiirihaukan korttelissa Bulevardilla. 1950- ja 60-lukujen The Strangersista kertova juttu ei kiinnity mihinkään vuosipäivään, ajankohtaiskeskusteluun, eikä edes tuoreeseen julkaisuun. Toimittajan tai toimituksen valitsema näkökulma avautuu Helsingin historiasta kertovan korttelisarjan ja kyseisen korttelin historian kautta. (Emt.)

Vuoden 2008 aineistossa on muitakin historiajuttuja, joiden yhteys julkaisupäivään on epäselvä. Niitä yhdistää löyhästi ajatus historiakuvan avartamisesta. Esimerkiksi juttu radikaaleista uskovaisista (HS 12.10.2008c) kertoo pyrkimyksestä laajentaa historiakuvaa. Sen sijaan 1960-luvun radikaaleja koskevat jutut ovat kuriositeetinomaisia nostoja tai pyrkimyksiä tuoda yhteiskunnan valta-aseamista sivuun jääneille tilaa muistelussa. Tällaisia ovat Mattijuhani Koposen henkilöhaastattelu (HS 23.11.2008b) ja Pentti Järvisen elämäkerran arvio (HS 19.7.2013c). Lisäksi mukaan mahtuu mielenkiintoisia yksityiskohtia. HS:n pitkä feature-juttu suomalaisopiskelijoiden yllättävästä yhteisuinnista Fidel Castron kanssa Kuuban

ohjuskriisin aikaan ei ole vuosipäiväjournalisimia, sillä se on julkaistu huhtikuussa 2013 ja jutun tapahtumat ajoittuvat lokakuulle 1962. (HS 13.4.2008b.) Jutun pääkuva uintihetkestä Karibianmerellä julkaistiin aikanaan useissa lehdissä, joten uutinen tai uusi arkistolöytö se ei myöskään ole. Pikemminkin kyse on hyvästä tarinasta, joka sopii vuoteen, jona kylmä sota ja vuoden 1968 tapahtumat muutenkin näkyvät aineistossa. Jutun julkaisuperuste onkin mahdollista nähdä muisteluvuoden 2008 kontekstissa.

Historian ja journalismin näkökulmasta historiajutut, joiden julkaisuperuste jää epäselväksi, kertovat jo luvussa kolme havaitusta historian journalistisen esittämisen odottamattomuudesta. Historiakuvan rakentuminen sanomalehdessä ei ole lineaarista, eikä yksiselitteisen loogista. Journalistiset käytännöt ohjaavat julkaisemista, kirjoittamista ja toimintatapoja, mutta journalismiin kuuluu myös luovuuden ja yllätyksellisyyden mahdollisuus sekä rajattu, mutta todellinen itseilmaisun vapaus. Siinä piilee myös yksi journalismin viehätys yhteiskunnallisen tiedon tuottamisen muotona. Se informoi, mutta myös viihdyttää ja yllättää. Sanomalehden lukemiseen kuuluu, että lukija saa lehdeltä sen mitä odottaa, mutta lukija odottaa myös yllätyvänsä positiivisesti.

Valtaosa tutkimuksen 101 historiajutusta on sidottu hyvän journalistisen tavan – institutionaalisten käytäntöjen – mukaisesti joko vuosipäiviin, tuoreisiin tai vasta esitettäviin teoksiin tai ajankohtaisiin tapahtumiin ja keskusteluihin. Silti kokonaisuuteen mahtuu juttuja, jotka rikkovat tuon mallin. Ne eivät mitätöi journalististen käytäntöjen vaikuttavuutta, vaan osoittavat, kuinka historian journalistiseen esittämiseen liittyy säännönmukaisuuden ja ennustettavuuden ohella epäsäännöllisyyttä ja ennustamattomuutta. Historiajutut noudattavat tiettyä ajankohtaisuuden logiikkaa, mutta paikoin lukija saa eteensä kattavia historiaa luotaavia juttuja, jotka ovat tuosta logiikasta irrallaan. Se voi olla lukijan kannalta hyväkin asia, sillä näin sanomalehti ei ole sidottu ainoastaan kalenteriin ja vuosipäiviin, muiden medioiden luomaan agendaan tai ajankohtaisiin kulttuuri-, taide- ja tiedetuotoksiin. Sanomalehti voi toimituksen harkinnan mukaan nostaa esiin myös näkökulmia tai tarinoita, jotka toimitus itse katsoo merkityksellisiksi tässä päivässä. Tämän tutkimuksen aineiston ja HS:n historiajutuissa valittujen näkökulmien perusteella HS ei ole erityisen aktiivinen historiapoliittinen toimija, joskin 1960-luvun radikalismiin liittyvissä jutuissa voi nähdä pyrkimystä venyttää perinteistä historiakuvaa sisältämään esimerkiksi nuoret uskovaiset. Kyse ei ole uudelleenmäärittelystä, vaan pikemminkin journalismiin hyvin sopivasta pyrkimyksestä löytää uusia näkökulmia sekä tarjota lukijoille samassa paketissa jotain tuttua sekä jotain vierasta.

7.1.3 Historiajournalismi ja aika

Historiajournalismin aikaorientaation tarkastelussa pohditaan, miten journalismi toimii käytännössä menneisyys–nykyisyys–tulevaisuus-akselilla. Analyysin aineistona on 16 historiajuttua. Otos on sama kuin lähteiden käytön osalta luvussa 6.2.1, mutta nyt mukaan on otettu vain otoksen pääjutut. Tämänkaltainen otos on paremmin hallittavissa kuin koko aineiston 101 historiajuttua. Samoin kainalojutut on jätetty pois, sillä osa niistä on hyvin lyhyitä. Otos on rajallinen, mutta empiirisen tarkastelun tuottamien tulosten on tarkoitus laentaa käsityksiä journalismin aikaorientaatiosta.

Jo historiajuttujen pintatarkastelu paljastaa, kuinka menneisyyden ja nykyisyyden väliset yhteydet journalismissa muotoutuvat eri tavoin. Historiajuttu saattaa alkaa yhtä lailla tämän päivän perspektiivistä kuin suoralla historiakerronnalla 1960-luvun tapahtumista. Samoin juttutyyppi vaikuttaa siihen, kuinka historiakerronta yhdistyy jutun julkaisupäivään. Esimerkiksi reportaaseissa läsnäolo, historiallisen paikan kuvailu ja silminnäkiähaastattelut kiinnittävät jutun nykyhetkeen. Samoin toimittaja voi poimia tuoreita näkökulmia uutisista tai muista medioista, jotka tuottavat tunteen historian kiinnittymisestä johonkin ajankohtaiseen ilmiöön tai tapahtumaan. Silti mitään historiajutun kaavaa ei tämän tutkimuksen perusteella ole olemassa. Merkityksellisten yhteyksien luominen menneisyys–nykyisyys-akselilla riippuu toimittajan valinnoista. Esimerkiksi kahdessa Hullu vuosi -sarjan jutussa ei käytännössä luoda 1960-luvun tapahtumien ja julkaisuhetken eli vuoden 2008 välille minkäänlaista yhteyttä (HS 4.5.2008b; HS 26.7.2008). Tapahtumat ovat menneisyyden tapahtumia ja kiinni tässä päivässä vain siten, että vuodesta 1968 on 40 vuotta aikaa. Tällaisessa tapauksessa historian ja nykyhetken välillä on tapahtunut katkos, jolloin historia on historiaa ja nykyhetki siitä irrallista aikaa.

Liitteestä 8 selviää, kuinka jutut etenevät yleensä kahdella aikatasolla, jotka ovat kirjoittajan nykyhetki ja historialliset tapahtumat jossain tiettyssä paikassa tiettyinä vuonna. Paikoin juttujen historiallinen perspektiivi kattaa esimerkiksi vuotta 1968 laajemmin erilaisia 1960-luvun tapahtumia. Tällöin toimittaja esimerkiksi kiinnittää tapahtumat Méxicon olympialaisten palkintopallilla itse tapahtumaa laajempaan perspektiiviin. (HS 24.8.2008d.) Mustien sprinttereiden mielenilmaus oli osa laajempaa tapahtumasarjaa, johon kuuluvat niin kansalaisyhteiskunta kuin Mustat pantterit. (Emt.) Myös Martin Luther Kingin puhe Washingtonissa vuonna 1963 oli osa samoja kehityskulkuja, joiden juuret toimittaja löytää vuodesta 1955: ”Ilman erästä Rosa Parksia King olisi jäänyt etelän kirkkojen kehuksi saarnamieheksi. Tummaihoisen Parks kieltäytyi vuonna 1955 antamasta istuintaan valkoiselle

matkustajalle ja nousi pidätyksensä myötä 'vapausliikkeen äidiksi?.' (HS 23.8.2013b.)

Haastateltavien kokemukset ja kertomukset mahdollistavat toimittajalle tapahtumien tarkastelemisen eri tasoilla. Esimerkiksi Hannu Marttilan Tšekkoslovakian miehitystä koskevassa jutussa (HS 1.6.2008a) pohditaan, kuinka Ludvik Vaculík seurasi tilannetta kotikylästään Määristä käsin. Sen sijaan Vaclav Havel oli miehityksen aikaan matkalla Libereciin mökiltään Hrádacekista. Tätä kautta jutussa tulee esiin, että miehitys koski muitakin kaupunkeja kuin Prahaa. Toimittaja kirjoittaa, että ”Liberecissä tapahtui verilöyly, joka oli miehityksen verisimpiä” (emt.). Samoin Liberecistä tuli pian vastarinnan keskus, mitä Havel omassa – Marttilan jutussa hyödyntämässä – kirjoituksessaan korostaa. (Emt.) Marttila käyttää vastaavaa tapahtumien samanaikaisuutta korostavaa keinoa toisessa jutussaan, jossa Viivi Luikin haastattelun ohella toisen tarkastelukulman tarjoaa Viivi Luikin teos, joka käsittelee samoja Prahan tapahtumia Viron näkökulmasta (HS 4.6.2008). Luik itse oli Prahan tapahtumien aikaan matkalla junalla Tallinnasta Riikaan, ja hän on hyödyntänyt tuota samaa tilannetta romaanissaan. Viro ja Tallinna näyttäytyivät Luikille henkireikänä esimerkiksi Riikaan verrattuna. (Emt.)

Osassa historiajutuista liikutaan paikoin kahden aikatason lisäksi ajassa, joka sijoittuu 1960-luvun ja lehden julkaisuajankohdan väliin. Näissä viittauksissa käännetään katse 1960-luvusta tulevaisuuteen, joka on vuonna 2008 jo menneisyyttä. Tämä on aikaa, joka ei vielä ole tätä päivää. Näin ollen voisi puhua menneisyyden tulevaisuuden läsnäolon hyödyntämisestä historiakerronnan keinona. Esimerkiksi toimittaja Markku Saksa kirjoittaa omista kesätöistään Ilta-Sanomissa ja kavereiden sohvilla asumisesta vuonna 1968: ”Siitä se lähtee, kiihtyvä matka kohti keskiluokkaa. Hiljalleen maailman parantaminen muuttuu muisteluksi, sitten meidän nuoruutemme jo laitetaankin historian kirjoihin, juhlan kunniaksi.” (HS 2.3.2008b.) Prahan miehityksen jälkeen Libor Hajslyn kuvaamat sadat mustavalkoiset negatiivit takavarikoitiin, mutta ”ne löytyivät 'punaisesta holvista' vasta vuoden 1989 jälkeen” (HS 1.6.2008a).

Menneisyyden tulevaisuuden esimerkkejä löytyy myös yhteiskunnallisessa asiayhteydessä. Esimerkiksi professori Bernard Pudal kuvaa, kuinka vuoden 1968 Ranskassa oli enemmän tilaa erilaisuudelle (HS 11.5.2008c). HS:n toimittaja Inka Kovanen kirjoittaa: ”Hulluja ei enää automaattisesti paiskattu mielisairaalaan, eikä homoseksuaalisuus enää ollut niin tuomittavaa. Viimein myös naiset nostettiin täysivaltaisiksi kansalaisiksi. Se johti kärjistyneiden ideologioiden taisteluun.” (Emt.) Tässä lainauksessa Pudalin asiantuntijan asemaa ja haastattelua on käytetty kuvaamaan aikaa vuosien 1968 ja 2008 välissä. (Emt.)

Journalistisen historiakerronnan kannalta on mielenkiintoista, kuinka HS hyödyntää erilaisia aikatasoja pohtiakseen esimerkiksi Pariisin kevään tai Kennedyn murhan merkitystä tapahtumahetkellä ja tässä päivässä, mutta paikoin myös näiden kahden pisteen ulkopuolella. Huomion kohteena historiajutuissa on yleensä menneisyyden tapahtuma X, jota käsitellään ajassa Y. Tapahtuman X merkitykset tapahtumahetkellä jäävät kuitenkin usein pimentoon, sillä toimittajat eivät hyödynnä alkuperäislähteitä. Esimerkiksi tapahtuman aikaiset sanomalehdet, aikalaiskirjoitukset tai muu arkistoaineisto voisivat olla journalistisesti kiinnostavaa materiaalia. Historiajutuissa silminnäkijät eli tässä päivässä tilannetta muistojensa varassa muistelevat ihmiset ovat yleensä niitä henkilöitä, jotka saavat maalata 40 tai 50 vuoden takaista kuvaa.

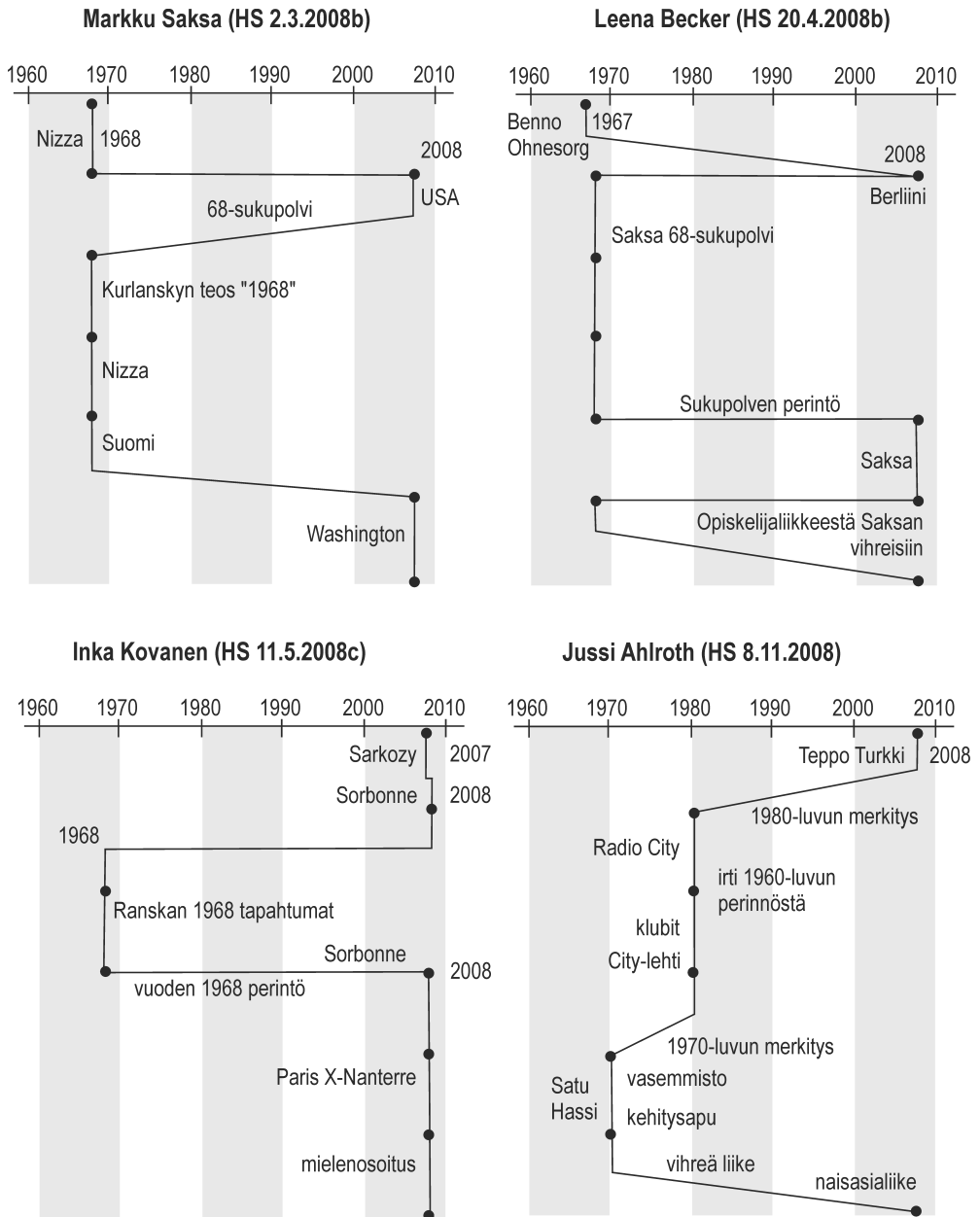
Toimittaja Tuomas Niskakankaan haastatteleman historioitsija Lewis Gouldin kaltaiset haastateltavat voivat tuoda juttuun muistelua problematisoivan kriittisen elementin. (HS 19.11.2013.) Gouldin voi olettaa tarkastelleen alkuperäislähteitä tai tutustuneen asiaan, kun häntä haastatellaan Kennedyn nousemisesta yhdeksi 1900-luvun suurimmista ikoneista. Gould tuo esiin, kuinka Kennedyä inhottiin monissa osissa maata ”yhtä paljon kuin presidentti Barack Obama nyt” (emt.). Samoin Gould sanoo, että ”Kennedyn presidenttiys ei ollut niin merkittävä kuin ihmiset sanovat” (emt.). Näin toimittaja kirjoittaa juttuunsa kriittisiä arvioita Kennedyn liitetyistä merkityksistä. Samalla hän asettaa jutun aiheen eli JFK:n 50 vuotta aiemmin tapahtuneen murhan erilaisten ajassa tapahtuvien arvioiden varaan: on Kennedyn murhan merkitys 50 vuotta sitten, Kennedyyn liitetyt toiveet silloin ja kuoleman jälkeen sekä kriittinen arvio kaikista näistä. Gouldin arviot eivät kuitenkaan asetu mielekkääseen dialogiin silminnäkijöiden tai tavishaastateltavan kanssa, sillä toimittajan journalistisista valinnoista johtuen jokaisella jutun henkilölähteellä on oma erillinen roolinsa kokonaisuudessa.

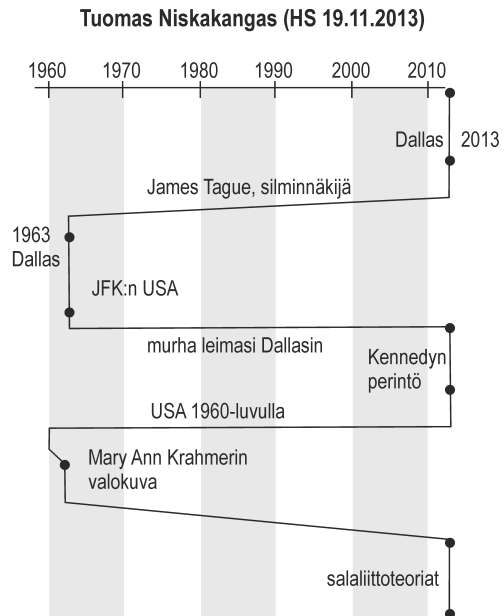
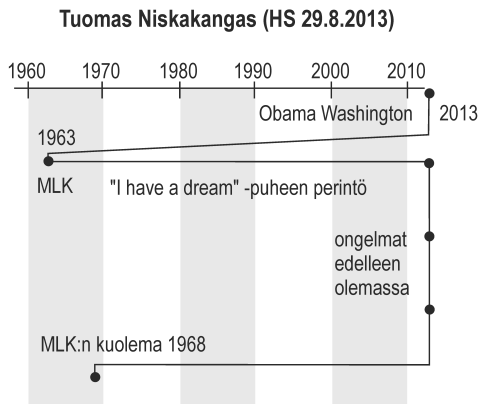
Eviatar Zerubavel (2004, 11–36) on kuvannut, miten erilaisia menneisyyden esittämisen tapoja nykypäivässä voidaan havaita. Katkokset, siirtymät ja syklit kuuluvat inhimilliseen tapaan antaa menneisyydelle merkityksellisiä sisältöjä. Kulttuurisesti jaetut juonikulut ohjaavat myös ihmisten ajattelua. Aina journalismiinkin ei onnistu luomaan historialle ymmärrettävää kontekstia, vaikka se Edyn (1999) mukaan tekee näin useammin kuin journalismiin kriittisesti suhtautuvat arvioivat. Nuo kontekstit voivat olla menneisyyden konteksteja, jolloin tapahtumia kuvataan menneisyyden tapahtuman kannalta olennaisissa yhteyksissä. Tai nykyyden konteksteja, jolloin menneisyyden tapahtumat tai niiden muistelemisen asetetaan nykypäivässä mielekkääseen kontekstiin. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella on selvää, että jotkut jutut luovat paremmin yhteyksiä menneisyyden ja

nykyhetken välillä, kun toisissa historiaa käsitellään historiana, jolla ei päällisin puolin ole juuri muuta yhteyttä nykypäivään kuin julkaisukonteksti.

Kuvio 14 kuvaa, kuinka kuudessa historiajutussa historiakerronta liikkuu menneisyyden ja nykyhetken välillä. Se havainnollistaa kuinka historiajournalismissa voidaan hyödyntää erilaisia aikasuhteita. Mukaan on valittu haastatteluvetoisia tai reportaasinkaltaisia juttuja, joiden kaikkien historiakerronnassa hyödynnetään siirtymiä ajassa. Jutut alkavat niin menneisyydestä kuin tästä päivästä, riippuen toimittajan valinnasta. Toimittaja voi yhtä hyvin esimerkiksi kuvata alkuun jonkin historian tapahtuman – yksityiskohdan – tai tarkastella tapahtumapaikkaa nykyhetkessä luoden tunnelmaa ennen kuin siirtyy kerronnassa menneisyyteen. Esimerkiksi Leena Becker aloittaa oman juttunsa: ”Länsi-Saksan 60-luvun opiskelijalevottomuuksien alkuna pidetään kesää 1967, kun poliisi ampui Länsi-Berliinissä opiskelija Benno Ohnesorgin Persian Shaahin vierailun johdosta pidetyssä mielenosoituksessa.” (HS 20.4.2008b.) Tuomas Niskakangas sen sijaan avaa kuvaamalla JFK-reportaasissaan nykypäivän Dallasia: ”Presidentti John F. Kennedyn murhapaiikka Dallasissa aiheuttaa yhä vaarallisia tilanteita. / Turistit juoksevat keskelle Elm Street -katua saadakseen valokuvan itsestään ja katuun maalatusta rastista. / Rasti merkitsee paikka, jossa Kennedy sai murhaajan ampuman luodin päähänsä.” (HS 17.11.2013.) Esimerkit kuvaavat, kuinka feature-journalismi kykenee käyttämään uutisjournalismia viihdyttävämpiä keinoja, eikä ole sidottu uutisen hierarkiseen lähestymistapaan (Partanen 2007, 56).

Kuvio 14. Graafinen esitys historiakerronnan siirtymistä kuudessa HS:n vuosien 2008 ja 2013 historiajutussa.

Juttujen siirtymät eivät ole tekstin tasolla aina yhtä jyrkkiä kuin kuvion 14 graafisessa rautalankaesityksessä. Lisäksi toimittajat hyödyntävät siirtymissä erilaisia tapoja. Esimerkiksi Markku Saksa hyppää selkeästi osio osiolta maailmasta toiseen. (HS 2.3.2008b.) Ensin hän kuvaa itseään Nizzassa vuonna 1968. Sitten hän aloittaa: ”Tasan 40 vuotta myöhemmin amerikkalainen lehtimies Mark Kurlansky yrittää kirjassaan 1968 – Vuosi joka järjensi maailmaa analysoida, mikä sai nuoret liikkeelle.” (Emt.) Parin kappaleen jälkeen Kurlansky häipyi taustalle, jolloin historiakerronta siirtyi etenemään selkeämmin toimittajan varassa. Jotkin tulkinnat Saksa sen sijaan nostaa erikseen Kurlanskyn tekemiksi. (Emt.) Inka Kovanen Pariisi-reportaasissa sen sijaan on yksi selkeä historiajakso, jossa toimittaja itse kuvaa tapahtumien kulkua. Näin siirtymät historian ja nykyisyyden välillä ovat selkeät, vaikka toki nykypäivän arvioissa viitataan myös menneisyyden tapahtumiin. (HS 11.5.2008c.)

Tuomas Niskakangas pitkässä, yli viisituhattamerkkisessä, Dallas-reportaasissa on tämän pienen otoksen jutuista eniten siirtymiä. (HS 17.11.2013.) Siinä kerronta vaihtelee 1960-luvun Yhdysvaltojen ja vuoden 1963 Dallasin sekä tämän päivän Yhdysvaltojen ja vuoden 2008 Dallasin välillä. Jutussa on neljä haastateltavaa, jotka kaikki mahdollistavat erilaisia siirtymiä. Alussa ja lopussa äänessä ovat silminnäkijähaastateltavat, joista alussa James Tague kuvailee miten päätyi tilanteeseen, jossa loukkaantui luodin sinkoamasta katukiven sirusta. Lopussa Mary Ann Krahmer kertoo tilanteesta ottamastaan kuvasta ja ottaa kantaa salaliittoteorioihin yleisellä

tasolla. Juttu päättyy Krahmerin sanoihin: ”Kansalle ei ole kerrottu koko totuutta siitä, mitä tapahtui.” (Emt.)

Dallas-reportaasista poiketen Tuomas Niskakankaan reportaasissa Washingtonin Martin Luther King -muistotilaisuudesta on vain lyhyt historiajakso, kun valtaosa jutusta keskittyy tämän päivän muistelusta raportoimiseen. (HS 29.8.2013.) Se on myös ainoa, jossa kurotetaan edes hienoisesti kohti tulevaisuutta, jos juttuja tarkastelee laajemmin menneisyys–nykyisyys–tulevaisuus-akselilla. Niskakangas lainaa presidentti Abraham Lincolnin muistomerkin portailla Martin Luther Kingin tapaan puhunutta Obamaa: ”Tuloerot ovat lisääntyneet vuosien saatossa. Nousu luokasta toiseen on tullut vaikeammaksi’, Obama sanoi. / ”Tämä on meidän suuri keskeneräinen tehtävämme.” (Emt.) Viittaus tulevaisuuteen on hienovarainen, mutta ajatus missiosta implikoi jostain, joka on tehtävä tulevaisuutta ajatellen. Tämän tutkimuksen otoksen perusteella historiajutut ovat journalismissa siis todella historiajuttuja, eivätkä tulevaisuuden mahdollisuuksia luotaavia historiakatsauksia. Tällöin historian tulevaisuuteen luotaava puoli on historiajutuissa tiedostamaton, eikä aktiivisesti hyödynnetty voimavara.

Jussi Ahlrothin juttu on ainoa Hullu vuosi -sarjan juttu, jossa 1960-luku on kerronnan ytimen sijaan vertailukohta. Jutun aiheena ei ole ainoastaan 1960-luku, vaan 1970- ja 80-lukujen merkitys suhteessa kuusikymmenlukuun. (HS 8.11.2008.) Juttua voisi rakenteen puolesta verrata Hannu Marttilan Praha-reportaasiin (HS 1.6.2008a). Molemmissa toimittaja jättäytyy taustalle ja rakentaa jutun haastateltavien sitaattien ja tulkintojen varaan. Haastattelut ovat tuoreita, mutta niissä ei oikeastaan missään vaiheessa viitata nykypäivään. Vuosi 2008 on enintään jonkinlainen lopputulema, johon menneisyyden vuosikymmenet ovat johtaneet. Tämä päivä mainitaan vain haastateltavien eli Teppo Turkin ja Satu Hassin lyhyissä esittelyissä, joissa niissäkin viitataan menneisyyteen. Menneisyyden ja nykyisyyden välille syntyvät merkitykset jäävätkin rivien väliin. (HS 8.11.2008.)

Historiajuttujen 16 jutun otos on pinnalta katsoen yhdenmukainen. Sen voi erottaa perustellusti muusta historiajuttujen aineistosta esimerkiksi vuosipäivänäkökulman vuoksi. Silti esimerkiksi lähteiden käytön tai ajan välisten suhteiden osalta juttujen välillä on merkittävää vaihtelua. Lisäksi siirtymät menneisyyden ja nykyisyyden välillä ovat erilaisia, eivätkä ainoastaan historiajuttuihin soveltuvia. Samankaltaisia siirtymiä pienemmällä aikajänteellä tehdään kaikessa journalismissa. Historiajournalismia tai ainakin vuosipäiväjuttuja on pyritty käsittelemään omanlaisenaan journalismin genrenä (ks. esim. Zelizer 1992, 151). Samoin Laurokari (2011, 75–76) pohtii, onko olemassa mikrohistoriallisen journalismin lajityyppiä, mutta ei anna selkeää vastausta. Tämän tutkimuksen otoksessa on viitteitä siitä, että

historiajutut seuraavat jonkinlaisen historiajournalismin genren sijaan pikemminkin feature-journalismin monia mahdollisuuksia. Historiajournalismia kuvaavat piirteet kuten dokumentaarisuus, aikakauslehtimäisyys ja henkilölähtöisyys ovat käytännössä feature-journalismin eri ominaisuuksia. Historiajournalismia pitäneekin tyytyä kuvaamaan journalismina, jonka aiheena on menneisyys, menneisyyden tapahtumat ja menneisyydelle annetut merkitykset. Vuosipäiväjournalsmi on tällöin journalismia, joka kiinnittyy vuosipäivään tai merkkivuoteen, mutta hyödyntää monipuolisesti journalismin työkalupakkia.

7.2 Historian journalistinen esittäminen rituaalina

7.2.1 Sanomalehti ja yhteiskunnalliset rytmit

Viestintävälineet ja joukkoviestintäteknologia ovat muokanneet aina ihmisten välistä vuorovaikutusta sekä yhteiskuntaa ja sen kulttuuria. Harold Innisin (1977) mukaan teknologia – eli ajattelun ja kommunikaation väline – vaikuttaa myös siihen, mitä ja miten ajatellaan. Marshall McLuhan (1968) jatkoi Innisin työtä ja tiivistä ajatuksen lauseeseen väline on viesti (engl. medium is the message). Perusajatus on, että teknologiat ovat muokanneet yhteisöjä ja kulttuureja aina varhaisesta historiasta lähtien. Puheviestinnän, painoviestinnän ja sähköisen viestinnän kulttuurit ovat erilaisia. Samoin kukin viestimistä vaikuttaa viestimelle ominaisella tavalla ympäröivään kulttuuriin. Sanomalehti on kirjallisen kulttuurin väline, jonka suosion kasvun Innisin (1977) voi tulkita liittäneen modernismin syntyyn (Buxton 1988). Paikoin pessimistinen Innis (1977, 138–139, 191) manaa esimerkiksi mekanisoidun kommunikaation julmuutta, mutta yhtä lailla liittää sanomalehden ja painoteollisuuden sellaisiin asioihin kuin demokratia, koulutus, edistys ja individualismi.

1900-luvun jälkeen mediamaisema on muuttunut edelleen, mutta yksikään merkittävä media ei ole hävinnyt kivitalujen tai papyruksen tapaan. Seppänen ja Väliverronen (2012, 54, 63) tulkitsevat sen johtuvan median kyvystä mukautua uusiin tilanteisiin sekä siitä, kuinka mediat kietoutuvat toisiinsa ja lainaavat toisiltaan niin sisältöjä kuin toimintatapoja. Silti eri medioilla on edelleen erilaisia rooleja mediakentässä. Modernisaation on tulkittu muuttaneen yhteiskuntaa syklisestä aikakäsityksestä kohti lineaarista aikakäsitystä, mutta syklisyys on edelleen läsnä monella tapaa nyky-yhteiskunnassa ja yhteiskunnan järjestäytyneissä käytännöissä.

Eikä vähiten mediassa, joka rytmittää edelleen kansalaisten arkea eri välineille ominaisin tavoin.

Yksi sanomalehden perustehtävistä on kertoa lukijalle, että tänään on todella tänään, ei eilen tai huomenna. Tilaaajalle ja vakiolukijalle sanomalehden kolahdus postiluukusta kertoo, että uusi päivä on koittanut. Tämän merkityksen havaitsee oikeastaan vain silloin kun tapahtuu katkos. Tiedetään, että viikon sanomalehtilakko aiheutti esimerkiksi Yhdysvalloissa toisen maailmansodan jälkeen lukijoille ongelmia. Ongelmat eivät niinkään koskeneet tietovajetta, vaan niiden ytimessä oli lukijoiden emotionaaliset vaikeudet valmistautumisessa päivän haasteisiin (Berelson 1948–1949). Arkisemmin katkos voi tapahtua, jos lehdenjakaja myöhästyy tai lehden tilaaja saapuu kotiin esimerkiksi perjantai-illan vietosta vasta lauantain lehden saavuttua.

Eri joukkoviestintävälineet vaikuttavat yhteiskunnan toimintaan ja kansalaisten elämänrytmiin, mutta samaan aikaan ne ovat mukautuneet yhteiskunnallisiin rytmeihin. Osa noista rytmeistä on luonnollisia, mutta suurin osa on konventioon perustuvia, elämää ja arkea helpottavia piirteitä: peruskoulu kestää yhdeksän vuotta, työpäivät ovat kahdeksantuntisia ja lomaa kertyy kaksi tai kolme päivää kuukaudessa. Moderni länsimainen elämäntapa on vahvasti sidottu kalenteriin sekä tapoihin, tottumuksiin ja rutiineihin. Länsimaissa on selvää, että kalenteri ja aikataulut säätelevät ihmisten arkista toimintaa. Ihmiset esimerkiksi syövät usein sovittuna tasatuntina tai vartin tarkkuudella sovittuna aikana, eivät silloin kun on nälkä. (Ks. esim. Heinonen 2012; Zerubavel 1985, 5–9.)

Journalismi on kulttuurituote, jonka teollista luonnetta tämänkin tutkimuksen mielenkiinnon kohteena oleva sanomalehti hyvin kuvaa: ”Ajatuksista valmistuu painokoneiden avulla materiaalisia tuotteita, joita autot kuljettavat jakeluun. Teollisen tuotannon avainsanoja on ennustettava ja sujuva työprosessi, jossa jokaisen työntekijän on tehtävä oma osansa oikeaan aikaan oikealla tavalla.” (Luostarinen 2014, 34.) Sanomalehden toimittaminen perustuu aikatauluihin sekä sosiaalisiin ja kulttuurisiin konventioihin, joiden taustalla on myös taloudelliset tekijät. Sanomalehden ilmestyminen seitsemänä päivänä viikossa perustuu samankaltaiseen ajalliseen säännöllisyyteen (ja keinotekoisuuteen) kuin viikon jakautuminen seitsemään päivään. Juttujen valintaan, toimittamiseen ja painamiseen sekä lehden markkinointiin ja myymiseen liittyvät aikataulut tuovat journalismiin rutiinin elementin, joka mahdollistaa toimitustyön sujuvuuden.

Sanomalehden rytmi pohjautuu vahvasti yhteiskunnallisiin rytmeihin. Työntekoa määrittävät pitkälti sosiaaliset säännöt ja yhteiskunnan arkirythmi. Toimitus on aktiivisimmillaan päiväsaikaan, mutta uutistehtävän vuoksi sanomalehden

työntekijöitä on hereillä läpi yön. Samoin lehti painetaan ilta- ja yöaikaan, jotta se voidaan toimittaa aamuyöstä lukijoille ja kauppapaikoille. Länsimainen elämäntapa sen sijaan rakentuu tapahtumien, ilmiöiden ja asioiden yhtenäisen tahdin tai odotettavan ja kiinteän rytmin varaan. (Zerubavel 1985.) Sanomalehdelle on siinäkin roolinsa. Journalismi ”on toiminut modernin yhteiskunnan tahdistimena, joka paitsi välittää ja luo yhteiskunnallista julkisuutta myös synkronoi yhteiskunnan instituutioiden aikarytmejä ja prosesseja sekä välittää kokemusta yhteisestä ajasta, nyt-hetkestä” (Väliverronen 2013, 20).

Ennen internetiä radio, televisio ja sanomalehti olivat löytäneet jokainen paikkansa kansalaisten mediankulutuksessa. Perinteisesti sanomalehti on kertonut, mitä eilen tapahtui ja mitä tapahtuu tänään. Parhaimmillaan sanomalehti on rytmillään pystynyt jopa vaikuttamaan yhteiskunnallisiin rytmeihin. Tähän viittasi myös Sanoman hallituksessa pitkään toiminut Jaakko Rauramo HS:ssa: ”Rauramo uskoo sanomalehteen. Hän kutsuu internetiä sekuntimediaksi, televisiota tuntimediaksi ja lehteä 48 tunnin mediaksi. / ”Mikään muu media ei aseta niin hyvin aikaikkunaa 24 tuntia taakse- ja eteenpäin, mutta niin, että paino on tulevaisuuden vaikutuksissa. Lehden tehtävä on luoda perspektiiviä.” (HS 8.4.2013b.) Tässä roolissa sanomalehti on toteuttanut hyvin sanan *journal* tai *du jour* eli päivän tapahtumien kirjaamisen tarkoitusta.

Painettuna lehtenä sanomalehti on edelleen vahvasti päivässä kiinni. Siitä kertovat osaltaan myös HS:n historiajutut, joissa juttu sidotaan usein johonkin ajankohtaiseen tai päivänpolttavaan sisältöön. Näin vaikka itse jutut olisivat ”aikakauslehtimäisiä” eli lähempänä aikakauslehtien feature-journalismia kuin perinteistä uutisjournalismia. Erilaisten elementtien sekoittuminen sanomalehdessä kertonee siitä, kuinka lukija haluaa edelleen eteensä paketin, joka tiivistää päivän tapahtumat, vaikka käsitys päivästä ei tiivisty enää 24 tuntiin. Sanomalehti pyrkii kertomaan päivän olennaiset uutiset ja asiat, joista osa on eilisen tapahtumia, osa ilmestymispäivän, mutta osa kertomuksia menneisyydestä ja osa näkemyksiä tulevista. Harvat tässä päivässä merkitykselliset asiat tiivistyvät vain lyhyeen aikajänteeseen, joten metafora sanomalehdestä hahmona, jolla on toisessa kädessään menneisyys, toisessa tulevaisuus, on houkutteleva.

On vielä osittain epäselvää, miten median murros tulee vaikuttamaan yhteiskunnalliseen aikaan sekä sanomalehteen ja muihin joukkoviestimiin sosiaalisen ajan määrittäjinä. Jo nyt on havaittavissa, että verkkojulkaiseminen on muuttanut julkaisurytmejä. Useat mediat julkaisevat uutisiaan jo illalla verkossa, kun vielä muutama vuosi sitten skuupit julkaistiin juuri painetussa aamun lehdessä. Jokainen media pyrkii löytämään myös paikkansa kansalaisten arkirytmistä, sillä kansalaiset

hyödyntävät myös eri medioita ja eri alustoja eri aikoihin päivän mittaan. Kun lähes jokainen kantaa mediaa (tai medioita) mukanaan koko ajan, on perinteisten tiedotusvälineiden mukauduttava kansalaisten rytmiiin. Joukkoviestimet eivät voi enää ohjata kansalaisia tottumaan omiin tuotantorytmeihinsä, sillä niillä ei ole sellaista voimaa enää 2000-luvulla.

Zerubavel (1985, 20) korostaa, kuinka ”normaali” on ajallisesti ankkuroitunut. Tietty ”normaalius” ja yhteiskunnan sykliisyys näkyy edelleen siinä, kuinka viikonpäiviin ja virka-aikaan sidottu rytmi on kestänyt. Ehkä tämän vuoksi perinteiset mediat ainakin toistaiseksi pikemminkin muokkaavat kuin muuttavat täysin omaa rytmiiään. Laatulehdissä tämä tarkoittaa verkkoon panostamista ja reaaliaikaista online-journalismia. Suomessa esimerkiksi Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet julkaisevat digilehtenä kootun iltapäiväversion, joka on tarjolla tilaajille joka päivä. Verkkojulkaisemisen ja netti-tv-kokeilujen myötä sanomalehtijournalismiin tulee iltapäivälehtimäisiä, aikakauslehtimäisiä ja sähköisten välineiden piirteitä, mikä voi olla yhtäältä merkki sanomalehden journalismin monipuolistumisesta. Eri medioiden väliset välinerajat hälvenevät (Väliverronen 2013, 10). Silti painettu laatulehti erottuu edelleen sähköisistä tuntimedioista ja kerran viikossa tai kuukaudessa ilmestyvistä aikakauslehdistä omanlaisensa journalistisen tradition ohella juuri ilmestymissyklinsä ja sanomalehdelle ominaisen painotuotteen ansiosta. Painettu sanomalehti on ainakin toistaiseksi pitänyt pintansa suomalaisten sanomalehtitalojen ykköstuotteena.

7.2.2 Journalismin historiaesitykset ja Careyn ritualistinen viestintämalli

Careyn (2009) voi tulkita jatkaneen Innisin (1977) ja McLuhanin (1968) työtä viestinnän ja kulttuurin yhteyksien tutkijana. Kaikkien näiden teoreetikkojen historiallinen ote korostaa teknologian ja kommunikaatiomuotojen merkitystä länsimaisen sivilisaation ja yhteiskunnallisen muutoksen osana (ks. esim. Adam 2009, xi–xxi).⁶⁴ Innis (1977) jakoi kulttuurin puheviestinnän, painoviestinnän ja sähköisen viestinnän aikaan. McLuhan (1968) painotti, kuinka viestintävälineet muokkaavat kulttuuria enemmän kuin niiden välittämä sisältö. Carey (2009) toi esiin, kuinka lennätin (ja myöhemmin radio) ratkaisi tiedonvälittämiseen hitauteen liittyvät

⁶⁴ G. Stuart Adam (2009, xi) painottaa, että Carey itse oli vaikuttuneempi juuri Innisin kuin McLuhanin työstä. Lisäksi Adam korostaa John Deweyn merkitystä Careyn ajattelussa. Carey hyödynsi esimerkiksi Deweyn ajatusta siitä, että yhteiskunta ei ole olemassa ainoastaan (tiedon)välityksen kautta (engl. by transmission), vaan myös (tiedon)välityksessä (engl. in transmission). (Emt., xviii).

ongelmat. Näiden kolmen teoreetikon mukaan kommunikaatiossa onkin kyse etenkin kulttuurin säilyttämisestä sekä vallan ulottuvuuksista ja tilan hallinnasta. He painottivat, kuinka medioiden kehitys mahdollisti entistä laajempien alueiden ja ihmismassojen tavoittamisen – jopa kontrollin. Carey (2009) kuitenkin irrottautui Innisin ja McLuhanin perinteestä siinä, että hän pyrki demytologisemaan teknologian ja elektronisen viestinnän itsenäistä kykyä vaikuttaa kulttuuriin.

Carey (2009) on tarkastellut viestintää tiedonvälityksen ohella ritualistisena toimintana. Juuri tiedonvälitys – viestien ja merkitysten siirtäminen – korostaa kontrollin tarkoitusta, kun taas ritualistinen puoli korostaa jaettujen merkitysten esittämistä ja yhteisön säilymistä ajassa. Carey liittää joukkoviestinnän muihin kulttuurisen toiminnan muotoihin, joissa yhteisön ideaalit ruumiillistuvat: tanssi, teatteriesitykset, arkkitehtuuri, uutiset ja puhettavat tuottavat kaikki symbolista järjestystä, jonka ytimessä ei ole informaation välittäminen, vaan vallitsevan asiantilan vahvistaminen. Ne eivät niinkään muuta käsityksiä tai asenteita, vaan representoivat olemassa olevaa järjestystä ja ilmaisevat jatkuvan ja hauraan sosiaalisen prosessin – yhteisön – olemassaoloa. Tiedonvälityksen siirtomallin arkkityyppi on viestin maantieteellinen levittäminen kontrollin tarkoituksessa kun taas ritualistisen mallin arkkityyppi on pyhä seremonia, joka vetää ihmisiä yhteen toveruuden ja yhteenkuuluvuuden nimissä. (Emt., 15.)

Journalismin (tai sanomalehden) historiaesityksiä voi tarkastella sekä siirtomallin että ritualistisen mallin valossa. Siirtomalli korostaa median roolia uutisten ja tiedon (sekä paikoin viihteen) levittämisen välineenä. (Carey 2009, 16.) Helsingin Sanomat on paketti, joka kuljetetaan eri pituisia matkoja ympäri Suomea ihmisten koteihin, kioskeihin ja kauppoihin. Siirtomallin mukaisesti mielenkiinnon kohteena voivat olla esimerkiksi historiaesityksiä koskevat sisällölliset kysymykset, jotka voivat koskea muun muassa sanomalehden tuottamaa historiakuvaa, sen ulottuvuuksia ja rajoitteita kuten tässä tutkimuksessa. Mielenkiinnon kohteena voisi olla myös se, kuinka sanomalehden esittämä historia vaikuttaa lukijoiden historiakäsityksiin. Tällaiseen vastaanottotutkimukseen on olemassa olevat menetelmät, välineet ja perinteet, jotka tuottavat tulkintoja ja osin mekaanisesti syntyviä tuloksia.

Sanomalehden historiaesitysten tarkastelu ritualistisen mallin mukaan nostaa esiin erilaisia kysymyksiä. Ritualistinen malli näkee sanomalehden tiedon välittämisen ja tiedon kuluttamisen sijaan tilanteena, jossa mitään uutta ei opita, vaan vahvistetaan ja esitetään tietynlaista, olemassa olevaa maailmankuvaa. Sanomalehden lukeminen on tekona kuin messussa käyminen. Tällä metaforalla Carey (2009, 17) korostaa, kuinka sanomalehti ei esitä lukijalle puhdasta informaatiota, vaan kuvauksen maailmassa vaikuttavista ja kilpailevista voimista. Sanomalehtijutun

lukeminen (ja kirjoittaminen) on ritualistinen, mutta dramaattinen teko. Tämän tutkimuksen valossa voi pohtia, kuinka lukijat asettautuvat erilaisiin rooleihin juttujen vaihdellessa vuoden 1968 tapahtumista Nelson Mandelan vankilavuosiin ja putkiremonttia kaipaaviin 1960-luvun rakennuksiin. Careyn ajatuksenkulkua mukaillen tarina Vanhan valtauksesta voisi olla tarina nuoruudesta, demokratiasta ja aatteiden välisestä kamppailusta. Nelson Mandelan vankilavuodet muistuttavat rotusorrosta, anteeksiannosta ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. Putkiremonttien tarve kertoo ajan kulumisesta, omaisuudesta huolehtimisesta ja modernin infrastruktuurin merkityksestä. Ritualistinen malli korostaa, kuinka lukija kytkeytyy teatterilyleisön tavoin maailmaan, jossa toistuvat dramaattiset tapahtumat, kamppailut ja voimannäytöt (emt.).

Careyn (2009) erilaiset metaforat kuvaavat ritualistisen viestintäkäsityksen eri puolia. Jo sana rituaali herättää konnotaatioita uskonnosta, sillä uskonnossa rituaali toimii keinona erottaa toisistaan pyhä ja arkipäiväinen. Sanomalehden lukija ymmärtää uskonnollisen rituaalin läpikävijän tapaan, kuinka rituaali itsessään on tyydyttävä, vaikka sisältö muuttuu vain vähän. Samankaltaisena toistuva messu tai samankaltaisia uutisia päivästä toiseen julkaiseva sanomalehti tuottavat toisteisuudesta huolimatta tunteen siitä, että ihminen pääsee lähemmäs esityksiä siitä mistä maailmassa on todella kyse. Siksi Carey vertaa ritualistisen mallin mukaisesti sanomalehteä balilaiseen kukkotappeluun, dickensiläiseen romaaniin, Elisabetin aikaiseen draamaan tai opiskelijamielenosoitukseen. Uutinen on kulttuurin muoto, joka on syntynyt tietynä aikana tiettyyn tarkoitukseen. Se on keskiluokan tiedonvälityksen muoto, joka korostaa ihmisen kokemuksennäköä. (Emt., 17.)

Joukkoviestinnän siirtomallia ja ritualistista mallia voi tarkastella rinta rinnan. Ne eivät ole toistensa kanssa ristiriidassa, joten myös sanomalehden historiaesityksiä voi tutkia molempien mallien tarjoamista lähtökohdista. Careyn (2009) mukaan kommunikaatio on symbolinen prosessi, joka muokkaa, ylläpitää, korjaa ja muuttaa todellisuutta (emt., 19). Tuon todellisuuden tuottaminen ei riitä, vaan tuotettua todellisuutta tulee ylläpitää. Careyn sanoin todellisuutta pitää korjata, sillä se jatkuvasti hajoaa (emt., 23–24). Uudet sukupolvet voivat pitää käsityksiä ongelmallisina tai vieraina, elleivät he sosiaalistu yhteisön tapoihin hahmottaa todellisuutta. Samalla ylläpitäminen on muokkaamista, mikä muuttaa käsityksiä todellisuudesta. Samaan tapaan voisi lähestyä historiakäsityksiä, joita ylläpidetään historiakulttuurissa eri tavoin koko ajan. Tästä historiakulttuurin ylläpitämisen funktiosta kertovat esimerkit Linnan juhlista ja Silver Gynisestä sekä tutkimuksen aineistossa HS:n haastattelemat tavikset JFK-valokuvanäyttelyssä. Ylläpitäminen ei tarkoita

ainoastaan säilyttämistä, vaan merkitysten tuottamista uudelleen, osin uudenlaisin sisällöin nykyhetkessä.

Historian journalistisen esittämisen sanomalehdessä voi Careyn (2009) ritualistisen viestintämallin mukaisesti katsoa ylläpitävän historiaa koskevia käsityksiä tuottamalla menneisyyttä koskevia merkityksiä uudelleen ja uudelleen. Joukkoviestintä ja sanomalehti ovat instituutioita, jotka sosiaalistavat kansalaisia osaksi yhteiskuntaa ja hyvää kansalaisuutta (ks. esim. Alexander & Jacobs 1998). Suomessa tämä tarkoittaa sosiaalistamista suomalaisuuteen sekä kyseessä olevan median maailmankuvaan. Koululaisina tai mediakuluttajina ihmiset oppivat ymmärtämään historiaa olemassa olevien instituutioiden sisällä. Muistin käsitteistöä hyödyntävä Zerubavel (2004, 5) korostaa, kuinka menneisyyden tuntemusta ohjaavat muistin sosiaaliset normit, jotka kertovat mitä tulee muistaa ja mitä unohtaa. Suomalaiset oppivat tuntemaan talvisodan ihmeen, suomalaisen konsensuksen tai 1960-luvun murroksen kouluopetuksen, museonäyttelyiden ja historiikirjojen ohella sosiaalisen ympäristön ja kulttuurin kautta. Itsenäisyyspäivän kansalliset rituaalit ovat yhtä lailla tärkeitä kuin perhepiirin juhliin ja arkeen liittyvät sosiaaliset konventiot.

Sanomalehden ritualistista tai yhteisöllistä puolta voi analysoida pohtimalla tämän tutkimuksen tuloksia historiakuvan tuottamisesta ja journalismin historiaesitysten eri puolista. Esimerkiksi aikakauslehtimäisissä ja mielipiteellisissä osastoissa korostuu tarinallisuus, joka tukee yhteisön rakentumista. Sanomalehti ei voi olla olemassa ilman lukijoitaan ja mainostajiaan, eikä se voi toimia ilman tälle yhteisölle tai toimintaympäristölle yhteistä menneisyyttä. Tuo menneisyys on yksi yhteisön olemassaolon elinehdoista. Sen sijaan, että esitetty tai oletettu yhteinen menneisyys kertoisi suoraan millaisia yhteisön jäsenet tai yhteisö itsessään on, esittää sanomalehden kertoma ja kertaama menneisyys pikemminkin sen, millainen yhteisön halutaan olevan ja millainen historia katsotaan yhteisön kannalta oikeaksi ja tärkeäksi. Jeffrey C. Alexander ja Ronald N. Jacobs (1998) kutsuvat tämänkaltaista puhetapaa kansalaisyhteiskuntadiskurssiksi, joka määrittelee millainen on hyvä yhteisön jäsen. Kun lukija asettaa itsensä lukemalla tuohon diskurssiin, kiinnittyy hän osaksi kollektiivista kertomusta ja yhteisiä historiakäsityksiä. Historia nivoo yhteyksiä eri aikojen välillä sekä noiden menneiden aikojen ja tämän päivän lukijan välillä. Näin se rakentaa osaltaan sanomalehden yhteisöä.

Yhtenä esimerkkinä yhteisön rakentamisesta ja kansalaisyhteiskuntadiskurssista voi pitää muistokirjoituksia, joiden huomioiminen voi tuntua muun journalistisen materiaalin ohessa triviaalilta. Nekrologit kertovat kuitenkin osaltaan juuri siitä, kuinka historia sanomalehden sivuilla esiintyy ja miksi. Tunteikkaat, joskin äärimmäisen asialliset, muistokirjoitukset rakentavat ja pitävät koossa yhteisöä –

sekä suomalaisten että Helsingin Sanomien lukijoiden. Se lisää yhteisön tietoisuutta itsestään, mutta myös rakentaa aktiivisesti kuvaa siitä, millainen on kunnan kansalainen. Kenen tahansa elämästä ei kirjoiteta nekrologia, vaan mukaan valikoituvat sellaiset ihmiset, joiden elämäntyö on HS:n yhteisön kannalta kuolinhetkellä muistamisen arvoinen. Se ei tarkoita, että muistokirjoituksissa huomioitaisiin vain kunnialliset tai ”kunnolliset” elämänpolut, sillä myös kulttuurihäiriköt tai rankan henkilökohtaisen elämän eläneet taiteilijat saatetaan huomioida. He ovat elämäntyöllään tuottaneet jotain lisäarvoa yhteisöilleen siinä missä instituutioiden sisällä elämäntyönsä tehneet kanssaihmisetkin.

Ylipäätään HS:n Tänään-osaston journalismi operoi vahvasti Koselleckin (2004) kuvaamassa kokemustilassa. Samalla kun se rakentaa sanomalehden kuviteltua yhteisöä (vrt. Anderson 2007), se myös korostaa journalismin roolia kansalaisten elämäntilassa ja suremisyössä. Esimerkiksi kuolemantapauksia käsittelemällä media auttaa ihmisiä hyväksymään kuoleman. Muistokirjoitukset toimivat yhteisten arvojen vahvistajina (Kitch 2000, 173). Merkkihenkilöiden tai tunnustettujen yhteisön jäsenten kuoleman huomioiminen uusintaa myös yhteiskunnallisia hierarkioita ja arvoasetelmia. Esimerkiksi Teemu Hallamaa (2013, 30) ja Minna Karkkola (2014, 61) ovat havainneet, kuinka työ ja työhön kuuluvat saavutukset hallitsevat suomalaisia nekrologeja. Nekrologissa tuotettu elämäntarina rakennetaan ”elämänohjeeksi tavoittelemisen arvoisesta elämästä yhteiskunnan näkövinkkelistä” (Karkkola 2014, 64).

Ulkomaansivuilla sen sijaan toistuvat samat tapahtumat yhä uudelleen, kun maailmassa vaikuttavat kilpailevat voimat kohtaavat eri uutisissa. Ei ole kovin suuri kärjistys esittää, että Israelin ja palestiinalaisalueiden välisiä tapahtumia koskevat uutiset pikemminkin vahvistavat olemassa olevia käsityksiä kuin välittävät tietoa. Kun mitä lyhyimmissäkin jutuissa palataan vuoden 1967 kuuden päivän sotaan, tulee juttujen kirjoittamisestakin rutiinien ohella ritualistista. Jutuissa toistetaan olemassa olevaa kaavaa, jonka voi liittää konfliktin yhteyteen päivän uutisoiduista tapahtumista riippumatta. Konflikti on kuin balilainen kukkotappelu, johon Carey (2009) sanomalehteä vertaa. Clifford Geertzin (1972) antropologiset tulkinnat noiden kukkotappeluiden merkityksistä sopivat yllättävän osuvasti myös Lähi-idän kriisijournalismiin: Konfliktia ympäröi sellainen merkityksellisyys, joka legitimoii pienimmänkin rasahduksen uutisoimisen. Uutisten lukemista voi pitää myös emotionaalisenä koulutuksena, joka sitoo lukijoita yhteisönä draaman äärelle. Geertzin (emt.) luonnehdinnan ja Careyn (2009) ritualistisen mallin mukaan tulkittuna israelilaisten ja palestiinalaisten konfliktin uutisointi on maailmankansalaisten kertoma tarina ihmisyydestä ja heistä itsestään. Näin vuoden 1967 kuuden päivän

sota on myös suomalaisyleisölle merkittävä historiallinen tapahtuma, jonka oletetaan selittävän jollain tapaa nykypäivän tapahtumia.

Tietyt menneisyyden tapahtumat toistuvat muissakin yhteyksissä kuin ulkomaan osastossa. Esimerkiksi vuosipäiväjournalsmi rakentuu ajatukselle siitä, että jokin asia on merkityksellinen siksi, että siitä on kulunut tietty aika. Innis (1977) kirjoittaa, että ”vuosipäivät muistuttavat meitä ajan merkityksellisyydestä” (emt., 91). Vuosipäivillä on erityinen rooli journalismissa, vaikka vuosipäiväjuttujen osuus historiaviittauksista ja historiajutuista ei olisikaan niin suuri. Li & Lee (2013, 831) kutsuvat vuosipäiväjournalsmia erityiseksi mediarituaalin muodoksi, joka antaa toimittajille huomattavia vapauksia ilmaista ideologisia näkemyksiä. Li & Lee (emt.) tulkitsevat yhdysvaltalaisen valtamedian juhlistavan Tiananmenin ja Berliinin muurin murtumisen vuosipäiväjutuissa ”uutta maailmanjärjestystä” suppean antikommunistisen puhetavan kautta. (Emt.) Tässä tutkimuksessa ei ole yhtä spesifisti analysoitu vuosipäiväjuttujen merkityksiä, mutta jo vuoden 1968 huomioiminen omana sarjanaan kertoo HS:n ideologisista painotuksista. Sarjan kansainväliset valinnat yhdessä kylmää sotaa koskevien historiaviittauksien luomien merkitysten kanssa kertovat HS:n kirjoittamisesta osaksi länttä ja läntistä laatu-lehtien piiriä. Yksinkertaistaen HS ”messuaa” Suomen läntisyyttä, jonka toteaminen ei riitä, vaan sitä pitää jatkuvasti vahvistaa.

Samoin tutkimuksen aineistossa vahvana näyttäytyvä murroksen kehys kertoo informaation välittämisen ohella journalismin tavasta esittää ja tuottaa samankaltaisia menneisyyttä koskevia merkityksiä yhä uudelleen. Suomen 1960-luvun historiaa kuvaava murros ulottuu niin monipuolisesti eri osa-alueille, että siihen palaamista voi perustellusti analysoida ritualistisen viestintämällin näkökulmasta. Careyn (2009) tavalla tulkiten murroksen voi ajatella kertovan ainakin Suomen modernisaatiosta, edistyksen ideasta ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisukyvyystä. 1960-lukuviittauksien kautta voidaan kertoa (ja toistaa) tarinaa niin konsensuksesta, kaupungistumisesta, hyvinvointivaltion rakentamisesta kuin ympäristöajattelun heräämisestä. Viittauksilla ei muuteta kansalaisten historiakäsitteitä tai politiikkaa koskevia asenteita, vaan toistetaan olemassa olevia tulkintoja ja näin ollen tuetaan yleisellä tasolla niitä arvoja, joiden varaan yhteisöä koko ajan rakennetaan.

Luvussa 6 on kuvattu, kuinka journalismi voi hyödyntää muistinvaraista tietoa jopa muistelun tai menneisyyden juhlistamisen merkityksessä, vaikka sellainen ei sovi esimerkiksi historiantutkimukseen. Journalismin kriittisen tehtävän näkökulmasta se on myös ongelmallista, jos journalismia käsitellään siirtomällin mukaisesti. Ritualistinen käsitys sen sijaan osoittaa, kuinka historian journalistiseen esittämiseen liittyy Careyn käsitteitä seuraten yhteisöä ylläpitävä ja rakentava puoli.

Se on juuri se puoli, josta Megill (2007) muistelua kritisoi. Ritualistinen viestintämalli on näkökulma viestintään, joka auttaa mahdollisesti hahmottamaan tutkittavan ilmiön siirtomallia monitahoisemmin. Tässä tapauksessa se auttaa ymmärtämään, miksi muistelu mahdollisesti sopii journalismiin paremmin kuin akateemiseen historian tutkimukseen. Toki historian tutkimustakin voitaisiin käsitellä ritualistisesta näkökulmasta, jolloin usein kansallisena näyttäytyvä – Ylikankaan (2015, 225–230) jopa kansallismieliseksi nimittävä – historiankirjoitus saattaisi näyttäytyä yhteisön olemassaoloa juhlistavana tai vahvistavana yhteiskunnallisen tiedon muotona.

Viestintäteoreetikot Innis, McLuhan ja Carey kuvaavat kaikki joukkoviestinnän muutoksia internetiä edeltävänä aikana, mutta luovat mahdollisuuksia katsoa tulevaisuuteen. Verkko ja sosiaaliset mediat muokkaavat ihmisten käyttäytymistä ja yhteiskuntia – siinä missä painotaito ja sanomalehti sekä sähköiset mediat radio ja televisio aikanaan muuttivat maailmaa. On ennustettu, että verkon viestintätapojen omaksumisen myötä perinteiset joukkoviestimet muuttuvat yhä enemmän toistensa kaltaisiksi, jolloin mahdollisesti Innisin (1977) aika-tila-jaottelun tai McLuhanin (1968) kylmien ja kuumien medioiden väliset jaot hälvenevät ainakin hieman. Sosiaalisessa mediassa on kylmiä ja kuumia puolia, mutta osallistavien piirteidensä vuoksi sitä voi pitää enemmän viileänä kuin lämpimänä. Sanomalehden kaltaisen kuuman median omaksuessa viileitä viestintätapoja, sen asema ja viestien merkitys muuttunevat. 2000-luvulla on pohdittu jopa paperilehden tai lehdistön kuolemaa, mutta todennäköisempänä seurauksena on lehdistön vallan heikkeneminen tai muuttuminen.

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu sanomalehden historiaesityksiä esimerkkinä historian journalistisesta esittämisestä. Lähtökohtana on ollut, että media on yksi kansalaisten keskeinen historiatiedon lähde. Sanomalehdellä voidaan tulkita olevan oman kirjallisen perusluonteensa sekä jokapäiväisyytensä vuoksi ansioita, jotka korostuvat tarkasteltaessa historiaesityksiä Careyn ritualistisen viestintämallin läpi. Journalistiset käytännöt tukevat tapahtuman, ilmiön tai henkilöiden kannalta olennaisen huomioimista, jolloin menneisyys on yksi uutisen tai journalistisen jutun potentiaalinen ulottuvuus. Menneisyyteen viitataan etenkin hyvin lyhyesti, jolloin historiaesitykset ovat pikemminkin muiden asioiden sivutuotteena syntyviä mainintoja kuin historiaa koskevia merkityksiä luotaavia laajoja historiajuttuja. Mielenkiintoista on, kuinka tietyistä viittaamisen tavoista tai 1960-lukuun liitetyistä sisällöistä tai näkökulmista tulee toistuvia, jolloin ne luovat sanomalehden tuottaman historiakuvan perustan. Kyse on osin viestinnän ritualistisesta puolesta, mutta

myös vallitsevan historiakulttuurin vaikutuksesta eli yhteisön tarpeesta vahvistaa olemassaoloaan.

Historian journalistinen esittäminen nivoutuu vahvasti sekä yhteiskunnan ylläpitämiseen että historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin (Kalela 2000). Sanomalehti voi toimia alustana, joka mahdollistaa keskustelun yhteiskunnalle tai yhteisölle merkityksellisestä menneisyydestä. Keskustelun areenana se mahdollistaa yhteiskunnallisten jännitteiden manifestoitumisen, jota voi perustellusti pitää niin ritualistisena draamana kuin viestinnän siirtomalliin paremmin sopivana historiapolitiikkana. Painettu sanomalehti on tärkeä toimija kansalaisten historiakäsitysten ja historiakulttuurin elävyyden kannalta – niin kauan kuin sillä on yhteiskunnallista valtaa ja merkittävyyttä. Sanomalehden kyky hyödyntää historiaa yhtenä journalismin ulottuvuutena sen sijaan ei ole riippuvainen tästä asemasta, joten niin kauan kuin sanomalehtiä julkaistaan, käydään uutisissa ja muissa jutuissa läpi myös tapahtumien taustoja, ilmiöiden historiaa sekä henkilöiden kokemuksia ja muistoja.

Luvun 7 yhteenveto

Tutkimuksen seitsemännessä luvussa on kerrottu, kuinka journalismin suhde menneisyyteen on moniulotteinen ja teoreettisesti mielenkiintoinen. Näkökulmien, mittakaavan ja selitysten antaminen on uutis- ja ajankohtaisjournalismia ominaisimmillaan, joten ymmärrettävästi menneisyys on journalismille luonteva ulottuvuus. Tässä luvussa on pohdittu, millainen rooli historiajutuilla on historian jokapäiväisessä virrassa.

Analyysistä selviää, että esimerkiksi historiajutut sidotaan yleisimmin julkaisuajankohtaan tuoreiden kirjojen tai muiden teosten kautta. Näin journalismi luo merkityksiä, jotka ovat kiinni sekä nykypäivässä että menneisyydessä. Muita yleisiä tapoja sitoa historiaa luotaava juttu julkaisuhetkeen ovat vuosipäivät ja uutiset tai ajankohtaistapahtumat. Aineistossa on myös juttuja, jotka voitaisiin julkaista käytännössä milloin vain, sillä niistä ei löydy selkeitä sitovia yhteyksiä julkaisuhetkeen.

Yhteiskuntateorian ja mediatutkimuksen parissa korostetaan usein kuinka journalismia määrittää voimakas tulevaisuusorientaatio. Tuota tulevaisuusorientaatiota on kuvattu jopa niin voimakkaaksi, että nykyisyys katoaa. Journalismin aikaa ja aikaorientaatiota koskevia empiirisiä tutkimuksia on kuitenkin vain vähän (ks. Kumpu 2016; Väliverronen 2013), joten tämän tutkimuksen tulokset laventavat tuota käsitystä. Journalismilla on jalat tukevasti menneessä, vaikka katse olisi

tulevaisuudessa. Esimerkiksi historiajutuissa liikutaan menneisyyden ja nykyisyyden välillä, mutta harvoin viitataan selkeästi tulevaisuuteen.

Luvun viimeisissä alaluvuissa käsitellään sanomalehteä ja sanomalehden historiaesityksiä yhteiskunnallisten rytmien ja Careyn (2009) ritualistisen viestintämallin näkökulmasta. Sanomalehti eroaa 24 tai 48 tunnin mediana jossain määrin sähköisistä tunti- ja sekuntimedioista, vaikka internetin myötä eri medioiden väliset välinerajat ovat hälvenemässä. Postiluukusta kolahtava painettu sanomalehti on tilaajille yksi arjen tukipilari ja rytmittäjä samaan tapaan kuin Yleisradion puoli yhdeksän uutiset ovat tv:n katsojille.

Viestintä ei ole vain tiedonvälitystä, vaan kulttuurista toimintaa. Carey (2009) on tuonut informaation välittämisen rinnalle ritualistisen viestintäkäsityksen, joka sopii myös historian journalistiseen esittämiseen. Tiettyjen elementtien – kehysten, tulkintojen, ihmisten – toistumisen voi katsoa ylläpitävän historiaa koskevia käsityksiä. Ne toistuvat, muuttuvat ja paljastavat yhteiskunnassa kilpailevat voimat. Historiaesityksiä seuratessaan lukijat tulevat osaksi HS:n yhteisöä ja suomalaista historiakulttuuria. Careyn (emt.) useat metaforat messusta balilaiseen kukkotapeluun kuvaavat osaltaan sanomalehden lukemiseen liittyviä merkityksiä.

8 Lopuksi: Sanomalehden katse tulevassa, jalat tukevasti menneessä

8.1 1960-luku Helsingin Sanomissa vuosina 2008 ja 2013

Tämän tutkimuksen aiheena on historian journalistinen esittäminen. Tutkimuksessa aihetta on tarkasteltu empiirisesti 1960-lukua koskevien historiaviittausten ja historiajuttujen kautta vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa. HS:a on käsitelty länsimaisena laatulehtenä, joka ilmentää niin suomalaista historiakulttuuria, päivälehteläistä ja sanomalaista traditiota kuin laatulehdelle ominaisia journalistisia käytäntöjä. Tutkimuksen huomio on siinä, millainen historian esittäjä tai historiankirjoittaja journalismi on. HS:n vuosikerrat 2008 ja 2013 sekä niissä esiintyvät 1960-lukuviittaukset ovat toimineet otoksena sanomalehden jokapäiväisestä historiasta.

Tutkimuksen tuloksena on monta vastausta tutkimuksen erilaisiin osakysymyksiin. Osa vastauksista koskee HS:a ja sen luomaa 1960-luvun historiakuvausta, osa historian journalistista esittämistä ja sen periaatteita. HS:n historiaviittausten kautta on analysoitu sekä empiirisiiä että teoreettisia tutkimusongelmia. Vastaukset kysymyksiin luovat osaltaan kuvaa siitä, mitä on historian journalistinen esittäminen.

Analyysin pohjana on HS:n historiaviittausten sisällön erittely. HS:n 1960-lukuviittausten esiintymisen perusteella historiaviittaukset vaihtelevat päivästä toiseen: kun yhtenä päivänä ei ole yhtään 1960-lukuviittausta, voi niitä seuraavana päivänä olla jopa yli 20. Historian journalistinen esittäminen on pääosin odottamatonta kuten Zelizer (1995, 221) kuvaa kollektiivisen muistin rakentumisen prosessia. Silti aineiston määrällisen analyysin perusteella voidaan löytää tiettyjä säännönmukaisuuksia tai selityksiä. Esimerkiksi historiaviittauksia on enemmän viikonlopun (pe–su) lehdissä kuin arkena (ma–to). Samoin vuoden 1968 ”muisteluvuonna” 2008 HS:ssa julkaistiin historiajuttuja etenkin touko-, elo- ja marraskuussa, joille ajoittuvat Pariisin kevään, Prahan miehityksen ja Vanhan valtauksen 40-vuotispäivät. Tutkimuksen aineiston perusteella vuosipäiväjournalismi sekä sanomalehden tapa julkaista tapahtumia ja ilmiöitä syventävää journalismia viikon lopulla toimivat jonkinlaisena sanomalehden historiallisena pulssina, joka rytmittää muuten odottamatonta ja arvaamatonta historian esittämistä.

Historia ei näy sanomalehden eri osastoissa tai juttutyypeissä tasapuolisesti. Historiaviittaukset painottuvat sanomalehden aikakauslehtimäisiin osioihin: lähes kaksi kolmasosaa HS:n 1960-lukuviittauksista on näissä osioissa. Sen sijaan uutisosastoissa on noin 29 prosenttia ja mielipideosastoissa noin 7 prosenttia viittauksista. Historia sopii erityisen hyvin niihin sanomalehden osiin ja juttutyyppeihin, joissa käsitellään tunteita ja tarinoita sekä ilmiöiden, henkilöiden tai tapahtumien taustoja. Historia sopii esimerkiksi kronikoivaa tai päivän tapahtumiin keskittyvää uutisjournalismia paremmin kulttuurijournalismiin, jossa arvioidaan tapahtumien,

teosten, taiteilijoiden tai ilmiöiden kestäviä merkityksiä. Historiaesityksiä on sanomalehden kaikissa osissa, mutta erityisesti siellä missä journalismi syventyy aiheen taustaan, henkilöiden kokemuksiin, ilmiöiden juuriin ja tapahtumia koskeviin tarinoihin.

Historia sopii erityisen hyvin sanomalehden ”pehmeään” journalismiin ”kovan” uutisjournalismin sijaan. Tästä huolimatta suuri osa HS:n 1960-lukuvuittauksista on satunnaisia mainintoja, jotka syntyvät ”muuta asioita koskevien esitysten sivutuotteena” (Kalela 2000, 43). Sanomalehden jokapäiväisin historia on faktanomaista tapahtumien taustan toteavaa tai kuriositeetinomaista historian sivuamista. Historian tulkinnat tai tietoinen historialla ”oikeuttaminen, opettaminen ja velvoittaminen” (Hentilä 2001, 27–28) on satunnaista historian esittämistä harvinaisempaa, mutta intentionaaliset historian esitykset ovat näkyviä merkityskamppailun ja historian julkisen määrittelyn paikkoja. Ne tekevät historian tulkinnat ja mahdollisen historian poliittisen käytön näkyviksi. Silti ne eivät ole koko kuva, sillä sanomalehden historiakuva syntyy kaikista sanomalehden historiavuittauksista.

Tässä tutkimuksessa on osoitettu, kuinka HS käsittelee 1960-lukua etenkin murroksen vuosikymmenenä. Murros ja suomalaisen yhteiskunnan modernisaatio ovat HS:n tuottaman Suomen historiakuvan runko. Murroksen läpitukenavuutta on kuvattu luvun 4.1 alalukujen teemojen kautta. Murroksen kehys on niin vahva, että luvussa esiteltujen suuren muuton, rakentamisen, hyvinvointivaltion, teollisuuden ja tieteen ohella olisi tutkimuksessa voitu käsitellä esimerkiksi myös nuoruutta tai liikennepoliittikkaa. Tulkinta Suomen modernisaatiosta tai 1960-luvun murrosluonteesta on historiantutkimuksesta tuttu, mutta journalismissa murroksesta tulee eräänlainen vallitseva tarinarakenne, johon toimittajat palaavat yhä uudelleen. Journalismi kertaa, kierrättää ja pelkistää, mistä johtuen yleiset tulkinnat vahvistuvat ja harvinaisemmat tulkinnat ovat vaarassa jäädä entistä enemmän taustalle. Murroskin voidaan liittää mitä erilaisimpiin teemoihin, joissa 1960-lukuun viitataan. Lisäksi journalismin menneisyyteen viittaamisen tapa tai vertaaminen nykypäivän tapahtumiin korostaa entisestään ajatusta siitä, että jutussa esiin nostettu 1960-luku oli aikanaan tai tämän päivän kannalta keskeinen. 1960-luvun nostaminen keskiöön – kaikkien muiden vuosikymmenten sijaan – välittää jo itsessään käsityksen muutosvuosikymmenestä.

Murros on HS:ssa sisällöltään moniulotteinen, mutta samaan aikaan tulkintaan melko pysyvä ja yhdenmukainen. 1960-luku on murroskausi, joka muutti suomalaista yhteiskuntaa sekä suomalaisten elämän ja arjen. Useimmiten tuo murros näyttäytyy tästä päivästä erillisenä aikana, jota määrittivät sekä vanhan agraarisen Suomen todellisuus että tulevan modernisoituvan Suomen todellisuus.

Tulkinta tukee ajatusta, jonka mukaan 1960-luku oli hallitun rakennemuutoksen aikaa, joka päättyi 1990-luvun laman ja ”jälkitekollisen” yhteiskunnan tulemiseen (Haapala 2006, 93–95). HS:ssa 1960-luvun esimerkkien kautta on vaikea selittää 2000-luvun ongelmia, sillä 1960-luku ja nykypäivä edustavat historiaviittauksissa usein toisilleen vierasta aikaa. Nykyisyyden ja menneisyyden välille syntyy tällöin kuilu. Lisäksi HS:n sivuilla 1960-luvulla ratkaistut yhteiskunnalliset ongelmat näyttävät yksinkertaisemmilta kuin tämän päivän ongelmat. Tällainen historiakäsitys johtaa siihen, että suomalaisen yhteiskunnan modernisaatio ja hyvinvointivaltion rakentaminen näyttävät ”luonnollisilta” kehityskuluilta. 1960-luvun poliittiset ristiriidat ja hyvinvointipoliittikan valinnat jäävät suuren tarinan jalkoihin. Siinä missä 2000-luvun suomalaista yhteiskuntaa vaivaavien ongelmien ratkaiseminen on monimutkaista ja poliittisten kamppailuiden vuoksi vaikeaa, 1960-luvulla hyvinvointiratkaisut ”syntyivät”. Sanomalehdessä menneisyys näyttäytyy usein todellista helpompana, kun taas nykyisyyden erityislaatuisuus ja vaikeudet korostuvat.

Vahva tai hegemonisena näyttäytyvä murroskehys tuottaa eräitä ongelmia historiakuvan kannalta. Yhtäältä se voi rajata pois asioita, jotka eivät sovi murroksen kuvaan. Rönsyt leikkautuvat pois. Kitch (2005) huomioi, kuinka tapahtumat, jotka eivät sovi tarinaan, jäävät aikakauslehtien historiaesityksien ulkopuolelle. Tarinarakenteelle vieraat tapahtumat ja toimijat sivuutetaan, jolloin esimerkiksi amerikkalaisesta tarinasta puuttuu useita elementtejä radikalismista ja feminismistä luokkaan ja etnisyyteen sekä uskonnollisiin ja rodullisiin jännitteisiin. (Emt., 28–29.) Toisaalta murros voi sisällyttää itseensä asioita, joihin kehys ei sovi. 1960-luvun ja murroksen yhteys on HS:ssa niin vahva, että suomalaisen yhteiskunnan modernisoituminen näyttäytyy juuri 1960-luvun ilmiönä. Tutkimuksen 1960-lukuun keskittyvässä aineistossa esimerkiksi peruskoulu-uudistuksen juuret tulevat esiin, vaikka itse uudistus tehtiin 1970-luvulla. Tutkimuksen fokusta lähivuosisikymmeniin laajentamalla selviäisi, missä määrin murroksen kehys ulottuu 1950- ja 1970-lukuihin, joihin osa HS:ssa 1960-lukuun liitetystä kehityskuluista myös liittyy.

Journalismiin ja sen historiaesityksiin usein liitetystä ongelmista huolimatta HS:n kuva 1960-luvun murroksesta on hyvin monipuolinen: se koskee yhtä lailla henkilötarinoita, kulttuurista murrosta kuin yhteiskunnallisia suhteita. Samoin murroksen sisällöllinen väljyys mahdollistaa liikkumisen sen sisällä. Esimerkiksi käy vuoden 2013 aineistossa lähiöt ja niiden korjausvelka. Se on teema, jonka tuore asuntoministeri Pia Viitanen nosti politiikan agendalle. Samalla aihe nousi esiin myös HS:ssa eri tavoin kuin vuonna 2008. Lehden voi katsoa seuranneen ministerin agendaa ja jatkaneen keskustelua toivomaansa suuntaan. Historian merkitys tulee esiin siinä, että useat lähiöistä on rakennettu 1960- ja 1970-luvuilla.

Kyse ei ole sinänsä 1960-lukua koskevista tulkinnoista tai tuon vuosikymmenen päätösten arvioimisesta, vaan siitä mitä rakennusten suhteen tehdään. Kyse on kansallisomaisuuden hoitamisesta ja kansalaisten omistusten turvaamisesta. HS:n yleiskuva suomalaisista lähiöistä ja niiden rakentamisesta on positiivinen, joten on luontevaa, että lehti haluaa käydä keskustelua omaa talousaluettaan ja yhteisöään suoraan koskettavasta aiheesta. Korjausvelan ratkaiseminen ja asian edistäminen – eli peruskorjauksien tekeminen tai talojen purkaminen ja uusien rakentaminen – on tärkeää HS:n sidosryhmien kannalta.

Historia on sanomalehdelle eräänlainen merkitysten aarreaitta. Historia tulee esiin jokapäiväisten viittausten ohella siellä, missä erilaiset yhteiskunnalliset tai kulttuuriset keskustelut aktivoituvat. Se ei tarkoita, että sanomalehden sivuilla käytäisiin aktiivista historiantulkintoihin liittyvää keskustelua, vaan sitä että sanomalehti voi nostaa menneisyydestä esiin erilaisia esimerkkejä, jotka sovitetaan käytävään keskusteluun. Esimerkiksi tämän tutkimuksen perusteella 1960-luvulta nostetaan vaalien yhteydessä esiin korkea äänestysintona. Kun äänestysaktiivisuus joka tapauksessa puhuttaa vaaleista toiseen, nostetaan 1960-luvun huippuluvut helposti juttuun mukaan. Se ei tarkoita, että jutussa pyrittäisiin ymmärtämään syitä siihen miksi äänestysprosentit olivat aiemmin korkeampia, vaan viittauksella osoitetaan, että ennen kansalaiset olivat poliitikasta ja yhteisistä asioista kiinnostuneempia. Ehkä jopa demokratia toteutui tässä mielessä 1960-luvulla nykyistä paremmin. Joistakin aiheista tai jopa yksittäisistä viittauspisteistä on tullut symbolisia. Tällaisena voi pitää esimerkiksi hyvinvointivaltiokeskustelussa Pekka Kuusta ja hänen kirjaansa *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Kirjan sisällöllä tai tarinan historiallisella tarkkuudella ei ole juuri merkitystä, kun Kuusi ja hänen teoksensa nostetaan hyvinvointivaltiokeskustelussa esiin. Oleellista on, että juuri tähän pariin tiivistyy historiakulttuurissa paljon merkityksiä (ja mielikuvia), joita voi käyttää tässä päivässä eri tavoin argumentaation tukena.

Hyvinvointivaltiokeskustelun yhteydessä HS käsittelee 1960-lukuviittauksissa vain harvoin yksittäisiä henkilötarinoita tai kuvauksia 1960-luvun kipukohdista. Yksi esimerkki on Tapani Räisän tarina lastensuojelun pyörteissä Pernasaaren koulukodissa (HS 27.10.2013b). Lastenkoti oli paikka, jossa rangaistiin moderniin yhteiskuntaan sopimattomalla tavalla, vaikka esimerkiksi raipparangaistukset lopetettiin HS:n mukaan vuonna 1965. HS palasi Pernasaaren syyskuussa 2015 jutussa, jossa käsitellään ihmisten kokemuksia lastensuojelun pimeistä puolista. Otsikkona on ”Opettajalta tuli turpaan”. (HS 19.9.2015.) Pernasaari ei ole ollut suomalaisessa historiakulttuurissa erityisen tuttu viittauspiste, mutta lastensuojelua ja hyvinvointivaltiota koskevan keskustelun aktivoituessa se saattaa nousta yhä

useammin esiin. HS:n jutussa (emt.) mainittu Jyväskylän yliopiston tutkimus lastensuojelun menneisyydestä tai yksittäisten lastensuojelun epäonnistumisten julkinen käsittely saattavat olla keskustelua aktivoivia elementtejä. Samalla tietyt tulkinnat, symboliset tapahtumat tai ilmiöt saattavat aktualisoitua julkisessa keskustelussa, myös sanomalehden sivuilla. Toiset jäävät sivumaininnoiksi tai kokonaan unholaan. Aika näyttää, miten Pernasaaren koulukodin käy.

Sanomalehden maailma on Suomea ja sen sijaintia paljon laajempi. Esimerkiksi ulkomaan uutisissa 1960-luku tulee esiin yhteyksissä, joissa 1960-lukua koskevat käsitykset tai yhteiset tarinarakenteet eivät ole yhtä monipuolisia kuin kotimaan osalta. Vahvimmin rutiininomainen 1960-lukuun viittaaminen tulee HS:ssa esiin Lähi-idän konfliktin yhteydessä. Vuoden 1967 kuuden päivän sota mainitaan tämän tutkimuksen aineistossa kymmeniä kertoja. Siihen viitataan mitä lyhimmissäkin Israelin, sen naapurimaiden ja palestiinalaisalueiden välisiä suhteita koskettavissa uutistoimistopohjaisissa uutisissa. Se kertoo rutiininomaisesta palaamisesta samaan historian tapahtumaan. Vuosi 1967 ja kuuden päivän sota ikään kuin asettavat tämän päivän uutisoidut tapahtumat mittakaavaan: ne ovat tapahtumien kannalta olennainen tausta. Viittaukset ovat kuitenkin niin lyhyitä, että ymmärtääkseen vuoden 1967 merkityksen lukija joutuu muistelemaan, mitä tuolloin tapahtui ja kuvittelemaan noiden tapahtumien yhteyden esimerkiksi Gazan, Länsirannan, Golanin tai Israelin tilanteeseen 50 vuotta myöhemmin. Käytännössä viittaus siis osoittaa, että tämän päivän tapahtumilla on Lähi-idässä yli 50 vuotta vanhat juuret. Kyse on pitkästä, myös suomalaisille lukijoille tärkeästä konfliktista. Rituaalisen viestintäkäsityksen näkökulmasta viittaukset kuuden päivän sotaan kertovat maailmankansalaisille tärkeää tarinaa ihmisyydestä, uskonnoista, sodista ja konflikteista. Kuukaudesta toiseen toistuvat jutut ja viittaukset menneisyyteen asettavat lukijan ”ikiaikaisen” draaman äärelle. Jokainen Lähi-idän konfliktin liikkahdus tai rasahdus on tärkeä, ellei itsessään, niin sellaisen kokonaisuuden osana, jossa myös kuuden päivän sota on edelleen merkityksellinen.

Tällaisia toistuvia tapahtuma-vuosilukupareja on tässä tutkimuksessa nimitetty myyttiavaimiksi. Vuosi 1967 on historiamerkitysten tiivistymä, kun itse jutussa käsitellään esimerkiksi Israelin ja palestiinalaishallinnon rauhanneuvotteluiden viimeisimpiä vaiheita, rajoja koskevia kiistoja tai vaikka sotilaallisuuksia. HS:ssa viitataan 1960-luvun konflikteihin ja tapahtumiin myös muissa ”kaukaisia” maita koskevissa uutisissa. Esimerkiksi toistuvista tapahtuma-vuosilukupareista käyvät Indonesian joukkomurhat 1965–1966 tai Myanmarin sotilasjuntan valtaannousu 1962. Yhteistä näillä esimerkeillä on se, että 1960-luvun tapahtumat mainitaan usein näitä maita koskevien juttujen yhteydessä, mutta menneisyyden tapahtumia ei

selitetä lausetta tai paria enempää. Se millaisia maailmoja näistä merkitystivivistymistä herää eloon, riippuu lopulta historiakulttuurista ja lukijan tietämyksestä.

Tutkimuksen aineistossa on 1960-luvun murrosta kuvaavien historiaesitysten ja myyttiavaimen tavoin toimivien tapahtuma-vuosilukuparien ohella paljon viittauksia kylmän sodan tapahtumiin. Kylmää sotaa ja HS:n yhteisöä koskeva perusasetelma on staattinen. HS:n historiaviittauksissa korostuu ”meidän” eli HS:n yhteisön kirjoittaminen osaksi länsimaita, mikä sopii hyvin päivälehteläiseen tai sanomalaiseen traditioon. Kansainvälinen liberalismi, länsimaisuus ja yksilönvapauksien korostaminen ovat olleet HS:n pitkässä traditiossa keskeisellä sijalla. HS:n ”kuviteltu yhteisö” rakentuu yhtäältä sitoutumisena näihin vapauden ja demokratian ihanteisiin, mutta toisaalta erottautumisena ei-länneestä eli käytännössä 1960-lukuviittauksissa Neuvostoliitosta ja toisen maailman totalitaristisesta kommunismista. HS:n edustamien arvojen liberaalisuus näkyy siinä, kuinka kansainvälinen vuoden 1968 sukupolvi, Woodstock ja Yhdysvaltain kansalaisoikeustaistelu sopivat lehden tuottamaan historiakuvaan. Sen sijaan Neuvostoliiton, Kiinan ja Kuuban edustama – etenkin vapaan tiedonvälityksen vastainen – malli esitetään ”toisena”. Jopa Prahan kevään yritys ”ihmiskasvoisesta sosialismista” saa jonkintasoista hyväksyntää. Osin se johtuu siitä, että ihmiskasvoinen sosialismi oli pyrkimys inhimillistä sosialistista yhteiskuntaa ja irrottautua Neuvostoliiton totalitaarisesta otteesta. Toisaalta syynä voi olla se, että suomalainen malli katsotaan läntiseksi, mutta silti jonkinlaiseksi kompromissiksi kahden (kuvitteellisen) ääripään välillä. Vietnamin sota on tapahtuma, joka sopii HS:n historiakuvaan oikeastaan vain sodan vastustamisen näkökulmasta. Itse sodan tapahtumat My Lain verilöylystä alkaen ovat jäämässä historiakuvan ulkopuolelle.

Murroksen kehikseen nähden Suomen läntisyys sisältää yhden erityisen piirteen. Siinä missä nyky-Suomi on HS:ssa yksiselitteisen läntinen, on kylmän sodan läntisyys häilyvämpää. Tuo häilyvyys tai historiapolitiittisen määrittelyn tarve ilmenee etenkin presidentti Urho Kekkoseen liitetyissä merkityksissä. Kekkosen asema suurena valtiomiehenä eli presidenttinä ja vallankäyttäjänä on tämän tutkimuksen perusteella suomalaisessa historiakulttuurissa vahva, mutta samaan aikaan Kekkosen kautta käydään keskustelua kylmän sodan Suomesta. Meinander (2010, 134) on huomionnut, kuinka debatti Kekkosen perinnöstä ei koske vain Kekkosta vaan koko Suomea ja sen asemaa kylmän sodan maailmassa. Huomio sopii myös HS:iin, jossa Kekkosta voidaan käyttää toisistaan poikkeavien näkemysten perusteluna Suomen politiikasta suhteessa itään ja länteen. Mielenkiintoista on, että Kekkos-viittauksissa näkyvät etenkin Torstin (2012, 66–67) suomalaisista historiasukupolvista erottaman ”Kekkosen, 1960-luvun ja kuulentojen sukupolven”

käsitykset Kekkoesta. Yhden sukupolven historiäkäsitysten heijastuminen aineistoon selittyy osin Kekkoesta, kylmästä sodasta ja 1960-luvusta kirjoittavien toimittajien sekä muiden keskusteluun osallistuvien toimijoiden kuulumisesta tuohon vuosina 1945–1958 syntyneiden joukkoon.

Edellä esitetyt tulkinnat edustavat tutkimuksen aineistossa esiintyvää yleiskuvaa. Se ei kuitenkaan ole täydellinen kuva HS:n 1960-lukuvuittauksista, sillä aineistoon mahtuu monenlaista. Yksittäiset historiaviittaukset ja vuosipäivistä erilliset historiajutut syventävät ja rikastavat 1960-luvusta muodostuvaa historiakuvaa. Jokapäiväisten viittausten huomioiminen pyöristää aineistosta tehtävien tulkintojen kulmia ja tuottaa sanomalehden journalismista vuosipäiviin tai historiajuttuihin keskittyviä tutkimuksia ainakin hieman monipuolisemman kuvan. Torsti (2012, 9–12, 242–256) kutsuu suomalaisia historiakansaksi, joka jakaa yhteisen tarinan. Tuota kouluopetuksen ja ympäröivän kulttuurin kautta muodostuvaa tarinaa suomalaiset syventävät oman lähipiirinsä ja sukunsa kokemuksilla ja kertomuksilla. Samaan tapaan HS:n 1960-lukuvuittauksista muodostuu yhtenäinen tarina, joka saa aiheesta riippuen erilaisia vivahteita. Kaikki sivumaininnat tai historiaviittaukset eivät kiinnity suurempiin merkityssisältöihin, mutta usein historiaviittaukset ovat yhteydessä murrosta tai Suomen paikkaa koskeviin käsityksiin samoin kuin suomalaisten yksityiset historiäkäsitykset kiinnittyvät yleiseen Suomen tarinaan.

1960-luvun kotimainen murros ja kansainvälisiin suhteisiin liittyvä läntinen puhetapa ovat HS:n yhteisöä kannattelevia tarinarakenteita. Riippuu näkökulmasta, miten niitä nimittää. HS:n arkinen läntisyys on vähintään sukua Jouhkin (2015, 182) HS:n pääkirjoitusaukeamalla havaitsemalle oksidentaaliselle diskurssille. Samoin siinä näkyy Nummisen (2008) havaitsema Suomen läntisyyden ottaminen annettuna. HS:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan toimittaja Kari Huhta otti vuoden 2016 alussa kantaa HS:n ja Suomen länsimaisuuteen kirjoituksessaan ”Kotimaani on länsimaa” (HS 3.1.2016). Huhdan käsitys kuvaa HS:n sivuilla artikuloituvaa länsimaisuutta ja HS:n traditiota: ”Länsimaisuuden tarkassa määrittelemisessä joutuu kuitenkin helposti samaan tilanteeseen kuin tuomari, joka ei osannut määritellä pornoa mutta sanoi tunnistavansa sen, jos se sattuu kohdalle.” (Emt.) Huhdan mukaan länsimaisuuden tunnusmerkkejä ovat parlamentaarinen demokratia, yksilönvapaudet, oikeusvaltio ja markkinatalous. Jos länsimaissa ei nähdä eroa diktatuurien ja länsimaiden välillä, niin ”(d)iktatuureissa ero kyllä tunnistetaan” (emt.).

Tällaisia HS:n sivuilla artikuloituvia vallitsevia tarinarakenteita voisi kutsua yhteiskuntaa kannatteleviksi myyteiksi, jos myytit ymmärretään Floodin (1996) tapaan poliittisiksi, eikä pyhiksi. Tällöin myytti liittyy ideologiaan, sen kommunikointiin ja kertomusten merkitykseen. Sekä satunnaiset että intentionaaliset

historiaviittaukset tuottavat HS:ssa tarinarakenteita, jotka kantavat ideologisia sisältöjä. Historian osalta kyse ei ole vain siitä, mitä tapahtui todella, vaan myös siitä millaista tarinaa menneisyydestä yhteisössä toistetaan. Tällainen myyttien tuottaminen on poliittisen järjestelmän ja joukkoviestinnän normaali ominaisuus, joka ilmentää yhteiskunnan jatkuvuutta ja yhteiskunnan ideologisten uskomusten uudelleentuottamista.

Tässä tutkimuksessa on korostettu, kuinka HS ylläpitää toiston kautta päivälehteläistä traditiota. Kammen (1993) muistuttaa, kuinka traditio ei synny, vaan se luodaan ja tuotetaan yhä uudelleen. Näin perinne sekä HS:n sisällä että sen lukijakunnassa siirtyy edelleen. Tradition ydin pysyy samankaltaisena, vaikka siihen tulee sukupolvien ja päätoimittajien vaihtumisen myötä uudenlaisia sävyjä. Vuonna 2013 nimitetty HS:n uusi päätoimittaja Kaius Niemi painotti heti ensimmäisessä kirjoituksessaan, kuinka HS on palvellut lukijoitaan kolmella eri vuosisadalla: ”Lehti on ollut lukijoilleen merkityksellinen ja tärkeä vaihtelevissa olosuhteissa suuriruhtinaskunnan aikaisista sortovuosista maailmansotiin, 1990-luvun lamasta tähän päivään.” (HS 15.9.2013a.) Tässä tutkimuksessa HS:n historiaviittauksia on tarkasteltu myös Careyn (2009) ritualistisen viestintäkäsityksen valossa. Lehtijutut eivät välitä vain informaatiota, vaan ne kuvaavat maailmassa vaikuttavia ja kilpailevia voimia. Sanomalehti kuvaa draamaa, joka mahdollistaa yleisön samastumisen erilaisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin rooleihin. Carey käyttää metaforia messusta tai balilaisesta kukkotappelusta. Lukutapahtuma eli rituaali on tyydyttävä, vaikka sen sisältö muuttuu vain vähän. Rituaali yhdenmukaistaa ja vahvistaa yhteisön jaettuina käsityksiä. Sanomalehden pitkäikäisyys ja saman lehden äärelle asettuminen pienestä pitäen kuvaavat myös rituaalin merkitystä.

Suuri osa sanomalehden historiasta syntyy muita asioita koskevien esitysten sivutuotteena, mistä johtuen käsitykset läntisyydestä ja 1960-luvun murroksesta välittyvät sitä voimakkaammin, mitä toisteisempia viittaukset ovat. Historiaa koskevat merkitykset rakentuvat aamun lehti toisensa jälkeen.⁶⁵ Jo yksi lehti on täynnä erilaisia pienieleisiä viittauksia historiaan, mutta toiston ja erilaisten merkitysten kasautumisen kautta kuva vahvistuu. Itse asiassa HS:n 1960-lukua koskevat historiaviittaukset ovat niin monipuolisia, että lehden tilaaja saa mitä erilaisimpia näkökulmia vuosikymmeneen. Tämän tutkimuksen valossa on mahdotonta sanoa, mitä tällaiselle historian esittämiselle tapahtuu ritualistisen mediankäytön vähentyessä ja perinteisten joukkotiedotusvälineiden arkirytmää hallitsevan vallan heikentyessä. On mahdollista, että sanomalehden merkitys

⁶⁵ Floodin (1996, 84) mukaan myytit muokkaavat ihmisten poliittista ymmärrystä ja määrittävät poliittista debattia juuri jatkuvina suorina ja epäsuorina esityksinä arkipäiväisessä elämässä.

historiaa koskevan tiedon välittäjänä ja tuottajana pienenee. Se ei kuitenkaan tarkoita, että kansakuntaa kantavat myytit heikentyisivät, ellei niiden rooli ympäröivässä historiakulttuurissa heikenny. Sanomalehti on kuitenkin vain yksi historiakulttuurin osa, joka kantaa jaettuja käsityksiä.

Historiakulttuurin merkitys näkyy HS:n 1960-lukuviittauksissa esimerkiksi siinä, miten paljon enemmän viittauksia on vuoden 2008 kuin 2013 lehdissä. Yhtäältä kyse on journalismin viehättymisestä vuosipäiviin, toisaalta vuosipäivien merkitys koskee laajemmin koko historiakulttuuria. Sanomalehti kirjoittaa historia-aiheista, koska ne kiinnostavat laajemmin. Median merkitys näkyy siinäkin, kuinka useat HS:n historiaviittauksista liittyvät tuoreisiin 1960-lukua käsitteleviin teoksiin sekä erityisesti radio- ja televisio-ohjelmiin. Teokset, esitykset ja näyttelyt ovat tiukasti tulkiten yleisempiä 1960-lukua käsittelevien historiajuttujen julkaisuperusteita kuin esimerkiksi vuosipäivät tai ajankohtaistapahtumat. Tutkimuksen aineiston historiajutuissa vuosipäivien merkitys näkyy esimerkiksi vuoden 1968 tapahtumien tai John F. Kennedyn kuoleman ja Martin Luther Kingin ”I have a dream” -puheen yhteydessä.

Tämä tutkimus vahvistaa osaltaan Miittusen (2009) käsitystä vuodesta 2008 erityisenä muisteluvuotena, mutta toisaalta myös Lindgrenin (2012) tulkintaa siitä, että sanomalehdessä tärkeitä ovat etenkin neljännesvuosisadat ja pyöreät vuosikymmenet. Vuoden 2008 kohdalla kyse ei olekaan vain HS:n vuotta 1968 koskevasta ”muisteluvuodesta”, vaan laajemmin suomalaisessa historiakulttuurissa ilmenneestä muistelusta tai muistelun tarpeesta, jota mediat paikoin megafonin tapaan vahvistivat. Pyöreillä vuosikymmenillä on merkitystä jo siinä, kuinka kulttuurissa juhlistetaan syntymäpäiviä, hääpäiviä, merkkiteoksia tai vaikka taiteilijauran pituutta. Pyöreät vuosikymmenet ovat sosiaalisten ja kulttuuristen konventioiden mukaisesti tärkeitä merkkipaaluja. Journalismin näkökulmasta on hyvä muistaa, että esimerkiksi iltapäivälehtien usein vuosipäiviin ajoittuvia historialiitteitä ei tehtäisi, elleivät ne myisi ja tuottaisi riittävän hyvin. Samoin iltapäivälehtien julkaisemat juhlapäiväliitteet näyttävät sisältävän paljon historiaa, mikä kertoo kulttuuristen juhlapäivien ja historian välisestä yhteydestä, jota journalismi korostaa omilla valinnoillaan. Näin journalismi vahvistaa olemassa olevia käsityksiä kansallisesta ja sanomalehden omasta yhteisöstä sekä noiden yhteisöjen olemassaolosta ja niille tärkeistä käännekohtista ja traditioista.

Tässä tutkimuksessa on keskitytty ainoastaan yhden laatulehden yhtä vuosikymmentä koskeviin historiaviittauksiin, mikä vaikuttaa tulkintojen sovellettavuuteen. Esimerkiksi 1950- ja 1970-lukuihin liittyvä 1960-luvusta poikkeavia mielikuvia, jotka saattaisivat vaikuttaa historiakuvan rakentumiseen jonkin muun kuin juuri

murroksen ajatuksen ympärille. Olennaista on, että kierrättäessään ja pelkistäessään journalismi vahvistaa valtavirtaisia tai historiakulttuurissa hallitsevia tulkintoja, vaikka itse historiaviittausten maailma olisikin monipuolinen. Todennäköisesti murros tulisi joka tapauksessa esiin yhteiskunnallisen muutoksen kuvaamisen kautta, mutta ei välttämättä yhtä vahvana kuin juuri 1960-luvun kohdalla. Samoin keskittyminen esimerkiksi 1990-lukua koskeviin historiaviittauksiin saattaisi laventaa huomioita siitä, missä osastoissa historia sanomalehdessä näkyy. Tämän tutkimuksen jatkona voisi tarkastella esimerkiksi sitä, ovatko tätä päivää lähempänä olevat vuosikymmenet kuten 1990-luku enemmän esillä uutismaisissa osastoissa kuin 1960-luku, ja ovatko taas sitä vanhemmat tapahtumat kuten 1930-luku entistä selkeämmin esillä juuri aikakauslehtimäisissä osastoissa.

Keskittyminen laatulehden journalismiin asettaa myös tiettyjä rajoitteita. Voi esimerkiksi olla, että iltapäivälehdissä tietyt avaintapahtumat, henkilöt, henkilöiden omat tarinat ja kokemukset sekä muistinvarainen tieto korostuvat kuusikymmenluvun historiakuvassa hieman samaan tapaan kuin historiaa käsittelevissä erikoisnumeroissa tai -liitteissä. Yksittäisiin toisiaan lähellä oleviin aineistovuosiin keskittyminen ei myöskään tavoita muutoksia historiakulttuurissa. On eri asia tutkia 1960-lukua koskevia viittauksia vuosien 2008 ja 2013 lehdissä kuin esimerkiksi vuosien 1998, 2008 ja 2018 lehdissä. Jälkimmäinen lähestymistapa antaisi historian journalistisen esittämisen tutkimukseen historiallisen ulottuvuuden.

Tämän tutkimuksen journalismia ja historian journalistista esittämistä koskevat havainnot perustuvat journalismin ymmärtämiseen omanlaisenaan esittämisen ja yhteiskunnallisen tiedon muotona, jolloin tutkimuksessa tehtyjen havaintojen on määrä päteä laatulehteä laajemmin. HS on tutkimuksessa esimerkki lehdestä, jossa noudatetaan journalistisia käytäntöjä, jotka vaikuttavat siihen, millainen historian esittäjä se on. Tutkimuksen teoreettiset havainnot pätevät siellä, missä noita käytäntöjä noudatetaan, vaikka median rooli, traditio ja yleisö voivat vaihdella, jolloin painotuserot näkyvät juuri historiakuvassa, eivätkä niinkään historian esittämisen periaatteissa.

8.2 Historian journalistinen esittäminen

Tutkimuksen yhtenä päämääränä on ollut tuoda journalismin menneisyyttä koskevat esitykset historiateorian kontekstiin. Päämäärän saavuttamiseksi tutkimustuloksia on pitänyt analysoida suhteessa aiempaan median ja menneisyyden suhdetta koskevaan teoreettiseen ja empiiriseen tutkimukseen. Lisäksi tutkittavan ilmiön

ympäri on luotu maailma, jonka rakennuspalikoina ovat historiateorian käsittelytavat sekä journalismin ymmärtäminen yhteiskunnallisen tiedon muotona, jota määrittävät journalistiset käytännöt ja tutkittavan median suhde ympäröivään yhteiskuntaan. Siksi sanomalehden menneisyyttä koskevia esityksiä eli historiaesityksiä on käsitelty tässä tutkimuksessa yläkäsitteen *historian journalistinen esittäminen* alla. Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää HS:n 1960-lukuvuittausten kautta, mitä tuo historian journalistinen esittäminen on. Tutkimuksen aineiston sisällön erittelyn ja historiakuvan analyysin ohella tutkimus on tuottanut tietoa sekä journalismin historiaesitysten sisällöstä että historiaesityksiin vaikuttavista journalistisista käytännöistä.

Kulttuurisen muistin tutkimus ja muisti-pohjaisia käsitteitä hyödyntävät tutkimussuuntaukset ovat olleet läpi tutkimuksen keskeisiä keskustelukumppaneita. Osin tästä johtuen yksi mielenkiinnon kohde on ollut se, missä määrin menneisyys sanomalehdessä on muistia ja missä määrin historiaa. Tämän tutkimuksen perusteella sanomalehden menneisyyttä koskevia esityksiä on perusteltua tarkastella historiaesityksinä. Yhtäältä käsitystapa nojaa journalistisen esittämisen ymmärtämiseen omanlaisenaan – paikoin jopa historiantutkimusta muistuttavana – yhteiskunnallisen tiedon muotona. Se on teoreettinen perustelu. Empiirinen perustelu sen sijaan saa tukea aineistosta eli HS:n 1960-lukuvuittauksista. Niistä vain murto-osa voidaan laskea muistiesitysten piiriin.

Muistinvarainen tieto näkyy sanomalehden sivuilla etenkin henkilöhaastattelussa sekä yhteyksissä, joissa henkilötarinoilla ja kokemuksilla on historiaesitysten kannalta merkitystä. Yksinkertaisimmillaan kyse on jutuista, joissa merkkipäivänsä vuoksi haastateltu henkilö kertoo omaa elämäntarinaansa tai kertoo jotain lapsuudesta ja nuoruudesta. Toimittaja saattaa korostaa muistinvaraisuutta kirjoittamalla, että haastateltava ”muistaa” tai ”muistelee”. Näin toimittaja korostaa esityksen osien subjektiivista luonnetta tai jutussa hyödynnetyn tiedon kokemuspohjaisuutta tai muistinvaraisuutta. Paikoin tällaiset muistot ovat yksittäisiä heittoja, jotka kuvaavat jutun keskiössä olevan henkilön persoonaa, kokemuksia tai elämäntarinaa. Useimmiten yksityinen muistinvarainen tieto kiinnittyy kuitenkin yleiseen eli yksittäistä elämäntarinaa laajempiin merkitysisältöihin.

HS:n henkilöjutuissa haastateltavat kuvaavat omia kokemuksiaan suhteessa sukupolvensa tarinaan tai kansalliseen kertomukseen, jolloin HS:n historiaesityksissä vahvasti näkyvä murroksen kehys nousee esiin. Usein eliittiin kuuluvat yhteiskunnan jäsenet tuntevat Suomen historian ja hahmottavat oman paikkansa siinä elämäntarinansa kautta. Henkilöhaastattelu on tilanne, jossa toimittaja tekee kysymyksiä koskien tuota elämäntarinaa, mutta lisäksi haastattelutilanne ja merkkipäivän

läheisyys kannustavat tuottamaan elämänkulkua koskevia merkityksiä. Niin tutkijat (ks. esim. HS 10.4.2008; HS 15.1.2013) kuin taiteilijat (ks. esim. HS 17.2.2008; HS 1.9.2013b) liittävät oman tarinansa suomalaisen yhteiskunnan modernisaatioon ja 1960-luvun murrokseen. Tällaisissa muistiesityksissä artikuloituu Torstin (2012) tulkinta suomalaisista, jotka kiinnittävät henkilökohtaisen tai yksityisen historia-käsityksen kansalliseen tai yleiseen historiakäsitykseen.

Tutkimuksen aineiston rajaaminen vaikuttaa osaltaan siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä voidaan sanoa tai millaiset tutkittavan ilmiön puolet korostuvat. Muistinvaraisten elementtien osalta rajoittuminen 1960-lukuun paljastaa tietyn sukupolven tai tiettyjen ikäluokkien käsitykset elämäntarinastaan ja vuosikymmenestä. Kyse on etenkin vuosina 2008 ja 2013 merkkipäiviään viettäneistä 50–70-vuotiaista. Näissä haastattelussa 1960-luvun politisoituminen nousee esiin erillisenä teemanaan. HS:n henkilöjuttujen muistiesityksissä 1960-luvun politisoituminen näyttää pääosin positiivisena, nuoruuteen liittyvänä tulevaisuudenuskaisuutena, joka on jotain tämän päivän ilmapöyrästä erillistä tai ajan hengelle vierasta. Positiivinen sävy näkyy esimerkiksi siinä, kuinka haastateltavat toimittajan mukaan ”naurahtavat” kertoessaan nuoruutensa kokemuksista yliopistomaailmassa (ks. esim. HS 29.5.2008; HS 24.8.2008f). Haastateltavat rakentavat ”meisyyttä” (Assmann 1995, 130–131), yhteistä sukupolvikertomusta politisoitumiseen liittyvien yhteisten kokemusten kautta.

Muisto itsessään ei ole kertomus, vaan journalismissa joko haastateltava tai toimittaja kertomuksellistaa sen. Kertomuksellistaminen on aktiivista tulkintaa eli valintoja ja merkitysten rakentamista. Haastattelutilannetta tai omaan kokemukseen perustuvan kolumnin kirjoittamista voi kutsua jopa ”muistelun välineeksi”. (Hyvärinen 2014, 39.) Muistinvaraiseen tietoon kuuluu tietty epäluotettavuus, joustavuus ja tilannesidonnaisuus. Muistojen rakentuminen ja niiden kertominen on jatkuvaa, korjailevaa ja versioivaa, jolloin journalismin esityksissä näyttää usein ”päivän versio” muistoista ja kokemuksista. Muistaminen on myös pragmaattista, jolloin muistoista poimitaan niitä puolia, jotka sopivat parhaiten asiayhteyteen. Tämän tutkimuksen aineistossa esimerkiksi 60-vuotispäiviään juhlistavien suomalaisten on helppoa palata opiskelijaelämän politisoitumisen muistelemiseen tai tarkastella omaa elämänkulkuaan osana 1960-luvun laajaa yhteiskunnallista murrosta.

Henkilöhaastattelut ovat paikkoja, joissa journalismi kannustaa muistelemään. Se ei kuitenkaan tarkoita, että muistinvaraista tietoa sisältävää juttua pitäisi tästä syystä käsitellä muistiesityksenä. Esitys on joka tapauksessa toimittajan, eikä muistojaan kertomuksellistava haastateltava ole vastuussa esityksen muodosta.

Etäännyttävien sidesanojen ”muistaa”, ”muistelee” ja ”naurahtaa” käyttäminen kertoo pyrkimyksestä luotettavaan esitykseen, jossa subjektiivinen tieto on erillään muusta tiedosta. Samoin muistojen liittäminen yksilötasoa laajempiin asiayhteyksiin kertoo ympäröivän historiakulttuurin merkityksestä yksilötarinoiden tekemisessä ymmärrettäväksi ja HS:n lukijakuntaa koskettaviksi.

Tässä tutkimuksessa journalismin erityislaatuisuutta historiankirjoittajana on käsitelty etenkin suhteessa historian tutkimukseen. Suhde muistiin on yksi ulottuvuus, josta löytyy pieniä, mutta merkittäviä eroja akateemisen tutkimuksen ja journalismin väliltä. Historiantutkimus hyödyntää kansalaisten muistia ja muistinvaraista tietoa monilla eri tavoilla. Historioitsija voi hyödyntää muistinvaraista tietoa yhtenä todisteena tapahtumien kulusta. Toisekseen muistot voivat kertoa tutkijalle siitä, miten ihmiset kokivat menneisyyden tapahtumat. Kolmanneksi tutkija voi olla kiinnostunut muistamisesta ja muistamisen tavoista itsessään, jolloin ihmisten muistot ovat tutkimuksen evidenssiä. Yksinkertaistaen historioitsija käyttää muistia ”päästäkseen siitä yli”. (Megill 2007, 21, 29–30.) Historiantutkimukseen ei sovikaan muistelu (engl. commemoration), jonka motiiveina ovat yhteisön vahvistaminen ja lämpimien tunteiden herättäminen. Se on historian tutkimuksen kriittisen tehtävän vastaista. Historioitsijan tehtävänä on muistuttaa menneisyyden monimutkaisuudesta, mikä on sitä tärkeämpää, mitä vaikeammasta asiasta on kyse. (MacMillan 2010, 127–128.)

Sanomalehti hyödyntää menneisyyttä koskevaa tietoa löyhemmin kriteerein kuin akateeminen historiantutkimus. Kriittisyys on yksi journalismin keskeinen periaate, ja toimittajan jokapäiväiseen tekemiseen kuuluu lähdekritiikki ja lähteiden luotavuuden arvioiminen (siinä missä tutkijankin työhön). Mistä erot sitten johtuvat? Syitä on monia. Jo journalismin kiireinen työtahti, julkaisujen ilmestymissykli ja kaupallisuus luovat työn tekemiselle puitteet, jotka olisivat historioitsijalle vieraat. Lisäksi journalismi on historiantutkimusta vahvemmin sidottu ilmestymispäivään sekä kysynnän ja tarjonnan logiikkaan. Journalismi elää maksavan tai kuluttavan yleisön sekä muiden sidosryhmien tyytyväisyydestä. Kaikki nämä tekijät luovat journalismiin sidonnaisuuksien ja merkityksellisten yhteyksien rihmaston, jolla on merkitystä, vaikka HS:n yhteisö ymmärrettäisiin kuvitelluksi. Careyn (2009) rituaalinen viestintämalli korostaa sitä, kuinka yhteisön ideaalit artikuloituvat journalismin kautta. Rituaalisen mallin arkkityyppi on pyhä seremonia, joka yhdistää ihmisiä toveruuden hengessä. Kaikkein paljaimmillaan tämä näkyy journalismissa merkkipäivistä raportoimisessa ja noiden merkkipäivien juhlistamiseen osallistumisessa. Tällöin journalismi lähestyy muistelua. Arkipäiväisempi yhteisöä kannattelevien myyttien tuottaminen ei välttämättä ole samaan tapaan

seremoniallista. Journalismin kriittistä funktiota ei pidä myöskään ylenkatsoa. Journalismin tapaan myös historiantutkimus on (ihanteistaan huolimatta) usein kansallista ja kiinni olemassa olevissa valtarakenteissa (ks. esim. Ylikangas 2015, 227–228; Hentilä 1998, 5–6), mutta se ei tee historiantutkimuksesta fiktiota tai mitä tahansa menneisyyttä koskevaa tietoa.

Tässä tutkimuksessa historiantutkimuksen ja journalismin eroja on käsitelty empiirisesti esimerkiksi analysoimalla historiajuttujen lähteiden käyttöä. Analyysi kertoo siitä, ketkä pääsevät sanomalehdessä ääneen ja toimivat näin menneisyyttä koskevan tiedon legitimeinä lähteinä. Journalismin lähteet eroavat merkittävästi historiantutkimuksen lähteistä. Tutkijan kootessa tietoa arkistoista ja menneisyyden jäänteistä, kääntyy toimittaja henkilöiden tai jo julkaistujen teosten puoleen. HS:n vuosien 2008 ja 2013 historiajutuissa korostuu henkilölähteiden merkitys. Mielenkiintoista on, kuinka jutuissa äänessä ovat useimmin silminnäkijät eli 1960-luvun tapahtumat itse kokeneet henkilöt. Nuo henkilöt eivät olleet kokijoita siinä mielessä, että he olisivat olleet toimijoita, vaan siinä mielessä, että he seurasivat tapahtumia ”paikan päällä”. Se kertoo kokemuksen ja tapahtumapaikalla olemisen arvostamisesta – ainakin journalismin materiaalina – asiantuntijatieta enemmän. Tutkimuksen rajallisen otoksen perusteella jopa tavalliset kaduntallaajat pääsevät luomaan menneisyyttä koskevia merkityksiä haastattelun muodossa asiantuntijoita useammin.

Journalistinen totuusprosessi on monivaiheinen, mutta se on myös lopputulosta eli painettua lehtijuttua monimutkaisempi (Kuutti 2015, 25–27). Tietyissä rajoissa voi olettaa, että toimittajat ovat hyödyntäneet historiajutuissa useampia lähteitä kuin mitä jutuissa tulee esiin. 2000-luvulla esimerkiksi internet-lähteet ovat yleistyneet muiden kirjallisten lähteiden rinnalla. Historiajuttujen otoksessa on kuitenkin kaksi juttua, jotka kertovat lähteiden käytön löyhyydestä sekä historian ja journalismin välisestä suhteesta (HS 4.5.2008b; HS 21.8.2008b). Niissä ei ole hyödynnetty yhtään lähdettä, jolloin toimittaja siirtyy eräänlaiseen historianankirjoittajan tai asiantuntijan rooliin. Kuutti (2015, 7) korostaa, kuinka monipuolinen ja edustava lähdeyö sekä läpinäkyvyys ovat keskeisiä journalismin uskottavuuden takaajia. Nämä ihanteet eivät aina journalismissa yksittäisten juttujen tasolla toteudu.

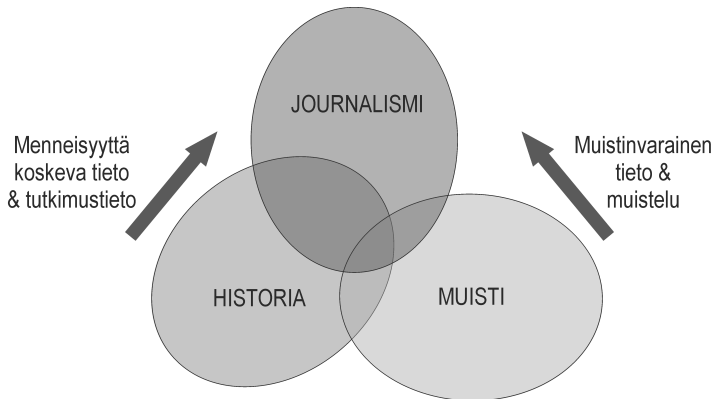
Muistinvaraista tietoa sisältävien henkilöjuttujen ja historiajuttujen pohjalta voi tehdä ainakin yhden yhteisen johtopäätöksen: sanomalehden jokapäiväisessä journalismissa menneisyyttä koskeva tieto näyttäytyy usein lähes minä tahansa tietona. Muistelu saatetaan erottaa erityisillä sidesanoilla tai tutkimustuloksiin viitataan tutkittuina faktoina, mutta usein menneisyyteen viitataan ja sitä kuvaillaan samoin ehdoin kuin tämän päivän tapahtumia. Lisäksi toimittaja saattaa ottaa

menneisyyden ”annettuna”. Useissa historiajutuissa on kappaleita tai jaksoja, joissa historiakerrontaa ei ole lähteytetty. Tällöin menneisyyden tapahtumia kuvataan jo tunnettuina. Historian faktat ovat todistettuja, eivätkä todennäköisiä (Ingram & Henshall 2008). Tällainen viittaamisen tapa on lyhyissä historiaviittauksissa yleistä ja ymmärrettävää, mutta historiajuttujen yhteydessä lähteiden puute kertoo journalististen käytäntöjen tietystä tulkinnanvaraisuudesta suhteessa menneisyyttä koskevaan tietoon. On selvää, että menneisyys on journalismille ”vain” yksi ulottuvuus, mutta juuri silloin siihen pätevät samat journalistiset käytännöt kuin muihinkin toimittajan työn ulottuvuuksiin. Totuusprosessin piilottaminen tai lähteiden ylenkatsominen eivät anna hyvää kuvaa journalismin uskottavuudesta, vaikka journalismin dokumentaarinen luonne (Edy 1999) ja kerronnan tavat (Zelizer 1990) tuottavat toimittajalle erityisen kertojan aseman.

Journalismia ja historiantutkimusta voidaan molempia kutsua totuudellisiksi narratiiveiksi. Molempien alojen totuudellisuusvaatimukset ovat muodostuneet omien perinteidensä mukaisiksi. Siinä missä toimittaja voisi elää historian esi-isien Herodotoksen ja Thukydidesin totuutta ja esitystä koskevien periaatteiden kanssa, ei historiantutkija voi 2000-luvulla tyytyä niihin. Ne ovat liian yleiset tutkimuksen ohjenuoraksi. Toimittajalla on tutkijaa enemmän vapauksia, mikä näkyy myös tämän tutkimuksen aineistossa. Toimittaja voi jopa leikkiä omalla asemallaan auktoriteettina, kuten toimittaja Markku Saksa tekee omassa Hullu vuosi -sarjan artikkelissaan (HS 2.3.2008b). Erikoisen kerronnan rakenteen vuoksi Saksan artikkelia ei sovi pitää historiantutkimuksen periaatteille täysin vieraana, vaan pikemminkin salaviisaana. Saksa asettaa ”kokijana” ja vuoden 1968 sukupolven jäsenenä oman kertojanasemansa kyseenalaiseksi ja muistuttaa muistin hankaluudesta ja usein pettävästä luonteesta. Historioitsijan tapaan Saksa jättää esityksensä mieluummin auki kuin esittää aiheesta lopullista totuutta ilman riittäviä todisteita.

Journalismi ja historiantutkimus siis eroavat tietyin ratkaisevin osin toisistaan historiaesitysten tuottajina. Kuviossa 15 on kuvattu, kuinka journalismi linkittyy sekä historiaan että muistiin historiakulttuurissa. Historia tuottaa journalismin käytettäväksi menneisyyttä koskevaa tietoa ja tutkimustietoa. Muisti sen sijaan tuottaa muistinvaraista tietoa ja muistelua. Kuvio on viitteellinen, mutta siitä selviää kuinka historialla on muistia suurempi merkitys journalismin historiaesityksissä. Samoin historian journalistinen esittäminen kiinnittyy osittain muistiin eri tavoin kuin historia ja historiantutkimus. Tuo alue on se, missä journalismi osallistuu yhteisön menneisyyden tapahtumia koskevaan muisteluun. Historian journalistiseen esittämiseen kuuluvat myös ne muistin hyödyntämisen tavat, jotka ovat historiantutkimukselle ominaisia.

Kuvio 15. Journalismin, historian ja muistin suhteet historiakulttuurissa.

Tästä tutkimuksesta on tarkoitus välittyä halu ymmärtää journalismia ja sitä, mitä se pohjimmiltaan on. Pelkkä journalismin vinoumien ja vääristymien osoittelu ei ole mielekäästä, jos lähtökohtaisesti myönnetään, että journalismi on aina omalla tavallaan epätäydellistä. Tämän tutkimuksen tuloksen historian journalistisesta esittämisestä voisi tiivistää esimerkiksi Washington Postin kolumnistin David Broderin sanoista tehtynä mukaelmana näin: Historia sanomalehdessä on puolueellista, hätiköityä, vaillinaista, pakostakin jonkin verran virheellistä ja epätarkkaa hahmottelua joistain niistä asioista, jotka liittyvät ajankohtaisten kysymysten menneisyyteen. Sanomalehden tuottama historiakuva on vääristynyt – huolimatta toimittajien parhaista yrityksistä eliminoida vakavat vinoutumat, juuri sen tiivistämisen prosessin ansiosta, joka mahdollistaa lehden nostamisen kotiovelta tai lehden lukemisen noin tunnissa.⁶⁶

Edellä kirjoitettu on tämän tutkimuksen ja HS:n historiaviittausten valossa totta. Sen toteaminen ei vaadi kuitenkaan satojen sivujen tutkimusta. Journalismin epätäydellisyys tulee ottaa tietyissä määrin annettuna. Sanomalehden historiakuvan vääristymiä mielenkiintoisempaa on, millä tavalla se on mahdollisesti vinoutunut ja miksi. Samoin on arvokasta ymmärtää journalismia omanlaisenaan tiedon tuottamisen muotona, jolloin itse esityksiä olennaisempia ovat lopulta ne käytännöt ja

⁶⁶ David Broder kirjoitti 1980-luvulla, että sanomalehden tekemiseen kuuluu objektiivisten faktojen poimimisen ohella subjektiiviset arvovalinnat, henkilökohtaiset arvot ja ennakkoluulot: ”Instead of promising ‘All the News That’s Fit to Print,’ I would like to see us say – over and over, until the point has been made – that newspaper that drops on your doorstep is partial, hasty, incomplete, inevitably somewhat flawed and inaccurate rendering of some of the things we have heard about in the past 24 hours – distorted, despite our best efforts to eliminate gross bias, by the process of compression that makes it possible for you to lift it from the doorstep and read it in about hour.” (Ks. Schudson 2003a, 33.)

periaatteet, jotka johtavat tietynlaiseen todellisuuden – tai menneisyyden – esittämiseen. Journalismi esittää historiaa aina omien käytäntöjensä mukaan, jolloin se on nykyisyyden ”omalaatuista” eli journalistista esittämistä. Tämän tutkimuksen tulokset kertovat omalta osaltaan tuosta omalaatuisuudesta, siitä mikä on journalismille ominaista sekä journalismin ja historian väliselle suhteelle tyypillistä.

Historiateoria on yksi ”väline” ymmärtää tuota suhdetta ja journalismin historiaesityksiä. Esimerkiksi jo Koselleckin (2004) kokemustila ja tulevaisuushorisontti ovat journalismia hyvin kuvaavia käsitteitä. Ne auttavat ymmärtämään, kuinka menneisyys ja tulevaisuus ovat aina läsnä journalismissa. Tuo läsnäolo ei ole kuitenkaan symmetristä. Yhtäältä menneisyys on yksissä sanomalehden osioissa ja juttutyypeissä vahvemmin läsnä kuin toisissa. Toisekseen menneisyys on läsnä kokemustilana, kun taas tulevaisuus on läsnä odotushorisonttina. Menneisyys on se ulottuvuus, josta toimittaja voi ammentaa erilaisia asioita tai puolia kuvaamaan nykyhetken tapahtumia, kun taas tulevaisuus on se ulottuvuus, jota kohti journalismi usein suuntautuu ja jota kohti toimittaja kirjoittaa. Historiateoria osoittaa, kuinka historian ja journalismin väliltä voi löytyä merkityksellisiä yhteyksiä. Jos journalismi on yhteiskunnallisen tiedon muoto – tai ”yhteiskunnallinen resurssi” (Tuchman 1980) ja ”julkista tietoa” – on historia yksi yhteiskunnallinen tieteellisen tiedon muoto. Se on ”nykyisyyden omalaatuista tutkimusta” (Hyrkkänen 2002), kun taas journalismi on ”nykyisyyden omalaatuista esittämistä”.

Tämän tutkimuksen teoreettisen ja empiirisen analyysin perusteella menneisyys on journalismille luontainen ulottuvuus. Journalismi tarjoaa näkökulmia, selittää ilmiöitä ja pyrkii asettamaan päivän tapahtumat sopivaan mittakaavaan. Menneisyys huomioidaan henkilöiden kokemuksissa sekä tapahtumien taustoissa. HS:n 1960-lukuvuittauksissa historia nousee esiin vuosipäivien ohella mitä erilaisimmissa yhteyksissä kasvien historiasta popcorneihin ja raitiovaunuihin. Potentiaalisesti lähes millä tahansa sanomalehden sivuilla käsiteltävällä aiheella on historia, jota toimittaja voi jutussaan hyödyntää. Historian journalistinen esittäminen on yhtä aikaa monipuolista ja rajoittunutta. Monipuolisuus kuvaa sitä aiheiden kirjoa, joka HS:n kahden vuoden 1960-lukuvuittauksista paljastuu. Rajoittuneisuus kuvaa sitä, kuinka sanomalehti palaa yhä uudelleen toistuviin viittauspisteisiin tai tarinarakenteisiin, jopa yhteiskuntaa kannatteleviin myytteihin. Sanomalehden juuret tai jalat ovat joka tapauksessa tukevasti menneessä (tilassa), vaikka sen oksat tai katse kurkottaisivat kohti tulevaisuutta (horisonttia). Useat yhteiskuntatieteilijät (ks. esim. Väliverronen 2007; Castells 2009; Beck 1999; Giddens 1992) ovat huomioineet, kuinka aika on nopeutunut ja journalismin tulevaisuusorientaatio vahvistunut. Vallitsevaa tilaa on kutsuttu ”ikuisiksi preesensiksi” (Ramonet 2001, 188–189) sekä

väsymättömäksi suuntautumiseksi tulevaisuuteen (Lehtonen 1996, 22). Kumpu (2016) ja Väliverronen (2013) ovat huomauttaneet, että aikaa ja aikaorientaatiota koskevia teorioita on enemmän kuin aihetta koskevaa empiiristä tutkimusta. Tämä tutkimus paikkaa tuota vajetta ainoastaan menneisyyden osalta, mutta tuo samalla keskusteluun menneisyysorientaation merkityksen tulevaisuusorientaation rinnalla. Journalismia tehdään edelleen nykyisyydessä, eikä menneisyys tilana katoa nykyisyydestä tai journalismista mihinkään.

Collingwood (1982) on huomoinut, kuinka menneisyys on ensisilmäykseltä usein piilossa. Nykyisyyden ristiriitaisuudet ja silmiinpistävät puolet varjostavat menneisyyttä, joka on kuitenkin omassa ”pimeydessään” elävää ja aktiivista. Siksi Collingwood vertaa historiantutkijaa kokeneeseen metsämieheen ja ei-historioitsijaa tietämättömään matkamieheen. Nämä kulkijat ovat sukua toisilleen samalla tapaa kuin historiantutkija ja toimittaja ovat toistensa sukulaisia. Historioitsija on kokenut metsämies, joka yöpyy usein metsässä ja tuntee rasahdusten ja pudonneiden oksien merkitykset sekä kasvit, pensaat ja puut. Journalisti sen sijaan on matkamies, joka tietää metsän olemassaolosta ja kulkee tarvittaessa sen läpi. Yhdet toimittajista saattavat käydä metsässä vain pakosta, toiset hyötymielessä, kolmannet ehkä harrastavat vaeltamista ja ymmärtävät metsän omalakisuuksien. Metsä ei kuitenkaan määritä heidän kulkuaan, eivätkä he valitse reittejään metsän ehdoilla. Tällaisten matkamiesten tapaan journalistit kohtelevat historiaa kuten journalistisessa kulttuurissa ja ympäröivässä historiakulttuurissa on tapana.

Lähdeluettelo

Aineistolähteet

Helsingin Sanomat 2.1.–31.12.2008

Helsingin Sanomat 2.1.–31.12.2013.

2008

- HS 4.1.2008. Pulkkinen, Sanna. Hiusmuodin vuosikymmenet. *Helsingin Sanomat* 4.1.2008, D2.
- HS 5.1.2008. Aho, Arja. Upean tähden tarinoita. *Helsingin Sanomat* 5.1.2008, D9.
- HS 6.1.2008. Hämäläinen, Unto. Lenin ja Suomi. *Helsingin Sanomat* 6.1.2008, D5.
- HS 10.1.2008. Siukonen, Timo. Pienissä kunnissa syntynyt yhä vähemmän vauvoja 2000-luvulla. *Helsingin Sanomat* 10.1.2008, A4.
- HS 11.1.2008. Reuters-AP-HS. Bush vertasi palestiinalaisalueita reikäjuustoon. *Helsingin Sanomat* 11.1.2008, B2.
- HS 12.1.2008. HS. Sdp tarvitsee piristysruisketta puheenjohtajakamppailuun. *Helsingin Sanomat* 12.1.2008, A2.
- HS 13.1.2008a. HS. Juokseva dosentti. *Helsingin Sanomat* 13.1.2008, A6.
- HS 13.1.2008b. Hämäläinen, Timo. Yksi runo avasi monet silmät. *Helsingin Sanomat* 13.1.2008, C2.
- HS 13.1.2008c. Sjöholm, Emmi. Hyvä pyykkitupa on taloyhtiön aarre. *Helsingin Sanomat* 13.1.2008, F1-F2.
- HS 14.1.2008. Iivonen, Jyrki. Kun Kekkonen pani paperipatruunat ruotuun. *Helsingin Sanomat* 14.1.2008, B6.
- HS 15.1.2008. Laiho, Ulla-Maija. Voisiko asuntopolitiikkaan ottaa oppia Wienistä? *Helsingin Sanomat* 15.1.2008, C4.
- HS 16.1.2008. Tuohi, Mikko. Kela-korvaukset pois lääkärinpalkkioista. *Helsingin Sanomat* 16.1.2008, C4.
- HS 18.1.2008. Pöppönen, Hannu. Lähes aina tuolin edellä muita. *Helsingin Sanomat* 18.1.2008, C1.
- HS 19.1.2008a. Tähtinen, Lauri. Ehdokkaiden identiteetti vie huomion USA:n vaaleissa. *Helsingin Sanomat* 19.1.2008, A2.
- HS 19.1.2008b. Lahtinen, Sole. Oudon hiljainen Syyria on Lähi-idän myrskynsilmissä. *Helsingin Sanomat* 19.1.2008, B1.
- HS 20.1.2008. Pirilä-Mänttari, Annakaisa. Olohuone sohvineen yleistyi vasta 1960-luvun lopulla. *Helsingin Sanomat* 20.1.2008, F2.
- HS 22.1.2008a. HS. Köyhän koti on kaupungissa. *Helsingin Sanomat* 22.1.2008, A4.

- HS 22.1.2008b. Lahtinen, Sole. Gaza on kuiva, kapea ja ahdas kaista. *Helsingin Sanomat* 22.1.2008, B1.
- HS 22.1.2008c. Paukku, Timo. Anna mulle Zeissin tähtitaivas. *Helsingin Sanomat* 22.1.2008, D1.
- HS 24.1.2008. Vuotila, Jussi. Suuren avovankilan henkireikiä. *Helsingin Sanomat* 24.1.2008, B2.
- HS 25.1.2008a. Hannunkari, Erkki. Hallituksen vaadittava Kemijärven tehtaalle aikalisä. *Helsingin Sanomat* 25.1.2008, C5.
- HS 25.1.2008b. Pulkkinen, Sanna. Televisiosta tuttu tv-tuoli. *Helsingin Sanomat* 25.1.2008, D1.
- HS 26.1.2008. Tuohinen, Petteri. Venäjä ehdottaa kansainvälistä sopimusta avaruusaseiden kieltämiseksi. *Helsingin Sanomat* 26.1.2008, B2.
- HS 27.1.2008. Kempainen, Jouni K. Tällä paikalla 1918. *Helsingin Sanomat* 27.1.2008, D4–5.
- HS 28.1.2008a. Mykkänen, Pekka. Kennedyn tytär tukee Obamaa. *Helsingin Sanomat* 28.1.2008, B3.
- HS 28.1.2008b. Nalbantoglu, Minna. Indonesian entinen diktaattori Suharto kuoli. *Helsingin Sanomat* 28.1.2008, B3.
- HS 29.1.2008a. Huhta, Kari. Indonesia laskee Suharton perintöä. *Helsingin Sanomat* 29.1.2008, A2.
- HS 29.1.2008b. Mykkänen, Pekka. Bill Clintoniin hermostunut Ted Kennedy tukee Obamaa. *Helsingin Sanomat* 29.1.2008, B1.
- HS 2.2.2008. HS. Sairaalaverkko kaipaa uudistusta. *Helsingin Sanomat* 2.2.2008, A2.
- HS 3.2.2008. Virkkunen, Janne. Kun valtio uhkaa romahtaa. *Helsingin Sanomat* 3.2.2008, A2.
- HS 5.2.2008a. Miettinen, Anssi. Epäily kansanedustajan salakuuntelusta suututti Britannian parlamenttia. *Helsingin Sanomat* 5.2.2008, B3.
- HS 5.2.2008b. Miettinen, Anssi. Kansanterveysutkija teki ruoasta sydämen ystävän. *Helsingin Sanomat* 5.2.2008, C5.
- HS 7.2.2008. HS. Hankalia lisävaivoja. *Helsingin Sanomat* 7.2.2008, A5.
- HS 9.2.2008a. Passi, Minna. Helsingin Sörnäisten asuntojen hinnat kipuavat Kallion imussa. *Helsingin Sanomat* 9.2.2008, A19.
- HS 9.2.2008b. Suominen, Heli. ”Herkät taajamavyöhykkeet?”. *Helsingin Sanomat* 9.2.2008, B1.
- HS 10.2.2008a. Tuomas Kaseva. Ruokaostoksilta presidentin palvelukseen. *Helsingin Sanomat* 10.2.2008, C8.
- HS 10.2.2008b. Astikainen, Riitta. Purkamalla parempi. *Helsingin Sanomat* 10.2.2008, F1-F2.
- HS 11.2.2008. Kiviranta, Marja-Terttu. Rantanen saa linnut laulamaan. *Helsingin Sanomat* 11.2.2008, C1.
- HS 16.2.2008. Vainio, Riitta. Kemijärvi-liike vertautuu protestipuolue Smp:n syntyyn. *Helsingin Sanomat* 16.2.2008, A9.
- HS 17.2.2008. Tuomas Kaseva. Ihan Ismona sitä ollaan bensa-asehallakin. *Helsingin Sanomat* 17.2.2008, C7.
- HS 20.2.2008a. HS. Castron varjo väistyy hitaasti Kuuban uudistusten yltä. *Helsingin Sanomat* 20.2.2008, A2.
- HS 20.2.2008b. Yrjämä-Rantinoja, Tellervo. Puoli vuosisataa Kuuban johtajana. *Helsingin Sanomat* 20.2.2008, B2.
- HS 21.2.2008. Yrjämä-Rantinoja, Tellervo. Kuubassa pelätään asunto- ja maakiistoja. *Helsingin Sanomat* 21.2.2008, B3.

- HS 24.2.2008a. Stenbäck, Irma. Kuusikymppisten ikäkapina. *Helsingin Sanomat* 24.2.2008, C1.
- HS 24.2.2008b. HS. Suurten ikäluokkien merkkipaaluja kansanhiihdosta kulutushysteriaan. *Helsingin Sanomat* 24.2.2008, C1.
- HS 24.2.2008c. Hautamäki, Jaakko. Kekkonen perintö. *Helsingin Sanomat*. 24.2.2008, D3.
- HS 26.2.2008. Malmivuo, Jaakko. Myös nobelisti Ragnar Granit oli suomalainen. *Helsingin Sanomat* 26.2.2008, C6.
- HS 27.2.2008. Pöppönen, Hannu. Jatkotutkimusta tarvitaan. *Helsingin Sanomat* 27.2.2008, C1.
- HS 28.2.2008. Rajamäki, Tiina. Farc-vasemmistossitit piileksivät viidakkoualueilla. *Helsingin Sanomat* 28.2.2008, B1.
- HS 29.2.2008a. Hämäläinen, Timo. Naisehdokkaat jylläävät PN:n palkintokisassa. *Helsingin Sanomat* 29.2.2008, C2.
- HS 29.2.2008b. Laitinen, Jaana. Tähtipelargoni koreilee liuskelehdillä. *Helsingin Sanomat* 29.2.2008, D3.
- HS 2.3.2008a. Virkkunen, Janne. Yhden pommin kansakunta. *Helsingin Sanomat* 2.3.2008, A2.
- HS 2.3.2008b. Saksa, Markku. Ja ensiksi ruokimme maailman köyhät! *Helsingin Sanomat* 2.3.2008, C5.
- HS 2.3.2008c. HS. Hullu vuosi ei unohdu. *Helsingin Sanomat* 2.3.2008, C5.
- HS 4.3.2008. Leppänen, Veli-Pekka. Työväentutkimuspalkittujen aiheina SAK ja siivous. *Helsingin Sanomat* 4.3.2008, C1.
- HS 6.3.2008. Manninen, Antti. Itä-Pasilan kaduille tupsahti graniittikuutioita. *Helsingin Sanomat* 6.3.2008, A14.
- HS 7.3.2008a. Kovanen, Inka. Gaza romahti auttajiensa käsiin. *Helsingin Sanomat* 7.3.2008, B1.
- HS 7.3.2008b. Iivari, Ulpu. Sukupolvikokemusta ei voi kieltää. *Helsingin Sanomat* 7.3.2008, C3.
- HS 8.3.2008a. Stenbäck, Irma. Siskojen seksiskandaali. *Helsingin Sanomat* 8.3.2008, C2.
- HS 8.3.2008b. Niemeläinen, Jussi. Tasavuosien vuosi. *Helsingin Sanomat* 8.3.2008, D1.
- HS 11.3.2008. Sirén, Vesa. Musiikin ihmemaa vaikeuksissa. *Helsingin Sanomat* 11.3.2008, C1.
- HS 15.3.2008. Hyvönen, Hannu. Monipuolinen talous uuden metsästrategian perustaksi. *Helsingin Sanomat* 15.3.2008, A2.
- HS 17.3.2008a. Rajamäki, Tiina. Kolumbian Farc-sissit ovat heikkoja, mutta huumerahaa virtaa. *Helsingin Sanomat* 17.3.2008, B3.
- HS 17.3.2008b. Nivala, Heikki & Pikkarainen, Juha. Suomen metsäteollisuutta pitää kehittää eikä ajaa alas. *Helsingin Sanomat* 17.3.2008, B7.
- HS 19.3.2008. Römpötti, Harri. Yhdysvallat sotii valheiden varjolla. *Helsingin Sanomat* 19.3.2008, D11.
- HS 21.3.2008. Peltomäki, Tuomas. Ojan säännön isä saa koneet oppimaan. *Helsingin Sanomat* 21.3.2008, C8.
- HS 22.3.2008. Passi, Minna. Värikkäät sulat koristavat Suomen pääsiäiskaupunkia. *Helsingin Sanomat* 22.3.2008, A5.
- HS 25.3.2008a. HS. Obama ohjasi amerikkalaiset rotusuhteidensa peilin ääreen. *Helsingin Sanomat* 25.3.2008, A2.
- HS 25.3.2008b. Laita, Samuli. Puutarhakaupungin henkireikä on säilynyt 1960-luvun asussaan. *Helsingin Sanomat* 25.3.2008, A11.

- HS 25.3.2008c. Paukku, Timo. Aivosyöpä talttuu Espoon ydinreaktorissa. *Helsingin Sanomat* 25.3.2008, D1.
- HS 26.3.2008. Römpötti, Harri. Kokeileva elokuva avasi silmät 1968. *Helsingin Sanomat* 26.3.2008, C2.
- HS 29.3.2008. HS-Reuters. Kolumbia tarjosi kapinallisille vankien vaihtoa. *Helsingin Sanomat* 29.3.2008, B2.
- HS 30.3.2008a. Huhta, Kari. Maailma pitkän sodan opissa. *Helsingin Sanomat* 30.3.2008, B2.
- HS 30.3.2008b. Uusitorppa, Harri. Myyräntyötä Mäyränkolon varjossa. *Helsingin Sanomat* 30.3.2008, C4.
- HS 30.3.2008c. Leppänen, Veli-Pekka. "Valtiovalta vaikenee kansalaissodasta". *Helsingin Sanomat* 30.3.2008, D7.
- HS 1.4.2008. HS-AP. Israel laajentaa asutustaan Länsirannalla. *Helsingin Sanomat* 1.4.2008, B1.
- HS 2.4.2008. Seppo Hentilä. Berliinin muuri pelasti DDR:n mutta repi kansakunnan kahtia. *Helsingin Sanomat* 2.4.2008, C1.
- HS 5.4.2008. Aittokoski, Heikki. Rauhanmerkillä ei ole viidenkymppin villitystä. *Helsingin Sanomat* 5.4.2008, B1.
- HS 8.4.2008. Yli-Lassila, Jukka. Paasikivestään teatterineuvos muistetaan. *Helsingin Sanomat* 8.4.2008, C5.
- HS 10.4.2008. Ilkka Ahtiainen. Menneisyyden tulkille on aina töitä. *Helsingin Sanomat* 10.4.2008, C9.
- HS 13.4.2008a. Sipilä, Annamari. Kirkko uhkaa naisten saavutettuja oikeuksia Latinalaisessa Amerikassa. *Helsingin Sanomat* 13.4.2008, B2.
- HS 13.4.2008b. Kaartinen, Vesa. Castron kanssa Karibianmeressä. *Helsingin Sanomat* 13.4.2008, D6.
- HS 16.4.2008. Heikkinen, Mikko-Pekka. Suomi hukkuu viinaan. *Helsingin Sanomat* 16.4.2008, A7.
- HS 20.4.2008a. Heikkinen, Mikko-Pekka. Miksi Karpelan tupakointi puhuttaa? *Helsingin Sanomat* 20.4.2008, A9.
- HS 20.4.2008b. Becker, Leena. Älä luota yli kolmekymmppisiin! *Helsingin Sanomat* 20.4.2008, C3.
- HS 20.4.2008c. Becker, Leena. Yhteistä oli vain Beatles. *Helsingin Sanomat* 20.4.2008, C3.
- HS 20.4.2008d. Becker, Leena. Historioitsija Aly vertaa 68-lukulaisia natseihin. *Helsingin Sanomat* 20.4.2008, C3.
- HS 22.4.2008a. HS-AP-Reuters. Hamasin puheessa sovun merkkejä. *Helsingin Sanomat* 22.4.2008, B1.
- HS 22.4.2008b. Karjalainen, Jussi. Punaisen tv-teatterin käännekohtia. *Helsingin Sanomat* 22.4.2008, D7.
- HS 24.4.2008. Palm, Eeva. 1960-luvun putkistoissa muhii aikapommi. *Helsingin Sanomat* 24.4.2008, A3.
- HS 27.4.2008. Nieminen, Tommi. Sankareita vain valkokankaalla. *Helsingin Sanomat* 27.4.2008, D5.
- HS 28.4.2008. Peltonen, Timo. Ydinenergiasta ilmaston pelastaja? *Helsingin Sanomat* 28.4.2008, D7.
- HS 30.4.2008. Seiro, Arno. Antero Raevuori löytää taian helsinkiläisistä urheilupaikoista. *Helsingin Sanomat* 30.4.2008, B11.
- HS 3.5.2008. HS. Matkailijat löysivät Gordesin 1960-luvulla. *Helsingin Sanomat* 3.5.2008, D2.

- HS 4.5.2008a. Petäjä, Jukka. Rockin, psykedelian ja kommuunien vuosi. *Helsingin Sanomat* 4.5.2008, C1.
- HS 4.5.2008b. Kallionpää, Katri. Ensin vankiloissa, nyt kehityksimaissa. *Helsingin Sanomat* 4.5.2008, E2.
- HS 7.5.2008. Immonen, Petri. Kahden sodan läpivalaisu. *Helsingin Sanomat* 7.5.2008, D13.
- HS 9.5.2008a. HS. 1960-luvun ”mannheimilaiset” paikkaavat raitiovaunutarvetta. *Helsingin Sanomat* 9.5.2008, A12.
- HS 9.5.2008b. Ripatti, Matti. Praham toiveikas kevät. *Helsingin Sanomat* 9.5.2008, D11.
- HS 10.5.2008. Holappa, Lauri. Uusliberalismi ei poista köyhyyttä maailmasta. *Helsingin Sanomat* 10.5.2008, C11.
- HS 11.5.2008a. HS. Eläinkeskittymiä ja jyrkkiä savipeltoja. *Helsingin Sanomat* 11.5.2008, A5.
- HS 11.5.2008b. Vuotila, Jussi. Iranin uhka varjostaa juhliavaa Israelia. *Helsingin Sanomat* 11.5.2008, B2.
- HS 11.5.2008c. Kovanen, Inka. Ranskassa riidellään kevään 1968 perinnöstä. *Helsingin Sanomat* 11.5.2008, C1.
- HS 11.5.2008d. HS. Hiekkaranta katukivien alla muistuttaa radikaalivuosisista. *Helsingin Sanomat* 11.5.2008, C1.
- HS 13.5.2008. Jokinen, Riku. Helsinki keskeyttää keskustatunnelin suunnittelun. *Helsingin Sanomat* 13.5.2008, A10.
- HS 14.5.2008a. Lehtonen, Veli-Pekka. Cannesin elokuvajuhlilla muistellaan vuoden 1968 kiihkoa. *Helsingin Sanomat* 14.5.2008, C1.
- HS 14.5.2008b. Uusitorppa, Harri. Aatteen asialla on ihmisen asialla. *Helsingin Sanomat* 14.5.2008, D11.
- HS 15.5.2008. Moring, Kirsikka. Tosi Hullu vuosi. *Helsingin Sanomat* 15.5.2008, D9.
- HS 17.5.2008. Ahola, Suvi. Salomo ja Ursula Göteborgissa. *Helsingin Sanomat* 17.5.2008, D11.
- HS 18.5.2008. Vuoristo, Pekka. Rakkauspuolue etsii puheenjohtajaa. *Helsingin Sanomat* 18.5.2008, A6.
- HS 19.5.2008. HS. Kankea Brown jatkaa luisuaan. *Helsingin Sanomat* 19.5.2008, A2.
- HS 21.5.2008a. Sihvola, Juha. Suopea kuvaus kristillisistä ääriliikkeistä. *Helsingin Sanomat* 21.5.2008, C2.
- HS 22.5.2008a. Nieminen, Tommi. Kekkonen taustajoukot olivat tehokkaita rahanruinaajia. *Helsingin Sanomat* 22.5.2008, A4.
- HS 22.5.2008b. Pohjanpalo, Olli. 40 vuotta Tupoa. *Helsingin Sanomat* 22.5.2008, A12.
- HS 22.5.2008c. HS-AP. Israel ja Syyria neuvottelevat rauhasta Turkin välityksellä. *Helsingin Sanomat* 22.5.2008, B1.
- HS 24.5.2008. Hämäläinen, Unto. Pari piirua oikealle. *Helsingin Sanomat* 24.5.2008, A2.
- HS 25.5.2008a. Huusko, Jukka. Buddhan haarautuneet jalanjäljet. *Helsingin Sanomat* 25.5.2008, B3.
- HS 25.5.2008b. Turunen, Seppo. Liito-oravan tie kiistojen keskipisteeksi. *Helsingin Sanomat* 25.5.2008, C1.
- HS 28.5.2008a. Peltomäki, Tuomas. Herrasmies poistuu ruudusta. *Helsingin Sanomat* 28.5.2008, C8.
- HS 28.5.2008b. Aho, Arja. Kukkaiskansan kukoistus ja kuolema. *Helsingin Sanomat* 28.5.2008, D11.
- HS 29.5.2008. Luoma-aho, Veera. Puurtaja keskittyy nyt yhteen asiaan. *Helsingin Sanomat* 29.5.2008, C9.

- HS 30.5.2008a. Punkka-Hänninen, Päivi. Espoon uimahalleissa erittäin ahdasta. *Helsingin Sanomat* 30.5.2008, A13.
- HS 30.5.2008b. Juusola, Hannu. Israelin ja Syyrian välinen rauha on mahdollinen. *Helsingin Sanomat* 30.5.2008, D11.
- HS 1.6.2008a. Marttila, Hannu. Poistukaa olkaa hyvä, panssarinne on tulossa! *Helsingin Sanomat* 1.6.2008, C1.
- HS 1.6.2008b. Marttila, Hannu. Tšekkoslovakian tie ja Kiinan malli. *Helsingin Sanomat* 1.6.2008, C1.
- HS 3.6.2008a. Oksanen, Kimmo. Torikahvio tarjosi aamukahvit kanta-asiakkailleen Kauppatorilla. *Helsingin Sanomat* 3.6.2008, A13.
- HS 3.6.2008b. HS. Kaksi miljoonaa tonnia tavaraa. *Helsingin Sanomat* 3.6.2008, B5.
- HS 5.6.2008a. Ahonen, Anneli. 240 orjuuden vuotta jätti jälkensä Yhdysvaltoihin. *Helsingin Sanomat* 5.6.2008, B1.
- HS 5.6.2008b. Marttila, Hannu. Viron kohdalla oli henkireikä. *Helsingin Sanomat* 5.6.2008, C2.
- HS 6.6.2008. HS. Robert Kennedyn murhasta 40 vuotta. *Helsingin Sanomat* 6.6.2008, B1.
- HS 8.6.2008a. HS. Myllypuron uusi keskus näyttää tietä. *Helsingin Sanomat* 8.6.2008, A2.
- HS 8.6.2008b. Virkkunen, Janne. Muuttoliike murtaa ja muuttaa. *Helsingin Sanomat* 8.6.2008, A2.
- HS 8.6.2008c. Salomaa, Janne. Kesä 1969 on jo täällä. *Helsingin Sanomat* 8.6.2008, D8.
- HS 10.6.2008. Avola, Pertti. Kierrätyskeskuksesta kajahti komeasti. *Helsingin Sanomat* 10.6.2008, C3.
- HS 12.6.2008a. HS. Tupolle on sanottu hyvästit mutta tulevaisuus on vielä auki. *Helsingin Sanomat* 12.6.2008, A2.
- HS 12.6.2008b. Huusko, Jukka & Reuters. Myanmarin junta: Suu Kyi ansaitsisi selkäsaunan. *Helsingin Sanomat* 12.6.2008, B2.
- HS 14.6.2008. Aitamurto, Tanja. Rento ja radikaali San Francisco. *Helsingin Sanomat* 14.6.2008, D3.
- HS 15.6.2008a. Antila, Veikko. Asunnottomuus on muuttunut. *Helsingin Sanomat* 15.6.2008, A10.
- HS 15.6.2008b. Hämäläinen, Unto. Ruskea oli Suomen valtaväri. *Helsingin Sanomat* 15.6.2008, C2.
- HS 18.6.2008. Petäjä, Jukka. John F. Kennedy ei ollut munkki. *Helsingin Sanomat* 18.6.2008, C4.
- HS 19.6.2008a. Valjakka, Timo. "Kokeilen kunnes värit sanovat B'ZZZ". *Helsingin Sanomat* 19.6.2008, C3.
- HS 19.6.2008b. Veistola, Tapani. Kaivoslaki kaipaa pikaista uudistamista. *Helsingin Sanomat* 19.6.2008, C6.
- HS 20.6.2008c. Snellman, Ritva Liisa. Paljon melua hiljaisuudesta. *Helsingin Sanomat* 20.6.2008, D6.
- HS 23.6.2008. Kovanen, Inka. Presidentti Sarkozy lämmittelee Ranskan suhteita Israeliin. *Helsingin Sanomat* 23.6.2008, B4.
- HS 26.6.2008. Lehmusvirta, Antti. Kekkosen sydänystävä edusti Suomea maailmalla. *Helsingin Sanomat* 26.6.2008, C7.
- HS 27.6.2008a. Lahtinen, Sole. YK selvitti epäilyjä Syyrian ydinaseohjelmista. *Helsingin Sanomat* 27.6.2008, B1.
- HS 27.6.2008b. Kivirinta, Marja-Terttu. Golgatan kallio Orivedellä. *Helsingin Sanomat* 27.6.2008, C2.

- HS 27.6.2008c. Tiikkaja, Samuli. Nuori kapinallinen nousi huipulle. *Helsingin Sanomat* 27.6.2008, C7.
- HS 29.6.2008. Nykänen, Anna-Stina. Päättyykö peittely? *Helsingin Sanomat* 29.6.2008, D4.
- HS 2.7.2008. Leppänen, Veli-Pekka. Moskova opetti lehtimiestä. *Helsingin Sanomat* 2.7.2008, C7.
- HS 3.7.2008a. Lappalainen, Elina. Luvallisia Marimekko-kuvioita käyttää 17 yritystä. *Helsingin Sanomat* 3.7.2008, B5.
- HS 3.7.2008b. Römpötti, Harri. Vaikeinta on katsoa maailmaa omin silmin. *Helsingin Sanomat* 3.7.2008, C2.
- HS 4.7.2008a. HS. Nykyromani asuu kaupungissa vuokralla. *Helsingin Sanomat* 4.7.2008, A4.
- HS 4.7.2008b. Pöppönen, Hannu. Marimekon brändin vahvuus testissä. *Helsingin Sanomat* 4.7.2008, C7.
- HS 4.7.2008c. Yli-Lassila, Jukka. Kuvataiteen yksinäinen rock-susi. *Helsingin Sanomat* 4.7.2008, C7.
- HS 4.7.2008d. Ripatti, Matti. Mikä kaikki muuttui vuonna 1968? *Helsingin Sanomat* 4.7.2008, D7.
- HS 6.7.2008. Kelles-Viitanen, Anita. Idealismi on tulevaisuuden realismia. *Helsingin Sanomat* 6.7.2008, C6.
- HS 11.7.2008a. HS. Siirtolapuutarha, muodikas perinne. *Helsingin Sanomat* 11.7.2008, A4.
- HS 11.7.2008b. Lauhakangas, Outi. Suuret sanat toistuvat johtajalta toiselle. *Helsingin Sanomat* 11.7.2008, C4.
- HS 11.7.2008c. Avola, Pertti. James Bond palaa 1960-luvulle. *Helsingin Sanomat* 11.7.2008, C5.
- HS 12.7.2008a. Uusitorppa, Harri. Ilon ja valon lähettiläs on taas in. *Helsingin Sanomat* 12.7.2008, C2.
- HS 12.7.2008b. Kauppinen, Touko. Radikaalien tuttu iloitsee alakulttuurista. *Helsingin Sanomat* 12.7.2008, C10.
- HS 16.7.2008a. Repo, Päivi. Euroopan-matkoille suositellaan tuhkarokkorokotusta. *Helsingin Sanomat* 16.7.2008, A5.
- HS 16.7.2008b. Mannila, Johanna. Syyrian ja Israelin rauhanneuvottelut alkanevat vasta ensi vuoden puolella. *Helsingin Sanomat* 16.7.2008, B1.
- HS 17.7.2008. Tukkimäki, Paavo. Suomi ei pysty hoitamaan merikuljetuksiinsa kriisiaikoina. *Helsingin Sanomat* 17.7.2008, A4.
- HS 18.7.2008a. STT. Vaasan sormi ehkä 1960-luvulta. *Helsingin Sanomat* 18.7.2008, A6.
- HS 18.7.2008b. Tikkanen, Märta. Eläköön suloinen halu ja alas pakkoseksi. *Helsingin Sanomat* 18.7.2008, C3.
- HS 18.7.2008c. Paju, Petri. Ensimmäisen suomalaisen tietokoneen kehittäjä. *Helsingin Sanomat* 18.7.2008, C7.
- HS 20.7.2008. HS. Obaman matkan menestys on Euroopassa taattu. *Helsingin Sanomat* 20.7.2008, A2.
- HS 21.7.2008. Ala-Kivimäki, Petteri. Win-win-tilanteen vastakohta. *Helsingin Sanomat* 21.7.2008, B6.
- HS 23.7.2008a. Reuters-AP. Kambodža pyysi YK:lta apua temppelekiistaan. *Helsingin Sanomat* 23.7.2008, B3.
- HS 23.7.2008b. Uusitorppa, Harri. Hippien ja happojen Woodstock. *Helsingin Sanomat* 23.7.2008, D9.

- HS 26.7.2008. Petäjä, Jukka. Kapina nosti poliisit barrikadeille. *Helsingin Sanomat* 26.7.2008, C3.
- HS 28.7.2008. Pöppönen, Hannu. Ekomiellä kestävään tulevaisuuteen. *Helsingin Sanomat* 28.7.2008, C1.
- HS 1.8.2008. Pekkarinen, Jussi. Ulkomailla Suomi on Finland. *Helsingin Sanomat* 1.8.2008, A2.
- HS 3.8.2008. Konttinen, Jussi. Verotuksen sietämätön keveys. *Helsingin Sanomat* 3.8.2008, D3.
- HS 4.8.2008. Perttu, Jukka. Suomi harkitsee tehokalastusta dioksiinien vähentämiseksi. *Helsingin Sanomat* 4.8.2008, A3.
- HS 5.8.2008a. Lanki, Jari & Stocchetti, Marikki. Vapaakaupassa Afrikalla on kaikkein vähiten voitettavaa. *Helsingin Sanomat* 5.8.2008, A2.
- HS 5.8.2008b. Karjalainen, Jussi. Pikkis Kuusla piikittelee. *Helsingin Sanomat* 5.8.2008, D5.
- HS 12.8.2008. Moring, Kirsikka. Vuosi 1968 nousee näyttämölle. *Helsingin Sanomat* 12.8.2008, C1.
- HS 13.8.2008a. AP-STT-Reuters-AFP. Israel tarjoaa aluevaihtoa palestiinalaisille. *Helsingin Sanomat* 13.8.2008, B2.
- HS 13.8.2008b. AP-Reuters. Järjestö: Valaskannat ovat toipumassa. *Helsingin Sanomat* 13.8.2008, B2.
- HS 15.8.2008. AP-Reuters. Kambodža ja Thaimaa vetäytyvät kiistatemppeleiltä. *Helsingin Sanomat* 15.8.2008, B3.
- HS 17.8.2008. Hämäläinen, Unto. Kansainvälinen hätänumero on 56-68-79-08. *Helsingin Sanomat* 17.8.2008, D2.
- HS 21.8.2008a. HS. Panssarit tappoivat unelman ihmiskasvoisesta sosialismista. *Helsingin Sanomat* 21.8.2008, A2.
- HS 21.8.2008b. Uusitorppa, Harri. Kaikki vuoden 1968 suosikit eivät olleet suosikkeja 1968. *Helsingin Sanomat* 21.8.2008, C1.
- HS 21.8.2008c. Jyrkinen, Kari. Michityksen uusinta valvotti Prahaa. *Helsingin Sanomat* 21.8.2008, C2.
- HS 21.8.2008d. Leppänen, Veli-Pekka. Telaketjusosialismista uusiin valloituksiin. *Helsingin Sanomat* 21.8.2008, C2.
- HS 23.8.2008. Alftan, Maija. Kääntäjäkin on nyt taiteilija. *Helsingin Sanomat* 23.8.2008, C1.
- HS 24.8.2008a. Virkkunen, Janne. Vanhan maailman paluu. *Helsingin Sanomat* 24.8.2008, A2.
- HS 24.8.2008b. HS. Suomessa pelättiin syksyllä 1968. *Helsingin Sanomat* 24.8.2008, A3.
- HS 24.8.2008c. Itkonen, Juha. Maailman paras vuosi. *Helsingin Sanomat* 24.8.2008, C3.
- HS 24.8.2008d. Mäkinen, Juha. Nyrkit pystyssä palkintopallilla. *Helsingin Sanomat* 24.8.2008, C4.
- HS 24.8.2008e. Malmberg, Ilkka. Ne jyrää meitin! *Helsingin Sanomat* 24.8.2008, D1–D2.
- HS 24.8.2008f. Kervinen, Elina. Pätärehtorin koetus. *Helsingin Sanomat* 24.8.2008, E5.
- HS 26.8.2008. Sirén, Vesa. Suomi voitokas olympialaisten aikaan – musiikissa. *Helsingin Sanomat* 26.8.2008, C1.
- HS 28.8.2008a. Aro, Jessikka. Kylmän sodan tunnetuimpia tapahtumia. *Helsingin Sanomat* 28.8.2008, B1.
- HS 28.8.2008b. Luukkanen, Harri. Suomessa oltiin valmiita sotaan 1968. *Helsingin Sanomat* 28.8.2008, C6.

- HS 31.8.2008a. Ketola, Mikko. Nixonin jälkeen Amerikkoja on ollut kaksi. *Helsingin Sanomat* 31.8.2008, C2.
- HS 31.8.2008b. Nykänen, Anna-Stina. Antiradikaalit eivät juhli. *Helsingin Sanomat* 31.8.2008, D3.
- HS 3.9.2008a. Akkanen, Juha. Järjestöt jakavat kortit uudelleen. *Helsingin Sanomat* 3.9.2008, A2.
- HS 3.9.2008b. Uusitorppa, Harri. Kapinavuoden veteraanit muistelevat. *Helsingin Sanomat* 3.9.2008, D11.
- HS 6.9.2008a. Valtavaara, Marjo. Kohta on pakko muuttaa pikkukylään. *Helsingin Sanomat* 6.9.2008, A6.
- HS 6.9.2008b. HS. Vammaisurheilijoiden kisat alkoivat 1960. *Helsingin Sanomat* 6.9.2008, B16.
- HS 7.9.2008a. Virkkunen, Janne. Vaalivilkkauksella monta viestiä. *Helsingin Sanomat* 7.9.2008, A2.
- HS 7.9.2008b. Lehtinen, Aki Petteri. Kenian ja Ngugin vaikea tie vapauteen. *Helsingin Sanomat* 7.9.2008, C1.
- HS 7.9.2008c. Lampila, Hannu-Ilari. Oopperaura oli hyvä koulu Juhlaviikkojen johtajaksi. *Helsingin Sanomat* 7.9.2008, C9.
- HS 8.9.2008. Lamberg, Matti. Itäisessä Suomessa joudutaan yhä odottamaan uusia hammaslääkäreitä. *Helsingin Sanomat* 8.9.2008, C5.
- HS 10.9.2008a. Saavalainen, Heli. Elinikä pidentyi Pohjois-Karjalassa. *Helsingin Sanomat* 10.9.2008, A4.
- HS 10.9.2008b. Römpötti, Harri. Kiellettyjä mutta hervottomia hedelmiä. *Helsingin Sanomat* 10.9.2008, C4.
- HS 12.9.2008a. Kivinen, Markku. Monet kylmän sodan uhat ovat edelleen olemassa. *Helsingin Sanomat* 12.9.2008, A2.
- HS 12.9.2008b. Tarkka, Pekka. Kirjan ja rahan liitto aitoi yli esteiden. *Helsingin Sanomat* 12.9.2008, C1.
- HS 12.9.2008c. Petäjä, Jukka. Sveavägen on ruotsalaisten oma Dallas. *Helsingin Sanomat* 12.9.2008, C3.
- HS 13.9.2008a. Malmberg, Ilkka. Ruotsin-laiva ei tullutkaan. *Helsingin Sanomat* 13.9.2008, A8.
- HS 13.9.2008b. Sajari, Petri. Aluepolitiikalla on tehty voimaloita ja tehtaita. *Helsingin Sanomat* 13.9.2008, B6.
- HS 17.9.2008a. Rossi, Juhana. Pekkarinen: Kunnat voisivat päättää uraanikaivoksista. *Helsingin Sanomat* 17.9.2008, B3.
- HS 17.9.2008b. Uimonen, Anu. Kuvattu on, saa purkaa! *Helsingin Sanomat* 17.9.2008, C4.
- HS 17.9.2008c. Kivirinta, Marja-Terttu. 1970-luvun realismi oli outoakin. *Helsingin Sanomat* 17.9.2008, C4.
- HS 18.9.2008a. Lahtinen, Sole. Ihmisoikeusjärjestöt arvostelevat Israelin asutuspolitiikkaa Länsirannalla. *Helsingin Sanomat* 18.9.2008, B6.
- HS 18.9.2008b. Petäjä, Jukka. Kulttuurin risteilevä geenikartta. *Helsingin Sanomat* 18.9.2008, C2.
- HS 20.9.2008. HS. Israelin uuden puoluejohtajan on aika tehdä valintoja. *Helsingin Sanomat* 20.9.2008, A2.
- HS 21.9.2008a. Akkanen, Juha. Puolueilla haaveita tehdä historiaa. *Helsingin Sanomat* 21.9.2008, A4.

- HS 21.9.2008b. Hämäläinen, Timo. Runoilijat pappaa tappamassa. *Helsingin Sanomat* 21.9.2008, C2.
- HS 23.9.2008. Leppänen, Veli-Pekka. Neuvostojohtaja Kosygin joutui tykkien tähtäimeen Hangon vesillä syksyllä 1968. *Helsingin Sanomat* 23.9.2008, D7.
- HS 24.9.2008. Virta, Kaija. Vihaisesta tuli viileä. *Helsingin Sanomat* 24.9.2008, A2.
- HS 26.9.2008. Mäntynen, Laura. Luovan panssari. *Helsingin Sanomat* 26.9.2008, D2.
- HS 28.9.2008a. Mykkänen, Pekka. Televisiokanavien pikagallupit suosivat Obamaa. *Helsingin Sanomat* 28.9.2008, B1.
- HS 28.9.2008b. Sillanpää, Sami. Kiinan lippu liehui Maata kiertävällä radalla. *Helsingin Sanomat* 28.9.2008, B3.
- HS 29.9.2008. Uimonen, Anu. Johtaja puhaltaa vanhan taiteen eloon. *Helsingin Sanomat* 29.9.2008, C7.
- HS 30.9.2008. Rantanen, Miska. OM: Alle puolet äänestää kuntavaaleissa vuonna 2030. *Helsingin Sanomat* 30.9.2008, A4.
- HS 1.10.2008. Sinerkari, Kaarina. Tuore liha ja leipä ovat kesto-suosikkeja. *Helsingin Sanomat* 1.10.2008, D2.
- HS 3.10.2008. Suominen, Heli. Pilvenpiirtäjä nousemassa Pariisiin pitkän pannan jälkeen. *Helsingin Sanomat* 3.10.2008, B1.
- HS 5.10.2008a. Suutarinen, Sakari. Kouludemokratia olisi hyvä lääke väkivaltaan. *Helsingin Sanomat* 5.10.2008, C7.
- HS 5.10.2008b. Poutvaara, Panu. ”Asevelvollisuus tulee kalliimmaksi kuin palkka-armeija. *Helsingin Sanomat* 5.10.2008, D7.
- HS 5.10.2008c. Iivonen, Jyrki. Tehometsätalouden sato kypsyy. *Helsingin Sanomat* 5.10.2008, E2.
- HS 6.10.2008. HS. Olmertin totuuden hetki. *Helsingin Sanomat* 6.10.2008, A2.
- HS 7.10.2008a. Mykkänen, Pekka. Barack Obaman ”terroristiystävä” kummittelee vaalin loppusuoralla. *Helsingin Sanomat* 7.10.2008, B6.
- HS 7.10.2008b. Karjalainen, Jussi. Monta lautasta Guatemalan verta. *Helsingin Sanomat* 7.10.2008, D7.
- HS 9.10.2008a. Pennanen, Erkki. Populismi on politiikan suola. *Helsingin Sanomat* 9.10.2008, A2.
- HS 9.10.2008b. Mainio, Tapani. Kaivannaisteollisuus ry: Uusi kaivoslaki karkottaa malmeja etsivät yhtiöt Suomesta. *Helsingin Sanomat* 9.10.2008, A6.
- HS 10.10.2008. Räikkä, Jyrki. HS-raati hylkäisi nykykapitalismin. *Helsingin Sanomat* 10.10.2008, C3.
- HS 11.10.2008a. HS. Rauhan nobelisti saa miljoona euroa. *Helsingin Sanomat* 11.10.2008, A4.
- HS 11.10.2008b. Behm, Kimmo & Vikman-Kanerva, Merja. Nurmijärveläiset eivät ole muita huonompia kehyskuntalaisia. *Helsingin Sanomat* 11.10.2008, C7.
- HS 12.10.2008a. Saksa, Markku. Obamasta tuli mustan kulttuurin ikoni. *Helsingin Sanomat* 12.10.2008, C1.
- HS 12.10.2008b. Saksa, Markku. Riidoissa maailman kanssa. *Helsingin Sanomat* 12.10.2008, D1–2.
- HS 12.10.2008c. Nykänen, Anna-Stina. Radikaalit uskavaiset. *Helsingin Sanomat* 12.10.2008, D4–5.
- HS 15.10.2008. Mykkänen, Pekka. McCain ja Obama kilpailevat kansan tuesta talousohjelmillaan. *Helsingin Sanomat* 15.10.2008, B1.

- HS 16.10.2008. Reuters-HS-AP-STT. Kaksi kuoli Thaimaan ja Kambodžan rajakahakassa. *Helsingin Sanomat* 16.10.2008, B9.
- HS 17.10.2008a. Mykkänen, Pekka. McCain ei onnistunut lyömään Obamaa viimeisessä tv-väittelyssä. *Helsingin Sanomat* 17.10.2008, B7.
- HS 17.10.2008b. Ahonen, Anneli. Salaliitto ja sen teoria. *Helsingin Sanomat* 17.10.2008, B9.
- HS 18.10.2008. Ollikainen, Tarja. Aina Iloinen Leppänen. *Helsingin Sanomat* 18.10.2008, C11.
- HS 19.10.2008. HS. Kekkonen ei hännystellyt Neuvostoliittoa. *Helsingin Sanomat* 19.10.2008, C1.
- HS 21.10.2008a. Ahtiainen, Ilkka. Berliinin muuria pitää taas korjata. *Helsingin Sanomat* 21.10.2008, B2.
- HS 21.10.2008b. Paju, Petri. Suomen Ensi-tietokoneesta 50 vuotta. *Helsingin Sanomat* 21.10.2008, D2.
- HS 22.10.2008. Akkanen, Juha. Äänestäminen kannattaa aina. *Helsingin Sanomat* 22.10.2008, A2.
- HS 23.10.2008a. Saavalainen, Heli. Ilmastonmuutos nosti ympäristön poliittiseen keskusteluun. *Helsingin Sanomat* 23.10.2008, A8
- HS 23.10.2008b. Pääkkönen, Sirpa. Köyhän piti olla nöyrä ja näkymätön. *Helsingin Sanomat* 23.10.2008, C12.
- HS 26.10.2008. Malmberg, Ilkka. Atomisota alkaa maanantaina. *Helsingin Sanomat* 26.10.2008, D4.
- HS 1.11.2008a. Virkkunen, Janne. Kuntavaalien suurin muutos. *Helsingin Sanomat* 1.11.2008, A2.
- HS 1.11.2008b. Sillanpää, Sami. Ydinturvallisuutta valvotaan Tokion palokuntaa pienemmällä budjetilla. *Helsingin Sanomat* 1.11.2008, B1.
- HS 1.11.2008c. Yrjämä-Rantinoja, Tellervo. Matkalippu Yhdysvaltoihin. *Helsingin Sanomat* 1.11.2008, C6.
- HS 1.11.2008d. Vasama, Tanja. Arizonan kapinallinen. *Helsingin Sanomat* 1.11.2008, D3.
- HS 1.11.2008e. Sykkö, Sami. Suomen kuninkaalliset. *Helsingin Sanomat* 1.11.2008, D4.
- HS 3.11.2008. Uusitorppa, Harri. Joe Sample jatkoj ristiretkensä Suomeen. *Helsingin Sanomat* 3.11.2008, C1.
- HS 6.11.2008a. Mykkänen, Pekka. Obaman riemuvoitto. *Helsingin Sanomat* 6.11.2008, B1.
- HS 6.11.2008b. Vasama, Tanja. Ihonväri, sivuseikka. *Helsingin Sanomat* 6.11.2008, B1.
- HS 7.11.2008a. Mäntynen, Laura. Twiggy. *Helsingin Sanomat* 7.11.2008, D1.
- HS 7.11.2008b. HS. Mitä 1960-luku jätti nykymuotiin? *Helsingin Sanomat* 7.11.2008, D1.
- HS 8.11.2008. Ahlroth, Jussi. 1960-luku ei ollut ainoa vuosikymmen. *Helsingin Sanomat* 1.11.2008, C5.
- HS 12.11.2008a. HS. USA:n ydinpommi katosi lentoturmassa Grönlannissa 1968. *Helsingin Sanomat* 12.11.2008, A3.
- HS 12.11.2008b. Saksa, Markku. Mustien Panttereiden tuho loi maaperän Barack Obamalle. *Helsingin Sanomat* 12.11.2008, B3.
- HS 12.11.2008c. Pugin, Leo. Grönlannissa 1968 kadonnut ydinpommittaja puhuttaa taas. *Helsingin Sanomat* 12.11.2008, B4.
- HS 13.11.2008a. Niiranen, Erkki. Kääntävä kone ollut haaveissa kauan. *Helsingin Sanomat* 13.11.2008, D1.
- HS 13.11.2008b. Moring, Kirsikka. Pipit papit. *Helsingin Sanomat* 13.11.2008, D7.

- HS 14.11.2008. Kaseva, Tuomas & STT. Rumpali Mitch Mitchell. *Helsingin Sanomat* 14.11.2008, C9.
- HS 17.11.2008. Hahko, Tapio. Nuorten ongelmien syy on 1960-luvun opeissa. *Helsingin Sanomat* 17.11.2008, C3.
- HS 22.11.2008. Hietaneva, Panu. Riimejä, biittejä ja köyhyyttä. *Helsingin Sanomat* 22.11.2008, C2.
- HS 23.11.2008a. Järvenpää, Eeva. Julmankauniita saundeja Bulevardilla. *Helsingin Sanomat* 23.11.2008, A16.
- HS 23.11.2008b. Rämö, Matti. Sattumaradikaali. *Helsingin Sanomat* 23.11.2008, D3.
- HS 24.11.2008. Pallari, Leena. Yhteinen tarina ilman kielirajoja. *Helsingin Sanomat* 24.11.2008, C1.
- HS 26.11.2008a. Koponen, Kalle. Suuri asumaton jäätikkö. *Helsingin Sanomat* 26.11.2008, B3.
- HS 26.11.2008b. Petäjä, Jukka. Vanhan valtaajat palasivat rikospaikalle. *Helsingin Sanomat* 26.11.2008, C1.
- HS 26.11.2008c. Vahteristo, Olli. Vanhan valtausta juhlietaan liian suuresti. *Helsingin Sanomat* 26.11.2008, C5.
- HS 27.11.2008a. Heiskala, Risto & Husso, Marita. Kilpailu- ja tehostamisretoriikka tekee elämästä pudotuspeliä. *Helsingin Sanomat* 27.11.2008, A2.
- HS 27.11.2008b. Kauppinen, Touko. Taiteilijasielu kaipaa ja inhoaa rahaa. *Helsingin Sanomat* 27.11.2008, C7.
- HS 28.11.2008a. Laita, Samuli. Lumimyrsky oli pahin sitten vuoden 1961. *Helsingin Sanomat* 28.11.2008, A12.
- HS 28.11.2008b. Räikkä, Jyrki. Vanhan valtauksen muistelu kyllästyttää HS-raatia. *Helsingin Sanomat* 28.11.2008, C2.
- HS 28.11.2008c. Tarasti, Eero. Strukturalismin isä toi villin ajattelun tieteeseen. *Helsingin Sanomat* 28.11.2008, C3.
- HS 29.11.2008. Hämeen-Anttila, Jaakko. Vanhan ajan narkomaani kertoo. *Helsingin Sanomat* 29.11.2008, C2.
- HS 30.11.2008a. HS. Helsingin Etyjistä Helsingin Etykiin. *Helsingin Sanomat* 30.11.2008, A5.
- HS 30.11.2008b. Nykänen, Anna-Stina. Lisää tietoa seksistä. *Helsingin Sanomat* 30.11.2008, D4–5.
- HS 2.12.2008. Valtavaara, Marjo. Rautaruukin Raahen-tehtaan henkilöstö tyrmistyi. *Helsingin Sanomat* 2.12.2008, B5.
- HS 3.12.2008. Huhta, Kari. Venäjä haastaa Helsingissä Etyjin perussaavutuksia. *Helsingin Sanomat* 3.12.2008, A2.
- HS 4.12.2008. Yrjämä-Rantinoja, Tellervo. Venäjä lämmittää Kuuba-suhteita tauon jälkeen. *Helsingin Sanomat* 4.12.2008, B4.
- HS 5.12.2008a. HS. MTS tutkinut vuodesta 1964. *Helsingin Sanomat* 5.12.2008, A7.
- HS 5.12.2008b. Liimatainen, Liisa. Vanhan valtaus valmisteltiin huolellisesti. *Helsingin Sanomat* 5.12.2008, C9.
- HS 8.12.2008. Repo, Esko A. Leikatuista indekseistä hyötyy ihme-eläkeläinen. *Helsingin Sanomat* 8.12.2008, C6.
- HS 9.12.2008a. Kempainen, Jouni K. Ornitologian sanansaattaja. *Helsingin Sanomat* 9.12.2008, D2.
- HS 9.12.2008b. Karjalainen, Jussi. Itsenäisyys ei ollutkaan pomminvarmaa. *Helsingin Sanomat* 9.12.2008, D7.
- HS 10.12.2008. HS. Historia kostaa Kreikassa. *Helsingin Sanomat* 10.12.2008, A2.

- HS 12.12.2008. Uimonen, Anu. Pallotuolin isä Eero Aarnio sai Kaj Franck –palkinnon. *Helsingin Sanomat* 12.12.2008, C3.
- HS 13.12.2008a. Alftan, Maija. Kuuma ja ihana kesä 1968. *Helsingin Sanomat* 13.12.2008, C3.
- HS 13.12.2008b. Kangosjärvi, Jaakko. Keskiaukeaman kuningatar. *Helsingin Sanomat* 13.12.2008, C12.
- HS 16.12.2008. Kivipelto, Arja. Jätteet atomeiksi. *Helsingin Sanomat* 16.12.2008, D2.
- HS 18.12.2008. Silander, Risto. Ympäristönsuojelun nimissä ylilyöntejä. *Helsingin Sanomat* 18.12.2008, C6.
- HS 20.12.2008. Seppinen, Jukka. Katajanokan tontti kansalliseen käyttöön. *Helsingin Sanomat* 20.12.2008, C8.
- HS 21.12.2008. Mielonen, Matti. Purku-uhan alle jo 1966, suojelupäätös 2003. *Helsingin Sanomat* 21.12.2008, F1.
- HS 22.12.2008. Väyrynen, Paavo. Ulkopolitiikkaa ei saa ideologisoida. *Helsingin Sanomat* 22.12.2008, C4.
- HS 23.12.2008. Kivinen, Olli. Lähi-idässä täytyy vain yrittää. *Helsingin Sanomat* 23.12.2008, A2.
- HS 27.12.2008. Ahokas, Jussi. Finanssikriisistä selvittää vain verotusta kiristämällä. *Helsingin Sanomat* 27.12.2008, A2.
- HS 28.12.2008a. Hakala, Pekka. Espoon kokoinen kriisipesäke. *Helsingin Sanomat* 28.12.2008, B1.
- HS 28.12.2008b. Huusko, Jukka. Hamasin nousu Gazan valtiaaksi viritti aikapommin. *Helsingin Sanomat* 28.12.2008, B1.
- HS 30.12.2008a. Björkholm, Susanne. Muisti on murusina mielessä. *Helsingin Sanomat* 30.12.2008, D2.
- HS 30.12.2008b. Pauku, Timo. Loistava Apollo pelasti hullun vuoden 1968. *Helsingin Sanomat* 30.12.2008, D2.

2013

- HS 6.1.2013. Pentikäinen, Mikael. Edistyksen asiaa ja uudistuksia. *Helsingin Sanomat* 6.1.2013, A2.
- HS 9.1.2013. Sinisalo, Soili. Maallisen paratiisin kuvaaja. *Helsingin Sanomat* 9.1.2013, C11.
- HS 13.1.2013a. Punkka, Päivi. Pitkä penninvenytys Kauniaisissa. *Helsingin Sanomat* 13.1.2013, A17.
- HS 13.1.2013b. Nykänen, Anna-Stina. Dieetin 9 puolta. *Helsingin Sanomat* 13.1.2013, A17.
- HS 13.1.2013c. Karuvuori, Anna. Korvaamaton aito 60-lukulainen. *Helsingin Sanomat* 13.1.2013, E2.
- HS 13.1.2013d. Pystynen, Venla. Koti Edelfeltin ateljeessa. *Helsingin Sanomat* 13.1.2013, E4–7.
- HS 15.1.2013. Hakala, Pekka. Lisää hyviä maahanmuuttajia. *Helsingin Sanomat* 15.1.2013, C12.
- HS 17.1.2013. Virtanen, Leena. Nailonsukista tuubihuiviin. *Helsingin Sanomat* 17.1.2013, T20–21.
- HS 18.1.2013a. Saavalainen, Heli. Suomenlahti-vuosi jättää päästöt sivuun. *Helsingin Sanomat* 18.1.2013, A12.
- HS 18.1.2013b. Raunio, Timo. Eläkeiän nostamispyrkimysten taustalla on raadollisia syitä. *Helsingin Sanomat* 18.1.2013, C13.

- HS 19.1.2013. Mäcklin, Harri. Karkkiväriä alla on sanomaa. *Helsingin Sanomat* 19.1.2013, C9.
- HS 22.1.2013. HS. Ranskan ja Saksan eurotandem on saapunut tienhaaraan. *Helsingin Sanomat* 22.1.2013, A5.
- HS 25.1.2013. Berner, Anna-Sofia. Espoon lähiöstä vihreäksi johtajaksi. *Helsingin Sanomat* 25.1.2013, C12.
- HS 26.1.2013. Petäjä, Jukka. D. *Helsingin Sanomat* 26.1.2013, C1–3.
- HS 28.1.2013. Toivonen, Janne. Työttömät keskittyvät kasvukeskuksiin. *Helsingin Sanomat* 28.1.2013, A6.
- HS 1.2.2013. Pellä, Petja. YK-raportti löylytti Israelin siirtokuntia. *Helsingin Sanomat* 1.2.2013, B6.
- HS 2.2.2013. Jokinen, Liisa. Suomi-muodin uranuurtaja. *Helsingin Sanomat* 2.2.2013, C9.
- HS 3.2.2013a. Konttinen, Jussi. Neljä henkeä yksiössä. *Helsingin Sanomat* 3.2.2013, C15.
- HS 3.2.2013b. Harju, Jukka. Timo Lassyn laadukkuus ylittää rajoja. *Helsingin Sanomat* 3.2.2013, C22.
- HS 5.2.2013. HS. Dementoituville hoitopaikkoja. *Helsingin Sanomat* 5.2.2013, A13.
- HS 7.2.2013. Suna Vuori. Taiteessa riski kannattaa aina. *Helsingin Sanomat* 7.2.2013, C1–3.
- HS 9.2.2013. HS. Latinalaisen Amerikan vanhin konflikti. *Helsingin Sanomat* 9.2.2013, B3.
- HS 12.2.2013. HS-AFP. Brittiläinen Mumford & Sons voitti parhaan albumin Grammyn. *Helsingin Sanomat* 12.2.2013, C7.
- HS 14.2.2013. Palovaara, Jorma. Juutalainen palestiinalaisten asialla. *Helsingin Sanomat* 14.2.2013, C15.
- HS 17.2.2013. Oinaala, Sampsa. Rillumarei syntyi radiossa. *Helsingin Sanomat* 17.2.2013, C44.
- HS 23.2.2013. Bläfield, Ville. Päteminen ei riitä. *Helsingin Sanomat* 23.2.2013, C4.
- HS 24.2.2013a. Berner, Anna-Sofia. Jonkun se on tehtävä. *Helsingin Sanomat* 24.2.2013, C1–4.
- HS 24.2.2013b. Oinaala, Sampsa. 60-lukulaisuus sopii Nenään. *Helsingin Sanomat* 24.2.2013, C41.
- HS 24.2.2013c. Pystynen, Venla. Avaruutta suljetulla osastolla. *Helsingin Sanomat* 24.2.2013, D4.
- HS 25.2.2013. Aaltonen, Mikko. Soulin hyväntahdonlähettiläs loisti budjettikokoonpanollakin. *Helsingin Sanomat* 25.2.2013, C3.
- HS 27.2.2013. Koppinen, Mari. Hilpeästi twistaten pitkin Kallion katuja. *Helsingin Sanomat* 27.2.2013, C6.
- HS 1.3.2013. Turtiainen, Suvi. Kenraali siivoaa sotilasjuntan jälkiä. *Helsingin Sanomat* 1.3.2013, B1.
- HS 2.3.2013. Luukka, Teemu. Rauramo katu, ettei ostanut Maikkaria. *Helsingin Sanomat* 2.3.2013, B9.
- HS 3.3.2013. Nykänen, Anna-Stina. Ystäväksi vaan ei syötäväksi – miksi? *Helsingin Sanomat* 3.3.2013, C10–11.
- HS 7.3.2013a. Reuters–HS Beirut. Syyrian kapinalliset sieppasivat rauhanturvaajia. *Helsingin Sanomat* 7.3.2013, B3.
- HS 7.3.2013b. Vuori, Suna. Piiskaa Unkarin hallitukselle. *Helsingin Sanomat* 7.3.2013, C1–2.
- HS 7.3.2013c. Hämäläinen, Unto. Suomi on huojuva talo. *Helsingin Sanomat* 7.3.2013, C3.
- HS 7.3.2013d. Sykkö, Sami. Trikoo venyy nykyaikaan. *Helsingin Sanomat* 7.3.2013, T20–21.
- HS 8.3.2013a. Zidan, Aishi. YK neuvottelee sieppaajien kanssa. *Helsingin Sanomat* 8.3.2013, B4.

- HS 8.3.2013b. Rantanen, Miska. Vaihtoehtoista Suomi-nostalgiaa. *Helsingin Sanomat* 8.3.2013, D3.
- HS 9.3.2013. Kuokkanen, Katja & Salmela, Marja. VVO puuttuu Vantaan kytkyihin. *Helsingin Sanomat* 9.3.2013, A18.
- HS 10.3.2013a. Reuters-AFP. Syyriassa siepatut YK:n rauhanturvaajat vapautettiin. *Helsingin Sanomat* 10.3.2013, B3.
- HS 10.3.2013b. Räihä, Sirpa. Tämähän oli silloin kaikilla. *Helsingin Sanomat* 10.3.2013, E4–6.
- HS 11.3.2013. HS. Työmarkkinajärjestöt räätäleinä. *Helsingin Sanomat* 11.3.2013, A6–7.
- HS 12.3.2013a. Jompero, Sanna. Lääkkeitä kestävät bakteerit uhkaavat kohta ihmistä. *Helsingin Sanomat* 12.3.2013, B5.
- HS 12.3.2013b. HS. Kylmän sodan diplomaatti ja konsensuksen rakentaja. *Helsingin Sanomat* 12.3.2013, C10–12.
- HS 15.3.2013. HS. Ensimmäiselle etelän paaville länsimaat pysyvät vaikeina. *Helsingin Sanomat* 15.3.2013, A5.
- HS 16.3.2013. Avola, Pertti, Aikakirje 1960-luvulta. *Helsingin Sanomat* 16.3.2013, C12.
- HS 17.3.2013. Hämäläinen, Unto. Suomen paras lounas. *Helsingin Sanomat* 17.3.2013, C12.
- HS 21.3.2013. Koskinen, Matti. Obama ja Netanjahu paikkaavat kylmiä välejä. *Helsingin Sanomat* 21.3.2013, B2.
- HS 22.3.2013a. Mielonen, Matti. Taustasäteilyn kohinaa luultiin linnunkakaksi. *Helsingin Sanomat* 22.3.2013, B2.
- HS 22.3.2013b. HS. Roky Erickson tulee Tavastialle. *Helsingin Sanomat* 22.3.2013, C4.
- HS 23.3.2013. Uimonen, Anu. Mies ja pieni pyöreä piste. *Helsingin Sanomat* 23.3.2013, C14.
- HS 24.3.2013a. Oinaala, Sampsa. Gogol-tulkintaa 60-luvulta. *Helsingin Sanomat* 24.3.2013, C45.
- HS 24.3.2013b. Silfverberg, Anu. Kotiäiti küpeliissä. *Helsingin Sanomat* 24.3.2013, E8.
- HS 24.3.2013c. Huusko, Anna-Kaisa. Studiolasia naisvoimin. *Helsingin Sanomat* 24.3.2013, E8.
- HS 25.3.2013. Similä, Ville. Kumous keskellä Afrikkaa. *Helsingin Sanomat* 25.3.2013, B11.
- HS 28.3.2013. HS. Berliinin muuria kaadettiin lisää. *Helsingin Sanomat* 28.3.2013, B4.
- HS 29.3.2013a. Turtiainen, Suvi. Nelson Mandela joutui jälleen sairaalaan. *Helsingin Sanomat* 29.3.2013, B2.
- HS 29.3.2013b. Römpötti, Harri. 1960-luvun koulukoti oli tytöille karu paikka. *Helsingin Sanomat* 29.3.2013, D5.
- HS 2.4.2013. Virtanen, Leena. Messuhalli meille! *Helsingin Sanomat* 2.4.2013, C16.
- HS 5.4.2013. Talvio, Otto. Mad Men on ajaton peili. *Helsingin Sanomat* 5.4.2013, D2.
- HS 6.4.2013. AFP. Abbas vaatii Israelilta esitystä rajoista. *Helsingin Sanomat* 6.4.2013, B5.
- HS 7.4.2013. Ängeslevä, Päivi. Rautarouva Aasiasta. *Helsingin Sanomat* 7.4.2013, C9.
- HS 8.4.2013a. Niskakangas, Tuomas. Homoliittojen kohtalo ratkesi jo. *Helsingin Sanomat* 8.4.2013, A4.
- HS 8.4.2013b. Luukka, Teemu. Iso mies on poistunut talosta. *Helsingin Sanomat* 8.4.2013, B6–B7.
- HS 10.4.2013. Peltonen, Timo. Kylmän sodan karu symboli. *Helsingin Sanomat* 10.4.2013, C24.
- HS 11.4.2013. Reuters. Kolumbialaiset marssivat rauhan puolesta. *Helsingin Sanomat* 11.4.2013, B3.
- HS 17.4.2013. Rintala, Erkki. Lehtimies sovitteli maakunnassaan. *Helsingin Sanomat* 17.4.2013, C12.

- HS 24.4.2013. Jokelainen, Jarkko. Folklaulajan vapaudenhuuto käynnisti Woodstockin. *Helsingin Sanomat* 24.4.2013, C15.
- HS 25.4.2013. Nieminen, Antti. Rannikon remonttireiskat. *Helsingin Sanomat* 25.4.2013, B14.
- HS 27.4.2013. HS. 1960-luvun satelliittikuvat paljastavat aikansa jääpeitteen. *Helsingin Sanomat* 27.4.2013, L12.
- HS 28.4.2013a. Miettinen, Anssi. Kovien akkojen asialla. *Helsingin Sanomat* 28.4.2013, C1–5.
- HS 28.4.2013b. Virtanen, Leena. Pakko saada fyrkkaa. *Helsingin Sanomat* 28.4.2013, C41.
- HS 29.4.2013. Virtanen, Leena. Väikivaltahistorian tuntematon luku. *Helsingin Sanomat* 29.4.2013, C16.
- HS 3.5.2013. Jantunen, Jyrki ”Njassa”. Maailman paras levy. *Helsingin Sanomat* 3.5.2013, C19.
- HS 5.5.2013a. Blomberg, Ulla. Kenen ehdoilla Helsinkiä suunnitellaan? *Helsingin Sanomat* 5.5.2013, C25.
- HS 5.5.2013b. Laitinen, Jaana. Karsinasta tuli avara koti. *Helsingin Sanomat* 5.5.2013, E4.
- HS 6.5.2013a. HS. Yksi Syyrian vihollinen, kaksi tukijaa. *Helsingin Sanomat* 6.5.2013, B3.
- HS 6.5.2013b. Mattila, Raisa. Aihe raskas, toteutus kevyempi. *Helsingin Sanomat* 6.5.2013, C17.
- HS 15.5.2013. Petäjä, Jukka. Muodin huipulla 60 vuotta. *Helsingin Sanomat* 15.5.2013, C11.
- HS 18.5.2013. Markkanen, Kristiina. Muodin huipulla. *Helsingin Sanomat* 18.5.2013, C1–2.
- HS 21.5.2013. Lehtonen, Veli-Pekka. Kivinen tie Hollywoodiin. *Helsingin Sanomat* 21.5.2013, C1–2.
- HS 22.5.2013a. HS. Husby. *Helsingin Sanomat* 22.5.2013, B2.
- HS 22.5.2013b. Aaltonen, Mikko. Kauhun tasapainoa tavoittelemassa. *Helsingin Sanomat* 22.5.2013, C5.
- HS 22.5.2013c. Römpötti, Harri. Merikotkasta laulujoutsenen siipeen. *Helsingin Sanomat* 22.5.2013, C14.
- HS 23.5.2013a. HS. Kalat kuolivatkin kotinurkilla. *Helsingin Sanomat* 23.5.2013, A5.
- HS 23.5.2013b. Pallaste, Tuija. Onko seinällänne aito Tove? *Helsingin Sanomat* 23.5.2013, C1–2.
- HS 26.5.2013a. Sajari, Petri. Intia oli 1980-luvulla suljettu sääntelytalous. *Helsingin Sanomat* 26.5.2013, B7.
- HS 26.5.2013b. HS. 60-luvun sävellahja. *Helsingin Sanomat* 26.5.2013, C41.
- HS 27.5.2013. HS. Ovatko kaupunkisuunnittelijat vastuussa mellakoista? *Helsingin Sanomat* 27.5.2013, A5.
- HS 28.5.2013. Kovanen, Inka. Maakiistassa merkittävä läpimurto Kolumbiassa. *Helsingin Sanomat* 28.5.2013, B5.
- HS 29.5.2013. Markkanen, Kristiina & Vihavainen, Suvi. Marimekon kangas on toisen teoksen kopio. *Helsingin Sanomat* 29.5.2013, C1–2.
- HS 30.5.2013. Karila, Juhani & Konttinen, Jussi & Lyytinen, Jaakko. Marimekon kopiokangas ei välttämättä vie oikeuteen. *Helsingin Sanomat* 30.5.2013, C1–2.
- HS 31.5.2013a. Kauhanen, Anna-Liisa. Mellakoiden välitilinpäätös. *Helsingin Sanomat* 31.5.2013, B1.
- HS 31.5.2013b. STT-AFP. Israel rakentaa yli tuhat asuntoa Itä-Jerusalemiin. *Helsingin Sanomat* 31.5.2013, B4.
- HS 3.6.2013. Murtoniemi, Kaisa. Luonnonsuojeluliitto lausuu aina kun pyydetään. *Helsingin Sanomat* 3.6.2013, A14.

- HS 5.6.2013. Saarikoski, Saska. Paraskin brändi on yleisön peukalon alla. *Helsingin Sanomat* 5.6.2013, A5.
- HS 6.6.2013. Kalliokoski, Matti. Kulttuurikoti hämää. *Helsingin Sanomat* 6.6.2013, A4.
- HS 7.6.2013. Ahola, Suvi. Kirjat päättyivät, kalaa riittää. *Helsingin Sanomat* 7.6.2013, C11.
- HS 8.6.2013a. Hiironen, Juhana. Maanviljelijän työmatka on kaksinkertaistunut. *Helsingin Sanomat* 8.6.2013, A5.
- HS 8.6.2013b. Oinaala, Sampsa. Poliitikot terapiassa. *Helsingin Sanomat* 8.6.2013, C28.
- HS 9.6.2013. AFP-HS. Mandelan terveydentila heikkeni jälleen. *Helsingin Sanomat* 9.6.2013, B2.
- HS 12.6.2013a. HS. Kävelyllä kuulee pimeistä pulloista. *Helsingin Sanomat* 12.6.2013, A23.
- HS 12.6.2013b. Numminen, Jaakko. Peruskoulun toteuttaja ja kehittäjä oli bibliofiili. *Helsingin Sanomat* 12.6.2013, C12.
- HS 13.6.2013. Valjakka, Timo. Jacob Hashimoton leijoista syntyy globaalia taidetta. *Helsingin Sanomat* 13.6.2013, C7.
- HS 14.6.2013a. Leppänen, Veli-Pekka. Virolaisella ja Jakobsonilla oli CIA-yhteys. *Helsingin Sanomat* 14.6.2013, C1.
- HS 14.6.2013b. Lyytinen, Jaakko. Kylmän sodan Helsingissä kaikki tapasivat kaikkia. *Helsingin Sanomat* 14.6.2013, C2.
- HS 15.6.2013a. HS. Venäjän fosforivuoto herätti. *Helsingin Sanomat* 15.6.2013, A7.
- HS 15.6.2013b. Paukku, Timo. Oudot robotit valtaavat Kuun. *Helsingin Sanomat* 15.6.2013, L10–11.
- HS 16.6.2013. Aaltonen, Mikko. Kasarinostalgiaa Kaisaniemen täydeltä. *Helsingin Sanomat* 16.6.2013, C17.
- HS 17.6.2013. Aaltonen, Mikko. Britti-instituutio on yhä fantastinen boogie-kone. *Helsingin Sanomat* 17.6.2013, C2.
- HS 18.6.2013. Baer, Katarina. Vakoilu löi särön saksalaisten Obama-huumaan. *Helsingin Sanomat* 18.6.2013, B2–3.
- HS 20.6.2013. HS. Irakin sota koetteli suhteita. *Helsingin Sanomat* 20.6.2013, B2.
- HS 24.6.2013a. Tikkala, Hannu. Vallanhimo lykkää isoja ratkaisuja. *Helsingin Sanomat* 24.6.2013, A16–17.
- HS 24.6.2013b. HS. SMP nousi suurien ikäluokkien paineesta. *Helsingin Sanomat* 24.6.2013, A16–17.
- HS 24.6.2013c. AFP-HS. Nelson Mandelan tila kriittinen. *Helsingin Sanomat* 24.6.2013, A37.
- HS 24.6.2013d. Oinaala, Sampsa. Turistit tyhjensivät Lapin kaupat. *Helsingin Sanomat* 24.6.2013, B17.
- HS 26.6.2013. Stubb, Alexander. Ilman euroa Suomen asema olisi paljon huonompi. *Helsingin Sanomat* 26.6.2013, A5.
- HS 28.6.2013. Salmela, Marja. Lähiöille miljoonien ehostus. *Helsingin Sanomat* 28.6.2013, A8.
- HS 29.6.2013a. HS. Uutisia kahtiajaon maasta. *Helsingin Sanomat* 29.6.2013, A5.
- HS 29.6.2013b. Jokelainen, Jarkko. Rock-Jerry ei luovu nahkarotsistaan. *Helsingin Sanomat* 29.6.2013, A5.
- HS 6.7.2013a. Leppänen, Veli-Pekka. Presidentin poika valvoi Kekkosen arkistoa. *Helsingin Sanomat* 6.7.2013, C21.
- HS 6.7.2013b. Oinaala, Sampsa. Studioyleisö kuin puupötkelöt. *Helsingin Sanomat* 6.7.2013, C29.
- HS 10.7.2013. Jokelainen, Jarkko. Esa Pulliainen herättelee rautalankaa. *Helsingin Sanomat* 10.7.2013, B2.

- HS 15.7.2013a. Jalovaara, Ville. Kristillisen politiikan ja kirkon epäsopu ei ole uutta. *Helsingin Sanomat* 15.7.2013, A5.
- HS 15.7.2013b. Manninen, Teemu. Rähjäviä ja räkäisiä oodeja bluesjampoille. *Helsingin Sanomat* 15.7.2013, B3.
- HS 16.7.2013. Virtanen, Leena. Suomi-viihde kukoisti 60-luvulla. *Helsingin Sanomat* 16.7.2013, B17.
- HS 17.7.2013a. Tikkanen, Johanna. Kolmannes peruskorjauksista pääkaupunkiseudulla. *Helsingin Sanomat* 17.7.2013, A13.
- HS 17.7.2013b. Avola, Pertti. Mårtensson muistelee valikoiden. *Helsingin Sanomat* 17.7.2013, B4.
- HS 18.7.2013a. HS. Kerry: Israelin tulisi harkita Arabiliiton rauhanehdotusta. *Helsingin Sanomat* 18.7.2013, A23.
- HS 18.7.2013b. Keskitalo, Tapio. Naisfutaajia jännitti liikaa. *Helsingin Sanomat* 18.7.2013, A32.
- HS 19.7.2013a. Pölkki, Minna & Toivonen, Janne. Helsingin lähiölääke ei pure Porissa. *Helsingin Sanomat* 19.7.2013, A10.
- HS 19.7.2013b. Turtiainen, Suvi. Jo neuvottelut olisivat saavutus. *Helsingin Sanomat* 19.7.2013, A20.
- HS 19.7.2013c. Leppänen, Veli-Pekka. 60-luvun erikoisin hämmentäjä. *Helsingin Sanomat* 19.7.2013, B4.
- HS 20.7.2013. Malkavaara, Lauri. Arkipöytä tiedottaa. *Helsingin Sanomat* 20.7.2013, A4.
- HS 21.7.2013. Kassila, Matti. Suomi on kurjien käsikirjoitusten maa. *Helsingin Sanomat* 21.7.2013, C15.
- HS 22.7.2013. Petterson, Maria. ”Onkohan Matti käynyt viime aikoina elokuvissa?”. *Helsingin Sanomat* 22.7.2013, B3.
- HS 24.7.2013. Oinaala, Sampsa. Nostalgia kokoaa joukot yhteen. *Helsingin Sanomat* 24.7.2013, B21.
- HS 28.7.2013. von Hertzen, Anna. Sääksi lensi etelään. *Helsingin Sanomat* 28.7.2013, C26–27.
- HS 29.7.2013a. HS. Vesipula uhkaa lisätä kriisejä maailmalla. *Helsingin Sanomat* 29.7.2013, A4.
- HS 29.7.2013b. Halmetoja, Veikko. Lavastaja Ralf Forsström löysi vapauden Tukholmasta. *Helsingin Sanomat* 29.7.2013, B8.
- HS 30.7.2013. Zidan, Aishi. Juutalaisen valtion puolesta. *Helsingin Sanomat* 30.7.2013, A16.
- HS 6.8.2013. Hämäläinen, Unto. Neuvostodiplomaatti ja nimimerkki Komissarov. *Helsingin Sanomat* 6.8.2013, B8.
- HS 7.8.2013. Uusitorppa, Harri. ”Olen nyt kone ja puhun”. *Helsingin Sanomat* 7.8.2013, B3.
- HS 9.8.2013a. Isopuro, Jukka. Olli Virtaperkon konsertto knifonium-soittimella oli tapaus. *Helsingin Sanomat* 9.8.2013, B4.
- HS 9.8.2013b. Talvio, Otto. 1960-luku svengasi vain harvoille. *Helsingin Sanomat* 9.8.2013, C5.
- HS 10.8.2013. Petäjä, Jukka. Punalippu terrorin junaan. *Helsingin Sanomat* 10.8.2013, C4.
- HS 11.8.2013. Hämäläinen, Unto. Euro-oppositiota ei ole syntynyt. *Helsingin Sanomat* 11.8.2013, A5.
- HS 13.8.2013. Tarasti, Lauri. Pitäisikö 16-vuotiaille antaa äänioikeus? *Helsingin Sanomat* 13.8.2013, B6.
- HS 14.8.2013a. Koivisto, Janne. Opiskelijat vetäytyvät Vanhan ylioppilastalon ravintolasta. *Helsingin Sanomat* 14.8.2013, A15.

- HS 14.8.2013b. Zidan, Aishi. Israel aloitti palestiinalaisvankien vapauttamisen. *Helsingin Sanomat* 14.8.2013, A18–19.
- HS 14.8.2013c. Rusi, Alpo. Suomettumisen ydin oli poliittisessa pelissä. *Helsingin Sanomat* 14.8.2013, B9.
- HS 14.8.2013d. Hämäläinen, Unto. Teollisuusjohtaja ja Kekkonen mies. *Helsingin Sanomat* 14.8.2013, B11.
- HS 16.8.2013. Klen, Tapio. Mustikan juurista nousee nopeasti uusia versoja. *Helsingin Sanomat* 16.8.2013, B10.
- HS 18.8.2013a. Paukku, Timo. Hullun paperit yksissä kansissa. *Helsingin Sanomat* 18.8.2013, C16.
- HS 18.8.2013b. Huusko, Anna-Kaisa. Puiset kaunottaret. *Helsingin Sanomat* 18.8.2013, E8.
- HS 19.8.2013. Kiander, Jaakko. Suurten ikäluokkien kato ei mullistakaan työelämää. *Helsingin Sanomat* 19.8.2013, A5.
- HS 21.8.2013. Salmela, Marja. Kotitalousvähennyksellä vauhtia lähiökorjauksiin. *Helsingin Sanomat* 21.8.2013, A24.
- HS 22.8.2013a. Marttila, Jouko. Rakenneuudistukset voivat koitua Urpilaisen kohtaloksi. *Helsingin Sanomat* 22.8.2013, A5.
- HS 22.8.2013b. Hämäläinen, Unto. Kekkonen sivusuhte oli suurta rakkautta. *Helsingin Sanomat* 22.8.2013, B3.
- HS 23.8.2013a. Hakola, Tero. Arhinmäki: Olympialiikkeen pitää puolustaa sananvapautta. *Helsingin Sanomat* 23.8.2013, A33.
- HS 23.8.2013b. Niskakangas, Tuomas. Kesken jäänyt unelma. *Helsingin Sanomat* 23.8.2013, A24.
- HS 24.8.2013a. Kulta, Heikki. SPA-Francorchamps. *Helsingin Sanomat* 24.8.2013, B16.
- HS 24.8.2013b. Koistinen, Olavi. Hajuelokuvat eivät innostaneet katsojia 1960-luvulla. *Helsingin Sanomat* 24.8.2013, L13.
- HS 25.8.2013. Nieminen, Tommi. Kaksi fuksia. *Helsingin Sanomat* 25.8.2013, C1–4.
- HS 27.8.2013. Jyrkkä, Hannele. Kehollisuuden ankaraa pohdintaa. *Helsingin Sanomat* 27.8.2013, B3.
- HS 28.8.2013. HS. Näin esitys kertoo sodanjälkeisistä vuosista. *Helsingin Sanomat* 28.8.2013, A22.
- HS 29.8.2013. Niskakangas, Tuomas. Martin Luther Kingiä juhliittiin Washingtonissa. *Helsingin Sanomat* 29.8.2013, A25.
- HS 30.8.2013a. Lehtonen, Veli-Pekka. Huviretki hirttopaikalle. *Helsingin Sanomat* 30.8.2013, B1–2.
- HS 30.8.2013b. HS. Indonesian vaiettu joukkosurma. *Helsingin Sanomat* 30.8.2013, B2.
- HS 31.8.2013a. Boxberg, Katja. Suomi on kaupan kummajainen. *Helsingin Sanomat* 31.8.2013, B10.
- HS 31.8.2013b. Kettunen, Niko. Mannerlaatat liikkuvat sittenkin. *Helsingin Sanomat* 31.8.2013, L6.
- HS 1.9.2013a. Junkkari, Marko. Mistä löytyisi uusi Pekka Kuusi? *Helsingin Sanomat* 1.9.2013, A4.
- HS 1.9.2013b. Karuvuori, Anne. Tekevän miehen mitta. *Helsingin Sanomat* 1.9.2013, E2.
- HS 1.9.2013c. Nelskylä, Lena. Karsijan ja hamstraajan kauhistikset. *Helsingin Sanomat* 1.9.2013, E4–5.
- HS 2.9.2013. Kauhanen, Anna-Liisa. Carl Bildt on joutunut odottamaan Yhdysvaltain presidenttiä kauan kylään. *Helsingin Sanomat* 2.9.2013, A4.
- HS 6.9.2013. HS. Sekasortoinen Keski-Afrikan tasavalta. *Helsingin Sanomat* 2.9.2013, A30.

- HS 8.9.2013a. Huhta, Kari. Suurvaltojen varjot ovat pitkiä Pohjolassa. *Helsingin Sanomat* 8.9.2013, A4.
- HS 8.9.2013b. Pusa, Ari. Tokio sai 2020 kesäolympialaiset. *Helsingin Sanomat* 8.9.2013, B12.
- HS 11.9.2013. Kallionpää, Katri. Hyvän omantunnon turkiksi. *Helsingin Sanomat* 11.9.2013, B6.
- HS 13.9.2013. Mainio, Tapio & Palovaara, Jorma. Putkiremontit hinnoissaan. *Helsingin Sanomat* 13.9.2013, A8.
- HS 14.9.2013. Sirén, Vesa. Kriisi uhkaa musiikin ihmemaata. *Helsingin Sanomat* 14.9.2013, C4.
- HS 15.9.2013a. Niemi, Kaius. Paluu juurille. *Helsingin Sanomat* 15.9.2013, A5.
- HS 15.9.2013b. Lehto, Essi. Tunnistatko kotimaiset designklassikot? *Helsingin Sanomat* 15.9.2013, E4.
- HS 17.9.2013. Pohjanpalo, Olli. Neljännesmiljoonan lahjoittaja. *Helsingin Sanomat* 17.9.2013, B11.
- HS 18.9.2013. Kantola, Anu. Kotoinen kapinallinen. *Helsingin Sanomat* 18.9.2013, B3.
- HS 19.9.2013. HS. Syntymäpäivä. *Helsingin Sanomat* 19.9.2013, B12.
- HS 20.9.2013. Talvio, Otto. Prahan miehityksen marttyyritarina. *Helsingin Sanomat* 20.9.2013, C2–3.
- HS 22.9.2013. Aspivaara, Esko. Suomalaisen kaupan tarjontaa ei pidä verrata metropoleihin. *Helsingin Sanomat* 22.9.2013, C24.
- HS 23.9.2013. Suhonen, Pertti. Puolueiden arvolähtökohdat unohtuivat. *Helsingin Sanomat* 23.9.2013, B6.
- HS 27.9.2013a. HS. Petoeläinkannat vahvistuneet Euroopassa. *Helsingin Sanomat* 27.9.2013, A27.
- HS 27.9.2013b. Avola, Pertti. Rakkauskirje Woodstockille. *Helsingin Sanomat* 27.9.2013, B25.
- HS 28.9.2013a. Pullinen, Jussi. Marimekko: Kankaan aihe on 1960-luvun valokuvasta. *Helsingin Sanomat* 28.9.2013, B9.
- HS 28.9.2013b. Lahtinen, Kati & Ruponen, Ritva & Wirkkala, Elina. Vanha talo on arvokkain pystyssä. *Helsingin Sanomat* 28.9.2013, C18.
- HS 1.10.2013. Ahola, Suvi. Omaperäisyys on hankala käsite. *Helsingin Sanomat* 1.10.2013, B2.
- HS 4.10.2013. Luukka, Teemu. Laskelmia pitää tehdä. *Helsingin Sanomat* 4.10.2013, A20.
- HS 5.10.2013. Munukka, Jouni. Maalimies Barkov keräsi kehuja. *Helsingin Sanomat* 5.10.2013, B18.
- HS 6.10.2013. Pallaste, Tuija. Vastarannan naiset. *Helsingin Sanomat* 6.10.2013, C7–8.
- HS 12.10.2013a. Kaprio, Jaakko & Korhonen, Tellervo. Sairauksien ehkäiseminen ei ole vain taloudellinen kysymys. *Helsingin Sanomat* 12.10.2013, C19.
- HS 12.10.2013b. Ollikainen, Anneli & Korhonen, Kaisa. Teatterimies avasi ovet Vanhan valtaajille. *Helsingin Sanomat* 12.10.2013, C24.
- HS 14.10.2013a. Punkka, Päivi. Syöpiin odotetaan uusia vallankumouksia. *Helsingin Sanomat* 14.10.2013, A10–11.
- HS 14.10.2013b. Iivonen, Jyrki. Soklin kaivos ratkeamassa. *Helsingin Sanomat* 14.10.2013, A24.
- HS 16.10.2013. Avola, Pertti. Eurythmics-mies Nashvillessä. *Helsingin Sanomat* 16.10.2013, B5.
- HS 17.10.2013. Kaarla, Satu. Harva 60-luvun johtaja on hyväkuntoinen vanhus. *Helsingin Sanomat* 17.10.2013, T17.

- HS 19.10.2013. Oinaala, Sampsa. Kadonnutta radiohistoriaa kelanauhalta. *Helsingin Sanomat* 19.10.2013, C32.
- HS 20.10.2013. Saarikoski, Saska. Hymy palasi kreikkalaisten kasvoille. *Helsingin Sanomat* 20.10.2013, C13.
- HS 23.10.2013. Avola, Pertti. Kapituli kätkee salaisuuden. *Helsingin Sanomat* 23.10.2013, B19.
- HS 25.10.2013. Kallionpää, Katri. Puhu minulle rakkaudesta, Aulikki Oksanen! *Helsingin Sanomat* 25.10.2013, B12.
- HS 26.10.2013a. Juha Salonen. Iiiiiiiiiiiiiiiiiik! Näin alko Beatlemania. *Helsingin Sanomat* 26.10.2013, C4–5.
- HS 26.10.2013b. Sirén, Vesa. The Beatles sai Tawastjernan. *Helsingin Sanomat* 26.10.2013, C4–5.
- HS 27.10.2013a. Laitinen, Joonas & Moisio, Teppo. Helsinki haluaa moottoritiet asunnoiksi. *Helsingin Sanomat* 27.10.2013, A20–21.
- HS 27.10.2013b. Nykänen, Anna-Stina. Lastensuojelun satuttama. *Helsingin Sanomat* 27.10.2013, C1–5.
- HS 29.10.2013a. Uusitorppa, Harri. Sir David toi luonnon olohuoneisiin. *Helsingin Sanomat* 29.10.2013, B1–2.
- HS 29.10.2013b. Peltonen, Timo. Maon kansa taisteli. *Helsingin Sanomat* 29.10.2013, B20.
- HS 30.10.2013a. Niskakangas, Tuomas. Komissio petti Kennedyn. *Helsingin Sanomat* 30.10.2013, B1–2.
- HS 30.10.2013b. Petäjä, Jukka. Erään murhan anatomia. *Helsingin Sanomat* 30.10.2013, B2.
- HS 31.10.2013. Karhu, Lea. Melkein upseeri ja täysin herrasmies. *Helsingin Sanomat* 31.10.2013, B5.
- HS 1.11.2013. Luukka, Teemu & Niemeläinen, Jussi. Sanoma keskittyy Suomeen ja Hollantiin. *Helsingin Sanomat* 1.11.2013, A26.
- HS 2.11.2013. Konttinen, Jussi. Pitelemätön professori. *Helsingin Sanomat* 2.11.2013, C10.
- HS 6.11.2013a. Ahola, Suv. Kirjallisuuden jättekiva ABC. *Helsingin Sanomat* 6.11.2013, B1–2.
- HS 6.11.2013b. Virtanen, Leena. Dokumentti sukeltaa syvälle kansanmurhaajan alitajuntaan. *Helsingin Sanomat* 6.11.2013, B20.
- HS 10.11.2013a. HS. Jom Kippur -sota syttyi pyhäpäivänä. *Helsingin Sanomat* 10.11.2013, B5.
- HS 10.11.2013b. Kauppinen, Juha. Isän kannoilla. *Helsingin Sanomat* 10.11.2013, C1–4.
- HS 12.11.2013a. AFP-HS. Kambodža voitti vuosia jatkuneen temppeleikiistan. *Helsingin Sanomat* 12.11.2013, A20.
- HS 12.11.2013b. Pääkkönen, Sirpa. 1950-luvun Helsinki oli lasten kaupunki. *Helsingin Sanomat* 12.11.2013, B2–3.
- HS 13.11.2013. Lassila, Anni & Salonen, Juha. Kaivosta ei voi sulkea noin vain. *Helsingin Sanomat* 13.11.2013, A8.
- HS 14.11.2013. Lehto, Essi. Velkaisen viimeinen toivo. *Helsingin Sanomat* 14.11.2013, T4.
- HS 16.11.2013a. Kotirinta, Pirkku. Valokuva vie 1960-luvun Maliin. *Helsingin Sanomat* 16.11.2013, C7.
- HS 16.11.2013b. Tamminen, Tuomo. Loppu flunssalle. *Helsingin Sanomat* 16.11.2013, L4–6.
- HS 17.11.2013. Niskakangas, Tuomas. Teoria taikaluodista. *Helsingin Sanomat* 17.11.2013, C10–11.

- HS 19.11.2013. Niskakangas, Tuomas. Dallasin laukaukset eivät unohdu. *Helsingin Sanomat* 19.11.2013, A22–23.
- HS 20.11.2013. Sirén, Vesa. Murha kotialbumissa. *Helsingin Sanomat* 20.11.2013, B1–2.
- HS 21.11.2013. Nelskylä, Lena. ”On minun vuoroni auttaa”. *Helsingin Sanomat* 21.11.2013, T4–5.
- HS 22.11.2013. Niskakangas, Tuomas. Oswald uhkasi jahtaajiaan aseella. *Helsingin Sanomat* 22.11.2013, A27.
- HS 25.11.2013. HS. (Kuvateksti). *Helsingin Sanomat* 25.11.2013, B8.
- HS 26.11.2013. Aaltonen, Mikko. Cheek venyttää popissa menestymisen rajoja. *Helsingin Sanomat* 26.11.2013, B3.
- HS 28.11.2013. Erola, Jan. Siskot, aseisiin! *Helsingin Sanomat* 28.11.2013, A36.
- HS 1.12.2013a. Uschanov, Tommi. Suomi välivaiheena. *Helsingin Sanomat* 1.12.2013, C5.
- HS 1.12.2013b. Niemeläinen, Jussi. Suomen valkoinen talo. *Helsingin Sanomat* 1.12.2013, C10.
- HS 4.12.2013a. Liiten, Marjukka. Pisa-Suomi putosi maan pinnalle. *Helsingin Sanomat* 4.12.2013, A8.
- HS 4.12.2013b. Kalin, Kaj. Lappi, poppi ja avaruus. *Helsingin Sanomat* 4.12.2013, B6.
- HS 6.12.2013a. Similä, Ville. Maailma menetti Madiban. *Helsingin Sanomat* 6.12.2013, A26–27.
- HS 6.12.2013b. Hämäläinen, Unto. Neuvostoliitto pani jo Suomea taskuun. *Helsingin Sanomat* 6.12.2013, B4–5.
- HS 7.12.2013a. HS. Mandelan perintö on valtava voimavara. *Helsingin Sanomat* 7.12.2013, A4–5.
- HS 7.12.2013b. Huusko, Jukka & Niemeläinen, Jussi. Maailma suri Madibaa. *Helsingin Sanomat* 7.12.2013, B1.
- HS 8.12.2013. Huhtanen, Ann-Mari. Fiksu käy salilla. *Helsingin Sanomat* 8.12.2013, C13.
- HS 11.12.2013. Vasama, Tanja. Mandelan muistojuhla toi maailman yhteen. *Helsingin Sanomat* 11.12.2013, A20.
- HS 13.12.2013a. HS. Keski-Afrikassa kytee kansanmurha. *Helsingin Sanomat* 13.12.2013, A25.
- HS 13.12.2013b. Palttala, Pipsa. Putkien sijaan koko talo uusiksi. *Helsingin Sanomat* 13.12.2013, A18.
- HS 13.12.2013c. Paukku, Timo. Harppaus kohti supervalta-asemaa. *Helsingin Sanomat* 13.12.2013, A22–23.
- HS 14.12.2013a. HS. Hyvinvointivaltion lyhyt historia. *Helsingin Sanomat* 14.12.2013, B3–5.
- HS 14.12.2013b. Kivipelto, Arja. Ennen susi oli henkipatto, nyt sitä suojellaan. *Helsingin Sanomat* 14.12.2013, L4–6.
- HS 16.12.2013a. Niskakangas, Tuomas. Kristenin huoli kristityistä. *Helsingin Sanomat* 16.12.2013, A4.
- HS 16.12.2013b. HS. Mandelan vuodet. *Helsingin Sanomat* 16.12.2013, A25.
- HS 17.12.2013. Palttala, Pipsa. Suuri muuttoaalto ravistaa Suomea. *Helsingin Sanomat* 17.12.2013, A8.
- HS 20.12.2013. Leppänen, Veli-Pekka. Yhden asian liike, monta rautaa tulossa. *Helsingin Sanomat* 20.12.2013, B8.
- HS 22.12.2013. Junkkari, Marko. Juho Saari on aikamme Kuusi. *Helsingin Sanomat* 22.12.2013, A4.
- HS 24.12.2013. Aalto, Kirsti. Sairaalapappien tarve on kasvanut. *Helsingin Sanomat* 24.12.2013, B13.

- HS 28.12.2013. Juntunen, Esa & Moilanen, Kaisu. Lähikauppa sinnittelee yhä. *Helsingin Sanomat* 28.12.2013, A20.
- HS 30.12.2013 Leppänen, Veli-Pekka. Chile, demokratian pitkä viipale. *Helsingin Sanomat* 30.12.2013, B2.

Kirjallisuus

- Adam, G. Stuart (2009). Foreword. Teoksessa: Carey, James. *Communication as Culture. Essays on Media and Society. Revised Edition*. New York: Routledge. Ix–xxiv.
- Adam, Barbara (2003). Reflexive modernization temporalized. *Theory, Culture and Society* 20: 2, 597–598.
- Ahonen, Sirkka (1998). *Historiaton sukupolvi. Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Ahonen, Sirkka (2000). Historiakulttuuri yhteisön muistin rakentajana. *Historiallinen aikakauskirja* 98: 4, 305–311.
- Ahva, Laura (2010). *Making News with Citizens: Public Journalism and Professional Reflexivity in Finnish Newspapers*. Tampere: Tampere University Press. [<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66684/978-951-44-8288-5.pdf?sequence=1>] Luettu 11.10.2015.
- Alaketola-Tuominen, Marja (1989). *Jokapojan amerikanperintö. Yhdysvaltalaisia kulttuurivaikutteita Suomessa toisen maailmansodan jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (1999 [1993]). *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (1996). Theorizing in Qualitative Research: A Cultural Studies Perspective. *Qualitative Inquiry* 2: 4, 371–384.
- Albæk, Erik (2011). The interaction between experts and journalists in news journalism. *Journalism* 12: 3, 335–348.
- Alexander, Jeffrey C.; Jacobs, Ronald N. (1998) Mass Communication, Ritual and Civil Society. Teoksessa: Curran, James & Liebes, Tamar (toim.). *Media, Ritual and Identity*. London: Routledge. 23–41.
- Ampuja, Marko; Koivisto, Juha & Väliaverronen, Esa (2014). Medioituminen: iskusana, analyttinen työkalu vai uusi paradigma? *Media & Viestintä* 37: 2, 22–37.
- Anderson, Benedict (2007 [1982]). *Kvittellut yhteisöt. Nationalismin leviämisen ja alkupeuran tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Aslama, Minna; Hellman, Heikki; Lehtinen, Pauliina & Sauri, Tuomo (2007). Niukkuuden aikakaudesta kanavapaljouteen. Teoksessa: Wiio, Juhani (toim.). *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1145. 58–77.
- Assmann, Jan (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*. Issue 65, 125–133.
- Auer, Väinö & Jutikkala, Eino (1941). *Finnlands Lebensraum. Das Geographische und Gesichtliche Finnland*. Helsinki.
- Barnes, Julian 2011. *The Sense of an Ending*. London: Jonathan Cape.
- Barnhurst, Kevin & Mutz, Diana (1997). American journalism and the decline in event-centered reporting. *Journal of Communication* 47: 4, 27–53.
- Bellah, Robert N.; Madsen, Richard; Sullivan, William M.; Swidler, Ann & Tipton, Steven M. (1985). *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press.
- Beck, Ulrich (1999). *Mitä globalisaatio on?* Tampere: Vastapaino.
- Berelson, Bernard (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe: The Free Press.

- Berelson, Bernard (1948-1949). What "missing the newspaper" means. Teoksessa: P. F. Lazarsfeld & F. N. Stanton (toim.). *Communications Research*. New York: Harper & Brothers. 111–128.
- Billig, Michael (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Blank, Grant (2007). *Critics, ratings, and society: The sociology of reviews*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Bläfield, Antti (2014). *Loistavat Erkot. Patruunat ja heidän päätoimittajansa*. Keuruu: Otava.
- von Bonsdorff, Johan (1986). *Kun Vanha vallattiin*. Helsinki: Tammi.
- Braudel, Fernand (1990). *Sozialgeschichte des 15. und 18. Jahrhunderts: Der Handel*. München: Kindler.
- Borg, Sami (toim.) (2012). *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 16/2012. Helsinki: Edita Prima. [http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/162012muutosvaalit2011/Files/OMSO_16_2012_Muutosvaalit_2011_352_s.pdf] Luettu 19.11.2015.
- Buxton, William J. (1988). Harold Innis' Excavation of Modernity: The Newspaper Industry, Communications, and the Decline of Public Life. *Canadian Journal of Communication* 23: 3, 321–339.
- Carey, James (2009 [1989]). *Communication as Culture. Essays on Media and Society. Revised Edition*. New York: Routledge.
- Carey, James (1998). Political Ritual in Television: episodes in the history of shame, degradation and excommunication. Teoksessa: Curran, James & Liebes, Tamar (toim.). *Media, Ritual and Identity*. London: Routledge. 42–70.
- Carr, E. H. (1963 [1961]). *Mitä historia on?* Helsinki: Otava.
- Castells, Manuel (2009). *Communication power*. New York: Oxford University Press.
- Clerc, Louis (2012). Tiedotusvälineet ulkopoliitiikan historian lähteinä. Esimerkkejä Ranskan historiasta vuosina 1900-1970. Teoksessa: Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 78–101.
- Cohen, Anthony P. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. New York: Tavistock.
- Collingwood, R. G. (1982 [1939]). *An Autobiography*. Oxford: Clarendon Paperbacks.
- Collingwood, R. G. (1973). *The Idea of History*. Oxford.
- Connor, Brian T. (2012). 9/11 – A New Pearl Harbor? Analogies, Narratives, and Meanings of 9/11 in Civil Society. *Cultural Sociology* 6: 1, 3–25.
- Denzin, Norman K. (1978). Strategies of multiple triangulation. Teoksessa: Denzin, Norman K. (toim.). *The Research Act in Sociology: a Theoretical Introduction to Sociological Method*. New York: McGraw-Hill, 297–313.
- Deuze, Mark (2009). The people formerly known as the employers. *Journalism* 10: 3, 315–318.
- Deuze, Mark (2008). The Changing Context of News Work: Liquid Journalism and Monitorial Citizenship. *International Journal of Communication* 2: 848–865.
- Deuze, Mark (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism* 6: 4, 442–464.
- Edy, Jill A. & Daradanova, Miglena (2006). Reporting through the lens of the past. From Challenger to Columbia. *Journalism* 7: 2, 131–151.
- Edy, Jill A. (1999). Journalistic Uses of Collective Memory. *Journal of Communication* 49: 2, 71–85. 1999.

- Ekecrantz, Jan (2001). Postmodern times? A comparative study of temporal constructions. Paper presented at the 15th Nordic Conference on Media and Communication Research, Reykjavik 11–13.8.2001.
- Ekecrantz, Jan (1994). Journalism viestintänä. Kolme ajankuvaa. *Tiedotustutkimus* 17: 4, 4–23.
- Erll, Astrid. (2010). Cultural Memory Studies: An Introduction. Teoksessa: Erll, Astrid & Nünning, Ansgar (toim.). *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 1–18.
- Esser, Frank (1999). ”Tabloidization” of news: A comparative analysis of Anglo-American and German press journalism. *European Journal of Communication* 14: 3, 291–324.
- Eskola, Katarina (2008). Sukupuoliroolikeskustelu lehdistössä 1960-luvulla. Teoksessa: Mickwitz, Margaretha; von Essen, Agneta & Nordgren, Elisabeth. *Roolien murtajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus. 56–73.
- Fairclough, Norman (1997 [1995]). *Media Discourse*. London: Hodder Arnold.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006). Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 7–24.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006). Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 25–48.
- Flood, Christopher (1996). *Political Myth: A Theoretical Introduction*. New York: Garland.
- Fowler, Roger (1991). *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Fulbrook, Mary (2002). *Historical Theory*. London: Routledge.
- Gaddis, John Lewis (2005). *Cold War*. St. Ives: Allen Lane.
- Gans, Herbert (1980). *Deciding what's news: a study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek, and Time*. New York: Vintage Books.
- Garde-Hansen, Joanne (2011). *Media and Memory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Garton Ash, Timothy (1999). *History of the Present. Essays, Sketches and Dispatches from Europe in the 1990's*. Bath: Allen Lane The Penguin Press.
- Geertz, Clifford (1972). Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight. *Daedalus* 101: 1, 1–37. [http://users.atw.hu/cellotar/angol/deep_play_jstor.pdf] Luettu 5.11.2015.
- Gerbner, George (1998). Cultivation Analysis: An Overview. *Mass Communication & Society*. 1: 3/4: 175–194.
- Giddens, Anthony (1992). *The consequences of modernity*. London: Polity.
- Gitlin, Todd (1980). *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making & Unmaking of the New Left*. California: University of California Press.
- Goffman, Erwin (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.
- Gurevich, Aaron I. (1994). The Double Responsibility of the Historian. Teoksessa: Badarida, F. (toim.). *The Social Responsibility of the Historian*. Providence and Oxford: Berghahn Books, 62–83.
- Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.) (2009). *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.
- Haapala, Pertti (2006). Suomalainen rakennemuutos. Teoksessa: Juho Saari (toim.). *Historiallinen käänne. Jobdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen*. Tampere: Gaudeamus. 91–124.

- Haapala, Pertti (2004). Väki vähenee. Maatalousyhteiskunnan hidas häviö 1950-2000. Teoksessa: *Suomen maatalouden historia III*. Helsinki: SKS. 233–254.
- Haapala, Pertti (2003). Nuoriso numeroina. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.). *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuoruuden historia*. Jyväskylä: SKS. 67–86.
- Haapala, Pertti (1989). *Sosiaalihistoria: Jobdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Haapanen, Lauri (2011). Sitaattien tehtävät ja tekeminen kaunokirjallis-journalistisissa lehtijutuissa. *Media & viestintä* 34: 3, 64–89.
- Habermas, Jürgen (2004 [1990]). *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Habermas, Jürgen (1987). *Eine Art Schadensabwicklung*. Frankfurt am Main: Surhkamp.
- Halbwachs, Maurice (1992 [1952]). *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hallamaa, Teemu (2013). *Mitä kuolleet meistä kertovat: yhteiskunnan ja journalismin muutosten bejjastukset Helsingin Sanomien muistokirjoituksissa vuosina 1992–2012*. Tiedotusopin gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hallin, Daniel C. (1987 [1986]). Cartography, Community, and the Cold War. Teoksessa: Manoff, Robert Karl & Schudson, Michael (toim.). *Reading the News. A Pantheon Guide to Popular Culture*. New York: Pantheon Books. 109–145.
- Hallman, Kristiina (1986). *Tottelisinko? Suomalaista sadankomiteaa vuodesta 1963*. Helsinki: Suomen Sadankomitealiitto ry.
- Hunter, Mark Lee; Hanson, Nils; Sabbagh, Rana; Sengers, Luuk; Sullivan, Drew; Svith, Flemming Tait & Thordsen, Pia (2001). *Quality Control Techniques and Ethics in Story Base Inquiry. A manual for investigative journalists*. Unesco Publication. [<http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001930/193078e.pdf>] Luettu 15.12.2015.
- Harro-Loit, Halliki & Pallas, Anu (2013). Temporality and commemoration in Estonian dailies. Teoksessa: Harro-Loit, Halliki & Kello, Katrin (toim.). *The Curving Mirror of Time*. Tartto: University of Tartu Press. 17–58.
- Hartley, John (1996). *Popular Reality: Journalism, Modernity, Popular Culture*. London: Arnold.
- Heikkilä, Heikki; Ahva, Laura; Siljamäki, Jaana & Valtonen, Sanna (2012). *Kelluva kiinnostavuus. Journalismien merkitys ihmisten sosiaalisissa verkostoissa*. Tampere: Vastapaino.
- Heikkinen, Antero (1996). *Menneisyyttä rakentamassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Heinonen, Ari (1995). *Vahvikoiran omatunto. Journalismien itsesääntely ja toimittajat*. Tiedotusopin laitoksen Julkaisuja Sarja A 84. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Heinonen, Visa (2012). Arkielämän tutkimuserinteet, kulutus ja rutiinit. *Kulutustutkimus.Nyt* 9: 1, 60–74.
- Hellman, Heikki (2009). Kriitikistä puffiksi? Televisioarvostelut Helsingin Sanomien tv-sivuilla 1967–2007. *Läbikuva* 4, 53–68.
- Hellman, Heikki & Jaakkola, Maarit (2009). Kulttuuritoimitus uutisopissa. Kulttuurijournalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978–2008. *Media & viestintä* 32: 4–5, 24–42.
- Hemánus, Pertti (1990). *Journalistiikan perusteet. Jobdatus tiedotusoppiin 2*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hentilä, Seppo (2004). *Harppi-Saksan haarukassa. DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa*. Helsinki: SKS.

- Hentilä, Seppo (2001). Historiapoliitikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö. Teoksessa: Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.). *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS. 26–49.
- Hentilä, Seppo (1998). Historian julkinen käyttö. *Tieteessä tapahtuu* 16: 5, 5–9.
- Hepp, Andreas (2009). Differentiation: Mediatization and Cultural Change. Teoksessa: Lundby, Knut (toim.). *Mediatization. Concept, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang, 139–157.
- Herkman, Juha (2005). *Kaupallisen median ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha (2008). Viihdemedian rooli vaaleissa. Analyysi vuoden 2006 presidentinvaaleista. *Tiedotustutkimus* 31: 4, 4–23.
- Herodotos (1992). *Historiateos 1–2*. Juva: WSOY.
- Hjavarð, Stig (2008). The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom Review* 29: 2, 105–134.
- Hobsbawm, Eric (2009 [1997]). *On History*. London: Abacus.
- Hobsbawm, Eric (2001). *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)*. Tampere: Vastapaino.
- Hoikkala, Tommi & Purhonen, Semi (2008). Suurten ikäluokkien ”tavallisten” jäsenten tyyppitarina. Teoksessa: *Kenen sukupolveen kuuluu? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus. 51–67.
- Hoikkala, Tommi; Laine, Sofia & Laine, Jyrki (toim.) (2005). *Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Holmberg, Jukka (2004). *Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi sanomalehti uutisissa 1987–2003*. Jyväskylä Studies in Humanities 30. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hoskins, Anthony; Barnier, Amanda; Kansteiner, Wulf & Sutton, John (2008). Editorial. *Memory Studies* 1: 1, 5–7.
- Huizinga, Johan (1967 [1942]). *Historian olemus: esseitä ja tutkielmia*. Taskutieto 8. Porvoo: WS.
- Hujanen, Jaana (2004). Tiedonvälitystehtävän murroksilla. Journalismineuvotteluja Risc-toimituksessa. *Tiedotustutkimus* 27: 4–5, 38–55.
- Hujanen, Jaana & Pietikäinen, Sari (2003). Murros! Missä? Liikkeitä nuorten uutismedian seuraamisen käytänteissä. *Tiedotustutkimus* 26: 4–5, 51–61.
- Huokuna, Tiina (2010). Kodin materiaalit ja muutokset. Teoksessa: Häggman, Kai; Markkola, Pirjo; Pulma, Panu & Kuisma, Markku (toim.). *Suomalaisen arjen suuri tarina*. Helsinki: WSOY. 128–141.
- Hyrkkänen, Markku (2011). Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä. *Historiallinen Aikakauskirja* 109: 3, 254–266.
- Hyrkkänen, Markku (2002). *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, Matti (2014). Muisti, kertomus ja kerronnallisuus. Teoksessa: Hakkarainen, Jani; Hartimo, Mirja & Virta, Jaana. *Muisti*. Acta philosophica Tampereensia 6. Tampere: Tampere University Press. 31–41.
- Häkkinen, Antti (2013). Suomalaiset sukupolvet, elämäntavat ja historia – Sukupolvesta sukupolveen. Teoksessa: Häkkinen, Antti; Puuronen, Anne; Salasuo, Mikko & Ojajarvi, Anni. *Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksissa*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 139. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Häkkinen, Kaisa (2004). *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.

- Högmander, Jutta (2005). *Valokeilassa oman elämänsä asiantuntijat. Taviskainalo uutisjournalismin lajiyppinä*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ingram, David & Henshall, Peter (2008). Facts and opinions. The News Manual. A professorial resource for journalists and the media. [http://www.thenewsmanual.net/Manuals%20Volume%203/volume3_56.htm] Luettu 12.10.2015.
- Innis, Harold A. (1977 [1951]). *The Bias of Communication*. Kanada: University of Toronto Press.
- Jaakkola, Jalmari (1941). *Suomen idänkysymys*. Porvoo.
- Jaakkola, Maarit (2015). *The Contested Autonomy of Arts and Journalism. Change and continuity in the dual professionalism of cultural journalism*. Acta Universitatis Tamperensis 2072. Tampere: Tampereen yliopisto.
- JO (2013). Journalistin ohjeet. [http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/] Luettu 14.12.2015.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2006). *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Jordanova, Ludmilla (2000). *History in Practice*. London: Hodder Arnold.
- Jouhki, Jukka (2015). Venäjä, Ukraina ja sumea länsi: Banaali oksidentalismi Helsingin Sanomissa. *Media & viestintä* 38: 4, 165–186.
- Juhila, Kirsi (1993). Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa: Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskursianalyysin aakkeet*. Tampere: Vastapaino. 151–188.
- Jungar, Sune (2000). Neuvostoliitto – supervalta. Teoksessa: Kirkinen, Heikki (toim.). *Venäjän historia*. Keuruu: Otava.
- Juntunen, Laura (2011). *Leikkaa-lümaa-journalismia? Tutkimus uutismedian läbdekäytännöistä*. Viestinnän tutkimusraportteja 4/2011. Helsinki: Unigrafia.
- Juntunen, Laura (2009). Journalistinen etiikka kriisissä: kiireen ja kilpailun haasteet toimittajien ammatilliselle itsekurille. *Media & viestintä* 32: 2, 31–47.
- Jussila, Osmo (2000). Suomi suuriruhtinaskuntana 1809-1917. Teoksessa: Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. *Suomen poliittinen historia 1809-1999*. 3. uudistettu painos. Juva: WSOY. 9–96.
- Juva, Einar W. (1942). *Katsaus Suomen kansan kulttuurikehitykseen*. Turku.
- Jyrkiäinen, Jyrki (2008). *Journalistit muuttuvassa maailmassa*. Tiedotusopin laitoksen Julkaisuja Sarja B 50. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kaarninen, Mervi (2006). Nuorisokulttuurin läpimurto. Teoksessa: Häggman, Kai (toim.). *Täältä tulee nuoriso! 1950-79*. Helsinki: WSOY. 9–37.
- Kalakoski, Virpi (2014). Miksi muisti pettää? Teoksessa: Hakkarainen, Jani; Hartimo, Mirja & Virta, Jaana. *Muisti*. Acta philosophica Tamperensia 6. Tampere: Tampere University Press. 15–29.
- Kalela, Jorma (2012). *Making History. The Historian and Uses of Past*. UK: Palgrave Macmillan.
- Kalela, Jorma (2006). Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 67–92.
- Kalela, Jorma (2001). Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Teoksessa: Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari. *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS. 11–25.
- Kalela, Jorma (2000). *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalela, Jorma (1981). *Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa 1906–1981*. Helsinki: Paperiliitto.

- Kammen, Michael (1993 [1991]). *Mystic Chords of Memory. The Transformation of Tradition in American Culture*. New York: Vintage Books.
- Kangas, Jarkko; Ojala, Markus & Pantti, Mervi (2015). Lännessä olemme, itään katsomme. Ukrainan kriisin kehykset ja Venäjän esityksestä suomalaisissa mediakuviissa. *Media & viestintä* 38: 4, 187–209.
- Kannisto, Maiju (2012). Ajalliset merkitykset medialähteissä. Kymmenen Uutisten alku visioissa ja muistelmassa. Teoksessa: Railo, Erkka & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 102–126.
- Kansteiner, Wulf (2002). Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies. *History and Theory* 41: 2, 179–197.
- Kantola, Anu (2013). From gardeners to revolutionaries: The rise of the liquid ethos in political journalism. *Journalism* 14: 5, 606–626.
- Kantola, Anu (2011). Notkean journalismin nousu. Teoksessa: Kantola, Anu (toim.). *Hetken ballitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 115–141.
- Karisto, Antti (toim.) (2005). *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino.
- Karisto, Antti; Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998). *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Juva: WSOY.
- Karkkola, Minna (2014). *Muistelemisen arvoista. Naisen representaatiot STT:n, Helsingin Sanomien ja Tehty-lehden nekrologeissa*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Karvonen, Erkki (2000a). Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Tiedotustutkimus* 23: 2, 78–84.
- Karvonen, Erkki (2000b). Kaupallisuus journalismietikan uhkana. *Niin & näin* 7: 4, 20–24.
- Kekkonen, Jukka (2016). *Kun aseet puhuvat. Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa*. Helsinki: Art House.
- Kettunen, Pauli (2006). Pohjoismaainen hyvinvointivaltio yhteiskunnan käsittämisen historiana. Teoksessa: Juho Saari (toim.). *Historiallinen käänne. Jobdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen*. Tampere: Gaudeamus. 217–256.
- Kitch, Carolyn (2008). Placing Journalism inside Memory – and Memory Studies. *Memory Studies* 1: 311–320.
- Kitch, Carolyn (2006). ”Useful Memory” in Time Inc. Magazines. Summary Journalism and the Popular Construction of History. *Journalism Studies* 7: 1, 94–110.
- Kitch, Carolyn (2005). *Pages from the past. History & Memory in American Magazines*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Kitch, Carolyn (2004). ”The Magazine that Brings Back the Good Times”: Nostalgia in Media Narratives of an Idealized American Past. Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, New Orleans Sheraton, New Orleans, LA, 27.5.2004.
- Kitch, Carolyn (2003a). ”Mourning in America”: ritual, redemption, and recovery in news narrative after September 11. *Journalism Studies* 4: 2, 213–224.
- Kitch, Carolyn (2003b). Generational identity and memory in American newsmagazines. *Journalism* 4: 2, 185–202.
- Kitch, Carolyn (2002). Anniversary Journalism, Collective Memory, and the Cultural Authority to Tell the Story of the American Past. *The Journal of Popular Culture* 36: 1, 44–67.
- Kitch, Carolyn (2000) ’A news of feeling as well as fact’: Mourning and memorial in American newsmagazines. *Journalism* 1: 2, 171–195.

- Kitch, Carolyn (1999). Twentieth-century Tales: Newsmagazines and American Memory. *Journalism & Communication Monographs* 1: 2, 119–55.
- Kivinen, Osmo & Piironen, Tero (2007). Yhteiskuntametafysiikasta sosiaalisen elämän tutkimukseen – luonnos evolutionaaris-pragmatistiseksi toimijan näkökulmaksi. *Sosiologia* 44: 2, 95–108.
- Kivioja, Pasi (2008). *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa*. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A106. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kiviranta, Uolevi (1989). Journalistit lähteitä ammentamassa. *Tiedotustutkimus* 11: 1; 56–61.
- Klein, Kerwin Lee (2000). On the Emergence of Memory in Historical Discourse. *Representations* 69: Winter, 127–150.
- Klinge, Matti (2012a [1975/1972]). *Vihan veljet ja kansallinen identiteetti*. Helsinki: Siltala.
- Klinge, Matti (2012b [1975]). Positivismista historiankirjoituksessa. Teoksessa: Klinge, Matti. *Vihan veljet ja kansallinen identiteetti*. Helsinki: Siltala. 437–448.
- Klinge, Matti (2010). *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys. Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana*. Helsinki: SKS.
- Klinge, Matti (1982). *Kaksi Suomea*. Helsinki: Otava.
- Knausgård, Karl-Ove (2014 [2009]). *Taisteluni III*. Keuruu: Like Kustannus Oy.
- Koivunen, Anu (2007). Koko kansan teatteri? Teoksessa: Wiio, Juhani (toim.). *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS. 247–263.
- Koivunen, Anu (2003). *Performative Histories, Foundational Fictions. Gender and Sexuality in Niskannori Films*. Studia Fennica Historica 7. Helsinki: SKS.
- Kolbe, Laura (1996). *Eliitti, traditio, murros: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990*. Helsinki: Otava.
- Koljonen, Kari (2013). *Kriisi journalismissa. Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio*. Acta Universitatis Tamperensis 1842. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Korkiakangas, Pirjo (2006). Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 120–144.
- Kortti, Jukka & Salmi, Hannu 2007. Televisio eilen, tänään, huomenna. Teoksessa: Wiio, Juhani (toim.). *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS. 13–31.
- Koselleck, Reinhart (2004 [1979]). *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Koselleck, Reinhart (2002). *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*. California: Stanford University Press.
- Koselleck, Reinhart; Narr, Wolf-Dieter & Palonen, Kari (2000). Ajan kerrostumat ja politiikan mahdollisuudet. Teoksessa: Lindroos, Kia & Palonen, Kari (toim.). *Politiikan aikakirja*. Tampere: Vastapaino. 25–58.
- Koskinen, Heikki J. (2014). Valokuva, muisti ja ontologia. Teoksessa: Hakkarainen, Jani; Hartimo, Mirja & Virta, Jaana. *Muisti*. Tampere: Tampere University Press. Acta Philosophica Tamperensis vol. 6. 149–156.
- Krippendorff, Klaus (1980). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Beverly Hills: Sage.
- Krotz, Friedrich (2007). The Meta-Process of 'Mediatization' as a Conceptual Frame. *Global Media and Communication* 3: 3, 256–260.
- Kuisma, Markku (1993). *Metsäteollisuuden maa: Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1600–1920*. Helsinki-Jyväskylä: SHS.

- Kumpu, Ville (2016). *Tulevaisuuden kuvitteleminen journalismissa. Tekstianalyttinen tulkinta journalismin tulevaisuusmielikuvituksesta*. Acta Universitatis Tamperensis 2194. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kunelius, Risto; Noppari, Elisa & Reunanen, Esa (2009). *Media vallan verkoissa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A 112. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kunelius, Risto (2003). *Viestinnän vallassa. Jobdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. 5. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Kunelius, Risto (2000). Journalismi nelijalkaisena otuksena: tutkimuksen näkökulmia, ongelmia ja haasteita. *Tiedotustutkimus* 23: 3, 4–27.
- Kurlansky, Mark. (2008). *1968 – vuosi joka vavahdutti maailmaa*. Helsinki: Like.
- Kurvinen, Heidi (2011). Sukupuolikuvaus liikkeessä – Toimittajuuden ja sukupuolen sidokset tv-sarjassa *Utisbuone*. *Läbikuva* 24: 2, 7–23.
- Kuusi, Hanna (2008). Lankeemuksesta arkisiin irtiottoihin: Naisten humala valkokankaalla 1950- ja 1960-luvulla. *Läbikuva* 21: 4, 40–55.
- Kuusi, Pekka (1961). *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Porvoo: WSOY.
- Kuutti, Heikki (2015). Todenmukainen journalismi. Teoksessa: Kuutti, Heikki (toim.). *Todenmukainen journalismi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Köresaar, Ene; Müür, Kristiina & Kreegipuu, Tiit (2013) Journalistic Commemoration of the Molotov-Ribbentrop Pact in Estonia 1989–2009. Teoksessa: Harro-Loit, Halliki & Kello, Katrin (toim.). *The Curving Mirror of Time*. Tartto: University of Tartu Press. 93–114.
- Laitamo, Mikko (2001). Historiaa aamukahvilla. Teoksessa: Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.). *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS. 92–97.
- Lalu, Liisa (2015). ”Ainakin vuori on kääntämättä.” Nuortaistolaisuuden muistaminen ja menneisyyden radikalismi. *Ennen ja nyt* 2015: 1. [<http://www.ennenjanyt.net/2015/01/ainakin-vuori-on-kaantamatta-nuortaistolaisuuden-muistaminen-ja-menneisyyden-radikalismi-2/>] Luettu 19.11.2015.
- Larsen, Lars Ove (2008). Forskyvninger: Kulturdekningen i norske dagsaviser 1964–2005. Teoksessa: Knapsog, Karl & Larsen, Leif Ove (toim.). *Kulturjournalistikk: Pressen og den kulturelle offentligheten*. Oslo: Scandinavian Academic Press. 283–329.
- Laurokari, Aki (2011). *Menneisyyden todistajat. Mikrohistoriallisen journalismin esittelyä*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Le Goff, Jacques (1992 [1977]). *History and Memory*. New York: Columbia University Press.
- Lehtinen, Aki Petteri (2016). *Journalismin objektiivisuus. Pragmaattinen tietokäsitys ja relativismin haaste moniarvoisessa maailmassa*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 15 (2016). Helsinki: Unigrafia.
- Lehtisalo, Anneli (2011a). Memory Studies – kohti tutkimusalueen vakiintumista. *Läbikuva* 24: 2, 53–60.
- Lehtisalo, Anneli (2011b). *Kuin elävinä edessämme. Suomalaiset elämäkertaelokuvat populaarina historiakulttuurina 1937–1955*. SKS: Helsinki.
- Lehtonen, Mikko (1996). *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1988). Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. Teoksessa: Päiviö Tommila, Lars Landgren & Pirkko Leino-Kaukiainen. *Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila. 421–613.
- Leppänen, Veli-Pekka (1999). *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen bajaannus 1964–1970*. Helsinki: Edita.

- Lerssi-Lahdenvesi, Arja (2015). *Aina jonkun asialla, vai...? Sitoutumattomat sanomalehdet yhteiskunnallisina vaikuttajina pääkirjoitussivullaan*. Jyväskylä Studies in Humanities. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Li Hongtao & Lee Chin-Chuan (2013). Remembering Tiananmen and the Berlin Wall: the elite U.S. press's anniversary journalism, 1990–2009. *Media, Culture & Society*, 35: 7, 830–846.
- Lindgren, Mikko (2012). *Kertomus Suomesta – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa esitetty historia itsenäisyyspäivinä 1967–2007*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lindroos, Kia & Palonen, Kari (2000). Aika politiikan kohteena. Teoksessa: Lindroos, Kia & Palonen, Kari (toim.). *Politiikan aikakirja*. Tampere: Vastapaino. 7–24.
- Lowenthal, David (1985). *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge UP.
- LT (2013). *Levikkitilasto 2013*. Media Audit Finland. [http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2014/06/Levikkitilasto2013.pdf] Luettu 20.1.2016.
- Lull, James (1995). *Media, Communication, Culture. A Global Approach*. Cambridge: Polity.
- Luostarinen, Heikki (2014). Irti Venäjästä, kapitalismista ja pomoista. Teoksessa: Luostarinen, Heikki & Raittila, Pentti (toim.). *Journalistin vapaus*. Tampere: Vastapaino / COMET. 15–45.
- Luostarinen, Heikki (2002). Moneksi muuttuva journalismi. Teoksessa: Perko, Touko; Salokangas, Raimo & Luostarinen, Heikki (toim.). *Median varjossa*. Jyväskylän yliopisto, Mediainstituutti. 22–29.
- Luostarinen, Heikki (1994). *Mielen kersantit. Julkisuuden ballinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Luostarinen, Heikki (1986). *Perivihollinen: Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44*. Tampere: Vastapaino.
- MacMillan, Margaret (2010 [2009]). *The Uses and Abuses of History*. Croydon: Profile Books.
- Malmberg, Tarmo (2014). Teoreettinen tutkimus joukkoviestintä- ja mediatieteen intellektuaalisena tyylinä. *Media & viestintä* 37: 2, 57–80.
- Mannheim, Karl (1972 [1928]). The Problem of Generations. Teoksessa: *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul. 276–322.
- Manninen, Ohto & Salokangas, Raimo (2009). *Eljas Erkkö. Väikenematon valtiomabti*. Helsinki: WSOY.
- Manoff, Robert Karl & Schudson, Michael (1987 [1986]). Reading the News. Teoksessa: Manoff, Robert Karl & Schudson, Michael (toim.). *Reading the News. A Pantheon Guide to Popular Culture*. New York: Pantheon Books. 3–8.
- Mattlar, Mikko (2015). *”Ei mitä hyvää rillutusta.” Populaarimusiikin tie legitimeksi kulttuuriksi Helsingin Sanomissa 1950–1982*. Helsinki: JAPA.
- McLuhan, Marshall (1968 [1964]). *Ihmisen uudet ulottuvuudet*. Porvoo: WSOY.
- Megill, Allan (2007). *Historical Knowledge, Historical Error. A Contemporary Guide to Practice*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Meinander, Henrik (2010). *Kekkografia*. Helsinki: Siltala.
- Merisalo-Lassila, Maria (2009). *Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä*. Jyväskylä Studies in Humanities 113. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Merton, Robert K. (2012 [1949]). On Sociological Theories of the Middle Range. Teoksessa: Calhoun, Craig (toim.). *Classical Sociological Theory*. Maiden: Blackwell Publishing. 531–542.

- Mervola, Pekka (1995). *Kirja, kirjavampi, sanomalehti: Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. Bibliotheca Historica 1. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Mickwitz, Margaretha (2008a). Tasa-arvotilanne 1960-luvulla. Teoksessa: Mickwitz, Margaretha; von Essen, Agneta & Nordgren, Elisabeth. *Roolien murtajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus. 11–24.
- Mickwitz, Margaretha (2008b). Yhdistys 9 ja sukupuoliroolikeskustelu. Teoksessa: Mickwitz, Margaretha; von Essen, Agneta & Nordgren, Elisabeth. *Roolien murtajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus. 25–55.
- Miettunen, Katja-Maria (2014). Muistelu historiantutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena. Teoksessa: Hakkarainen, Jani; Hartimo, Mirja & Virta, Jaana. *Muisti*. Acta philosophica Tampereensia 6. Tampere: Tampere University Press. 167–177.
- Miettunen, Katja-Maria (2011). Suomalaista 60-lukua luomassa. Muisteltu menneisyys ja sukupolven rakentuminen muistelun ja tutkimuksen rajapinnalla. *Historiallinen Aikakauskirja* 109: 3, 337–349.
- Miettunen, Katja-Maria (2009). *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Bibliotheca Historica 126. Saarijärvi: SKS.
- Munslow, Alun (1997). *Deconstructing history*. Oxon: Routledge.
- Mäkilä, Kimmo (2007). *Tuboa, tehoa ja tublausta. Helsingin Sanomien ja New York Timesin ydinaseutisoinnin tarkastelua diskurssianalyttisestä näkökulmasta 1945–1998*. Jyväskylä Studies in Humanities 84. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mäkinen, Maarit & Reunanen, Esa (2013). Broadsheetistä tabloidiin: taustaa ja kokemuksia. Teoksessa: Reunanen, Esa (toim.). *Pienempään kuosiin. Helsingin Sanomien ja Satakunnan Kansan tabloidi-uudistus sisällön, tekijöiden, lukijoiden ja ilmoittajien näkökulmasta*. COMET – Journalismmin, viestinnän ja median tutkimuskeskuksen julkaisu. Tampere: Tampereen yliopisto. 4–9.
- Mäntylä, Jorma (2004). *Journalistin etiikka*. Tampere: Gaudeamus.
- Mörä, Tuomo (1998). Johdanto: Murros? Murros! Teoksessa: Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.). *Journalismia! Journalismia?* Juva: WSOY. 13–18.
- Möttölä, Anna (2010). ”Hän on ihmeellinen”: Audrey Hepburnin muotitähteys 1950-luvulla. *Läbikuva* 23: 1, 31–55.
- Niemelä, Mikko (2010). *Taistelu tehtaasta. Eri yhteiskunnallisten toimijoiden käyttämät moraaliset oikeudet Kemijärven sellutehtaan ja Nokian Bochumin matkapuhelintehtaan alasajoa käsittelevässä julkisessa keskustelussa*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nieminen, Hannu (2006). *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Tampere: Vastapaino.
- Niiniluoto, Ilkka (2002). Tieteen tunnuspiirteet. Teoksessa: Karjalainen, Sakari; Launis, Veikko; Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.). *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus. 30–41.
- Nora, Pierre (2002). Reasons for the current upsurge in memory. *Eurozine*, 19 April; ensi kerran julkaistu saksaksi *Transit* 22 (2002).
- Nummenmaa, Lauri (2009). *Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Numminen, Johanna (2008). *Suuri naapuri, raaka barbaari. Neuvostoliitto ja Venäjä toisena Helsingin Sanomissa 1947–2007*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Nygård, Toivo (1987). Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä. Teoksessa: Toivo Nygård, Raimo Salokangas & Päiviö Tommila. *Suomen lehdistön historia 2*. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kuopio: Kustannuskiila. 9–166.
- Nyysönen, Heino (1999). *The Presence of the Past in the Politics*. Jyväskylä: SoPhi.
- Ojala, Markus & Saikkonen, Sampsa (2014). Dikotomian tuolle puolen: teoretisointi tutkimuskäytäntönä. *Media & viestintä* 37: 2, 89–95.
- Orwell, George (2008 [1949]). *Nineteen Eighty-Four*. England: Penguin Books.
- Paavolainen, Pentti (1992). *Teatteri ja suuri muutto. Ohjelmistot sosiaalisen murroksen osana 1959–1971*. Helsinki: Kustannus Oy Teatteri.
- Pajala, Mari (2012). Televisio kulttuurisen muistin medianä. Miten itsenäisyyspäivä alkoi merkitä sotamuistelua? Teoksessa: Railo, Erkka & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Historia Mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 127–150.
- Pajala, Mari (2006). *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen tutkimuksia 88. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Partanen, Anu (2007). *Totuuden tulkeitsijat. Feature-kirjoittajat journalistisen totuuden jäljillä*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Peltonen, Matti (2005). Mikrohistoria ja puuttuvan tiedon ongelma. Teoksessa: Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.). *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Saarijärvi: Stakes.
- Peltonen, Ulla-Maija (2006). Muistitieto folkloristikkassa. Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 93–119.
- Pietikäinen, Petteri (2010). Johdanto: epäilyttävä, houkutteleva valta. Teoksessa: Pietikäinen, Petteri (toim.). *Valta Suomessa*. Tallinna: Gaudeamus. 7–20.
- Pietilä, Kauko (2012). *Journalismi ammattina*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus (1994). *Sanomalehden yhteiskunta*. Tampere: Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos ja Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1997). *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1973). *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietiläinen, Tuomo & tutkiva työryhmä (2013). *Wahlroos: epävirallinen elämäkerta*. Helsinki: Into Kustannus.
- Pitkänen, Ville & Niemi, Mari K. (2016). Hallitsematon ja houkutteleva media. Yhteiskuntatieteilijöiden näkemyksiä julkisesta asiantuntijuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81: 1, 5–16.
- Poikolainen, Janne (2015). *Musiikkifanius ja modernisoituva nuoruus – populaarimusiikin ihailijakulttuurin rakentuminen Suomessa 1950-luvulta 1970-luvun alkuun*. Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura Julkaisuja 168. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Portelli, Alessandro (2006). Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 49–66.
- Preston, Peter (2004). Tabloids: Only the Beginning. *British Journalism Review* 15: 1, 50–55.
- Pulkkinen, Hannu (2008). *Uutisten arkkitehtuuri. Sanomalehden ulkoasun rakenteiden järjestys ja jousto*. Jyväskylä Studies in Humanities 88. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Purhonen, Semi; Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. (2008). *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus.

- Purhonen, Semi (2008). Suurten ikäluokkien sisäiset jaot yhteiskunnallisena sukupolvena. Teoksessa: Purhonen, Semi; Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. *Kenen sukupolveen kuuluu? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus. 197–232.
- Purhonen, Semi (2007). *Sukupolvien ongelma. Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Purhonen, Semi & Roos, J. P. (toim.). 2006. *Bourdieu ja minä. Näkökulmia Pierre Bourdieun sosiologiaan*. Vastapaino, Tampere.
- Radstone, Susannah (2008). Memory Studies: For and Against. *Memory Studies* 1: 1, 31–39.
- Rahtu, Toini (2006). *Sekä että: Ironia koherenssina ja inkohereenssina*. Helsinki: SKS.
- Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (2012). Mediasta historiaa. Teoksessa: Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 7–24.
- Ramonet, Ignacio (2001 [1999]). *Median tyrannia*. Helsinki: WSOY.
- Reinemann, Carsten; Stanyer, James; Scherr, Sebastian & Legnante, Guido (2012). Hard and soft news: A review of concepts, operationalizations and key findings. *Journalism* 13: 2, 221. Ensijulkaisu verkossa 11. marraskuuta 2011.
- Relander, Jukka (1999). Taistolaisuuden psykohistoriaa. Teoksessa: Näre, Sari (toim.). *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Tietolipas 157. Helsinki: SKS. 190–226.
- Renan, Ernest (1882). What is a Nation? Luento Qu'est-ce qu'une nation? Sorbonnen yliopistossa 11.3.1882. [http://ucparis.fr/files/9313/6549/9943/What_is_a_Nation.pdf] Luettu 21.2.2016.
- Reunanen, Esa (2014). Toimittajan poliittinen identiteetti – Aktiivinen aatteenkannattaja, passiivinen puhelinpylväs vai jotain ihan muuta? Teoksessa: Luostarinen, Heikki & Raittila, Pentti (toim.). *Journalistin vapaus*. Tampere: Vastapaino / COMET. 46–73.
- Reunanen, Esa (2013). Varovaisesti tabloidimaisemmaksi. Teoksessa: Reunanen, Esa (toim.). *Pienempään kuosiin. Helsingin Sanomien ja Satakunnan Kansan tabloidi-uudistus sisällön, tekijöiden, lukijoiden ja ilmoittajien näkökulmasta*. COMET – Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskuksen julkaisu. Tampere: Tampereen yliopisto. 10–39.
- Reunanen, Esa (2003). *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna. Tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaiseseen ja ruotsalaiseen budjettikirjoitteluun*. Tampere: Tampere University Press.
- Ricouer, Paul (1988 [1985]). *Time and Narrative 3*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ridell, Seija (1994). *Kaikki tiet vievät genreen*. Tiedotusopin laitos, sarja A 82. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rislakki, Jukka (2010). *Paha sektori. Atomipommi, kylmä sota ja Suomi*. Helsinki: WSOY.
- Roediger, Henry L. III & Wertsch, James V. (2008). Creating a new discipline of memory studies. *Memory Studies* 1: 1, 9–22.
- Roivainen, Irene (1999). *"Sokeripala metsän keskellä – lähiö sanomalehden konstruktiona"*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1999/2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ruoho, Iris (2001). *Utility Drama: Making and Talking about Serial Drama in Finland*. Tampere: Tampere University Press.
- Saari, Juho (2006). Sadan vuoden sosiaalipolitiikka – muutoksen jaksottaminen Suomessa. Teoksessa: Juho Saari (toim.). *Historiallinen käänne. Jobdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen*. Tampere: Gaudeamus. 257–288.
- Saarenmaa, Laura (2012a). Arka paikka ja naisen intiimein raikkaus: suomalaisen hygieniamainonnan kulttuurihistoriaa. *Lähiokuva* 25: 1, 33–52.

- Saarenmaa, Laura (2012b). Unohdetun kansan Leena. SMP:n nousu ja nuoret naiset – lähihistorian yhteen sopimattomat elementit. Teoksessa: Railo, Erkka & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 151–173.
- Saarenmaa, Laura (2010). *Intiimin äänet. Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanvietelbdissä 1961–1975*. Tampere: Tampere University Press.
- Saarikangas, Kirsi (2010). Rakennetun ympäristön muutos ja asumisen mullistus. Teoksessa: Häggman, Kai; Markkola, Pirjo; Pulma, Panu & Kuisma, Markku (toim.). *Suomalaisen arjen suuri tarina*. Helsinki: WSOY. 102–127.
- Saarikangas, Kirsi (2006). Nuoruus lähiöissä. Nuorisokulttuurin läpimurto. Teoksessa: Häggman, Kai (toim.). *Täältä tulee nuoriso! 1950–79*. Helsinki: WSOY. 39–63.
- Salo, Arvo (1986). *Kirjavat päivät. Vaellus eilisessä*. Helsinki: Tammi.
- Salokangas, Raimo (2012). Tekstit, kontekstit ja poikittaiskatse mediahistorian kohtauspaikalla. Teoksessa: Railo, Erkka & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 25–46.
- Salokangas, Raimo (2007). Suomalainen televisiojärjestelmä. Teoksessa: Wiio, Juhani (toim.). *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS. 33–57.
- Salokangas, Raimo (1996). *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. Helsinki: Yleisradio.
- Salokangas, Raimo (1987a). Itsenäisen tasavalta. Teoksessa: Zetterberg, Seppo (toim.). *Suomen historian pikekujättiläinen*. Helsinki: WSOY. 603–703.
- Salokangas, Raimo (1987b). Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. Teoksessa: Nygård, Toivo; Salokangas, Raimo & Tommila, Päiviö. *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kuopio: Kustannuskiila. 167–433.
- Salminen, Esko (1988). Sitoutumattoamuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa: Perko, Touko; Salminen, Esko; Löyttyniemi, Veikko; Hemánus, Pertti & Tommila, Päiviö. *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kuopio: Kustannuskiila. 141–306.
- Sarantola-Weiss (2003). *Sobvaryhmän läpimurto. kulutuskuulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. Helsinki: SKS.
- Schudson, Michael (2003a). *The Sociology of News*. New York & London: W. W. Norton & Company.
- Schudson, Michael (2003b [1995]). *The Power of News*. Cambridge & London: Harvard University Press.
- Schudson, Michael (1978 [1967]). *Discovering the News. A Social History of American Newspapers*. New York: Basic Books Inc.
- Scott, Joan W. (1991). The Evidence of Experience. *Critical Inquiry*. 17: 4, 773–797.
- Seppinen, Jukka (2011). *Suometumisen syövereissä*. Porvoo: Docendo.
- Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa (2012). *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Seuri, Olli (2014). Historian jokapäiväinen virta sanomalehdessä. *Media & viestintä* 37: 3, 22–37.
- Seuri, Olli (2010). *Historiaa lehteillen. Uudelleentuotettu kuusikymmentäluku Helsingin Sanomissa vuonna 2008*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Seuri, Olli (2008). *Moraalijonglörismiä vakaumuksella. Kamppailu aseistakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista radikalismia ja sukupolvikonfliktia*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Sigal, Leon V. (1986). Sources Make the News. Teoksessa: Manoff, Robert K. & Schudson, Michael (toim.). *Reading the News*. New York: Pantheon. *SIVUT*.
- Sipilä, Jorma & Anttonen, Anneli (2010). Miten hyvinvointivaltio muutti elämäämme? Teoksessa: Häggman, Kai; Markkola, Pirjo; Pulma, Panu & Kuisma, Markku (toim.). *Suomalaisen arjen suuri tarina*. Helsinki: WSOY. 30–61.
- Snellman, Hanna (2010). Suuri muutto Ruotsin lähiöihin. Teoksessa: Häggman, Kai; Markkola, Pirjo; Pulma, Panu & Kuisma, Markku (toim.). *Suomalaisen arjen suuri tarina*. Helsinki: WSOY. 84–102.
- Stiles, Siobhan & Kitch, Carolyn (2011). ”Redemption of Our Anguished Racial History”: Race and the National Narrative in Commemorative Journalism About Barack Obama. *Journal of Communication Inquiry* 35: 2, 115–133.
- Stranius, Leo (2006). *Ympäristöliikkeen aallot – Suomalaisen ympäristöprotestin tilanneanalyysi uudella vuosikymmenellä*. Ympäristöpolitiikan pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sturken, Marita (2008). Memory, Consumerism and Media: Reflections on the Emergence of the Field. *Memory Studies* 1: 1, 73–78.
- Sturken, Marita (1997). *Tangled Memories. The Vietnam War, The Aids Epidemic, And the Politics of Remembering*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- Suhonen, Pertti (2000). Gallupjournalismi kansaa edustamassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 65: 1, 5–19.
- Suhonen, Pertti (1994). *Mediat, me ja ympäristö*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sumiala-Seppänen, Johanna (2007). ”Joku raja ja loppu on saatava tällaisille keskusteluille?” Teoksessa: Wiio, Juhani (toim.). *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS. 280–291.
- Suominen, Tapani (1997). *Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970- lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa*. Helsinki: Tammi.
- Swedberg, Richard (2012). Theorizing in Sociology and Social Science: Turning to the Context of Discovery. *Theory and Society* 41: 1, 1–40.
- Thukydides (1995). *Peloponnesolaisota*. Juva: WSOY.
- Tiedebarometri (2013). *Tiedebarometri 2013*. Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta tieteeseen ja tieteellis-tekniseen kehitykseen. Porvoo: Tieteen tiedotus ry. [http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedebarometri_2013_net.pdf] Luettu 19.11.2015.
- Toimitustilasto (2006). *Toimitustilasto 2006: Syventävä sisällönanalyysi*. Tampere: Tampereen yliopisto. [<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7097-4>]. Luettu 20.10.2014.
- Tommila, Päiviö (1989). *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. Helsinki: WSOY.
- Torsti, Pilvi (2012). *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Torsti, Pilvi 2009. Survey-kysely historiatietoisuuden tutkimisen välineenä. *Kasvatus & Aika* 1: 3, 39–52.
- Torsti, Pilvi (2008). Historiapoliittikkaa tutkimaan. Historian poliittisen käytön typologian kehittelyä. *Kasvatus & Aika* 2: 2, 61–71.
- Tosh, John (2008). *Why History Matters*. Kiina: Palgrave Macmillan.
- Tuchman, Gaye (1980 [1978]). *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York: The Free Press.
- Tulving, Endel (2007). Are There 256 Different Kinds of Memory? Teoksessa: Nairne, J. S. (toim.). *The Foundations of Remembering: Essays in Honor of Henry L. Roedinger, III*. New York: Psychology Press. 39–52.

- Tuomaala, Saara (2006). Sukupuolen kokemuksia muistitietohistoriaan. Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 271–291.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Marja (1991). ”*Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia*”: Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava.
- Tuomioja, Erkki (2002). Pekka Kuusi ja 60-luvun sosiaalipolitiikka Suomen suunnannäyttäjänä. *Janus* 10: 4, 308–320. [<http://tuomioja.org/kirjoitukset/2003/01/pekka-kuusi-ja-60-luvun-sosiaalipolitiikka-suomen-suunnannayttajina-artikkeli-janus-sosiaalipolitiikan-ja-sosiaalityontutkimuksen-aikakauslehti-402/>] Luettu 19.11.2015.
- Turner, Stephen (2012) Theorizing as Bricolage and Bildung. Seminaaripaperi Theorizing in the Social Sciences -seminaarissa, Cornell University 21.4.2012. [https://www.academia.edu/1509080/Theorizing_as_Bricolage_and_Bildung] Luettu 6.11.2014.
- Töttö, Pertti (2000). *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Töttö, Pertti (2004). *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Ukkonen, Taina (2006). Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa: Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 175–198.
- Uljas, Päivi (2012). *Hyvinvointivaltion läpimurto*. Riika: Into.
- Uschanov, Tommi (2015). *Hätä on tarpeen. Kulttuuripessimismin nousu 1965–2015*. Juva: Teos.
- Uskali, Turo (2007). *Ulkomaanuuttisten uusi maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Vares, Vesa (2000). *Varpuset ja pääskyeset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Helsinki: SKS.
- Vihavainen, Timo 2003. Hyvinvointi-Suomi. Teoksessa: Zetterberg, Seppo (toim.). *Suomen historian pikekujättiläinen*. Porvoo: WSOY. 835–927.
- Väliaverron, Esa (2016). *Julkainen tiede*. Tampere: Vastapaino.
- Väliaverron, Esa (2013). Ajan hallinta ja tiivistyminen journalismissa. *Media & viestintä* 36: 3–4, 4–22.
- Väliaverron, Esa (2007). *Geenipubeen lupaus*. Viestinnän julkaisuja 13. Helsinki: Yliopistopaino.
- Väliaverron, Esa (2004). Stories of ”medicine cow”: representations of future promises in media discourse. *Public Understanding of Science* 13: 4, 363–377.
- Väliaverron, Jari & Kunelius, Risto (2009). Poliitiikan journalismi medioitumisen aikakaudella. Teoksessa: Väliaverron, Esa (toim.). *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus. 225–247.
- Watt, Donald Cameron (1991). Mitä oman ajan historia on? Teoksessa: Hentilä, Seppo & Turja, Timo (toim.). *Poliittinen historia, Suomi ja muut*. Oulu: Oulun kirjateollisuus. 13–22.
- Weisethaunet, Hans & Lindberg, Ulf (2010). Authenticity revisited: The rock critic and the changing real. *Popular Music and Society* 33: 4, 465–485.
- Winfield, Betty Houchin & Hume, Janice (2007). The Continous Past: Historical Referents in Nineteenth-Century American Journalism. *Journalism & Communication Monographs* 9: 2, 118–174.

- Winfield, Betty; Friedman, Barbara & Trisnadi, Vivara (2002). History as the Metaphor through Which the Current World Is Viewed: British and American newspapers' uses of history following the 11 September 2001 terrorist attacks. *Journalism Studies* 3: 2, 289–300.
- Ylikangas, Heikki (2015). *Mitä on historia ja millaista sen tutkiminen*. Riika: Art House.
- Zandberg, Eyal (2010). The Right to Tell the (Right) Story: Journalism, Authority and Memory. *Media, Culture, Society* 32: 1, 5–25.
- Zelizer, Barbie (2008). Why memory's work on journalism does not reflect journalism's work on memory. *Memory Studies* 1: 1, 79–87.
- Zelizer, B. (1997). Journalists as Interpretative Communities. Teoksessa: Berkowitz, D. (toim.). *Social Meanings of News*. Thousand Oaks, CA: Sage. 410-419.
- Zelizer, Barbie (1995). Reading the Past Against the Grain: The Shape of Memory Studies. *Critical Studies in Mass Communication* 12: 2, 214–39.
- Zelizer, Barbie (1992). *Covering the Body. The Kennedy Assassination, The Media, and the Shaping of Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zelizer, Barbie (1990). Achieving Journalistic Authority through Narrative. *Critical Studies in Mass Communication* 7: 4, 366–376.
- Zerubavel, Eviatar (2004). *Time Maps. Collective Memory and the Social Shape of the Past*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zerubavel, Eviatar (1985). *Hidden Rhythms: Schedules and Calendars in Social Life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zetterberg, Seppo (2001). *Eero Eräko*. Keuruu: Otava.

Muut lähteet

Muut sanomalehtilähteet

- HS 1.4.2010. Helsingin Sanomien periaatelinja. *Helsingin Sanomat* 1.4.2010.
- HS 28.2.2014. Luukka, Teemu. Helsingin Sanomilla on yli kaksi miljoonaa lukijaa. *Helsingin Sanomat* 28.2.2014, A18.
- HS 19.9.2015. Tamminen, Tuomo. Opettajalta tuli turpaan. *Helsingin Sanomat* 19.9.2015, B10–11.
- HS 3.1.2016. Huhta, Kari. Kotimaani on länsimaa. *Helsingin Sanomat* 3.1.2016, A4.

Viitattut verkkosivut

- <http://www.uta.fi/suomi80/art6.htm>
Itsenäisyyden tunnustaminen. Tampereen yliopiston Suomi 80 -verkkosivut. Tekijä: Kuusinen, Janne. Luettu 8.2.2015.
- Journalisti 1/2014. Hesari kipusi ykköseksi siteerauksissa. [<http://journalistiliitto-fi.directo.fi/journalisti/lehti/2014/01/artikkelit/hesari-kipusi-ykkoseksi-siteerau/>] Luettu 12.7.2016.
- Journalisti 1/2013. Hei, meitä siteerataan! [<http://journalistiliitto-fi.directo.fi/journalisti/lehti/2013/01/artikkelit/hei-meita-siteerataan/>] Luettu 12.7.2016.
- Journalisti 1/2012. Yle vuoden siteeratuin media. [<http://journalistiliitto-fi.directo.fi/journalisti/lehti/2012/1-2012/uutiset/yle-vuoden-siteeratuin-media/>] Luettu 12.7.2016.
- The Times (2016). [<http://www.thetimes.co.uk/tto/news/>] Luettu 3.3.2016.

Muut sähköiset lähteet

- Ykkösaamu (2013). Sanoma Newsin kaupallinen johtaja Risto Kyhälän vastaukset haastattelussa. Yle Radio 1:n Ykkösaamu 28.2.2013. [<http://areena.yle.fi/1-1849143>] Luettu 20.12.2015.
- Yle (2013). Silver Gynisen haastattelu Yleisradion Linnan juhlat -tv-lähetyksessä 6.12.2013.

Liitteet

Liite 1: Vuoden 2008 HS:n 1960-lukuja koskevien osumien tilastoiminen

Mukaan on hyväksytty kaikki artikkelit, joissa viitataan 1960-lukuun vuosiluvuin tai vuosikymmen mainitsemalla. Tilastoon ei ole kelpuutettu niitä juttuja, joissa on mainittu vain jonkin henkilön syntymävuosi tai elokuvan tai muun vastaavan kulttuurituotteen ilmestymisvuosi ilman sen enempää selitystä tai yhteyttä joko henkilöhistoriaan tai 1960-lukuun (esim 3.1.08, s. C4 arvio JA 26.11.08, s. C3 arvio). Useissa tapauksissa olen käyttänyt tutkijan harkintaa. Esimerkiksi jos rakennus, jossa on hometta, on rakennettu 1960-luvulla, se on otettu mukaan tilastoon (9.2.2008, A4). Samoin ulkopuolelle ovat jääneet pitkät aikakausimaininnat, kuten 1952-1979, ellei samassa yhteydessä ole osoitettu selkeää linkkiä 1960-lukuun (esim 11.1.08, s. C7 Kuolleet). Pois on jätetty myös tekstit ja jotkin kuvatekstit, joissa viitataan ilman vuosilukua esimerkiksi 40 vuoden tai 45 vuoden takaisin tapahtumiin, jotta tilaston empiirinen yhtenevyys säilyy (esim. 21.11.2008, D9, kuvateksti).

Tutkimuksessa on huomioitu Helsingin Sanomien vuoden 2008 journalistinen tuotanto lähes kokonaan. Ulkopuolelle on jätetty joitakin osia, joiden journalistinen anti on vähintäänkin kiistanalainen. Tällaisia ovat esimerkiksi: sarjakuvat, Uutisguru, Muut lehdet, Lakimies vastaa, Väitökset, Festarivahti, Salivahti ja shakki/bridge-osio.

Historiaviittausten osalta jokainen jutun osa on eritelty omaksi "juttutyypikseen", jolloin yksi juttukokonaisuus saattaa useine kuvineen tai kainalojuttuineen näkyä useampana osumana. Tilasto paljastaa näin sen kokonaisuuden, kuinka 1960-luku sanomalehdessä esiintyy.

1960-lukua koskevista historiaviittauksista on huomioitu seuraavat asiat:

- Päivämäärä
- Osasto
- Sivu
- Juttutyyppi
 1. uutinen
 2. reportaasi

3. henkilöjuttu
 4. pääkirjoitus
 5. arvio/kulttuurinosto/esittely
 6. toimittajan mielipiteellinen aineisto (kolumni/kommentti)
 7. pakina/kuiskaaja
 8. yleisönosastokirjoitus/Vieraskynä
 9. tietokulma/lyhyt tausta
 10. muistokirjoitus
 11. pilakuva
 12. grafiikka/tilasto
 13. artikkeli/taustoittava juttu
 14. kuva(teksti)
 15. vinkki
 16. muut
- Koko
 1. ”lyhyt” (tietokulma tmv .)
 2. ”lyhyt” (kunnan uutinen tai oma kainalojuttunsa)
 3. ”keskipitkä” (puolisen sivua)
 4. ”pitkä” (enemmän kuin puoli sivua)
 5. ”erittäin pitkä” (sivu tai lähes sivu)
 - Aihe 1 (aikakausi)
 1. 1960-luku yleisesti (tai sukupolvijuttu suurista ikäluokista)
 2. 1968
 3. joku muu vuosi
 4. heijastus/vertaus 1960-lukuun tai johonkin tiettyyn vuoteen 1960-luvulla
 5. 1950- ja 1960-lukuja tai 1960- ja 1970-lukuja käsittelevä artikkeli
 - Aihe 2 (maantiede)
 1. Suomi
 2. Ulkomaat
 3. Suomi ja ulkomaat
 - Aihe 3 (mitä juttu käsittelee, vapaa kenttä)
 - Otsikko 1 (pääotsikko)
 - Otsikko 2 (alaotsikko)
 - Käyttötapa
 1. taustatietona toimiva faktuaalinen ilmaus (kertoo jotain)
 2. kuriositeetinomainen faktuaalinen ilmaus (ei selkeää tarvetta, yleensä kuvaileva)
 3. tulkinnallinen ilmaus (kertoo jotain 1960-luvusta ja sen luonteesta)
 4. historialla perusteleminen, historia vertauksellisena esimerkkinä
 5. useita tapoja samanaikaisesti

Liite 2: Vuoden 2013 HS:n 1960-lukuja koskevien osumien tilastoiminen

Vuoden 2013 aineistoa on käsitelty systemaattisuuden vuoksi käytännössä samalla tavalla kuin vuoden 2008 historiaviittauksia. Helsingin Sanomien tabloidiuudistuksen ja tutkimuskysymysten tarkentumisen vuoksi joitakin pieniä muutoksia on tehty.

Tutkimuksessa hyödynnetään pitkälti tätä luokittelua, mutta paikoin joitakin luokitteluja on entisestään yksinkertaistettu. Vuoden 2008 ja 2013 luokitteluja on systemaattisesti yhtenäistetty, jotta tutkimustulokset olisivat vertailtavissa ja määrällisesti käsiteltävissä. Tekstissä on avattu tarkemmin aina, jos joitakin luokitteluita on yksinkertaistettu tai luokkia ja arvoja on yhdistelty.

1960-lukua koskevista historiaviittauksista on huomioitu seuraavat asiat:

- Päivämäärä
- Kuukausi
- Apunumero (viikonpäivä)
- Viikonpäivä
- Osasto/lehden osa
- Sivunumero
- Juttutyypit
 1. uutinen
 2. feature
 3. henkilöjuttu
 4. pääkirjoitus
 5. arvio/kulttuurinosto/esittely
 6. toimittajan mielipiteellinen aineisto (kolumni/kommentti)
 7. muistikirjoitus
 8. yleisönosastokirjoitus/Vieraskynä
 9. tietokulma/lyhyt tausta
 10. grafiikka/tilasto
 11. kuva
 12. muut
- Aihe 1 (aikakausi)
 1. 1960-luku yleisesti (tai sukupolvijuttu suurista ikäluokista)
 2. 1968
 3. joku muu vuosi
 4. heijastus/vertaus 1960-lukuun tai johonkin tiettyyn vuoteen 1960-luvulla
 5. 1950- ja 1960-lukuja tai 1960- ja 1970-lukuja käsittelevä artikkeli
- Aihe 2
 1. Suomi
 2. Ulkomaat
 3. Suomi ja ulkomaat
- Aihe 3 (mitä juttu käsittelee, vapaa kenttä)

- Otsikko 1 (pääotsikko)
- Otsikko 2 (alaotsikko)
- Käyttötapa
 1. historian satunnainen esittäminen
 2. historian tietoinen esittäminen

Liite 3: 1960-lukuja koskevien juttukokonaisuuksien tilastoiminen HS:ssa 2008 ja 2013

Tähän tilastoon on eritelty jokainen 1960-lukua tai jotain tiettyä vuosikymmenen vuotta käsitellyt juttukokonaisuus yhtenä merkintänä, sisältäen kuvat, kinalot ja mahdolliset tietolaatikat. Näin tilasto kertoo siitä, kuinka monta kertaa ja kuinka laajasti Helsingin Sanomat on vuosina 2008 ja 2013 julkaissut historiajuttuja.

Tutkimuksessa on huomioitu Helsingin Sanomien journalistinen tuotanto lähes kokonaan. Ulkopuolelle on jätetty joitakin osia, joiden journalistinen anti on vähintäänkin kiistanalainen. Tällaisia ovat esimerkiksi: sarjakuvat, Uutisguru, Muut lehdet, Lakimies vastaa, Väitökset, Festarivahti, Salivahti ja shakki/bridge-osio.

1960-lukua koskevista historiaviittauksista on huomioitu seuraavat asiat:

- Päivämäärä
- Osasto
- Sivü
- Juttutyppi 2008
 1. uutinen
 2. reportaasi
 3. henkilöjuttu
 4. pääkirjoitus
 5. arvio/kulttuurinosto/esittely
 6. toimittajan mielipiteellinen aineisto (kolumni/kommentti)
 7. pakina/kuiskaaja
 8. yleisönosastokirjoitus/Vieraskynä
 9. tietokulma/lyhyt tausta
 10. muistokirjoitus
 11. pilakuva
 12. grafiikka/tilasto
 13. artikkeli/taustoittava juttu
 14. kuva(teksti)
 15. vinkki
 16. muut
- Juttutyppi 2013
 1. uutinen
 2. feature
 3. henkilöjuttu
 4. pääkirjoitus
 5. arvio/kulttuurinosto/esittely
 6. toimittajan mielipiteellinen aineisto (kolumni/kommentti)
 7. muistokirjoitus
 8. yleisönosastokirjoitus/Vieraskynä
 9. tietokulma/lyhyt tausta
 10. grafiikka/tilasto

11. kuva
 12. muut
- Koko
 1. ”erittäin lyhyt” (tietokulma tmv.)
 2. ”lyhyt” (lyhyt uutinen tai kainalokirjoitus)
 3. ”keskipitkä” (puolisen sivua)
 4. ”pitkä” (enemmän kuin puoli sivua)
 5. ”erittäin pitkä” (sivu tai lähes sivu)
 - Kirjoittaja 1 (nimi: tietokulmissa ja taustoissa merkitty pääjutun kirjoittajan nimi, ellei muuta ole erikseen mainittu)
 - Kirjoittaja 2
 1. 60-lukulainen
 2. ”vanhempi”
 3. ”nuorempi”
 4. ei tietoa
 5. ei-ihminen
 - Kirjoittaja 3
 1. kirjoittaa itsensä sisään juttuun
 2. ei kirjoita itseään sisään juttuun
 - Aihe 1 (aikakausi)
 1. 1960-luku yleisesti (tai sukupolvijuttu suurista ikäluokista)
 2. 1968
 3. joku muu vuosi
 4. heijastus/vertaus 1960-lukuun tai johonkin tiettyyn vuoteen 1960-luvulla
 5. 1950- ja 1960-lukuja tai 1960- ja 1970-lukuja käsittelevä artikkeli
 - Aihe2
 1. Suomi
 2. Ulkomaat
 3. Suomi ja ulkomaat
 - Aihe 3 (mitä juttu käsittelee, vapaa kenttä)
 - Otsikko 1 (pääotsikko)
 - Otsikko 2 (alaotsikko)
 - Lähteiden lukumäärä (mainitut lähteet)
 - Lähteet 1-5 (nimi ja käytetty titteli)
 - Toimijat (Luettelo jutussa mainituista toimijoista, yleensä lihavoitu tekstissä.)
 - Sävy
 1. kriittinen
 2. nostalginen
 3. neutraali
 4. uhkaava
 5. neutraali/nostalginen
 6. neutraali/kriittinen
 - Kuvat 1 (kuvien lukumäärä)
 - Kuvat 2 (kohteet)

- Rekonstruktio (Avoin: ensilukemisen pohjalta tehty arvio jutun luomasta historiallisesta rekonstruktioista, sen painotuksista. Esim. sukupolvinäkökulma, nostalgia, tuomio jne.)

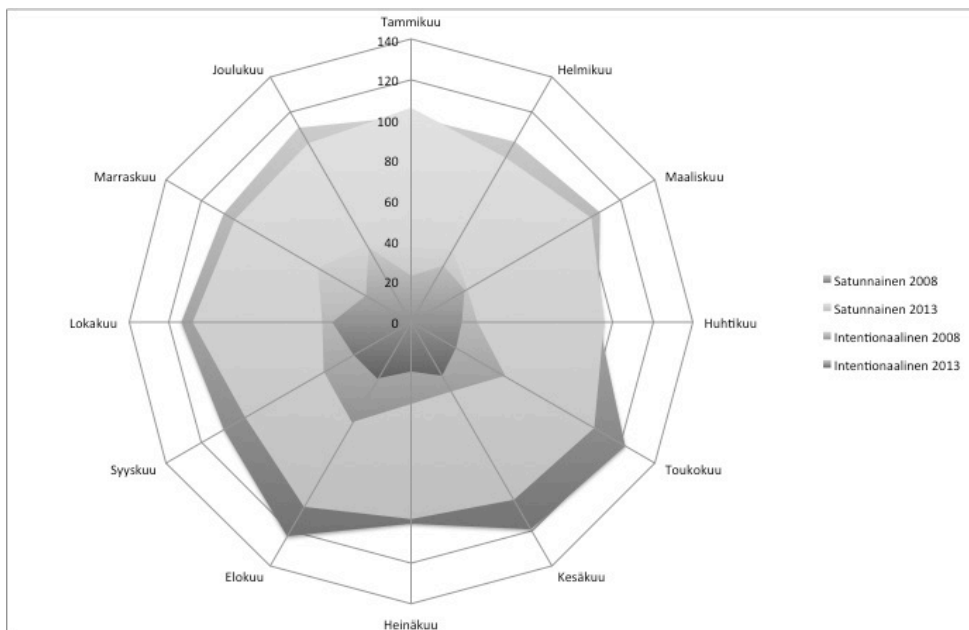
Liite 4: 1960-lukua koskevat osumat osastoittain ja juttutyyppien mukaan esitettyinä vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Helsingin Sanomat 2008 ja (2013)											
	Uutinen	Feature	Lyhyt tausta	Arvio etc.	Pääkirjoitus	Kolumni etc.	Mielipide	Muisto-kirjoitus	Kuva & grafiikka	Muu	Yht.
Kulttuuri	51 (50)	66 (49)	56 (56)	220 (148)	0 (0)	23 (41)	3 (1)	0 (3)	45 (60)	6 (7)	470 (415)
Tantaa	3 (0)	56 (41)	36 (29)	29 (25)	0 (0)	1 (5)	0 (0)	285 (213)	13 (15)	1 (19)	424 (347)
Kaupunki & kotina	73 (59)	61 (25)	81 (40)	14 (4)	0 (0)	14 (4)	0 (0)	0 (0)	39 (16)	16 (11)	298 (159)
Radio & televisio	0 (0)	2 (0)	0 (1)	130 (180)	0 (0)	19 (4)	0 (0)	0 (0)	26 (11)	0 (0)	177 (196)
Ulkomaat	74 (67)	21 (22)	45 (44)	0 (1)	0 (0)	8 (7)	0 (0)	0 (0)	12 (21)	2 (0)	162 (162)
Temasivut	11 (1)	62 (69)	18 (15)	22 (6)	0 (0)	1 (5)	0 (0)	0 (0)	15 (20)	2 (18)	131 (134)
Sunnuntai	1 (1)	50 (42)	0 (6)	1 (3)	0 (0)	4 (10)	3 (0)	0 (0)	15 (5)	13 (9)	87 (76)
Mielipide	0 (0)	0 (2)	1 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	71 (54)	0 (0)	7 (1)	0 (0)	79 (57)
Pääkirjoitukset	0 (0)	1 (2)	0 (0)	0 (0)	27 (15)	18 (29)	17 (16)	0 (0)	1 (0)	0 (1)	64 (63)
Urheilu	14 (19)	16 (14)	16 (20)	0 (8)	0 (0)	7 (10)	0 (0)	0 (1)	5 (7)	1 (1)	59 (80)
Talous	14 (13)	10 (6)	11 (15)	2 (1)	0 (0)	3 (5)	0 (0)	0 (0)	7 (5)	0 (0)	47 (45)
Erustus / uutisaikama	0 (0)	0 (0)	1 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	6 (5)	19 (17)	26 (22)
Muut	0 (0)	2 (5)	0 (0)	2 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	4 (5)
Yht.	241 (210)	347 (277)	265 (226)	420 (376)	27 (15)	98 (120)	94 (71)	285 (217)	191 (166)	60 (83)	2028 (1761)

Liite 5: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset osastojen ja käyttötavan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Osasto	Satunnainen (%) 2008 (2013)	Intentionaalinen (%) 2008 (2013)
<i>Kulttuuri</i>	68 (81)	32 (19)
<i>Tänään</i>	89 (87)	11 (13)
<i>Kotimaa/kaupunki</i>	73 (74)	27 (26)
<i>Radio & televisio</i>	62 (78)	38 (22)
<i>Ulkomaat</i>	77 (78)	23 (22)
<i>Teemasivut</i>	72 (68)	28 (32)
<i>Sunnuntai</i>	51 (49)	49 (51)
<i>Mielipide</i>	28 (54)	72 (46)
<i>Pääkirjoitukset</i>	40 (51)	60 (49)
<i>Urheilu</i>	91 (92)	9 (8)
<i>Talous</i>	65 (72)	35 (28)
<i>Etusivu/uutisaukeama</i>	75 (82)	25 (18)
<i>Muut</i>	82 (82)	18 (18)
Yhteensä (n)	1837 (1582)	1837 (1582)

Liite 6: 1960-lukua koskevat historiaviittaukset kuukausien ja käyttötavan mukaan jaoteltuina vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Liite 7: Otsikoiden 1960-luku

Perinteisesti toimittajat on opetettu otsikoimaan juttunsa niin, että otsikosta selviää nopeasti, mitä juttu käsittelee. Informatiivisten otsikoiden rinnalla on 2000-luvulla alettu arvostaa yhä suoraviivaisempaa, koukuttavampaa ja iskevämpää tyyliä. Etenkin verkkojournalismissa puhutaan klikki-otsikoista, joiden ensisijainen tehtävä on saada verkkoselaaja avaamaan juttulinkki. Suomalaisissa päivälehdissä juttu voidaan otsikoida yhdellä tapaa verkossa, toisella tapaa lehdessä ja kolmannella mobiilissa. Tämän tutkimuksen aineistona on painetun sanomalehden jutut ja niiden otsikot. Mielenkiinto on siinä, kuinka usein 1960-luku mainitaan otsikossa sekä se millaisessa merkityksessä vuosikymmentä hyödynnetään. Sekä se miten ja miksi 1960-lukuun otsikoissa viitataan.

Vuoden 2013 aineistossa on muutama 1960-lukuun viittaava otsikko, joissa informatiivisuuden sijaan näkyy koukuttaminen kuusikymmenlukumaininnalla. Pelkkänä tekstinä kirjalliset viittaukset Gogoliin ja Gogolin *Nenään* ovat selkeimpiä, mutta muut leikkivät nostalgialla tai lukijoiden oletetulla 60-lukukiinnostuksella. Siitä kertovat kuusikymmenlukuun liitettävät määreet kuten aito tai erikoisin hämmentäjä sekä asiat kuten aikakirje ja sävellahja.

- Korvaamaton aito 60-lukulainen (HS 13.1.2013c)
- 60-lukulaisuus sopii Nenään (HS 24.2.2013b)
- Aikakirje 1960-luvulta (HS 16.3.2013)
- Gogol-tulkintaa 60-luvulta (HS 24.3.2013a)
- 60-luvun sävellahja (HS 26.5.2013b)
- 60-luvun erikoisin hämmentäjä (HS 19.7.2013c)

Aineiston otsikot, joissa mainitaan 1960-luku, voidaan jakaa karkeasti kahtia: niihin, joissa viitataan yleisesti vuosikymmeneen ja niihin, joissa viitataan johonkin tiettyyn vuoteen. Otsikoissa näkyy pitkälti samoja teemoja kuin teksteissäkin. Muutama sopii esimerkiksi murroksen kehukseen:

- Olohuone sohvineen yleistyi vasta 1960-luvun lopulla (HS 20.1.2008)
- 1960-luvun putkistoissa muhii aikapommi (HS 24.4.2008)
- Vammaisurheilijoiden omat kisat alkoivat 1960 (HS 6.9.2008b)
- Mitä 1960-luku jätti nykymuotiin? (HS 7.11.2008b)
- MTS tutkinut vuodesta 1964 (HS 5.12.2008a)

Informatiivisia otsikoita ovat etenkin sellaiset, jotka ovat kokonaisia lauseita. Tällaiset otsikot luovat aiheestaan selkeän kuvan, mikä johdattaa lukijan jutun

maailmaan tai kertoo tärkeimmän asian heti kättelyssä. 1960-luku on tällaisissa otsikoissa tärkeä viittauspiste, sillä ilman vuosikymmentä moni otsikko jäisi epämääräiseksi. Ne ovat joko väitteitä 1960-luvusta tai sitten sijoittavat käsiteltävän ilmiön historialliseen kontekstiinsa.

- Puutarhakaupungin henkireikä on säilynyt 1960-luvun asussaan (HS 25.3.2008b)
- Matkailijat löysivät Gordesin 1960-luvulla (HS 3.5.2008)
- James Bond palaa 1960-luvulle (HS 11.7.2008c)
- Vaasan sormi ehkä 1960-luvulta (HS 18.7.2008a)
- 1960-luvun koulukoti oli tytöille karu paikka (HS 29.3.2013b)
- 1960-luvun satelliittikuvat paljastavat aikansa jääpeitteen (HS 27.4.2013)
- Suomi-viihde kukoisti 60-luvulla (HS 16.7.2013)
- 1960-luku svengasi harvoille (HS 9.8.2013b)
- Marimekko: Kankaan aihe on 1960-luvun valokuvasta (HS 28.9.2013a)
- Harva 60-luvun johtaja on hyväkuntoinen vanhus (HS 17.10.2013)
- Valokuva vie 1960-luvun Maliin (HS 16.11.2013a)

Jos otsikossa mainitaan jokin tietty 1960-luvun vuosi, on se tutkimuksen aineistossa useimmiten vuosi 1968. Muita esimerkkejä on vain pari: ”Lumimyrsky oli pahin sitten vuoden 1961” (HS 28.11.2008a) ja ”Purku-uhan alle jo 1966, suojelupäätös 2003” (HS 21.12.2008). Näissä vuosiluku toimii eksaktina viittauspisteinä, mutta ei kerro kontekstina juuri yleistä vuosikymmenviittausta enempää. Vuosi 1968 taas on mielikuvia herättävä vuosiluku, jonka voi olettaa herättävän lukijan mielenkiinnon paremmin kuin esimerkiksi vuoden 1961. Samoin vuotta 1968 koskevat kulttuuriset konnotaatiot ovat kalenterivuotta 1968 laajempia. Tuon vetovoiman voi havaita vaihtamalla alla olevista otsikkoesimerkeistä vuosi 1968 johonkin toiseen vuoteen. Vaikutus ei ole sama. Toki aineiston otsikoissa ei luoteta ainoastaan vuosiluvun voimaan, vaan ne pyrkivät kertomaan myös jotain juttuun tai sen aiheeseen liittyvää. Seuraavat esimerkit ovat kaikki vuodelta 2008, mikä korostaa vuoden 2008 roolia erityisenä muisteluvuotena. Vuosi 1968 oli tuon vuoden lehdissä viittauspiste, jota HS:n toimittajat aktiivisesti hyödynsivät herättääkseen lukijan huomion.

- Kokeileva elokuva avasi silmät 1968 (HS 26.3.2008)
- Historioitsija Aly vertaa 68-lukulaisia natseihin (HS 20.4.2008d)
- Ranskassa riidellään edelleen kevään 1968 perinnöstä (HS 11.5.2008c)
- Cannesin elokuvajuhlilla muistellaan vuoden 1968 kiihkoa (HS 14.5.2008a)
- Mikä kaikki muuttui vuonna 1968? (HS 4.7.2008d)

- Vuosi 1968 nousee näyttämölle (HS 12.8.2008)
- Kaikki vuoden 1968 suosikit eivät olleet suosikkeja 1968 (HS 21.8.2008b)
- Suomessa pelättiin syksyllä 1968 (HS 24.8.2008b)
- Neuvostojohtaja Kosygin joutui tykkien tähtäimeen Hangon vesillä syksyllä 1968 (HS 23.9.2008)
- USA:n ydinpommi katosi lentoturmassa Grönlannissa 1968 (HS 12.11.2008a)
- Kuuma ja ihana kesä 1968 (HS 13.12.2008a)
- Loistava Apollo pelasti hullun vuoden 1968 (HS 30.12.2008b)

Vuosiluku 1968 herättää mielikuvia helposti kuohunnan vuodesta niissäkin tapauksissa, joissa kuohunta ei olisikaan jutun pääaihe. Esimerkiksi jutussa, jossa käsitellään Yhdysvaltain ydinpommin katoamista Grönlannin yllä tapahtuneessa lentoturmassa. Juttu kytkeytyy heti kylmään sotaan – sekä ”kapinavuoden” muutenkin kireään ilmapiiriin. Tiettyjen tapahtumien paikkaa historiakulttuurissa korostaa se, että vuotta 1968 ei tarvitse aina mainita – toimittaja voi olettaa, että lukija osaa sijoittaa aiheen aika-akselille ilman vuosiluvulla alleviivaamista.

- Hullu vuosi ei unohdu (HS 2.3.2008c)
- Rockin, psykedelian ja kommuunien vuosi (HS 4.5.2008b)
- Prahan toiveikas kevät (HS 9.5.2008b)
- Tosi Hullu vuosi (HS 15.5.2008)
- Kapinavuoden veteraanit muistelevat (HS 3.9.2008b)

HS:n otsikoissa mainitaan yksittäisiä vuosilukuja ylipäätään vähän. Se voi johtua jo siitä, että vuoden tai vuosikymmenen kirjoittamista otsikkoon ei pidetä erityisen hyvänä tapana tavoittaa lukijan huomiota. Sen sijaan ”hullu vuosi” -tyyppisten otsikoiden tapaisia esimerkkejä on enemmänkin. 1960-lukuvuittauksia sisältävissä jutuissa kuusikymmenluku nousee otsikoihin myös siellä, missä mitään vuotta ei erikseen mainita. Vuoden 2013 otsikoista voi löytää mainintoja käytännössä kaikista tämän tutkimuksen teemoista aina Suomen politiikasta ja yhteiskunnallisesta murroksesta kansainvälisiin aiheisiin.

- Kylmän sodan Helsingissä kaikki tapasivat kaikkia (HS 14.6.2013b)
- SMP nousi suurien ikäluokkien paineesta (HS 24.6.2013b)
- Lähiöille miljoonien ehostus. (HS 28.6.2013)
- Suomettumisen ydin oli poliittisessa pelissä. (HS 14.8.2013c)
- Prahan miehityksen marttyyritarina. (HS 20.9.2013)

- Rakkauskirje Woodstockille (HS 27.9.2013b)
- Teatterimies avasi ovet Vanhan valtaajille (HS 12.10.2013b)
- Hyvinvointivaltion lyhyt historia. (HS 14.12.2013a)

Jutun aiheen kiteyttäminen vuosilukuun tai aiheen kehystäminen vuosikymmenen tarkkuudella sopii erityisesti historiaa käsitteleviin juttuihin, mutta joissakin tapauksissa HS:ssa hyödynnetään vuotta tai vuosilukua myös jutuissa, joissa historia ei ole pääosassa. Tutkimuksen aineiston perusteella yksittäisen vuosiluvun hyödyntäminen on melko harvinaista sanomalehden otsikoissa. Siitä huolimatta vuonna 2008 HS viittasi otsikoissaan useita kertoja vuoteen 1968. Syynä lienee se, että yksittäisillä vuosilla ei historiakulttuurissa ole sellaista mielikuvallista voimaa, jota toimittaja voisi otsikossa hyödyntää. Vuodella 1968 sellaista sen sijaan on, etenkin kun kontekstina on 40-vuotismuistelu. Vuoden 1968 ohella 1960-luku vuosikymmenenä toimii otsikoissa paikoin kontekstina. Vuosikymmen jutun otsikossa asettaa aiheen aikajanelle yksittäistä vuotta paremmin, sillä lukijalla on todennäköisesti tarkempia mielikuvia 1960-luvusta kuin esimerkiksi vuodesta 1961.

Liite 8: Historiajuttujen (n=16) aikatasot ja yhteydet nykyhetkeen vuosien 2008 ja 2013 Helsingin Sanomissa.

Juttu	Aikatasot ja paikat, joista ja joissa toimittaja kirjoittaa	Yhteydet nykyhetkeen	Avainvirke
HS 2.3.2008 Saksa, Markku <i>Ja ensiksi ruokimme maailman köyhät!</i>	- Nizza 1968 - Helsinki 1968 - Yhdysvallat 2008 - <i>Nykyhetki: Washington</i>	- toimittajan omat muistot ja tietojen tarkastaminen - Mark Kurlanskyn vuotta 1968 ja sen merkityksiä luotaava teos	"Olen kertonut kolmekymmentä vuotta kaikille olleeni Nizzassa kesällä 1968, mutta nyt selviää, että olinkin siellä vuotta myöhemmin."
HS 20.4.2008 Becker, Leena <i>Älä luota yli kolmekymppisiin!</i>	- Berliini 1967 - Saksa 1968 - <i>Nykyhetki: Berliini</i>	- Benno Ohnesorgin surma ja sitä koskeva valokuva berliiniläisnäyttelyssä - kiista "68-sukupolven" perinnöstä - "68-sukupolvi" Saksan politiikassa (vihreät)	"68-sukupolven nähdään muuttaneen Saksan yhteiskuntaa perinpohjin, mutta edelleen kiistellään siitä, oliko muutos hyvästä vai pahasta."
HS 4.5.2008 Petäjä, Jukka <i>Rockin, psykedelian ja kommuunien vuosi</i>	- Yhdysvallat 1966–1969 (mm. Chicago, San Francisco, New York)	- ei yhteyksiä nykyhetkeen	"Vapaus ja sensuuri pyörittivät historian nauhaa vuorovedoin 40 vuotta sitten."
HS 11.5.2008 Kovanen, Inka <i>Ranskassa riidellään kevään 1968 perinnöstä</i>	- Pariisi 1968 - Ranska 2007 - <i>Nykyhetki: Pariisi</i>	- Sarkozyn puhe -68 perinnön likvidoisesta - Sorbonne tänään ja vuonna 1968 - tavisten ja asiantuntijan haastattelut vuoden -68 perinnöstä - vuoden 1968 hengen	"Ranska ei pääse, eikä välttämättä edes tahdo päästä irti, toukokuusta 1968."

		läsnäolo mielenosoituksessa Pariisissa 2008	
HS 1.6.2008 Marttila, Hannu <i>Poistukaa olkaa hyvä, panssarinne on tulessa!</i>	- Tšekkoslovakia 1968 (Praha, Määri, Liberec) - Pariisi 1968 - <i>Nykyhetki: Praha</i>	- Kirjailija Ludvik Vaculík ja kuvaaja Libor Hajskey Prahassa ("Slavian pöydässä") muistelemassa vuoden 1968 tapahtumia vuonna 2008 sekä Václav Havelin muistelukirjoitus kv. medialle 2008	"Ihmiskasvoisen sosialismin kokeilu murskattiin elokuussa 1968 Prahassa."
HS 4.6.2008 Marttila, Hannu <i>Viron kohdalla oli henkireikä</i>	- Tallinna-Riika- Praha 1968 - Viro 1968-1991 - <i>Nykyhetki: Tallinna</i>	- kirjailija Viivi Luik muistelemassa Tallinnassa	"Kun panssarit tulivat Prahaan, ihmiset itkivät Tallinnassa."
HS 26.7.2008 Petäjä, Jukka <i>Kapina nosti poliisit barrikadeille</i>	- Stanford 1964 - Yhdysvallat 1968 (mm. San Francisco, Memphis, Oakland, Texas)	- ei yhteyksiä nykyhetkeen	"The Grateful Dead - yhtyeen vaiheet kertovat poliittisen ilmapiirin muutoksesta Yhdysvalloissa vuonna 1968."
HS 21.8.2008 Jyrkinen, Kari <i>Miehityksen uusinta valvotti Prahaa</i>	- Praha 1968 - Tsekki vuoden 1989 jälkeen - Helsinki 2008 - Georgia 2008 - <i>Nykyhetki: Praha</i>	- raportointi Prahan muisteluohjelmistosta - ohjelmajohtaja Katrina Fricovan haastattelu - Reijo Nikkilän muistelu - Venäjän nousun luoma asennemuutos Tsekissä - Georgian tilanteen ja Prahan miehityksen vertaaminen	"Ohjelmajohtaja Katerina Fricova kuitenkin tähdentää ohjelman pyrkivän juuri suoran lähetyksen elävyydellä palauttamaan kansalaisten mieliin 40 vuoden takaisten kohtalon hetkien kaikki vivahteet."
HS 24.8.2008 Mäkinen, Juha <i>Nyrkit pystyssä</i>	- Yhdysvallat 1960- luku - Meksiko 1968	- tuodaan esiin mielenosoituksen kaupallistaminen	"Méxicon protestiprintterit [sic] eivät ole enää puheväleissä."

<i>palkintopallilla</i>	- <i>Nykyhetki: epämääräisesti muistelutilaisuudet Yhdysvalloissa</i>	(verkkosivut) ja sprinttereiden välien viileneminen, joka näkyy mm. juhluvuoden tilaisuuksissa	
HS 8.11.2008 Ahlroth, Jussi <i>1960-luku ei ollut ainoa vuosikymmen</i>	- Suomi 1960-luku - Suomi 1970-luku - Suomi 1980-luku - <i>Nykyhetki: Suomi</i>	- Teppo Turkin arviot vuosikymmenten eroista ja vaikutuksesta nykyhetkeen - Satu Hassin arviot vuosikymmenten eroista ja vaikutuksesta nykyhetkeen	"Teppo Turkki ja Satu Hassi löytävät hyvää 1970- ja 1980-luvuilta."
HS 23.8.2013 Niskakangas, Tuomas <i>Kesken jäänyt unelma</i>	- Yhdysvallat 1955–1968 - Washington 1963 - <i>Nykyhetki: Washington</i>	- Clayborne Carsonin arviot MLK:n puheesta ja elämäntyöstä sekä silminnäkijän että historian professorin roolissa - Barack Obaman puhe rodusta lehdistöhuoneessa Trayvon Martinin tapauksen yhteydessä	"Kansalaisoikeustaistelija Martin Luther Kingin kuuluisasta puheesta on 50 vuotta."
HS 29.8.2013 Niskakangas, Tuomas <i>Obama muisteli Kingiä puhumalla köyhyydestä</i>	- Washington 1963 - <i>Nykyhetki: Washington</i>	- muistotilaisuus ja Barack Obaman puhe Washingtonissa Lincolnin muistomerkillä - vuoden 1963 puheen silminnäkijän Sandra Harrisin muistot ja arvio Kingin työn merkityksestä mustille - Harrisin tyttären Tracy Hughesin tavisarviot	"Yhdysvalloissa juhliittiin keskiviikkona kansalaisoikeustaistelija Martin Luther Kingin kuuluisimman puheen 50-vuotispäivää."

<p>HS 17.11.2013 Niskakangas, Tuomas <i>Teoria taikaluodista</i></p>	<p>- Dallas 1963 - Yhdysvallat 1970- luku - Yhdysvallat 2000- luvun alku - <i>Nykyhetki: Dallas</i></p>	<p>- tietokone-animaattori Dale Myersin arviot luodin lentoradasta - uutistoimisto AP:n gallup JFK:n murhasta - salaliittoteoreetikko Chris Gallopin arviot tapahtuneesta</p>	<p>"Kennedyn murhan 50- vuotispäivä on ensi perjantaina, mikä on saanut väittelyn Oswaldin syyllisyydestä ja mahdollisesta salaliitosta virkoamaan."</p>
<p>HS 19.11.2013 Niskakangas, Tuomas <i>Dallasin laukaukset eivät unohdu</i></p>	<p>- Dallas 1963 - Yhdysvallat 1960- luku - <i>Nykyhetki: Dallas</i></p>	<p>- silminnäkijöiden James Taguen ja Mary Ann Krahmerin muistot Dallasista - professori Lewis Gouldin arviot JFK:n murhan ja elämäntytön merkityksestä - taidegalleristi Cohn Drennanin arviot JFK:n murhan vaikutuksista Dallasin</p>	<p>"Sekä Kennedyn murhaajasta että hänen poliittisesta perinnöstään kiistellään yhä."</p>
<p>HS 20.11.2013 Sirén, Vesa <i>Murha kotialbumeissa</i></p>	<p>- Dallas 1963 - <i>Nykyhetki: New York</i></p>	<p>- valokuvanäyttelyn ikoniset valokuvat ja näyttelyn kävijöiden arviot JFK:n murhan merkityksestä</p>	<p>"JFK November 22 1963. A Bystander's View of History käy läpi kansalaisten – ja vähän ammattikuvaajienkin – ottamia kuvia päivältä, jolloin John F. Kennedy salamurhattiin."</p>
<p>HS 22.11.2013 Niskakangas, Tuomas <i>Oswald uhkasi jahtaajaansa aseella</i></p>	<p>- Dallas 1963 - <i>Nykyhetki: Dallas</i></p>	<p>- poliisien ja silminnäkijöiden Jerry Pollardin ja R. D. Wilsonin muistot tapahtuneesta</p>	<p>"Kennedyn murhaajan kiinniottajat palasivat tapahtumapaikalle."</p>